

ॐ

श्री वीतरागाय नमः

प्रवचन सुधा

(भाग-८)

पूज्य गुरुदेवश्री कानजिस्वामीना 'प्रवचनसार'

उपरना प्रवचनो

(गाथा १८४ थी २००)

प्रकाशक

वीतराग सत् साहित्य प्रसारक ट्रस्ट

भावनगर

પ્રાપ્તિ સ્થાન

વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ
૫૮૦, જૂની માણેકવાડી,
પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી માર્ગ
ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧
ફોન : (૦૨૭૮) ૨૪૨૩૨૦૭

શ્રી પંકજભાઈ પ્રાણભાઈ કામદાર
૩૨, કહાનનગર
૨૭૧/૨૯૧ એન. સી. કેલકર રોડ
દાદર (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦૦૨૮
ફોન : (૦૨૨) ૨૪૩૦૭૪૮૯

શ્રી કુંદકુંદ કહાન જૈન સાહિત્ય કેન્દ્ર,
ગુરુ ગૌરવ, સોનગઢ

ખીમજીભાઈ ગંગર (મુંબઈ) : (૦૨૨) ૨૬૧૬૧૫૯૧

ડોલરભાઈ હેમાણી (કલકત્તા) : (૦૩૩) ૨૪૭૫૨૬૯૭

અમી અગ્રવાલ (અમદાવાદ) : (૦૭૯) R-૨૫૪૫૦૪૯૨, ૯૩૭૭૧૪૮૯૬૩

શ્રી આદિનાથ કુંદકુંદ કહાન દિગંબર જૈન ટ્રસ્ટ

‘વિમલાંચલ’ હરિનગર, અલીગઢ.

ફોન : (૦૫૭૧) ૪૧૦૦૧૦/૧૧/૧૨

પ્રથમાવૃત્તિ : ૨૮-૧૧-૨૦૦૬ (પૂજ્ય ભાઈશ્રીની ૭૪મી જન્મજયંતિ)

પ્રત : ૭૫૦

પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૩૬૦ + ૮ = ૩૬૮

પડતર કિંમત : ૧૦૫/-

મૂલ્ય : ૨૦/-

લેસર ટાઈપ સેટિંગ :

પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ

પ્લોટ નં. ૧૯૨૪/B

૬, શાંતિનાથ બંગલોઝ,

શશીપ્રભુ ચોક, રૂપાણી સર્કલ પાસે

ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧

ફોન : (૦૨૭૮) ૨૫૬૧૭૪૯

મુદ્રક :

ભગવતી ઓફસેટ

૧૫/C, બંસીધર મિલ કંપાઉન્ડ

બારડોલપુરા,

અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૪

ફોન : ૯૮૨૫૩૨૬૨૦૨

પરમોપકારી પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રી ડાનજીવવામી

Thanks & Our Request

This shastra has been donated by Vitraag Sat Sahitya Trust who have paid for it to be "electronised" and made available on the internet.

Our request to you:

1) Great care has been taken to ensure this electronic version of [Pravachan Suddha Part 8 \(Gujarati\)](#) is a faithful copy of the paper version. However if you find any errors please inform us on rajesh@AtmaDharma.com so that we can make this beautiful work even more accurate.

2) Keep checking the version number of the on-line shastra so that if corrections have been made you can replace your copy with the corrected one.

Version History

Version Number	Date	Changes
001	3 November 2013	First electronic version

પ્રસ્તાવના

શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદઆચાર્યદેવ પ્રણીત પંચ પરમાગમોમાં ‘પ્રવચનસાર’ શાસ્ત્ર ‘દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધ’નાં સર્વોત્કૃષ્ટ આગમોમાંનું એક છે. ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યના મહિમા દર્શાવતાં અનેક શીલાલેખો આજે પણ મોજૂદ છે. તેમનાં લખેલાં શાસ્ત્રો સાક્ષાત્ ગણધરદેવનાં વચનો જેટલાં જ પ્રમાણભૂત મનાય છે.

મહાવિદેહક્ષેત્રમાં વિદ્યમાન ત્રિલોકનાથ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમ દેવાધિદેવ શ્રી સીમંધર ભગવાનની પ્રત્યક્ષ દિવ્ય દેશના સાંભળી ભરતમાં આવીને ભગવાન કુંદકુંદઆચાર્યદેવે અનેક શાસ્ત્રોની રચના કરી છે. જિનશાસનના અનેક મુખ્ય સિદ્ધાંતોનાં બીજ આ ‘પ્રવચનસાર’ શાસ્ત્રમાં રહેલાં છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી આ શાસ્ત્રના પ્રવચનોમાં ફરમાવે છે – ‘પ્ર + વચન + સાર. પ્ર નામ દિવ્યવચનો. જે દિવ્યધ્વનિ – ત્રણલોકના નાથ પરમાત્માની દિવ્યધ્વનિ – જે ઠાં ધ્વનિ – તે અહીંયા કહે છે.’ અતઃ આ ‘પ્રવચનસાર’ ગ્રંથ છે એ ભગવાન શ્રી સીમંધરસ્વામીના દિવ્ય સંદેશા જ છે. ત્રણ વિભાગમાં વિભાજીત થયેલ આ ગ્રંથમાં વસ્તુ સ્વરૂપને સમજાવતાં મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન થયેલ છે. જે મુમુક્ષુજીવને મહા મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારને નષ્ટ કરવા માટે દિવ્ય પ્રકાશ સમાન જ છે.

મહા મિથ્યાત્વથી પ્રભાવિત આ દુષ્કાળમાં આવા સર્વોત્કૃષ્ટ પરમાગમોનાં સિદ્ધાંતો સમજવાનું અજ્ઞાનીજીવોનું ક્યાં સામર્થ્ય હતું ? પરંતુ ભરતક્ષેત્રના અહોભાગ્યે તથા ભવ્યજીવોને તારવા, આ મિથ્યાત્વના ઘોર તિમિરને નષ્ટ કરવા એક દિવ્ય પ્રકાશ થયો ! એ છે કહાન ગુરુદેવ !! પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી આ કાળનાં એક અજોડ રત્ન છે ! જેમણે સ્વયંની જ્ઞાનપ્રભા દ્વારા ગૂઢ પરમાગમોના રહસ્યોને ઉકેલ્યા. જેમનાં ઘરમાં આગમો ઉપલબ્ધ હતાં તેમને પણ આગમો ઉકેલવાની શક્તિ નહોતી, એવા આ દુષ્કાળમાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પરમ પ્રભાવના યોગે ઘરે ઘરે મૂળભૂત પરમાગમોનાં સ્વાધ્યાયની પ્રણાલિકા શરૂ થઈ. દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, ઉત્પાદ્, વ્યય, ધ્રોવ્ય, નિશ્ચય-વ્યવહાર, ઉપાદાન-નિમિત્ત ઇત્યાદિ અનેકાનેક વસ્તુસ્વરૂપને સ્પષ્ટ કરતાં સિદ્ધાંતોનો પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ પ્રકાશ કર્યો.

પ્રશમમૂર્તિ પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબહેનનાં વચનાનુસાર ‘પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી આ કાળનો એક અચંબો જ છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને શ્રુતની લબ્ધિ હતી. પંચમકાળે નિરંતર અમૃતઝરતી ગુરુદેવની વાણી ભગવાનનો વિરહ ભુલાવે છે.’ ઇત્યાદિ અનેકાનેક બહુમાનસૂચક વાક્યો પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની

અસાધારણ પ્રતિભાને વ્યક્ત કરે છે.

એવાં ભવોદ્ધિતારણહાર, નિષ્કારણ કરુણાશીલ, અધ્યાત્મમૂર્તિ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ અનેક મૂળ પરમાગમો ઉપર પ્રવચનો આપી દિવ્ય અમૃતધારા વરસાવી છે. તે અનેક શાસ્ત્રોમાંના એક ‘પ્રવચનસાર’ જેવાં ગૂઢ પરમાગમ ઉપરનાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનાં પ્રવચનો પ્રકાશિત કરવાનું મહાન સૌભાગ્ય ‘વીતરાગ સત્સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ’ને સંપ્રાપ્ત થયું છે. ‘પ્રવચનસાર’ શાસ્ત્ર ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનાં કુલ ૨૭૪ પ્રવચનો થયાં છે. મૂળ પરમાગમ ત્રણ અધિકારમાં વિભાજિત છે. તેની અંદર બીજા અધિકારોના વિભાગ કરવામાં આવેલ છે. જે ‘પ્રવચનસાર’ શાસ્ત્રની અનુક્રમણિકામાં આપવામાં આવેલ છે. તદ્દનુસાર ૨૭૪ પ્રવચનોને આવરી લેવા અર્થે કુલ ૧૧ ભાગમાં આ પ્રવચનોને પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. આઠમાં ભાગના આ પ્રવચનોમાં કુલ ૨૨ પ્રવચનો છે. જેમાં ૧૮૪થી ૨૦૦ ગાથાઓનો સમાવેશ થાય છે. આ ગાથાઓ ‘દ્રવ્યવિશેષ અધિકાર’ના મથાળા નીચે લેવામાં આવેલ છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથના સ્વાધ્યાયમાં સરળતા રહે તે અર્થે મૂળ સૂત્રકાર શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદઆચાર્યદેવની પ્રાકૃત ગાથાઓ, સૂત્ર ટીકાકાર આચાર્ય ભગવાન શ્રીમદ્ ભગવત્ અમૃતચંદ્રઆચાર્યદેવની ‘તત્ત્વટીપિકા’ ટીકા તથા શ્રીમદ્ ભગવત્ જયસેનઆચાર્યદેવની ‘તાત્પર્યવૃત્તિ’ ટીકા સંસ્કૃતમાં આપવામાં આવેલ છે. તદ્દઉપરાંત ગુજરાતી હરિગીત તથા ટીકા પણ આપવામાં આવેલ છે.

સમાદરણીય, સિદ્ધાંતનિષ્ઠ, જિનવાણી રહસ્યજ્ઞ પૂજ્ય ભાઈશ્રી ‘શશીભાઈ’ના માર્ગદર્શન નીચે આ પહેલાં ‘પ્રવચન નવનીત’ (ભાગ ૧ થી ૪) પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે. તે જ પ્રમાણે આ પ્રવચનોનાં સંકલનમાં પણ પૂર્ણ ચીવટ રાખી પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની વાણી અક્ષરશઃ જળવાઈ રહે તથા ભાવોનો પ્રવાહ પણ યથાવત જળવાઈ રહે તેનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના બધા જ પ્રવચનો પ્રકાશિત થાય તેવી તેઓશ્રીની ભાવના હતી. તદર્થ બધા જ પ્રવચનો કમ્પ્યુટરમાં પુસ્તકાકારરૂપે આવી જાય તેવી પણ તેઓશ્રીની શોધ ચાલતી હતી. આ વાત તેઓશ્રીની પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી પ્રત્યેની ભક્તિ તત્ભાવનાને પ્રદર્શિત કરે છે. માટે આ ભાવનાને અનુસરીને આ કાર્ય કરવામાં આવી રહ્યું છે. અતઃ આ પ્રસંગે તેમના ઉપકારને સ્મરણમાં લઈ તેઓશ્રીના ચરણોમાં વંદન કરીએ છીએ.

‘વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ’ની નીતિ અનુસાર આ પ્રવચનોને સી.ડી.માંથી સાંભળતા-સાંભળતા સંપાદન કરવામાં આવે છે. વાક્યરચનાને પૂર્ણ કરવા અર્થે કૌંસ પણ ભરવામાં આવેલ છે. જ્યાં-જ્યાં વ્યતિગ સંબોધન કરવામાં આવેલ છે અથવા વ્યતિગત વાત કરવામાં આવી છે તે લેવામાં નથી આવી. પૂર્ણરૂપે પ્રવચનો તૈયાર થયાં બાદ ફરી એકવાર અન્ય મુમુક્ષુ

દ્વારા તેને કેસેટ સાથે મેળવી લેવામાં આવે છે. જેથી કોઈપણ પ્રકારની ભૂલ રહી જવા ન પામે. તેના ફળસ્વરૂપે ‘પ્રવચન સુધા’ ભાગ-૮ પ્રકાશિત કરતા અમોને અત્યંત હર્ષ થાય છે.

પ્રસ્તુત પુસ્તકના પ્રકાશન અર્થે મે. હેવિકા ફાઉન્ડેશન, લંડન તરફથી રૂ. ૨૫,૦૦૦/- મળેલ છે, જેમનો અત્રે હૃદયપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. તદ્દઉપરાંત વીસ હજાર રૂપિયાથી નીચે આવેલ દાનરાશિનું સાભાર વિવરણ અન્યત્ર આપવામાં આવેલ છે. આ પ્રવચનોના પ્રકાશનાર્થ અન્ય જે જે મુમુક્ષુઓનો સહકાર મળેલ છે તેમનો પણ અત્ર આભાર માનવામાં આવે છે.

ટાઈપ સેટિંગ માટે ‘પૂજા ઇમ્પ્રેશન્સ’ ભાવનગરનો તથા સુંદર મુદ્રણ કાર્ય કરી આપવા બદલ મે. ‘ભગવતી ઓફસેટ’ અમદાવાદનો આભાર માનવામાં આવે છે.

આ પ્રવચનોનાં પ્રકાશનમાં પ્રમાદવશ અથવા અજાગૃતિવશ કોઈ ક્ષતિ રહી જવા પામી હોય તો સર્વ જિનેન્દ્રભગવાનની, આચાર્યભગવંતોની, જિનવાણી માતાની તથા સર્વ સત્પુરુષોની શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક ક્ષમા યાચીએ છીએ.

અંતતઃ આ પ્રવચનોની દિવ્ય દેશનાને અંતરંગમાં ગ્રહણ કરી સર્વ જીવો આત્મહિતને શીઘ્ર પ્રાપ્ત થાય, એવી ભાવના સાથે અત્ર વિરામ પામીએ છીએ.

આસો વદ-૦)), તા. ૨૧-૧૦-૨૦૦૬

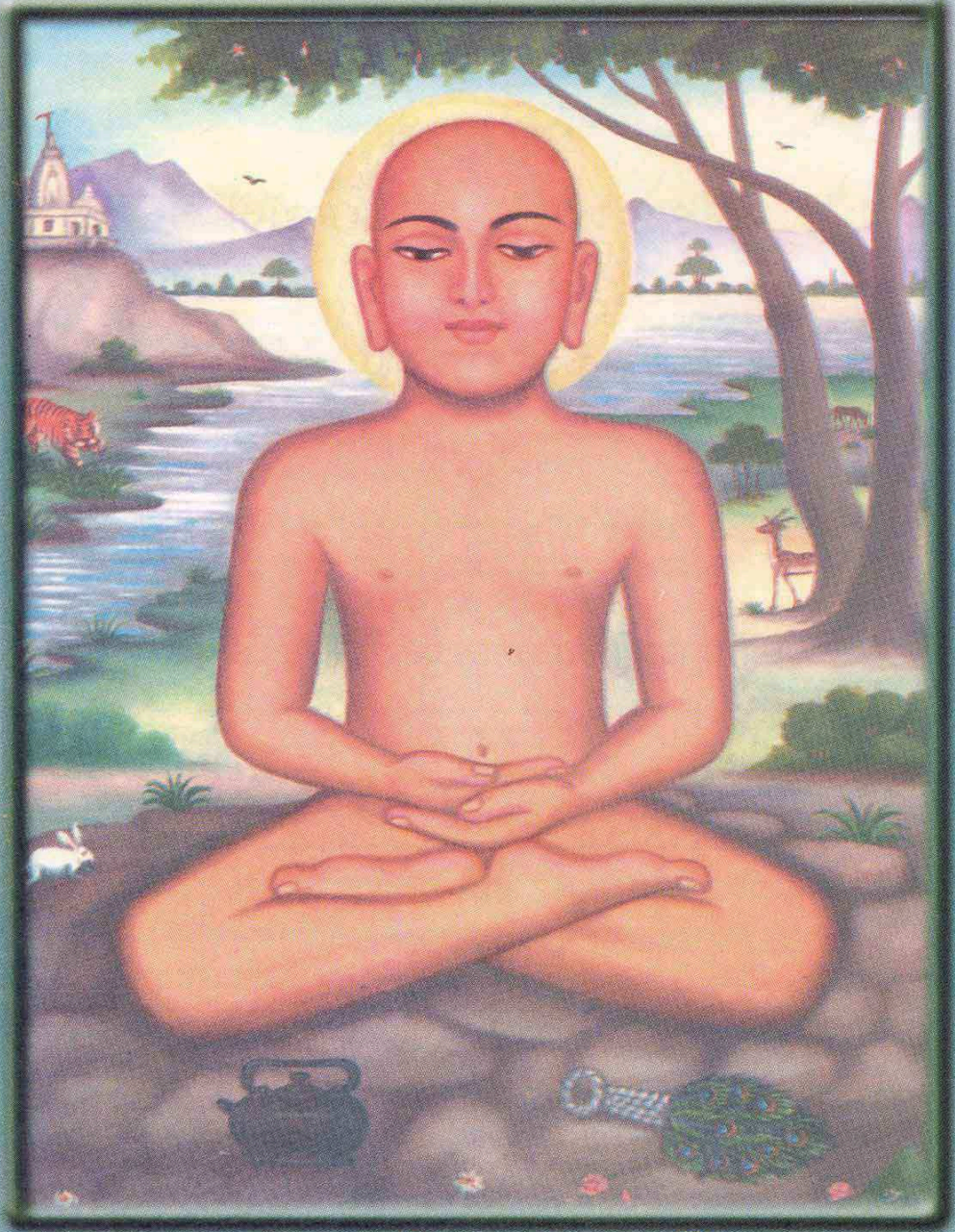
ટ્રસ્ટીગણ

(શ્રી મહાવીરસ્વામિ નિર્વાણકલ્યાણક દિન) વીતરાગ સત્ સાહિત્ય પ્રસારક ટ્રસ્ટ

ભાવનગર

અનુક્રમણિકા

સર્ળંગ પ્રવચન ક્રમાંક	ગાથા	પૃષ્ઠ નંબર
પ્રવચન-૧૮૩-H	ગાથા-૧૮૪	૦૦૩
પ્રવચન-૧૮૩-I	ગાથા-૧૮૪, ૧૮૫	૦૧૦
પ્રવચન-૧૮૩-J	ગાથા-૧૮૫-૧૮૭	૦૨૮
પ્રવચન-૧૮૩-K	ગાથા-૧૮૭	૦૫૦
પ્રવચન-૧૮૩-L	ગાથા-૧૮૭-૧૮૮	૦૬૯
પ્રવચન-૧૮૪	ગાથા-૧૮૯	૦૮૧
પ્રવચન-૧૮૫	ગાથા-૧૮૯	૦૯૮
પ્રવચન-૧૮૬	ગાથા-૧૯૦	૧૧૭
પ્રવચન-૧૮૭	ગાથા-૧૯૧	૧૩૪
પ્રવચન-૧૮૮	ગાથા-૧૯૨	૧૫૧
પ્રવચન-૧૮૯	ગાથા-૧૯૨	૧૬૬
પ્રવચન-૧૯૦	ગાથા-૧૯૨	૧૮૧
પ્રવચન-૧૯૧	ગાથા-૧૯૩, ૧૯૪	૧૯૮
પ્રવચન-૧૯૨	ગાથા-૧૯૪	૨૧૪
પ્રવચન-૧૯૩	ગાથા-૧૯૫, ૧૯૬	૨૩૦
પ્રવચન-૧૯૪	ગાથા-૧૯૬, ૧૯૭	૨૪૭
પ્રવચન-૧૯૫	ગાથા-૧૯૭-૧૯૯	૨૬૪
પ્રવચન-૧૯૬	ગાથા-૧૯૯	૨૮૪
પ્રવચન-૧૯૭	ગાથા-૨૦૦	૩૦૧
પ્રવચન-૧૯૮	ગાથા-૨૦૦	૩૧૫
પ્રવચન-૧૯૯	ગાથા-૨૦૦	૩૨૮
પ્રવચન-૨૦૦	ગાથા-૨૦૦, શ્લોક-૧૦-૧૨	૩૪૨

ભગવાન શ્રી કુંદકુંદાચાર્યદેવ

श्री सर्वज्ञवीतरागाय नमः

शास्त्र स्वाध्यायनुं प्रारंभिक भंगलायरश

ओंकारं बिन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः।१॥
कामदं मोक्षदं चैव उँकाराय नमोनमः।
अविरलशब्दघनौघप्रक्षालितसकलभूतलकलङ्का।२॥
मुनिभिरुपासिततीर्था सरस्वती हरतु नो दुरितान्।
अज्ञानतिमिरान्धानां ज्ञानाञ्जनशलाकया।३॥
चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रुगुरुवे नमः।

॥ श्रीपरमगुरुवे नमः, परम्पराचार्यगुरुवे नमः॥

सकलकलुषविध्वंसकं, श्रेयसां परिवर्धकं, धर्मसम्बन्धकं,
भव्यजीवमनःप्रतिबोधकारकं, पुण्यप्रकाशकं, पापप्रणाशकमिदं
शास्त्रं श्री समयसारनामधेयं, अस्य मूलग्रन्थकर्तारः
श्रीसर्वज्ञदेवास्तदुत्तरग्रन्थकर्तारः श्रीगणधरदेवाः प्रतिगणधरदेवास्तेषां
वचनानुसारमासाद्य आचार्यश्रीकुन्दकुन्दाचार्यदेवविरचितं, श्रोतारः
सावधानतया श्रुणवन्तु॥

मंगलं भगवान वीरो मंगलं गौतमो गणी।१॥
मंगलं कुन्दकुन्दार्यो जैनधर्मोऽस्तु मंगलम्।
सर्वमंगलमांगल्यं सर्वकल्याणकारकं।२॥
प्रधानं सर्वधर्माणां जैनं जयतु शासनम्।

ॐ

नमः श्रीसिद्धेभ्यः

प्रवचन सुधा

(भाग-८)

अथात्मनः किं कर्मेति निरूपयति -

कुर्वं सभावमादा हवदि हि कत्ता सगस्स भावस्स।

पोग्गलदव्वमयाणं ण दु कत्ता सव्वभावाणं॥१८४॥

कुर्वन् स्वभावमात्मा भवति हि कर्ता स्वकस्य भावस्य।

पुद्गलद्रव्यमयानां न तु कर्ता सर्वभावानाम्॥१८४॥

आत्मा हि तावत्स्वं भावं करोति, तस्य स्वधर्मत्वादात्मनस्तथाभवनशक्तिसंभवेनावश्यमेव कार्यत्वात्। स तं च स्वतंत्रः कुर्वाणस्तस्य कर्तावश्यं स्यात्, क्रियमाणश्चात्मना स्वो भावस्तेनाप्यत्वात्तस्य कर्मावश्यं स्यात्। एवमात्मनः स्वपरिणामः कर्म। न त्वात्मा पुद्गलस्य भावान् करोति, तेषां परधर्मत्वादात्मनस्तथाभवनशक्त्यसंभवेनाकार्यत्वात्। स तानकुर्वाणो न तेषां कर्ता स्यात्, अक्रियमाणाश्चात्मना ते न तस्य कर्म स्युः। एवमात्मनः पुद्गलपरिणामो न कर्म॥१८४॥

एवं भेदभावनाकथनमुख्यतया सूत्रद्वयेन पञ्चमस्थलं गतम्। अथात्मनो निश्चयेन रागादिस्वपरिणाम एव कर्म, न च द्रव्यकर्मेति प्ररूपयति - **कुर्वं सभावं** कुर्वन्स्वभावम्। अत्र स्वभावशब्देन यद्यपि शुद्धनिश्चयेन शुद्धबुद्धैकस्वभावो भण्यते, तथापि कर्मबंधप्रस्तावे रागादिपरिणामोऽप्यशुद्धनिश्चयेन स्वभावो भण्यते। तं स्वभावं कुर्वन्। स कः। **आदा** आत्मा।

હવેદિ હિ કત્તા કર્તા ભવતિ હિ સ્ફુટમ્ । કસ્ય સગરસ્ય ભાવરસ્ય સ્વકીયચિદ્રૂપસ્વભાવસ્ય રાગાદિપરિણામસ્ય । તદેવ તસ્ય રાગાદિપરિણામપરૂપં નિશ્ચયેન ભાવકર્મ ભખ્યતે । કસ્માત્ । તપ્તાયઃ પિષ્ઠવત્તેનાત્મના પ્રાપ્યત્વાદ્વ્યાપ્યત્વાદિતિ । પોગ્ગલદ્રવ્યમયાણં ણ તુ કત્તા સવ્વભાવાણં ચિદ્રૂપાત્મનો વિલક્ષણાનાં પુદ્ગલદ્રવ્યમયાનાં ન તુ કર્તા સર્વભાવાનાં જ્ઞાનાવરણાદિદ્રવ્યકર્મપર્યાયાણામિતિ । તતો જ્ઞાયતે જીવસ્ય રાગાદિસ્વપરિણામ એવ કર્મ, તસ્યૈવ સ કર્તેતિ ॥૧૮૪॥

હવે આત્માનું કર્મ શું છે તેનું નિરૂપણ કરે છે :-

નિજ ભાવ કરતો જીવ છે કર્તા ખરે નિજ ભાવનો;
પણ તે નથી કર્તા સકલ પુદ્ગલદ્રવ્યમય ભાવનો. ૧૮૪.

અન્વયાર્થ :- [સ્વભાવં કુર્વન્] પોતાના ભાવને કરતો થકો [આત્મા] આત્મા [હિ] ખરેખર [સ્વકસ્ય ભાવસ્ય] પોતાના ભાવનો [કર્તા ભવતિ] કર્તા છે; [તુ] પરંતુ [પુદ્ગલદ્રવ્યમયાનાં સર્વભાવાનાં] પુદ્ગલદ્રવ્યમય સર્વ ભાવોનો [કર્તા ન] કર્તા નથી.

ટીકા :- પ્રથમ તો આત્મા ખરેખર સ્વ ભાવને કરે છે કારણ કે તે (ભાવ) તેનો સ્વ ધર્મ હોવાથી આત્માને તે-રૂપે થવાની (પરિણમવાની) શક્તિનો સંભવ હોવાને લીધે તે (ભાવ) અવશ્યમેવ આત્માનું કાર્ય છે. (આમ) તે (આત્મા) તેને (-સ્વ ભાવને) સ્વતંત્રપણે કરતો થકો તેનો કર્તા અવશ્ય છે અને સ્વ ભાવ આત્મા વડે કરાતો થકો આત્મા વડે પ્રાપ્ય હોવાથી આત્માનું કર્મ અવશ્ય છે. આ રીતે આત્માનું કર્મ છે.

પરંતુ, આત્મા પુદ્ગલના ભાવોને કરતો નથી કારણ કે તેઓ પરના ધર્મો હોવાથી આત્માને તે-રૂપે થવાની શક્તિનો અસંભવ હોવાને લીધે તેઓ આત્માનું કાર્ય નથી. (આમ) તે (આત્મા) તેમને નહિ કરતો થકો તેમનો કર્તા નથી અને તેઓ આત્મા વડે નહિ કરાતા થકા તેઓ તેનું કર્મ નથી. આ રીતે પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ નથી. ૧૮૪.

कार्तक सुष्ठु २, सोमवार ता. १८-११-१९६३

गाथा - १८४

प्रवचन नं०-१८३-H

‘अब यह निरूपण करते हैं कि आत्मा का कर्म क्या है :-’ लो, क्या कहते हैं कि, आत्मा का कार्य क्या है ? कि, परद्रव्य की कुछ व्यवस्था करता है, औसा आत्मा का कार्य है ? कर्म बांधने का काम आत्मा करता है ? वह बात लेनी है. कर्म बंधते हैं वह अपना कार्य है ? कि, नहीं. तो दूसरे पदार्थ का कार्य अपना कहां से आया ? राग-द्वेष करे वह उसका कार्य है, परंतु कर्मबंधन का काम आत्मा कर सकता है, औसा है नहीं. कडो, भाई ! कैसे डोगा ? (कोई) ठीक करे तो यहां संतोष डोता है कि नहीं ? १८४ (गाथा).

कुवं सभावमादा हवदि हि कत्ता सगस्स भावस्स ।

पोग्गलदव्वमयाणं ण दु कत्ता सव्वभावाणं ।।१८४।।

‘प्रथम तो आत्मा वास्तव में स्व भाव को करता है,...’ देखो ! यह ‘स्वभाव’ का अर्थ यहां राग-द्वेष है. समज में आया ? आत्मा करे तो क्या करे ? अज्ञान में राग-द्वेष, पुण्य और पाप, विकल्प का करनेवाला अज्ञानी डोता है. परंतु कर्मबंधन की क्रिया करनेवाला अज्ञानी भी डोता नहीं. कर्मबंधन तो परद्रव्य है, तो परद्रव्य का कर्ता आत्मा नहीं (है) तो परवस्तु - स्त्री, पुत्र, कुटुंब, मित्र, किसको तुम करते डो ? पर का तो कर्ता है नहीं.

आत्मा वास्तव में अपने भाव को (करता है). अपने भाव नाम (-अर्थात्) विकारी

भाव. 'क्योंकि वह भाव उसका स्व धर्म है...' देओ ! विकारी परिणाम जोव का स्व धर्म है. स्व धर्म नाम उसने धारण कर रणे हैं और उसे आत्मा ने डी किया है. समज में आया ? मिथ्या मान्यता (अर्थात्) 'यह मेरा, अरे...! यह यवा गया, मैं दुःखी हुआ हूं, उसे ठीक नहीं है तो मैं दुःखी हुआ हूं, वह ठीक है तो मैं सुखी' ऐसी मिथ्या मान्यता उसका स्व धर्म है. जोव का स्व धर्म है. स्व धर्म का अर्थ ? उसका वह कर्तव्य है, वह करता है. वह जो से होता नहीं और जो का कर्ता आत्मा नहीं. दो, विकार स्व धर्म है, (ऐसा कडा) ! यह 'प्रवचनसार' में लिखा है.

(कोई अज्ञानी) कहते हैं कि, दो (पदार्थ के) कारण विकार होता है. पति-पत्नी (दो डोकर) पुत्र होता है. इलाना ऐसा होता है, डीकना जैसे होता है. आत्मा वास्तव में अपने भाव को करता है. क्या करे ? अपनी पर्याय में - अपनी दशा में विकारभाव को करता है. वह उसका काम है, दूसरा कोई काम नहीं. 'क्योंकि वह (भाव) उसका स्व धर्म है...' किसका ? आत्मा का.

शुभाशुभ भाव और वह मेरे हैं, ऐसा मानना यह मिथ्यात्व (है और) वह स्व धर्म है. धर्म अर्थात् उसने - आत्मा ने धारण किया है. विकारी पर्याय आत्माने धारण की है. उस विकारी पर्याय को कोई कर्म ने धारण की है, कर्म ने बनाई है, ऐसा नहीं. बराबर है ? भाई ! ममता अपना स्व धर्म है. अज्ञानी करता है इसलिये स्व धर्म है, ऐसा कहते हैं. धर्म यानी इस (निश्चय) धर्म की कहां बात यवती है ? उसे धारण किया है, उसने विकार धारण किया है न ? विकार किसने किया है ? जैसे डो जाता है, वह कौन करता है ? समज में आया ? आ...डा...!

देओ ! मरते समय (जैसे डो जाता है). लडके का क्या डोगा ? अरे...! छोड न ! तेरा (डित) कर न ! यह देओ न (अक मुमुक्षु को) वेदना शुरू डुई, (मरने की) तैयारी (डो गई), बुलाईअे डॉक्टर को ! (तो एन्डों ने कडा) नहीं, (कोई मुमुक्षु को) बुलाओ !

यहां अक वकील थे, गुजर गये. उसका अक छोटा लडका था, उसे ले आये तो उसके सामने ली नहीं देओ ! किसके सामने देओना ? यहां से जाना कहां है ? मैं निश्चय से किसका हूं ? मेरा कुछ है नहीं और मेरे कोई है नहीं. मैं तो अकेला हूं, मेरा ज्ञानस्वरूप मेरे पास है. मेरे पास परवस्तु (है उसे) मैं धूआ डी नहीं.

कहते हैं कि, वास्तव में अज्ञानी... यहां तो साधारण भाव की बात करते हैं, डं !

अपने भाव को करता है. स्व धर्म (को करता है). 'उसलिये आत्मा को उसरूप होने की (परिणामित होने की) शक्ति का संभव है,...' बराबर है ? क्या कहते हैं ? क्या कछा ? विकार होने की अपने में लायकात है, यह कहते हैं. क्यों हुआ ? क्योंकि तेरी लायकात से हुआ. ऐसा कहते हैं. करते हैं तो होता है, कोई करवाता नहीं, संयोग के कारण होता नहीं.

मुमुक्षु :- कोई पक्का कर दे...

पूज्य गुरुदेवश्री :- कौन पक्का करे ?

'आत्मा को उसरूप होने की (परिणामित होने की) शक्ति का संभव है,...' क्या (कछा) ? राग-द्वेष, दया, दान, व्रत, तप का विकल्प या मिथ्या राग, वह अपनी पर्याय में करने की लायकात उसकी है. यह आत्मा का धर्म है. धर्म अर्थात् अपने से हुआ है. धर्म यानी यह शांति का धर्म (कहते हैं) उसकी बात यहां नहीं है. समझ में आया ? ऐसी स्पष्ट बात है, लो ! इसीलिये आगे ४७ नय (के प्रकरण में कहते हैं), कर्ता मेरा धर्म है. राग का परिणामन मेरा धर्म (है), ऐसा ज्ञानी भी जानते हैं. मेरी पर्याय में एतना परिणामन का धर्म है और अकर्ता भी मेरा धर्म है. दोनों धर्म मेरे पास है.

कहते हैं कि, आत्मा...! 'कुंडकुंदाचार्य' की शैली ! लो, (सब) निकाल दिया - कर्म-कर्म नहीं (करता). कर्म के कारण विकार होता है, कर्म के कारण विकार होता है (ऐसा अज्ञानी कहते हैं). बिलकुल (ऐसा) नहीं (है). किसने कछा ? कर्म उसके धर्म को - पर्याय को करे.

'आत्मा को उसरूप होने की...' किस रूप होने की ? विकाररूप होने की. शुभ-अशुभ परिणाम, विकार मिथ्यात्वरूप होने की अथवा 'यह मेरा और मैं उसका' ऐसा मिथ्यात्वरूप होने की. उसका धर्म और उसकी शक्ति है. 'शक्ति का संभव है,...' देओ ! 'आत्मा को उसरूप होने की (परिणामित होने की) शक्ति का संभव है,...' शक्ति का संभव है. 'अतः वह (भाव) अवश्यमेव आत्मा का कार्य है.' विकारी परिणाम जइस जव का कार्य है. वह कर्म का कार्य बिलकुल नहीं है.

देओ ! पंडित लोग में ये सब गडबड चली है (कि), कर्म से विकार होता है, कर्म से विकार होता है... प्रश्न उठाया है. पहला प्रश्न ही वह है कि, कर्म से चार गति में आत्मा रुलता है कि नहीं ? कर्म से विकार होता है कि नहीं ? (ऐसा) पहला प्रश्न वहां

किया - 'जयपुर' में !

यहां कड़ते हैं कि, तेरा विकारीभाव तेरे कारण से, तेरी शक्ति से तेरे में हुआ है. कर्म तो निमित्तमात्र है. कर्म ने तेरा विकार करवाया नहीं. है ? है की नहीं ? कि, कर्म करवाता है ? नहीं. लोग ऐसा मानते हैं न ! कि, हम क्या करे ? हमारा तो करने का भाव है, परंतु कर्म आये इसलिये विकार (हो गया). करने का तेरा भाव ही है, सुन तो सही ! दया, दान, व्रत, शुभ-अशुभ परिणाम और मिथ्यात्वभाव जोव का धर्म है. अपनी पर्याय में, अपना आत्मा करते हैं तो होता है, पर से होता नहीं. बराबर है ? कितनी बात कही ? देखो !

अपने भाव को करता है, एक बात कही. यह उसका स्व धर्म है, दूसरी बात कही और उसकी परिणामने की शक्ति का संभव है, तीसरी बात कही और वह अवश्यमेव आत्मा का कार्य है, ऐसी चौथी बात कही. कितनी बात स्पष्ट करते हैं !! समझ में आया ?

चार बात सिद्ध की. आत्मा वास्तव में - निश्चय से अपनी पर्याय - विकारीभाव को करता है - एक बात. और वह भाव उसका स्व धर्म है, उसने किया (इसलिये) उसका धर्म है - दो बात (हुँ). आत्मा को उस (रूप) होने की शक्ति संभव है, तीसरी बात. वह भाव जरूर आत्मा का कार्य है, वह चौथा बोल दिया.

मुमुक्षु :-

पूज्य गुरुदेवश्री :- कार्य कड़ना है न ? कर्ता होना कार्य है, कर्ता का कार्य है. आ...डा...डा...! (अज्ञानी) ये तकरार (करते हैं कि), नहीं, कर्म के कारण चार गति में रुलता है. भगवान ! चार गति में रुलने की योग्यता का भाव उसकी शक्ति में संभव है. वह भाव उसका है, उसका वह धर्म है और उसका वह कार्य है. आडा...डा...!

आत्मा वास्तव में अपने भाव को करता (है). वह नरक में जाता है तो कर्म के कारण नरक में जाता है, ऐसा नहीं. अपने अपने उस भाव का करनेवाला है, वह भाव उसका धर्म है, वह भाव अपनी शक्ति के संभव से हुआ है, वह भाव उसका कार्य है. बराबर है ?

उसकी तकरार (करते हैं). पहला प्रश्न वह उठाया. 'पापीताशा'मां वह (प्रश्न) आया था. त्रिलोकनाथ तीर्थकरदेव ऐसा कड़ते हैं (कि), कर्म के कारण रुलता है, आत्मा रजसता

है और आप कहते हो कि, भावकर्म विकार के कारण रजसता है. कर्म परचीज है. समज में आया ? लैया ! कर्म के कारण नहीं (होता), विकार अपने कारण से करता है. कर्म तो निमित्तमात्र है. हेओ !

प्रश्न :- भाव तो भुद ही करता है न ?

समाधान :- तो कौन करता है ? दूसरा (करता है) ? जैसे संयोग आते हैं तो जैसे (विकारी) भाव आत्मा किये बिना रहे नहीं. जैसा नहीं (है). जैसे संयोग आये इसलिये आत्मा को (विकार) हुआ बिना रहे नहीं (वह) जूठी बात है. तेरा भाव तेरे से, स्वतंत्र कर्ता होकर विकार का कार्य, तेरी शक्ति के संभव से, तेरे धर्म से, तेरे भाव से तुने किया है.

भुमुक्षु :- घोलन करने जैसा है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- घोलन करने जैसा है ? इसमें ही बड़ी तकलीफ है.

पहले एतना नक्की करे कि, विकार कृत्रिम है, मेरा स्वभाव ज्ञायक सिद्धान्त है. (जैसी) दृष्टि करने में, स्थिर करने का उपाय मिले. परंतु यही नक्की न करे तो (कोई) कराये तब करे और (कर्म) टले तो होवे. हेओ उसके सामने. इसका अर्थ ही यह है कि, तेरी दृष्टि (को स्व) सन्मुख होने का अवसर रहता ही नहीं. समज में आया ?

ओ...हो...! हेओ ! (अन्वयार्थ में लिखा है), 'स्वभावं कुर्वन् आत्मा' वास्तव में 'स्वकस्य भावस्य कर्ता भवति' हो ! उसका अर्थ है. 'प्रथम तो आत्मा वास्तव में...' (अर्थात्) यथार्थ में. बाकी दूसरी रीत से कहना कि, कर्म से विकार हुआ और निमित्त से (हुआ), वह सब उपचार से (कथन है). यह वास्तव में (है), वह उपचार से (कथन है). उपचार से उसका ज्ञान कराने की बात है. हेओ ! व्याख्या कैसी कही (है) !

'आत्मा वास्तव में स्व भाव को करता है,...' विकारीभाव अपने से करता है और 'वह (भाव) उसका स्व धर्म है,...' उसने किया तो उसकी पर्याय ने धारण किया है. 'इसलिये आत्मा को इसरूप होने की (परिणामित होने की) शक्ति का संभव है...' शक्ति का अर्थ यहां पर्याय (लेना), गुण नहीं. समज में आया ? यह 'शक्ति' शब्द पडा है न ? 'आत्मा की इसरूप होने की (परिणामित होने की) शक्ति का संभव है,...' (उसका अर्थ) गुण नहीं (है). पर्याय में उस समय की शक्ति का संभव है. वह पर्याय की शक्ति से विकार होता है. गुण नहीं, द्रव्य में नहीं. आहा...हा...!

‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ કી યહ બાત નહીં હોતી તો લોગ કુછ કા કુછ (લગા દેતે). ઊલટા-સૂલટા કરકે કુછ કા કુછ (કર દેતા). (યહાં તો) ઇતની સ્પષ્ટ બાત કહી હે.

યહ જ્ઞેય કા અધિકાર હે. તેરી પર્યાય તેરા જ્ઞેય હે, પર કી પર્યાય પરજ્ઞેય હે. પર કે જ્ઞેય સે તેરી પર્યાય મેં પરજ્ઞેય ઉત્પન્ન હોતા હે ? વિકાર જ્ઞેય હે, તેરા જ્ઞેય હે. સમજ મેં આયા ? કર્મ પરજ્ઞેય હે. તો પરજ્ઞેય સે સ્વજ્ઞેય કી પર્યાય હોતી હે ? સ્વજ્ઞેય કી પર્યાય સ્વ કી પર્યાય કી શક્તિ સે અપની યોગ્યતા સે અવશ્યમેવ ઉસકા કાર્ય હે. (તો અજ્ઞાની કહતે હેં) નહીં. પુત્ર દો સે હોતા હે. અરે...! વહ તો અપેક્ષા સે પ્રમાણજ્ઞાન કરવાને કી બાત કહી હે.

વિકાર, ઉદ્યભાવ, અહો...! તેરી ભૂલ, વહ ભૂલ કરને કા ભાવ વાસ્તવ મેં તેરા હે, ભૂલ તેરા ધર્મ હે, ભૂલ વાસ્તવ મેં, યથાર્થ મેં તેરા હી કાર્ય હે ઓર વહ ભૂલ કરને કી પર્યાય કી ઉસ સમય કી તેરી શક્તિ ઓર યોગ્યતા હે. લો ! ઇતના તો સ્પષ્ટ (કહતે હેં). (ફિર ભી કહતે હેં) નહીં, તુમ કર્મ કો માનતે નહીં હો. કર્મ સે (વિકાર હોતા હે), ઐસા માનો તો કર્મ કો માના કહા જાયે. કર્મ કો માના કબ કહા જાયે ? કિ, કર્મ હે ઐસા માને તો. પરંતુ કર્મ ને યહ કરવાયા તો કર્મ કો કહાં માના ? વહ તો ઇસકા ભાવ ઉસને ક્રિયા. ભાઈ ! વહાં ‘કલકતા’ મેં બહુત ચલતા હે. કર્મ સે હોતા હે, કર્મ સે હોતા હે... ભગવાન ! અભી તો વિકાર કી સ્વતંત્રતા કા ભી તુજે ખ્યાલ નહીં તો વિકારરહિત ત્રિકાલ જ્ઞાયકમૂર્તિ કા ખ્યાલ તુજે કેસે આયેગા ? વિકાર કી પર્યાય કી સ્વતંત્રતા કી પર્યાય કી શક્તિ કા કાર્ય તેરા હે, ઐસા ભાવ મેં ખ્યાલ ન આયે (તો) વિકાર સે રહિત ચિદાનંદ પ્રભુ પૂર્ણ શુદ્ધ (સ્વરૂપ) મેં તેરી દષ્ટિ કહાં સે ઝુકેગી ? વહ તો અવ્યક્ત ચૈતન્ય હે, યહ તો વ્યક્ત વિકાર હે. વ્યક્ત વિકાર કા પરિણમન ભી મેરે સે, મેરા હે, ઐસા સ્વતંત્ર ભાસન (ન) હો (તો) તેરી દ્રવ્ય પર દષ્ટિ નહીં હોગી. સમજ મેં આયા ?

‘અતઃ વહ (ભાવ) અવશ્યમેવ આત્મા કા કાર્ય હે. (ઇસપ્રકાર) વહ (આત્મા) ઉસે (સ્વ ભાવ કો) સ્વતંત્રતયા કરતા હુઆ...’ દેખો ! અબ કર્તા (કી બાત કરતે હેં). ઉસ ભાવ કો ‘સ્વતંત્રતયા કરતા હુઆ...’ ભાષા દેખો ! ઓ...હો...હો...! વિકાર સ્વતંત્રતયા કરતા હે ઇસલિયે કર્તા, નહીં કિ કિસીકી અપેક્ષા રખે તો કર્તા (હે). સ્વતંત્રતયા કરતા હે ઇસલિયે કર્તા હે. લો, યહ પાંચવા બોલ (કહતે હેં). યહ સિદ્ધ કરતે હેં. સમજ મેં આયા ?

દેખો ! ‘ઉસે (સ્વ ભાવ કો) સ્વતંત્રતયા કરતા હુઆ ઉસકા કર્તા અવશ્ય હે...’ દેખો !

उसमें (दिया था) 'अवश्यमेव कार्य है' और इसमें (कहते हैं कि) 'कर्ता अवश्य है'. ओ..ओ..ओ...! जइर उसका कार्य है और विकार तुम करते हो. एतना आया.

'और स्व भाव आत्मा के द्वारा किया जाता हुआ आत्मा के द्वारा प्राप्य होने से अवश्य ही आत्मा का कर्म है.' अब यह लिया. 'एसप्रकार स्व परिणाम आत्मा का कर्म है.' विकारीभाव तेरा कार्य है, स्वज्ञेय का तेरा कार्य है, पर का कार्य नहीं. जैसे निर्णय करे तो अपनी स्वतंत्रता की दृष्टि अपने स्वभाव में करने का अवकाश मिले. ऐसी दृष्टि में उसको अवकाश मिलता है.

(विशेष आयेगा)....

प्रभाश वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

કારતક સુદ ૩, સોમવાર તા. ૧૯-૧૧-૧૯૬૩

ગાથા - ૧૮૪, ૧૮૫

પ્રવચન નંબર-૧૮૩-૧

(‘પ્રવચનસાર’) ૧૮૪ ગાથા ચાલે છે. જ્ઞેયતત્ત્વ અધિકાર. ૧૮૪ (ગાથાની ટીકાનો) એક પેરેગ્રાફ થયો. ત્યાં સુધી આવ્યું કે, ‘આ રીતે સ્વ પરિણામ આત્માનું કર્મ છે.’ શું કહ્યું ? કે, આ વિકારી પરિણામ થાય (છે) એ જીવનું કર્મ છે. કર્મ એટલે કાર્ય. શું સમજ્યા ? ભાઈ !

વિકારી પરિણામ થાય એ કર્મ કરાવે છે એમ નથી. શું છે આ ? શું સાંભળ્યું ત્યારે ? લ્યો, છેલ્લું વાંચો ! ‘આ રીતે સ્વ પરિણામ આત્માનું કર્મ છે.’ એના ઉપર છે ને ? એના ઉપર ઈ શબ્દ (છે). (પહેલા પેરેગ્રાફની) છેલ્લી લીટી. ‘આ રીતે...’ એનો સાર છે. ‘સ્વ પરિણામ આત્માનું કર્મ છે.’ એટલે કે, આત્મા પુણ્ય અને પાપ, મિથ્યાશ્રદ્ધા, રાગ ને દ્વેષ, હરખ ને શોક, વેદ-વાસના આદિ જે ભાવ કરે છે એ જીવનું કર્મ નામ કાર્ય છે. ઈ કર્મનું કરાવ્યું નથી. કર્મ કરાવતું નથી. ક્યાંથી આ કર્મનો ઉદય આવ્યો ? એમ સવારમાં પૂછતા હતા ને ? કહો, સમજાણું આમાં ?

પ્રશ્ન :- ?

સમાધાન :- શરીર એના વિના પણ બગડ્યું છે. કર્મ તો નિમિત્ત છે. શરીર શરીરને કારણે બગડ્યું છે. અહીં શું કહે છે ? રોગનું કર્મ, કર્મ નામ કાર્ય શરીરની પર્યાયનું કાર્ય છે, શરીરનું કાર્ય છે. ઈ કર્મનું કાર્ય નથી, આત્માનું કાર્ય નથી, કર્મનું કાર્ય નથી. આ શરીરમાં રોગ અવસ્થાનું થવું ઈ અવસ્થા શરીરનું કામ છે. શરીરનું કર્મ છે, શરીરનું કાર્ય છે. ઈ શરીરનું કાર્ય છે, કર્મનું કાર્ય ક્યાંથી આવ્યું ? ઈ તો નિમિત્તથી વાત કરે છે કે, ભાઈ ! અશાતાનો ઉદય હોય તો આમ થાય. પણ ઈ કાંઈ કર્મનું કાર્ય નથી. સમજાય છે કાંઈ ?

શરીરમાં રોગ અવસ્થા થાય કે નીરોગ અવસ્થા થાય ઈ શરીરની પોતાની ક્રિયાથી બનેલું કાર્ય છે. પોતાનું કામ છે, શરીરનું એ કામ છે, કર્મનું એ કામ નથી. અહીં તો સ્વતંત્ર દ્રવ્યની વાત ચાલે છે. તે સમયે ભલે શાતા-અશાતા નિમિત્ત હો, પણ કાર્ય કાંઈ શાતા-અશાતાનું નથી. શરીરમાં રોગ થવો કે નીરોગતા થવી એ કર્મનું કાર્ય નથી, એ શરીર પરમાણનું કાર્ય છે, એ (એનું) પોતાનું નિજ કાર્ય છે. ભાઈ ! મોડું થયું ? શું તમારે અહીં ધંધો છે ? કહો, સમજાય છે કાંઈ ? શું કહ્યું ?

આ શરીરમાં પગ ચાલે નહિ અને એમાં રોગ આદિ આવે, ઉધરસ આદિ થાય, કફ આદિ નિકલે નહિનીકળે નહિ, આંખમાં મોતિયો આવે કે શરીરમાં તાવ આવે એ બધું શરીરના રજકણોનું કાર્ય છે, કર્મનું કાર્ય નહિ.

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એને કારણે બિલકુલ નહિ. અહીં અપથ્ય આહાર લીધો માટે શરીરમાં રોગ આવ્યો એમ નહિ. ઈ શરીરના રજકણોની તે અવસ્થારૂપી કાર્ય છે એનો કર્તા એ પરમાણુ છે, એનું એ કાર્ય છે. ભાઈ ! (આ ભાઈ) કાંઈ હોશિયાર નહોતા. ઈ એને કારણે થયું, કર્મને કારણે નહિ. કર્મનું કાર્ય એ હોઈ શકે નહિ. કોઈ દ્રવ્યનું બીજા દ્રવ્યનું કાર્ય હોઈ શકે નહિ. કર્મ ભિન્ન દ્રવ્ય છે, શરીર ભિન્ન દ્રવ્ય છે. ભલે જડે જડ હો, પણ એક જડનું કોઈ બીજું કાર્ય હો, એમ છે નહિ. નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે એ તો ખ્યાલ કરાવવામાં આવે છે કે, કોણ ચીજ છે ? કાર્ય એનું નથી.

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- દવા (કામ) નથી કરતી, દવાનું એ કાર્ય નથી. શું કહે છે અહીંયાં ? એ પરમાણુની પર્યાય પલટવાનું પોતાનું કાર્ય છે. માથે કહ્યું ને ? ઘણું કહ્યું. હવે આવશે, જુઓ ! 'આ રીતે સ્વ પરિણામ આત્માનું કર્મ છે.' કયુ કર્મ ? કર્મ એટલે જડ (કર્મ) નહિ. કર્મ એટલે કાર્ય. પુણ્ય અને દયાના ભાવ, હિંસાના ભાવ, મમતાના ભાવ, કંટાળાના ભાવ એ ભાવ જીવનું કામ છે. ભાઈ ! જુઓ ! ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા (કહે છે) અને ન્યાયથી સિદ્ધ છે કે નહિ ? પ્રત્યેક પરમાણુ પોતાની વર્તમાન અવસ્થારૂપી કાર્યના કર્તા છે. પર પરમાણુ તેનો કર્તા નથી.

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કોણ કાઢે છે પણ ? મફતનો માળો મંડે છે ! ઈ તો નિમિત્ત

છે, કર્મ તો નિમિત્ત છે અને લક્ષ્મી આવે છે, લક્ષ્મી એ કંઈ કર્મનું કાર્ય છે ? શાતાનો ઉદય આવ્યો લક્ષ્મી, એ એનું કાર્ય છે ? એ લક્ષ્મીના રજકણો ત્યાંથી પલટીને આવવાના એ રજકણોનું કાર્ય છે. (શાતાનું) કાર્ય નહિ. ભાઈ !

જુઓ ! ‘આ રીતે સ્વ પરિણામ આત્માનું કર્મ છે.’ કેમ ? કે, કર્મ ભલે નિમિત્ત હો, પણ એ કર્મનું કાર્ય નથી. આર્તધ્યાન થવું, રૌદ્રધ્યાન થવું, હિંસાભાવ થવો, દયાભાવ થવો એ બધું જીવનું કાર્ય છે.

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- તો પછી અહીં સાંભળવા શું કરવા બેઠા છો ? એના માટે તો તમે અહીં આવ્યા છો. આહા..હા...!

હવે પુદ્ગલની વાત (કરે છે), જુઓ ! હજી કર્મની વાત (કરે છે), પછી બહારની વાત તો શું કહેવી ? કહે છે. જેવા જીવ રાગ-દ્વેષ કરે, જેવો મિથ્યાત્વભાવ કરે એ પ્રમાણે સામે કર્મ બંધાય. છતાં કર્મનું કાર્ય આત્માનું નહિ. જુઓ ! ‘પરંતુ, આત્મા પુદ્ગલના ભાવોને કરતો નથી...’ દેખો ! પરંતુ આત્મા, કર્મ જે આઠ કર્મના પરમાણુ બંધાય એના કાર્યને આત્મા કરતો નથી. આહા..હા...! કયા પુદ્ગલ ? પેલા કર્મની વાત છે, હોં ! બહારની વાત તો ક્યાંય દૂર રહી.

જેટલા પ્રમાણમાં જીવમાં રાગ, દ્વેષ, તૃષ્ણા, મોહ, મમતા થાય એટલા પ્રમાણમાં સામે કર્મના રજકણો કર્મરૂપે થાય, બંધાય. છતાં એ કર્મનું કાર્ય ભગવાન ત્રિલોકનાથ કહે છે કે, એ તારું (કાર્ય) નહિ, એ જડનું કાર્ય છે. ઈ આત્માએ કર્યું નથી. તેં તો એટલું કર્યું કે, રાગ ને દ્વેષ, પુણ્ય ને પાપ જે વિકારભાવ (કર્યા) એ તારું કાર્ય (છે). જડ કર્મ બંધાય એ જડનું કાર્ય (છે), તારું કાર્ય નહિ. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

‘પરંતુ,....’ પરંતુ કેમ લીધું ? કે, પોતાનો ભાવ એનું કાર્ય (છે). પરંતુ આત્મા પુદ્ગલની પર્યાયને. ભાવ એટલે પર્યાય. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય આઠ કર્મની પર્યાય બંધાય એ પર્યાયને આત્મા કરતો નથી. ‘કારણ કે તેઓ પરના ધર્મો હોવાથી...’ (પહેલા પેરેગ્રાફમાં) એમ હતું કે, ‘તેનો સ્વ ધર્મ હોવાથી’. વિકારી પરિણામ જીવનો સ્વ ધર્મ હોવાથી તેનું કાર્ય છે. અને આ જડનો ધર્મ હોવાથી પરમાણુની કર્મ અવસ્થા થાય ઈ જડનો ધર્મ હોવાથી તારો ધર્મ નહિ, તારું કાર્ય નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ ? ‘પરના ધર્મો હોવાથી...’ કેટલી સ્પષ્ટ વાત !! ઓ..હો..હો...!

તારા પ્રમાણમાં તે જે રાગ ને દ્વેષ, મિથ્યા ભ્રમણા ને પાપ ને પુણ્યના ભાવ કર્યા એ તારું કાર્ય (છે). બસ ! કર્મ થાય એ કર્મનો ધર્મ છે. કર્મરૂપે પરિણમવું એ કર્મના પુદ્ગલનો ધર્મ નામ અવસ્થાનું કાર્ય છે, તારું કાર્ય નથી.

મુમુક્ષુ :- જુદા પાડવાના છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- જુદા છે. પાડ્યા માને છે. કહો, ભાઈ ભાઈના આત્માનું કાર્ય ભિન્ન, પૈસાના એક એક પરમાણુનું કાર્ય ભિન્ન. કોનું તારે ભેગું લેવું છે ? ભાગીદાર કોને કરવા છે ? કહો, સમજાય છે ?

‘તેઓ પરના...’ તેઓ કોણ ? જે કર્મરૂપી અવસ્થા જ્ઞાનાવરણીયની થઈ (તે). જીવે જ્ઞાનાવરણીયને નિમિત્ત થાય એવા પરિણામ કર્યા. પરિણામ કર્યા, ઈ પરિણામ એનું કામ (છે). જ્ઞાનની અશાતના, જ્ઞાનનો વિરોધ, જ્ઞાનનો અંતરાય, જ્ઞાન પ્રત્યે દ્વેષ (થયો) એ ભાવ જીવનું કાર્ય (છે). પણ જ્ઞાનાવરણી થયું એ જીવનું કાર્ય નહિ. સમજાય છે કાંઈ ? એમ. કોઈએ દર્શનાવરણીયના પરિણામ નિમિત્તરૂપે કર્યા હોય. એ દર્શનાવરણીય બંધાય એ જીવનું કાર્ય નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

એક માણસે સામાનું ખૂન કરી નાખવાનો ભાવ કર્યો, ઈ ભાવ એનું કાર્ય (છે). ઈ ખૂનની જે જડની ક્રિયા થઈ ઈ એનું કાર્ય નહિ. ભાવ (થયા એ) એનું કાર્ય (છે) પણ છરી ચાલી અને શરીરના કટકા થયા ઈ જીવનું કાર્ય નહિ. તેમ છરીનું (કાર્ય) સામા (પદાર્થમાં) નહિ. ત્યાં છરી ચાલી, અહીં જે ચીરો પડ્યો, ઈ ત્યાંના પરમાણુનું કાર્ય છે, છરીનું નહિ. શેની માંડી છે આ ? ઓ...હો...!

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પેલો ભાવ છે એનો એને બંધ છે કે નહિ ? આવે તો કોને આવે છે ? એના શરીરને ઈ જાતનું નિમિત્ત થાય. એમાં એના આત્માને શું છે ? આત્મા તો પાછો જેવો ભાવ ત્યાં કરે (તેવા કર્મ બંધાય). આમ ૩૨ વર્ષનો જુવાન ! ખૂન તો કેટલા (કરેલા) ! એણે ઘરની બાયડીઓને બાળીને મારી નાખેલા. પછી બોલે તો આ (બેનના) પ્રભુએ મને પાપથી બચાવ્યો છે. નહીંતર હું કેટલા (પાપ) કરત ! એને જ્યાં ખોલીમાં ચલાવીને હાથ બાંધીને અંદર લઈ ગયા (ત્યાં) પગ ધૂજી ઊઠ્યા ! હાય...હાય...! શું કર્યું ? એને લઈને ઈ પરિણામ થયા છે ? ફાંસીના દોરડાને દેખીને (પરિણામ) થયા ? બિલકુલ નહિ. એમ અહીં કહે છે. એ...ઈ...!

મુમુક્ષુ :- શુભભાવ તો નહિ પણ અંદર કર્મ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કર્મ-ફર્મની વાત નહિ અહીં. એના પોતાના તે કાળના વિકારી પરિણામ કરવાનું કાર્ય તે જીવે કર્યું છે. સ્વનો ધર્મ (છે) માટે કર્યું છે. આ વીતરાગમાર્ગ, અનંત પદાર્થને અનંતપણે રાખનાર, ભેળસેળ નહિ કરનાર (માર્ગ છે). ભેળસેળ હોય તો અનંત અનંતપણે રહેતા નથી. કહો, સમજાય છે કાંઈ ?

એ ફાંસીને દેખીને મનમાં એમ આવ્યું (એ) એને લઈને નહિ. એના પરિણામનો કર્તા તે કાળનો એ જીવ પોતાને કારણે છે. ખચકાવીને પગ બાંધ્યા, ધૂજ્યો, બેહોશ થઈ ગયો. મરવા પહેલાં, હોં ! હજી તો બાંધીને ગળે નાખતા પહેલાં ! ૩૨ વર્ષનો જુવાન છોકરો ! બેહોશ થઈ ગયો. લોકોએ ઝાલી રાખ્યો. બેહોશ થાય કે ન થાય, આઠ વાગે ફાંસી દેવી નક્કી છે. પછી આઠની (ઉપર એક) મિનિટ ન થાય. શું બીજા (કંઈ) કરી શકે છે ? એ કાળ એ ક્રિયાનો છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? એણે ગળે ફાંસો તો એણે પોતે પરિણામ કર્યા એનો દીધો. ગળું ક્યાં એનું હતું ? એ તો જડ છે અને અહીં આવ્યું એટલે આ હરડિયો થઈ રહ્યો. આખું શરીર ધૂજ્યું, પગ બાંધેલા, હાથ પાછળ બાંધેલા. એને લઈને ઈ પરિણામ થયા છે ? બિલકુલ નહિ. ઈ સમયનો ઈ જાતની યોગ્યતાનો એનો ધર્મ છે એટલે એણે તે પરિણામ કર્યા. આ વસ્તુની સ્થિતિ છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આજે સોમવાર છે, આઠ દિ' થયા. કેટલા થયા ? પોણા નવ થયા.

ઓ..હો..હો...! કહે છે, અરે...! આત્મા ! તારા વિકાર... અહીં તો વિકારની વાત (છે), હોં ! ધર્મની (વાત) તો એક કોર રહી. અહીં વિકારની વાત છે. જીવના જે કંઈ મિથ્યા શ્રદ્ધા કોઈ કરાવતું નથી, રાગ-દ્વેષ કોઈ કરાવતું નથી, શુભાશુભ ભાવ (કોઈ કરાવતું નથી), કર્મ મંદ પડે તો દયાના ભાવ થાય, કર્મ તીવ્ર હોય તો હિંસાના (ભાવ થાય) એમ નથી. એ કર્મનું કાર્ય નથી.

મુમુક્ષુ :- રાડ પાડે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કરણાનુયોગ નિમિત્તપણે ન રહ્યો ? (લોકો) રાડ પાડે છે, કરણાનુયોગને માનતા નથી. એક દ્રવ્યાનુયોગમાંથી - સમયસારમાંથી પોતાની જ (વાત) કરે છે. ભગવાન ! પણ (તું) ભૂલ્યો છો, બાપુ ! ઊંધી ખડકીએ ચડી ગયો. ખડકી સમજો છો ? ડેલી !

આહા..હા...! તારું તત્ત્વ એક એક રજકણથી ભિન્ન, એક એક રજકણે રજકણથી

ભિન્ન, એક એક રજકણ તારાથી ભિન્ન. જુદા જુદા (છે). એક એક આત્મા આત્માથી ભિન્ન. કોઈ કહે કે, અમને આત્માનો ભાવ થાય છે પણ આ બાયડી, છોકરાને લઈને રળવાનો ભાવ થાય છે. હેરાન છું. હેરાન છો ? ઈ તને કોણે કહ્યું ? શું કરે ? ચાર છોકરા, બાયડી નાની, છોકરા નાના, એક છ વર્ષનો, એક આઠ વર્ષનો, એક બાર વર્ષનો... એકને એક ઘરનો માણસ, માટે મારે તો એને લઈને બધું કરવું પડે છે. સાચું હશે ?

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પરને લઈને ભાવ કરી શકતો નથી. પોતાને કારણે ઈ કરે છે. પરનું તો કોણ કરતું હતું ? ધૂળ ! આહા..હા...! એમ હશે ને ? ભાઈ ! તમે તો બીજાં કામ કરવા નવરા થઈ ગયા, પહેલાં બીજાં કર્યાં. એમ હશે ?

‘આત્મા પુદ્ગલના ભાવોને...’ ભાવ એટલે પર્યાય. અહીં કાર્યની વાત છે ને ? પુદ્ગલના ભાવનો એટલે કર્મની પર્યાયનો. ‘કરતો નથી કારણ કે તેઓ પરના ધર્મો હોવાથી...’ એ પરના ધર્મ જીવ ધર્મ કરી શકાય નહિ. જીવ ધર્મ વડે પરના ધર્મ કરી શકાય નહિ. જીવ ધર્મ એટલે વિકારી (ભાવ). ધર્મ એટલે એણે ધારેલો (ભાવ).

‘આત્માને તે-રૂપે થવાની શક્તિનો અસંભવ હોવાને લીધે...’ ત્રીજો બોલ. પહેલો (બોલ એમ કહ્યો કે), કરતો નથી, બીજો (બોલ કહ્યો) પરનો ધર્મ હોવાને કારણે (અને ત્રીજો બોલ કહ્યો) ‘આત્માને તે-રૂપે થવાની શક્તિનો અસંભવ હોવાને લીધે...’ કર્મની પર્યાય થવાની શક્તિનો ભગવાનઆત્મામાં અસંભવ છે. ‘તેઓ આત્માનું કાર્ય નથી.’ એ આઠ કર્મ બંધાણ એ આત્માનું કાર્ય નથી, આત્માનું કર્મ નથી, આત્માની દશા નથી, આત્માની ક્રિયા નથી. ‘(આમ) તે આત્મા તેમને નહિ કરતો થકો...’ એ કર્મના પરિણામને આત્મા નહિ કરતો થકો ‘તેમનો કર્તા નથી...’ આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

જુઓ ! આ લાકડી આમ ઊંચી થાય છે. આમ (ઊંચી કરવાની) ઈચ્છા છે ઈ પરિણામન ભલે એમાં (-જીવમાં) હો, પણ ઈચ્છાનો ધર્મ આને ઊંચી કરે એવો ધર્મ આત્મામાં નથી. એ ઊંચી થવાનો ધર્મ (એનામાં છે), એને કારણે ઊંચી થાય છે. આત્મામાં એવા ધર્મનો અસંભવ છે કે એને ઊંચી કરે. સમજાણું કાંઈ ?

ખાવાની ઈચ્છા આવી. ઈચ્છાનો કર્તા જીવ (છે એ એનું) કાર્ય (છે). અહીં તો આખા જ્ઞેયની વાત કરવી છે ને ! પણ ઈચ્છાને લઈને રોટલીનું કાર્ય આમ ઊંચું થયું એ એનું કાર્ય નથી. કેમકે ઊંચા કરવાનો ધર્મ પરનો છે (અને) પરનો ધર્મ કરવાની જીવમાં શક્તિ

નથી. ઓ..હો..હો...!

પાણીનો ઘૂંટડો... શું કહેવાય ? ઘૂંટડો ! એ પાણીનો ઘૂંટડો ગળે ઉતારવાનું કાર્ય જીવનું નથી.

પ્રશ્ન :- ગળાનું ?

સમાધાન :- ગળાનું પણ નથી. આમ જરીક કરે ત્યારે (પાણી) હેઠે ઊતરે. એમ પણ નથી.

પ્રશ્ન :- શાતા કર્મનો ઉદય નથી ?

સમાધાન :- શાતાના ઉદયનું નથી. એ પરમાણુમાં પોતાની તે સમયની કાર્ય દશા, એ કાર્ય થઈને હેઠે ઊતરે છે. ઈ પરમાણુનું કાર્ય છે. ગળાનું નહિ, કર્મનું નહિ અને આત્માની ઈચ્છાનું નહિ. ઈચ્છા થઈ, ખાંડનું પાણી હેઠે ઉતાર્યું. હરામ ઉતારે તો ! કેમ ? 'તેઓ પરના ધર્મો હોવાથી આત્માને તે-રૂપે થવાની શક્તિનો અસંભવ...' છે.

આહા..હા...! આવું સ્પષ્ટ અને સરળ ! સીધી વાત (છે) માળા એવા ઝઘડા કરે છે ને ! આ ગાથા કેટલી સરસ છે ! જુઓ ! શેય અધિકાર છે ને ! પ્રત્યેક શેય(ને) પોતપોતાની પર્યાયનું કાર્ય કરવાનો સંભવ - ધર્મ છે. પરનું કાર્ય કરવાની તાકાત નથી.

પરજીવનું બચવું (એ) એની પર્યાયનો ધર્મ છે. પોતાને દયાનો ભાવ થયો એ પોતાનું કાર્ય પોતામાં થયું, પણ એનાથી એ પરધર્મનું દયાનું કાર્ય કરી શકે, પરને બચાવી શકે એવો આત્મામાં ધર્મ છે જ નહિ. સમજાય છે કાંઈ ? આમાં રાડ પાડે, એ..ઈ...! દયાનું આમ થયું, આમ થયું ! અરે...! સાંભળને ! તને દયા કોને કહેવી (એની) ખબર નથી. ભાવ આવે. ભાવ (આવે એ) જીવનું કાર્ય (છે), પણ એ વખતે પુણ્યબંધન થાય એ પણ જીવનું કાર્ય નહિ, તો જીવ બચ્યો એ મારું કાર્ય છે (એમ માને તો) મૂઠ મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાનીનો ભ્રમ છે.

આ..હા...! અરે... પ્રભુ ! આવા અવસર મળ્યા, બાપા ! અરે...! અનંત કાળમાં ક્યાં પડ્યો, ક્યાં હતો ? ભાઈ ! તારી નજરું કરે તો એની એને ખબર પડે. આહા..હા...! ક્યાં હતો ? કોણ હતું તારું ? ભાઈ ! કોઈ નહોતું ત્યાં અને કોઈ નથી અહીં તારામાં. તું તારામાં કોની સાથે આમાં વાદ કરવા ને કોની સાથે ઝઘડા ? બોલવાના પર્યાયનું કાર્ય પણ આત્માનું નથી. બોલવાનો પર્યાય એ આત્માનો ધર્મ નથી. એ ધર્મ પરધર્મ છે. પરધર્મ કરવાનો આત્મામાં અસંભવ છે. શું કરવું ? શું કહેવું ?

‘પરના ધર્મો હોવાથી આત્માને તે-રૂપે થવાની શક્તિનો અસંભવ હોવાને લીધે...’ અરે...! હું આમ બોલું અને એને કાંઈક ઠીક પડે. ભાઈ ! બોલવાના કાર્યનો ધર્મ તારામાં અસંભવ છે. આત્મા તો અનાદિઅનંત ભાષારહિત મૂંગો છે ! ભાષાનું કાર્ય પ્રભુ ! પરધર્મનું કાર્ય છે. એ આત્માનો ધર્મ અસંભવ છે. ભાષાની પર્યાય કરવાનું કાર્ય આત્માના ધર્મમાં અસંભવ છે. આવી વાત...! સમજાણું કાંઈ ?

કેટલી વાત કરી છે ! પહેલા કહ્યું કે, આત્મા પુદ્ગલની પર્યાયનો કર્તા નથી. પાછું કારણ (આપ્યું કે તેઓ) ‘પરના ધર્મો હોવાથી આત્માને તે-રૂપે થવાની શક્તિનો અસંભવ હોવાને લીધે...’ તે રૂપે થવાની શક્તિનો અસંભવ હોવાને લીધે (એમ કહ્યું). આહા..હા...! ‘તેઓ આત્માનું કાર્ય નથી.’ કર્મની ક્રિયા અંદર થાય એ તારું કાર્ય નથી તો શરીરની ક્રિયા થાય, વાણીની થાય, દાળ, ભાત, રોટલીની થાય, મકાન ચણવાની થાય, પાણી અંદર ઉતરવાની (થાય), બાપુ ! એ તારો ધર્મ નથી. એ પરધર્મ હોવાથી તે રૂપે થવાની શક્તિનો તારામાં અસંભવ છે. ‘તેઓ આત્માનું કાર્ય નથી.’

‘(આમ) તે (આત્મા) તેમને નહિ કરતો થકો...’ તે આત્મા પરની કોઈ અવસ્થાના કાર્યને નહિ કરતો થકો ‘તેમનો કર્તા નથી અને તેઓ આત્મા વડે નહિ કરાતા થકા...’ તેઓ આત્મા દ્વારા નહિ કરાતા થકા. લ્યો ! અહીં તો નિમિત્ત દ્વારા નહિ કરાતા થકા એમ કહ્યું. નિમિત્ત દ્વારા થાય, નિમિત્ત દ્વારા (થાય એમ લોકો) રાડ્યું પાડે છે ને ! અહીં તો (કહ્યું એમ) આત્મા વડે કહો કે નિમિત્ત દ્વારા કહો (બન્ને એક જ વાત છે). ‘આત્મા વડે નહિ કરાતા થકા તેઓ તેનું કર્મ નથી.’ આઠ કર્મની અવસ્થા આત્માનું કાર્ય નથી. ભાઈ ! નિમિત્ત છે કે નહિ ? અરે... પ્રભુ ! તું સાંભળને !

મુમુક્ષુ :- ઉપાદાન...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ પણ નિમિત્તથી કર્તા નથી. એ તો ત્યાં કર્તા થયો એનો આરોપ દઈને વાતું કરી છે. ભાઈ ! નિમિત્તનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે. પછી કર્તા કહો, કર્મ કહો, કરણ કહો, છએ (કારકો) આરોપથી કહો. કર્તા-ફર્તા નિશ્ચયથી નથી. વ્યવહારથી આરોપથી કહેવામાં આવે છે. એ વ્યવહારનય જ એવી કોઈ છે. નથી તેને છે એમ કહે અને છે તેને, નિશ્ચય છે તેને છે કહે. ઓ..હો..હો...!

‘અને તેઓ આત્મા વડે નહિ કરાતા થકા તેઓ તેનું કર્મ નથી.’ તેઓ એટલે કર્મની અવસ્થા તે આત્માનું કાર્ય નથી. ‘આ રીતે પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ નથી.’ કેટલું સિદ્ધ

કર્તુ ! આ રીતે પુદ્ગલની પર્યાય, જડની દશા (આત્માનું કાર્ય નથી). આ..હા..હા...! માણસ તો રાડ નાખે !

એ દોરડીનો ફાંસો ગળે અડ્યો પણ નથી અને એ ગળાને અહીં પડી છે એ દોરડીનું કાર્ય નથી. અહીં જે થયું છે એ શ્વાસને રોકવાનું કાર્ય નથી. (શ્વાસને) રોકવાનું કાર્ય છે એ જીવે કર્યું નથી, શ્વાસનું લેવાનું કાર્ય છે એ જીવનું કાર્ય નથી. આહા..હા...! આ શ્વાસનું કાર્ય જડનું છે તે જીવનો ધર્મ નથી. જીવમાં તે રૂપે થવાની શક્તિનો અસંભવ છે. માટે તે રૂપે નહિ થતો તે તેનું કાર્ય નથી. તે રૂપે થાય તો તેનું કાર્ય છે, તે રૂપે થતો નથી માટે તેનું કાર્ય નથી.

આ શ્વાસની ક્રિયા ચાલે એ જીવનું કાર્ય નથી. આહા..હા...! પુદ્ગલ પરિણામ છે. ભગવાન ત્રિલોકનાથ વીતરાગદેવ વસ્તુના સ્વભાવનું સ્વતંત્ર જેમ છે તે વર્ણન કરે છે, પણ સાંભળે નહિ, સાંભળવા મળ્યું ન હોય. આખો દિ' આ કરીયે ને આ કરીયે ને આ કરીયે... સંસારમાં (આવું) કરે પછી ધર્મ(ના ક્ષેત્રમાં) આવે તો દયા પાળીએ ને આ કરીએ ને રોટલા છોડીએ ને રોટલા ખાઈએ... એવી માન્યતા તો મિથ્યાત્વની (ચાલુ) રહી. આહા..હા...! ભાઈ !

એક રજકણનો બીજા રજકણના ધર્મ રૂપે થવાનો અસંભવ છે. કારણ કે તે પરને પરિણમાવવાની શક્તિ ધારતો નથી. એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને પરિણમવા માટે ધર્મ ધારતો નથી, શક્તિનો અસંભવ છે. માટે પરનો ધર્મ, એક પરમાણુથી બીજા પરમાણુથી બીજા પરમાણુનું કાર્ય ન થાય માટે તે બીજા પરમાણુનું કાર્ય પહેલાં પરમાણુનું નથી.

આમ જીવ અને અજીવ માનીએ એમ બોલે, લ્યો ! અમે ભગવાને કીધાં ઈ જીવને માનીએ. અરે... ભગવાન ! ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વર વીતરાગદેવ જેને જીવ અને અજીવ કહે છે, એ અજીવને અનંત કહે છે, જીવને અનંત કહે છે. અનંતને અનંતપણે રહીને નિશ્ચય પોતાનું કાર્ય કરે, પરનું ન કરે તો તે અનંતને અનંતપણે રહ્યાં કહેવામાં આવે છે. એવા અનંતને માને અને એમ કહે કે, અમે આનું આ કરીએ ને આનું આ કરીએ, ઈ અનંતને અનંતપણે માન્યા નથી. સમજાણું કાંઈ ? આમાં કોની પાસેથી માન લેવું છે ? અને કોની પાસેથી અપમાન થાય છે ? એ માનથી અભિમાન કર તોપણ તારું કાર્ય, અપમાનથી દીનતા કર તોપણ તારું કાર્ય (છે), પરને લઈને નથી. શું કરીએ એવા સંયોગમાં આવી ગયા એટલે આ ત્રાસ.. ત્રાસ થાય છે. બિલકુલ જૂઠી વાત છે. આહા..હા...!

અરે...! તત્ત્વને તત્ત્વ માનવાનો અર્થ - જીવ, અજીવ, આસ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા,

અથ કથમાત્મનઃ પુદ્ગલપરિણામો ન કર્મ સ્યાદિતિ સંદેહમપનુદતિ -
 ગેખહદિ ણેવ ણ મુંચદિ કરેદિ ણ હિ પોગ્ગલાણિ કમ્માણિ ।
 જીવો પોગ્ગલમજ્ઞો વટ્ટણ્ણવિ સવ્વકાલેસુ ॥૧૮૫॥
 ગૃહ્ણાતિ નૈવ ન મુચ્ચતિ કરોતિ ન હિ પુદ્ગલાણિ કર્માણિ ।
 જીવઃ પુદ્ગલમધ્યે વર્તામાનોઽપિ સર્વકાલેષુ ॥૧૮૫॥

ન ખલ્વાત્મનઃ પુદ્ગલપરિણામઃ કર્મ, પરદ્રવ્યોપાદાનહાનશૂન્યત્વાત્ । યો હિ યસ્ય પરિણમયિતા દૃષ્ટઃ સ ન તદુપાદાનહાનશૂન્યો દૃષ્ટઃ, યથાગ્નિરયઃપિણ્ડસ્ય । આત્મા તુ તુલ્યક્ષેત્રવર્તિત્વેઽપિ પરદ્રવ્યોપાદાનહાનશૂન્ય એવ । તતો ન સ પુદ્ગલાનાં કર્મભાવેન પરિણમયિતા સ્યાત્ ॥૧૮૫॥

મોક્ષ - સાત તત્ત્વ. અનંત જીવનો એક સમયનો ધર્મ તે તેનો કર્તા (છે). બીજા જીવનો ધર્મ - પરધર્મ તેનો આ જીવ (કર્તા થાય એ) અસંભવ છે. એનું નજરું ક્યાં જાય ? પરના કામ મારા નહિ અને મારા કામ એણે કર્યા નથી. સમજાણું કાંઈ ?

‘આ રીતે પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ નથી.’ પરિણામ એટલે શું કીધું ? પર્યાય. કર્મની પર્યાય થઈ ને ? એ પરિણામ થયા. પરિણામ કહો, પર્યાય કહો, કાર્ય કહો, કર્મ કહો (બધું એકાર્થ છે).

‘હવે, ‘પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ કેમ નથી’ - એવા સંદેહને દૂર કરે છે :-’
 ઓ..હો..હો...! (આ) ‘પ્રવચનસાર’ (છે) ! સમવસરણમાં સો ઇન્દ્રોની મધ્યમાં ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવ ભગવાનની વાણી નીકળી. આ એની વાણીનો સાર પ્રવચનમાં ભગવાન ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવે’ ગૂંથ્યો. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે’ ટીકા (રચી). નિમિત્તથી વાત છે ને ? એ તો એના વિકલ્પમાં પરિણમન હતું. ઈ વિકલ્પે આ પરમાણુની પર્યાયને કરી નથી. જીવના વિકલ્પમાં અક્ષરના પરિણમવાના ધર્મની અશક્યતા છે. આ..હા...! બોલાય કાંઈક (અને) વસ્તુ કાંઈક ! સમજાય છે કાંઈ ?

આ તો અભિમાન, એકલું અભિમાન કર્યું ! મેં કર્યું, મેં કર્યું, મેં કર્યું... કેટલાનું કરીશ ? પ્રભુ ! તું ક્યાં જઈશ ? કેટલામાં પેસીશ ? એક (થઈને) અનંતમાં પેસી જઈશ ? અહીં તો કહે છે કે, તારામાં પરના અનંત પરિણામ કરવાનો ધર્મ તો નથી. એવા સંદેહને દાખલો

અથાત્મનઃ કથં દ્રવ્યકર્મરૂપપરિણામઃ કર્મ ન સ્યાદિતિ પ્રશ્ને સમાધાનં દદાતિ - ગેઠહદિ ણેવ ણ મુંચદિ કરેદિં ણ હિ પોગ્ગલાણિ કમ્માણિ જીવો યથા નિર્વિકલ્પસમાધિરતઃ પરમમુનિઃ પરભાવં ન ગૃહ્ણાતિ ન મુચ્ચતિ ન ચ કરોત્યુપાદાનરૂપેણ લોહપિણ્ડો વાગ્નિં તથાયમાત્મા ન ચ ગૃહ્ણાતિ ન ચ મુચ્ચતિ ન ચ કરોત્યુપાદાનરૂપેણ પુદ્ગલકર્માણીતિ। કિં કુર્વન્નપિ। પોગ્ગલમજ્ઞે વટ્ટણ્ણવિ સવ્વકાલેસુ ક્ષીરનીરન્યાયેન પુદ્ગલમધ્યે વર્તમાનોઽપિ સર્વકાલેષુ। અનેન કિમુક્તં ભવતિ। યથા સિદ્ધો ભગવાન્ પુદ્ગલમધ્યે વર્તમાનોઽપિ પરદ્રવ્યગ્રહણમોચનકરણરહિતસ્તથા શુદ્ધનિશ્ચયેન શક્તિરૂપેણ સંસારી જીવોઽપીતિ ભાવાર્થઃ।।૧૮૫।।

હવે, ‘પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ કેમ નથી’ - એવા સંદેહને દૂર કરે છે :-
જીવ સર્વ કાળે પુદ્ગલોની મધ્યમાં વર્તે ભલે,
પણ નવ ગ્રહે, ન તજે, કરે નહિ જીવ પુદ્ગલકર્મને. ૧૮૫.

અન્વયાર્થ :- [જીવઃ] જીવ [સર્વકાલેષુ] સર્વ કાળે [પુદ્ગલમધ્યે વર્તમાનઃ અપિ] પુદ્ગલની મધ્યમાં રહેતો હોવા છતાં પણ [પુદ્ગલાણિ કર્માણિ] પૌદ્ગલિક કર્મને [હિ] ખરેખર [ગૃહ્ણાતિ ન એવ] ગ્રહતો નથી, [મુચ્ચતિ ન] છોડતો નથી, [કરોતિ નઃ] કરતો નથી.

આપીને દૂર કરે છે.

ગેઠહદિ ણેવ ણ મુંચદિ કરેદિ ણ હિ પોગ્ગલાણિ કમ્માણિ।
જીવો પોગ્ગલમજ્ઞે વટ્ટણ્ણવિ સવ્વકાલેસુ।।૧૮૫।।

દેખો ! ઓ...હો...! ‘સવ્વકાલેસુ’ (કલ્પું છે). ત્રણે કાળમાં જીવ પુદ્ગલની મધ્યમાં રહેતો થકો, પુદ્ગલના કોઈ વર્તમાન પરિણામને કરવાની તાકાત ધરાવતો નથી.

જીવ સર્વ કાળે પુદ્ગલોની મધ્યમાં વર્તે ભલે,
પણ નવ ગ્રહે, ન તજે, કરે નહિ જીવ પુદ્ગલકર્મને. ૧૮૫.

ટીકા :- ખરેખર પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ નથી, કારણ કે તે પરદ્રવ્યનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે; જે જેનો પરિણામવનાર જોવામાં આવે છે, તે - જેમ અગ્નિ લોખંડના ગોળાનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે તેમ - તેનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી. આત્મા તો તુલ્ય ક્ષેત્રે વર્તતો હોવા છતાં પણ (-પરદ્રવ્ય સાથે એકક્ષેત્રાવગાહી હોવા છતાં પણ) પરદ્રવ્યનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જ છે. તેથી તે પુદ્ગલોને કર્મભાવે પરિણામવનાર નથી. ૧૮૫.

આ...હા...હા...! એની મધ્યમાં રહ્યો કાંઈક હલચલ કરે કે નહિ ? રૂના ધોકડામાં ગરી જાય, રૂના ધોકડામાં ! તો પગ તો રૂને આમ ઊંચાનીચા કરે ને ? આહા...હા...! ‘લીંબડી’વાળા (એક ભાઈ હતા). ‘લીમડી’, ‘લીમડી’ ! મોઢ ને ? પૈસાવાળા મોઢ હતા. એમાં ‘લીમડી’નું જીન સળગ્યું. ધોકડા સળગ્યા. હમણાં થોડા વર્ષ (પહેલાંની) વાત છે. અને ઈ આગ સળગી ને એક ધોકડામાંથી આમ ઠેકડો મારે ત્યાં થોકડામાં ગરી ગયા, સળગતા ધોકડામાં ! સળગતા ધોકડામાં !! બસ, એમને એમ બફાઈ ગયા ! આમ પગ કરવા જાય... ૩૫ માણસ એકસાથે મરી ગયા ! એકસાથે ૩૫ ઠાઠડીઓ ! કેટલા લાખનું નુકસાન થયું ! ૩૦-૩૫ લાખનું નુકસાન થયું. ‘લીમડી’માં આખા રૂના ધોકડા સળગ્યા હતા. ઈ બિચારો ગૃહસ્થ માણસ. (એક) છોકરો હશે, એને એમ કે અહીં પગ મૂકી આમ બહાર નીકળી જાઉં એટલે અગ્નિ વચમાં ન નડે. ધોકડું અંદરમાં સળગતું હતું. શું કરે ? ઇચ્છાના કાર્ય સિવાય તારું શું કાર્ય છે ? ભાઈ ! સાંભળ્યું હતું ને ? ‘લીંબડી’માં (થયું હતું) ! ઈ અગ્નિ અંદર લાગી અને સળગવા લાગ્યું માટે ત્યાં દુઃખ થયું છે એમ નહિ. સમજાણું ? એ દુઃખના પરિણામ આત્મા પોતાની યોગ્યતાથી સંભવિત ધર્મથી કરી રહ્યો છે, અગ્નિને કારણે (નહિ). અગ્નિમાં આમ ઊભા ઊભા શેકાય ! ગૃહસ્થ માણસ ! ધોકડા સમજાય છે ? રૂનો મોટો જથ્થો હોય ને ? (એને) એમ કે (કૂદીને) બહાર નીકળી જાઉં (પણ ઈ ધોકડું) સળગતું હતું. ૩૫ લાખની નુકસાની ! (એને એમ કે) નીકળી જાઉં, દરવાજેથી નીકળી જાઉં, ત્યાં એમાં જ ગરી ગયો. કોની કરીશ ? ક્યાં કરી ? ક્યાં તારી નજરું પડી છે ? અહીંથી બચી જાઉં. બચવું તારે કે શરીરને ? તારા પરિણામ તારામાં અને શરીરના પરિણામ શરીરને કારણે જે કાળે થાય તેનો ધર્મ તારાથી રોકાય કે તારાથી થાય (એમ છે નહિ). ઓ...હો...હો...!

૧૮૫ (ગાથા) જુઓ ! ‘સર્વ કાળ’ શબ્દ લીધો છે, દેખો ! ટીકા :- ‘ખરેખર

પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ નથી,...' ખરેખર પુદ્ગલપરિણામ - કોઈપણ જડની અવસ્થા, અહીં તો કર્મની વાત છે, પણ કોઈપણ જડની પર્યાય આત્માનું કાર્ય નથી. આટલી વાત સ્પષ્ટ છે (છતાં એમ કહે કે), બે કારણથી કાર્ય થાય, નિમિત્ત આવ્યા વિના ન થાય. અરે... ભગવાન ! એ તો બીજી ચીજનું જ્ઞાન પ્રમાણ (કરાવે છે), આ તો નિશ્ચયની વાત છે તે સત્ય છે એને પહેલી જાણ. પછી નિમિત્ત કેવું હતું ? ઈ તો પ્રમાણજ્ઞાન કરાવવા બેની વાતું કરી, પણ એથી એનો નિશ્ચયનો સ્વકાળ ફરે તો તો નિમિત્ત જ પૂરું થઈ ગયું, આ તો એનું કાર્ય રહ્યું નહિ. સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- વધારે સ્પષ્ટ થાય એટલે વધુ વિરોધ થાય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- વધારે અવિરુદ્ધતા થતી જશે. લ્યો, જુઓ ! આ અમારા જુવાનિયાઓ ! ... જેટલું સ્પષ્ટ થશે એટલું નિર્મળ થતું જશે. યથાર્થ વસ્તુ, ત્રિકાળ ત્રણલોક ત્રણકાળમાં પરમેશ્વર પાસે જાય તોપણ એ છે. પરમાણુ પાસે જાય તો ઈ પર્યાયનો કર્તા (ઈ), તું કર્તા નથી.

મુમુક્ષુ :- ... તને નહિ ગરવા દઈએ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હા, તને ગરવા નહિ દેવે. મારે ત્યાં ફેરફાર કરવો છે, લાત મારીને આમ કાઢું, ઢીકણું કરું... કાંઈ નહિ થાય. ઈ લાત (મારવી) - પગનું ફરવું ઈ તારું કાર્ય નથી. પગના પરિણામ આમ ધ્રૂજવા, આમ થવા ઈ તારું કાર્ય નથી. એ પુદ્ગલનું કાર્ય છે. આહા...હા...! ગર્વ કેટલા ! હજી તો માણસને (એમ થાય કે) આમ કરી દઈએ, આ કરું ને...

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- સમ્યગ્દર્શનની નિર્મળતાના પ્રકાર ઊભા થાય છે. ઊંઘી શ્રદ્ધા કરતો એને ઓળખાવાય છે.

ભાઈ ! બાપુ ! તું જીવ અને અજીવ બે ભિન્ન તત્ત્વ છે. સાત તત્ત્વની શ્રદ્ધાને ભગવાને સમ્યગ્દર્શન કહ્યું છે. આ સમ્યગ્દર્શનની વાત ચાલે છે. અરે... ભગવાન ! શું કરે ? આહા...હા...! અરે...! એ દીનતામાં વેદન કરશે તે દિ' રાડયું પાડશે, બીજા જોનારા એની વેદનની એ રાડ નહિ જોઈ શકે. એને કોણ કરે ? ભાઈ ! કોણ ફેરવે ? અને કોણ કરે કોને ? આ બહારમાં કંઈક (અનુકૂળતાના) સાધન દેખે (તો એમ થાય કે) આને આમ થયું. અરે... બાપુ ! એ મલોખાની સાંઘડીયું બેસવામાં કામ નહિ આવે. મલોખા સમજાય છે ? જુવારના

રાડા હોય છે ને ? જુવાર, જુવાર નથી થાતી ? એના રાડા હોય છે ને ? એની છાલ કાઢીને છોકરાઓ સાંઢડી બનાવે છે. પોલી હોય છે ને ? એક મોઢું, ચાર પગ બનાવે. (ઈ) બેસવામાં કામ આવે ? મલોખાની સાંઢડી છે ! પરદ્રવ્યના વિશ્વાસ રાખીને સંતોષ કરવો એ મલોખાની સાંઢડી છે. ભાઈ !

હમણા અમારે આટલું તો ઠીક છે. હું દસ-વીસ વર્ષ વધારે જીવવાનો છું, વાંધો નહિ આવે. કોના વિશ્વાસે નભે છે તું ? મરી ગયો છો એમાં, બાપા ! એ પૈસાની ચીજ તો પરપર્યાય છે. એ તારું કાર્ય - ધર્મ નથી. એના વિશ્વાસે જીવન, એ જીવન ન કહેવાય. ભાઈ ! આહા..હા...! શરીર હમણાં સારું છે, પાંચ વર્ષ તો વાંધો નહિ આવે. કોને ભરોસે વાત કરે છે તું ? પારકા ભરોસામાં (તું) વાત કરે (છે પણ) કઈ રીતે તને એમાં આશ્વાસન મળશે ? એની પર્યાય ક્ષણે ક્ષણે પરિણમવાનું કાર્ય કરી રહી છે. એને આત્મા બિલકુલ રોકનાર નથી, એને ટોકનાર નથી અને એને કરનાર નથી. સમજાણું કાંઈ ?

જુઓને ! એક દિવ્માં બે દાખલા (બન્યા). સવારમાં ત્યાં (દેહ છૂટ્યો) અને અહીં આપણે ચાર વાગે માસ્તરનો દેહ છૂટ્યો. એ જ દિવસે આમ બધા નજરે જોયા. આ..હા..હા...! કોણ કામ કરે છે ? સ્વતંત્ર (થાય છે). હડિયો ચાલે સ્વતંત્ર, શ્વાસ ચાલે સ્વતંત્ર. આત્મા કરે એ સ્વતંત્ર પરિણામ (કરે). આહા..હા...! સમજાણું ?

કહે છે કે, 'ખરેખર પુદ્ગલપરિણામ...' ભગવાનઆત્માનું કાર્ય નથી. અરે...! એની તકરાર કરીને વખત (ગાળે છે). એના સમાધાન માટે પાછો વખત ગાળવો. એને ન બેસે એમાં વખત ગાળવો, એને શાસ્ત્ર જોઈને પાછો આધાર દઈને સમાધાન (કરવું), જુઓને ! કાળ કેવો છે ! રોકાવાના પ્રસંગ જ એવા (ઊભા થાય). કારણ પોતાનું છે. આ જ્યાં ત્યાં ... એને કંઈ સમાધાન ન થાય તો (એમ કહે) એમ નહિ, એમ નહિ. આમ ન હોય, ભાઈ ! કાર્ય તો એને કાળે (થાય છે). એને કાળે ન હોય, ઈ તો નિમિત્તથી થયું છે. અરે... ભગવાન ! થાય, પણ થવા દે ને, બાપુ ! નિયત તો એને કારણે એની શક્તિ એના પુરુષાર્થથી પરમાણુમાં કામ થયા કરે. આત્મા પણ પોતાની શક્તિથી પોતાના કામ (કર્યા) કરે. સમય સમયમાં બધી કાળલબ્ધિ અને સમય સમયમાં એનો પુરુષાર્થ દરેક દ્રવ્યમાં કામ કરે છે. સમજાણું ?

'ખરેખર પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ નથી, કારણ કે તે પરદ્રવ્યનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે;...' કોણ ? આત્મા. 'કારણ કે તે પરદ્રવ્યનાં...' એટલે પુદ્ગલનું કર્મ આત્માનું નથી.

કેમ ? કે, પુદ્ગલના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો આત્મા છે. જો ગ્રહણત્યાગવાળો હોય તો પુદ્ગલનું કામ આત્માનું હોય, પણ પુદ્ગલના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો આત્મા છે. માટે પુદ્ગલની પર્યાયનું કાર્ય આત્માનું નથી.

‘જે જેનો પરિણમાવનાર જોવામાં આવે છે,...’ આ જરી અટપટી ભાષા (આવી). વાંચે છે કઈ રીતે ? કેવી રીતે વાંચતા હશે ? લ્યો ! ‘જે જેનો પરિણમાવનાર...’ ‘જે’ ‘જેનો’, ‘જે જેનો પરિણમાવનાર...’ બદલાવનાર, ફેરફાર કરનાર ‘જોવામાં આવે છે,...’ શું કહે છે ? સિદ્ધાંત - ન્યાય મૂક્યો છે. ‘જે’ (એટલે) દ્રવ્ય. ‘જેનો’ (એટલે) જે દ્રવ્યનો. ‘પરિણમાવનાર...’ (એટલે) પલટાવનાર, કાર્ય કરનાર ‘જોવામાં આવે છે, તે... તેના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી.’ વચ્ચેનો દાખલો ઘડીક એક કોર મૂકી દેવો. સમજાણું કાંઈ ? શું કીધું ?

જે કોઈ દ્રવ્ય, જેનો એટલે કોઈપણનો પરિણમાવનાર એટલે બદલાવનાર જોવામાં આવે છે તે... પછી (નીચેનું વાક્ય લેવું)... તે ‘તેનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી.’ કેમકે જે પદાર્થ છે, જે રીતે પોતે પરિણમે છે એના ગ્રહણત્યાગવાળો છે. એને ગ્રહે છે એમ પૂર્વના પર્યાયને ત્યાગે છે. જે જેનો પરિણમાવનાર છે તે ‘તેનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી.’

જો આત્મા પરમાણુના પરિણામને કરતો હોય તો તેના ગ્રહણત્યાગવાળો હોવો જોઈએ. પણ પુદ્ગલના પરિણામના ગ્રહણત્યાગનો જીવમાં અભાવ છે. માટે તેને પરિણમાવનાર આત્મા નથી. દાખલો પછી. શું કહે છે ?

સિદ્ધાંત - ન્યાય મૂક્યો છે. જે પદાર્થ જેનો પરિણમાવનાર જોવામાં આવે, જે પદાર્થ જેનો પરિણમાવનાર, બદલાવનાર જોવામાં આવે તેના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો ઈ પદાર્થ હોય નહિ. સમજાય છે કે નહિ ? એટલે ? જે દ્રવ્ય જેને પરિણમાવે તે (તેના) ગ્રહણત્યાગવાળો હોય. તેના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો હોય નહિ. પરદ્રવ્યના પરિણામને બીજું દ્રવ્ય પરિણમાવે નહિ. કેમકે પરદ્રવ્યના પરિણામનો સ્વદ્રવ્ય ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે. એક દ્રવ્ય બીજાના પરિણામના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો હોવાથી, બીજાના પરિણામને એક દ્રવ્ય કરતું નથી. બીજાના પરિણામને બીજું દ્રવ્ય કરે તો તેના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો હોઈ શકે નહિ, પણ પરના પરિણામના ગ્રહણત્યાગ વિનાનું દ્રવ્ય જોવામાં આવે (છે). માટે તે દ્રવ્ય બીજાના પરિણામને પરિણમાવે એટલે ગ્રહણત્યાગ કરે એવું દેખાતું નથી. લ્યો ! આવા ન્યાય છે. પણ હા પાડવામાં (મુશ્કેલી પડે). એમાં કાંઈક ભણ્યા હોય એના અભિમાન હોય. અરે... પ્રભુ ! એ બધું મૂકી દે,

ભાઈ ! ખરે ટાણે ઈ હશે એમ નીકળશે, હોં !

ભગવાનઆત્મા ! કહે છે કે, અહીં તો હજી વિકારની વાતુંનો નિર્ણય કરે છે. શું કહ્યું ? આ લાકડીનો પરિણામવનાર જો આત્મા હોય, આમ ઊંચીનીચી કરનારો (આત્મા હોય) તો તેના ગ્રહણત્યાગવાળો આત્મા હોવો જોઈએ. એટલે કે એના પરિણામરૂપે ઊપજનારો અને પૂર્વના પરિણામ રૂપે છોડનાર હોવો જોઈએ. (પરંતુ) એમ છે નહિ. આના પરિણામપણે તે ઊપજે છે અને પૂર્વના પરિણામનો ત્યાગ એનામાં એને કારણે થાય છે. એના પરિણામનો ગ્રહણત્યાગ જીવમાં દેખાતો નથી. ગ્રહણત્યાગ વિનાનો હોય તે બીજાને પરિણામાવે એમ બની શકે નહિ.

તારો આધાર તારે અને બીજાનો આધાર બીજાને, ભાઈ ! અહીં એમ કહે છે. ભાઈ ! સૌના આત્માનો આધાર સૌને અને બીજાનો આધાર એનો એને. બીજાનો આધાર બીજાને પ્રભુ ! ક્યાંય છે નહિ. ક્યાંય નજર નાખીશ તો નહિ નીકળે. પરિણામનો કર્તા-હર્તા માન તો સ્વભાવમાં એ નથી, એવી દૃષ્ટિ થતાં તને સમ્યક્શ્રદ્ધાનું જ્ઞાન થાય. કહો, આવી સમ્યક્ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન વિના, સમજ્યા વિના એમ ને એમ વ્રતધારી અને ત્યાગી થાય અને પછી કહે કે, અમને વ્રતધારી, ત્યાગી માનો. ભાઈ ! બાપુ ! સન્માન કરવા માટે યુક્તિ લાગું પાડ. (પણ) બાપુ ! વસ્તુમાં જેમ છે એમ છે. સમજાણું ?

એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને કાંઈ પરિણામવનાર નથી. કેમકે તે એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યના પરિણામનો ઉત્પાદક અને વ્યય કરનારો જોવામાં આવતો નથી. ઓ..હો..હો...! ન્યાય છે કે નહિ ? તમારા એલએલ.બી.માં ન્યાય આવે છે ? આચાર્યો જંગલમાં રહી... એ વનની કોયલું ટહુકી છે અંદરથી ! આ..હા..હા...! જંગલમાં સંતો (રહ્યા), ટહુકા કર્યા (છે) ! જેમ આંબાના રસ પીને કોયલ ટહુકે, એમ આત્માના આનંદનો રસ પીને (આચાર્ય ટહુકા કરે છે). અરે... જીવો ! જેનો જે બદલાવનાર હોય તેનો તે ગ્રહણત્યાગ વિનાનો હોઈ શકે નહિ, હોં ! બીજાના પરિણામને તે ગ્રહ્યા છે ? તે છોડ્યા છે ? તો એનો પરિણામવનાર તું કેમ હોઈ શકે ? આહા..હા...! અનંત દ્રવ્યને ભિન્ન વહેંચી નાખ્યા ! કહો, સમજાણું કાંઈ ? ભિન્ને ભિન્ન જેમ છે તેમ (બતાવી દીધા). આમ શ્રદ્ધા કર, એનું જ્ઞાન કર. આસ્રવ અને બંધ મારા પરિણામ છે, એનો પરિણામવનાર હું. પરને લઈને હું પરિણમું, કર્મના ઉદયથી હું પરિણમું તો મારા પરિણામનો ગ્રહણત્યાગવાળો ઈ થયો, તો ઈ તો છે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? ભાઈ ! બેસે છે કે નહિ આ ? જુઓને ! આ તો બેને બે ચાર જેવી (વાત છે).

અરે...! એક વાર જીવને દેહથી છૂટા પડતો દેખે તો ખબર પડે કે, આ શું છે આમાં ? આહા...હા...! તો છૂટા પડવાની એને સૂઝ પડે.

ભાઈ ! તારા પરિણામ અને પરિણામી તું તારામાં (રહે) છે. કર્મનો ગ્રહણત્યાગ ત્રણકાળમાં એક રજકણનો, વાણીનો કાંઈ નથી. એ કોળિયો અને પાણી (ગળે) ઉતારવા કે આ કરવા, ઈ ક્રિયા - કાર્ય તારું નથી, હોં ! કે જરી મને ઠીક પડે, હોં ! જરી ગળું સુકાય છે ને (તો પાણી પીવાથી) ઠીક પડે. પણ એ કાર્ય કંઈ તારું છે કે તારા કાર્યમાં ઠીક પડે ?

જે દ્રવ્ય જેનો બદલાવનાર, કરનાર, પરિણમાવનાર જોવામાં આવે છે તે દ્રવ્ય તેના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી. આહા...હા...! 'જેમ અગ્નિ લોખંડના ગોળાનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે તેમ...' લોઢાને અગ્નિએ ગ્રહી નથી, અગ્નિ તો અગ્નિમાં છે. લોઢાને શી રીતે ગ્રહે ? લોઢું પડ્યું રહે અને અગ્નિ છૂટી જાય. એણે ગ્રહી જ નથી, અગ્નિએ લોઢાને પકડી જ નથી. પકડી હોય તો છૂટે ક્યાંથી ? અગ્નિએ લોઢાના ગોળાને પકડી નથી કે જે છોડી દે, લોઢાને છોડી દે. અગ્નિ કહે કે, છોડી દે. પણ પેસી છે જ કે દિ' કે છોડે ? અગ્નિ તો અગ્નિમાં છે. આહા...હા...!

'જેમ અગ્નિ લોખંડના ગોળાનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે તેમ... જેનો પરિણમાવનાર જોવામાં આવે છે... તેનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી...' એમ. અગ્નિ જેમ લોઢાના ગોળાના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે એમ આત્મા પરના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે. માટે પરનો પરિણમાવનાર નથી.

મુમુક્ષુ :- લોઢાનો ગોળો લાલચોળ થઈ જાય છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- લાલચોળ થયો છે અગ્નિ. અગ્નિ અગ્નિમાં, લોઢું લોઢામાં (રહ્યું છે). દાખલો પણ આકરો છે, કીધું નહિ ભાઈએ ? તમે કહો છો ને કે, દાખલો દેવે તો વધારે સ્પષ્ટ થઈ જાય છે.

મહાસિદ્ધાંત ! નિયમો ! વસ્તુના સ્વભાવના મહાનિયમો ! કોઈપણ પદાર્થ જેનો કાર્ય કરનાર દેખાય તો તે કાર્ય કરનાર ગ્રહણત્યાગ વિનાનો હોઈ શકે નહિ. આત્મા પરના કાર્યનો કર્તા નથી કેમકે પરનો ગ્રહણત્યાગ એનામાં દેખવામાં આવતો નથી. પરમાણુને આત્મા ગ્રહે કે પરમાણુને છોડે ઈ આત્માની અંદર છે જ નહિ. માટે પરમાણુના પરિણામને આત્મા પરિણમાવનારો (નથી), (તેના) ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે માટે પરિણમાવનારો હોઈ શકે નહિ. કહો, ભાઈ ! છે તો Logic છે કે નહિ આ ? તમારા કાયદામાં બધા કાયદા આવતા

હશે, પણ આ કાયદા કેવળીના છે ! ભગવાન સર્વજ્ઞ દેવાધિદેવ ત્રિલોકનાથ વીતરાગ !
એમણે જોયેલા નિયમો આ છે. આહા..હા...!

પછી જરી વાત કરશે...

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

卐 卐 卐

કારતક સુદ ૪, મંગળવાર તા. ૨૦-૧૧-૧૯૬૩

ગાથા - ૧૮૫, ૧૮૬, ૧૮૭

પ્રવચન નંબર-૧૮૩-૧

‘પ્રવચનસાર’ શ્લેષતત્ત્વ અધિકાર. થોડી વાત છે, અધૂરી બાકી હતી. ફરીને ટીકા જોઈએ. ‘ખરેખર પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ નથી,...’

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ખરેખર નથી. ઉપચારથી, નિમિત્તથી કહેવાય એ વાત જુદી છે. પરના પરિણામ પુદ્ગલ જે નવા કર્મ બંધાય એનો કર્તા આત્મા નથી. ખરેખર પુદ્ગલની પર્યાય જે નવા કર્મ બંધાય એ પરિણામ આત્માનું કર્મ નથી, આત્માનું કાર્ય નથી.

‘કારણ કે તે પરદ્રવ્યના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે;...’ કેવો છે આત્મા ? કે, પરવસ્તુ જે કર્મ આદિ એને ગ્રહણ કરે કે છોડે, એવા વિનાનો છે. આત્મામાં પરનું ગ્રહણત્યાગ છે નહિ. આત્માએ પરવસ્તુને કોઈ દિ’ ગ્રહી નથી અને કોઈ દિ’ છોડી નથી. (પરદ્રવ્યના) ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે.

‘જે જેનો પરિણામવનાર જોવામાં આવે છે,...’ જે જેનો પરિણામવનાર - કર્તા - બદલાવનાર જોવામાં આવે છે તે ‘તેનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી.’ અહીં સુધી કાલે આવ્યું હતું. ‘જે જેનો પરિણામવનાર જોવામાં આવે છે, તે - જેમ અગ્નિ લોખંડના ગોળનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે...’ લોખંડના ગોળને અગ્નિએ ગ્રહી નથી તેમ અગ્નિ એને છોડતી નથી. અગ્નિ છે એ લોઢાના ગોળને પકડતી નથી તેમ છોડતી નથી. અગ્નિ તો ભિન્ન તત્ત્વ છે.

‘જેમ અગ્નિ લોખંડના ગોળનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો છે તેમ - ...જે જેનો પરિણામવનાર જોવામાં આવે છે, તે... તેનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી.’ જે પરિણામવ,

જેને પરિણામાવે કે જે રીતે પરિણામે તેના ગ્રહણત્યાગવાળું એ દ્રવ્ય હોઈ શકે. એટલે શું ? જે વસ્તુ - આત્મા કે પરમાણુ નવા પરિણામને પરિણામાવે કે જૂના પરિણામને છોડે એ પરિણામાવનાર તે તેનો કર્તા છે. પોતાના પરિણામનો ગ્રહણત્યાગ છે. નવા પરિણામ ઉત્પન્ન થાય તે ગ્રહ્યાં કહેવાય, પૂર્વના પરિણામ વ્યય થાય એ છોડ્યા કહેવાય. પણ પરિણામ કર્મના, શરીરના કોઈપણ પરિણામને જીવ ગ્રહતો અને છોડતો નથી. ત્રણકાળમાં ગ્રહતો છોડતો નથી. પોતાના પરિણામને ગ્રહે અને છોડે. ગ્રહેછોડે તે તેનો પરિણામાવનાર કહેવાય. ન ગ્રહે, ન છોડે (તે) એનો પરિણામાવનાર કહેવાય નહિ. કહો, બરાબર છે ?

આ દાખલો શું કીધો ? આ પૈસો આત્મા ગ્રહણ કરી શકતો નથી, છોડી શકતો નથી.

પ્રશ્ન :- ક્યારે ?

સમાધાન :- ત્રણે કાળે.

ન હોય અને જગતના પુદ્ગલો. એને પોતાના પરિણામનો ગ્રહણત્યાગ છે. લક્ષ્મી જતાં રાગની મમતાના પરિણામ ગ્રહ્યાં અને પૂર્વે તીવ્ર પરિણામ હતા એને છોડ્યા. તૃષ્ણાના તીવ્ર પરિણામને છોડ્યા અને મંદ પરિણામને ગ્રહ્યાં પણ વસ્તુનો ગ્રહણત્યાગ છે નહિ. પરવસ્તુને ગ્રહતો નથી. લક્ષ્મી કોઈ દિ' ગ્રહી નથી, લક્ષ્મી કોઈ દિ' છોડતો નથી. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? ભાઈ !

મુમુક્ષુ :- પરિણામ પૂરતું, બસ !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એના પરિણામ જે થાય, વિકારી કે અવિકારી પરિણામ (થાય), તેને ગ્રહે નામ તે પણે ઊપજે અને પૂર્વના પરિણામને છોડે. બાકી પરના પરિણામ - કર્મના, શરીરના, વાણીના કે કોઈ ચીજના પરિણામને ગ્રહે કે મૂકે એ આત્મામાં નથી. આત્માનો, કોઈ દ્રવ્યનો એ સ્વભાવ નથી. સમજાય છે ?

‘તેનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જોવામાં આવતો નથી. આત્મા તો તુલ્ય ક્ષેત્રે વર્તતો હોવા છતાં...’ દેખો ! કર્મના પરમાણુ કે બીજા અમુક રજકણો આત્મા છે ત્યાં હોવા છતાં ‘તુલ્ય ક્ષેત્રે...’ (અર્થાત્) એક ક્ષેત્રે પુદ્ગલો હોવા છતાં. જ્યાં આત્મા છે ત્યાં શરીર, કર્મ, વાણી વગેરે છે.

‘આત્મા તો તુલ્ય ક્ષેત્રે વર્તતો હોવા છતાં પણ (-પરદ્રવ્ય સાથે એકક્ષેત્રાવગાહી હોવા છતાં પણ)....’ પરવસ્તુની સાથે એક ક્ષેત્રમાં રહેલો હોવા છતાં પણ. ‘પરદ્રવ્યના ગ્રહણત્યાગ વિનાનો જ છે.’ એ કર્મને જીવે ગ્રહ્યા અને કર્મને જીવે છોડ્યા નથી. ભાષા જીવ ગ્રહે નહિ

અને ભાષા જીવ છોડે નહિ. લ્યો, કોઈક તો એમ કહેતું હતું કે, કેવળી પણ પહેલે સમયે ભાષા ગ્રહે, બીજે સમયે ભાષા છોડે. બરાબર હશે ? સમજાય છે કાંઈ ?

‘આત્મા તો તુલ્ય ક્ષેત્રે વર્તતો હોવા છતાં પણ (–પરદ્રવ્ય સાથે એકક્ષેત્રાવગાહી હોવા છતાં પણ)...’ યહ આત્મા હૈ વહ કર્મ કા પરિણામ ઓર શરીર કી અવસ્થા કા ગ્રહણત્યાગ બિના કા હૈ. આત્મા હૈ ન ? આત્મા ! વહ શરીર, કર્મ, વાણી (આદિ) પરપદાર્થ કો ગ્રહે ઓર છોડે એસા આત્મા મેં હૈ હી નહીં. આત્મા અપને પરિણામ કો ઉત્પન્ન કરે ઓર પૂર્વ કે પરિણામ કા ત્યાગ કરે. પરવસ્તુ કા ત્યાગગ્રહણ આત્મા મેં હૈ નહીં. એસા ભગવાન ‘પ્રવચનસાર’ મેં કહતે હૈં.

‘આત્મા તુલ્ય ક્ષેત્રમેં વર્તતા હુઆ ભી... પરદ્રવ્યકે ગ્રહણ-ત્યાગસે રહિત હી હૈ.’ ઉસે આત્મા કહતે હૈં. જો આત્મા કર્મ ઓર શરીર કે રજકણ કો ગ્રહતા નહીં, છોડતા નહીં. ‘ઇસલિયે વહ પુદ્ગલોંકો કર્મભાવસે પરિણમાનેવાલા નહીં હૈ.’ પુદ્ગલ જડ જો નયા કર્મ બંધતા હૈ, ઉસે પરિણમાનેવાલા, બદલનેવાલા આત્મા નહીં હૈ. આત્મા તો અપને પરિણામ કો કરતા હૈ, જડ કે પરિણામ કો આત્મા કરતા નહીં.

અબ, ૧૮૬ (ગાથા). ‘તબ (યદિ આત્મા પુદ્ગલોંકો કર્મરૂપ પરિણમિત નહીં કરતા...)’ આત્મા તો વિકારીભાવ અપને મેં અપને સે કરતા હૈ ઓર પૂર્વ કી અવસ્થા કા ત્યાગ કરતા હૈ. કર્મ જડ બંધતે હૈં ઉસકા ત્યાગ-ગ્રહણ આત્મા કરતા નહીં. કહતે હૈં કિ, ‘આત્મા કિસપ્રકાર પુદ્ગલ કર્મકે દ્વારા ગ્રહણ કિયા જાતા હૈ...’ તો પુદ્ગલકર્મ અંદર આતે હૈં ક્યોં ? ગ્રહણ નહીં કરતા તો પુદ્ગલકર્મ આત્મા મેં આતી હી ક્યોં હૈ ? એસા કહતે હૈં. ‘ઓર છોડા જાતા હૈ ?’ ઓર પુદ્ગલકર્મ ક્યોં છૂટતે હૈં ? ક્યોં ચલા જાતા હૈ ? આત્મા મેં આયા ઓર ચલા ગયા (ક્યોં) ? ‘ઇસકા અબ નિરૂપણ કરતે હૈં :-’ ૧૮૬ (ગાથા).

स इदाणिं कत्ता सं सगपरिणामस्स दव्वजादस्स।

आदीयदे कदाइं विमुच्चदे कम्मधूलीहिं॥१८६॥

યહ આત્મા જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ હૈ. શરીર, વાણી, કર્મ આદિ પરદ્રવ્ય સે આત્મા ભિન્ન હૈ. યહ શરીર મિટ્ટી હૈ, વાણી ભી મિટ્ટી પુદ્ગલ હૈ ઓર અંદર આઠ કર્મ-ધૂલી હૈ વહ ભી ધૂલી હૈ. ઉસસે આત્મા તો ભિન્ન હૈ. અપના આત્મ શુદ્ધ સ્વરૂપ ચિદાનંદ હૈ, અખંડ

अथात्मनः कुतस्तर्हि पुद्गलकर्मभिरुपादानं हानं चेति निरूपयति -
 स इदाणिं कत्ता सं सगपरिणामस्स दव्वजादस्स।
 आदीयदे कदाइं विमुच्चदे कम्मधूलीहिं॥१८६॥
 स इदानीं कर्ता सन् स्वकपरिणामस्य द्रव्यजातस्य।
 आदीयते कदाचिद्विमुच्यते कर्मधूलिभिः॥१८६॥

सोऽयमात्मा परद्रव्योपादानहानशून्योऽपि सांप्रतं संसारावस्थायां निमित्तमात्रीकृतपरद्रव्य-
 परिणामस्य स्वपरिणाममात्रस्य द्रव्यत्वभूतत्वात्केवलस्य कलयन् कर्तृत्वं, तदेव तस्य स्वपरिणामं
 निमित्तमात्रीकृत्योपात्तकर्मपरिणामाभिः पुद्गलधूलीभिर्विशिष्टावगाहरूपेणोपादीयते कदाचिन्मुच्यते
 च॥१८६॥

अथ यद्ययमात्मा पुद्गलकर्म न करोति न च मुञ्चति तर्हि बन्धः कथं, तर्हि मोक्षोऽपि
 कथमिति प्रश्ने प्रत्युत्तरं ददाति - स इदाणिं कत्ता सं स इदानीं कर्ता सन्। स पूर्वोक्तलक्षण
 आत्मा, इदानि कोऽर्थः। एवं पूर्वोक्तनयविभागेन, कर्ता सन्। सगपरिणामस्स निर्विकारनित्यानन्दैक-
 लक्षणपरमसुखामृतव्यक्तिरूपकार्यसमयसारसाधकनिश्चयरत्नत्रयात्मककारणसमयसारविलक्षणस्य

आनंद (स्वरूप) और शुद्ध है। उसे भूलकर पुण्य और पाप, दया, दान, काम, क्रोध विकल्प -
 विकार (रूप) परिणामे, विकाररूप हो और पड़ले का विकार छोड़ दे, परंतु उस कारण से
 नये पुद्गल बंधते हैं उन्हें आत्मा परिणामा दे, कर्म बांधे, ऐसा होता नहीं। बराबर
 है ? हेभो !

‘सो यह आत्मा परद्रव्यके ग्रहण-त्यागसे रहित होता हुआ भी...’ पड़ली पंक्ति
 है। प्रत्येक आत्मा देह में बिराजमान है वह अरूपी है। उसमें रूप, रस, गंध नहीं (है)।
 तो रूप, रस, गंधवाला शरीर और आठ कर्म जो धूल है, उस परमाणु को आत्मा ग्रह
 और छोड़े, वह उसके स्वरूप में है नहीं। ऐसा होनेपर भी, ऐसा कटना है।

आत्मा परवस्तु का त्याग-ग्रहण बिना का होनेपर भी ‘अभी संसारावस्थामें,...’ इस
 संसार - विकारीदृशा में परिभ्रमण करता है उस दृशा में ‘परद्रव्यपरिणामको निमित्तमात्र

મિથ્યાત્વરાગાદિવિભાવરૂપસ્ય સ્વકીયપરિણામસ્ય । પુનરપિ કિંવિશિષ્ટસ્ય । **દવ્વજાદસ્સ** સ્વકીયાત્મ-
દ્રવ્યોપાદાનકારણજાતસ્ય । **આદીયદે કદાઈ કમ્મધૂલીહિં** આદીયતે બધ્યતે । કામિઃ ।
કર્મધૂલીભિઃ કર્તૃભૂતાભિઃ કદાચિત્પૂર્વોક્તવિભાવપરિણામકાલે । ન કેવલમાદીયતે, **વિમુચ્ચદે**
વિશેષેણ મુચ્યતે ત્યજ્યતે તામિઃ કર્મધૂલીભિઃ કદાચિત્પૂર્વોક્તકારણસમયસારપરિણતિકાલે ।
૯તાવતા વિમુક્તં ભવતિ । અશુદ્ધપરિણામેન બધ્યતે શુદ્ધપરિણામેન મુચ્યતે ઇતિ ॥૧૮૬॥

ત્યારે (જો આત્મા પુદ્ગલોને કર્મપણે પરિણમાવતો નથી તો પછી) આત્મા કઈ રીતે
પુદ્ગલકર્મો વડે ગ્રહાય છે અને મુકાય છે તેનું હવે નિરૂપણ કરે છે :-

તે હાલ દ્રવ્યજનિત નિજ પરિણામનો કર્તા બને,

તેથી ગ્રહાય અને કદાપિ મુકાય છે કર્મો વડે. ૧૮૬.

અન્વયાર્થ :- (સઃ) તે (ઇદાની) હમણાં (સંસારાવસ્થામાં) (દ્રવ્યજાતસ્ય) દ્રવ્યથી
(આત્મદ્રવ્યથી) ઉત્પન્ન થતા (સ્વકપરિણામસ્ય) (અશુદ્ધ) સ્વપરિણામનો (કર્તા સન) કર્તા
થતો થકો (કર્મધૂલીભિઃ) કર્મરજ વડે (આદીયતે) ગ્રહાય છે અને (કદાચિત્ વિમુચ્યતે) કદાચિત્
મુકાય છે.

કરતે હુએ...’ પૂર્વ કે કર્મ કા ઉદય આયા વહ નિમિત્તમાત્ર હુઆ. ‘પરદ્રવ્યપરિણામકો
નિમિત્તમાત્ર કરતે હુએ...’ પુરાના કર્મ હૈ વહ તો નિમિત્તમાત્ર હૈ. કર્મ આત્મા કો વિકાર
કરાતે નહીં. વૈસે હી કર્મ આત્મા કા વિકાર છૂડાતે નહીં. પૂર્વ કા પુદ્ગલ કર્મ પડા હૈ
વહ તો નિમિત્તમાત્ર હૈ.

‘પરદ્રવ્યપરિણામકો નિમિત્તમાત્ર કરતે હુએ કેવલ સ્વપરિણામમાત્રકા...’ આત્મા તો કેવલ
અપના રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપ, દયા, દાન, કામ, ક્રોધ પરિણામ કો કરતા હૈ. સમજ મેં આયા ?
આત્મા અરૂપી હૈ, શુદ્ધ ચિદાનંદ આત્મા હૈ. ‘સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો’ ઐસા શુદ્ધ ચૈતન્ય
અપને કો ભૂલકર, અપને શુદ્ધ સ્વભાવ કા શરણ લિયે બિના શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ઔર શુદ્ધતા
કા ઉપયોગ, અપને સ્વરૂપ કા આશ્રય કિયે બિના આત્મા જો વિકાર કરતા હૈ, મિથ્યા
શ્રદ્ધા, રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપ, દયા, દાન, વ્રત આદિ શુભાશુભ વિકાર કરતા હૈ ઉસમેં પૂર્વ
કર્મ નિમિત્તમાત્ર હૈ. પૂર્વ કે કર્મ કો નિમિત્તમાત્ર કરતે હુએ આત્મા અપને વિકારી પરિણામ

ટીકા :- તે આ આત્મા પરદ્રવ્યનાં ગ્રહણત્યાગ વિનાનો હોવા છતાં પણ હમણાં સંસાર-અવસ્થામાં, પરદ્રવ્યપરિણામને નિમિત્તમાત્ર કરતા એવા કેવળ સ્વપરિણામમાત્રનું - તે સ્વપરિણામ દ્રવ્યત્વભૂત હોવાથી - કર્તાપણું અનુભવતો થકો, તેના એ જ સ્વપરિણામને નિમિત્તમાત્ર કરીને કર્મપરિણામને પામતી એવી પદ્મગલરજ વડે વિશિષ્ટ અવગાહરૂપે ગ્રહાય છે અને કદાચિત્ મુકાય છે.

ભાવાર્થ :- હમણાં સંસારદશામાં જીવ પૌદ્ગલિક કર્મપરિણામને નિમિત્તમાત્ર કરીને પોતાના અશુદ્ધ પરિણામનો જ કર્તા થાય છે (કારણ કે તે અશુદ્ધ પરિણામ સ્વદ્રવ્યથી ઉત્પન્ન થાય છે), પરદ્રવ્યનો કર્તા થતો નથી. આમ જીવ પોતાના અશુદ્ધ પરિણામનો કર્તા થતાં, જીવના તે જ અશુદ્ધ પરિણામને નિમિત્તમાત્ર કરીને કર્મરૂપે પરિણમતી પુદ્મગલરજ ખાસ અવગાહરૂપે જીવને ગ્રહે છે અને ક્યારેક (સ્થિતિ અનુસાર રહીને અથવા જીવના શુદ્ધ પરિણામને નિમિત્તમાત્ર કરીને) છોડે છે. ૧૮૬.

કા કર્તા હોતા હૈ. વિકારી પરિણામ કા પરિણામન અપને સે હોતા હૈ, વહ કર્મ સે હોતા નહીં.

દેખો ! 'કેવલ સ્વપરિણામમાત્રકા...' કેવલ, એસે લિયા. આત્મા અપને શુદ્ધ ઉપયોગ કો ભૂલકર... વહ તો શુદ્ધ ચિદાનંદ આત્મા હૈ, ઉસકે ઉપયોગ કા વ્યાપાર તો અંદર મેં શુદ્ધ હોના ચાહિયે, પરંતુ ઉસે ભૂલકર અનાદિ સંસારદશા મેં કેવલ સ્વપરિણામ (કરતા હુઆ). કેવલ ક્યોં કહા ? (ક્યોંકિ) કર્મ કા પરિણામ જો નયા બંધતા હૈ ઉસે ભી કરતા હૈ ઓર અપના પરિણામ ભી કરતા હૈ, એસા નહીં. પૂર્વ કે કર્મ કો નિમિત્તમાત્ર કરકે (પરિણમતા હૈ). સમજ મેં આયા ?

પરદ્રવ્ય યાની પૂર્વકર્મ. ઉસકી પર્યાય (અર્થાત્) ઉદય આયા વહ કર્મ. ઉસે નિમિત્તમાત્ર કરતે હુએ. નિમિત્તમાત્ર કરતે (હુએ) યાની નિમિત્ત બનાયા. અપને મેં વિકારી પરિણામ ક્રિયા તો પૂર્વ કે કર્મ કો નિમિત્ત બનાયા અથવા નિમિત્ત હુઆ. સમજ મેં આયા ? એક રજકણ કો ભી આત્મા હેરફેર કર સકે (એસી) આત્મા મેં તાકત નહીં. આત્મા અપને વિકારી પરિણામ કો કરે ઓર વિકાર કો છોડે. પરંતુ પરદ્રવ્ય - કર્મ કો ગ્રહે (એસા હૈ નહીં).

'આત્મસિદ્ધિ' મેં આતા હૈ ન ? 'જીવવીર્યની સ્ફુરણા ગ્રહણ કરે જહ ધૂપ' 'જીવવીર્યની

स्फुरण ग्राहण करे 'जड धूप' ग्राहण करे (कहा) वह तो निमित्त से कथन है. परमाणु रजकण धूली है उसे आत्मा ग्राहता नहीं. (अज्ञानी ऐसा कहते हैं कि), यहाँ ऐसा लिखा है, हेओ ! 'ग्राहण करे जड धूप' जड के परमाणु को आत्मा क्या ग्राह ? आत्मा तो अपने अज्ञपी स्वभाव में परिणामन करे. राग-द्वेष करे, पुण्य-पाप हो परंतु पर का ग्राहण-त्याग आत्मा में है ही नहीं. तो मकान बना सकते हैं कि नहीं ? (अपने) आप ही बनता है ? अली 'जयपुर' में लाख रुपये का मकान बनाया है, यहाँ पर्यास लजार का बनाया, लो, बनाया कि नहीं ? यहाँ भगवान ना कहते हैं कि, परद्रव्य की पर्याय का आत्मा ग्राहण-त्याग बिना का है तो परद्रव्य को परिणामनेवाला है नहीं. परवस्तु की अवस्था का परिणामनेवाला, बहलानेवाला, करानेवाला, करनेवाला है नहीं. निमित्तमात्र होने से क्या उसका परिणामनेवाला कर्ता हो गया ? ऐसा कहते हैं. वह भला-भूरा भाव को करता है परंतु परद्रव्य का कर्ता तो है नहीं. कछो, समज में आया ?

'केवल स्वपरिणाममात्र...' केवल और स्वपरिणाममात्र (ऐसा कहकर) धतना वजन दिया है. समज में आया ? और पडले में ऐसा कहा कि, 'परद्रव्यपरिणामको निमित्तमात्र' बस ! पूर्वकर्म का उदय आया वह तो निमित्तमात्र है. वह आत्मा को विकार कराते हैं, ऐसा नहीं. और आत्मा 'केवल स्वपरिणाममात्रका...' अपने शुद्ध स्वभाव को भूलकर, में विद्वानंद ज्ञाता-दृष्टा हूं, उसे भूलकर वह शुभ और अशुभ, भले-भूरे भाव को करता है.

'उस स्वपरिणामके द्रव्यत्वभूत होनेसे...' हेओ ! क्या कहते हैं ? कि, स्वपरिणाम द्रव्यत्वभूत (अर्थात्) अपने द्रव्य से द्रवित हुआ है. द्रव्यत्वभूत (यानी) द्रव्य का द्रव्यत्व है, भाव है. वह परद्रव्य का भाव है नहीं. ओ...ओ...ओ...! लोग कहते हैं न कि, हमारे कर्म का उदय आये तो विकारी होना ही पडता है. कर्म का उदय आता है, भाई ! ऐसे कर्म का उदय आये तो क्या करे, ऐसे परिणाम नहीं करने थे, (किर) ये लुअे कहां से ? (यहां) ना कहते हैं कि, कर्म से होता नहीं. क्यों ? कि, 'स्वपरिणामके द्रव्यत्वभूत होनेसे...' भगवानआत्मा ज्ञानानंद शुद्ध सिद्ध समान स्वरूप है, उसकी जिसे दृष्टि नहीं, सम्यग्दर्शन नहीं, सम्यग्ज्ञान नहीं, अपने स्वरूप में शुद्ध उपयोग से रमना चाडिये, वह चारित्र और धर्म है, (ऐसा) शुद्धउपयोग जिसे नहीं, वह कर्म को निमित्तमात्र करके अपने में पुण्य और पाप, शुभ-अशुभ भाव, भले-भूरे भाव द्रव्यत्वभूत होने से (करता है).

वह (भाव) द्रव्य का द्रव्यत्व है, वह द्रव्य का ही (द्रवित भाव) है. जैसे पानीमें से तरंग उठते हैं, जैसे आत्मामें से विकार के तरंग उठते हैं, कर्म के कारण से नहीं. भाई ! बराबर है ? यह नक्की करना पडेगा.

मुमुक्षु :- कर्म को तो उडा दिया.

पूज्य गुरुदेवश्री :- कर्म उडाया या रखा ? कर्म उसमें है. कर्म में कर्म है. तेरे परिणाम में कर्म कुछ कर दे, ऐसा है नहीं. ऐसा भगवान कहते हैं. कर्म कर्म में डो, तुम तुम्हारे में डो. तुम कर्म में घूसते नहीं, कर्म तेरे में आते नहीं. (दोनों) भिन्न भिन्न थीज हैं. यहि भिन्न न डो तो जड-चैतन्य दोनों अक डो जाये अथवा (दोनों) द्रव्य अक डो जाये. (लेकिन) ऐसा होता नहीं. ओ...डो...डो...!

'केवल स्वपरिणाममात्रका...' देओ ! कितना वजन (दिया है) ! केवल और स्वपरिणाममात्र (कहा है). नये कर्म के परिणाम का कर्ता नहीं, पुराने कर्म ने उसके परिणाम को कराया नहीं. 'उस स्वपरिणामके द्रव्यत्वभूत होनेसे - कर्तृत्वका अनुभव करता हुआ,...' अपना आत्मा वास्तव में तो राग-द्वेष, पुण्य-पाप का अकर्तास्वभाव है. सम्यग्दर्शन के स्वभाव में आत्मा ऐसा भासित होता है कि, वह विकार का अकर्ता है. पुण्य-पाप (का) विकल्प - राग जो उठता है, उसका आत्मा अकर्ता है, ज्ञाता-दृष्टा है. फिर भी ज्ञाता-दृष्टा स्वभाव के भान बिना, अपना शुद्ध उपयोग का आचरण किये बिना वह अशुद्ध परिणाम - मलिन, शुभाशुभ भाव करता है. शुभाशुभ भाव दोनों (मलिन हैं). पुण्य के डो या पाप के डो. दया, दान, व्रत, तप, भक्ति, पूजा शुभभाव (हैं). हिंसा, जूठ, योरी अशुभभाव (हैं). दोनों अशुद्ध मलिनभाव हैं. वे मलिनभाव द्रव्य का द्रव्यत्व है. आत्मा उसका द्रव्यत्व डोकर, परिणामन डोकर, उसमें से निकलकर वह परिणाम हुआ है. पुण्य-पाप परिणाम कर्ममें से आया है, ऐसा है नहीं.

धतनी तो स्पष्ट बात है तो भी (लोग कहते हैं कि), कर्म से विकार होता है, कर्म से विकार होता है, कर्म बिना होता नहीं. ऐसी तकरार (करते हैं). आ...डो...डो...! कर्म निमित्त तो है कि नहीं ? निमित्त हुआ. निमित्त तुने किया तो निमित्त हुआ. तुने विकार किया तो कर्म को निमित्तमात्र कहने में आया. छोड दे विकार करना ! स्वभाव पर दृष्टि कर (तो) कर्म फिर जायेंगे, कर्म निमित्त भी डोगा नहीं. कितना स्पष्ट किया है, देओ !

मुमुक्षु :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- હાં, વિકાર કરનેવાલા ભી વહ ઔર ભૂલ છોડનેવાલા ભી વહ (હે).

મુમુક્ષુ :- શરીર મેં બહુત દર્દ હોતા હો...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કૌન કહતા હૈ શરીર મેં દુઃખતા હૈ ? કૌન કહતા હૈ ? શરીર મેં દુઃખતા હૈ (ઐસા) કૌન કહતા હૈ ? વહ તો જડ મિટ્ટી હૈ. કોઈ દુઃખ નહીં હૈ, મુક્ત મેં (રટ લગા રખી હૈ). આત્મા ને મુક્ત મેં રટ લગા રખી હૈ, ઐસા કહતે હૈં.

વહ દેખા નહીં ? સુના નહીં યે સબ ? મોટર મેં (આપ કા લડકા) પીછે હી (બૈઠા) થા. ઉસે કુછ છુઆ નહીં ઔર સાત-આઠ આદમી કો (લગ) ગયા. સબ બચ ગયે, નહીં તો... જિસ પરમાણુ કી પર્યાય જિસ પ્રકાર જહાં હોનેવાલી હો, ઉસે દૂસરા કૌન કર સકે ?

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પરંતુ પરમાણુ કી વહ પર્યાય હોનેવાલી થી, ઉસમેં બિગડા કહાં ? બિગડા કિસે કહના ? બિગડા કિસે કહના ? બિગડા હુઆ શરીર કિસે કહના ? વહ શરીર કી પર્યાય હૈ, ઉસમેં પરિણમી હૈ. જિસ સમય મેં વહ પરિણમન હોનેવાલા હૈ વહ હુઆ હૈ. ઉસમેં બિગડા, સુધરા (ઐસા) કોઈ Register મારા હૈ ? Trade Mark હૈ કિ, ઇસે બિગડા હુઆ કહના ? ઔર ઇસે સુધરા હુઆ કહના, (ઐસા) હૈ ઉસમેં ? અજ્ઞાની કલ્પના કરકે (માનતા હૈ કિ), શરીર રોગી (હૈ તો) બિગડા હૈ, નીરોગી (હૈ તો) સુધરા હૈ, ઐસી અજ્ઞાની કી કલ્પના હૈ. શરીર તો શરીર જડ, મિટ્ટી, ધૂલ હૈ. ઉસકી પર્યાય મેં નીરોગતા હોનેવાલી થી. નીરોગતા તો ઉસકી કલ્પના સે હૈ ન ? વહાં તો જો પર્યાય હોનેવાલી (હૈ વહી) હોતી હૈ વહી અચ્છી (અર્થાત્) ઉસકા પરિણામ (હૈ) ઔર ઉસ પરિણામ કા કર્તા પરમાણુ હૈ. ઉસ પર્યાય કા કર્તા પરમાણુ હૈ. દવા નહીં, આત્મા નહીં, ઇચ્છા નહીં, ડોક્ટર-ફોક્ટર કોઈ કરનેવાલા હૈ નહીં.

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઉસમેં આત્મા તો અપની ક્ષેત્રાંતર હોને કી લાયકાત સે વહાં નહીં ચલતા. વહ અપને કારણ સે હૈ, જડ સે નહીં. ડોક્ટર હૈ ન ? ડોક્ટર કર દેતા હોગા ?

આત્મા અંદર અરૂપી અનંત ગુણ કા પિંડ હૈ. (ઉસે) ભૂલકર અપની પર્યાય નામ અવસ્થા મેં ભલા-બૂરા પુણ્ય-પાપ કા ભાવ કર સકતા હૈ, બસ ! ઇસકે અલાવા પરપદાર્થ

का कुछ कर सके, यह तीनकाल तीनलोक में है नहीं। ऐसा भगवान सर्वज्ञ वीतरागदेव देवाधिदेव परमात्मा की वाणी में ऐसा आया, (उसे) 'कुंडकुंदाचार्यदेव' द्विगंबर मुनि संत संवत् ४८ में हुआ। वे 'प्रवचनसार' में ऐसा कहते हैं कि, भैया ! तेरे परिणाम का भला-बुरा करनेवाले तुम हो। बाकी दूसरे का (कुछ) करनेवाला तुम हो नहीं। तुम नहीं, उसके परिणाम का वह कर्ता (है)। कहां, समझ में आया ?

'केवल स्वपरिणामका - उस स्वपरिणामके द्रव्यत्वभूत होनेसे...' 'केवल स्वपरिणाममात्रका... कर्तृत्वका अनुभव करता हुआ...' जैसे लेना। 'केवल स्वपरिणाममात्रका... कर्तृत्वका अनुभव करता हुआ...' में करता हूं, राग का, द्वेष का, दया का, भक्ति का, पूजा के विकार परिणाम हैं (उसके) 'कर्तृत्वका अनुभव करता हुआ,....' स्वपरिणामके द्रव्यत्वभूत होनेसे 'उसके इसी स्वपरिणामको निमित्तमात्र करके...' वह विकारी परिणाम ज़वने किया धतनी धसकी मर्यादा (है)। उसे 'निमित्तमात्र करके कर्मपरिणामको प्राप्त होती हुई...' लो ! अब नये कर्म की बात है।

'कर्मपरिणामको प्राप्त होती हुई ऐसी पुद्गलरजके द्वारा...' यह नया कर्म पुद्गल का रजकण हुआ। 'विशिष्ट अवगाहउपसे ग्रहण किया जाता है...' आत्मा ग्रहण किया जाता है अर्थात् आत्मा में वह कर्म निमित्तउप से आता है। (मूल ग्रंथ में फूटनोट में) अर्थ है, देवो ! 'कर्मपरिणत पुद्गलोंका ज़वके साथ विशेष अवगाहउपसे रहनेको ही यहां कर्मपुद्गलोंके द्वारा ज़वका 'ग्रहण होना' कहा है।' कर्म ने ज़व को ग्रहा, ऐसा कहने में आया। क्यों ? कि, जहां आत्मा है, वहां कर्म है। अकक्षेत्रावगाह विशिष्ट होने से ऐसा कहने में आया है। बाकी तो कर्म ने ज़व को ग्रहा नहीं और ज़व ने कर्म को ग्रहा नहीं। भारी बात, भाई !

जैन में तो कर्म... कर्म है न ? दूसरे (मत में) धर्म... धर्म करे। जैन में कर्म आत्मा को करे (ऐसा कहते हैं)। भगवान ना कहते हैं। तेरी दृष्टि में भ्रम है (ऐसा कहते हैं)। कर्म जड है उसका परिणाम तुम करते नहीं और कर्म जड है वह तेरा परिणाम करता नहीं। (दोनो) भिन्न भिन्न हैं। तेरा विकारी परिणाम द्रव्यत्वभूत होने से पुण्य-पाप का कर्तृत्व अनुभवता है, मानता है, जानता है। पूर्वकर्म को निमित्तमात्र करके (अनुभव करता है) और उस विकारी परिणाम को निमित्तमात्र करके नयी कर्मरज धूली अपने कारण से आत्मा को ग्रहती है। अर्थात् आत्मा (के साथ) अकक्षेत्रावगाह आती है, उसे ग्रहते हैं,

ऐसा कहने में आया है. ओ...ओ...ओ...!

आत्मा जिस प्रकार का विकार करे, उसी प्रकार का कर्मरूप पुद्गल परिणामे. फिर भी आत्मा उसका ग्रहण-त्याग करनेवाला नहीं. तो दूसरी चीज का ग्रहण-त्याग करनेवाला कहां से आया ? शरीर, वाणी, मन पुद्गल मिट्टी है, धूल है, पुद्गल है. उसे आत्मा ग्रहण करता है और छोड़ता है, ऐसा आत्मा में है नहीं. भगवान 'कुंडकुंडार्यदेव' संवत् ४८ में द्विगंबर मुनि हुआ. उन्होंने यह 'प्रवचनसार' बनाया. भगवान की दिव्यध्वनि का सार !

कहते हैं कि, अरे...! सुन तो सही ! तुने तेरा निर्णय नहीं किया है. यह ज्ञेय अधिकार है. तेरा ज्ञेय तेरे विकारी परिणाम का करनेवाला है. परंतु तुम विकारी परिणाम से आगे जाकर कर्म को ग्रहण करते हो और कर्म को बांधते हो, ऐसा तेरे में है ही नहीं. कड़ो, समज में आया ? और कर्म तेरे में घूसकर विकार का परिणाम करवाता है और विकार का व्यय करवाता है, कर्म टलते हैं तो विकारजय होता है, ऐसा है नहीं. मालूम नहीं आत्मा क्या है ? विकार क्या है ? जड क्या है ? नव तत्त्व क्या ? सात तत्त्व की भिन्न-भिन्नता क्या है ? श्रद्धा की ખબर नहीं, सम्यक् की ખબर नहीं और धर्म कहां से हो जायेगा ?

यह शरीर नहीं चलता तो आत्मा भी साथ नहीं चल सकता, एतना आत्मा पराधीन हुआ की नहीं ? नहीं. पराधीन कैसा ? अपने कारण से क्षेत्रांतर होने की अपनी ऐसी शक्ति है तो ऐसा रहा है, शरीर के कारण से नहीं. शरीर चलता है तो आत्मा का प्रदेश भी उग्रपक्षे चलते हैं, वह शरीर के कारण से चलते हैं, (ऐसा) बिलकुल नहीं. शरीर का परिणाम शरीर ने ग्रहण किया है, त्याग किया है. आत्मा अपने परिणाम का ग्रहण-त्याग करता है. पर के साथ निमित्त-नैमित्तिक संबंध, ऐकक्षेत्रावगाह संबंध (है), इसके अलावा दूसरा कोई संबंध है नहीं. कड़ो, समज में आया ?

'एसी स्वपरिणामको निमित्तमात्र करके कर्मपरिणामको प्राप्त होती हुई...' कर्मपरिणाम को प्राप्त होती हुई वह पुद्गल रज. पुराना कर्म पडा है न ? कर्म पडा है, हां ! पुराना यानी रजकण पडे हैं. 'कर्मपरिणामको प्राप्त होती हुई...' यहां जव ने पुण्य-पाप का विकार किया, बस ! 'कर्मपरिणामको प्राप्त होती हुई ऐसी पुद्गलरजके द्वारा विशिष्ट अवगाहरूपसे ग्रहण किया जाता है...' आत्मा है वहां ऐकक्षेत्रावगाह कर्म आते हैं, बस ! एतनी बात

है. 'और कदाचित् छोडा जाता है.' और उस कर्म की मुदत पूरी हो तब छूट जाता है. कर्म की स्थिति पूरी हो जाये तो कर्म छूट जाता है. आत्मा उसे बांधता है और उसे छोडता है, भगवान त्रिलोकनाथ परमात्मा कडते हैं कि, औसा है नहीं. कडो, समज में आया ?

भावार्थ :- 'अभी संसारावस्थामें जव...' संसार अवस्था में, सिद्ध अवस्था में विकार कहां है ? 'संसारावस्थामें जव पौद्गलिक कर्मपरिणामको निमित्तमात्र करके...' पुराने कर्म को निमित्तमात्र करके. पुराना कर्म माने क्या ? सत्ता में (थे उसका) उदय आया वड. समज में आया ? 'संसारावस्थामें जव पौद्गलिक कर्मपरिणामको निमित्तमात्र करके...' पुराने कर्म है (उसका) उदय आया. वड तो निमित्तमात्र है, उससे आत्मा में विकार होता नहीं. 'अपने अशुद्ध परिणामका ही कर्ता होता है...' देओ ! जव पुण्य और पाप, शुभ और अशुभ भाव दोनों विकारी मदिन परिणाम हैं. शुभ हो के अशुभ हो, पुण्य परिणाम हो या पाप परिणाम हो, दोनों अशुद्ध मदिन हैं. दोनों का अज्ञानी कर्ता (डोकर) अपने परिणाम में अपने (से) स्वतंत्रता से करता है. है कि नहीं ? उसमें लिखा है कि नहीं ?

देओ ! 'अशुद्ध परिणाम का ही...' 'ही' (शब्द) है कि नहीं ? 'कर्ता होता है...' भस ! आत्मा शुभ-अशुभ भाव का कर्ता होता है. दूसरी क्रिया का कर्ता होता नहीं. 'क्योंकि वड अशुद्ध परिणाम स्वद्रव्यसे उत्पन्न होता है),...' औसी स्पष्टता की है. द्रव्यत्व कडा था न ? मदिन परिणाम - शुभ-अशुभ भाव, अशुद्ध परिणाम स्वद्रव्य से उत्पन्न हुआ है. वड परद्रव्य से उत्पन्न हुआ नहीं.

'परद्रव्यका कर्ता नहीं होता.' परंतु आत्मा परद्रव्य का कर्ता तो है नहीं. परद्रव्य कौन ? ये नये कर्म बांधते हैं वे. नया कर्म बांधे उसका आत्मा कर्ता नहीं. (अपने) परिणाम का कर्ता है. एतना त्मिन्न जाने तो अपना आत्मा त्मिन्न काम क्या करता है, उसकी पीछान हो. भबर नहीं है कि, डम क्या है ? और क्या करते हैं ? उसकी पीछान नहीं.

'एसप्रकार जव अपने अशुद्ध परिणामका कर्ता होने पर...' जव, अशुद्ध अर्थात् पुण्य-पाप के दोनों मदिन भाव का कर्ता होने पर 'जवके उसी अशुद्ध परिणामको निमित्तमात्र करके...' ये अशुद्ध परिणाम निमित्त हैं. पूर्वकर्म निमित्त (है), यहां अशुद्ध परिणाम जुड ने क्रिये. अशुद्ध परिणाम जव ने क्रिये (और) नये कर्म को निमित्तमात्र अशुद्ध परिणाम हुआ.

‘कर्मरूप परिणामित होती हुई पुद्गलरज...’ हेमो ! नयी पुद्गल रज जो कर्मरूप परिणामित होती है, वह विशेष अवगाह्यरूपसे श्रवको ग्रहण करती है,...’ विशेष अवगाह्य अर्थात् भास अवगाहन रूप से श्रव में आती है, अस ! ‘और कभी (स्थितिके अनुसार रहकर अथवा श्रवके शुद्ध परिणामको निमित्तमात्र करके)...’ हेमो ! क्या (कहते हैं) ? कर्म आया और उसकी स्थिति पूरी हुई और छूट गये, उसे यहाँ छूट गया कहते ही नहीं. (यहाँ तो) ‘(शुद्ध परिणामको निमित्तमात्र करके)...’ ऐसा कहा.

अपना आत्मा शुद्ध चिदानंद में हूँ, मैं शरीर से, कर्म से विन्न हूँ और पुण्य-पाप के राग से भी मैं विन्न हूँ, ऐसा सम्यग्दर्शन का परिणाम किया, सम्यग्दर्शनरूपी अपना धर्म परिणाम किया तो कर्म अपनी स्थिति अपने कारण से छोड़कर चला जाता है. समझ में आया ? नहीं समझ में आया ?

कर्म अपनी स्थिति लेकर आये और अपनी स्थिति पूरी होकर चले जाते हैं. परंतु यहाँ पुण्य-पाप का भाव नये कर्म में निमित्त होते हैं और यहाँ अशुद्ध परिणाम करते हैं तो पूर्वकर्म (को) निमित्त कहते हैं. लेकिन यहाँ भ्रूणी क्या ली है ? कि, वह कर्म आया, तुने अशुद्ध परिणाम किये तो कर्म उसके कारण से आये, परंतु छूटे कब ? छूटे उसको कहते हैं कि, तुम तुम्हारी शुद्ध श्रद्धा करो. मैं तो ज्ञान हूँ, शुद्ध हूँ, आनंद हूँ, पुण्य-पाप से रहित (हूँ), ऐसे सम्यग्दर्शन (के) परिणाम करने से अथवा शुद्ध उपयोग के परिणाम करने से उसे निमित्तमात्र करके... हेमो ! निमित्तमात्र करके (कहा है), शुद्ध परिणाम को निमित्तमात्र करके, स्थिति के अनुसार रहकर छूट जाते हैं.

दो प्रकार लिये. एक तो कर्म की स्थिति पूरी हुई और चले गये और एक यथार्थरूप से शुद्ध परिणाम किये तो स्थिति पूरी होकर चले गये, ऐसा कहते हैं. तो वास्तव में छूटे - निमित्त से छूटा ऐसा कहने में (आता है). वास्तव में स्थिति पूरी होकर छूट जाते हैं, परंतु दो प्रकार लिये न ? ‘(स्थितिके अनुसार रहकर अथवा...)’ दो प्रकार लिये कि नहीं ? क्या कहा ? कि, आत्मा ने जैसे शुभ-अशुभ मलिन परिणाम किये तो कर्म अपनी स्थिति से अपने कारण से बंधा और उसकी स्थिति पूरी होती है तो वे चले जाते हैं - एक बात. अब दूसरी बात - अपना अशुद्ध परिणाम श्रव करता है, उसे छोड़कर जब सम्यग्दर्शन का, चारित्र का (परिणाम करता है कि), मैं शुद्ध आत्मा हूँ, मैं ज्ञाता-दृष्टा हूँ, ऐसा आत्मा का निर्मल परिणाम हुआ तो कर्म की स्थिति अपने कारण

से छूट जाती है. उसे वास्तव में छूटा कड़ने में आया. और स्थिति पूरी हुई हो और छूट जाये वह वास्तव में छूटा नहीं. नये बंधन में निमित्त होकर छूटते हैं.

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- बंध किये बिना छूटते हैं, धतना इर्क है. क्या कडा ? समज में आया ?

आत्मा तो अनंत ज्ञान, आनंद गुण का पिंड है. आत्मा परमात्मस्वरूप है. 'सिद्ध समान सदा पद मेरो' जैसे सिद्धप्रभु हैं, ऐसा आत्मा का स्वभाव है. ऐसे स्वभाव को न जानकर, न मानकर, न अनुभव कर अपनी पर्याय में पुण्य-पाप का मलिन भाव होता है, उस मलिनभाव में पूर्वकर्म का निमित्त कडा और मलिनभाव को नये कर्म में निमित्त कडा. परंतु नये (कर्म को) आत्मा ग्रहण करता है और छोडता है, ऐसा आत्मा में है नहीं. और नया कर्म बंधा उसकी स्थिति पूरी हुई और दूसरा नया अशुद्ध परिणाम किया, दूसरा नया किया और कर्म की स्थिति छूट गई, नया कर्म आया, परंतु यहां अशुद्ध परिणाम को छोडकर जब शुद्ध परिणाम किया (कि), ओ...ओ...! मैं तो ज्ञान-दर्शन, आनंद हूं, मैं तो पुण्य-पाप के विकल्प से न्यारा हूं, ऐसा दृष्टि और स्थिरता हुई तो कर्म अपनी मुदत की स्थिति छोड देते हैं, फिर बंधते नहीं.

अशुद्ध परिणाम किया, बंध हुआ, फिर से अशुद्ध परिणाम के प्रमाण जो स्थिति बंधती थी (वह) छूटी, परंतु (वह तो) नया बंधकर छूटा और (अब) शुद्ध परिणाम करके, जो अशुद्ध (परिणाम से कर्म) निमित्त रूप बंधा था, (वह) शुद्ध परिणाम (को) निमित्तमात्र करके छूट जाता है, फिर बंधता नहीं.

मुमुक्षु :-

पूज्य गुरुदेवश्री :- मुक्ति हो गई, सम्यग्दर्शन हुआ वहां द्रव्य की मुक्ति हो गई. स्थिरता हुई तब विशेष मुक्ति हुई. कडो, समज में आया ?

अभी उसे द्रव्य-गुण-पर्याय क्या चीज है (उसकी) जबर नहीं. कुछ का कुछ कडी भी जोड देता है.

क्या कडा ? देओ ! 'शुद्ध परिणामको निमित्तमात्र करके' छोडती है.' कौन ? वडी कर्मरज. जो कर्मरज बंधी थी (उसमें) अशुद्ध परिणाम निमित्तमात्र (है). कर्म अपने कारण से बंधा था. वह यहां धर्म का शुद्ध परिणाम हुआ (तो) छूट जाता है. और शुद्ध (परिणाम)

नहीं किया, अशुद्ध परिष्काम फिर से किया तो भी उसकी स्थिति से वल छूट जाता है, नया बंध करके छूट जाता है.

मुमुक्षु :- पुनरपि जन्मम्, पुनरपि मरणम्...

पूज्य गुरुदेवश्री :- वल भाषा है, परंतु अंदर उतारना याहिये न ? वल आता है, 'नारद' बोलते हैं न ? 'पुनरपि जन्मम्, पुनरपि मरणम्, पुनरपि जननी...' छोटी उम्र में वल सब सीधे थे, हां ! असा आता है, पुस्तक में लिखा था, पुस्तक था न ? उस दिन की बात है. पुस्तक में लिखा है, वल शब्द पुस्तक में लिखा था, हां ! छोटी उम्र की बात है.

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- ना, ना. डोता तो चिल्लाते क्यों एतना ? पुकारते हैं. क्या शरीर तेरा है ? शरीर तेरा है ? कर्म तेरा है ? स्त्री, कुटुंब तेरा है ?

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- बिलकुल नहीं. शरीर जड का है. शरीर तो मिट्टी का है. वल मिट्टी है, राज है राज, लस्म !

प्रश्न :- लेकिन वल बिगडता है उसका क्या ?

समाधान :- बिगडे तो उसके घर में रडा. अपने में क्या आया ? देओ ! शरीर को काटते हैं, शियाल काटते हैं, अग्नि लरते हैं, उसकी माता - सिंढल जाती है. (मैं) आत्मा ज्ञानानंद हूं, शरीर की पीडा तो शरीर में डोती है, मेरे में है नहीं. मेरे में राग डोता है वल मेरा अपराध है. बाकी मेरे कारण से शरीर छूटता है या शरीर के कारण से मेरे में दुःख डोता है, असा है नहीं. आ..डा..डा...! समज में आया ? लार्थ ! अंदर पडाडा गिन लेने से काम नहीं चलता. देओ ! वल लार्थ डंसते हैं. 'पुनरपि जन्मम्, पुनरपि मरणम्.'

मुमुक्षु :-

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, एसलिये कडा, अंदर से निकाल दो. वल लमशा (निकाल दो). शरीर के कारण डम दुःखी हैं, इलाना के कारण डम दुःखी हैं, प्रतिकूल संयोग के कारण दुःखी हैं, सब लम हैं. दुःख अपनी अपनी दृष्टि और अपने विकार से दुःख डोता है, पर के कारण से दुःख डोता नहीं. पर यीज क्या ? पर के कारण से दुःख

डो तो केवली को दुःख डोना याहिये ? केवली नरक का दुःख नहीं देखते ? सब का दुःख देखते हैं कि नहीं ? वीतराग हैं (तो) दुःख नहीं (डोता). दुःख जिसे डोता है वड तो अपने राग से दुःख डोता है, द्वेष के कारण दुःख डोता है, कषाय के कारण दुःख डोता है. क्या पर के कारण से दुःख डोता है ? समज में आता है ? १८६ (गाथा पूरी) डुई, लो !

‘अब पुद्गल कर्मोकी विचित्रता...’ देखो ! एतना संबंध किया, अब विशेषता (कडते हैं) कि, ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय (आदि) आठ कर्म बंधते हैं, उसका क्या कारण ? ये क्या ? आपने ऐसा तो कडा कि, अशुद्ध परिणाम, मलिन शुभाशुभ भाव (करे) तो कर्म कर्म के कारण से बंधे और छूटे. लेकिन उसमें ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोडनीय, आयुष्य, नाम, गोत्र, उसमें दानांतराय, भोगांतराय, वीर्यांतराय कितने प्रकार (डोते हैं), ऐसी विचित्रता कैसे डुई ? ऐसे कर्म की विचित्रता आत्मा के कारण से डुई है कि नहीं ? नहीं. कर्म की विचित्रता अपने परमाशु की योग्यता से ऐसी पर्याय डोती है. आत्मा का अशुद्ध परिणाम निमित्तमात्र अेक ही प्रकार का है. और बंध में आठ प्रकार की कर्मरज अपनी अपनी योग्यता से विचित्र परिणाम धारण कर परिणमती है. आठ प्रकार के कर्म. ओ..डो..डो...!

‘पुद्गल कर्मोकी विचित्रता (ज्ञानावरण, दर्शनावरणादिरूप अनेकप्रकारता) को कौन करता है ?’ देखो ! किसी को ज्ञानावरणीय कर्म बंधे, किसी को वेदनीय शाता बंधे, किसी को अशाता बंधे, किसी को दर्शनमोडनीय बंधे, किसी को चारित्रमोडनीय बंधे, किसी को अंतरायकर्म बंधे, किसी को बडा आयुष्य बंधे, किसी को नरक का (आयुष्य) बंधे, किसी को स्वर्ग का (आयुष्य) बंधे. परमाशु में ऐसा बंध करता कौन है ? किसी को नर्क का आयुष्य बंध जाय, किसी को स्वर्ग बंध जाये, किसी को शाता का बंध जाये, किसी को मडाराजा जैसा पुण्य डो ऐसा बंध जाये, किसी को निर्धनता का पाप बंध गया, ऐसी कर्म में विचित्रता है, परमाशु में विचित्रता डोने का कारण कौन ? समज में आया ? ‘एसका निरूपण करते हैं :-’

पडले प्रश्न समज में आया ? पडले तो आपने कडा कि, श्व अशुद्ध परिणाम करता है, शुभाशुभ भाव करे वड निमित्तमात्र (है). कर्म अपने कारण से बंधता है और अपने कारण से छूटते हैं. यलो, वड बात है. परंतु उसमें विचित्रता कौन उत्पन्न करता है ?

અથ કિંકૃતં પુદ્ગલકર્મણાં વૈચિત્ર્યમિતિ નિરૂપયતિ -

પરિણમદિ જદા અપ્પા સુહમ્હિ અસુહમ્હિ રાગદોસજુદો ।

તં પવિસદિ કમ્મરયં ણાણાવરણાદિભાવેહિં ।।૧૮૭।।

પરિણમતિ યદાત્મા શુભેઽશુભે રાગદ્વેષયુતઃ ।

તં પ્રવિશતિ કર્મરજો જ્ઞાનાવરણાદિભાવૈઃ ।।૧૮૭।।

અસ્તિ ખલ્વાત્મનઃ શુભાશુભપરિણામકાલે સ્વયમેવ સમુપાત્તવૈચિત્ર્યકર્મપુદ્ગલપરિણામઃ, નવઘનામ્બુનો ભૂમિસંયોગપરિણામકાલે સમુપાત્તવૈચિત્ર્યાન્યપુદ્ગલપરિણામવત્ । તથાહિ - યથા યદા નવઘનામ્બુભૂમિસંયોગેન પરિણમતિ તદાન્યે પુદ્ગલાઃ સ્વયમેવ સમુપાત્તવૈચિત્ર્યૈઃ શાદ્વલશિલી-

અથ યથા દ્રવ્યકર્માણિ નિશ્ચયેન સ્વયમેવોત્પદ્યન્તે તથા જ્ઞાનાવરણાદિવિચિત્રભેદરૂપેણાપિ સ્વયમેવ પરિણમન્તીતિ કથયતિ - પરિણમદિ જદા અપ્પા પરિણમતિ યદાત્મા । સમસ્તશુભાશુભ-પરદ્રવ્યવિષયે પરમોપેક્ષાલક્ષણં શુદ્ધોપયોગપરિણામં મુક્ત્વા યદાયમાત્મા પરિણમતિ । ક્વ । સુહમ્હિ

હવે પુદ્ગલકર્મોના વૈચિત્ર્યને (-જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ ઇત્યાદિ અનેકપ્રકારતાને) કોણ કરે છે તેનું નિરૂપણ કરે છે :-

જીવ રાગદ્વેષથી યુક્ત જ્યારે પરિણમે શુભ-અશુભમાં,
જ્ઞાનાવરણઇત્યાદિભાવે કર્મધૂલિ પ્રવેશ ત્યાં. ૧૮૭.

ઉસમેં આત્મા કા કોઈ અધિકાર હૈ કિ નહીં ? ઉસમેં જ્ઞાનાવરણી કી બડી સ્થિતિ પડે, કિસી કો અલ્પ સ્થિતિ પડે, કિસી કો અનુભાગ, રસ બહુત પડે, કિસી કો અનુભાગ મંદ પડે, કિસી કો દર્શનાવરણીય મેં, વેદનીય મેં, મોહનીય મેં, અંતરાય મેં, નામ મેં, કિસી કો તીર્થંકર પ્રકૃતિ બંધે, કિસી કો અપયશ બંધ જાયે, નામકર્મ મેં ઇતના ફર્ક હૈ. યે વિચિત્રતા કૌન કરતા હૈ ? ઇતના તો આત્મા કુછ કરતા હૈ કિ નહીં ? નહીં.

આત્મા પરપરમાણુ કી પર્યાય કી વિચિત્રતા કા કર્તા હૈ હી નહીં. અપની યોગ્યતા સે વે પરિણમતે હૈં, ઉસકા દષ્ટાંત દેકર, ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' ઔર 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ'

ન્દ્રશક્રગોપાદિભાવૈઃ પરિણમન્તે, તથા યદાયમાત્મા રાગદ્વેષવશીકૃતઃ શુભાશુભભાવેન પરિણમતિ તદા અન્યે યોગદ્વારેણ પ્રવિશન્તઃ કર્મપુદ્ગલાઃ સ્વયમેવ સમુપાત્તવૈચિત્ર્યૈર્જ્ઞાનાવરણાદિભાવૈઃ પરિણમન્તે। અતઃ સ્વભાવકૃતં કર્મણાં વૈચિત્ર્યં, ન પુનરાત્મકૃતમ્।।૧૮૭।।

અસુહૃદ્મિ શુભેઽશુભે વા પરિણામે। કથંભૂતઃ સન્। રાગદોસજુદો રાગદ્વેષયુક્તઃ પરિણત ઇત્યર્થઃ। તં પવિસદિ કમ્મરયં તદા કાલે તત્પ્રસિદ્ધં કર્મરજઃ પ્રવિશતિ। કૈઃ કૃત્વા। ણાણાવરણાદિભાવેહિ ભૂમેર્મેઘજલસંયોગે સતિ યથાઽન્યે પુદ્ગલાઃ સ્વયમેવ હરિતપલ્લવાદિભાવૈઃ પરિણમન્તિ તથા સ્વયમેવ નાનાભેદપરિણતૈર્મૂલોત્તરપ્રકૃતિરૂપજ્ઞાનાવરણાદિભાવૈઃ પર્યાયૈરિતિ। તતો જ્ઞાયતે યથા જ્ઞાનાવરણાદિકર્મણા-મુત્પત્તિઃ સ્વયંકૃતા તથા મૂલોત્તરપ્રકૃતિરૂપવૈચિત્ર્યમપિ, ન ચ જીવકૃતમિતિ।।૧૮૭।।

અન્વયાર્થ :- (યદા) જ્યારે (આત્મા) આત્મા (રાગદ્વેષયુતઃ) રાગદ્વેષયુક્ત થયો થકો (શુભે અશુભે) શુભ અને અશુભમાં (પરિણમતિ) પરિણમે છે, ત્યારે (કર્મરજઃ) કર્મરજ (જ્ઞાનાવરણાદિભાવૈઃ) જ્ઞાનાવરણાદિભાવે (તં) તેનામાં (પ્રવિશતિ) પ્રવેશે છે.

સિદ્ધ કરતે હૈં, દેખો !

પરિણમદિ જદા અપ્પા સુહૃદ્મિ અસુહૃદ્મિ રાગદોસજુદો।
તં પવિસદિ કમ્મરયં ણાણાવરણાદિભાવેહિં।।૧૮૭।।

ઐસા સ્વતંત્ર પરિણમન સબ દ્રવ્ય કા અપને સે હે, ઐસા નિર્ણય હો તો પરદ્રવ્ય કો પરિણમાનેવાલા મૈં, ઐસા અહંકાર ઉડ જાયે. યહાં તો જહાંતહાં અહંકાર (કરતા હે), મૈં ક્રિયા, મૈં ક્રિયા, મૈં ક્રિયા, મૈં ક્રિયા... ભાઈ ! અથવા મૈંને નહીં ક્રિયા, મુજે આયા નહીં, આયા નહીં... આયા નહીં.. મુજે સમજ મેં બરાબર નહીં આયા તો કામ બિગડ ગયા. મેરી સમજ મેં નહીં આયા તો કામ બિગડ ગયા. મૂઠ હૈ. કૌન ઐસા કહતા હૈ ? પર મેં બિગડના, સુધરના તેરે પરિણામ કે કારણ સે હૈ ? વહ તો જડ કી પર્યાય અપને કારણ સે બિગડતી,

અથ પૂર્વોક્તજ્ઞાનાવરણાદિપ્રકૃતીનાં જઘન્યોત્કૃષ્ટાનુભાગસ્વરૂપં પ્રતિપાદયતિ -

સુહપયડીણ વિસોહી તિવ્વો અસુહાણ સંકિલેસમ્મિ ।

વિવરીદો દુ જહણ્ણો અણુભાગો સવ્વપયડીણં । । ૧૩ । । *

અણુભાગો અણુભાગઃ ફલદાનશક્તિવિશેષઃ । ભવતીતિ ક્રિયાધ્યાહારઃ । કથમ્મૂતો ભવતિ । તિવ્વો તીવ્રઃ પ્રકૃષ્ટઃ પરમામૃતસમાનઃ । કાસાં સંબન્ધી । સુહપયડીણં સદ્વૈદ્યાદિશુભપ્રકૃતીનામ્ । કયા કારણભૂતયા । વિસોહી તીવ્રધર્માનુરાગરૂપવિશુદ્ધચા । અસુહાણ સંકિલેસમ્મિ

ટીકા :- જેમ નવા મેઘજળના ભૂમિસંયોગરૂપ પરિણામના કાળે સ્વયમેવ વૈચિત્ર્યને પામેલા અન્યપુદ્ગલપરિણામ (અન્ય પુદ્ગલના પરિણામ) હોય છે, તેમ આત્માના શુભાશુભ પરિણામના કાળે સ્વયમેવ વૈચિત્ર્યને પામેલા કર્મપુદ્ગલપરિણામ (કર્મપુદ્ગલના પરિણામ) ખરેખર હોય છે. તે આ પ્રમાણે : જેમ જ્યારે નવું મેઘજળ ભૂમિસંયોગરૂપે પરિણમે છે ત્યારે અન્ય પુદ્ગલો

સુધરતી હૈ. કેસે હોગા ? ભાઈ ! હોશિયાર આઠમી દુકાન પર બેઠે તો ઉસસે ફર્ક પડતા હોગા કિ નહીં ? ભાઈ ! પ્રત્યેક (દ્રવ્ય) સ્વતંત્ર કામ કરે, (ઉસમે) તુમ કયા કરે ?

યહાં તો કર્મ કી વિચિત્રતા કા પ્રશ્ન ક્રિયા હૈ. જ્ઞાનાવરણીય મેં સ્થિતિ, રસ કા ફેરફાર (હો), અપકર્ષણ હો, ઉત્કર્ષણ હો, કર્મ કી સ્થિતિ બઢ જાયે, ઘટ જાયે, અનુભાગ બઢ જાયે, ફેરફાર હો જાયે, એક પ્રકૃતિ દૂસરે રૂપ પલટ જાયે, સંક્રમણ હો જાયે, કયા કહતે હેં ? અનંતાનુબંધી (મેં) વિસંયોજન હો જાયે. ઇતની વિચિત્રતા પુદ્ગલ મેં હૈ. તો આત્મા કે કોઈ પરિણામ કે કારણ સે ઉસમેં (હોતા હૈ) કિ નહીં ? નહીં. આત્મા કર્તા હૈ હી નહીં. વહ પુદ્ગલ કે પરમાણુ કી ઐસી યોગ્યતા સે વિચિત્રતા હોતી હૈ. આત્મા કા પરિણામ - અશુદ્ધ પરિણામ નિમિત્તમાત્ર હૈ. શુભાશુભ અશુદ્ધ પરિણામ નિમિત્તમાત્ર હૈ. નિમિત્તમાત્ર હોને પર ભી જિસ પરમાણુ મેં જ્ઞાનાવરણીય હોને કી લાયકાત (થી) વે જ્ઞાનાવરણીય હુએ. જિસમેં શાતા હોને કી લાયકાત થી વે શાતા (રૂપ) હુએ, અશાતા હોને કી (લાયકાતવાલે) અશાતા (રૂપ) હુએ, નામ (કર્મ મેં) યશકીર્તિ કી પર્યાય હોનેવાલા પરમાણુ વહ હુઆ, ગોત્ર કા પરમાણુ પરિણમનેવાલા (થા તો) વહ હુઆ. પરમાણુ કી પર્યાય મેં ઐસી યોગ્યતા સે ઉસ પુદ્ગલ સે હુઆ હૈ, આત્મા સે નહીં. ઓ...હો...હો...! ભારી બાત, ભાઈ ! બડા સિદ્ધાંત !

असद्वेद्याद्यशुभप्रकृतीनां तु मिथ्यात्वादिरूपतीव्रसंकलेशे सति तीव्रो हालाहलविषसदृशो भवति ।
विवरीदो दु जहण्णो विपरीतस्तु जघन्यो गुडनिम्बरूपो भवति । जघन्यविशुद्धया जघन्यसंकलेशेन
 च मध्यमविशुद्धया मध्यमसंकलेशेन तु शुभाशुभप्रकृतीनां खण्डशर्करारूपः काञ्जीरविषरूपश्चेति
 एवंविधो जघन्यमध्यमो-त्कृष्टरूपऽनुभागः कासां संबन्धी भवति । **सव्वपयडीणं**
 मूलोत्तरप्रकृतिरहितनिजपरमानन्दैकस्वभाव-लक्षणसर्वप्रकारोपादेयभूतपरमात्मद्रव्याद्विन्नानां हेयभूतानां
 सर्वमूलोत्तरकर्मप्रकृतीनामिति कर्मशक्तित्स्वरूपं ज्ञातव्यम् ॥१३॥*

स्वयमेव वैचित्र्येने पामेला शाद्वल-शिर्लीघ्न-छंद्रगोपादिभावे परिणामे छे, तेम ज्यारे आ आत्मा
 रागद्वेषने वशीभूत थयो थको शुभाशुभभावे परिणामे छे, त्यारे बीजा, योगद्वार वडे प्रवेशतां
 कर्मपुद्गलो स्वयमेव वैचित्र्येने पामेला ज्ञानावरणादिभावे परिणामे छे.

आथी (अम नक्की थयुं के) कर्मोनुं वैचित्र्य स्वभावकृत छे, परंतु आत्मकृत नथी.

१८७.

दुकान में डोशियार आदमी माल जमा दे. जैसे जैसे दिखाव करे. जैसे जमाये, जैसे
 जमाये... अरतन (जमाते हैं न) ? वड रचना आत्मा कर सकता है कि नहीं ? करे नहीं
 फिर प्रश्न कहां है ?

अपने परिणाम करने का आत्मा (को) डक है. शुभ या अशुभ परिणाम जो भाव
 करे, उसका अधिकारी - मालिक है. परंतु परपरिणाम में कुछ कर दे, ऐसा आत्मा में
 अधिकार तीनकाल तीनलोक में है नहीं. भगवान त्रिलोकनाथ वीतरागदेव की वाणी का
 सार लेकर 'कुंडकुंदाचार्यदेव' ने 'प्रवचनसार' बनाया. तो कहते हैं कि, कर्म की विचित्रता
 उसके कारण से है. दूसरे में कहां आयी ? कडो, भाई ! डिजाईन करते हैं कि नहीं ?
 पत्थर में भी डिजाईन होती है. डिजाईन ऐसी करनी, ऐसी करनी उसकी विचित्रता -
 डिजाईन करनेवाला कौन (है) ? पत्थर में ऐसी छोटी छोटी कण्टी कोई सफ़ेद, कोई डरी,
 कोई पीली कण्टी उसमें डालते हैं कि नहीं ? तो डिजाईन में विचित्रता का करनेवाला कौन
 (है) ? आत्मा बिलकूल नहीं करता. आत्मा तो अपने परिणाम का कर्ता है.

प्रश्न :- उसकी जानकारीवाले आदमी को रचना कि नहीं रचना ?

समाधान :- कौन रजता है ?

यहां तो भगवान 'कुंडकुंदाचार्यमहाराज' ऐसा कहते हैं कि, भैया ! तुम आत्मा शुद्ध विद्वानंद ज्ञाता आनंदकंद हो ! उसकी दृष्टि छोड़कर तुम तुम्हारी पर्याय अर्थात् अवस्था में शुभाशुभ परिणाम (करो), मलिन परिणाम का करनेवाला हो. परंतु कर्म बंध में विचित्रता होती है वह तुम्हारा कर्तव्य नहीं. (तुम) निमित्तमात्र हो, कर्ता-इर्ता नहीं (हो).

कहते हैं न कि, कषाय के प्रमाण में स्थिति और अनुभाग (बंधते हैं) और योग के कारण प्रकृति और प्रदेश (बंधते हैं). वह तो निमित्त का कथन है. प्रकृति या प्रदेश अपनी योग्यता से है, योग तो निमित्तमात्र है, कषाय निमित्तमात्र है. कषाय में मिथ्यात्व और राग-द्वेष सब आ (गया). कर्म जो है, उसमें विचित्रता की योग्यता है उसके अनुसार कर्म बंध जाते हैं. तेरा कर्तव्य उसमें है नहीं. यह १८७ (गाथा में) कहते हैं, हेभो !

'जैसे नये मेघजलके भूमिसंयोगरूप परिणामके समय...' हेभो ! नया मेघ आषाढ में होता है न ? आषाढ मास में नया मेघ (होता है). वर्षा होती है न ? वर्षा ! 'नये मेघजलके भूमिसंयोगरूप परिणाम...' हेभो ! नये मेघ के जल के भूमिसंयोगरूप 'परिणामके समय...' परिणाम के समय घटना. 'अन्य पुद्गलपरिणाम...' दूसरा जो पुद्गल है, वह 'स्वयमेव वैचित्रत्यको प्राप्त होते हैं...' परिणाम तो निमित्तमात्र है. कौन (परिणाम) ? भूमिसंयोग में जल का परिणाम. और अन्य पुद्गल है वह अपने कारण से परिणामता है, हेभो ! कोई वनस्पति (आदि).

'उसीप्रकार...' क्या कडा ? नये मेघ के जल से भूमिसंयोग का परिणाम. बस ! घटना. (उस) काल में, उस समय में अन्य पुद्गल विचित्रता को धारण करते हैं उसका कर्ता मेघजल नहीं. समज में आया ? 'उसीप्रकार आत्माके शुभाशुभ परिणामके समय...' बस ! जोव ने शुभ-अशुभ भाव किये. पुण्य, दया, दान, भक्ति, पूजा, जात्रा (आदि) शुभभाव (हैं). हिंसा, जूठ, योरी, विषय (आदि) अशुभभाव (हैं). दोनों शुभ-अशुभ भाव किये. उस समय 'कर्मपुद्गलपरिणाम वास्तवमें स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त होते हैं.'

जैसे नये मेघ का जल भूमिसंयोग के समय अन्य पुद्गल अपनी विचित्रता के कारण भिन्न भिन्न परिणामते हैं. जैसे आत्मा के शुभाशुभ परिणाम के समय, जोवने शुभाशुभ परिणाम किया, बस घटना बात है ! उसी काल में 'कर्मपुद्गलपरिणाम वास्तवमें स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त होते हैं.' आत्मा के परिणाम समय पुद्गल अपनी विचित्रता को प्राप्त

डोते हैं.

मुमुक्षु :-

पूज्य गुरुदेवश्री :- हां, सब डोता है न ! देओ न, नाम देते हैं. बिस्वी का टोप डोता है. बिस्वी का टोप नहीं डोता ? ऐसा गोल चक्कर (डोता है). वड तो उसकी विचित्रता का कारण है, पानी का नहीं. पानी तो निमित्तमात्र है. पानी को भूमि का संयोग उस प्रकार का हुआ और कोई पुद्गल कैसा, कोई कैसा, कोई कैसा, कोई थोर (डोता है), नीम (डोता है), कोई लाल-पीले-काले फूल (डोते हैं), ऐसे अनेक प्रकार डोते हैं. इनको कौन करता है ? जल, नया जल करता है ? नहीं. ओ...ओ...ओ...! (जल नहीं करता है तो) पडले क्यों नहीं हुआ ? पडले ऐसा क्यों नहीं हुआ ? जब मेघजल आया तो हुआ ! सुन न ! उस 'समय' शब्द तो कडा है. उपर काल दिया है. उस काल में अपना परिणाम किया है, उसी काल में उसने उसका परिणाम किया है. उसमें, उससे यहां हुआ, (ऐसा) कहां आया ? आ...हा...! निमित्त तो है कि नहीं ? पडले क्यों नहीं हुआ ? मेघजल नहीं हुआ था तब मैदान (था). वड आता है न ? क्या (कडते हैं) ? लाल कीडे. इन्द्रगोप ! आता है कि नहीं ? मजमल जैसा कीडा डोता है. पडले क्यों नहीं हुआ ? अत्मी क्यों डोता है ? योग उसी काल में क्यों हुआ ? इसलिये पानी का निमित्त है. नहीं, उसकी ना कडते हैं. उस काल में नये मेघ के जल का भूमिसंयोग (हुआ), एतना बस ! उस समय पुद्गल अपने कारण से वहां विचित्रता को धारण करता है.

ओ...ओ...ओ...! जगत को बात गले उतारनी (कठिन पडती है). लोग प्रश्न ऐसा करते हैं कि, पडले क्यों नहीं हुआ ? अत्मी क्यों हुआ ? उस समय जल आया तो क्यों लाल हुआ ? भगवान 'कुंढकुंढार्यायदेव' कडते हैं कि, उस समय उसकी ऐसे परिणामन की योग्यता से हुआ है. इसके समये (हुआ है).

'कर्मपुद्गलपरिणाम वास्तवमें स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त डोते हैं.' लो ! ज्वने शुभाशुभ भाव किये. कर्म की विचित्रता की योग्यता से वहां कर्मबंधन में स्थिति, रस की विचित्रता हो गई. मेघजल के पानी का निमित्तमात्र (है) और भूमि आदि हुआ, उसकी अपनी योग्यता से हुआ है. कोई दूसरे हुआ नहीं.

(विशेष कहेंगे)...

प्रमाण वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

કારતક સુદ ૬, શુક્રવાર તા. ૨૨-૧૧-૧૯૬૩

ગાથા - ૧૮૭

પ્રવચન નંબર-૧૮૩-K

યહ 'પ્રવચનસાર' હે. ભગવાન વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવ પરમાત્મા, જિન્હે કેવલજ્ઞાન ત્રીનકાલ ત્રીનલોક કા હુઆ, ઉસમેં જો વાણી નીકલી, વાણી ! ઉસે યહાં પ્રવચન કહતે હેં. ભગવાન વીતરાગદેવ કી વાણી કો પ્રવચન કહતે હેં. તીર્થંકરદેવ સર્વજ્ઞદેવ પરમાત્મા ! પૂર્ણ આત્મા કી શક્તિ કા જિન્હે વિકાસ હુઆ હે, એસી આત્મા મેં ત્રીનકાલ ત્રીનલોક જાનને-દેખને કી શક્તિ જિન્હે પ્રગટ હુઈ. એસે વીતરાગ ભગવાન કે મુખ સે નીકલી વાણી, ઉસ વાણી કો પ્રવચન કહતે હેં. ઉસ પ્રવચન કા સાર યહાં ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' વર્ણન કરતે હેં. ૧૮૭ ગાથા.

થોડા સૂક્ષ્મ હે. થોડા ચલા હે, ફીર સે (લેતે હેં). યહ આત્મા હે ન ? આત્મા ! અંદર ઇસ દેહ સે ભિન્ન આત્મા ! યહ આત્મા રાગ અને દ્વેષ, પુણ્ય ઔર પાપ કા ભાવ કરતા હે. ઇતની ઇસકી મર્યાદા હે. યહ આત્મા હે ન ? વહ શરીર કી ક્રિયા નહીં કર સકતા. શરીર કા હીલના આત્મા કી ક્રિયા નહીં હે. સમજ મેં આયા ? ઔર યહ વાણી ચલતી હે વહ ભી આત્મા કા કામ નહીં હે, વહ જડ કા કામ હે. અંદર આઠ કર્મ બંધતે હેં, જડ કર્મ ! આત્મા અપના સ્વરૂપ જ્ઞાનાનંદ શુદ્ધ આત્મા હે, અંતર સ્વભાવ તો સિદ્ધ સમાન આત્મા કા હે, જૈસે સિદ્ધ ભગવાન, અરહંત ભગવાન જૈસે પવિત્ર હુએ, એસા અપના આત્મા અંતર મેં જ્ઞાન ઔર આનંદ, શુદ્ધતા કે સ્વભાવ સે ભરા હે. અનાદિ સે ઉસે ભૂલકર જો ઉસકી પર્યાય નામ દશા મેં પુણ્ય ઔર પાપ કા ભાવ હોતા હે, ઉસકા વહ કર્તા હોતા હે ઔર વહ જૈસા પુણ્ય-પાપ કા ભાવ કરે, ઉસ પ્રકાર નથી કર્મ કી રજ - ધૂલ (બંધતી હે). કર્મ સૂક્ષ્મ ધૂલ હે. જૈસે યહ શરીર ધૂલ હે, સ્થૂલ ધૂલ હે, વૈસે આઠ કર્મ કી સૂક્ષ્મ

धूल है, धूल ! उसकी योग्यता से उसमें कर्मबंधन हो जाता है. आत्मा उसका कर्ता नहीं.

ऐसा निर्णय करे तो मैं तो मेरे परिणाम का करनेवाला हूँ. मैं कर्म का बंधन या (उसकी) पर्याय का मैं करनेवाला नहीं. वह तो जड है. शरीर जड है, वाणी जड है, यह सब मिट्टी पुद्गलद्रव्य है. भगवान सर्वज्ञ के ज्ञान में ऐसा अनंत परमाणु का पुद्गल पिंड चैतन्य से भिन्न है, ऐसा देखा है और ऐसा है. यह जड वाणी, अंदर आठ कर्म उसका काम मेरा नहीं, ऐसा यहि आत्मा ज्ञान करे तो अपने पुण्य-पाप के भाव का कर्तृत्व है, वह मेरे से है, ऐसा मानकर मैं द्रव्य हूँ, मैं तो शुद्ध चिदानंद ज्ञायकमूर्ति हूँ, ऐसी अंतरदृष्टि करे तो उसे सम्यग्दर्शन रूपी धर्म हो, जो अनंतकाल में एक सेकंड भी सम्यग्दर्शन रूपी धर्म अज्ञानी ने कभी उत्पन्न - पैदा किया नहीं. समज में आया ?

शुभाशुभ भाव किये. दया, दान, व्रत, भक्ति शुभ परिणाम हैं, पुण्य है. हिंसा, जूठ, चोरी, विषयभोग वासना पाप है. दोनों भाव बंधन का कारण हैं. परंतु वे बंधन का कारण होने पर भी, कर्म परमाणु का बंधन होता है (उसे) आत्मा नहीं करता. वह बात यलती है. सूक्ष्म बात तो है.

सर्वज्ञ भगवान, जिन्होंने छ द्रव्य देजे. वीतराग परमात्मा केवलज्ञानी प्रभु, जिनके ज्ञान में छह द्रव्य (देजे). संख्या से अनंत, जाति से छह (है), ऐसा देखा. सब द्रव्य स्वतंत्र (है). कोई पदार्थ किसी की किया का करने-करनेवाला नहीं. समज में आया ? जैसे कोई ईश्वर जगत का कर्ता नहीं, ऐसे आत्मा शरीर, वाणी, अंदर जड कर्म होते हैं, उसकी किया का - बंध का आत्मा कर्ता है नहीं. यह बात बतलाते हैं. १८७ (गाथा).

सूक्ष्म बात तो है. उसने यह तत्त्व की बात अनंतकाल में यथार्थरूप से सुनी नहीं. समजे बिना किया की (उसमें) राग मंद हो और पुण्य बंध जाय (तो) स्वर्ग आदि मिले. जन्म-मरण का अंत उसे नहीं आता. जन्म-मरण से छुटकारा नहीं होता. भगवान वीतरागदेव सर्वज्ञ परमात्मा ने पृथक् पृथक् छह द्रव्य - वस्तु भिन्न भिन्न देयी. कोई द्रव्य, कोई द्रव्य का अर्थात् कोई वस्तु, कोई वस्तु का कर्ता-कर्ता है नहीं. परंतु उसकी मान्यता में वह बात अनंतकाल में यथार्थरूप से.... यथार्थरूप से आयी नहीं. यह शरीर यलता है तो मैं आत्मा उसका यलानेवाला नहीं. (यह बात) उसे (यथार्थरूप से) नहीं बैठी. (उसे ऐसा डी लगा कि), आत्मा बिना शरीर खिलता है ? आत्मा बिना खिलता है. आत्मा अपनी पर्याय को करता है, जड उसकी दशा को - खिलने की किया को करता है. (यह

બાત) અંદર મેં બૈઠી નહીં.

અજીવ કો જીવ માના. વહ અજીવ કી, મિટ્ટી કી દશા હૈ. ચલનાફિરના જડ કી ક્રિયા (હૈ), આત્મા કી નહીં. કેસે બૈઠે ? આત્મા તો અંતર મેં અપને જ્ઞાન કો કરે અથવા રાગ ઓર દ્રેષ, પુણ્ય ઓર પાપ ભાવ કો કરે, બસ ! ઇસકે અલાવા જડ કી ક્રિયા કા કરનેવાલા તીનકાલ મેં અજ્ઞાની ભી શરીર કો હિલા સકે, વાણી બોલ સકે, કર્મ બાંધ સકે ઐસી (ઉસકે) આત્મા મેં શક્તિ હૈ નહીં. પરંતુ ઐસી શક્તિ કી ઉસે ખબર નહીં. અનાદિકાલ સે બેભાન હુઆ, ચૌરાસી લાખ (યોનિ મેં) રૂલતે હૈં, રખડતે હૈં.

આચાર્ય મહારાજ ૧૮૭ (ગાથા મેં) કહતે હૈં કિ, ભૈયા ! ‘અબ પુદ્ગલ કર્મોકી...’ પુદ્ગલ કર્મ જો જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મ હૈ ન ? યહાં કર્મ જો બંધતે હૈ, વે ઉસકી યોગ્યતા સે બંધતે હૈં, આત્મા નહીં બાંધતા, ઐસા કહતે હૈં. (લેકિન હમને) અબ તક તો ઐસા સુના હૈ કિ, આત્મા કર્મ બાંધે ઓર આત્મા કર્મ છોડે. (યહાં) ભગવાન કહતે હૈં, ઐસા હૈ હી નહીં. વહ જડ પદાર્થ સ્વતંત્ર અપને સે બંધતા હૈ.

દેખો ! (ક્યા કહતે હૈં) ? ‘અબ પુદ્ગલ કર્મોકી વિચિત્રતા...’ આત્મા મેં, જો ભિન્ન જડ કર્મ મિટ્ટી હૈ (ઉસમેં) ‘જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણાદિરૂપ અનેકપ્રકારતા) કો કૌન કરતા હૈ ? ઇસકા નિરૂપણ કરતે હૈં :-’ ઇસકા ભગવાન ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞ દેવાધિદેવ જૈન પરમેશ્વર ને જો દેખા, ઐસા જાના, ઐસા હૈ, ઐસા કહા. ઇસ શરીર કી ક્રિયા જૈસે તેરે સે ભિન્ન ભિન્ન હૈ, વૈસે અંદર આઠ કર્મ કે રજકણ જો ધૂલ હૈ, વહ ભી તેરે સે ભિન્ન હૈ. ઉસકા ભી તુમ બાંધનેવાલા, કરનેવાલા, છોડનેવાલા હૈ નહીં. તુમ તો તુમહારે પરિણામ કા કરનેવાલા ઓર પરિણામ કો છોડનેવાલે તુમ હો. સમજ મેં આયા ?

જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી આદિ યાની આઠ હૈ ન ? આઠ કર્મ હૈ ન ? જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર ઓર અંતરાય (ઐસે) આઠ કર્મ હૈં. ઇન આઠ કર્મ કી પ્રકૃતિ ૧૪૮ હૈં. એક એક પ્રકૃતિ મેં અનંતા પરમાણુ - Point - રજકણ (હૈં), અનંત પરમાણુ કા પિંડ હૈ, સ્કંધ હૈ. એક એક સ્કંધ મેં અનંત પરમાણુ હૈં. એક એક પરમાણુ અપની ક્રિયા સે પરિણમન કર રહા હૈ, આત્મા ઉસકા કર્તા-હર્તા નહીં. યદિ કર્તા માને તો અજીવ કો જીવ માના. અજીવ કો જીવ માને તો મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. ઉસે ધર્મ કી ખબર નહીં.

‘પુદ્ગલ કર્મોકી વિચિત્રતા (જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણાદિરૂપ અનેકપ્રકારતા) કો કૌન કરતા

है ? इसका निरूपण करते हैं :-'

परिणमदि जदा अप्पा सुहम्हि असुहम्हि रागदोसजुदो।
तं पविसदि कम्मरयं णाणावरणादिभावेहिं॥१८७॥

उसकी टीका. 'जैसे नये मेघजल के...' दृष्टांत देते हैं. जैसे नये मेघ (अर्थात्) नया मेघ आषाढ महिने में आता है न ? पड़ला बरसात ! 'नये मेघजलके भूमिसंयोगरूप परिणामके...' नया पानी - जल गिरता है और भूमि का - जमीन का संयोग उस जल को होता है तो उस 'समय अन्य पुद्गलपरिणाम...' उस समय में अन्य जड पुद्गलपरिणाम 'स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त होते हैं,...' उस समय डरा मैदान छो जाता है कि नहीं ? दरितकाय, त्मिन्न त्मिन्न पेड, थोर अपने अपने कारण से वे परमाणु - रजकण अपने अपने कारण से (उस उस) पर्याय को परिणमते हैं. जल के काल में, जल और भूमि (का) संयोग हुआ उस कारण से नहीं. जल और भूमि का संयोग (हुआ वल) रजकण त्मिन्न है और नयी अवस्था उत्पन्न होती है (वल त्मिन्न है). भारीश में बिस्वी के टोप उत्पन्न नहीं होते ? डरा मैदान (छो जाता है), झण, झूल उपर मेघजल आता है और भूमि को संयोग होता है, उस समय में वल रजकण - परमाणु अपनी पर्याय से कर्ता डोकर ऐसा डरा मैदान आदि छो जाता है. जल उसका कर्ता-लर्ता नहीं. भारी बात, भाई ! समज में आया ?

'उसीप्रकार...' वल तो दृष्टांत दिया. नया मेघ जब आषाढ महिने में पड़ला बरसात आती है, तब डरा मैदान छो जाता है. काँ छो जाती है. निगोद समजते हैं ? काँ, काँ ! जल में काँ नहीं होती है ? लील, झूग कडते हैं न ? तुम्हारे में काँ कडते हैं. काँ नहीं समजते ? लील (को) काँ कडते हैं न ? लील कडते हैं ? काँ डी कडते हैं. जल में लील होती है कि नहीं ? उसमें अक शरीर में अनंत श्रव हैं. द्विजने में आता है वल शरीर (है), आत्मा नहीं. आत्मा तो अरूपी त्मिन्न है. शरीर परमाणु से अपने कारण से शरीर रया जाता है. आत्मा उस जड का - शरीर का करनेवाला नहीं. अथवा उस भूमि में जल आया तो उसके कारण से लील, झूग या काँ लुई, ऐसा नहीं. अपने कारणसे पुद्गल परमाणु पर्यायरूप परिणमते हैं. पर्याय (नाम ली) सुना नहीं छो.

पर्याय क्या ? भगवान के मार्ग में द्रव्य क्या ? गुण क्या ? और पर्याय क्या ? भाई ! भगवान जाने ! आ...डा...डा...!

भगवान त्रिलोकनाथ परमात्मा कहते हैं कि, अनंत आत्मा, अनंत परमात्मा, जैसे एक एक द्रव्य में अनंत गुण और अनंत गुण की एक समय की पर्याय. एक समय में अनंती पर्याय ! पर्याय क्या ?

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- वही बात कहते हैं कि, पहले समय में परमात्मा में ऐसा होनेवाला नहीं था. जब और भूमिसंयोग के काल में मैदान डरा हो जाता है, वील-झूग हो जाती है, बिल्की का टोप होता है, छन्दगोप होता है, लाल कीड़े नहीं होते ? आपसे शं कहेवाय छे ? गोकर्णगाय ! लाल लाल होती है न ? (बाहर छिपता है वह तो) परमात्मा (है), अंदर शिव भिन्न है, अज्ञानी है. अज्ञानी आत्मा उस शरीर की रचना नहीं करते. आ...डा...डा...! शरीर (का) एक एक रजकण भिन्न है. एक एक परमात्मा (भिन्न हैं). यह (अंगुली) मूल यीज नहीं है. (एसका) टूकडा करते करते करते करते आभीर का सूक्ष्म टूकडा रह जाये, उसे भगवान परमात्मा कहते हैं. परम - अज्ञानी - सूक्ष्म टूकडा. वह टूकडा स्वयं पदार्थ है. वह अपने कारण से पलटता है और अपने कारण से उपांतर होकर क्षेत्रांतर होता है. ऐसी परमात्मा में अनंती शक्ति भगवान कहते हैं. जड में जड की शक्ति, चैतन्य में चैतन्य की शक्ति. दोनों पदार्थ की भिन्न भिन्न शक्ति है.

कहते हैं कि, जब के संयोगकाल में ऐसा क्यों बना ? यह प्रश्न है.

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह तो आया न, देओ न ! 'पुद्गलपरिणाम स्वयमेव...' क्या कहा ? 'नये मेघजलके भूमिसंयोगरूप परिणामके समय...' भूमि को जब का संयोग हुआ उस समय 'अन्य पुद्गलपरिणाम...' देओ ! दूसरा पुद्गल अनंत परमात्मा भिन्न हैं वे 'स्वयमेव विशिष्टता को प्राप्त होते हैं,...' आ...डा...डा...! वह तो दृष्टांत दिया.

अब उसका सिद्धांत - 'उसीप्रकार आत्माके शुभाशुभ परिणामके समय...' आत्मा क्या करता है ? दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा (का) भाव, कोमलता ये (सब) शुभभाव हैं, पुण्यभाव (हैं) और हिंसा, जूठ, चोरी, विषयभोग वासना, क्रमाना पापभाव (हैं). ये शुभ और अशुभभाव शिव करे. उससे कर्म बंधे वह आत्मा नहीं (करता). (कोई कहे

कि), तो उस समय क्यों हुआ ? वह समय था. उस परमाशु में वह पर्याय - कर्म होने का समय था. यहाँ आत्मा ने राग-द्वेष किया या शुभाशुभ भाव किया (ईसदिये) कर्म बंधना पडा, ऐसा है नहीं. वस्तु में ऐसा है नहीं. जड की दशा जड करे, चैतन्य की दशा चैतन्य करे. दोनों भिन्न भिन्न हैं. शरीर की दशा शरीर करे, आत्मा की दशा आत्मा करे. भिन्न भिन्न पदार्थ क्या त्रिकाल में एक होता है ? शरीर और आत्मा तदन भिन्न है, क्या दोनों एक हो जाते हैं ? वैसे कर्म और आत्मा तदन भिन्न हैं, कर्म और आत्मा कभी एक होते नहीं.

कहते हैं कि, 'उसीप्रकार आत्माके शुभाशुभ परिणाम...' देओ ! शुभाशुभ भाव (कहा है). शुभ तो शुभ और अशुभ भाव करे. दया, दान, भक्ति, पूजा, व्रत, भगवान का नाम स्मरण (आदि) सब शुभभाव हैं. अथवा हिंसा, जूठ, चोरी, विषयभोग वासना, काम, क्रोध पाप (भाव हैं). 'आत्माके शुभाशुभ परिणामके समय...' पढ़ले में क्या कहा था ? भूमि पर उपर से जल गिरा वह भूमि का (और) जल का परिणाम का संयोग हुआ उस समय अन्य पुद्गल विचित्रता को धारण करते हैं, ऐसे आत्मा शुभाशुभ परिणाम के काल (में), समय है न ? समय. गुजरातीमां शुं छे ? काणे ! परिणामना काणे. यहाँ 'परिणामके समय...' (है). यह हिन्दी भाषा है न ! क्या कहते हैं ?

आत्मा अपनी पर्याय में, पर्याय यानी अवस्था, अवस्था यानी लालत, उसमें शुभ और अशुभ भाव, पुण्य और पाप भाव, बंध के कारणरूप भाव करे. उसी समय 'कर्मपुद्गलपरिणाम वास्तवमें स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त होते हैं.' देओ ! दोनों की क्रिया अलग है, समय एक है. आत्मा तो अपना शुभ और अशुभ भाव करे, बस एतना करे. इसके अलावा कर्म की रचना करे, यह आत्मा में है नहीं. कर्म की रचना जड करता है. जड में कैसे ऐसी रचना की ताकत हुई ? जड में कहां से शक्ति आयी ? एक एक परमाशु में कर्म होने की जो शक्ति है उस समय वही कर्मरूप होती है. समय में आता है ?

द्रव्य की जबर नहीं, गुण की जबर नहीं, जबर नहीं पर्याय क्या है ? यदो, धर्म करें ! कहां से धूलमें से धर्म होता है ? यीज क्या है उसकी तो जबर नहीं. मैं कौन वस्तु हूँ ? उसमें क्या मेरी शक्तियां हैं ? शक्ति (यानी) गुण. और मेरी पर्याय क्या होती है ? जड रजकण क्या है ? रजकण में गुण - शक्ति क्या है ? और उसमें पर्याय -

अवस्था क्या होती है ? सब भिन्न भिन्न हैं. कोई आत्मा, कोई जड का करनेवाला, डरनेवाला है नहीं. समज में आया ?

‘आत्माके शुभाशुभ परिणामके समय कर्मपुद्गलपरिणाम...’ हेओ ! ‘वास्तवमें स्वयमेव...’ कोई मतिज्ञानावरणीयरूप, कोई आयुष्यरूप परमाणु बंध जाये. श्रव तो भाव करे, बस ! फिर आयुष्य का बंधना तो परमाणु की शक्ति से आयुष्य बंध जाता है. आयुष्य कोई आत्मा बांधता नहीं.

मुमुक्षु :- कठीन छो रखा है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- कठीन छो रखा है ? तुम तो ‘जयपुर’ के रहनेवाले हो. ‘जयपुर’ तो द्विगंबर का बडा शहर है. समज में आया ?

यहां भगवान त्रिलोकनाथ परमात्मा वीतराग देवाधिदेव, जैसी जड-चैतन्य की भिन्न भिन्न गति, परिणति, पर्याय है उसका वर्णन करते हैं. जैसा जो मानने में आये कि, ओ...हो...! मैं तो मेरे परिणाम का कर्ता हूं. जड कर्म बंधता है वड विचित्रता का पर्याय कर्म की योग्यता से बंधता है, मेरे कारण से नहीं. जैसी दृष्टि हो तो अपना पुण्य-पाप का भाव कृत्रिम क्षणिक उपाधि है, उसका मैं करनेवाला अज्ञानपने हूं. मैं शुद्ध विद्वानंद ज्ञानस्वरूप हूं. आत्मा ज्ञान का पूंज, ज्ञानसूर्य है. ज्ञान का सूर्य, चैतन्यसूर्य प्रभु आत्मा ! देहदेवण में भिन्न चैतन्यसूर्य प्रकाशमय आत्मा ! जैसी पुण्य-पाप और पर की कर्तृत्वबुद्धि छोडकर अपने शुद्ध स्वभाव की दृष्टि करे तो उसे सम्यग्दर्शनरूपी प्रथम धर्म की उत्पत्ति होती है. समज में आया ? उसके बिना सम्यग्दर्शन - धर्म उसे होता नहीं और सम्यग्दर्शन दुओ बिना उसे व्रत, तप, क्रिया, यारित्र (कुछ) होते नहीं. वे सब बिना अंक के शून्य हैं. कडो, समज में आया ?

भगवानआत्मा अपने शुभाशुभ परिणाम के समय (अपने) परिणाम को करे. ‘कर्मपुद्गलपरिणाम...’ हो ! कर्म पुद्गल में परिणाम आया ? कर्म में परिणाम है ? परिणाम तो श्रव में होता है. क्या पुद्गल में परिणाम होता है ? कुछ जबर नहीं. पुद्गल में परिणाम होता है, सुन तो सडी ! पुद्गल में परिणाम, पुद्गल में पर्याय, पुद्गल में भाव, पुद्गल की दशा पुद्गल में पुद्गल की होती है. कडो, समज में आता है ?

लोगरस में अक शब्द नहीं आता ? ‘विदुयरयमला’ ! उसका अर्थ क्या होगा उसकी जबर नहीं होती. ‘विदुयरयमला’ ! भगवान जाने (क्या अर्थ होगा ?) ‘अवं मअे अत्तिथुआ,

विद्युत्परमला पडीशरमरणा' क्या अर्थ है उसकी जबर है ? भगवान जाने ! उसे अर्थ की जबर नहीं, उसे भाव का भान कहां से हो ? और धर्म की दशा कहां से प्रगट हो ?

यहां कलते हैं कि, 'विद्युत्' (अर्थात्) टाले हैं. 'विद्युत्' नाम टाले हैं - नाश किया है. हे नाथ ! परमात्मा ! आपने क्या टाला है ? 'रमला' 'रय' यानी रज. ये आठ कर्म जिसे कलते हैं वे. कर्मपुद्गलपरिणाम सूक्ष्म रज हैं. 'रय' (अर्थात्) कर्म के रजकण प्रभु ! आप को छूट गये हैं. और मण 'रमला' मल ! मल यानी पुण्य और पाप का भाव. दया, दान, भक्ति, पूजा, काम, क्रोध, हिंसा, जूठ जैसे शुभ और अशुभ भावो दोनों को मल कलते हैं, मैल है. अशुद्ध परिणतिरूप मैल है. वे अरूपी शिव की दशा में है और रज है - वल जड की पर्याय (है), कर्म की रज - धूल है. दोनों यीज भिन्न हैं. 'विद्युत्परमला' रज अलग है और मण अलग यीज है.

वल यहां कलते हैं. भाई ! भगवानआत्मा ! अंदर ज्ञानानंद, सख्यिदानंद सिद्ध समान स्वरूप है. जैसे सिद्ध लुओ (वैसा स्वरूप है). अनंत सिद्ध कहां से लुओ ? जडार से वल दशा आती है ? अंदर में - स्वरूप में है. आनंदकंद आत्मा है. अंतर में पर की कर्ता-लता बुद्धि छोडकर, पुण्य-पाप का भाव भी मेरा कर्तृत्व नहीं, मैं अज्ञान भाव से उपाधि करता हूं, ऐसी दृष्टि हो, तब आत्मा ज्ञाता-दृष्टा अण्डानंद है, यैतन्यमूर्ति ! जैसा भगवान परमात्मा केवलीने देभा, जैसे आत्मा की अंतरदृष्टि हो तब उसे सम्यग्दर्शन - धर्म की पहेली दशा - श्रेणी (प्रगट) होती है. कलते, समज में आया ?

कलते हैं कि, आत्मा के 'शुभाशुभ परिणामके...' ये शुभाशुभ परिणाम मल है. 'विद्युत्परमला' में मल (कल, वल मल है). और कर्मपुद्गलपरिणाम वास्तव में रज है. दोनों यीज अलग है. मल अरूपी विकार है और कर्मरज रूपी, जड है. दोनों यीज अंदर बिलकुल अलग है. (पाठ) है कि नहीं सामने ? भाई ! है ?

मुमुक्षु :- ... जरा धीमे धीमेथी...

पूज्य गुरुदेवश्री :- वल धीरे धीरे तो बात चलती है, उतावली से चलती है ? अ...ई..! नये को (ऐसा लगता होगा कि), वीतराग का मार्ग ऐसा होता होगा ? अरे... भगवान ! वीतराग क्या कलते हैं उसकी तुजे जबर नहीं. त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ देवाधिदेव परमेश्वर, जिन्होंने अक सेकंड के असंख्य वें भाग में तीनकाल तीनलोक जना. (उसमें)

ભગવાન ને છહ દ્રવ્ય જાને. છહ દ્રવ્ય - વસ્તુ ! એક એક દ્રવ્ય મેં અનંત આત્મા ઔર અનંત પરમાણુ (એસે) અનંત દ્રવ્ય દેખે. અસંખ્ય કાલાણુ (નામ કા) એક અરૂપી (દ્રવ્ય) હે, એક ધર્માસ્તિ, એક અધર્માસ્તિ ઔર આકાશ - (એસે) ભગવાનને છહ દ્રવ્ય દેખે.

પ્રત્યેક દ્રવ્ય કી ચીજ અપની અપની પર્યાય કો કરનેવાલા હે. કોઈ દ્રવ્ય કિસી કા કર્તા-હર્તા તીનકાલ, તીનલોક મેં હે નહીં. (યદ્દિ કર્તા હો તો) જૈસે ઈશ્વર (કો) જગત કા કર્તા (લોગ) માનતે હેં, (લેકિન એસા) હે નહીં, વૈસે જૈન મેં રહકર 'મેં જડ કા ઔર કર્મ કી પર્યાય કા કર્તા હૂં' એસા માનનેવાલા, વહ ઈશ્વરકર્તા માનતે હેં એસી દષ્ટિ મિથ્યાદષ્ટિ હે. (દોનો) દષ્ટિ મેં કોઈ ફર્ક નહીં.

મુમુક્ષુ :- મિથ્યાદષ્ટિ યાની...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- મિથ્યા યાની અસત્ દષ્ટિ. અસત્ દષ્ટિ કહો, પાપ દષ્ટિ કહો, દુઃખ દષ્ટિ કહો, પાખંડ દષ્ટિ કહો. સમજ મેં આતા હે ?

ભગવાન ! (યહ) 'પ્રવચનસાર' હે. ભગવાન કે મુખ સે વાણી નીકલી. 'મહાવીર' પરમાત્મા આદિ તો અનંત તીર્થંકર હો ગયે, વે તો સિદ્ધ હો ગયે. અભી સિદ્ધ હેં. ભગવાન કો અભી શરીર નહીં હે. વે તો અશરીરી હેં. લેકિન ભગવાન મહાવિદેહક્ષેત્ર મેં બિરાજતે હેં. 'સીમંધર' ભગવાન આદિ બીસ તીર્થંકર મહાવિદેહ મેં બિરાજતે હેં. મનુષ્યદેહ હે. પાંચસૌ ધનુષ કા દેહ હે. (એક) કોડ પૂર્વ કા આયુષ્ય હે ઔર સત્મા મેં વાણી (છૂટતી હે). ઈચ્છા બિના વાણી નીકલતી (હે). ઈન્દ્ર ઔર ગણધર સુનતે હેં. અભી ઈસ જમીન પર મહાવિદેહક્ષેત્ર હે. સમજ મેં આયા ? ભગવાન કે મુખ સે જો વાણી નીકલી, ઉસ વાણી કા સાર ઈસમેં કહા જાતા હે. સમજ મેં આયા ?

'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' સંવત ૪૯ મેં ભરતક્ષેત્ર મેં હુએ. દિગંબર મુનિ સંત ! ઉનકો લબ્ધિ થી. સંવત ૪૯ (મેં) ભગવાન કે પાસ ગયે થે. વર્તમાન પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ 'સીમંધરપ્રભુ' મહાવિદેહક્ષેત્ર મેં બિરાજતે હેં, વહાં ગયે થે. વહાં આઠ દિન રહે થે. આઠ દિન રહકર વહાં આયે ઔર સાક્ષાત્ ભગવાન કી વાણી સુનકર યે શાસ્ત્ર આદિ બનાયે. વે કહતે હેં કિ, અરે... આત્મા ! પરમાત્મા પ્રવચન મેં એસા કહતે હેં. ભગવાન કી વાણી મેં એસા આયા કિ, તુમ આત્મા હો ઔર તેરે પરિણામ મેં શુભાશુભ - દયા, દાન, વ્રત (આદિ કે ભાવ હોતે હેં) વે શુભ પરિણામ હેં. હિંસા, જૂઠ, ચોરી પાપ પરિણામ હેં.

ઇન દોનોં શુભાશુભ પરિણામકે (સમય). પરિણામ હુએ તેરે મેં, ઉસ સમય કર્મપુદ્ગલ -

जड रजकण्डा पूरे लोक में लरी है. इस शरीर में अंदर कर्म रजकण्डा, कर्म हुआ बिना अनंती सूक्ष्म रजकण्डा - धूल पडी है. पूरे लोक में है. उसमें जो 'कर्मपुद्गलपरिणाम वास्तवमें स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त होते हैं.' अपनेआप परमाणु कर्मरूप परिणामित हो जाते हैं. भाई ! यहां तो अभिमान का पार नहीं है. मैंने शरीर का किया, मैंने पर की दया पाली...

मुमुक्षु :- व्यवहार से...

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में भी व्यवहार से कर सकते नहीं. मैंने पर की दया पाली. पर का आत्मा और शरीर दोनों भिन्न तत्त्व हैं. भिन्न तत्त्व उसकी अवस्था का करनेवाला तो वड है. उसकी अवस्था तुम कर सकते हो ? दया का शुभभाव आये, परंतु शुभभाव हुआ तो वहां पर की दया पलती है, ऐसी मान्यता जैन की नहीं, मिथ्यादृष्टि की है. भाई ! समज में आया ?

मुमुक्षु :- व्यवहार उड जायेगा...

पूज्य गुरुदेवश्री :- उडे तो मिले.

भगवान तीर्थंकरदेव ऐसा इरमाते हैं और ऐसा है कि, परजव और शरीर का संयोग, उसकी योग्यता से हुआ है और वियोग उसकी योग्यता से होता है. दूसरा जव उसका संयोग कर दे और वियोग - नाश कर दे, (ऐसा) तीनकाल में होता नहीं. मिथ्यादृष्टि पापदृष्टि से ऐसा माना है कि, मैं पर का वियोग कर सकता हूं और पर का संयोग मैं कर सकता हूं और पर का संयोग मैं रख सकता हूं. (ऐसी) दृष्टि, मिथ्यादृष्टि अज्ञानदृष्टि है. उसमें अधर्म की उत्पत्ति होती है. क्या है ?

ये देजो न ! क्या कडते हैं ? आत्मा... अकेन्द्रिय में भी आत्मा है. निगोद में, वनस्पति में, पृथ्वी, जल में आत्मा है, वड आत्मा करता है क्या ? कि, शुभ-अशुभ परिणाम, बस ! समज में आया ? लील-कूंग का निगोद का जव है न ? वे भी शुभ-अशुभ परिणाम करते हैं. निगोद के जव, अक शरीर में अनंत ! ये बटाटा, शक्करकंद, लील, कूंग, दुंगणी (के) अक कण्डा में असंख्य शरीर ! असंख्य औदारिक शरीर, हां ! अक शरीर में अब तक जितने सिद्ध परमात्मा हुआ, उससे अनंतगुने उसमें जव हैं. अक जव को क्षण में प्रशस्त परिणाम (होते हैं) और (अक) क्षण में अप्रशस्त (परिणाम होते हैं). क्षण में प्रशस्त और क्षण में अप्रशस्त (परिणाम होते हैं). अभी है न ! वहां क्षण में शुभ (भाव) और क्षण में अशुभ, ऐसे परिणाम वहां होते हैं. वहां कोई बाहर

की किया तो है नहीं. दान की, भक्ति की, दया की (किया) तो है नहीं. है ? निगोद में है ? पृथ्वी में (है) ? उसे शरीर ही अंक है. अकेन्द्रिय जिव को वाणी और मन नहीं (है) और अपर्याप्त हो परंतु शास्त्र में ऐसा कहते हैं कि, क्षण में विशुद्ध परिणाम और क्षण में अशुभ (परिणाम होते हैं). शुभ और अशुभ परिणाम निगोद में भी अनादिकाल से करता आया है. तो जब शुभ परिणाम हो, तब शाता वेदनीय आदि बंध जाय. शाता का रजकण (बंध जाये). जड का, जड के कारण से (बंध जाता है). जड की पर्याय आत्मा नहीं करता. और अप्रशस्त - अशुभ परिणाम हो तब अशाता आदि जड के कारण से बंध जाये. कभी शुभभाव से उसमें से जिव निकलता है (तो) मनुष्य होता है. निगोदमें से निकलकर मनुष्य होता है. होता है कि नहीं ?

ये नीममें से, पीपल (के पेड़में से) जिव निकलकर मनुष्य हो, उसमें शुभभाव होने की ताकत है. ऐसा शुभभाव हो कि जिसमें मनुष्य आयु बंध जाये. मनुष्य आयुष्य के परमाणु (को) शुभभाव ने किया नहीं. उसने तो शुभभाव किया था. आयुष्य के रजकण की वहां योग्यता है (तो) आयुष्य बंध जाता है. रजकण - परमाणु - सूक्ष्म धूल (बंध जाती है). (ऐसा) कुछ सुने नहीं, समझे नहीं. क्या होगा ? ऐसा वीतरागमार्ग में होगा ? अभी तक तो (हमने ऐसा) सुना नहीं है.

भगवान कहते हैं कि, सब एह द्रव्य की किया भिन्न भिन्न है, कोई कोई की किया कोई कर सके ऐसी वस्तु में ताकत है नहीं. कहां, समज में आया ?

‘वास्तवमें स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त...’ कौन ? जड पुद्गल कर्म की अवस्था. (शुभ-अशुभ) परिणाम का करनेवाला आत्मा, जड का परिणाम करनेवाला जड. वड कर्म की पर्याय उसमें उत्पन्न हुई वड उसके कारण से हुई, आत्मा के कारण से नहीं. आत्माने राग किया, शुभाशुभ परिणाम किया तो उसको कर्म(रूप) होना पडा, ऐसा है नहीं. वड तो जिस परमाणु में उस समय कर्म होने की शक्ति की योग्यता थी, वड कर्म(रूप) हुआ, तेरे कारण से नहीं (हुआ). आ...डा...डा...!

धतने सूक्ष्म (पदार्थ) में पर कार्य करता नहीं (तो) जड का कर्ता (होता है) ! शरीर, वाणी, दाल, भात, सब्ज, मकान मैंने किया, मैंने किया (माननेवाला) तो भर गया ! हमने किया, हम डोशियार (है), हम डाह्या.. डाह्या को क्या कहते हैं ? हम बुद्धिमान ! जगत को व्यवस्थित कर दे ! लडके, लडकीयों की व्यवस्थित रूप से शादी कर दी, पैसा-बैसा ऐसा

कर दे... धूल में ली (करता नहीं). सुन तो सही ! वल तो परपदार्थ है, परपदार्थ की अवस्था तेरे से कभी हुई है ? तीनकाल, तीनलोक में नहीं (हुई). ऐसा भगवान त्रिलोकनाथ सर्वशदेव इरमाते हैं. और ऐसे (तू) कलता है कि, डमे भगवान की श्रद्धा है. और वल भगवान कलते हैं उसकी उसे ढर नहीं !

वल तो सब (पदार्थ की) भात है, डं ! अकेन्द्रिय से लेकर दो ँन्द्रिय, तीन ँन्द्रिय, यौँन्द्रिय, पंयेन्द्रिय सब ञव अपने अपने शुभ-अशुभ भाव को करे. उस समय में पुद्गलकर्म है वल अपनी योग्यता से बंध जाता है. आत्मा उसे बांधता नहीं, आत्मा उसे रभता नहीं, आत्मा उसकी विचित्रता को करता नहीं. किसी में शाता, किसी में अशाता, कोँ यशकीर्ति, अयशकीर्ति सब भिन्न भिन्न प्रकृति कर्म में पडती है, उसका करनेवाला ञड है. (किसी को प्रश्न डो कि) ञड में कर्ता डोता है ? आत्मा कर्ता डो (वल तो ढीक है डेकिन) ञड कर्ता है ? सुन तो सही ! अके अके परमाणु में अनादिअनंत कर्तागुण पडा है. अके अके परमाणु अपनी पर्याय को करने-डरनेवाला है, ऐसी वस्तु की स्थिति है. भगवान त्रिलोकनाथ ऐसा कलते हैं.

मुमुक्षु :- ...

पूँय गुरुदेवश्री :- व्यवडारनयमां गयुं अटले डोलवामां गयुं. सख्या नहीं. काण्डा मामा कलने में गया. काण्डा मामा गांव में डोता है न ? वल मामा (शाढी में कुँ) नहीं देता. ऐसे ञड का काम आत्मा करे, ऐसा व्यवडार से डोलने में आता है. (वास्तव में) ऐसा है नहीं.

व्यवडार से तो ऐसा कलते हैं कि, डमारा गांव है. नहीं कलते ? कौन सा गांव ? 'डोरनी' ! धूल में ली नहीं है, 'डोरनी' का अके रँकण ली तेरा नहीं है. 'ँरिया' ! 'ँरिया' में तो उसका मकान है. डमारा मकान, डमारा गांव ! गांव तेरा डो तो तुं मर ञये तो साथ में आना याडिये. मेरा गांव कडं से आया ? गांव तो गांव का है. कौन-से गांव में रहना है ? 'राँकोट' ! आप का गांव कौन-सा ? 'राँकोट' ! गांव में अके ऑपडी ली न डो, और डो तो ली ऑपडी ऑपडी की है, वल यीँ तेरी कडं है ? आत्मा की यीँ पर है, ऐसा तीनकाल में डोता नहीं. डोलने में आये. डोलने में सख्या डो ञता है कि नहीं ? (अके आढमी कड था कि) तुडारा गांव कौन-सा ? तो कड, 'डोरनी' ! पागल डो गया डो वल ऐसा माने. 'डोरनी' का राजा था न ? माने कि,

हम राजा हैं. धूल में ली नहीं है, सुन तो सही ! अक दूसरा आदमी था उसे पूछा कि, कहां रहते हो ? तो कडा कि, 'राजकोट' में ! तुम्हारा गांव कौन-सा ? तो कडा, 'राजकोट' ! 'राजकोट' (उसका) हो जाये ? वैसे कर्म आत्मा ने बांधे (ऐसा कहे तो क्या) कर्म आत्मा बांध सकता है ? वह तो समजाने की कथन की शैली है. निमित्त बताने को (ऐसा कहते हैं).

जब कर्म अपनी पर्याय से रचता है तो किस जव का परिणाम निमित्त था ? उसका ज्ञान कराने की बात है. आत्मा कर्म की पर्याय रचे, शरीर की (पर्याय) रचे या वाणी की रचे (ऐसा) तीनकाल, तीनलोक में नहीं.

'वह इसप्रकार है कि - जैसे, नया मेघजल भूमिसंयोगरूप परिणामित होता है...' देओ ! सावन, भादो (भाड में) बारीश होती है न, उसमें ऐसी हरियाली नहीं होती. पडली बारीश में बहुत होती है. पडली बारीश में अंकुर फूटते हैं. अंकुर फूटते हैं न ? वह पडली बारीश में फूटते हैं. भादवाली बारीश में वैसे अंकुर नहीं फूटते. पडला दो-तीन ठंय बारीश आये तब सब जमीन में अंकुर (फूटते हैं). उस पडले मेघजल का दृष्टांत (यहां) दिया है.

'जब नया मेघजल...' नया (मेघजल) 'भूमिसंयोगरूप परिणामित होता है...' मेघजल भूमिसंयोगरूप परिणामित होता है. 'तब अन्य पुद्गल स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त हरियाली...' देओ ! जमीन में हरियाली हो जाती है. किसने किया ? पानी ने ? यहां ना कहते हैं, पानी ने नहीं (किया). उस समय में वहां रजकण - परमाणु है वह अपनी पर्याय से वहां परिणामित हो रहा है. आ...डा...डा...! समज में आया ? जमीन में राडा (होता है). क्या कहते हैं ? इसल होती है न ? हमारे यहां 'काठियावाड' में मोसम कहते हैं, तुम्हारे में इसल कहते हैं. अनाज की, कपास की मोसम होती है न ? इसल ! वह मोसम किस से बनी ? काला किससे बना ? परमाणु रजकण है उसने बनाया.

प्रश्न :- किसान कहां गया ?

समाधान :- किसान गया उसके पास. किसान का आत्मा किसान के आत्मा के पास रहा. आ तो अंदर जिंडवा डोय, जिंडवा. तेनां लीला बी. उसने वह रजकण बनाया नहीं. आ...डा...डा...!

मुमुक्षु :- दोनों नय का ज्ञान...

पूज्य गुरुदेवश्री :- दोनों नय का ज्ञान. बोलने में आये औसा ज्ञान और उसका सख्या ज्ञान — दो ज्ञान. सख्ये का ज्ञान और अेक बोलने में आये उसका ज्ञान. दो नय का ज्ञान हुआ.

प्रश्न :- दोनों ... ?

समाधान :- दोनों सख्ये छोते हैं ? दोनों सख्ये छो तो दो नय कैसे हुई ? विरोध क्यों हुआ ? दो नय क्यों हुई ? दो विषय क्यों हुआ ? सब व्यवहार से बोलने में आता है, वड ज्ञानने की यीज है, आदरने की यीज नहीं.

दोभो ! 'विचित्रताको प्राप्त करियाली,...' छोती है, करियाली ! उस समय क्यों हुआ ? उस समय उस परमाशु में करियाली होने की योग्यता थी. आछा...छा...! वीतराग का मार्ग दुनिया को सुनने मिले नहीं (तो) उसे समजे कहां से कि, जड और चैतन्य की पर्याय भिन्न है ? मेरे परिणाम में पुण्य-पाप के परिणाम करता हूं वड भी अभी तो धर्म नहीं. शुभ-अशुभ परिणाम का करनेवाला छव जब तक कर्ता छोता है, वड कोई धर्म नहीं. पर का कर्ता तो कहां आया ? परंतु शुभ और अशुभ परिणाम का कर्ता मानना वड भी धर्म नहीं. ओ...छो...छो...!

शुभ-अशुभ परिणाम विकार है. विकार है न ? वड बंध का कारण है न ? उससे भिन्न मेरी यीज ज्ञान, आनंद, शुद्ध चैतन्य है. अनाद्विअनंत मेरी शुद्ध यीज विकार से, पुण्य-पाप के भाव से भिन्न है, ऐसी दृष्टि करना, श्रद्धा करना, अनुभव करना उसका नाम सम्यग्दर्शन - प्रथम धर्म है. सम्यग्दर्शन होने के बाद स्वरूप में शांति में बहुत लीन होना, आत्मा के आनंद में लीन होना उसका नाम भगवान यारित्र कहते हैं. कछो, समज में आया ? लेकिन प्रथम सम्यग्दर्शन की अभी जबर नहीं वहां यारित्र आया कहां से ?

वड सम्यग्दर्शन का अधिकार है. ज्ञेय अधिकार कछो, सम्यग्दर्शन का अधिकार कछो. कहते हैं, 'नया मेघजल भूमिसंयोगरूप परिणमित छोता है तब अन्य पुद्गल स्वयमेव...' वड भी स्वयमेव. 'विचित्रताको...' (प्राप्त छोते हैं). (अर्थात्) कोई करियाली हुई, कोई कुकुरमुत्ता नाम छत्ता हुआ. छत्ता समजे ? बिल्ली का टोप नहीं छोता है ? बिल्ली का टोप ! बिल्ली का तो नाम है, उत्पन्न छोता है कोमल. उकरडामां थाय, उकरडामां ! किसने उसे किया ? कहते हैं. छाता जैसा छोता है. किसने किया ? करियाली हुई उसे किसने

की ? उस रजकण की पर्याय धूल ने (-रजकण ने) की. टोप हुआ वह भी अपने परमाणु की योग्यता से हुआ है. कड़ो, समज में आया ?

‘और छन्दगोप (यातुर्मासमें उत्पन्न लाल कीड़ा)...’ आपणो कहे छे ने ? गोकणगाय ! ममोला, ममोला ! ममोला कहे छे ने ! लाल (डोय छे). वह जैसे क्युं परिणमित हुआ ? जल और भूमि का संयोग तो अेक प्रकार का था. कोई ममोला हुआ, कोई भरवाड (अेक प्रकार का कीड़ा हुआ), वह क्यों हुआ ? (अैसी) विचित्रता अपने पुद्गल परमाणु के कारण से हुई. भूमि के जल के संयोग के कारण नहीं. (कोई प्रश्न करे कि), तो पडले क्यों नहीं हुआ ? भूमि का जल का संयोग नहीं था तब (क्यों नहीं हुआ ?) पडले वह लायकात नहीं थी, अभी अपनी लायकात से हुआ है. बहुत कठिन बात !

‘शुव अने अशुव अने प्रगट स्वभाव भिन्न’ ‘शुव अने अशुव अने प्रगट स्वभाव भिन्न’ अनादिअनंत जड और चैतन्य का भिन्न स्वभाव है, तो किसी का करनेवाला है, अैसा कडना वह दूसरी बात है (और अैसा) मानना वह मिथ्यादृष्टि है.

(यहां कडते हैं), कुकुरमुत्ता उत्पन्न होते हैं. ‘आदि’ शब्द है न ? आदि में बहुत प्रकार के बारीक शुव होते हैं, पतंगे होते हैं, चार पंजवाले नहीं होते ? पुनर्वसु कडुवा नक्षत्र कडा जाता है. पुनर्वसु कडुवा नक्षत्र ! उस वक्त शुव बहुत होते हैं. चार पंजवाले शुव होते हैं. कौन बनाता है ? उडनेवाली मकड़ी होती है, पंजवाली चींटी होती है. कौन करता है ? (बाडर द्विजता है वह तो) जड शरीर है, अंदर आत्मा भिन्न है. आत्मा अपना परिणाम को करता है, शरीर को नहीं. आडा...डा...! अरे...! लेकिन यह लकडा गिला हो गया न ? अभी तो बाडर के परिणाम का कर्ता-हर्ता माने, उसे शरीर का परिणाम, कर्म के परिणाम का कर्ता नहीं है (यह मानने में) उसे पसीना उतर जाये ! कड़ो, समज में आया ?

‘छन्दगोप (यातुर्मासमें डोनेवाला लाल कीड़ा) आदिरूप परिणमित होता है, ईसीप्रकार जब यह आत्मा रागद्वेषके वशीभूत होता हुआ...’ देओ ! आत्मा राग और द्वेष को वशीभूत होता हुआ ‘शुभाशुभभावरूप परिणमित होता है,...’ अैसा कडा, देओ ! यहां अज्ञानी की बात ली है. ज्ञानी आत्मा तो स्वभाव की सत्ता को वशीभूत डोकर अपनी श्रद्धा-ज्ञान की शक्ति प्रगट करता है. ज्ञानी को पुण्य-पाप होता है उसे जानते-देखते हैं. धर्मी तो पुण्य-पाप का जानने-देखनेवाला है, करनेवाला नहीं.

अज्ञानी अनादिकाल से राग और द्वेष को वशीभूत होकर जहाँ-तहाँ राग-द्वेष, मोह किया, ये किया, वड किया ऐसा परिणाम (करके) 'शुभाशुभभावरूप परिणमित होता है,...' शुभ और अशुभ भाव से जोव पर्याय में परिणमित होता है. 'तब अन्य, योगदारों से प्रविष्ट होते हुआ...' लो ! आत्मा का प्रदेश कंपते हैं. प्रदेश कंपते हैं उसे योग कडते हैं. उसके द्वारा 'प्रविष्ट होते हुआ कर्मपुद्गल स्वयमेव...' कर्म का पुद्गल अंदर प्रवेश करता है. 'स्वयमेव विचित्रताको प्राप्त ज्ञानावरणादि भावरूप परिणमित होते हैं.' ज्ञानावरणादि पर्यायरूप पुद्गल अपने से परिणमित होता है. है कि नहीं उसमें ?

'योगदारोंसे प्रविष्ट होते हुआ कर्मपुद्गल स्वयमेव विचित्रताको...' विचित्रता का क्या अर्थ है ? अक समय में आठ कर्म बंधते हैं. भाव अक - शुभ-अशुभ आदि. आठ कर्म बंधते हैं - ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय अक समय में (बंधते हैं). तो कडते हैं कि, त्मिन्न त्मिन्न परमाशु की ऐसी पर्याय क्यों हुआ ? भाव तो अक है. शुभ या अशुभ (होता है) और आठ कर्म में त्मिन्न त्मिन्न प्रकृति, त्मिन्न स्थिति, त्मिन्न त्मिन्न अनुभाग, त्मिन्न त्मिन्न प्रदेश की संख्या, परमाशु की संख्या क्यों हुआ ? (कडते हैं कि), अपनी योग्यता से हुआ. उपादान उसकी योग्यता है. ओ...ओ...ओ...!

यहाँ तो थोडा काम करे तो (माने कि), मैंने किया, मैंने ऐसा दान दिया, मैंने ऐसी दया पाली, मैंने ऐसा मकान बना दिया, मैंने ऐसा किया... मूढ है. असत्यदृष्टि, पापदृष्टि का सेवन करता है.

'ज्ञानावरणादि...' ज्ञान को आवरण करने में निमित्तरूप, हाँ ! दर्शनावरणीय, अंतराय. दानांतराय, भोगांतराय, वीर्यांतराय आदि. आयुष्य में नारकी, मनुष्य, देव आदि का आयुष्य एत्यादि. शाता-अशाता एत्यादि. नामकर्म में यश-अपयश एत्यादि. गोत्र में उंय-नीय कर्म की पर्याय. उस भावरूप परमाशु अपने से परिणमित होता है. आत्मा उसका कर्ता-हर्ता नहीं. लो, आठ कर्म की पर्याय होती है उसका आत्मा कर्ता नहीं, ऐसा कडते हैं. डोशियार आदमी व्यापार का कर्ता होता है कि नहीं ? भाई !

मुमुक्षु :-

पूज्य गुरुदेवश्री :- धूल में भी डोशियार (आदमी) धंधा नहीं करता ! कम अक्कलवाला भी पुण्य के कारण पांच-दस लाभ पैदा करता है और बहुत बुद्धिवाली को मडिने में दोस्रो रुपिये कमाने में पसीना उतरता है. उसमें - धूल में क्या है ? वड तो पूर्व का

पुण्य और पाप का रजकण जैसा पडा हो, वैसा पकने का काल आ जाये, वैसा संयोग में द्विभने में आये. उसमें आत्मा में वड यीज कडां घूस गई है ? वड तो पर में है.

मुमुक्षु :- ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- अभिमान घूस जाये. अभिमान ! डम लक्ष्मीवाले हैं, डम निर्धन हैं, दीनता (करता है). पैसा के कारण अभिमान (डोता) है ? अभिमान (जुड) करता है. अरे...! मैं तो आत्मा हूं. धर्मी तो ऐसा जानते हैं कि, मैं तो आत्मा हूं.

यकवर्ती का छड ञंड का राज हो, 'भरत' यकवर्ती भगवान 'ऋषभदेव' के पुत्र ! (उनको) छड ञंड का राज (था). छयानवे डजार स्त्रीयां, छयानवे करोड पायदल (था). (वड) मैं नडीं, मैं तो आत्मा हूं. मेरी यीज में तो शांति और आनंद पडा है. यड शरीर, यड स्त्री आदि तो परयीज है, मेरे में है नडीं. मेरी अंतर आनंद यीज में तो पुण्य या पाप का नया भाव डोता है, वड विकृत भाव भी मेरी यीज में नडीं. मेरी यीज में तो सिद्धपद प्राप्त हो ऐसी शक्ति पडी है. समज में आया ? ऐसी दृष्टि हो तब सम्यक्दृष्टि और धर्मी कडने में आता है.

यडां तो (अज्ञानी) क्षण क्षण में जडां-तडां ऐसा करो.. ऐसा करो... ऐसा बोवो.. ऐसा करो... (बोलते हैं). व्यवहार से तो कर सकते हैं कि नडीं ? व्यवहार से तो कर सकते हैं कि नडीं ? व्यवहार से कर सके ?

मुमुक्षु :- बोवाय ऐ रीते.

पूज्य गुरुदेवश्री :- बोवे वड जड की भाषा है. उसमें आत्मा में क्या आया ? यडां तो कडते हैं कि, वडेंयणी कर, वडेंयणी ! जिसका डिस्सा जिसको आवे उसको सोंप दे ! तेरा पुण्य-पाप का डिस्सा तेरे में आया है. भाव करे वड (तेरे में आया है) और कर्म की रयना कर्म के डिस्से में आया है. वड रयना तेरे अधिकार की बात नडीं और तेरा शुभाशुभ परिणाम कर्म से डोता नडीं. उस कर्म का डिस्सा तेरे में नडीं. तुम जैसा शुभाशुभ भाव करते हो, ऐसा कर्म रजकण अपने से बंधता है. उसमें तेरा डिस्सा नडीं और तेरे परिणाम में कर्म का डिस्सा नडीं. ऐसी जब यथार्थ समज और श्रद्धा हो तब पर की कर्ताबुद्धि छूटकर, दृष्टि पर से उठकर, अपने आत्मा में दृष्टि पडती है तो पुण्य-पाप के परिणाम का कर्ता भी मैं नडीं. कमजोरी से निमित्त के अधीन डोकर डोता है. स्वभाव के अधीन डोनेवाली ताकत में, वड पर के अधीन डोने की ताकतवाला तत्व मेरा नडीं. ऐसी दृष्टि हो तब उसे सम्यग्दर्शन - धर्म की पडली दृशा कडते हैं.

ઉસે ધર્મ કી પહલી દશા (કહતે હૈં). ચારિત્ર, વ્રત ઓર નિયમ બાદ મેં હોતા હૈ. યહ સમ્યક્ ભાન હોને કે બાદ (ચારિત્ર હોતા હૈ). ઐસા જિસે ભાન નહીં ઉસે કુછ ધર્મ-બર્મ હોતા નહીં.

‘ઇસસે (યહ નિશ્ચિત હુઆ કિ) કર્મોંકી વિચિત્રતા (વિવિધતા) કા હોના સ્વભાવકૃત હૈ...’ લો ! ઓ...હો...હો...! જ્ઞાનાવરણીય ક્યા હોતા હોગા ? વહ સૂક્ષ્મ રજકણ હૈ. જૈસે યહ સ્થૂલ ધૂલ હૈ. મેસુબ સમજતે હૈં ? મેસુબ નહીં હોતા મેસુબ ? મીઠાઈ ! મેસુબ (મે) ચના કા આટા પતલા હોતા હૈ, પતલા ઓર મગજ (કે લકુ કા) ચના કા આટા સ્થૂલ હોતા હૈ કરકરા. દોનોં કે આટે મેં ફર્ક હૈ. આટા નહીં સમજતે ? મેસુબ મેં આટા હૈ વહ આટા ભિન્ન હૈ, પતલા આટા હોતા હૈ ઓર એક મગજ કહતે હૈં ન ? મગજ ! ઉસકા આટા જાડા હોતા હૈ. ઐસે યહ શરીર હોને કે પરમાણુ જો હૈ, વહ સ્થૂલ સે હોતા હૈ. મગજ કે આટે જૈસા. ઓર અંદર જો કર્મ હોતે હૈં, જડકર્મ ! વે મેસુબ કે આટે જૈસા બારીક પરમાણુ હૈ. ઉસસે વહાં મેસુબ હોતા હૈ યાની કર્મ હોતા હૈ, આત્મા સે નહીં. વહ સૂક્ષ્મ હૈ. ઓરતેં ભી મેસુબ કરના હો તો ચને કા આટા બારીક પીસતી હૈ.

હલવા કા દો પ્રકાર હોતા હૈ કિ નહીં ? હલવા હોતા હૈ. શું કહેવાય ઓરમું ? ઓરમું ! ઓરમાની લાપસીના જાડા કટકા, ટુકડા હૈ અને પેલી લાપસી હલાવીને કરે છે ને ? ઈ ઘઉંનો લોટ પાતળો હોય, ઝીણો હોય. ઈ કંસાર કહેવાય, લ્યો ! અને પેલું શું કહેવાય ? ઓરમું ! બન્નેના લોટમાં ફેર ! વૈસે યહ શરીર બને ઉસ રજકણ મેં ફર્ક હૈ ઓર અંદર કર્મ બંધે ઉસ રજકણ મેં ફર્ક હૈ. દોનોં મેં ભગવાન ને ફર્ક દેખા હૈ. દો જાત અંદર ભિન્ન ભિન્ન હૈં. એક સે કર્મ બંધતા હૈ ઓર એક સે શરીર બનતા હૈ. આત્મા ઉસે બનાવેવાલા નહીં.

પ્રશ્ન :- બાઈ કે બિના હલવા હોતા હૈ ક્યા ?

સમાધાન :- ધૂલ મેં ભી ઓરત કે બિના હલવા હોતા હૈ. હલવા ઉસકે કારણ હોતા હૈ, ઓરત સે નહીં હોતા. ઓરત કે આત્મા કે પરિણામ ઉસકે પાસ રહે. ઉસકે પાસ પરિણામ રહે. ભાવ ઉસકા (હૈ). ઉસ ભાવ સે ક્યા હલવા હોતા હૈ ? વહ તો પરમાણુ કી પર્યાય, ઉસ સમય મેં હોનેવાલી (હોતી હૈ). ઉત્પાદ-વ્યય પરમાણુ મેં હોનેવાલા હોતા હૈ. વહ માને કિ, મેરે સે હોતા હૈ (તો) મૂઠ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. સમજ મેં આયા ?

કહતે હૈં કિ, ‘ઇસસે (યહ નિશ્ચિત હુઆ)...’ કર્મ કી વિચિત્રતા કા બંધ ક્યોં હુઆ ?

कि, पुद्गलपरमाणु का 'स्वभावकृत...' है. उसके स्वभाव से किया गया, ऐसा (कहते हैं). 'किन्तु आत्मकृत नहीं.' अनेकान्त किया. लो, ऐसा कडा. आत्मकृत थोडा व्यवहार (है), ऐसा नहीं कडा. है ? व्यवहार क्यों नहीं कडा ?

यह अनेकान्त किया. तेरा परिणाम तू कर. धर्म कर तो तेरा परिणाम तेरे स्वभाव के आश्रय से होता है. पुण्य-पाप कर तो विकार तेरे से होता है. परंतु बंधन जो होता है तो बंधन का छूटना होता है, तेरे से नहीं. वह आत्मकृत नहीं. आत्मा से किया गया नहीं. वह पुद्गल की विचित्रता के कारण (हुआ है). आ...डा...डा...! ऐसा सब की श्रद्धा में आ जाये (कि), यह पुद्गल परमाणु उसके कारण से होता है, तो राग-द्वेष, दुर्ष-शोक मिट जाये. भाई !

यहां कहते हैं कि, अंदर पुद्गल कर्म की रचना भी स्वभावकृत होती है, तेरे से नहीं (होती) तो यह शरीर की किया, वाणी की किया (तेरे से कहां से होती है ?) भगवान ! वह तो जड की होनेवाली पर्याय है. तेरे परिणाम से होती नहीं. पक्षघात हो तो शरीर चलता नहीं. भाषा (नहीं) निकलती, वह तो जड की दशा है. तुम तो अज्ञानी आत्मा हो. राग-द्वेष करो अथवा आत्मा के धर्म स्वभाव के आश्रय से शुद्धि प्रगट करो. परंतु दूसरे की किया कर सकते हो, ऐसा जड-चैतन्य की भिन्नता में है नहीं.

(विशेष कहेंगे)....

प्रभाष वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

કારતક સુદ ૭, શનિવાર તા. ૨૩-૧૧-૧૯૬૩

ગાથા - ૧૮૭, ૧૮૮

પ્રવચન નંબર-૧૮૩-I

આ 'પ્રવચનસાર' જ્ઞેયતત્ત્વ અધિકાર (ચાલે છે). ૧૮૭ ગાથા (પૂરી) થઈ. જ્ઞેય એટલે જ્ઞાનમાં જાણવાલાયક વસ્તુ. એમાં અહીંયાં છેલ્લો અધિકાર એમ આવ્યો કે, આ આઠ કર્મની વિચિત્રતા જે બંધાય છે એ આત્મકૃત નથી પણ કર્મના સ્વભાવકૃત છે. જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મનું બંધન થાય એમાં જીવનો મિથ્યાત્વ અથવા રાગ-દ્વેષનો ભાવ નિમિત્ત ભલે હો, પણ જે પરમાણુના કર્મની વિચિત્રતાની પર્યાય (થાય છે), તે સમયે ભિન્ન ભિન્ન મતિ-શ્રુત આદિના આવરણપણે જે પર્યાય થાય, એ પુદ્ગલોની સ્વભાવકૃત વિચિત્રતા છે, આત્માને કારણે એ છે નહિ. બરાબર છે ? આત્મકૃત નથી, એમ કહ્યું.

નિમિત્ત થયું ને ? નિમિત્ત થયો તો એમ થયું ને ? પોતાને કારણે (થયું) છે. જુઓ ! 'આથી (એમ નક્કી થયું કે) કર્મોનું વૈચિત્ર્ય...' (અર્થાત્) કોઈ દાનાંતરાય, લાભાંતરાય, ભોગાંતરાય એમ કેમ કર્મમાં થયું ? આત્માનું કંઈ એમાં નિમિત્તપણું છે માટે એવી વિવિધતા, વિચિત્રતા, અનેકતા કર્મમાં એવી સ્થિતિ, રસના પ્રકારો પડ્યા ? તો કહે (છે), ના. એ કર્મોની વિચિત્રતા સ્વભાવકૃત છે. એ પરમાણુમાં એ સમયે જે પર્યાયપણે પરિણમવાની લાયકાતવાળા હતા એ જ પરમાણુ ત્યાં પોતાના સ્વભાવથી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, આયુષ્ય આદિ પણે થયા.

'પરંતુ આત્મકૃત નથી.' આઠ કર્મની વિચિત્રતાનો બંધ એ આત્માનું કાર્ય નથી. આત્માએ કરેલું નથી. અહીં વાંધા (પડે) છે. નિમિત્ત છે માટે થયું ને ? એને જો નિમિત્તપણું ન આપ્યું તો તે સમયે ત્યાં આઠ કર્મ કેમ થાત ? રાગ-દ્વેષ ન હોત તો ત્યાં કર્મની પર્યાય થાત ?

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બસ, રાગ-દ્વેષ થયા તો ત્યાં કર્મની પર્યાય થઈ. એમાં ભૂલ છે કે, અહીં રાગ-દ્વેષ થયા માટે થયું એમ નથી અને રાગ-દ્વેષ ન હોત તો ન થાત, આને કારણે ન થાત એમ છે નહિ. તે તો જ્યાં એણે આત્માના સ્વભાવને ભૂલીને જેટલા પ્રમાણમાં વિકારની પરિણતિ કરી તેટલા પ્રમાણમાં જ ત્યાં કર્મ બંધાય, છતાં એ આત્માનું કાર્ય નહિ. એ સ્વભાવકૃત છે, એ પરમાણુમાં જ એવી પર્યાયમાં અનંત પુદ્ગલ પડ્યા છે એમાંથી જે પરમાણુમાં જ્ઞાનાવરણીય થવાને લાયક (હતા) તે ત્યાં પરિણમ્યા, બીજા દર્શનાવરણીય(પણે) પરિણમ્યા, કોઈ વેદનીયપણે, કોઈ આયુષ્યપણે (પરિણમ્યા). એ પર્યાયનો એનો પોતાનો સ્વભાવકૃત ધર્મ છે. આત્માનું નિમિત્ત છે માટે એનાથી ત્યાં વિવિધતા આવી છે એમ છે નહિ. કહો, દેવાનુપ્રિયા !

પ્રેરક નિમિત્ત કહેતાં જ એનાથી કાંઈ થયું નથી, એમ અહીં કહે છે. એમ કહે છે કે, ઉદાસીન નિમિત્ત હોય તો કાંઈ નહિ, પણ આ તો પ્રેરક નિમિત્ત છે. સમજ્યા ને ? પ્રેરક નિમિત્ત હો કે ઉદાસીન હો, પર પરમાણુના કાળમાં જે પરમાણુઓ મતિજ્ઞાનાવરણીયપણે પરિણમવાના (એ) એના સ્વભાવકૃત એનો ભેદ છે. એ સમયનો એ પર્યાય તેમાં થવાનો કાળ હતો અને થયો છે. આત્માના કારણે કે રાગને કારણે થયું નથી. ત્યારે એને સ્વભાવકૃત કહેવામાં આવે છે. નહીંતર તો ઈ આત્મકૃત થઈ ગયું. પ્રેરક થયું અને એને ઈ પ્રમાણે કર્મમાં - આઠ કર્મમાં સ્થિતિ ને રસ જીવના નિમિત્તના કારણે થયું, તો તો સ્વભાવકૃત થયું નહિ, આત્મકૃત થઈ ગયું. એ પરમાણુઓ જ અનંતા એવા છે કે, જે પરમાણુમાં મતિની પરિણમવાની લાયકાતવાળા મતિપણે (પરિણમે), શ્રુતની આવરણવાળા, હોં ! (ઈ) એના પણે (પરિણમે), દાનાંતરાયના એ પણે (પરિણમે). તે સમયમાં એક પરમાણુમાં અનંતામાંથી જે પરમાણુની લાયકાત એ સમયે પરિણમવાની હતી તે પરમાણુ પરિણમ્યા છે.

છેલ્લો શબ્દ કહી દીધો. 'કર્મોનું વૈચિત્ર્ય સ્વભાવકૃત છે, પરંતુ આત્મકૃત નથી.' લ્યો ! એ પ્રેરક કહો કે ગમે તે કહો, પણ એનાથી કરાયેલું નથી.

‘હવે એકલો જ આત્મા બંધ છે એમ સમજાવે છે :-’

પ્રશ્ન :- જીવે વિકાર કર્યો એટલે એને કરવું પડ્યું ને ?

સમાધાન :- ના, ના. એ માટે તો વાતને છંછેડી, (આમને) પૂછી. એ પ્રશ્ન (સંવત) ૨૦૦૬ની સાલમાં ‘રાજકોટ’માં ખૂબ થયો હતો. જીવે અહીંયાં રાગ-દ્વેષ કર્યો તો ત્યાં કર્મને થવું પડ્યું ને ? રાગ-દ્વેષ ન કરે તો ન થાત ને ? બિલકુલ વાત ખોટી છે.

મુમુક્ષુ :- ડિગ્રી ટુ ડિગ્રી હોય.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઈ ડિગ્રી ટુ ડિગ્રી વળી પછી. એ તો કર્મના ઉદયકાળે આની કોર ડિગ્રી (હોય). પણ અહીંયાં રાગ-દ્વેષના પરિણામ કર્યા તો કર્મની પર્યાયને એમ થવું પડ્યું ને ? ઈ વાત જ જૂઠી છે. એ જ અહીં સિદ્ધ કરે છે.

જેટલા પ્રમાણમાં પોતાના ભાવબંધને - જીવ રાગ અને દ્વેષના વિકારી ભાવને જીવ કરે. કર્મનું બંધન થાય એ કર્મના પરમાણુઓમાં, ભિન્ન ભિન્ન પરમાણુમાં તે સમયે જે પ્રકારની પર્યાયની વિચિત્રતા થવાની હોય, તે જ પરમાણુ ત્યાં પરિણમે છે. ઈ એનો સ્વભાવભેદ છે. પરમાણુઓના સ્વભાવભેદને લઈને એ કર્મની વિચિત્રતા છે. આત્માના નિમિત્ત, ભેદને લઈને વિચિત્રતા છે એમ નથી. ઝીણી વાત, ભાઈ !

એ સમયે આયુષ્ય બંધાય. અહીંયાં ભવના કારણ(રૂપ) ભાવ કર્યા તો આયુષ્ય બંધાણું ને ? ના.

પ્રશ્ન :- તો પહેલાં કેમ ન બંધાણું ?

સમાધાન :- પહેલાં એ સમયે બંધાવાના પરમાણુની યોગ્યતા હતી. અહીં જીવમાં આયુષ્યના ભાવની યોગ્યતા (હોય એટલે કે) ભવિષ્યમાં જ્યાં જાવું છે તે આયુષ્યની (યોગ્યતા હોય અને) અહીં પરમાણુમાં એ પ્રકારના પોતાના પરમાણુના સ્વભાવને કારણે ત્યાંથી દેવલોકના આયુષ્યનું કર્મ બંધાવાનું હોય એ જ પરમાણુ ત્યાં પરિણમે, આત્માના ભાવને કારણે નહિ. નિમિત્ત અને ઉપાદાનના મોટા ઝઘડા છે આ !

‘હવે એકલો જ આત્મા બંધ છે એમ સમજાવે છે :-’ દેખો ! કર્મ તો નિમિત્તમાત્ર (છે). કર્મનું બંધન જીવને (છે), એ અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી કથન છે, જૂઠા નયથી કથન છે.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એટલો જ બંધ થયા કરે છે. આ સ્વભાવ અને વિકાર - બે થયા. તેનું નામ બંધ થયું. એકમાં નથી થતો. પોતાનો ત્રિકાળ શુદ્ધ સ્વભાવ અને વિકારનું થવું - તો બે થઈ ગયા. અને કર્મનો બંધ છે એ તો અહીંયાં જરી અશુદ્ધનયે એને કહેવામાં આવ્યો છે. કારણ કે પરવસ્તુ છે ને ! પોતાનો જે બંધ છે તે શુદ્ધનયે બંધ છે. નિશ્ચયથી પોતાનો જે બંધ છે એ શુદ્ધનયથી પોતામાં વિકારપણે બંધ છે અને કર્મનો બંધ (છે) એ અશુદ્ધનયે એટલે કે અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી એને કર્મનો બંધ ગણવામાં આવે છે.

અથૈક એવ આત્મા બન્ધ ઇતિ વિભાવયતિ -

સપદેસો સો અપ્પા કસાયિદો મોહરાગદોસેહિં ।

કમ્મરજેહિં સિલિદ્ધો બંધો ત્તિ પરુવિદો સમયે ॥૧૮૮॥

સપ્રદેશઃ સ આત્મા કષાયિતો મોહરાગદ્વેષૈઃ ।

કર્મરજોભિઃ શિલષ્ટો બન્ધ ઇતિ પ્રરુપિતઃ સમયે ॥૧૮૮॥

યથાત્ર સપ્રદેશત્વે સતિ લોઘાદિભિઃ કષાયિતત્વાત્ મઙ્ગિષ્ટરઙ્ગાદિભિરુપશિલષ્ટમેકં રક્તં દ્વષ્ટં વાસઃ, તથાત્માપિ સપ્રદેશત્વે સતિ કાલે મોહરાગદ્વેષૈઃ કષાયિતત્વાત્ કર્મરજો-ભિરુપશિલષ્ટ એકો બન્ધો દ્રષ્ટવ્યઃ, શુદ્ધદ્રવ્યવિષયત્વાન્નિશ્ચયસ્ય ॥૧૮૮॥

અથાભેદનયેન બન્ધકારણભૂતરાગાદિપરિણતાત્મૈવ બન્ધો ભણ્યત ઇત્યાવેદયતિ - સપદેસો લોકાકાશપ્રમિતાસંખ્યેયપ્રદેશત્વાત્સપ્રદેશસ્તાબદ્ધવતિ સો અપ્પા સ પૂર્વોક્તલક્ષણ આત્મા । પુનરપિ કિવિશિષ્ટઃ । કસાયિદો કષાયિતઃ પરિણતો રજ્જિતઃ । કૈઃ । મોહરાગદોસેહિં નિર્મોહસ્વશુદ્ધાત્મતત્ત્વ-ભાવનાપ્રતિબન્ધિભિર્મોહરાગદ્વેષૈઃ । પુનશ્ચ કિરુપ । કમ્મરજેહિં સિલિદ્ધો કર્મરજોભિઃ શિલષ્ટઃ

૧૮૮ (ગાથા).

સપદેસો સો અપ્પા કસાયિદો મોહરાગદોસેહિં ।

કમ્મરજેહિં સિલિદ્ધો બંધો ત્તિ પરુવિદો સમયે ॥૧૮૮॥

સપ્રદેશ જીવ સમયે કષાયિત મોહરાગાદિ વડે,

સંબંધ પામી કર્મરજનો, બંધરૂપ કથાય છે. ૧૮૮.

એની ટીકા. ‘જેમ જગતમાં વસ્ત્ર...’ છે વસ્ત્ર. એ વસ્ત્ર ઘણા તાણાવાણાવાળું છે. જેમ આ વસ્ત્ર (છે એમાં) ઘણા તાણાવાણા છે ને ? ઘણા પ્રદેશો છે. ‘સપ્રદેશ હોતાં...’ ઘણા તાણાવાણાવાળા પ્રદેશના અંશ - ભાગવાળું હોતા ‘લોધર વડે...’ લોધર અને ફટકડી આવે

કર્મવર્ગણાયોગ્યપુદ્ગલરજોમિઃ સંશિલષ્ટો બદ્ધઃ। **બંધો તિ પરુવિદો** અભેદનાત્મૈવ બન્ધ ઇતિ પ્રરુપિતઃ। ક્વ। **સમયે** પરમાગમે। અન્નેદં ભગિતં ભવતિ - યથા વસ્ત્રં લોઘ્રાદિદ્રવ્યૈઃ કષાયિતં રઙ્ગિતં સન્મંજીષ્ઠાદિરઙ્ગદ્રવ્યેણ રઙ્ગિતં સદભેદેન રક્તમિત્યુચ્યતે તથા વસ્ત્રસ્થાનીય આત્મા લોઘ્રાદિદ્રવ્યૈસ્થાનીયમોહરાગદ્વેષૈઃ કષાયિતો રઙ્ગિતઃ પરિણતો મંજીષ્ઠસ્થાનીયકર્મપુદ્ગલૈઃ સંશિલષ્ટઃ સંબદ્ધઃ સન્ ભેદેડપ્યભેદોપચારલક્ષણેનાસદ્ભૂતવ્યવહારેણ બન્ધ ઇત્યભિધીયતે। કસ્માત્। અશુદ્ધદ્રવ્ય-નિરૂપણાર્થવિષયત્વાદસદ્ભૂતવ્યવહારનયસ્યેતિ।।૧૮૮।।

હવે એકલો જ આત્મા બંધ છે એમ સમજાવે છે :-

સપ્રદેશ જીવ સમયે કષાયિત મોહરાગાદિ વડે,

સંબંધ પામી કર્મરજનો, બંધરૂપ કથાય છે. ૧૮૮.

અન્વયાર્થ :- (સપ્રદેશઃ) સપ્રદેશ એવો (સઃ આત્મા) તે આત્મા (સમયે) સમયે (મોહરાગદ્વેષૈઃ) મોહ-રાગ-દ્વેષ વડે (કષાયિતઃ) કષાયિત થવાથી (કર્મરજોમિઃ શિલષ્ટઃ) કર્મરજ વડે શિલષ્ટ થયો થકો (અર્થાત્ જેને કર્મરજ વળગી છે એવો થયો થકો) (બન્ધઃ ઇતિ પ્રરુપિતઃ) ‘બંધ’ કહેવામાં આવ્યો છે.

છે કે નહિ ? એ વડે ‘કષાયિત થવાથી...’ એ વડે એને રંગ ચડવાથી. આનો રંગ - લોધરનો રંગ ચડવાથી. પેલો રંગ જુદો. રંગ ચડશે એ જુદો પણ લોધરનો રંગ ચડવાથી. એમાં - લોધરમાં પહેલાં બોળે છે. વસ્ત્રને લોધરમાં મજીઠમાં ફટકડીમાં (બોળે છે). છે ને તમારી સામે ઘણા છે. ઈ મજીઠ તો કર્મની ઉપમા લેવાશે.

આ તો લોધર વડે ‘કષાયિત થવાથી મજીઠ વગેરેના રંગ વડે શિલષ્ટ થયું થકું...’ પેલા લોધર અને ફટકડીથી બોળવામાં આવેલા કપડાને. ‘મજીઠ વગેરેના રંગ વડે શિલષ્ટ...’ નામ સંબંધવાળું અથવા તેનાથી વળગેલું ‘થયું થકું...’ મજીઠના રંગ વડે વળગેલું વસ્ત્ર ‘એકલું જ રંગિત જોવામાં આવે છે.’ વસ્ત્ર સપ્રદેશ છે (એટલે) ઘણા પ્રદેશવાળું (છે). સમજાણું ? અને એમાં લોધર, ફટકડી આદિને બોળે એને લઈને એને મજીઠનો રંગ ચડે છે. મજીઠનો રંગ એને લઈને ચડે છે. કષાયિત એટલે બોળવામાં આવે તે. સામે જોયું હતું, તમારી સામે

ટીકા :- જેમ જગતમાં વસ્ત્ર સપ્રદેશ હોતાં લોધર વગેરે વડે કષાયિત થવાથી મજ્જા વગેરેના રંગ વડે શ્વિષ્ટ થયું થકું એકલું જ રંજિત જોવામાં આવે છે. તેમ આત્મા પણ સપ્રદેશ હોતાં કાળે મોહ-રાગ-દ્વેષ વડે કષાયિત થવાથી કર્મરજ વડે શ્વિષ્ટ થયો થકો એકલો જ બંધ છે એમ દેખવું (–માનવું), કારણ કે નિશ્ચયનો વિષય શુદ્ધ દ્રવ્ય છે. ૧૮૮.

ઘણા છે.

‘રંગ વડે શ્વિષ્ટ...’ વસ્ત્ર સંબંધવાળું ‘થયું થકું...’ જુઓ ! સંબંધવાળું થયું. ‘એકલું જ રંજિત જોવામાં આવે છે.’ એ વસ્ત્રનો રંગ એકલો રંગાયેલો દેખવામાં આવે છે. ઈ દષ્ટાંત થયો.

‘તેમ આત્મા...’ આ દેહમાં આત્મા વસ્તુ છે એ અસંખ્યપ્રદેશી છે. લોકના જેટલા પ્રદેશ છે એટલા પ્રદેશી આ એક આત્મા છે. આખા લોકમાં આકાશના પ્રદેશ છે એટલા અસંખ્યપ્રદેશી આ આત્મા છે. દરેક દેહમાં રહેલો આત્મા તિન્ન (છે). આ તો હાડકાં ને માટી પુદ્ગલ કંઈ આત્મા નથી. આત્મા જે છે (એ) અસંખ્યપ્રદેશી છે.

જુઓ ! ‘સપ્રદેશ હોતાં...’ પેલા વસ્ત્રને સપ્રદેશ નામ ઘણું પહોળું હોતાં, એમ. (આત્મા પણ સપ્રદેશ હોતાં) તે ‘કાળે મોહ-રાગ-દ્વેષ વડે કષાયિત થવાથી...’ (કષાયિત એટલે) ઉપરક્ત, રંગાયેલું, મલિન. દેખો ! ‘મોહ-રાગ-દ્વેષ વડે કષાયિત...’ પેલું (વસ્ત્ર) પણ લોધર વડે રંગાયેલું (હતું).

વસ્ત્રના સ્થાનમાં આત્મા (લેવો) અને લોધરના સ્થાનમાં આ મોહ-રાગ અને દ્વેષ (લેવા). સમજાય છે કાંઈ ? લોધર આદિ ફટકડી. એ ફટકડીના સ્થાનમાં આત્મા મિથ્યા ભ્રમણા કરે. રાગની મંદતાના પુણ્ય ભાવમાં ધર્મ માને, પુણ્યભાવમાં મીઠાશ માને, પાપના ભાવમાં હિત માને. એવી જે મિથ્યાત્વ બુદ્ધિ છે એ મિથ્યાત્વ, એ કષાયેલા રંગ એને ચડી ગયો. એ કષાયેલો રંગ, હોં ! પેલો કર્મનો – મજ્જાનો રંગ પછી ચોંટશે.

‘મોહ-રાગ-દ્વેષ વડે કષાયિત થવાથી...’ (કષાયિતનો) અર્થ (મૂળ ગ્રંથમાં ફૂટનોટમાં છે). ‘ઉપરક્ત; રંગાયેલો; મલિન.’ કષાયિત એટલે રંગાયેલો. આત્મા મોહ અને રાગ-દ્વેષ વિકારીભાવ કરે એનાથી કષાયેલો થઈ ગયો, રંગાયેલો થયો. એ વડે ‘કર્મરજ વડે શ્વિષ્ટ થયો...’ જેમ પેલામાં મજ્જાથી સંબંધ પામ્યો, કપડું મજ્જાના સંબંધને પામ્યું, એમ આત્મા, આઠ કર્મ જડ

ધૂળ છે એના સંબંધને પામ્યો.

‘કર્મરજ વડે શ્વિષ્ટ થયો...’ એટલે સંબંધવાળો (થયો). કર્મરજ જેને વળગી છે. શ્વિષ્ટનો અર્થ અન્વયાર્થમાં કર્યો છે - કર્મરજ જેને વળગી છે. આ કાઠિયાવાડી ગુજરાતી ભાષા છે. ‘શ્વિષ્ટ થયો થકો એકલો જ બંધ છે એમ દેખવું...’ દેખો ! એકલો આત્મા વિકારપણે બંધ પામે છે. કર્મનું બંધન તો અસદ્ભૂત વ્યવહારે પર છે. એનું બંધન એ ખરેખર બંધન નથી. આત્માને બંધન (તો) પુણ્ય અને પાપ, રાગ અને દ્વેષ, દયા ને દાન એવા શુભાશુભ ભાવ અને એમાં મને હિત (થાય છે) એવા મિથ્યા ભાવ (થાય) એનું જીવને અનાદિનું બંધન છે. સમજાણું કાંઈ ?

જેમ એ વસ્ત્રને મજીઠનો રંગ ચડે એ તો બાહ્ય છે. પણ ખરેખર તો એ લોધર અને ફટકડીના રંગથી વસ્ત્ર રંગાયેલું છે. એમ આત્મા રાગ, દ્વેષ અને મોહથી વિકારી ભાવથી રંગાયેલો (છે) એ જ એને ખરો બંધ છે. અને વસ્ત્રને મજીઠનો રંગ ચડે ઈ દ્રવ્યબંધ છે. એમ આત્માને આવા મોહ અને રાગ-દ્વેષના ભાવથી કર્મરજ વડે (અર્થાત્) જડ કર્મના પરમાણુ આઠ કર્મ છે (તેનાથી) શ્વિષ્ટ નામ વળગેલો થયો થકો ‘એકલો જ બંધ છે એમ દેખવું...’ કર્મનો બંધ છે એમ ન માનવું. ભાવબંધ છે તેમ એકલાને દેખવો.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઈ જ રંગ છે. કીધું ને ? પેલો મજીઠ રંગ તો પર ભિન્ન છે. વસ્ત્રમાં લોધર અને ફટકડી ચડી એ જ એનો ખરો રંગ છે. (તેનાથી) રંગાયેલું છે. એમ આત્મા શુદ્ધ અખંડાનંદ અસંખ્યપ્રદેશને ભૂલી અને પુણ્ય અને પાપ, કામ, ક્રોધ, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ એવા શુભાશુભ ભાવ અને એ શુભાશુભ ભાવનું મારું કર્તવ્ય છે એવો મિથ્યાત્વ ભાવ, એવા વિકાર વડે તે આત્મા ભાવથી, નિશ્ચયથી બંધાયેલો છે. એનું નામ સંસાર અને એનું નામ ભાવબંધ છે. કહો, સમજાણું આમાં ? કર્મનો બંધ તો વ્યવહારે, અસદ્ભૂત વ્યવહારે (કહેવાય છે). અહીંયાં અશુદ્ધનયે આગળ કહેશે. ઈ વાત આવી ગઈ છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે, એમ પરથી જુદો ખસેડ. તું તારાથી બંધાયેલો (છો) એમ નક્કી પહેલું નક્કી કર. કર્મ-ફરમ નહિ, એ તો જડ માટી ધૂળ છે. શરીર તો પર છે. આ તો માટી છે, પર (છે). આત્મા પોતે અખંડાનંદ શુદ્ધ અસંખ્યપ્રદેશ આનંદનું ધામ (છે) એને ભૂલી, ચૂકીને પર તરફના વલણવાળો મિથ્યા શ્રદ્ધાનો અને રાગ-દ્વેષનો ભાવ કરે ઈ એકલો બંધ જોવો. એકલો બંધ જો કે, આ જ બંધ છે. પરથી દૂર હટીને આ બંધ છે એમ તું નક્કી

કર તો એ પર્યાયના બંધ છૂટી શકે છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ?

મોહ અને રાગ-દ્વેષના પરિણામ અધર્મ ભાવ છે. મોહ એટલે મિથ્યા શ્રદ્ધા અને પુણ્ય-પાપના રાગ-દ્વેષના ભાવ, એ બધો અધર્મ ભાવ છે. એ અધર્મ ભાવ(નું) ભાવબંધન તને ખરેખર નિશ્ચયથી છે. એમ જો નક્કી (કર), દેખ અને માન તો એ ભાવબંધ પર્યાયમાં, ક્ષણિકમાં, વિકારની દશામાં છે. ત્રિકાળ સ્વભાવની દૃષ્ટિ કરતાં એ વિકારની રુચિ, એવો મિથ્યાત્વ ભાવ છૂટી જાય છે અને સ્વભાવમાં સ્થિર થતાં પછી પુણ્ય-પાપના અસ્થિર ભાવો છૂટી જાય. પણ બંધ તારાથી છે એમ જો નક્કી કર તો. કર્મને લઈને બંધાણો, કર્મને લઈને બંધાણો નક્કી કર તો તને સ્વતંત્ર બંધની ખબર વિના બંધને ટાળનારો આત્મા સ્વતંત્ર છે, એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન તને થશે નહિ.

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ઈ તો કીધું. જ્ઞાન કરજે, (એની) કોણે ના પાડી ?

પ્રશ્ન :-

સમાધાન :- એટલે પેલો દ્રવ્યબંધ એક નિમિત્ત તરીકે અસદ્ભૂત વ્યવહારે મારામાં નથી પણ સંયોગે છે. મારામાં નથી. શું ? કર્મનું બંધન મારામાં નથી. શું (કહ્યું) ? હું આત્મા દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાયવાળો (છું). દ્રવ્ય એટલે શક્તિવાન, ગુણ એટલે શક્તિ અને પર્યાય એટલે વિકારી કે અવિકારી (અવસ્થા). એવા આત્મામાં જડ કર્મનો અભાવ છે. મારામાં કર્મ નથી, મારામાં જડ કર્મના બંધનો અભાવ છે. એમ નક્કી કરે ત્યારે ભાવબંધથી હું બંધાયેલો એને નક્કી થાય. ત્યારે નિમિત્ત તરીકે ઈ કર્મ જડ છે એનું ઈ જ્ઞાનમાં રાખે છે, આદરવા માટે નહિ.

અહીં તો ભાવબંધને શુદ્ધ નિશ્ચય... આગળ આ ગાથામાં વાત આવી ગઈ. છે ને ? નિશ્ચયનો વિષય ઈ પોતે, નિશ્ચય એટલે ઈ જ છે.

ભાવબંધ, દેખો ! ‘એકલો જ બંધ છે એમ દેખવું (-માનવું), કારણ કે નિશ્ચયનો વિષય શુદ્ધ દ્રવ્ય છે.’ શુદ્ધ દ્રવ્ય એટલે ? વસ્તુ દ્રવ્ય એમ નહિ. ભાવબંધ તે શુદ્ધ દ્રવ્ય છે. અહીંયાં કર્મનો સંબંધ તે અશુદ્ધ દ્રવ્યના કથનની વ્યાખ્યા છે. એટલે કે અસદ્ભૂત વ્યવહારની – જૂઠા વ્યવહારની વ્યાખ્યા (છે). એમાં નથી અને કહેવું એનું નામ અસદ્ભૂત. આ તો એનામાં છે. જ્ઞાનનંદસ્વરૂપ પ્રભુ પોતાને ભૂલી અને જેટલા પ્રમાણમાં મિથ્યા શ્રદ્ધા, અને રાગ-દ્વેષનો ભાવ કરે તે ‘એકલો જ બંધ છે...’ એકલો અને ‘જ’ બંધ છે, એમ કહ્યું છે. એમ માનવું.

એમ દેખ ! પરથી નિરાળું તારું બંધન તને છે. તારા બંધનમાં તારી અસ્તિમાં જે હોય એ તને બંધન (છે). તારી અસ્તિમાં કર્મ નથી માટે એનું ખરેખર બંધન નથી. સમજાણું કાંઈ ? તારી હયાતીમાં વિકારની પર્યાયમાં વિકાર છે માટે તારો નિશ્ચયબંધ તો તે જ છે. કારણ કે નિશ્ચયનો વિષય શુદ્ધ પર્યાય (છે). ઈ રાગ અને દ્વેષ, મોહના પરિણામને અહીંયાં શુદ્ધ દ્રવ્ય કહેવામાં આવે છે. શુદ્ધ દ્રવ્ય એટલે પરદ્રવ્ય નહિ. પર્યાયનો વિકારી ભાવ તે શુદ્ધ દ્રવ્ય. શુદ્ધ દ્રવ્ય એટલે ત્રિકાળી દ્રવ્યની અહીં વાત નથી. સમજાણું કાંઈ ?

‘કારણ કે નિશ્ચયનો વિષય...’ એટલે કે સ્વપર્યાયનો વિષય નિશ્ચય પોતે છે. પોતાની પર્યાયમાં ખરેખર રાગ અને દ્વેષ અને મિથ્યા શ્રદ્ધા આદિનો જે અનાદિનો અજ્ઞાનીને બંધ છે તે જ ખરો બંધ ગણવામાં આવ્યો છે. કર્મનો બંધ તો નિમિત્તમાત્ર છે. ઈ તો કર્મમાં છે, એનો સંબંધ એમાં છે. અહીં ક્યાં અંદર ગરી ગયો છે ? સ્વચતુષ્ટયમાં પર ચતુષ્ટયનો અભાવ છે. કર્મનો આત્મામાં અભાવ છે. કર્મ પર વસ્તુ છે, આત્મા સ્વ વસ્તુ છે. કર્મનો સ્વમાં અભાવ છે અને કર્મમાં પોતાનો અભાવ છે. કર્મમાં આ આત્માનો અભાવ છે. બન્ને ભિન્ન ભિન્ન ચીજ છે.

અનાદિથી તને તારા સ્વભાવના ભાન વિના પુણ્ય અને પાપના ભાવની મીઠાશનું મિથ્યાત્વ અને પુણ્ય-પાપના ભાવ એવા રાગ-દ્વેષનું જ તને એક નિશ્ચયથી બંધન છે એમ દેખવું. જુઓ ! આ જ્ઞેયતત્ત્વ સમ્યગ્દર્શનનો વિષય છે. એમ માનવું. ‘एको बन्धो द्रष्टव्यः’ ‘કારણ કે નિશ્ચયનો વિષય શુદ્ધ દ્રવ્ય છે.’ તારી પર્યાયનું બંધન તને છે એમ નક્કી કર તો વસ્તુના સ્વભાવની દૃષ્ટિથી છૂટી શકે. કર્મના બંધનો સ્વીકાર કર તો ઈ છૂટે ત્યારે છૂટે, તારા અધિકારની વાત રહે નહિ. એવી રીતે હોઈ શકે નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ ?

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એકલો નિશ્ચયબંધ છે. વ્યવહારે બીજી ચીજ છે, ઈ જાણવા માટેની વસ્તુ નથી ? જાણવા માટે ચીજ છે પણ પોતાના અસ્તિ - આત્માની હયાતીમાં એ દ્રવ્યબંધ નથી. અને હયાતીમાં બંધ હોય એને જ બંધ કહેવામાં આવે છે. એની હયાતીમાં તો પર્યાયમાં વિકાર છે તે જ એને ખરેખર બંધન છે, દુઃખદાયક છે અને ચાર ગતિમાં રખડવાનું એ જ કારણ છે. એકેન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય આદિ જીવો પોતાના ભાવબંધથી જ પરિભ્રમણ કરી રહ્યા છે. જડબંધથી નથી કર્યા. વાંધા ઊઠ્યા છે ને મોટા ? આઠ કર્મથી જીવ રખડે છે. નહિ.

‘જયપુર’માં પહેલો પ્રશ્ન ઈ થયો. દ્રવ્યકર્મને લઈને વિકાર અને ગતિ થાય કે નહિ ? પંડિતોની વચ્ચે પહેલો પ્રશ્ન ! સમજાણું ? સત્તરમાં પહેલો પ્રશ્ન ઈ (હતો). શરીરની ક્રિયાથી ધર્મ થાય કે નહિ ? અરે.. અરે...! આ પ્રશ્ન ... એ... દેવાનુપ્રિયા ! આ જુવાનિયા તો શરમાવી દે છે, આવા પ્રશ્ન ?

આહા..હા...! અરે...! વીતરાગપ્રભુ સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ દેવાધિદેવ વીતરાગ, જિનકો ત્રીનકાલ ત્રીનલોક કા જ્ઞાન (હુઆ), વે ભગવાન ફરમાતે હૈં, ભાઈ ! આ ‘પ્રવચનસાર’ છે. ભગવાનની વાણી પ્રવચન ! પ્ર એટલે ઉત્કૃષ્ટ, વચન કહો કે દિવ્યધ્વનિ કહો. એ વાણીમાં આવેલો સાર ભગવાન ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ કહે છે. ભાઈ ! ઓ..હો...! અબંધસ્વરૂપી ભગવાન ! અનાદિ દ્રવ્યસ્વભાવ શુદ્ધ ચિદાનંદ અબંધ છે. એને આ વિકારની એકતાબુદ્ધિથી નિશ્ચયથી ખરો બંધ એ છે. એ સંસાર છે, એ દુઃખ છે, એ બંધ છે, એ જ વિકાર છે અને સર્વ સંસારની ખાણ છે. સમજાય છે કાંઈ ? એમ નક્કી કર્યા વિના એને ભાવબંધ નિશ્ચયથી મારો મારાથી છે, એમ નક્કી કર્યા વિના એ બંધને ટાળવા, વસ્તુના સ્વભાવની આશ્રય દષ્ટિ કર્યા વિના એ બંધ ટળતો નથી. હજી વસ્તુની સ્વતંત્રતા, બંધની ખબર નથી એને ચિદાનંદ ભગવાન જ્ઞાનમૂર્તિ આત્મા (છે), એનો આશ્રય લઉં તો આ બંધ ટળે, એ દષ્ટિ થઈ શકે નહિ.

એ ૧૮૮ (ગાથા પૂરી) થઈ.

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

卐 卐 卐

अथ निश्चयव्यवहाराविरोधं दर्शयति -

एसो बंधसमासो जीवाणं णिच्छयेण णिद्धिद्वो।

अरहंतेहिं जदीणं ववहारो अण्णहा भणिदो।।१८९।।

एष बन्धसमासो जीवानां निश्चयेन निर्दिष्टः।

अर्हद्भिर्यतीनां व्यवहारोऽन्यथा भणितः।।१८९।।

रागपरिणाम एदात्मनः कर्म, स एव पुण्यपापद्वैतम्। रागपरिणामस्यैकात्मा कर्ता, तस्यैवोपादाता हाता चेत्येष शुद्धद्रव्यनिरूपणात्मको निश्चयनयः यस्तु पुद्गलपरिणाम आत्मनः कर्म स एव पुण्यपापद्वैतं, पुद्गलपरिणामस्यात्मा कर्ता, तस्योपादाता हाता चेति सोऽशुद्ध-द्रव्यनिरूपणात्मको व्यवहारनयः। उभावप्येतौ स्तः, शुद्धाशुद्धत्वेनोभयथा द्रव्यस्य प्रतीयमानत्वात्। किन्त्वत्र निश्चयनयः साधकतमत्वादुपातः, साध्यस्य हि शुद्धत्वेन द्रव्यस्य शुद्धत्वद्योतकत्वा-न्निश्चयनय एव साधकतमो, न पुनरशुद्धत्वद्योतको व्यवहारनयः।।१८९।।

अथ निश्चयव्यवहारयोविरोधं दर्शयति - ऐसे बंधसमासो एष बन्धसमासः। एष बहुधा पूर्वोक्तप्रकारो रागादिपरिणतिरूपो बन्धसंक्षेपः। केषां संबन्धी। जीवाणं जीवानाम्। णिच्छयेण णिद्धिद्वो निश्चयनयेन निर्दिष्टः कथितः। कैः कर्तृ भूतैः। अरहंतेहिं अर्हद्भिः निर्दोषिपरमात्मभिः। केषाम्। जदीणं जितेन्द्रियत्वेन शुद्धात्मस्वरूपे यत्नपराणां गणधरदेवादियतीनाम्। ववहारो द्रव्यकर्मरूपव्यवहारबन्धः अण्णहा भणिदो निश्चयनयापेक्षयान्यथा व्यवहारनयेनेति भणितः। किंच रागादीनेवात्मा करोति तानेव भुङ्क्ते चेति निश्चयनयलक्षणमिदम्। अयं तु निश्चयनयो द्रव्यकर्म-बन्धप्रतिपादकासद्भूतव्यवहारनयापेक्षया शुद्धद्रव्यनिरूपणात्मको विवक्षितनिश्चयनयस्तथैवाशुद्धनिश्चयश्च भण्यते। द्रव्यकर्माण्यात्मा करोति भुङ्क्ते चेत्यशुद्धद्रव्यनिरूपणात्मकासद्भूतव्यवहारनयो भण्यते। इदं नयद्वयं तावदस्ति। किन्त्वत्र निश्चयनय उपादेयः, न चासद्भूतव्यवहारः। ननु रागादीनात्मा करोति भुङ्क्ते चेत्येवंलक्षणो निश्चयनयोव्याख्यातः स कथमुपादेयो भवति। परिहारमाह-रागादी-नेवात्मा करोति, न च द्रव्यकर्म, रागादय एव बन्धकारणमिति यदा जानाति जीवस्तदा रागद्वेषादिविकल्पजालत्यागेन रागादिविनाशार्थं निजशुद्धात्मानं भावयति। ततश्च रागादिविनाशो भवति। रागादिविनाशे चात्मा शुद्धो भवति। ततः परंपरया शुद्धात्मसाधकत्वादयमशुद्धनयोऽप्युपचारेण शुद्धनयो भण्यते, निश्चयनयो भण्यते, तथैवोपदेयो भण्यते इत्यभिप्रायः।।१८९।।

હવે નિશ્ચય અને વ્યવહારનો અવિરોધ દર્શાવે છે :-

- આ જીવ કેરા બંધનો સંક્ષેપ નિશ્ચય ભાખિયો

અહંતદેવે યોગીને; વ્યવહાર અન્ય રીતે કહ્યો. ૧૮૯.

અન્વયાર્થ :- (एषः) આ (पूर्वोक्त) રીતે), (जीव) જીવોના (बन्धसमासः) બંધનો સંક્ષેપ (निश्चयेन) નિશ્ચયથી (अर्हद्भिः) અહંતદેવોએ (यतीनां) યતિઓને (निर्दिष्टः) કહ્યો છે; (व्यवहारः) વ્યવહાર (अन्यथा) અન્ય રીતે (भणितः) કહ્યો છે.

ટીકા :- રાગપરિણામ જ આત્માનું કર્મ છે, તે જ પુણ્યપાપરૂપ દ્વૈત છે, રાગપરિણામનો જ આત્મા કર્તા છે, તેનો જ ગ્રહનાર અને છોડનાર છે; - આ શુદ્ધદ્રવ્યના નિરૂપણસ્વરૂપ નિશ્ચયનય છે. અને, પુદ્ગલપરિણામ આત્માનું કર્મ છે, તે જ પુણ્યપાપરૂપ દ્વૈત છે, પુદ્ગલપરિણામનો આત્મા કર્તા છે, તેનો ગ્રહનાર અને છોડનાર છે; - આવો જે નય તે અશુદ્ધદ્રવ્યના નિરૂપણસ્વરૂપ વ્યવહારનય છે. બન્ને આ (नयो) છે; કારણ કે શુદ્ધપણે તથા અશુદ્ધપણે બન્ને પ્રકારે દ્રવ્ય પ્રતીત કરાય છે. પરંતુ અહીં નિશ્ચયનય સાધકતમ (ઉત્કૃષ્ટ સાધક) હોવાથી ગ્રહણ કરવામાં આવ્યો છે; (કારણ કે) સાધ્ય શુદ્ધ છે તેથી દ્રવ્યના શુદ્ધત્વનો ઘોતક (પ્રકાશક) હોવાને લીધે નિશ્ચયનય જ સાધકતમ છે, પણ અશુદ્ધત્વનો ઘોતક વ્યવહારનય સાધકતમ નથી. ૧૮૯.

ભાદરવા વદ ૧૩, મંગળવાર તા. ૧૮-૦૯-૧૯૭૯

ગાથા - ૧૮૯

પ્રવચન નંબર-૧૮૪

‘પ્રવચનસાર’ ૧૮૯ ગાથા. પ્રવચન એટલે દિવ્યધ્વનિ. ભગવાન જિનેશ્વરદેવ પરમાત્મા, જેમણે એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક જ્ઞાનની પર્યાય જાણતા જણાઈ ગયા. એ ભગવાનની વાણીમાં (જે) આવ્યું એને દિવ્યધ્વનિ, એને પ્રવચનસાર કહે છે. પ્ર+વચન = પ્ર - વિશેષે વચનો. દિવ્યધ્વનિ ! તેનો આ સાર છે. ૧૮૯ (ગાથા).

एसो बंधसमासो जीवाणं णिच्छयेण णिद्धिदो ।
अरहंतेहिं जदीणं ववहारो अण्णहा भणिदो ।।१८९।।

નીચે હરિગીત.

- આ જીવ કેરા બંધનો સંક્ષેપ નિશ્ચય ભાખિયો
અહંતદેવે યોગીને; વ્યવહાર અન્ય રીતે કહ્યો. ૧૮૯.

આહા..હા...! ૧૮૯ની ટીકા, પેલી કોર ટીકા છે ને ? ‘રાગપરિણામ હી આત્મા કા કર્મ હૈ,...’ આહા..હા...! ક્યોંકિ જો જડ કર્મ હૈ વહ અપની પર્યાય મેં તો હૈ નહીં. અપની પર્યાય મેં જડ કર્મ તો હૈ નહીં. પર્યાય મેં જડ કર્મ કા તો અત્યંત અભાવ હૈ. તો ઉસકા (-આત્મા કા) કર્મ કયા ? રાગપરિણામ ઉસકા કાર્ય હૈ. આ..હા..હા...! રાગપરિણામ આત્મા

का कार्य है. जो कर्म है, उसका कार्य आत्मा का नहीं.

ज्ञेय अधिकार है न ? आत्मा ज्ञेय है, उसकी पर्याय में राग होता है, वह आत्मा का कार्य है. क्योंकि उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य युक्तं सत्. जो राग है वह भी उत्पादपना का सत् है. है न ? कि, नहीं है ? आडा..डा...!

मुमुक्षु :- राग न होय तो संसार ज न होय.

पूज्य गुरुदेवश्री :- पर्याय में राग है एतना. राग न हो तो तो विकार (भी) नहीं (हो). और निर्मलानंद प्रभु है वह तो उसका स्वभाव है. परंतु स्वभाव सत् है, ऐसे विकार भी पर्याय में सत् है. आडा..डा...! समज में आया ?

कर्म के कारण विकार है, ऐसा नहीं. कर्म के कारण है, ऐसा कहेंगे वह तो व्यवहार का, निमित्त का कथन है. परंतु अपना राग अपने में है. पुण्य-पाप, काम, क्रोध, दया, दान, व्रत, भक्ति आदि के परिणाम राग है, वह अपना कार्य है. आडा..डा...! क्योंकि वह ज्ञेय है. आत्मा वस्तु ज्ञेय है न ? ज्ञान में जानने लायक (है). तो ज्ञान में जाननेलायक कैसे है ? कि, उसमें राग है उसका कार्य उसमें है, ऐसा जाननेलायक है. वह राग कर्म से होता है, वह तो निमित्त का, व्यवहारनय का कथन है. (वस्तुस्थिति) ऐसी है नहीं. आडा..डा...! वह (भात) कहेंगे. सूक्ष्म भात है, भाई !

अभी तो ऐसा हो गया है कि, राग है वह कर्म से होता है. ज्ञानी समझिती धर्मी होते हैं, उनमें राग होता ही नहीं. (लेकिन) ऐसा नहीं है.

मुमुक्षु :- अनंतानुबंधी का राग नहीं होता.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह राग भले न हो, परंतु राग है कि नहीं ? राग चार प्रकार का है. अनंतानुबंधी का राग, अप्रत्याभ्यानावरणी का राग, प्रत्याभ्यानावरणी का राग, संश्वदन का राग. तो चार प्रकार के चारों राग है न ? आडा..डा...!

मिथ्यादृष्टि को अनंतानुबंधी का राग है. (राग है वह) सत् है. है उसमें. उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य युक्तं सत्. तो जो राग उत्पन्न हुआ वह भी सत् है. इस जगत में असत्य कोई चीज ही नहीं (है). अपनी अपेक्षा से दूसरे को असत् कछो और उसकी अपेक्षा से अपने को असत् कछो. परंतु सर्व (पदार्थ) अपनी अपेक्षा से तो सत् ही है. आडा..डा...! समज में आया ?

वेदांत आदि कहते हैं कि, विकार आत्मा में है ही नहीं. और जैन में कहते हैं

कि, राग होता है वह कर्म के कारण होता है, अपने से नहीं. दोनों जूठ है. आडा..डा...! ऐसी सूक्ष्म बात है, भाई !

जिसे सत् समजना है, सत् - जैसा आत्मा सत् है, द्रव्य-गुण-पर्याय से सत् है न ? द्रव्यसत्, गुणसत्, पर्यायसत्. तीनों सत् है न ? आडा..डा...! तो जब तक राग है वह भी अपने में - पर्याय में सत् है. आडा..डा...! बाह में राग को टालना वह दूसरी बात है. अपने में है तो उसे टालना है. कर्म, शरीर या वाणी अपने में है ही नहीं. अपनी पर्याय में वह है ही नहीं तो उसे टालना या ग्रहण करना वह बात है नहीं. सूक्ष्म बात है, भाई ! आडा..डा...!

दृष्टि का विषय यद्ये तब ऐसा कहे कि, दृष्टि का विषय तो द्रव्य है. (उसमें) राग का कर्ता माने वह तो मिथ्यात्व है. परंतु अर्हियां राग है, ऐसा जानना. अपनी पर्याय में है ऐसा जानना यह सम्यक्ज्ञान है. आडा..डा...! समज में आया ? बहुत सूक्ष्म मार्ग, भाई !

ज्ञानी समकित्ती होते हैं उनको फिर राग नहीं होता (और) राग नहीं होता का अर्थ दुःख नहीं होता. राग है वह दुःख है. 'राग आग दाड दहै सदा...' 'राग आग दाड दहै सदा, तातैं समामृत सेईये' राग मेरे में है परंतु वह दाड - अग्नि है. सूक्ष्म बात है, भगवान !

यहां तो वहां तक कलते हैं कि, अर्हत भगवान गणधर जो यति हैं, अपने आत्मा का पारायण किया है, निर्मलानंद प्रभु ! गणधर को अर्हत ऐसा कलते हैं. है ? है न पाठ ? 'जीवाणं णिच्छयेण णिदिद्धो। अरहंतेहिं जदीणं ववहारो अण्णहा भणितो।।' आडा..डा...! 'कुंदकुंदायार्दिव' ! भाई ! राग अपना है और अपना नहीं, किस अपेक्षा से (कलते हैं) ? द्रव्य-गुण में है नहीं उस दृष्टि की अपेक्षा से है. परंतु पर्याय में है. आडा..डा...! वह सत् है. त्रिकाणी सत् भिन्न है. द्रव्य-गुण है वह त्रिकाणी सत् है. परंतु पर्याय में राग है वह पर्याय सत् है. अपने से है, पर से नहीं. ऐसी बात ! आडा..डा...! समज में आया ? भाषा कठिन नहीं है, भाषा सरल है. वस्तु कठिन (है). बहुत अलौकिक बात है !

अरे...! अनंतकाल में सत्य कैसा है सत् ? (उसे जाना नहीं). और जैसा पर्याय में राग है, वह अपने से है ऐसा जाने तो ज्ञानप्रधान कथन में श्रद्धा में माने (कि)

अपने में है. परंतु वह अपने में है, ऐसा वाणी में भी आता है कि, राग अपने में है. जानने में आया, ऐसा मानने में आया - ज्ञानप्रधान का यह अर्थ है. ऐसा कथन में आता है.

राग अपने में है ही नहीं. ऐसा जाने तो, है (तो सही), उसे है नहीं (ऐसा माने तो तो) ज्ञान जूठा हुआ, तो श्रद्धा भी जूठी हुई और उसकी कथनशैली 'है नहीं' वह भी जूठी हो गई. आडा..डा...! सूक्ष्म बात है, भाई ! जब सम्यग्दर्शन का विषय यत्ने तब (ऐसा कहे कि), द्रव्य-गुण में दृष्टि करने से, द्रव्य की दृष्टि करने से राग द्रव्य और गुण में है नहीं. परंतु यहां तो पर्याय भी उसमें है. यह ज्ञेय अधिकार यत्नता है. आडा..डा...! वह राग तो... आडा..डा...! दसवें गुणस्थान तक लोभ-राग रहता है. समज में आया ?

द्वेष का दो भाग - क्रोध (और) मान. राग का दो भाग - माया (और) लोभ. राग का दो भाग - माया-कपट और लोभ. लोभ-राग का अंश है (वह) दसवें गुणस्थान तक रहता है. आडा..डा...! पर्याय में है. भाई ! सूक्ष्म बात (है), भाई !

राग का कर्ता माने तो मिथ्यात्व (है), वह दूसरी बात है. वह तो दृष्टि का विषय जो ज्ञायकस्वरूप भगवान है, उसका जो ज्ञान हुआ तो दृष्टि और दृष्टि के विषय में राग है नहीं. परंतु दृष्टि के साथ जो ज्ञान प्रगट हुआ वह ज्ञान जानता है कि, राग मेरे में (है और) मेरा कार्य है. ऐसी बातें हैं ! आडा..डा...! है ?

'रागपरिणाम...' परिणाम है. राग एक परिणाम है, वह कोई द्रव्य-गुण नहीं. आडा..डा...! अरे...! ऐसा कुछ समझे नहीं (और) ऐसे यत्नता जाये. आडा..डा...! 'रागपरिणाम ही...' शब्द है ? टीका है ? 'रागपरिणाम ही आत्माका कर्म है,...' आडा..डा...! एक ओर कहना कि, राग अपना कार्य मानना ये मिथ्यात्व है. वह दूसरी चीज है. वह तो द्रव्य-गुण की दृष्टि में द्रव्य-गुण में है नहीं, उस अपेक्षा से (कहते हैं), परंतु पर्याय में है, ऐसा ज्ञान तो बराबर करना चाड़िये. आडा..डा...! समज में आया ? ऐसी बातें हैं !

उत्पाद-व्यय-क्रौव्य युक्तं सत् है न ? उत्पाद सत् है न ? तो राग का उत्पाद भी सत् है, उसमें है. और आत्मा का परिणाम है वह उसका कार्य है. वह आत्मा का परिणाम है. शुद्ध परिणाम की अन्ती बात नहीं है. आडा..डा...!

'रागपरिणाम ही...' पर्याय में (राग) परिणाम ही 'आत्माका कर्म है,...' आत्मा का

वह कार्य है. जड कर्म आत्मा (कार्य) है नहीं, वह तो अशुभ है. जो आठ जड कर्म है वे तो अशुभ हैं. वह अपना कर्म है नहीं. आडा..डा...! शरीर का वह कार्य है वह कर्म है. वह तो शरीर का कर्म है. (जो हिलने की) पर्याय होती है वह शरीर का कार्य - कर्म है, वह अपना कर्म नहीं. आडा..डा...!

अपने में — अस्तित्व में राग (है ऐसा) जाने तो द्रव्य-गुण का आश्रय लेकर उसे छोड़ो. समज में आया ? परंतु अपने अस्तित्व में राग ही न माने तो द्रव्य-गुण का आश्रय लेकर छोड़ना रहेगा कहां ? क्योंकि परवस्तु को ग्रहण की नहीं तो पर को छोड़ना कहां रहा ? आडा..डा...! (लोग कहते हैं कि), स्त्री, कुटुंब को छोड़ो, दूकान (को छोड़ो) लेकिन पर्याय में कब है कि उसे छोड़ा ? वह तो भिन्न ही है. आ..डा..डा...! समज में आया ? दूकान छोड़ो, स्त्री, कुटुंब छोड़ो, ये छोड़ो... परंतु ये तेरी पर्याय में है ही नहीं तो उसे छोड़ना क्या ? सूक्ष्म बात है, प्रभु ! आडा..डा...!

राग तो ज्ञानी को - समकृति को, मुनि को (होता) है. पंच महाव्रत का विकल्प राग है. वह अपना उत्पाद-व्यय अपने में है, जैसे जानना, ऐसा कहते हैं. ओ..ई...! आडा..डा...! जहां तक राग की उयाती है, तब तक रागपरिणाम ही अपना कार्य है. दूसरा का कार्य, कर्म का कार्य अपना नहीं, शरीर का कार्य अपना नहीं, दूसरे को बनाना, श्रवित रचना वह कार्य अपना नहीं. समज में आया ? कुटुंब को पालना, मकान को बनाना वह कार्य अपना नहीं.

अपनी पर्याय - रागपरिणाम ही अपना कार्य है. आत्मा कर्ता है और रागपरिणाम कार्य है. निश्चय से तो राग जो कार्य है, वह षट्कारक से परिणामन होता हुआ राग कर्ता, राग कार्य, राग करण, राग संप्रदान, राग अपादान, राग अधिकरण (ईसप्रकार) राग में षट्कारक होते हैं. अरे...! ऐसी बात ! समज में आया ? भाई ! वीतरागमार्ग बहुत सूक्ष्म है.

सर्वत्र त्रिलोकनाथ अर्हत भगवंतों ने, संतो को, यतिओं को, गणधरों को ऐसा कहा है. है (पाठ में) ? अर्हत भगवंतो ने तीनलोक के नाथ परमात्मा समवसरण में बिराजते हैं. ('महावीर') भगवान तो सिद्ध हो गये. उनका तो कथन है नहीं. वे तो शमो सिद्धांश में गये. भगवान अर्हत है वहां तो वाणी है, कर्म है. भगवान अर्हतपद में बिराजते हैं. करोड़ो-अरबों वर्ष हुए हैं.

कहते हैं कि, अर्हंतो ने... अनंत अर्हंतों ने गणधरों को, जो यति हैं, जिनोंने स्वरूप की यत्ना की है, स्वरूप की प्राप्ति (की है), आनंद की दशा जिनको प्रगट हुई है, उनको – गणधरों को अनंत अर्हंत कहते हैं, प्रभु ! तेरे में राग आता है वह तेरा कार्य है, तेरा परिणामन है, (तु उसका) कर्ता है. नय में आ गया न ? भाई ! ४७ नय आगे आयेगी, वांचन हो गया है.

धर्माश्रव को – ज्ञानी को भी आत्मा का ज्ञान हुआ है, भान हुआ है उनको भी राग होता है. जब तक (पूर्णा) वीतराग न हो तब तक राग होता है. राग का कर्ता वह श्रव है. परिणामन है न ? इस अपेक्षा से कर्ता (कहते हैं). करनेवायक उस अपेक्षा से (नहीं कहते), परंतु परिणामन है इस अपेक्षा से कर्ता (हैं) और उस अपेक्षा से भोक्ता (भी हैं). आ...डा...डा...!

सम्यक्दृष्टि श्रव (को) वीतरागी दृष्टि हुई, अनुभव हुआ तो भी राग अपनी पर्याय में है, वह दुःख है, राग है वह आकुलता है. राग आग है और उसका अनुभव भी है. अरे...रे...! ऐसी बातें ! यहां तो (अज्ञानी कहते हैं), ज्ञानी को राग है नहीं, दुःख है नहीं. वह दृष्टि मिथ्या है. समज में आया ? (और कोई ऐसा माने कि), राग कर्म से होता है, अपने से नहीं, वह दृष्टि भी विपरीत है. भाई ! ऐसी बातें है, बहुत सूक्ष्म, बापु ! साधारण आदमी को यह बात (समज में नहीं आती).

यहां तो गणधरों और भगवान को स्थापित किये हैं. संत कहते हैं ऐसा हम कहते हैं. आ...डा...डा...! दो प्रकार है. राग कर्म से होता है, यह माननेवाले की दृष्टि जूठी है. ज्ञान हुआ, आनंद का भान हुआ, समकित हुआ तो भी पर्याय में राग नहीं है, वह भी जूठी (मान्यता) है. जो राग न हो तो वीतराग होना चाहिये. राग का दुःख समकित की भी है. जो दुःख न हो तो पूर्ण आनंद होना चाहिये. समज में आया ?

मिथ्यादृष्टि को राग है, अकेला दुःख है. केवली भगवान को अकेला आनंद, अतीन्द्रिय आनंद पूर्णानंद है. सच्चिदानंद प्रभु पूर्ण है ऐसा प्रगट हुआ और सम्यक्दृष्टि ज्ञानी को अपने शुद्ध स्वरूप की दृष्टि होने से पवित्रता प्रगट हुई. फिर भी आनंद का अंश भी है और राग है उतना दुःख का अंश भी है.

ये किसी के घर की (बात नहीं है), यह तो वस्तु की स्थिति ऐसी है, कोई पक्ष की नहीं है. आ...डा...! भारी गजब काम करते हैं न ! छह ज्ञेय हैं न ? छह द्रव्य

हैं न ? आत्मा, अणुव - पुद्गल, धर्मास्ति, अधर्मास्ति, आकाश और काल. भगवान ने छल द्रव्य - वस्तु कहे हैं. संख्या से अनंत (हैं), परंतु जाति से छल (हैं). उसमें आत्मा जो ज्ञेयद्रव्य है उसकी पर्याय में जो राग है वह आत्मा का कार्य है, जड का कार्य नहीं. (एसमें) बडी तकरार करते हैं.

(अक द्विगंवर विद्वान को कडा) कि, राग अपने षट्कारक से अपने से होता है, कर्म से नहीं. (संवत्) २०१३ की साल. वहां गये थे न ? 'एसरी' ! राग, पुण्य के पाप के परिणाम अपनी पर्याय में (होते हैं वह अपना कर्म है). 'पंचास्तिकाय' की ६२ गाथा बतायी थी. 'पंचास्तिकाय' की ६२ गाथा, द्वेषो ! राग, पुण्य, दया, दान, व्रत, काम, क्रोध का भाव राग (है), यह राग षट्कारक से अपने से परिणामता है. जिसे कर्म कारक की अपेक्षा नहीं, ऐसा ६२ गाथा (मे) संस्कृत पाठ है. द्रव्य-गुण की अपेक्षा नहीं. द्रव्य-गुण तो पवित्र हैं. भगवान पूर्णानंद का नाथ द्रव्य-गुण तो पवित्रता का कंद है. पर्याय में जो राग होता है, वह षट्कारक से पर्याय राग की कर्ता, पर्याय राग का कार्य (है). वहां आत्मा का कार्य कडा है. वास्तव में तो पर्याय का कार्य है. समज में आया ? आडा..डा...!

वहां तो आत्मा का कार्य कडा है न ? भाई ! किस अपेक्षा से (कडा है) ? भाई ! आत्मा तो त्रिकाणी द्रव्य शुद्ध चैतन्यघन है. उसका राग कार्य न हो. परंतु अशुद्धनय से अपनी पर्याय है, एस अपेक्षा से राग आत्मा का कार्य कहते हैं. अरे...रे...! कितना झूठ है ! अक बात को समझने में भी कितना झूठ है !! आडा..डा...! समज में आया ?

भाई ! यौरासी (लाभ योनि के) अवतार कर कर के... भाई ! तुने दुःख सहन किये हैं. द्वेषनेवाले की आंख से आंसु यले जाते हैं. जैसे दुःख यौरासी के अवतार में सहन किये हैं. प्रभु ! उसे टालने का पंथ तो यह है कि, मेरी पर्याय में राग है उसका मैं कर्ता हूँ. नय के अधिकार का स्वाध्याय अभी पूरा हुआ. और उस राग का भोक्ता भी मैं हूँ. एतना दुःख है कि नहीं ? राग दुःख है. दुःख का भोक्ता जानी है. थोडा अतीन्द्रिय आनंद का भी भोक्ता (है). सम्यग्दर्शन हुआ तो आत्मा आनंद के नाथ की जागृतदशा हुई एतना आनंद है और जितनी पूर्णता नहीं, वहां राग है एतना दुःख है. आडा..डा...!

वहां कहते हैं कि, दुःख का कार्य आत्मा का है. परंतु प्रभु तो आनंदस्वरूप है न ? आनंदस्वरूप तो गुणस्वरूप है. लेकिन पर्याय में दुःख है (उस) पर्याय का कार्य पर्याय

में है. लेकिन यहाँ आत्मा का कार्य कड़ा है. अरे...! समझ में आया ?

‘वही पुण्य-पापरूप द्वैत है,...’ है ? राग के दो विभाग किये. अशुभराग, अशुभराग. आडा..डा...! शुभराग भी आत्मा की पर्याय में है और आत्मा का कार्य है. अशुभराग अपनी पर्याय में है तो उसका कार्य है. आडा..डा...! पर के साथ (कोई संबंध नहीं). परवस्तु अपने में त्रिकाल है नहीं. कर्म, शरीर, स्त्री, कुटुंब-परिवार, पैसा अपने द्रव्य-गुण में तो है ही नहीं, लेकिन अपनी पर्याय में भी ये चीज नहीं हैं. उसकी पर्याय में रागादि, द्वेषादि हैं. आ..डा..डा...! इसप्रकार जो अपनी पर्याय में जाने... आडा..डा...! तो वह द्रव्य-गुण का आश्रय लेकर उसे टाले. परंतु पर को ब्रह्मण ही किया नहीं (तो) त्यागे कैसे ? समझ में आया ? (लोग तो माने कि), पर का त्याग करे तो त्यागी हो गया ! लेकिन अंदर मिथ्यात्व है, राग है उसका त्याग, (स्वरूप की) दृष्टि कर के तो त्याग हुआ नहीं. वह (राग) उसमें है. राग का परिणामन उसकी पर्याय में है.

‘वही पुण्य-पापरूप द्वैत है,...’ देखा ! राग के दो विभाग हैं. शुभराग, अशुभराग. दया, दान, व्रत, भक्ति आदि के परिणाम शुभ हैं. हिंसा, जूठ, योरी, विषयभोग वासना पापराग हैं. आडा..डा...! वेदांत तो ऐसा ही कहता है कि, आत्मा बिलकुल शुद्ध ही है. अरे...! सुन तो सही ! शुद्ध ही हो तो संसार किसका ? शुद्ध है तो फिर राग का टालना तो रहता नहीं. आडा..डा...!

‘वही...’ वही यानी जो पुण्य-पाप का भाव – राग (होता है वह). आत्मा का जो पर्याय में कार्य है ‘वही पुण्य-पापरूप द्वैत है,...’ आ..डा...! पुण्य-पापरूप द्वैत है. शुभराग और अशुभराग पर्याय में है. आडा..डा...! समझ में आया ? कर्म से नहीं (होता). कर्म निमित्त है तो व्यवहारनय से कहेंगे. निश्चय से तो अपना परिणाम अपने से है. ‘स्वआश्रय निश्चय, पराश्रित व्यवहार’ अपने में पुण्य-पाप का भाव पर्याय में है तो निश्चय से हैं. भले अशुद्धनिश्चय (से है), लेकिन निश्चय से हैं. आडा..डा...!

‘आत्मा रागपरिणामका ही कर्ता है,...’ भाषा देओ ! पहले द्वैत लिया. राग है वह अपना कार्य है (ऐसा कड़ा फिर) राग के दो विभाग (किये) – शुभ और अशुभ, पुण्य-पाप दो. ‘आत्मा रागपरिणामका ही कर्ता है,...’ आडा..डा...! समझ में आया ? अनादि से रागपरिणाम उसमें हैं, उसका आत्मा कर्ता है. उसका कर्म कर्ता है (नहीं), परद्रव्य कर्ता है नहीं. समझ में आया ?

अक ओर अकदम (अैसा) कडना कि, आत्मा निर्मलानंद शुद्ध चैतन्यघन (हे). पर्यायमात्र अलूतार्थ (हे). निर्मल पर्याय ली अलूतार्थ, असत्यार्थ (हे). किस अपेक्षा से (कडते हैं) ? जिस त्रिकावी लूतार्थ सख्यिदानंद प्रलु ! पूरानंद के नाथ की दृष्टि कराने को मुख्य करके निश्चय कडा और पर्याय को गौण करके, व्यवहार कडकर नडीं (हे) कडा. नडीं है, अैसा नडीं. सूक्ष्म बात (हे), लार्थ ! अनंतकाल से उसे लूल रड जाती है. मिथ्यात्व शल्य (रड गया है). यड बात करते हैं.

पाठ तो देओ ! अर्हत सर्वज्ञ ने यति यानी जो गणधर यत्ना में तैयार हैं, चार ज्ञान और चौद पूर्व की रचना जिन्डोंने क्षण में की, उन गणधरों को अैसा कडा है. यती (शब्द) है न ? पाठ है न - यती ? उसमें नडीं है ? है न ? तीसरा पद (है). 'अरहंतेहि जदीणं' पडला पद कडा कि, 'जीवाणं णिच्छयेण णिद्धिडो !' (अर्थात्) निश्चय से ललगवान ने कडा है. ललगवान ने राग, दया, दान, काम, कोद, पुण्य-पाप लाव तेरी पर्याय में है, अैसा निश्चय से कडा है. बाद में कडा कि, 'अरहंतेहि जदीणं' कडा है किसे ? कि, गणधरों को ली अैसा कडा है. गणधरों ली शास्त्र की रचना करे उसमें यड रचना आती है. आ...डा...डा...! है अंदर ? 'अरहंतेहि जदीणं' यती ! यती यानी ये (लौकिक) 'जती' नडीं. यत्ना - जिन्डोंने आत्मा के आनंद के सागर की यत्ना की. चार ज्ञान, चौदड पूर्व की पर्याय प्रगट की है. आ...डा...! वे मंत्री (हैं), तीर्थकर के मंत्री (हैं) ! तीर्थकर के दीवान (हैं) !

टीका में है, लार्थ ! यती का अर्थ है न ? संस्कृत टीका में है. देओ ! इसमें 'जयसेनाचार्यदेव' (की टीका में) है. 'निश्चयनयेन निर्दिष्टः कथितः । कैः कर्तृ भूतैः । अरहंतेहि अर्हद्धिः निर्दोषिपरमात्मभिः । केषाम् । जदीणं जितेन्द्रियत्वेन शुद्धात्मस्वरूपे यत्नपराणां गणधरदेवादियतीनाम् ।' आ...डा...डा...! क्या गाथा (है) ! गणधर जो जितेन्द्रिय हैं, यती हैं. (कषाय को) जिता है वे यती हैं. ये (लौकिक में) साधु डोते हैं वड नडीं, डां !

यडां तो जिन्डोंने आत्मा आनंद के नाथ की यत्ना की, अंदर में रक्षा की है. रागादि अपने में है (अैसा) जानकर उसे डेय जाना. समज में आया ? त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ जिनेश्वर परमेश्वर परमात्मा गणधरों को अैसा कडते थे. गणधरों को कडते थे तो गणधर (ने) 'उं ध्वनि सुनी अर्थ गणधर विचारे, रयी आगम उपदेश लविक श्रव संशय निवारे' गणधरों ने यड रचना की. 'कुंडकुंदाचार्यदेव' ने ली यड रचना की. समज में आया ?

आ..डा...! राग कर्म से होता है, कर्म से होता है, मेरे से नहीं (ऐसा अज्ञानी कहता है). (लेकिन) कर्म तो परद्रव्य है. परद्रव्य का तो अपनी पर्याय में अत्यंत अभाव है. कर्म तो अपनी पर्याय को छूते भी नहीं. राग है वह कर्म की पर्याय को छूता नहीं. वह तो परद्रव्य है. समझ में आया ? आडा..डा...!

अपनी पर्याय में छूते हैं. 'समयसार' (की) तीसरी गाथा में आया न ? प्रत्येक पद्यार्थ अपने जो गुण-पर्याय हैं, उन्हें खूबते हैं, छूते हैं, परद्रव्य को नहीं. तो अपनी पर्याय राग है, उसे खूबते हैं. आडा..डा...! उसका ज्ञान कराया (है). (उसमें से) जैसे ही नीकाल दै कि, राग कर्म का है, कर्म का है, ऐसा नहीं चलेगा. तुने कर्म को ग्रहण किया ही नहीं तो कर्म छोड़ना ऐसा भी नहीं है. परंतु राग को (तो) तुने तेरी पर्याय में ग्रहण किया है तो तुझे उसे छोड़ना पड़ेगा. द्रव्य की दृष्टि करके उसे छोड़ना है. पर्याय में है लेकिन द्रव्य में नहीं. आ..डा..डा...!

भगवान सख्यिदानंद प्रभु ! पूर्णानंद का नाथ ! उसकी दृष्टि करके राग छोड़ना. लेकिन तेरी (पर्याय में) है उसे छोड़ना. तेरे में नहीं है उसे छोड़ना कहां आया ? सूक्ष्म है, भाई ! यह बात वीतराग के अलावा कहीं नहीं है, बापु ! अरे...! आ..डा..डा...! 'कुंदकुंदार्यदेव' पुकार करते हैं. आडा..डा...! अर्द्धों ने, त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ परमेश्वर जिनेश्वर ने यतीओं को, गणधर आदि संतों को यह बात की है. आ..डा..डा...! और तु यह मान ले कि, राग कर्म से... कर्म से... कर्म से (होता है). तू भगवान की वाणी जूठी करते हो ? गणधरों ने सुना उसे जूठी करते हो ? गणधरों ने शास्त्र रचे उन्हें तुम जूठे करते हो. आडा..डा...!

'आत्मा रागपरिणामका ही कर्ता है,....' ओ..डो..डो...! एक एक पंक्ति में कितना भरा है ! 'उसीका ग्रहण करनेवाला है...' देओ ! देओ ? उसने राग ग्रहण किया है, कर्म ग्रहण नहीं किया है. कर्म तो जड है. स्त्री, कुटुंब-परिवार, शरीर को आत्मा ने ग्रहण किया नहीं. पाणिग्रहण कहते हैं न ? शादी करते हैं (उसे) पाणिग्रहण (कहते हैं). पाणि यानी हाथ. पाणिग्रहण ! धूल भी नहीं है, सुन न ! अज्ञानी की (भाषा) है. पाणिग्रहण किया.

यहां तो प्रभु कहते हैं, सुन तो सही ! परद्रव्य को आत्मा कभी ग्रहण कर सकता नहीं और कभी छोड़ता नहीं. ग्रहण किया नहीं तो छोड़े कहां ? आडा..डा...! थोड़ी सूक्ष्म

भात है, परंतु वास्तविक यथार्थ है. जैसा सत् है, पर्याय में सत् है, द्रव्य-गुण सत् है, ऐसा ज्ञान करे तो ऐसी यथार्थ श्रद्धा करे और यथार्थ श्रद्धा करे तो वाणी में ऐसी कथनशैली आये. समज में आया ? परंतु जिसप्रकार पदार्थ सत् है, उसप्रकार नहीं मानकर भिन्न ज्ञान और भिन्न श्रद्धा हो तो उसकी प्रज्ञा भी भिन्न हो जायेगी. समज में आया ? अरे...! ऐसी भात ! व्रत करो, उपवास करो, पडिमा ले लो, साधुपना पंच मंडव्रत धारण करो (ये सब) आसान था. (उसमें तो) रण्डना है, वड राग है.

राग तेरी पर्याय में है, ऐसा जानकर द्रव्य का आश्रय लेकर उसे छोडना यड भात करते हैं. जिसे ग्रहण नहीं किया उसे छोडना है कहां ? कर्म ग्रहण किये ही नहीं, शरीर ग्रहण किया ही नहीं, कुटुंब ग्रहण किया ही नहीं, पैसा ग्रहण किया ही नहीं. पैसा किसने ग्रहण किया है ? पैसा ग्रहण किया है ? ग्रहण किया हो तो जड (पदार्थ) पर्याय में आ जाये.

प्रश्न :- दुनिया ...

समाधान :- दुनिया दुनिया में रण्डती है. आडा...डा...! पैसा आत्मा ने ग्रहण किया ही नहीं तो पैसा का त्याग करना, यड भात रहती नहीं. आडा...डा...! उसने राग ग्रहण किया है. है ?

‘उसीका ग्रहण करनेवाला है...’ देओ ! भाषा तो देओ ! ओ...डो...डो...! अरे...रे...! पर्याय में पुण्य और पाप, दया, दान, व्रत, भक्ति के परिणाम (होते हैं उन्हें) आत्माने पर्याय में ग्रहण किये हैं ‘और उसीका त्याग करनेवाला है...’ देओ ! जो राग ग्रहण किया है उसका त्याग करनेवाला है. परयीज को ग्रहण की नहीं (तो) त्याग करना आत्मा में है कहां ? आडा...डा...! सूक्ष्म भात है, प्रभु ! तेरा मार्ग बहुत सूक्ष्म है, प्रभु !

भगवंत हो नाथ ! आ...डा...डा...! आनंद का सागर प्रभु ! परमेश्वर (है). परंतु परमेश्वर पर्याय में विकार ग्रहण करनेवाला और छोडनेवाला वड भुद है, स्वयं है. कर्म जाये तो राग टके, ऐसा है नहीं. समज में आया ? पर्याय में तुने राग का ग्रहण किया है तो ‘उसीका त्याग करनेवाला है...’ आ...डा...डा...! जबरजस्त फेरफार ! (अज्ञानी तो माने कि), धंधा छोड दिया, दुकान छोड दी. लेकिन ग्रहण कब किया था तो छोड दिया (कडता है) ? पर के त्याग-ग्रहण से तो भगवान शून्य है.

मुमुक्षु :- ममता की.

पूज्य गुरुदेवश्री :- ममता तो राग है. राग को ग्रहण किया है तो राग को छोड़ना है. जो ग्रहण किया नहीं (उसे) छोड़ना है कहां ? भैया ! ऐसी बात है, भगवान !

आ...डा...डा...! जिनेश्वर तीनलोक के नाथ वीतराग परमात्मा की वाणी का प्रवाह ऐसा है ! (यह) 'प्रवचनसार' है !! आ...डा...डा...! आत्मा में - पर्याय में विकार है ही नहीं, ऐसा मानना भी जूठ है. और विकार है वह कर्म परद्रव्य से हुआ है, यह भी जूठ है. मैंने राग किया तो मैंने कर्म को ग्रहण किया, राग छोड़ा तो मैंने कर्म को छोड़ा, ऐसी बात है ही नहीं. समज में आया ? बहुत सूक्ष्म, भाई !

एक भाव भी जैसे है वैसे यथार्थ समजे तो प्रत्येक भाव की यथार्थता लक्ष्य में आवे. एक भाव भी यथार्थ न समजे तो प्रत्येक भाव में विपरीतता आ जाती है. आ...डा...डा...! समज में आया ?

(एक कड़ता है) ईश्वर राग करवाता है. राग किया (उसे) ईश्वर को सौंप दो ! उसकी ना कड़ते हैं. वह तो 'गीता' में भी कड़ा है कि, मैं किसीका कर्ता हूं नहीं. एक श्लोक है. किसी का कर्ता मैं नहीं. उसे नहीं ले. अर्पण करो, वह गाथा देखे. आ...डा...!

यहां भगवान तीनलोक के नाथ ऐसा कड़ते हैं कि, राग को पर्याय में ग्रहण किया है, उसीका त्याग करनेवाला वह है. आ...डा...डा...! पर्याय में जो दया, दान, व्रत आदि का राग है वह तो दुःख है. भगवान तो आनंदस्वरूप है, तो आनंदस्वरूप की दृष्टि करने से, इसका आश्रय करने से राग का त्याग हो जाता है. समज में आया ? आ...डा...!

'समयसार' में वहां तक कड़ा कि, राग का छोड़ना, राग का आत्माने त्याग किया वह नाममात्र कथन है, ऐसा पाठ है. आ...डा...डा...! क्यों ? पर्याय में राग है, परंतु त्रिकाणी ज्ञायकभाव का आश्रय लिया तो राग उत्पन्न होता नहीं, उसे राग का त्याग किया, ऐसा नाममात्र कथन है. क्या कड़ा ? कि, राग का त्याग किया वह नाममात्र कथन (है). 'समयसार' (की) उर्ध्वी गाथा (में कड़ा है). यह 'प्रवचनसार' है.

प्रभु ! पर के त्याग की बात तो है नहीं. ओ...डो...डो...! परंतु राग - दया, दान, व्रत, काम, क्रोध (आदि) अशुभभाव या शुभ (भाव), उसका मैंने त्याग किया, वह भी कथनमात्र है. व्यवहार है, निश्चय नहीं. क्यों ? कि, ज्ञायक स्वरूप भगवान पूर्णानंद का आश्रय लेते हैं तो राग की उत्पत्ति होती नहीं. अपनी पर्याय में होती थी, वह होती नहीं. समज में आया ? उसे राग त्याग किया ऐसा व्यवहार कथन है. आ...डा...!

यहां तो अशुद्धनिश्चय से त्याग-ग्रहण कडा है. आडा..डा...! अरे...! क्या शैली ! द्विगंबर संतो की शैली... ओ..डो...! गंभीरता ! अंदर गहरा रहस्य बहुत भरा है !! आ..डा..डा...!

‘उसीका त्याग करनेवाला है;...’ इसमें आया न ? (और ‘समयसार’) उजवीं गाथा में कलते हैं कि, राग का त्याग करना नाममात्र है. परंतु अशुद्धनय से अपने में है. अपना द्रव्य आत्मा आनंदस्वरूप भगवान का आश्रय लेते हैं तो एतना राग उत्पन्न नहीं होता, उसे राग का त्याग किया, ऐसा कहने में आता है. कितना याद रखना ? आडा..डा...! संसार की सत्मी यीज को याद रखता है, इस भाव से आयी है, इस भाव से बेयी, इस भाव में आती है. ओक उजार यीज दुकान में डो (तो भी याद रखता है).

‘पादेज’ में डमारी दुकान थी. उजारो यीज ! बडी दुकान थी. अभी तो बहुत बडी डो गई, ये तो डम (बैठते थे) तब की बात है. अभी तो बडी दुकान (है). यादीस लाभ रुपये हैं, यार लाभ की कमाई है. डमारी वडी दुकान थी. आ..डा...! एतने पैसे कमाये और एतने छोडे अथवा इस भाव में लाया था, एतना बिक गया है, एतना बाकी है, नया भाव यड है. ऐसी तीन बात याद (रहती). मुजे एतना याद नहीं (रहता). दुकान पर मैं व्यापार करता था. पांच साल (किया). सत्रह वर्ष से बाईस वर्ष (की उम्र तक) पांच साल दुकान यलाई. लेकिन डमको एतना रस नहीं था. (दूसरे को बहुत रस था). इसका यड भाव है, इसका यड भाव है... एलाययी की दो बोरी थी, उसमें से डेढ बिक गया, आधी बाकी है. इस भाव में आयी थी, अभी एलाययी का यड भाव यल रहा है. ऐसे तीनों बातों (याद रहती). इस आत्मा की ખबर नहीं. आडा..डा...!

आत्मा में राग कितना हुआ और कितना गया ? (इसकी ખबर नहीं). और त्रिकादी आत्मा में राग है नहीं, पर्याय में है. तो पर्याय में कितना गया और कितना रहा ? एन तीन बातों का ज्ञान नहीं. आ..डा...!

भगवान ! यहां तो (बात) वड कडी, ‘कुंडकुंदायार्थदेव’ कलते हैं तो मैं कलता हूं, ऐसा नहीं कडा. आ..डा...! अर्हत सर्वज्ञदेव गणधरों को ऐसा कलते हैं. गणधर आदि मुनिओं को ऐसा कलते हैं. आ..डा..डा...! यड सभने पढा नहीं था ? (किर भी अज्ञानी कलते हैं) ‘विकार आत्मा से होता है ? कर्म से नहीं ?’ (डमने कडा), ‘बिदुल नहीं, परद्रव्य से बिलकुल नहीं.’ (तो कलने लगे) ‘पर कर्म से नहीं डो तो राग स्वभाव डो

जायेगा.' परंतु पर्याय का विभावस्वभाव है. समज में आया ? (संवत्) २०१३ में '१सरी' में बड़ी यर्था (हुई थी). २२ वर्ष हुआ.

आ...डा...! क्या बात (कही है) ! 'उसीका त्याग करनेवाला है; - यहाँ, शुद्धद्रव्यका निरूपणस्वरूप निश्चयनय है.' देओ ! क्या कहते हैं ? शुद्धद्रव्य (यानी) अपनी पर्याय अपने से है, यहाँ शुद्धद्रव्य है, औसा कहते हैं. शुद्ध नाम स्व है. पर की अपेक्षा लेना वह अशुद्धनय व्यवहारनय है. 'यहाँ, शुद्धद्रव्यका निरूपणस्वरूप निश्चयनय है.' (मूल ग्रंथ में नीचे फूटनोट ही है). 'निश्चयनय मात्र स्वद्रव्यके परिणामको बतलाता है,...' निश्चयनय यानी स्वआश्रित जो परिणाम है (वहाँ). निश्चय स्वआश्रित है. व्यवहार परआश्रित है. निश्चयनय सत्यनय अपना परिणाम अपने से है, औसा बताते हैं. आ...डा...डा...! '१सदिये उसे शुद्धद्रव्यका कथन करनेवाला कहा है,...' देओ ! शुद्धद्रव्य का कथन करनेवाला कहा है. अपनी पर्याय अपने से है, यहाँ निश्चय है. यहाँ शुद्धद्रव्य का कथन करनेवाला कहा है. आ...डा...! औसा याद कहां रहता है ? भगवान ! तेरी आ...डा...!

पर्याय में दोष न हो तो तो आनंद होना चाहिए. क्योंकि भगवान तो आनंदस्वरूप प्रभु है. पर्याय में अगर राग और दुःख दोष न हो तो आनंद होना चाहिए. आनंद का तो अभाव है. उसके स्थान में राग का दुःख है. समज में आया ? आ...डा...! सम्यक्दृष्टि धर्मी ज्ञानी को भी राग की उयाती है. उयाती न हो तो पूर्ण आनंद होना चाहिए. पूर्ण आनंद (है) नहीं तो एतना दुःख भी साथ में है. थोड़ा आनंद है और थोड़ा दुःख भी है. आ...डा...! औसी बात गणधरों और अहंतो ने कही है. 'कुंडकुंदाचार्यदेव' कहते हैं कि, मैं (कहता हूँ). आ...डा...! सूक्ष्म बात (है), भाई ! आदमी को कहां अकांत और मिथ्यात्व शक्य रह जाता है, उसकी जबर नहीं. ग्यारह अंग का पाठी मिथ्यात्व के शक्य में रह जाता है. समज में आया ?

कहते हैं कि, यहाँ शुद्धद्रव्य का कथन है. क्या ? अपनी पर्याय अपने से है, यहाँ स्वआश्रित शुद्ध द्रव्य का कथन है. राग है तो अशुद्ध, परंतु अपने से (होता है), यहाँ स्वद्रव्य की अपेक्षा से शुद्धद्रव्य का कथन है. पर से (होता है), औसा अशुद्धद्रव्य का - व्यवहार का कथन है. आ...डा...! है ?

'और व्यवहारनय परद्रव्यके परिणामको आत्मपरिणाम बतलाता है...' विकार परिणाम श्रव का है, (उसे) व्यवहारनय कर्म का बतलाते हैं. '१सदिये उसे अशुद्धद्रव्यका कथन

करनेवाला कडा है।' यह अशुद्धद्रव्य का कथन है. कर्म से विकार (डोता है औसा) कडा, यह अशुद्धद्रव्य का व्यवहारनय का कथन है. यह वाजपी है नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? औसा (समजने को) बनिये को कडां झूरसद है ? धंधे की आड में झूरसद मिले नहीं, सारा दिन पाप ! स्त्री, पुत्र, धंधे में पाप में लीन रहता है. पुण्य है वह तेरी चीज (है और) तेरे से दुई है, पाप भी तेरे से, तेरे कारण, तेरे में हुआ है और तेरे में डो तो अपनी सत्ता है, उसे ग्रहण किया है, तो स्वद्रव्य का आनंद का आश्रय लेकर छोड दे. समज में आया ? परद्रव्य तो ग्रहण किया डी नहीं. आठ कर्म है (उसे) तो आत्मा ने ग्रहण किया डी नहीं. उसे छोडना, आत्मा आठ कर्म छोडे, नाश करना औसा है डी नहीं. आडा..डा...! औसा सत्य स्वरूप है. बडनों को यह सब सूक्ष्म पडेगा. आत्मा है न प्रभु ! तुम बडने डो डी कडां ? अंदर भगवंत है न ! आ..डा..डा...!

उसकी पर्याय में प्रभु तुजे राग है न ? राग तेरा है, तेरा ग्रहणत्याग है, यह शुद्धद्रव्य का कथन है. शुद्ध नाम स्वद्रव्य के आश्रय से (कडा ँसलिये) शुद्ध. आडा..डा...! शुद्ध नाम त्रिकाली शुद्ध (स्वभाव की) बात नहीं. अपने आश्रय से, स्वद्रव्य के आश्रय से (है), यह शुद्धद्रव्य का कथन है. आ..डा...! है ? कडो, समज में आया कि नहीं ?

'बेंगलोर' है न ? वडां (अक मुमुक्षु का) व्यापार है. द्दो करोड है. उसने आठ लाभ देकर मंदिर बनाया. आठ लाभ उसने डाले और चार लाभ (दूसरे ने) डाले. बारड लाभ का मंदिर हुआ. अभी तो पंद्रड लाभ का है. बारड लाभ तो उसने दिया था. बाद में भी विशेष देकर पंद्रड लाभ का मंदिर (किया). कल वह आनेवाला है. बहुत प्रेमी है, श्वेतांबर है, छोड दिया. श्वेतांबर छोड दिया तो उसे उनके समाज से बाडर कर दिया. अरे..रे...! दुनिया क्या करती है ?

श्वेतांबर पक्ष तो कल्पित है. (सत्य) वस्तु है नहीं. शास्त्र कल्पित बनाया है. आ..डा...! कल्पित पंथ यलाया है. द्विगंबर तो सनातन सत्य वीतराग त्रिलोक के नाथ अनादि सर्वशों ने कडा मार्ग यह है. आ..डा...! समज में आया ?

दो-तीन पंक्ति में ँतना रभा है ! 'पुद्गलपरिणाम आत्मा का कर्म है,....' आडा..डा...! क्या कडते हैं ? पुद्गल जो कर्म है, जड कर्म. वह परमाणु की कर्मपर्याय है. परमाणु जो जड है, उसकी कर्मपर्याय है. वह पुद्गलपरिणाम है. आठ जड कर्म है, वह जड परमाणु है. कर्मपर्याय उसकी है. 'पुद्गलपरिणाम...' यानी जड का परिणाम. 'आत्माका कर्म है,

वही पुण्य-पापरूप द्वैत है,....' यह तो व्यवहार का कथन है। असद्भूतव्यवहारनय से कडा. अशुद्धद्रव्य का कथन है, कडते हैं. पर की अपेक्षा (से कडा ँसदिये) अशुद्धद्रव्य का कथन है. स्व की अपेक्षा (से कडना) शुद्धद्रव्य का कथन है. आडा..डा...! भाई ! वडां कडीं औसा सुना नडीं. ये करो... ये करो... (औसा सुना है). आडा..डा...!

भगवंत ! औसी भात कडां है, प्रभु ! आ..डा...! अकांत भीय ले कि, अस ! राग कर्म से डी डोता है. तो कडते हैं कि, 'पुद्गलपरिणाम आत्माका कर्म है,....' यडां तो ये दिया है, डां ! जड कर्म की पर्याय आत्मा का कार्य है। आत्मा ने राग किया तो कर्मबंधन हुआ. तो कर्मबंधन का परिणाम आत्मा ने डी किये, औसा है नडीं. (किर भी औसा कडना) यह तो अशुद्ध निमित्त का कथन है.

'पुद्गलपरिणाम आत्माका कर्म है, वही पुण्य-पापरूप द्वैत है,....' शाता-अशाता कर्म में डोते हैं न ? शातावेदनीय, अशातावेदनीय, पुण्य-पाप कर्म में पडते हैं, वड द्वैत है. 'आत्मा पुद्गलपरिणामका कर्ता है,....' आत्मा पुद्गलपरिणाम का कर्ता है, देओ ! 'उसका ग्राहण करनेवाला और छोडनेवाला है; - औसा जो नय वड अशुद्धद्रव्यके निरूपणस्वरूप...' यह तो अशुद्ध कथन, निमित्त की अपेक्षा से कथन है. औसा है नडीं. आडा..डा...! औसा ज्ञान करे तो उसकी दृष्टि द्रव्य पर जाये और जाने से राग का त्याग डो, ँसदिये यह कडते हैं. परंतु राग मेरे में है डी नडीं (औसा माने) तो किर छूटना भी रडता नडीं. आडा..डा...! मेरा द्रव्यस्वभाव त्रिकाल है उसमें है नडीं, पर्याय में है. और मैं पुद्गलपरिणाम का कर्ता नडीं, पुद्गलपरिणाम मेरे राग का कर्ता नडीं. (किर भी कडना) वड अशुद्धनय से व्यवहारनय का कथन है. आडा..डा...!

असद्भूतव्यवहार है उसे यडां अशुद्धनय कडा है. समज में आया ? वड असद्भूत व्यवहार है. लेकिन उसको यडां अशुद्ध कडा. और यडां अशुद्धनिश्चयनय (जो कडा है) उसे स्वद्रव्याश्रित शुद्ध द्रव्य कडा. समज में आया ? पुद्गलपरिणाम का आत्मा कर्ता है, यह अशुद्धनय का, व्यवहारनय का कथन है. परद्रव्य है न ? और परद्रव्य परिणाम राग का कर्ता है, वड अशुद्धद्रव्य का, व्यवहारनय का कथन है. वास्तव में तो असद्भूत व्यवहारनय जड की पर्याय और अपनी पर्याय में है वड सद्भूत व्यवहारनय से शुद्ध पर्याय है और अशुद्धनिश्चय से राग है. निश्चय से अशुद्धनिश्चय भी व्यवहार है. बनिये को (औसा) निर्णय करना, बनिये के डाय में जैनधर्म आया !

એક જન ને લિખા હૈ, બડા ઇતિહાસિક હૈ. ઉસને લાખો પુસ્તક દેખે હોંગે, ‘જાપાન’ કા બડા ઇતિહાસિક હૈ. (ઉસને કહા કિ), જૈનધર્મ અનુભૂતિસ્વરૂપ હૈ. યાની કિ રાગ હૈ પરંતુ અંતર આત્મા કા અનુભવ કરના વહ જૈનધર્મ હૈ. આ..હા....! પરંતુ યહ જૈનધર્મ બનિયે કો મિલા. બનિયા ધંધે મેં ઘૂસ ગયા, નિર્ણય કરને કા ઠિકાના નહીં.

‘ઐસા જો નય વહ અશુદ્ધદ્રવ્યકે નિરૂપણસ્વરૂપ વ્યવહારનય હૈ.’ ઉસકી વ્યાખ્યા નીચે હૈ, (વહ વિશેષ લેંગે).... પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

卐 卐 卐

भादरवा वद १३, बुधवार ता. १९-०९-१९७९

गाथा - १८९

प्रवचन नं०-१८५

‘प्रवचनसार’ १८९ गाथा. यहाँ (तक) आया है. यहाँ क्या कहते हैं ? कि, आत्मा में जो राग होता है, राग - पुण्य-पाप का परिणाम, उसका कर्ता आत्मा है. राग का ग्रहण करनेवाला भी आत्मा (है और) राग को छोड़नेवाला भी आत्मा (है). परयीज का ग्रहण-त्याग आत्मा में है नहीं. सूक्ष्म बात है, भाई !

राग याहे तो शुभ - दया, दान, व्रत, भक्ति का डो, याहे तो अशुभराग डो वड अपनी पर्याय में अपने से होता है. राग का कर्ता भी आत्मा है (और) राग दुःखरूप है. उसका भोक्ता भी आत्मा है. आडा..डा...! समज में आया ? यहाँ (उसे) शुद्धद्रव्य का कथन कहते हैं. हे तो पर्याय की बात, परंतु यहाँ अशुद्धद्रव्य का कथन (कहा है). यानी ? अर्थात् स्वआश्रय से जो मलिनता अपने से उत्पन्न डो और अपने से कर्ता-भोक्ता डो, वड स्वआश्रय की अपेक्षा से शुद्धद्रव्य (का) कथन कहने में आया है. है तो पर्याय का (कथन). समज में आया ? सूक्ष्म बात है, भाई !

यड नीचे कडा, देओ ! ‘ऐसा जो नय वड अशुद्धद्रव्यके निरूपणस्वरूप व्यवहारनय है.’ क्या ? कर्म का परिणाम आत्मा करता है और कर्म का परिणाम आत्मा भोगता है, यड अशुद्धद्रव्य व्यवहारनय का कथन है. ऐसा है नहीं, परंतु निमित्त है तो ऐसा कहने में आया है. आडा..डा...! निमित्त का अर्थ ? कि, आत्मा राग करता है तब कर्मबंधन का परिणाम होता है, ऐसा निमित्त देओकर अशुद्धद्रव्य का कथन (होता है) कि, पुद्गलपरिणाम का आत्मा कर्ता है. राग किया न ? (तो) राग से जो कर्मबंधन हुआ तो राग का कर्ता है तो परपरिणाम का कर्ता है, ऐसा व्यवहार का आरोपित कथन (करने में आता) है.

ऐसी बात समझनी...! समझ में आता है ?

यह तो 'प्रवचनसार' (है). भगवान त्रिलोकनाथ परमेश्वर के मुख से निकली वाणी - द्विव्यध्वनि का सार है. सूक्ष्म बात है, भाई ! यहां तो ऐसा कड़ा कि, अंक तो पांच ध्वनि के विषय में पर को जानने में रुकता है तो अपने को जानने में उसे झूझ नहीं. लेकिन यहां तो कहते हैं कि, स्व को बाद में जानना, पहले पर्याय में रागादि है, उसका यथार्थ ज्ञान हो तो उसे द्रव्य का ज्ञान होना ही चाहिए. क्या कड़ा ? सूक्ष्म बात (है), भाई !

जिसने अपनी पर्याय में (जो) राग (होता है वह) अपने में कर्ता है और अपना कार्य है (ऐसा नहीं जानकर), आत्मा पुद्गल का कर्ता (है) और अपना कार्य पुद्गल का है (ऐसा जाना), वह तो अशुद्धद्रव्य निमित्त का व्यवहारनय का कथन है. और अपने में राग होता है... आडा..डा...! राग का परिणामन करनेवाला मैं हूँ, राग मैंने ब्रह्मण्ड किया है, मैं छोड़नेवाला हूँ, वह है पर्याय, लेकिन अपना परिणाम देकर (उसे) शुद्धद्रव्य का कथन कहने में आया. अरे...! अरे...! ऐसी बातें ! वीतराग सर्वज्ञ परमेश्वर द्विव्यध्वनि (में जो कहते हैं उसे) संतो करुणा करके जगत को बात करते हैं.

यह आया, नीचे देओ, नीचे है. नीचे है ? झूटनोट. 'यहां शुद्धद्रव्यका कथन अंक द्रव्याश्रित परिणामकी अपेक्षासे...' परिणाम, डां ! अपने स्वद्रव्य के परिणाम के आश्रित कथन है. द्रव्य का कथन नहीं, यह तो द्रव्य के परिणाम का कथन है. आडा..डा...! है ? 'परिणामकी अपेक्षासे जानना चाहिए, और अशुद्धद्रव्यका कथन अंक द्रव्यके परिणाम अन्यद्रव्यमें आरोपित करनेकी अपेक्षासे जानना चाहिए.' पुद्गल का परिणाम है, उसका आत्मा कर्ता है, यह आरोपित कथन है, वास्तविक नहीं. और अपना आत्मा में राग, द्वेष, पुण्य-पाप, वासना, विषय आदि वासना (होती है) इस परिणाम का शिव कर्ता है, आत्मा उसको ब्रह्मण्ड करता है और आत्मा उसको छोड़ता है. यह अपना स्वआश्रय की अपेक्षा से शुद्धद्रव्य का कथन कहने में आया. है तो परिणाम (है) वही शुद्ध द्रव्यका, ऐसा कहने में आया है). समझ में आया ? ऐसा सूक्ष्म है, भाई !

अब, यहां टीका में. 'क्योंकि शुद्धरूप और अशुद्धरूप - दोनों प्रकारसे द्रव्यकी प्रतीति की जाती है.' है अंदर ? क्या कहते हैं ? 'शुद्धरूप...' (यानी) अपना परिणाम अपने से होता है वह शुद्धरूप. भले राग है, परंतु स्वद्रव्य का (परिणाम) है इस अपेक्षासे

(शुद्धरूप कडा). आडा..डा...! 'शुद्धरूप और अशुद्धरूप - दोनों प्रकारसे द्रव्यकी प्रतीति की जाती है.' आडा..डा...! 'किन्तु यहाँ निश्चयनय साधकतम...' आ..डा..डा...! कोई ऐसा ही मान ले कि, विकार का परिणाम मेरा नहीं है, मेरे में नहीं है (तो वह जूठी दृष्टि है).

'समयसार' ७५ से ७८ (गाथा में) दृष्टि का विषय में ऐसा दिया कि, भगवान् आत्मा ! पूर्णानंद स्वरूप प्रभु ! उसकी जिसे दृष्टि हुई है, स्वभाव सिद्धान्त सख्यिदान्त प्रभु ! उसकी जिसे दृष्टि हुई है, अनुभव हुआ है, उसे राग है वह अपना कार्य नहीं. वहाँ ऐसा दिया है. स्वभाव की दृष्टि हुई न ? तो स्वभाव सिद्धान्त भगवान् निर्मलानंद प्रभु है, उसकी दृष्टि हुई तो उसका कार्य तो निर्मल परिणाम उसका कार्य है. वहाँ ऐसा दिया. और राग है वह कर्म कर्ता, कर्म व्यापक (है और) राग उसका व्याप्य है. राग उसका - कर्म का कार्य है. सूक्ष्म बात है. 'समयसार' में ऐसा दिया. वह किस अपेक्षा से ? अंदर सिद्धान्त प्रभु ! पूर्णानंद के नाथ का अवलोकन हुआ, अनंतकाल में कभी पांच इन्द्रिय के विषय को छोड़कर अपना विषय कभी अवलोकन किया नहीं था. आत्मा भगवान् कौन है उसका अवलोकन नहीं किया था. आ..डा..डा...! पांच इन्द्रिय का यह देखा, यह रूप देखा, रस (यथा), वह तो सब परयीज है. समज में आया ?

जब अपना भगवान् आत्मा... ! आ..डा..डा...! परमानंद की मूर्ति सख्यिदान्त प्रभु ! जिसने पर्याय (उसमें) जुकाकर, अपने स्वभाव की दृष्टि हुई, वह आत्मा परमात्मस्वरूप है, ऐसी प्रतीति सम्यग्दर्शन में हुई उसके स्वभाव का कार्य, निर्मल परिणाम उसका कार्य और आत्मा उसका कर्ता (है). मलिन परिणाम जो होता है (उसका) कर्म कर्ता (है) और कर्म का कार्य है, वह (उसे) निकाल देने की अपेक्षा से है. समज में आया ? भाई ! अक ओर ऐसा (कहे) और अक ओर ऐसा (कहते हैं).

वहाँ तो स्वभाव चैतन्यभगवान् ! वीतरागमूर्ति प्रभु ! प्रभु का अकषायस्वरूप है न ? प्रभु तो वीतरागमूर्ति छे. उसमें राग-भाग है नहीं. वस्तु के स्वभाव में दया, दान का विकल्प भी उसमें तो है नहीं. ऐसी यीज जो परमात्मस्वरूप है, परमेश्वर भगवान् भगवत् स्वरूप (है), आ..डा..डा...! इसका जिसने अंतर में अवलोकन किया तो अवलोकन करनेवाले का कार्य क्या ? कि, निर्मल सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्य होता है, यह उसका कार्य (है). उसका वह कर्ता है. राग होता है, उसका वह कार्य नहीं, उसका कर्ता आत्मा नहीं. वह निकाल देने की अपेक्षा (से बात की है). आडा..डा...!

वहां औसा लिया कि, कर्म व्यापक है और विकार उसका व्याप्य - कार्य है. आत्मा व्यापक है और विकार व्याप्य है, औसा नहीं कडा. अरे...रे...! समज में आया ?

प्रश्न :- ओक डी आचार्य द्यो प्रकार कडे ?

समाधान :- कौन सी अपेक्षा (कडते हैं) ? वहां दृष्टिप्रधान कथन है. दृष्टि, अभिप्राय स्वरूप की ओर ढल गया. परमानंद का नाथ पर अभिप्राय, श्रद्धा ढल गई तो राग उसका कार्य है नहीं. क्योंकि द्रव्य और गुण पवित्र है, तो पवित्र का कार्य तो पवित्र होता है. ये बनिये की बात नहीं है, यह तो सूक्ष्म बातें हैं. आडा..डा...!

भगवान तीनलोक के नाथ ! इनका किस अपेक्षा से कथन है वह समजना याडिये. वहां तो औसा कडा.. अरे...! वहां तो यहां तक कडा (कि), भगवान परमानंद प्रभु अवलोकन में आया, अपनी ज्ञान की पर्याय में सारी वस्तु ज्ञेयरूप जानने में आयी, तब अनुभव में सम्यग्दर्शन हुआ. (तब) वस्तु है वह कर्ता और निर्मल परिष्काम उसका कार्य (है). समजे ? लैया ! विकार कर्ता और विकार आत्मा का कार्य वहां नहीं. वह स्वभाव की दृष्टि का कथन है. समज में आया ?

वहां तो ज्ञानप्रधान कथन है. वहां दृष्टिप्रधान कथन है. बात समज में आयी ? सम्यग्दर्शन के साथ में... अभिप्राय जिसे सामान्य स्वरूप का हुआ है, उसे राग मेरा कार्य है, कर्ता है, उस विशेष का ज्ञान उसे यथार्थ होता है. समज में आया ? बहुत अटपटा ! मार्ग औसा है, भाई ! अनादिकाल से ये पांच ईन्द्रियों द्वारा पर को देखने में रुक गया है. छिन्दी बहुत नहीं आती है.

अंदर अण्डानंद प्रभु ! अतीन्द्रिय आनंद का ढल, पिंड ! अतीन्द्रिय ज्ञान का सारा घर ! उसको देखने में कभी दृष्टि में, ज्ञान में लिया नहीं. शास्त्रज्ञान किया, वह तो पर की ओर का लक्ष्य है. लेकिन जाननेवाले को जाना नहीं. जाननेवाला पर को जानने में रुक गया. आडा..डा...! समज में आया ? वहां सम्यग्दर्शन की बात चलती है तब तो दृष्टि का, अभिप्राय का विषय त्रिकाल (स्वभाव) है, उसका कार्य विकार है, औसा होता नहीं.

वहां तो दृष्टि के साथ जो ज्ञान प्रगट हुआ, वह ज्ञान, अपनी पर्याय में राग होता है (वह) अपनी पर्याय में है, अपने से है, औसा ज्ञान जानता है. दृष्टि है वह निर्विकल्प है. निर्विकल्प का विषय निर्विकल्प अण्डानंद प्रभु है और ज्ञान है वह सविकल्प है. स्व

और पर दोनों को जाननेवाला ज्ञान है. समज में आया ? दृष्टि - दर्शन है, ये सम्यग्दर्शन तो निर्विकल्प अत्मेद है और उसका विषय अत्मेद है. अमंडानंद प्रभु (उसका विषय है) और साथ में जो ज्ञान हुआ वह सविकल्प है. सविकल्प माने राग नहीं. स्व द्रव्य को, गुण को, पर्याय को जाने वह ज्ञान की पर्याय का स्वभाव है. आडा..डा...! समज में आया ?

यहां ज्ञानप्रधान कथन में (कहते हैं), आ..डा...! है ? 'निश्चयनय साधकतम (उत्कृष्ट साधक) होनेसे ब्रह्मण किया गया है;...' भाषा देजो ! राग भक्ति पर्याय मेरा कार्य है और मैं कर्ता हूँ, वह निश्चयनय आदरणीय है, साधकतम है, ऐसा कडा. क्योंकि राग अपने में है और (स्वयं) कर्ता है, वह यथार्थ है. परंतु उस यथार्थ का ज्ञान, सामान्य का - दृष्टि का (विषय का) हुआ है, उसे यथार्थ ज्ञान होता है. आडा..डा...! समज में आया ? सूक्ष्म बात है, भगवान ! वह गाथा ही ऐसी है. भाई ! ऐसी बातें हैं. आडा..डा...! और भी सूक्ष्म आयेगा, धीरे धीरे समजना. वह तो अपूर्व मार्ग है, प्रभु ! आडा..डा...! तेरी प्रभुता का पार नहीं, नाथ ! तेरी प्रभुता अनंती अनंती है.

'पंचास्तिकाय' की २७वीं गाथा में लिया है न ? भाई ! राग में भी कर्ता प्रभु आत्मा है, प्रभु है.

मुमुक्षु :- आत्मा की व्याख्या की है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- आत्मा की व्याख्या की है. २७वीं गाथा ! आ..डा..डा...! प्रभु है आत्मा ! लेकिन प्रभु कैसे ? कि, अशुद्ध परिणाम को करने में भी प्रभु और शुद्ध परिणाम करने में भी प्रभु (है). पर की कोई अपेक्षा है नहीं. ऐसी बात समजे नहीं और अंकांत कर बैठे. आडा..डा...!

ज्ञानी को राग होता है वह दुःख है. दुःख है उसका कर्ता आत्मा है और दुःख का कार्य भी आत्मा का है. वह शुद्धद्रव्य का कथन (है). शुद्ध स्व अपेक्षा यानी स्व अपेक्षित परिणाम का कथन. और आत्मा कर्म का कर्ता है, वह तो निमित्त है न ? वह तो आरोपित कथन है, वास्तविक है नहीं. धीरे से समजना प्रभु !

अनादि से ऐसा शब्द रह गया है कि, जैन साधु हुआ, ग्यारह अंग का पठन किया, लेकिन वास्तविक शब्द अंदर रह गया. मिथ्यात्व शब्द ! समज में आया ? राग है वह अपना है ? (ऐसा पूछे तो) कहे कि, ना. राग ज्ञानी को होता ही नहीं है. अथवा राग है वह धर्म का कारण है, ऐसा मान लिया. समज में आया ? ऐसा है

नहीं. राग है (वह) धर्म का कारण नहीं है. पर्याय में है (वह) अपने से है. वह शुद्धद्रव्य स्वआश्रित परिणाम है उसका यह कथन है. और कर्म का कर्ता आत्मा है, यह व्यवहारनय का कथन है. क्योंकि पर का कर्ता है नहीं. सिर्फ निमित्त ढेभकर पर का कर्ता कलने में आया. आडा..डा...! ऐसी बातें !

‘यहां निश्चयनय साधकतम (उत्कृष्ट साधक) डोनेसे ब्रह्मण किया गया है;...’ भाषा ढेभो ! बहुत सूक्ष्म (बात), भगवंत ! तेरी बात ऐसी है न, नाथ ! आडा..डा...! कलते हैं कि, पुण्य-पाप का जो भाव डोता है (उसका) कर्ता आत्मा (है) और कार्य अपना (है), यह निश्चयनय का साधकतम – साधनेवाली चीज है. यह साधकतम है. साधकतम का अर्थ राग अपना है, ऐसा सिद्ध करने को कडा. राग अपना है और अपने से है. समज में आया ? ढेभो तो अंदर (पाठ में) है कि नहीं ?

‘निश्चयनय साधकतम (उत्कृष्ट साधक) डोनेसे ब्रह्मण किया गया है;...’ ढेभो ! पुण्य और पाप, राग और द्वेष, विकल्प आदि का आत्मा कर्ता है और उसका भोक्ता है, यह स्वनय की अपेक्षा से, शुद्धद्रव्य की अपेक्षा से अपना है, ऐसा ब्रह्मण किया गया है. सूक्ष्म बात (है), भगवान ! आडा..डा...! अपने आप पढे तो कुछ सूजे ऐसा नहीं है. मार्ग ऐसा है, प्रभु !

यह तो तीनलोक के नाथ केवली से सिद्ध हुआ है. परमात्मा परमेश्वर जिनेश्वरदेव पूर्ण परमात्मदशा प्राप्त हुई, बाद में वाणी नीकली उस वाणी का (यह) सार है. ये कोई आलीदुआली कथा-वार्ता करते हैं, ऐसा है नहीं.

मुमुक्षु :- राग परिणाम आत्मा का है यह शुद्धनय का कथन...

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह अपना है उस अपेक्षा से. स्वद्रव्य का परिणाम है, उस अपेक्षा से शुद्धद्रव्य का कथन (है) और पर का कर्ता (है वह) अशुद्धद्रव्य का व्यवहारनय का कथन (है). कर्ता है नहीं और कर्ता (कलना) वह व्यवहार. विकार अपने में है और (उसका) कर्ता आत्मा है. आडा..डा...!

यहां तो विशेष कडा था कि, ‘निश्चयनय साधकतम (उत्कृष्ट साधक) डोनेसे...’ निश्चयनय साधक है. व्यवहारनय (जो) पर का कर्ता (कलता है) वह नय बाधक है. समज में आया ? सूक्ष्म बात (है), बापू ! आडा..डा...!

अभी तो कोई (ऐसा मानता है कि), राग है वह अपना नहीं. और (कोई) ऐसा

मानता है कि), राग है वह दुःखरूप है, अपने में है ही नहीं। ज्ञानी को दुःख है ही नहीं। (ऐसी मान्यता) अकांत मिथ्यादृष्टि है। आ..डा...!

यहां यह बात सिद्ध करनी है। है ? 'निश्चयनय...' यहां निश्चयनय कौन (है) ? अपने पुण्य-पाप का मलिन परिणाम (का) कर्ता (आत्मा है) और अपना कार्य है, यह निश्चयनय साधकतम है। क्योंकि अपना परिणाम अपने से हुआ है और स्वतंत्रतया हुआ है। विकार परिणाम स्वतंत्रतया हुआ है। कर्म का निमित्त है तो हुआ है, ऐसा नहीं। आ..डा..डा...! क्योंकि विकार परिणाम पर्याय में स्वतंत्रतया (होता है)।

अपना कर्ता विकारी परिणाम, विकारी परिणाम कार्य, विकारी परिणाम साधन, विकारी परिणाम संप्रदान, करके अपने में रभा, अपने से - मलिन से मलिनता हुई, मलिन के आधार से मलिनता हुई। आडा..डा...! कठिन बातें हैं, प्रभु ! मार्ग बहुत सूक्ष्म है।

साधकतम कलकर, 'उत्कृष्ट साधक' कहां न ? साधकतम कहां न ? साधक नहीं, साधकतर नहीं, साधकतम ! साधक, साधकतर, साधकतम। उत्कृष्ट साधक ! आडा..डा...! क्योंकि अपनी पर्याय में राग है (यह) ज्ञानी भी जानते हैं। सम्यग्दृष्टि जानते हैं कि, मेरी पर्याय में राग है, मैं कर्ता (हूँ), मैं परिणामन करनेवाला हूँ। कोई कर्म से विकार हुआ है, ऐसा है नहीं।

मुमुक्षु :- श्रद्धा अपेक्षा से ऐसा मानते हैं कि,...

पूज्य गुरुदेवश्री :- श्रद्धा वह तो सामान्य का अभिप्राय। वह तो लेंगे कि, इस यथार्थ परिणाम का ज्ञान जिसे हो, उसे सामान्य का अभिप्राय तो होता ही है। सामान्य के अभिप्राय बिना उसे यथार्थ ज्ञान होता ही नहीं।

मुमुक्षु :- वह तो ...

पूज्य गुरुदेवश्री :- है, लेकिन न्याय है न ?

प्रभु ! समझ में आये ऐसी बात है, भगवान ! ऐसा मत समझना कि, मुझे उलठन हो रही है। भगवान तीनलोक का नाथ केवलज्ञान प्रगट करनेवाला (तुं है), तेरी ताकत (है) और यह समझ में न आये, जैसे जैसे हो ? आ..डा..डा...!

यहां तो यह सिद्ध करना है.. कोई ऐसा ही मान ले कि, ज्ञानी हुआ, धर्मी हुआ बाद में उसे राग होता ही नहीं। समझ में आया ? और राग होता नहीं तो दुःख होता ही नहीं। (ऐसा माननेवाला) मिथ्यादृष्टि है। उसे जबर नहीं। आ..डा...! यह बात

सिद्ध करते हैं, भाई ! आडा..डा...! बाह में नीचे स्पष्टीकरण करेंगे, डां ! यहाँ तो इस शब्द का स्पष्टीकरण है न !

‘किन्तु यहाँ निश्चयनय साधकतम (उत्कृष्ट साधक)...’ (है). उत्कृष्ट साधक यानी अपनी पर्याय अपने से हुई (वह) साधकभाव है. पर से हुई और पर का कर्ता है, वह साधक है नहीं. आडा..डा...! यह ज्ञेय अधिकार है. है ? ज्ञेयतत्त्व (प्रज्ञापन) उपर (लिखा है). जगत में छह ज्ञेय - छह द्रव्य हैं. अनंत आत्माओ, अनंत परमाणुओ, असंख्य कलाणु, एक धर्मास्ति, एक अधर्मास्ति, एक आकाश. (ऐसे) छह द्रव्य हैं, ज्ञेय हैं. उसमें आत्मा भी एक ज्ञेय है.

आत्मा-ज्ञेय का स्वरूप क्या ? कि, द्रव्य है, गुण है और पर्याय में विकार है, वह विकार अपना है. समज में आया ? आडा..डा...! एक ओर ऐसा सुना डो कि, सम्यग्दृष्टि को राग डी नहीं है. अरे...! क्या अपेक्षा है ? भाई ! वह तो दृष्टि निर्विकल्प है और दृष्टि का विषय निर्विकल्प है. उसमें पर्याय और उसका विषय है नहीं.

बेदज्ञान - ज्ञान जो है वह स्वद्रव्य को जानता है, गुण को जानता है, विकार को जानता है, अविकार को जानता है. क्योंकि ज्ञान में एतनी ताकत है ! स्व-पर जानने की ताकत है. दृष्टि में तो अकेला स्वद्रव्य की प्रतीत करने की ताकत है. समज में आया ? आडा..डा...! स्थानकवासी में कहे कि, सामायिक करो, पोशा करो, पडिकम्मणा करो तो धर्म डो जायेगा.

मुमुक्षु :- श्रद्धा का विषय अलग और ज्ञान का विषय अलग हुआ.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वहाँ दो अपेक्षा है. श्रद्धा है वह विकल्प बिना की निर्विकल्प दृष्टि है और निर्विकल्प दृष्टि है तो उसका विषय अज्ञान सामान्य है. यहाँ आयेगा कि, जिसे सामान्य का अभिप्राय हुआ है उसे पर्याय का यथार्थ ज्ञान (अर्थात्) राग मेरा कार्य है, ऐसा ज्ञान उसे डोता है. भैया ! थोडा सूक्ष्म है लेकिन... आडा..डा...! भगवान ! यहाँ तो सब परमात्मा हैं !! आ..डा...! क्या कडा ?

‘शुद्धरूप और अशुद्धरूप - दोनों प्रकारके द्रव्यकी प्रतीति की जाती है.’ क्या कडते हैं ? कि, अपनी पर्याय में अशुद्धता है यह भी शुद्ध द्रव्य का कथन है और आत्मा पर का कर्ता है वह अशुद्धनय का, व्यवहारनय का कथन है. दोनों प्रकार से उसका ज्ञान डोना याडिये. आ..डा...! सूक्ष्म बात है, भाई ! यह तो सिद्धांत है, यह कोई कथा-

वार्ता नहीं. आडा..डा...! अरे...! उसने कभी सत्य का स्वरूप (जाना नहीं).

(ऐसा क्यों कहते हैं ?) क्योंकि राग है वह भी उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य युक्तं सत् है. है कि नहीं ? कि, नहीं है ? भगवान तो ऐसा कहते हैं कि, राग का उत्पाद हुआ वह उत्पाद भी सत् है. पूर्व की अवस्था व्यय हुई वह भी सत् है और त्रिकाल भगवान है वह भी सत् है. उत्पाद-व्यय-ध्रौव्य युक्तं सत् ! अभी यह सिद्ध करना है. त्रिकाली (स्वभाव) सम्यग्दर्शन का विषय सत्, भूतार्थ जो त्रिकाल है वह तो सम्यग्दर्शन का विषय है ही, लेकिन वह सम्यग्दर्शन का विषय जिसे (प्राप्त) हुआ, उसे पर्याय में 'राग मेरा है' ऐसा यथार्थ ज्ञान उसे होता है. समझ में आया ?

मुमुक्षु :- अंक जगह ऐसा आता है कि, आत्मा में राग करने की योग्यता ही नहीं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह तो स्वभाव में (योग्यता) नहीं. द्रव्य और गुण तो पवित्र हैं. अनंत गुण हैं. भगवानआत्मा में अनंत अनंत गुण हैं. अंक नहीं, दो नहीं, अनंत अनंत हैं. ओ..डो...! उसमें कोई ऐसा नहीं कि, विकार करे. उस अपेक्षा से कडा कि, स्वभाव विकार का कर्ता नहीं. परंतु पर्याय में विकार होता है वह पर्यायदृष्टि से होता है. आ..डा...! समझ में आया ? भाई ! ऐसी बातें हैं ! नये आदमी को तो ऐसा लगे कि, ये क्या कहते हैं ? प्रभु ! सत्य ऐसा है. बहुत सूक्ष्म है, प्रभु !

यहां कहते हैं कि, स्वभाव जो चैतन्य त्रिकाल है उसका जिसे अभिप्राय में भान तो हुआ. इस सामान्य का जिसे अभिप्राय हुआ उसे पर्याय में राग है, मैं करता हूं, मेरा परिणामन है, (ऐसा) पर्याय का यथार्थ ज्ञान उसे होता है. समझ में आया ? आडा..डा...! ग्रहण किया है (ऐसा कडा है) न ? साधकतम निश्चयनय ग्रहण किया है. राग, पुण्य, पाप भविन परिणाम मेरे (हैं), यह स्व की अपेक्षा से शुद्धनय का निश्चयनय का कथन (है) और यह साधकतम है. (ऐसा) निश्चय ग्रहण करने लायक है. आडा..डा...!

अब नीचे (मूल ग्रंथ में फूटनोट) है न ? 'दो' लिखा है न ? 'ग्रहण किया गया है.' उसका अर्थ है न ! 'निश्चयनय उपादेय है...' आ..डा...! राग की परिणति - पर्याय निश्चयनय का विषय है वह तो उपादेय है. आडा..डा...! जानते हैं न ? जानते हैं कि, मेरे में है. इस अपेक्षा से उपादेय है (कडा). आडा..डा...! 'और व्यवहारनय लेय है.'

प्रश्न :- द्रव्य सामान्यका आवंजन ही उपादेय है,....' प्रभु ! आपने इतनी बातें

क्यों ली ? अेक वस्तु त्रिकाल सामान्य है वही उपादेय है, ऐसा नहीं कलकर, यह अशुद्ध पर्याय उपादेय है, ऐसा आप कहां से लाये ? (ऐसा) प्रश्न करते हैं. प्रश्न है न ? समजने की जिज्ञासा (है). आशंका होती है, शंका नहीं (होती). आप कहते हो वह जूठ है, ऐसा नहीं. लेकिन आप कहते हो वह मेरी समज में नहीं आता तो मेरी आशंका है. आहा..हा...! शंका नहीं. आप कहते हो वह बराबर है. परंतु मेरी समज में आता नहीं. क्योंकि अेक ओर ऐसा कहे कि, त्रिकाली ज्ञायकभाव ध्रुव स्वरूप वही उपादेय है, पर्याय उपादेय नहीं. ऐसा तो आप ('समयसार' की) ग्यारहवीं गाथा में पोकार करते हो. शिष्य का प्रश्न है. भाई ! आहा..हा...!

भगवान ! यह तो 'अमृतयंद्रायार्थदेव' का अमृत है !! 'जे स्वरूप समज्या विना' पर्याय का स्वरूप भी मेरे में है (यह समज नहीं). त्रिकाली स्वरूप समजे विना, (यह) तो ठीक, लेकिन पर्याय मेरे में है, सम्यग्दर्शन हुआ तो पर्याय - राग मेरे में है, यह भी सम्यग्ज्ञान हो गया. पर्याय का यथार्थ ज्ञान है, उसे द्रव्य का यथार्थ ज्ञान होता ही है. द्रव्य का यथार्थ ज्ञान हुआ, उसे पर्याय मेरे में है, ऐसा यथार्थ पर्याय का ज्ञान होता ही है. आहा..हा...! समज में आया ? धीरे से समजना, भाई !

अनंतकाल... अनंतकाल यौरासी के अवतार में भीत गया. आहा..हा...! सभेरे देजते हैं तो, इह (अेक प्रकार का जंतु) आते हैं, इह ! सेंकडो सूक्ष्म (जंतु) ! आ..हा..हा...! शरीर छोटा (और) पंज बडी होती है. कितने तो मुखिकल से उड पाते हैं. नीचे गिरे, ये आत्माओं (कब उसमें से बाहर निकले) ? वह भी अंदर है तो प्रभु. उसका द्रव्य जो है वह तो निरावरण अजंडानंद है. आहा..हा...! वह कब मनुष्य हो और कब आग्रहरीहित बात सुनने में आये ? और कब (स्वरूप को) प्राप्त करे ? प्रभु ! दुर्लभ बात है. आ..हा...!

यहां कहते हैं, 'प्रश्न :- द्रव्य सामान्यका आवंजन ही उपादेय है,....' सिद्धांत में तो ऐसा कहा है. ग्यारहवीं गाथा (में कहते हैं कि), त्रिकाल भूतार्थ प्रभु ! सत्यार्थ सत् साडेभ ! वस्तु अनंत गुण का ध्रुव पिंड ! भूतार्थ सत्यार्थ सत् स्वरूप ! पूर्णानंद का नाथ ही उपादेय कहा है. (ऐसा) प्रश्न करते हैं. 'सामान्यका आवंजन ही उपादेय है,....' देजा ! सामान्य का अवलंजन ही उपादेय है. 'किर भी यहां रागपरिणामकी ग्रहण-त्यागरूप पर्यायोंको स्वीकार करनेवाले निश्चयनयको उपादेय क्यों कहा है ?' समज में आया ? भाई !

यह तो 'अमृतयंद्रायार्थदेव' की अमृतवाणी है ! यह कोई वार्ता-कथा नहीं है।

शिष्य का प्रश्न है, प्रभु ! त्रिकावी भगवान् पूर्णानंद का नाथ वस्तु है न ! आत्मपदार्थ है न ! तत्त्व है न ! तत्त्व है न !! अस्तित्व है न ! सारा पदार्थ अस्तित्व है। पूर्णानंद का नाथ (का जो) अस्तित्व है उसका अभिप्राय (करना) और आश्रय लेना उसे उपादेय कहा है और आप तो पर्याय और राग को उपादेय कहते हैं। क्या कहते हैं आप ? समझ में आया ? (ऐसा) प्रश्नकार का प्रश्न है।

'द्वयसामान्यका आलंबन ही उपादेय है, फिर भी यहां रागपरिणामकी ब्रह्म-त्यागरूप...' राग को ब्रह्म करना और राग को छोड़ना, इसे निश्चयनय का कहा। उस 'पर्यायोंको स्वीकार करनेवाले निश्चयनयको उपादेय क्यों कहा है ?' राग ब्रह्म करना और छोड़ना (ऐसे) निश्चयनय को आप उपादेय कहते हैं, आदरणीय कहते हैं। उपादेय तो त्रिकावी ज्ञायकभाव है। समझ में आया ? प्रश्न तो (हो सकता है), सूक्ष्म बात है न ? आ...डा...! यहां तो वस्तु का स्वरूप ही सिद्ध करते हैं।

'उत्तर :- रागपरिणामका कर्ता भी आत्मा ही है...' है ? याहे तो दया, दान, व्रत, काम, क्रोध का परिणाम (हो)। वह आत्मा की पर्याय में कर्ता होकर होता है। निश्चय से तो पर्याय कर्ता (है) और पर्याय कर्म (है)। (लेकिन) यहां आत्मा की पर्याय है न ? (इसद्विधे) आत्मा कर्ता कहा। आ...डा...! निश्चयनय से 'रागपरिणामका कर्ता भी आत्मा ही है और वीतराग परिणामका भी;...' वीतराग पर्याय का कर्ता भी आत्मा है। राग का भी कर्ता आत्मा है और राग को छोड़कर वीतराग परिणाम का कर्ता भी आत्मा है। आ...डा...! निर्मल वीतरागदशा का कर्ता भी आत्मा है। वह तो पर्याय (है)। समझ में आया ?

'अज्ञानदशा भी आत्मा स्वतंत्रतया करता है और ज्ञानदशा भी;...' स्वतंत्र करता है। उत्तर देते हैं कि, अज्ञानदशा में भी स्वतंत्र करता है। आ...डा...! अज्ञान का कर्ता भी स्वतंत्र है। कर्म के कारण से अज्ञान हुआ, ऐसा है नहीं। अपने को भूलकर त्रिकावी आनंद के नाथ को छोड़कर, 'शरीर मेरा है, राग मेरा है, इतना ही मैं हूँ', ऐसा जो अज्ञान (है उसका) स्वतंत्रतया कर्ता है। किसीने - ईश्वर ने, कोई कर्म ने अज्ञान करवाया है, ऐसा है नहीं। समझ में आया ? आ...डा...! ये सब माथापट्टी जैसा लगे। भाई ! बापू ! आ...डा...! माथापट्टी भीट जाये ऐसी बात है। आ...डा...! समझ में आया ? कहते हैं कि, (पर्यायों को स्वीकार करनेवाले) निश्चयनय को उपादेय क्यों कहा है ?

क्योंकि अज्ञान भी स्वयं करता है और वीतरागता भी (स्वयं करता है). 'ऐसे यथार्थ ज्ञान के भीतर...' क्या (कहते हैं) ? राग का कर्ता भी मैं हूँ, राग का त्यागकर्ता भी मैं हूँ, वीतरागता का कर्ता मैं हूँ, अज्ञानभाव से अज्ञान का कर्ता मैं हूँ, स्वभाव (से) मैं स्वभाव का कर्ता हूँ, ज्ञानदृशा में ज्ञान की पर्याय का कर्ता हूँ, 'ऐसे यथार्थ ज्ञानके भीतर द्रव्यसामान्यका ज्ञान गर्भितरूपसे समा डी जाता है.' जिसे पर्याय का ऐसा ज्ञान होता है, उसे त्रिकावी भगवान द्रव्यसामान्य प्रभु जो है, उसका ज्ञान गर्भित (रूप से) आ जाता है. नहीं तो पर्याय का यथार्थ ज्ञान उसे होता डी नहीं. आ..डा..डा...! क्या कडा ?

आत्मा निश्चय (से) राग का स्वतंत्र कर्ता है, राग का भोक्ता स्वतंत्र है, ऐसे ज्ञान में त्रिकावी भगवान जो शुद्ध चैतन्य स्वरूप है, उसका श्रद्धा-ज्ञान उसमें आ गया. यह श्रद्धा-ज्ञान आ गया, उसे यह ज्ञान यथार्थ होता है. समझ में आया ? जिसे त्रिकावी सामान्य स्वभाव का गर्भित हुआ डी नहीं, उसे यह निश्चयनय का पर्याय का ज्ञान यथार्थ होता डी नहीं. ऐसी बात है. बहुत सूक्ष्म बात है, भाई ! अनादि से कहीं कहीं विपरीत मान्यता में, शक्य में रुक गया है. शास्त्र का ज्ञान किया तो भी अंदर से यह निकाला कि, नहीं, राग अपना कार्य नहीं. धर्मी (को) राग होता डी नहीं. धर्मी हो तो उन्हें दुःख होता डी नहीं. यह तो मिथ्यात्व है. आ..डा..डा...!

इस कारण से यहां कडा कि, राग-द्वेष, पुण्य-पाप का मलिन भाव जो दुःख है उसका कर्ता आत्मा है. आनंद की दृशा करता है उसका कर्ता भी आत्मा है और दुःख की दृशा करनेवाला भी आत्मा है. ऐसा पर्याय का यथार्थ ज्ञान जिसे हो, उसे द्रव्य सामान्य का ज्ञान गर्भित (रूप से) उसमें आ जाता है. त्रिकावी ज्ञायकभाव का अभिप्राय हुआ बिना ऐसा पर्याय का ज्ञान यथार्थ होता नहीं. समझ में आया ? थोडा सूक्ष्म है. बनिये को झूरसद नहीं मिलती. स्त्री, पुत्र, धंधे की आड में झूरसद (नहीं मिलती). प्रभु ! मार्ग (कोई) अलग है, भाई ! आ..डा..डा...! अपनी यीज को जानने की झूरसद नहीं. आ..डा..डा...! यक्ष, रूप, रस, गंध, स्पर्श को जानने में रुक गया.

मुमुक्षु :- अपनी यीज को जानने का काम कठिन बहुत है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- कठिन नहीं है. कभी किया नहीं न ! किया नहीं इसलिये कठिन (लगता) है. सत् सरल है, सत् सर्वत्र है. आ..डा..डा...! सत् की प्राप्ति सरल है. 'श्रीमद्'

का वचन है। लेकिन सत् की प्राप्ति कलनेवाले गुरु का मिलना कठिन है। ऐसी बात है। 'श्रीमद्' का वचन है, पुस्तक में है। कल लाये हैं। कहां होगा ? कौन सा है ? २३वां वर्ष ? २३वें वर्ष में देखो ! (नवी आवृत्ति, पत्र-२०७) 'सत्' सत् ही है,....' 'श्रीमद् राजचंद्र' है न ? (उन्हींने लिखा है)। सत् परमात्मा सत् है। 'सरल है, सुगम है; सर्वत्र...' है। कोई भी क्षेत्र, काल में देखो, उस समय भगवान पूर्णानंद तो अंदर पडा ही है। आ...डा...डा...! 'सर्वत्र तेनी प्राप्ति होय छे; પણ 'सत्'ने बतावनार 'सत्' जोईअे.' सत् जोईअे, असत्नी मान्यतावाणा सत्ने बतावी नहि शके। समज में आया ? 'श्रीमद् राजचंद्र' ! ३३ वर्ष की उम्र में देख छूट गया। ३३ वर्ष में ! २३वें वर्ष में यह कडा, सत् (सरल है)। आडा...डा...!

बाद में कडा, 'नय अनंता छे,....' नय अनंत हैं। 'अकेका पदार्थमां अनंत गुणधर्म छे; तेमां अनंता नय परिणमे छे; तो अक अथवा बे चार नयपूर्वक बोली शकाय अेवुं क्वां छे ? माटे नयादिकमां समतावान रडेवुं; ज्ञानीओनी वाणी 'नय'मां उदासीन वर्ते छे,....' अपेक्षित बात है। आडा...डा...!

अक ओर ऐसा कडे कि, सत् त्रिकाली भगवान पूर्णानंद प्रभु, जिसमें पर्याय भी नहीं। वह सत् (है), वह दृष्टि का विषय (है), सम्यग्दर्शन उसके आश्रय से होता है। अक ओर ऐसा कडा कि, पर्याय में रागादि मलिनता है वह निश्चयनय से अपना परिणाम अपने से है। ज्ञान करवाते हैं। समज में आया ? (लेकिन) ऐसा मान ले कि, ज्ञानी को राग होता ही नहीं, धर्मा में तो राग है ही नहीं। (ऐसा माननेवाले को) सम्यग्दर्शन भी नहीं और सम्यक्ज्ञान भी नहीं। जूठ बात है। आ...डा...! समज में आया ?

(यहां कलते हैं), जैसे 'यथार्थ ज्ञान...' यथार्थ ज्ञान माने ? राग-द्वेष, पुण्य-पाप मलिन परिणाम का कार्य मेरा (है) और मैं कर्ता (हूँ), ऐसा जिसे यथार्थ ज्ञान है, 'जैसे यथार्थ ज्ञान के भीतर द्रव्यसामान्यका ज्ञान गर्भितरूपसे...' त्रिकाली ज्ञायकभाव का अभिप्राय उसमें आ जाता है। जिसे त्रिकाली (का) अभिप्राय नहीं, मैं त्रिकाली शुद्ध चिदानंद वस्तु हूँ, ऐसी श्रद्धा नहीं, अभिप्राय नहीं, उसे यथार्थ ज्ञान होता नहीं। यथार्थ ज्ञान उसे होता है, जिसे अभिप्राय में त्रिकाली आनंद का नाथ भगवान अंगीकार करने लायक है, ऐसा अभिप्राय हुआ है, उसे 'राग मेरा है', ऐसा यथार्थ ज्ञान होता है। अरे.. अरे...! ऐसी बातें हैं। बहनों को थोडा सूक्ष्म पडे। भाई ! तू भगवान डो न प्रभु ! तूसे सूक्ष्म कैसे पडेगा ?

आडा..डा...! अक क्षण में केवलज्ञान की ज्योत लेने की (ताकत) है ! आ..डा..डा...! भरयक गुण का समुद्र भरा है अंदर ! गुणवान पर दृष्टि दे और अकाग्र हो ! आडा..डा...!

भाईने विनय की व्याख्या की है. विनयतप ! आ..डा...! विनयतप की तीन व्याख्या की है. (१) त्रिकाली पूर्णानंद का नाथ में अकाग्र होना यह विनयतप है. (२) तीर्थंकर आदि गुरु का विनय करना यह पुण्य है और (३) मिथ्यादृष्टि का विनय करना यह पाप है. आडा..डा...!

यहां कड़ते हैं कि, पर्याय में राग आता है. डोता डी है, अरे...! मुनि को डोता है न ! भावविंगी संत, उनको पंच मडाव्रत का विकल्प (आता है वड) राग है, षतना दुःख है.

मुमुक्षु :- लेकिन साथ में सुख है न !

पूज्य गुरुदेवश्री :- सुख भी है. दोनों कडा न ! पडले कडा न ! 'मुनिव्रत धार अनंत बैर त्रैवेयक उपजायो, पण आत्मज्ञान बिन देश सुख न पायो' उसका क्या अर्थ हुआ ? कि, मुनिव्रत धारण किया, पंच मडाव्रत, अडाईस मूलगुण (पावे) वड दुःख है. राग है तो दुःख है. 'आत्मज्ञान बिन देश सुख न पायो' आत्मा के भान बिना देश सुख मिला नहीं. और आत्मज्ञान करके देश सुख भी मिला और जब तक (पूर्णा) वीतराग नहीं (हुआ), राग है उसका दुःख भी साथ में है. आडा..डा...! बहुत कठिन काम ! समजना, समजना, समजना... प्रभु तो समजना का पिंड है न ! ज्ञान का पिंड है. ज्ञान यानी शास्त्रज्ञान नहीं, वड तो जानपने का पिंड है, ज्ञानसागर है ! आ..डा..डा...!

कड़ते हैं कि, जिसे 'द्रव्यसामान्यका ज्ञान गर्भितरूपसे समा डी जाता है. यह विशेषका भलीभांति यथार्थ ज्ञान हो तो यह विशेषोंको करनेवाला...' विशेष पर्याय को करनेवाला 'सामान्यका ज्ञान होना डी याहिये. द्रव्यसामान्यके ज्ञानके बिना पर्यायोंका यथार्थ ज्ञान हो डी नहीं सकता.' है नीचे ? सूक्ष्म बात है, प्रभु ! यह तो अंदर की बात है, अपूर्व बात है ! आ..डा..डा...! यह कोई वार्ता-कथा नहीं है. भागवत कथा है ! भगवत कथा है ! 'नियमसार' में कडा है न ? यह भागवत कथा है. लोग भागवत (कथा) कड़ते हैं, वड नहीं. आडा..डा...!

'ःसद्विये उपरोक्त निश्चयनयमें द्रव्यसामान्यका ज्ञान गर्भितरूपसे समा डी जाता है.' राग अपना द्रव्य में अपने से है, ऐसा निश्चयज्ञान जिसे है, उसे सामान्यज्ञान तो अंदर

હોતા હી છે. સામાન્યજ્ઞાન કે બિના વિશેષજ્ઞાન યથાર્થ હોતા નહીં. આહા..હા...! સમજ મેં આતા હે ? સમજ મેં આતા હે ? ભૈયા ! યહાં તો સબ ભગવાન હેં, હાં ! બાલક (કોઈ) હે નહીં. બાલક ઔર વૃદ્ધ તો શરીર કી (અવસ્થા હે). અજ્ઞાન હે વહ આત્મા બાલક હે, સમ્યક્જ્ઞાન હુઆ વહ યુવાન હે ઔર કેવલજ્ઞાન હુઆ વહ વૃદ્ધ હે. ઇસકી અવસ્થા નહીં, યહ તો જડ કી અવસ્થા (હે). આહા..હા...!

યહાં તો અંતરાત્મા કે જ્ઞાન કી બાત ચલતી હે. આ..હા...! જિસને અંતરાત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ અભિપ્રાય મેં લિયા હે, ઉસકો પર્યાય મેં રાગ હે, યહ જ્ઞાન ઉસકો યથાર્થ હોતા હે. મેરે મેં, મેરે સે જ્ઞાન હે. નય અધિકાર મેં આ ગયા હે. એક નય ઐસા હે કિ, રાગ કા કર્તા ભી મેં હૂં ઔર રાગ કા ભોક્તા ભી મેં હૂં. જૉ નય ચલ ગઈ. પીછે જૉ નય હેં. આહા..હા...! જૉ નય હે ન ? અભી વ્યાખ્યાન હો ગયા હે. ‘મુંબઈ’ કી ઓર સે પુસ્તક છપેગા. ઉન લોગોં ને અભી (જન્મ) જ્યંતી મનાઈ ન ! સાત લાખ રૂપિયા નિકાલા થા. સાત લાખ ! જૉ નય, જૉ શક્તિ, અવ્યક્ત કે છહ બોલ આદિ, ઉસ પર અભી વ્યાખ્યાન હુએ હેં, ઉસકા પુસ્તક છપેગા. ઉપ પુસ્તક ‘મુંબઈ’ કી ઓર સે છપેંગે. ‘મુંબઈ’ કે લોગોં કા પ્રેમ બહુત થા. આ..હા...!

‘ઇસલિયે ઉપરોક્ત નિશ્ચયનયમેં દ્રવ્યસામાન્યકા જ્ઞાન...’ દ્રવ્યસામાન્ય યાની ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ. ત્રિકાલી સત્યાર્થ પ્રભુ ! ઉસકા જ્ઞાન ‘ગર્ભિતરૂપસે સમા હી જાતા હે. જો જીવ બંધમાર્ગરૂપ પર્યાયમેં તથા મોક્ષમાર્ગરૂપ પર્યાયમેં આત્મા અકેલા હી હે, ઇસપ્રકાર યથાર્થતયા (દ્રવ્યસામાન્યકી અપેક્ષા સહિત) જાનતા હે, વહ જીવ પરદ્રવ્યસે સંયુક્ત નહીં હોતા...’ ઉસે પરદ્રવ્ય કા સંબંધ હોતા નહીં. આહા..હા...! ‘ઔર દ્રવ્યસામાન્યકે ભીતર પર્યાયોંકો ડુબાકર...’ આહા..હા...! દ્રવ્યસામાન્ય કે જ્ઞાન કે સાથ પર્યાય કા જ્ઞાન હુઆ, ફિર પર્યાય કો ઝુકા દિ દ્રવ્ય પર. ‘દ્રવ્યસામાન્યકે ભીતર પર્યાયોંકો ડુબાકર, એકરૂપ કરકે સુવિશુદ્ધ હોતા હે.’ આહા..હા...! રાગ હે લેકિન જહાં સામાન્ય કા અભિપ્રાય હે તો વહાં (પર્યાય) ઝુક જાતી હે. પર્યાય વહાં ઝુકતી હે. ઝુકતે હી સુવિશુદ્ધ હો જાતા હે. રાગ છૂટકર સુવિશુદ્ધ હો જાતા હે. ગ્રહણ કિયા થા ઐસા જ્ઞાન હુઆ તો સ્વભાવ કે આશ્રય સે ઉસકા ત્યાગ હો ગયા. આહા..હા...! ભાઈ ! ઇસમેં સમજ મેં આતા હે ?

મુમુક્ષુ :- સ્પષ્ટીકરણ બહુત હોતા હે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ..હા..હા...! ઐસા માર્ગ હે. તીનલોક કે નાથ ! ઉનકે સંત

तो आऽतिया छोकर बात करते हैं. यह तो धीरा का काम है, भाई ! यह कोई उतावली से काम हो जाये, ऐसा नहीं है. आम (घर पर) लाये और आम पक जाता है ? धीरज का काम है, प्रभु ! सामान्य को, विशेष को पीछानना यह धीरा का काम है. आडा..डा...! अपनी विशेषता, डां ! परविषय की बात यहां है नहीं.

‘एसप्रकार पर्यायोक्ते यथार्थ ज्ञानमें द्रव्यसामान्यका ज्ञान अपेक्षित होनेसे और द्रव्य पर्यायोक्ते यथार्थज्ञानमें...’ द्रव्य यानी वस्तुसामान्य और पर्याय (यानी) विशेष. (उनके) ‘यथार्थज्ञानमें द्रव्यसामान्यका आलंबनरूप अभिप्राय अपेक्षित होनेसे...’ अभिप्राय तो त्रिकाली ज्ञायक का अभिप्राय है. दृष्टि में तो त्रिकाली भगवान का अभिप्राय है. समज में आया ? आडा..डा...! बहुत सूक्ष्म ! तुम सूक्ष्म हो न भगवान ! कर्म रूपी, तुम अरूपी. और पुण्य-पाप का विकल्प भी स्थूल (है), उससे भी बिन्न तेरी रीज द्रव्य अंदर है. (राग) पर्याय में है, द्रव्य का अभिप्राय जिसे यथार्थ हुआ, उसे पर्याय में राग है, (उसका) उसे यथार्थ ज्ञान होता है. आडा..डा...! ऐसी बात है.

‘उपरोक्त निश्चयनय को उपादेय कडा.’ निश्चयनय को उपादेय कडा न ? राग का परिणाम निश्चयनय का विषय कडकर आदरणीय कडा. आदरणीय का अर्थ यह कि, द्रव्य सामान्य का जो अभिप्राय हुआ है, वह ज्ञान करता है कि, यह (राग) है. इस अपेक्षा से आदरणीय कडा है. जाननेलायक है, वह आदरणीय है. समज में आया ? मेरे में है, पर में नहीं, ऐसे उपादेय कडा है. आडा..डा...!

प्रभु ! त्रिकाल द्रव्य तो शुद्ध चैतन्य है. परमानंद प्रभु का अभिप्राय, दृष्टि हुई है, उसे यह राग उपादेय है, ऐसा जाननेलायक की अपेक्षा से उपादेय कडा है. आ..डा...! है ? ‘(विशेष जाननेके लिये १२६वीं गाथाकी टीका देखनी चाडिये).’ पडले १२६ गाथा (आयी उसमें से) विशेष जानना. उसका कुछ नहीं.

अब, यहां (यलती टीका). ‘(क्योंकि) साध्यके शुद्ध होनेसे...’ साध्य शुद्ध होने से यानी क्या ? कि, शुद्ध द्रव्य तो दृष्टि में है ही, लेकिन पर्याय मेरे में है, वह भी शुद्ध साध्य है. आडा..डा...! शुद्ध नाम अपनी पर्याय में है, इस अपेक्षा से. है तो अशुद्ध, लेकिन वह अपनी पर्याय में है इस अपेक्षा से शुद्ध साध्य कडा. आडा..डा...! ऐसी भाषा !

‘साध्यके शुद्ध होनेसे द्रव्यके शुद्धत्वका द्योतक (प्रकाशक) होनेसे निश्चयनय ही साधकतम है...’ अशुद्धता साधकतम (है), ऐसा कडने में आया है. ‘द्रव्यके शुद्धत्वका द्योतक (प्रकाशक)

डोनेसे...’ अपनी पर्याय अपने से है, यह (शुद्धत्व का) द्योतक डोने से. अपनी पर्याय अपने से है, यह शुद्धत्व का द्योतक डोनेसे. पर के कारण से नहीं. (राग) है तो मदिन परिणाम (लेकिन कडते हैं कि), शुद्धत्व का द्योतक है. अपनी पर्याय में अपने से है, यह शुद्धत्व का द्योतक है (ऐसा उसका अर्थ है). आडा..डा...! बहुत धीरज याडिये, भाई ! यह तो जन्म-मरण मिटाने की बात है, प्रभु ! दुनिया में डोशियारी करनी, पंडिताई करनी, ऐसी यह बात नहीं है. आडा..डा...!

‘निश्चयनय डी साधकतम है,...’ क्या कडा ? अपनी पर्याय में राग, पुण्य-पाप का मदिन परिणाम भी अपने से अपने में है, यह सत्य का साधक है. सत् है न ? अपनी पर्याय में है न ? अे..ई...! व्याप्या दूसरी आई. आ..डा...! ‘किन्तु अशुद्धत्वका द्योतक व्यवहारनय साधकतम नहीं है.’ (अर्थात्) कर्म के परिणाम का मैं कर्ता (हूँ), कर्म का कार्य मेरा, यह बात साधक नहीं, वह तो जूठ है. आ..डा...!

विशेष कहेंगे...

प्रमाश वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

अथाशुद्धनयादशुद्धात्मलाभ एवेत्यावेदयति -

ण चयदि जो दु ममत्तिं अहं ममेदं ति देहदविणेषु।

सो सामण्णं चत्ता पडिवण्णो होदि उम्मगं॥१९०॥

न त्यजति यस्तु ममतामहं ममेदमिति देहद्रविणेषु।

स श्रामण्यं त्यक्त्वा प्रतिपन्नो भवत्युन्मार्गम्॥१९०॥

यो हि नाम शुद्धद्रव्यनिरूपणात्मकनिश्चयनयनिरपेक्षोऽशुद्धद्रव्यनिरूपणात्मकव्यवहारनयोप-
जनितमोहः सन् अहमिदं ममेदमित्यात्मात्मीयत्वेन देहद्रविणादौ परद्रव्ये ममत्वं न जहाति
स खलु शुद्धात्मपरिणतिरूपं श्रामण्याख्यं मार्गं दूरादपहायाशुद्धात्मपरिणतिरूपमुन्मार्गमेव
प्रतिपद्यते। अतोऽवधार्यते अशुद्धनयादशशुद्धात्मलाभ एव॥१९०॥

एवमात्मा स्वपरिणामानामेव कर्ता, न च द्रव्यकर्मणामिति कथनमुख्यतया गाथासप्तकेन
षष्ठस्थलं गतम्। इति 'अरसमरुवं' इत्यादिगाथात्रयेण पूर्वं शुद्धात्मव्याख्याने कुते सति शिष्येण
यदुक्तममूर्तस्यात्मनो मूर्तकर्मणा सह कथं बन्धो भवतीति तत्परिहारार्थं नयविभागेन बन्धसमर्थन-
मुख्यतयैकोनविंशतिगाथाभिः स्थलषट्केन तृतीयविशेषान्तराधिकारः समाप्तः। अतः परं द्वादश-
गाथापर्यन्तं चतुर्भिः स्थलैः शुद्धात्मानुभूतिलक्षणविशेषभेदभावनारूपचूलिकाव्याख्यानं करोति। तत्र
शुद्धात्मभावनाप्रधानत्वेन 'ण चयदि जो दु ममत्तिं' इत्यादिपाठक्रमेण प्रथमस्थले गाथा चतुष्टयम्।
तदनन्तरं शुद्धात्मोपलम्भभावनाफलेन दर्शनमोहग्रन्थिविनाशस्तथैव चारित्रमोहग्रन्थिविनाशः क्रमेण
तदुभयविनाशो भवतीति कथनमुख्यत्वेन 'जो एवं जाणित्ता' इत्यादि द्वितीयस्थले गाथात्रयम्।
ततः परं केवलिध्यानोपचारकथनरूपेण 'णिहदधणघादिकम्मो' इत्यादि तृतीयस्थले गाथाद्वयम्।
तदनन्तरं दर्शनाधिकारोपसंहारप्रधानत्वेन 'एवं जिणा जिणिंदा' इत्यादि चतुर्थस्थले गाथाद्वयम्।
ततः परं 'दंसणसंसुद्धाणं' इत्यादि नमस्कारगाथा चेति द्वादशगाथाभिश्चतुर्थस्थले विशेषान्तराधिकारे
समुदायपातनिका। अथाशुद्धनयादशुद्धात्मलाभ एव भवतीत्युपदिशति - **ण चयदि जो दु ममत्तिं**
न त्यजति यस्तु ममतां। ममकाराहंकारादिसमस्तविभावरहितसकलविमलकेवलज्ञानाद्यन्तगुणस्वरूप-
निजात्मपदार्थनिश्चलानुभूतिलक्षणनिश्चयनयरहितत्वेन व्यवहारमोहितहृदयः सन् ममतां ममत्वभावं
न त्यजति यः। केन रूपेण। **अहं ममेदं ति** अहं ममेदमिति। केषु विषयेषु। **देहदविणेषु**
देहद्रव्येषु, देहे देहोऽहमिति, परद्रव्येषु ममेदमिति। **सो सामण्णं चत्ता पडिवण्णो होदि उम्मगं**
स श्रामण्यं त्यक्त्वा प्रतिपन्नो भवत्युन्मार्गम्। स पुरुषो जीवितमरणलाभालाभसुखदुःखशत्रुमित्र-

નિન્દાપ્રશંસાદિપરમમાધ્યસ્થ્યલક્ષણં શ્રામણ્યં યતિત્વં ચારિત્રં દૂરાદપહાય તત્પ્રતિપક્ષભૂતમુન્માર્ગ મિથ્યામાર્ગ પ્રતિપન્નો ભવતિ। ઉન્માર્ગાચ્ચ સંસારં પરિભ્રમતિ। તતઃ સ્થિતં અશુદ્ધનયાદશુદ્ધાત્મલાભ એવ।।૧૧૯૦।।

હવે અશુદ્ધનયથી અશુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ જ થાય છે એમ કહે છે :-

‘હું આ અને આ મારું’ એ મમતા ન દેહ-ધને તજે,

તે છોડી જીવ શ્રામણ્યને ઉન્માર્ગનો આશ્રય કરે. ૧૮૦.

અન્વયાર્થ :- (યઃ તુ જે (દેહદ્રવિણેષુ) દેહ-ધનાદિમાં (અહં મમ इदम्) ‘હું આ છું અને આ મારું છે’ (इति ममतां) એવી મમતા (ન ત્યજતિ) છોડતો નથી, (સઃ) તે (શ્રામણ્યં ત્યક્ત્વા) શ્રામણ્યને છોડીને (ઉન્માર્ગ પ્રતિપન્નઃ ભવતિ) ઉન્માર્ગનો આશ્રય કરે છે.

ટીકા :- જે આત્મા શુદ્ધદ્રવ્યના નિરૂપણસ્વરૂપ નિશ્ચયનયથી નિરપેક્ષ રહીને અશુદ્ધદ્રવ્યના નિરૂપણસ્વરૂપ વ્યવહારનયથી જેને મોહ ઊપજ્યો છે એવો વર્તતો થકો, ‘હું આ છું અને આ મારું છે’ એમ આત્મીયપણે દેહ-ધનાદિક પરદ્રવ્યમાં મમત્વ છોડતો નથી, તે આત્મા ખરેખર શુદ્ધાત્મપરિણતિરૂપ જે શ્રામણ્ય નામનો માર્ગ તેને દૂરથી છોડીને અશુદ્ધાત્મપરિણતિરૂપ ઉન્માર્ગનો જ આશ્રય કરે છે. આથી નક્કી થાય છે કે અશુદ્ધનયથી અશુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ જ થાય છે. ૧૮૦.

भादरवा वद १४, गुरुवार ता. २०-०८-१८७८

गाथा - १८०

प्रवचन नं०-१८६

‘प्रवचनसार’ १८८ गाथा थई गई. (उवे) १८० (गाथा).

‘अब औसा कडते हें कि अशुद्धनयसे अशुद्ध आत्माकी डी प्राप्ति होती है :-’ क्या कडते हें ? स्पष्टीकरण करेंगे.

ण चयदि जो दु ममत्तिं अहं ममेदं ति देहदविणेषु।
सो सामण्णं चत्ता पडिवण्णो होदि उम्मगं।।१९०।।

नीचे उरिगीत.

‘हुं आ अने आ मारुं’ ओ ममता न देह-धने तजे,
ते छोडी जव श्रामायने उन्मार्गनो आश्रय करे. १८०.

टीका :- ‘जो आत्मा शुद्धद्रव्यके निरुपाणस्वरूप...’ शुद्ध द्रव्य चैतन्य भगवान का जो कथन किया, जैसे ‘निश्चयनयसे निरपेक्ष...’ अपना आत्मा शुद्ध, परसे बिलकूल भिन्न, जैसे शुद्ध भाव, शुद्ध द्रव्य की अपेक्षा ‘निरपेक्ष रहकर...’ (अर्थात्) उसका लक्ष्य छोडकर. शुद्ध चैतन्य भगवानआत्मा ! उसकी उपेक्षा करके, परद्रव्य मेरा है, औसी मान्यता करता है. सूक्ष्म बात है.

आत्मा शुद्ध चैतन्यधन की उपेक्षा करता है. दृष्टि में उसे लेता नहीं और पर वस्तु

मेरी है, उसकी अपेक्षा करता है। उसकी अपेक्षा करता है। क्या ? सूक्ष्म बात (है), भाई ! (जो) 'आत्मा शुद्धद्रव्यके...' कथन को यानी भाव. 'निश्चयनयसे निरपेक्ष...' (मूल ग्रंथ में फूटनोट है). 'निश्चयनयसे निरपेक्ष = निश्चयनयके प्रति उपेक्षावान; उसे न गिनने-माननेवाला.' भगवानआत्मा ! कर्म, शरीर, लक्ष्मी, स्त्री, कुटुंब-परिवार, मकान, वस्त्र से बिलकूल बिन्न चीज है. इस बिन्न चीज की उपेक्षा छोड़कर, उसकी उपेक्षा छोड़कर (अर्थात्) वह बिन्न है उसकी जबर नहीं.

प्रश्न :- राग से बिन्न नहीं ?

समाधान :- यहाँ तो राग से बिन्न लेना है. यहाँ तो यह लेना है. यहाँ तो पर की ममता का त्याग कराते हैं तब पर की ममता जो राग है, उसका भी त्याग कराते हैं. यह बात है. आहा...हा...!

अपने सिवा जो परद्रव्य हैं - कर्म, शरीर, स्त्री, कुटुंब, पैसा-लक्ष्मी, आभरु का लक्ष्य है, तो उसका लक्ष्य 'यह मेरा है' औसा मानता है, वह स्वरूप से ब्रष्ट है. तो पर का लक्ष्य छोड़कर अपना लक्ष्य करता है वहाँ (राग) नहीं आता. लक्ष्य करते हैं तो द्रव्य स्वभाव दृष्टि में आता है. समज में आया ?

वह आता है न ? 'ण वि होदि अप्पमतो ण पमतो' पर का लक्ष्य छोड़कर, कर्म, शरीर, लक्ष्मी सर्व, अपने स्वद्रव्य के अलावा सब द्रव्य, अरे...! देव-गुरु और शास्त्र भी परद्रव्य (है), उसका लक्ष्य छोड़कर, अपना लक्ष्य करता है. बीय में राग डो, वेकिन (परपदार्थ का) लक्ष्य छोड़कर, यहाँ द्रव्य उपर लक्ष्य आया तो राग भी छूट गया. समज में आया ? थोड़ी सूक्ष्म बात है, भाई ! यह तो तात्त्विक बात है.

मुमुक्षु :- परद्रव्यथी बिन्नपणे उपासवामां आवतो...

पूज्य गुरुदेवश्री :- उपासवामां आवतो, बिन्नपणे उपासवामां आवतो. वह कलना था, भाई ! क्या कडा ? कि, परद्रव्य से बिन्न उपासने में आता आत्मा. उसका अर्थ यह कि, अपने अलावा जितने परद्रव्य हैं, उनसे बिन्न उपासने में आया. अंतर अकाग्रता थी (तो) यहाँ (-बाहर से) छूटकर यहाँ (-अंदर) आये - द्रव्य में आया. बीय में राग को छोड़ना यह नहीं आया. वह राग तो छूट गया. समज में आया ? बिन्नपने उपासने में आया, उसमें यह कलना था. भाई ! ('समयसार' की) छद्दी गाथा है न ?

अपना स्वरूप भगवान ! ज्ञानानंद सलज्ज्म स्वरूप ! परद्रव्य की उपासना (छोड़कर),

लक्ष्य जो है उसे छोड़कर, जब परद्रव्य का लक्ष्य छोड़ता है तो स्वद्रव्य में लक्ष्य आता है. तो बीच में राग भी बिन्न हो गया. समझ में आया ? पर का लक्ष्य छोड़कर यहाँ द्रव्य का लक्ष्य किया तो द्रव्य का लक्ष्य करने में राग भी बिन्न हो गया. क्या कड़ा समझ में आया ?

भाईने प्रश्न किया था. १८८ (गाथा में) तो राग अपना है, ऐसा कड़ा. राग अपनी पर्याय में है. वह राग कोई पर में नहीं. राग अपने में हो तो उससे बिन्न की बात करते हैं कि पर से बिन्न की बात (करते हैं) ? लेकिन पर से बिन्न की बात करने में अपना स्वभाव, परद्रव्य (की) उपासना नाम सेवा थी, उससे बिन्न हुआ तो पर में लक्ष्य था वह अपने द्रव्य स्वभाव पर लक्ष्य गया तो राग भी उससे बिन्न हो गया. समझ में आया ? सूक्ष्म बात (है), भाई ! धर्म की बात सूक्ष्म बात है, प्रभु ! ऐसा मार्ग है.

प्रश्न :- परद्रव्य को छोड़े या राग को छोड़े ?

समाधान :- पर से बिन्न, राग से नहीं. पर से बिन्न करता है (और) द्रव्य पर लक्ष्य गया तो राग से बिन्न हो गया. समझ में आया ? ये तो कड़ा. अपने द्रव्य के अलावा परद्रव्य का लक्ष्य छूटा और उसकी उपासना छूट गई तो स्वद्रव्य पर लक्ष्य आया. तो बीच में राग को बिन्न करना नहीं पडा, स्वद्रव्य पर लक्ष्य आया तो राग बिन्न हो गया. क्या कड़ा, समझ में आया ? सूक्ष्म बात है, बापू ! भगवान ! तेरी जित ऐसी है ! आड़ा..डा...!

अंतर स्वरूप सखिदानंद प्रभु ! पूर्ण अनाकूल आनंद का कंद ! परद्रव्य के लक्ष्य में अनादि से रुका है. परद्रव्य की ममता से (रुका है). परद्रव्य से रुका है उसका अर्थ परद्रव्य की ममता (से रुका है). 'पर मेरा है' ऐसी दृष्टि छूटी... आड़ा..डा...! तो पर का लक्ष्य छोड़कर अपना द्रव्य पूर्ण स्वरूप है वहाँ लक्ष्य जाता है. पर का लक्ष्य छूटे तो राग उपर लक्ष्य जाता है, ऐसा नहीं. समझ में आया ? आड़ा..डा...!

पर्यायबुद्धि में पर का लक्ष्य (है अर्थात्) 'परद्रव्य मेरा है, शरीर मैं हूँ, वाणी मैं हूँ, मन हूँ, कर्म हूँ, लक्ष्मी हूँ, धातु की किया होती है वह सब मेरी है, मकान, आबड़, पर की सेवा करता था अथवा पर मेरा' ऐसा मानता था तो पर मेरा नहीं (ऐसा जब जाना) तो पर से लक्ष्य छूटा, तो लक्ष्य राग पर आया, ऐसा नहीं. समझ में आता

है थोडा ? भाई ! पर का लक्ष्य छूटा तो राग पर (लक्ष्य) आया, ऐसा नहीं. पर का लक्ष्य छूटा तो द्रव्य पर लक्ष्य आया. समज में आया ? राग उसकी पर्याय में है, ये तो यहाँ सिद्ध किया. परंतु परद्रव्य की ममता जब छूटती है तब उसका लक्ष्य जाकर आत्मा ज्ञायक पर जाता है. परद्रव्य की ममता छूटती है तो राग पर लक्ष्य आता है, ऐसा नहीं. आडा..डा...! ऐसा मार्ग सूक्ष्म बहुत, प्रभु ! आ..डा..डा...!

परद्रव्य पर लक्ष्य था, वहाँ लक्ष्य छूटा, गुलांट जाया. जो पर में मेरा मानता था, वहाँ गुलांट जाकर 'मैं ज्ञायक द्रव्य हूँ', ऐसा लक्ष्य हुआ तो राग से भी लक्ष्य छूट गया. समज में आया ? भीय में राग था, उसकी पर्याय में (था), लेकिन पर का लक्ष्य छोड़कर जहाँ स्व का लक्ष्य किया तो पर से भी छूटा और राग से भी छूट गया. आडा..डा...! सूक्ष्म बात है, भगवान ! यहाँ तो वीतराग की बात है, प्रभु !

केवली परमात्मा जिनेश्वरदेव ! उनकी दिव्यध्वनि यहाँ 'प्रवचनसार' (है) ! आ..डा..डा...! तीनलोक के नाथ सर्वज्ञ प्रभु महाविदेह में बिराजते हैं, उनकी दिव्यध्वनि यहाँ 'प्रवचनसार' (है). दिव्यध्वनि यानी उत्कृष्ट अवाज ! ओंकार ! इसका सार यहाँ 'प्रवचनसार' है ! आ..डा...! 'ओंकार ध्वनि सुनी, अर्थ गणधर विचारे' तीनलोक के नाथ की ध्वनि ओं (नीकलती है). उनको ऐसी भाषा नहीं होती. सर्वज्ञ परमात्मा अर्द्धत हुआ उनको ऐसी भाषा नहीं होती. कंठ डिलता नहीं, डोठ डिले नहीं. अंतर सारा आत्मा के प्रदेशमें से ओं ध्वनि उठती है. 'ओंकार ध्वनि सुनी, अर्थ गणधर विचारे' भगवान की ओंकार ध्वनि सुनी गणधर संत - गुण को धारण करनेवाले ऐसे गणधर उसका अर्थ विचारे. (दिव्यध्वनि में) आया सूत्र. (उसका) अर्थ विचारे. 'रथी आगम उपदेश भविक श्रव संशय निवारे' आडा..डा...!

यहाँ कहते हैं, 'जो आत्मा शुद्धद्रव्यके निरूपणस्वरूप निश्चयनयसे निरपेक्ष...' डोकर. त्रिकाली ज्ञायकभाव की अपेक्षा छोड़कर. आडा..डा...! 'अशुद्धद्रव्यके निरूपणस्वरूप व्यवहारनयसे...' यहाँ तो अशुद्धनय यानी परद्रव्य. परद्रव्य अपना है, व्यवहारनय आया था न ? परद्रव्य जो है, वहाँ अपना है ही नहीं. 'अशुद्धद्रव्यके निरूपणस्वरूप व्यवहारनयसे जिसे भोड़ उत्पन्न हुआ है...' परद्रव्य मेरा है, ऐसी व्यवहारनय से जिसे भोड़ - मिथ्यात्व उत्पन्न हुआ. आडा..डा...! 'ऐसा वर्तता हुआ...' है ? यहाँ कथा नहीं है. यहाँ थोड़े शब्द में भ्रम नहीं होता, ऐसा गंभीर है. आडा..डा...!

संतो की वाणी भगवान की वाणी है ! पढ़ने में पढ़ना कर्तव्य वहाँ है कि, जो परद्रव्य

है उसे अशुद्ध कडा न ? भाई ! परद्रव्य को अशुद्ध कडा और स्वद्रव्य को शुद्ध कडा. भले रागपर्याय (डो), लेकिन परद्रव्य की ममता जब है, तब राग भी मेरा है, औसा आ गया. समज में आया ? लेकिन पर की ममता जब छूटती है तो लक्ष्य द्रव्य पर जाता है, तो राग से भी छूट गया. आडा..डा...!

पर की ममता छोडनी है और राग का त्याग करना है. समज में आया ? परवस्तु उसमें है नहीं. आत्मा की पर्याय में परवस्तु तो है नहीं. पर्याय जो है, द्रव्य-गुण में तो है नहीं. द्रव्य-गुण तो त्रिकाल पवित्र आनंदकंद है. लेकिन उसकी वर्तमान दशा है - अवस्था है उसमें कर्म, शरीर, वाणी, परद्रव्य तो है नहीं. परद्रव्य पर्याय में है नहीं. भले पर्याय में राग है, लेकिन परद्रव्य पर्याय में नहीं. सूक्ष्म बात (है), प्रभु ! वीतरागमार्ग बहुत सूक्ष्म (है). आडा..डा...!

यहां परद्रव्य की ममता छोडने को कडा न ? 'ण चयदि जो दु ममतिं' औसा है न ? उसकी ममता (छोडनी है). वड तो भिन्न ही है, परयीज तो भिन्न ही है. लेकिन उसकी ममता छोडता नहीं. आडा..डा...! लक्ष्मी मेरी, पैसा मेरा, ढेड मेरा, वाणी मेरी... आडा..डा...! वाणी तो जड है. वाणी - जो अवाज उठता है वड तो मिट्टी - धूल है. आडा..डा...! यड शरीर जड है, यहां मन है (जो) विकार में निमित्त (डोता है), आठ पंभुरीवाला अनंत परमाणु का पिंड (है), वड भी जड है. आडा..डा...! जिसे जड की ममता छूटती नहीं, उसने शुद्ध द्रव्य की उपेक्षा की है. भगवान पूर्णानंद का नाथ की उपेक्षा करके, उसका अनादर करके, भगवान पूर्णानंद प्रभु है उसका अनादर करके... आडा..डा...! और पर की ममता (करके) 'पर मेरा है' औसा आदर करके (निज भगवान का अनादर किया है). आडा..डा...! वाणी सूक्ष्म है, भाई ! यड 'प्रवचनसार' है.

'व्यवहारनयसे जिसे मोड उत्पन्न हुआ है...' औसा कडा न ? ममता है न ? परद्रव्य में मोड (किया है). परद्रव्य उसकी पर्याय में है नहीं. समज में आया ? 'मोड उत्पन्न हुआ है...' आ...डा..डा...! भगवानआत्मा स्वद्रव्य पूर्णानंद के नाथ का आश्रय नहीं तो पर में ममता - मोड उत्पन्न हुआ है. अपना अस्तित्व अपने में है, औसा दृष्टि नहीं तो अपना अस्तित्व कहीं है, औसा तो मानना पडेगा न ! आडा..डा...! तो 'परद्रव्य में हूं और परद्रव्य मेरा है', औसा (पर में अपना) अस्तित्व अज्ञानी मानता है. आडा..डा...! सूक्ष्म बहुत (है), भाई ! ऽखामि पडिक्म्मण... (कर लिया तो) सामायिक डो गई !

अरे...! प्रभु ! इमो अरुंताणं.. एय्थामि पडिकम्मणा, तस्सूतरी.. लोगस्स.. नमोत्थूणं...
 बोला और दो घडी बैठे (तो माना कि हो गઈ) सामायिक ! धूल में भी सामायिक नहीं
 है. आपू ! सामायिक किसे कहना इसकी तुझे ખबर नहीं. आडा..डा...!

जिसने आत्मा पूर्णानंद के नाथ की अपेक्षा छोडकर, जो स्वद्रव्य अपना स्वतः है,
 उसकी अपेक्षा छोडी, उसका अनादर करके और जो यीज अपनी पर्याय में नहीं है और
 भिन्न है, उसका जो मोह उत्पन्न करता है, वह मिथ्यादृष्टि है. आडा..डा...! समज में
 आया ?

‘ऐसा वर्तता हुआ...’ देभो ! परद्रव्य में वर्तता हुआ नहीं, परद्रव्य में मोह वर्तता
 हुआ (ऐसा कडा है). है ? ‘मोह उत्पन्न हुआ है ऐसा वर्तता हुआ ‘मैं यड हूं...’
 यडां ज्ञायकभाव त्रिकाल है वह मैं हूं, ऐसी तो दृष्टि है नहीं, तो कहीं अपना (अस्तित्व)
 है (ऐसा) मानना पडेगा. तो जो यीज द्विभने में आती है (उसमें अस्तित्व मानता है).
 स्वयं नित्य है तो वस्तु को कायम रखने की भावना (करता है). क्योंकि नित्य हो जाये.
 मैं नित्य हूं, ऐसा नहीं, यड नित्य हो जाये ! आ..डा..डा...! शरीर कायम रखूं, वाणी
 कायम बोले, नीरोगता कायम रहे, लक्ष्मी का संयोग (हमेशा रहे), मृत्यु पर्यंत अनुकूलता
 रहे, उसकी नित्यता कल्पता है. यड (स्वरूप) नित्य है, उसकी दृष्टि नहीं (करता). अ..ई...!
 ऐसी बातें हैं, भाई ! आडा..डा...!

‘ऐसा वर्तता हुआ ‘मैं यड हूं...’ ज्ञायकभाव जो है उसकी उपेक्षा कर दी और
 यड शरीर, वाणी, मन, धन, लक्ष्मी मैं हूं (ऐसी अपेक्षा की). आडा..डा...! कहते हैं न ?
 स्त्री को अर्धांगना कहते हैं. अर्धांगना ! मैं और तू दोनों मिलकर अेक हैं. अर्धांगना
 (यानी) अंग का अर्ध अंग ये है. भगवान ! तुजे क्या हुआ ? तेरा आधा अंग और
 उसका आधा अंग दोनों अेक अंग हुआ ? अर्धांगना है ? आ..डा...! और कभी सगेसंबंधी
 में किसी का देह छूट गया हो तो लडके को भेजे और कडे, तू जा, तू है वह मैं ही
 हूं न ! ऐसा कहते हैं कि नहीं ? तू है वही मैं हूं. ये सब बनिये का व्यापार ! आ..डा...!
 प्रभु ! ये तूने क्या किया ?

प्रश्न :- पुत्र को अपना नहीं मानना, ऐसा ?

समाधान :- (पुत्र को) अपना नहीं मानना, ऐसा यडां कहते हैं.

प्रश्न :- तो दुनिया में रहना कैसे ?

સમાધાન :- આત્મા નહીં હૈ અંદર ? વસ્તુ નહીં હૈ ? કૌન લડકા-લડકી ? કૌન બાપ ? અરે... પ્રભુ ! ઉસકા આત્મા ભિન્ન, ઉસકા શરીર ભિન્ન. વહ ભિન્ન ચીજ તેરી કહાં સે હો ગઈ ? આ..હા...! યહ મેરી લડકી હૈ. ‘શ્રીમદ્’ તો ઐસા બોલતે, ‘શ્રીમદ્’ ! જબ કુછ કહના હો તો ઐસા બોલતે કિ, ‘આ અમારો કોટ લાવજો, અ-મારો કોટ લાવજો.’ અમારો એટલે મારો નથી એવો કોટ. આ અમારી દીકરી છે, આ અમારો દીકરો (છે). અ-મારો એટલે મારો નથી એમ. અ-મારો આવે છે ને ? ભાઈ ! આ અમારો દીકરો છે. હિન્દીમાં શું આવે ? હમારા હૈ. હમારા પુત્ર હૈ. હ-મારા પુત્ર હૈ. યાની કિ ‘અ’ નહીં. મેરા પુત્ર નહીં હૈ.

પ્રશ્ન :- કિસકા હૈ ?

સમાધાન :- પુત્ર પુત્ર કા હૈ. આહા..હા...!

યહાં તો દેહ ઔર ધન દો નામ દિયે હૈં. હૈ ? ‘યહ મેં હૂં ઔર યહ મેરા હૈ’ યહ શરીર મેં હૂં ઔર શરીર મેરા હૈ. યહ શરીર મેં હૂં ઔર શરીર મેરા હૈ. ‘યહ મેં હૂં ઔર યહ મેરા હૈ’ ઇસપ્રકાર આત્મીયતાસે...’ (આત્મીયતાસે અર્થાત્) ‘નિજરૂપસે (અજ્ઞાની જીવ શરીર, ધન ઇત્યાદિ પરદ્રવ્યકો અપના માનકર ઉસમેં મમત્વ કરતા હૈ).’ ‘આત્મીયતાસે...’ અપના હૈ ઐસા ‘દેહ ધનાદિક...’ યહ (શરીર) તો મિટ્ટી પુદ્ગલ હૈ, જડ હૈ. યહ તો અજીવતત્ત્વ હૈ. જીવતત્ત્વ મેં કહાં સે આ ગયા ? ઔર ધન તો દૂર હૈ. યહ (શરીર તો ફિર ભી) સમીપ મેં હૈ. લક્ષ્મી, પુત્ર, પુત્રી, સ્ત્રી, કુટુંબ, મકાન દૂર હૈં.

‘દેહ ધનાદિક પરદ્રવ્યમેં...’ આ..હા..હા...! અપના દ્રવ્ય જો જ્ઞાયકસ્વરૂપ (હૈ), ઉસકી ઉપેક્ષા કરકે અર્થાત્ ઉસકા આદર છોડકર... આહા..હા...! સ્વરૂપ કી અરુચિ વહી કોધ હૈ. અપના સ્વભાવ કી અરુચિ વહી કોધ હૈ, આત્મા કે પ્રતિ કોધ હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ‘દ્વેષ અરોચક ભાવ’ અરુચિ (યાની) ભગવાન પૂર્ણાનંદ કે નાથ કી અરુચિ, વહી કોધ હૈ. પર મેં પ્રેમ હૈ વહી રાગ હૈ. આહા..હા...! સૂક્ષ્મ બાત (હૈ), ભાઈ ! મેરા પૈસા, મૈને દાન દિયા, મૈને અભી દસ લાખ દિયે, ફલાના દિયા... ‘મોરબી’ મેં બહુત લોગ મર ગયે ન ? ‘મોરબી’ પાની કી બાઢ મેં (બહુત લોગ મરે તો) એક આદમી ને પાંચ લાખ દિયે. લેકિન પાંચ લાખ રૂપિયા તેરા કહાં હો ગયા ? વહ તો જડ કી અવસ્થા હૈ, વહ જડ સ્વરૂપ હૈ.

પ્રશ્ન :- પૈસે દેને યા નહીં દેને ?

સમાધાન :- દેના, નહીં દેના, લેના-દેના કી ચીજ હી આત્મા મેં કહાં હૈ ? દેના-લેના આત્મા મેં હૈ હી કહાં ? જડ અપના હૈ નહીં તો જડ લેને-દેને કી બાત હી કહાં હૈ ? આ..હા...! ઉસમેં મમતા કમ હો તો પુણ્ય હૈ. રાગ કમ કરકે, મેં ઇસમેં પાંચ લાખ દેતા હૂં, તો વહ પુણ્ય હૈ. લક્ષ્મી દેને સે પુણ્ય નહીં (હોતા). અપના રાગ મંદ ક્રિયા ઉસસે પુણ્ય હૈ, લેકિન ધર્મ નહીં. આહા..હા...!

(એક મુમુક્ષુ) આનેવાલે હૈં ન ? ઉન્હોને 'બેંગલોર' (મંદિર બનાને મેં) આઠ લાખ દિયે થે. 'બેંગલોર' મેં પંદ્રહ લાખ કા મંદિર બનાયા હૈ, ઉસમેં આઠ લાખ ઉન્હોને દિયે થે. ચાર લાખ (દૂસરે ને દિયે થે). (હમને તો કહા થા કિ), આપ કે આઠ લાખ ઓર ચાર લાખ પૈસા તુમહારા નહીં થા. તુમહારી મમતા થી ઉસે રાગ મંદ ક્રિયા હો તો પુણ્ય હૈ, ધર્મ નહીં. એક કોડ દે દે તો ભી ધર્મ નહીં.

પ્રશ્ન :- ...

સમાધાન :- સબ તો કહાં દે ? આ..હા...!

વાસ્તવ મેં તો.. એક બાર કહા થા, ભાઈ ! કિ, દસ હજાર કી પૂંજી હો લેકિન ધર્મી જો હૈ, અપની દષ્ટિ જ્ઞાયક પર પડી હૈ, ઉસે રાગ ઘટાના હૈ, દસ હજાર કી પૂંજી હો, લાખ રખે તો ભી અંદર ત્યાગ હૈ. ક્યા કહા સમજે ? દસ હજાર કી પૂંજી હૈ. લેકિન દષ્ટિ - સમ્યગ્દર્શન હૈ ઓર રાગ કમ કરના હૈ તો ઉસને ઉતના રાગ કમ ક્રિયા હૈ. પૂંજી ભલે દસ હજાર (હૈ) લેકિન રાગ કમ કરે. સમજ મેં આયા ? ઓર જિસે મર્યાદા હી નહીં હૈ કિ, ઇતના રખના કિ નહીં, ઉસે તો તીવ્ર રાગ હૈ. અજ્ઞાન હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? સમ્યક્દષ્ટિ જીવ લક્ષ્મી કો અપના માનતે નહીં, રાગ કો ભી અપના માનતે નહીં, મંદિર કે લિયે કોઈ આતે હૈં, દયા, દાન ઇત્યાદિ મેં, પ્રચાર કે લિયે પાંચ લાખ, દસ લાખ દે, ઉસમેં રાગ મંદ કરે તો પુણ્ય હૈ. ભલે ઉસકી મર્યાદા પાંચ લાખ કી હો, મૂડી દો લાખ કી હો ઓર મર્યાદા પાંચ લાખ પર ન લેના, તો ઉસને ઇતના ત્યાગ ક્રિયા ન ? (અજ્ઞાની) દેનેવાલા (હો લેકિન) લક્ષ્મી કિતની રખની હૈ (ઉસકી) મર્યાદા નહીં હો તો ઉસે ત્યાગ હૈ હી નહીં. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...!

યહાં તો કહતે હૈં કિ, ભગવાનઆત્મા ! ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાનંદ કા નાથ, પરમેશ્વર ભગવત સ્વરૂપ બિરાજતા હૈ, ઉસકી ઓર તો દષ્ટિ નહીં, ઉસકી ઉપેક્ષા (હૈ), સત્ ચિદાનંદ પ્રભુ કી ઉપેક્ષા કરકે, પરદ્રવ્ય મેં હૂં ઓર વહ મેરા હૈ, ઐસા મિથ્યાત્વ ભાવ ઉત્પન્ન

કરતા હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

‘ઇસપ્રકાર આત્મીયતાસે...’ (અર્થાત્) ‘નિજરૂપસે. ‘દેહ ધનાદિક પરદ્રવ્યમેં મમત્વ નહીં છોડતા...’ નહીં છોડતા. આહા..હા...! અંદર મેં અપને સ્વભાવ કો છોડકર, પરદ્રવ્ય કી મમતા - મેરી ચીજ હૈ, મેં યહ હૂં, સ્ત્રી મેં હૂં, લડકા મેં હૂં, દેખો ! મેરે શરીર કા દિખાવ હૈ વૈસા પુત્ર હુઆ હૈ. શરીર મેં પિતાજી કી શીકલ આતી હૈ ન ? થોડી શીકલ આયે તો કહે, યહ મેં હૂં અરે...! ભગવાન ! વહાં તૂ કહાં આયા ? વહ ચીજ તેરી કહાં આઈ ? તૂ વહાં કહાં આયા ? વહ ચીજ તેરે મેં કહાં આયી ? સૂક્ષ્મ બાત (હૈ), ભાઈ ! આહા..હા...! ‘દેહ ધનાદિક...’ હૈ ન ? આદિક હૈ ન ? આદિ (અર્થાત્) વાણી, મન, સ્ત્રી, કુટુંબ, મકાન સબ લેના.

‘ધનાદિક પરદ્રવ્યમેં મમત્વ નહીં છોડતા વહ આત્મા વાસ્તવમેં શુદ્ધાત્મપરિણતિરૂપ...’ વાસ્તવ મેં શુદ્ધાત્મપરિણતિ વીતરાગદ્વેશા રૂપ ‘શ્રામણ્યનામક...’ (અર્થાત્) સાધુપણનામક. દેખા ! સાધુ ઐસા કહા. સાધુ કી મુખ્યતા સે બાત કરતે હૈં ન ! સાધુ કી મુખ્યતા સે કથન હૈ.

‘શુદ્ધાત્મપરિણતિરૂપ શ્રામણ્ય...’ સાધુ કિસે કહના ? આ..હા..હા...! પંચ મહાવ્રત પાલે તો સાધુ, ઐસા યહાં નહીં કહા. ‘શુદ્ધાત્મપરિણતિરૂપ શ્રામણ્ય...’ દિગંબર ભાવલિંગી સંત, હાં ! દ્રવ્યલિંગ તો અનંત બાર ધારણ કિયા, પંચ મહાવ્રત (પાલે) વહ કોઈ વસ્તુ નહીં. આહા..હા...! યહાં તો કહતે હૈં કિ, સાધુ સંત જૈન કે સંત.. જૈન કે સંત યે કોઈ પક્ષ કે સંત નહીં, વસ્તુ કે સંત (હૈં). ‘શુદ્ધાત્મપરિણતિરૂપ શ્રામણ્ય...’ સાધુ કી દ્વેશા ક્યા હૈ ? કિ, ભગવાનઆત્મા શુદ્ધાત્મા કી પરિણતિ, પર્યાય - વીતરાગ પરિણતિ (હૈ) વહ સાધુપના હૈ. આ..હા..હા...! નગ્નપના યા પંચ મહાવ્રતપના, યે સાધુપના કી બાત યહાં લી નહીં. વહ તો બાહર કી ચીજ હૈ. આહા..હા...!

દેખો ન, અભી તો યહ કહતે હૈં ન, (એક દિગંબર સાધુ કહતે હૈં), વાંચન બહુત હૈ, ક્ષયોપશમ હૈ, લેકિન ઐસા કહતે હૈં કિ, અભી તો શુભઉપયોગ હી હૈ, બસ ! અર..ર...! તો સાધુપના હૈ નહીં, સમકિત ભી નહીં હૈ, ઐસા અર્થ હુઆ. અરે..રે...! ક્યા કહતા હૈ તૂ ? એક સાધુ હૈ.

મુમુક્ષુ :- તો ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ને શુભઉપયોગ હતો...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એને બિચારાને (ક્યાં ખબર છે) ? અભી શુભઉપયોગ (હી) હૈ.

वर्तमान में जितने साधु विचरते हैं, (जो) डो गये, उन सब को शुभउपयोग था. तो शुभउपयोग तो राग है, विकार है. आ..डा..डा...! बहुत कठिन काम (है), भाई !

यहां तो साधुपना - श्रमण किसो कडना ? शुद्ध परमात्म स्वरूप जो अपना है, उसके अवलंबन से जो शुद्ध परिणति, वीतराग दशा उत्पन्न हुई. तीन कषाय के अभावस्वरूप वीतराग दशा उत्पन्न हुई, वड साधु (हैं). यड तो साधुपने की मुख्यता से बात है न ! समज में आया ?

अपना स्वरूप शुद्ध है, पवित्र है, उसे पर्याय में परद्रव्य मेरा है, औसा माने तो उसे सम्यग्दर्शन नहीं. उसे सम्यग्दर्शन नहीं (है). यहां तो साधुपना की मुख्य बात करनी है. जो यहां परवस्तु है यड मेरी है, शिष्य मेरा है, मैं उसका गुरु हूं... किसका शिष्य ? किसका गुरु ?

मुमुक्षु :- पीछी, कमंडल तो है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- पीछी, कमंडल जड है. वड कहां अपना है ? सूक्ष्म बात (है), भाई ! वड सब उपकरण कडने में आया है. गुरु की वाणी भी मुनि को उपकरण कडने में आया है. वड कोई अपनी यीज नहीं. गुरु का विनय करना वड भी अेक उपकरण है, राग है. 'प्रवचनसार' में पीछे (आता) है. आ..डा..डा...!

भगवान ! तेरी यीज तो शुद्धात्मपरिणतिरूप दशा (है). सम्यग्दर्शन में भी शुद्धात्म की परिणति है और श्रावक पंचम गुणस्थान में भी शुद्धात्मरूप परिणति (है). शुद्धात्मरूप परिणति है वड श्रावक है. और मुनि में भी शुद्धात्मा की उत्कृष्ट परिणति (है) वड साधु है. आ..डा..डा...! शुद्धात्मा की बात छोड दी और राग की क्रिया - ये करो, ये करो, ये करो... (करने लगे). समज में आया ?

मुमुक्षु :- डमे तो जो गुरु मिले और उन्डोंने जो कडा वड क्रिया.

पूज्य गुरुदेवश्री :- भगवान तीन लोक के नाथ की वाणी नहीं है ? वाणी तो गुरु उन्डें कडते हैं. आ..डा...! शास्त्र मानते हैं कि नहीं ? शास्त्र मानते डो तो, गुरु उसे कडते हैं, यड शास्त्र में है. (औसा नहीं मानते तो) शास्त्र उसने माना डी नहीं. आ..डा..डा...!

नग्नपना डो, अड्डाईस मूलगुण पावते डो लेकिन वड कोई साधुपना नहीं, वड समकित नहीं. आ..डा..डा...! अपना शुद्ध चैतन्य भगवान ! उसकी अंतर अेकाग्र डोकर पर्याय में वीतराग परिणतिरूप पर्याय उत्पन्न हुई, वड साधुपना (है). उसे श्रमण कडने में आता

है. भगवान ! ऐसी बात है. आडा..डा...! साधु तो धन्य अवतार ! दशा ! बापा ! आ..डा..डा...! उनके दर्शन कहां ! उनके दर्शन वह शुभभाव है, वह कोई धर्म नहीं. समझ में आया ? आडा..डा...! उसमें वस्त्र संहित है वह तो साधु है ही नहीं. वस्त्रसंहित जो है उसका तो द्रव्यविंग भी जूटा है. समझ में आया ? वस्त्र का टूकडा रणकर भी हम साधु है (ऐसा माने वह) मिथ्यादृष्टि है. सूक्ष्म बात (है), भाई ! साधुपना कोई अलौकिक चीज है ! आडा..डा...! स्त्री-पुत्र छोड़े, कुटुंब छोडकर बैठे इसलिये साधु हो गया, ऐसा नहीं.

वहां तो कहते हैं कि, पर का ममत्व का त्याग करके अपने शुद्ध स्वरूप में अकाग्र होकर, शुद्ध परिणति - शुद्ध परिणति - शुद्ध उपयोग दशा, शुद्ध उपयोग (की) उत्कृष्ट दशा जिन्हें प्रगट हुई, ऐसे साधु पर को अपना माने तो साधुपना से भ्रष्ट हो जाता है, ऐसा कहते हैं. है ?

‘श्रामण्यनामक मार्गको दूरसे छोडकर...’ देखा ! है ? आडा..डा...! ये लक्ष्मी का यंदा करते हैं न ? साधु नाम रणकर भी लक्ष्मी का यंदा करते हैं. अली करते हैं न ? अली किसीने किया है न ? अरे...! ज्ञान-ध्यान छोडकर इस उपाधि में कहां पड गया ?

प्रश्न :- वह कहां आता है ?

समाधान :- वहां सब को रोकता है न ? दाओ, दिजाओ, इसमें पैसा भरो. क्या कहते हैं ? तीर्थ इंड ! तीर्थ इंड ना ? तीर्थ रक्षा ! (अपने मुमुक्षु) तीर्थ रक्षा का इंड करते हैं कि नहीं ? हमने कभी किसी को कुछ नहीं कहा. लेकिन वह तो बाहर की चीज है, प्रभु ! आडा..डा...!

दान में तो ऐसा लिया है न ! भाई ! आहारदान, औषधदान, अभयदान, ज्ञानदान. पैसादान, ऐसी बात नहीं आई. उसमें कहीं पैसादान तो आया नहीं.

मुमुक्षु :- वह आहारदान में आ गया.

पूज्य गुरुदेवश्री :- लेकिन आहारदान में तीन प्रकार हुआ. देनेवाला, लेनेवाला और आहार - तीन हुआ. औषधदान में तीन आया - देनेवाला, औषध और लेनेवाला. समझ में आया ? अभयदान तो राग की मंदता है. आडा..डा...! अपना दान - अण्डानंदा प्रभु ! शुद्ध संप्रदान नाम का उसमें गुण है, अपने स्वभाव का अवलंबन लेकर, संप्रदान नाम की शक्ति नाम प्रभु आत्मा में गुण है तो अपनी शुद्ध परिणति करके अपने को

द्वेते हैं, वल दान है. आला..ला...! समज में आया ? आलरदान, औषधदान ये सब तो पुष्य भाव हैं. देनेवाला, देनेवाला और वस्तु. शुभ (भाव) है, धर्म नहीं. तीनलोक के नाथ तीर्थंकर को भी छन्नस्थ (दशा में) आलर देना वल पुष्य है, धर्म नहीं. आला..ला...! समज में आया ? ऐसी बातें हैं.

यहां 'शेत्रुंजय' में तो ऐसा कले, यात्रा कर ले, फिर कोल भी साधु लो उसे आलर दे तो बला धर्म लो जाता है ! अरे... भगवान ! क्या करता है ? भाँ ! वस्त्रसलित साधुपना तो ब्रलीत मिथ्यात्व है.

मुमुक्षु :- शास्त्र में आता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- आता है न ! 'शेत्रुंजय का मालात्म्य' है उसमें आता है. लेकिन वल गप मारे हैं. 'शेत्रुंजय' का मालात्म्य बताया है. यात्रा करे और कोल भी साधु को आलर दे तो बला लाभ लोता है. धूल में भी नहीं है, सुन न ! 'शेत्रुंजय' जाकर यात्रा कर तो भी वल तो शुभभाव है और जो साधु नहीं है, उसे साधु मानकर आलर दे तो मिथ्यात्व है.

मुमुक्षु :- द्विगंभर साधुने कला है...

पूज्य गुरुदेवश्री :- नहीं, द्विगंभर साधु ऐसा न कले. सख्ये लो वल (ऐसा नहीं कले), लां ! अली तो ऐसा कलते हैं कि, लमको आलर दो तो तुमको लाभ लोगा. अली सम्यक्दृष्टि नहीं है, वहां धर्म कलां आया ?

आत्मा अंतर ज्ञायकस्वरूप (है) उसकी दृष्टि करके अनुभव नहीं और आनंद की दशा का स्वाद नहीं (है), वहां तो समकित नहीं (है). आ..ला...! ऐसी बात है. प्रभु ! यल तो सम्यक् के लिये है, लां ! कोल व्यक्ति के लिये नहीं. उसके परिणाम की जिम्मेदारी उसकी है. प्रभु ! क्या लो ? मार्ग यल है, भाँ ! आला..ला...!

यहां तो प्रभु आचार्य 'अमृतयंद्राचार्यदेव' टीकाकर्ता कलते हैं कि, यल शरीर की क्रिया मेरी है, मैं धूमता-हिरता हूं, वाणी मेरी है, शिष्य मेरा है... आला..ला...! मैं दान में लक्ष्मी ँकही करवाता हूं, ये सब ममता (है). वल श्रामण्यपने के मार्ग में भ्रष्ट लोता है. आला..ला...! समज में आया ? सूक्ष्म बात है, भाँ ! सत्य का प्रसिद्धपना ऐसा है, भापू ! कोल व्यक्ति के लिये कुछ नहीं है. व्यक्ति के परिणाम की जवाबदारी उसमें है. वस्तु की स्थिति प्रभु ऐसी है. आला..ला...!

कहा था न ? (एक द्विगंभर विद्वान के) शिष्य 'जयपुर' आये थे. रेल में बैठकर आये थे. क्षुब्धक थे, क्षुब्धक रेल में बैठ नहीं सकते, लेकिन बैठे थे. (उन्होंने) द्रो प्रश्न किये, स्वामी ! ये राग-द्वेष के परिणाम को पुद्गल क्यों कहा ? (हमने कहा), वह आत्मा की यीज नहीं, नीकल जाती है इसलिये पुद्गल कहा. दूसरा प्रश्न किया कि, साधु के लिये, क्षुब्धक के लिये आहार करते हैं, वह उद्देशिक है या नहीं ? करते तो वह है, लेनेवाले को क्या है ? मैंने कहा, भगवान के विरह हुआ. और (साधु के) लिये बनाया गया आहार उद्देशिक नहीं (है) ऐसा हमसे) नहीं कहा जायेगा. भाई ! प्रभु का विरह हुआ, प्रभु ! उसमें प्रभु के मार्ग को विपरीत करना (हमसे नहीं होगा). भगवान तो कहते हैं कि, उसके लिये बनाया गया आहार उद्देशिक है. लेते है वह साधु भी नहीं और क्षुब्धक भी नहीं. मैंने तो उसे कहा, मैं तो द्रव्यविंगी क्षुब्धक भी हिन्दुस्तान में (किसी को) मानता नहीं. यह तो सत्य है, प्रभु ! तुम्हें दुःख लगे, न लगे. सुनते थे. हमने तो शांति से कहा. कोई व्यक्ति का अनादर नहीं (है), वस्तु का स्वरूप ऐसा है, बापू ! उसके लिये थोका बनाकर पानी बनाये, मोसंबी (का) रस (बनाये), सब कुछ उसके लिये बनाये, तैयारी करे. फिर बोले क्या ? तिष्ठ, तिष्ठ, तिष्ठ... आहार शुद्ध, वचन शुद्ध, मन शुद्ध. अरे...! लेकिन बनाया उसके लिये तो आहार शुद्ध कहाँ से आया ? जूठ बोले और वह (साधु) वे भी. लेनेवाला भी जूठ बोलेनेवाले की अनुमोदना करता है. समझ में आया ?

(संवत्) १८७० में (हमारी) दीक्षा हुई. ६६ वर्ष पड़ले. संवत् १८६८ की साल में प्रश्न उठा था. यह प्रश्न उठा था. मैं दुकान छोड़कर दीक्षा लेने को आया. दुकान 'पालेज' में है. छोड़कर आया (और कहा) मुझे दीक्षा लेनी है. बडे भाईने कहा कि, नहीं, तुम (यहां) रहो. दुकान मत छोडो. (हमने कहा), दुकान नहीं. गुरु के पास तीन महीने रहो. इतना हमने नहीं सुना था कि, साधु के लिये मकान बनाये और साधु उपयोग करे तो वह साधु नहीं है. किसीने मकान बनाया है, उस मकान का उपयोग करे तो वह साधु नहीं. अरे...! हमारे गुरु ने दीक्षा ली है वे तो मकान का उपयोग करते हैं. हमने तो कभी सुना नहीं और दुकान छोड़कर दीक्षा लेने के लिये आया था. फिर लगा, अभी अटको. बापू ! ये क्या है समझना पडेगा. आठ महीने रुक गया.

गुरु को पूछा. १८६८ की बात है. 'राशपर' ! मछाराज ! साधु के लिये मकान बनाये, साधु के लिये आहार बनाये और वह ले, तो उसमें नव कोटि - मन, वचन,

काया, करना, करवाना, अनुमोदन करना, नव कोटि में कौन-सी कोटि तूटे ? दीक्षा लेनी थी डमको वैराग्य तो था. यथार्थ क्या है उसका निर्णय करना याहिये. डमने पूछा, मडाराज ! यह क्या है ? (गुरु) भद्रिक थे. उन्होंने कडा, भाई ! तुम्हारे लिये 'भुशालभाई' ने मकान बनाया डो और तु उपयोग करे तो उसमें क्या ? मैं समजता था कि, उपयोग करे तो डोती अनुमोदना है. अनुमोदना डोती है. नव कोटिमें अनुमोदन कोटि तूटती है ँसलिये नवों कोटि तूटती हैं. समज में आया ? उसके लिये बनाया डुआ, भले करवाया नहीं है. किया नहीं, करवाया नहीं, लेकिन उसके लिये बनाया डुआ ले तो नव कोटिमें से अनुमोदना कोटि तूट जाती है. अेक कोटि तूटने पर नवों कोटि तूट जाती हैं. डमने कडा, डमें किसी का पक्ष नहीं है, भैया ! गुरु के सामने कुछ नहीं बोला. 'दसवैकालिक' आठ अध्ययन (हैं), श्चेतांबर है न ? उसमें अेक (जगड) था, अनुमोदना का. लेकिन कडा नहीं, साधु गंभीर थे. बाढ में विचार किया कि, डुकान छोडकर दीक्षा तो लेनी है. आडा..डा...! वड प्रश्न १८६८ की साल में डुआ था. जिसके लिये बनाया है, वड ले तो उसे नव कोटिमें से अनुमोदन कोटि तूट जाती है. आडा..डा...! तो वड साधु भी नहीं और उदेशिक लेनेवाला श्रावक क्षुल्लक नहीं. आडा..डा...! यह भैठना कठिन पडे.

भाई ! मार्ग तो यह है. क्षुल्लक उदेशिक आडार ले तो वड क्षुल्लक डी नहीं है. मैंने तो कडा, डिन्दुस्तान में द्रव्यलिंगी क्षुल्लक भी मैं किसी को मानता नहीं. मैंने तो भुल्ला कडा. शांति से कडा था, कोई अनादर नहीं. तुम भगवान डो, भाई ! तुम्हारी पर्याय में भूल डो तो तुम्हारी है, डमें क्या ? समज में आया ? लेकिन यह बात डी कडां है ? डोगों को दरकार कडां है ? इडि (अनुसार यले). विचार भी कडां करते हैं ?

यडां कडते हैं, आडा..डा...! जो कोई परशीज को मेरी माने, मनाये. माननेवाले को भला जाने वड श्रामण्य पर्याय से भ्रष्ट है. श्रामण्यपर्याय कैसी कडी है ? 'शुद्धात्मपरिणतिरूप श्रामण्यनामक मार्ग...' है ? शुभभाव श्रामण्यपना नहीं. शुभभाव तो राग है, डुःख है, ञडर है. यह तो अमृत का सागर भगवान अंढर है. उसमें अंढर दृष्टि और अनुभव करके उछाला मारा है ! आ..डा..डा...! शुद्धात्म परिणति - शुद्ध उपयोगरूपी दशा. मडव्रत का परिणाम तो शुभभाव है. पुण्य बंध का कारण (है), वड साधुपना नहीं. आडा..डा...! कठिन पडे, प्रभु ! भाई ! मार्ग तो अैसा है, प्रभु ! तीनलोक के नाथ की आज्ञा तो यह है, भाई ! भगवान के विरड डुअे, उनसे विरुद्ध बात कैसे करें ? भाई ! मैंने कडा,

प्रभु के वचन को कैसे गोपे (-धीपाये) ? भाई ! अन्नी लोग उसके दिये करते हैं इसदिये उसे उद्देशिक नहीं कहते. बापु ! ऐसा नहीं कहते, भाई !

यह कडा, देओ न ! साधु उसे कहे कि, शुद्धात्म वीतराग दशा प्रगट हुई है. अतीन्द्रिय आनंद का अंदर में उछावा मारता है ! अतीन्द्रिय आनंद का नाथ भगवान जगाया है, राग की अेकता का तावा तोड दिया है और स्वभाव की अेकता को भोल दिया है !! अंदर भजाना भोल दिया है. आडा..डा...! भजानामें से शुद्धात्मपरिणति - शुद्ध उपयोगरूपी दशा - परिणति (प्रगट हुई) उसे मुनिपना कहते हैं. उस मार्ग से अष्ट, 'मार्गको दूरसे छोडकर...' ऐसी शुद्धात्म परिणति है उसकी दृष्टि नहीं और 'शरीर मेरा है, कर्म मेरा है, धन मेरा है, मैं भाषा से दुनिया को धर्म प्राप्त करवाता हूं, वह भाषा मेरी है' (ऐसा माननेवाला) मार्ग से अष्ट है. गजब बात है ! प्रभु ! आ..डा..डा....! अरे..रे...! ऐसा सुनने मिलना मुश्किल है. कोई व्यक्ति के दिये नहीं है, डां, प्रभु ! यह तो मार्ग का स्वरूप ऐसा है. स्वरूप ऐसा है, प्रभु ! किसी को दुःख लगे इसदिये नहीं (कहते). आडा..डा...!

'शुद्धात्मपरिणतिरूप...' भाषा तो देओ ! शुद्धात्मपरिणति (अर्थात्) शुद्ध उपयोगरूप. मडाव्रत आदि शुभ राग भी नहीं. आडा..डा...! ऐसा जो मार्ग... है ? 'श्रामण्यनामक मार्ग...' साधु का मार्ग उसे 'दूरसे छोडकर...' 'शरीर की क्रिया में करता हूं, वाणी मेरी है, लक्ष्मी मेरी है, मैं लक्ष्मी दूरसे के पास से एकट्टी करवाता हूं, पैसा एकट्टा करके धर्म में व्यय करो, ऐसा मैं करता हूं...' वह तो अष्ट है. आडा..डा...!

'अशुद्धात्मपरिणतिरूप उन्मार्गका डी आश्रय लेता है.' देओ ! क्या कडा ? अशुद्धात्मपरिणतिरूप (यानी) शरीर मेरा, शरीर की क्रिया मेरी, यलता हूं तो मैं, बोलता हूं तो मैं, ऐसी जिसकी दृष्टि है, वह शुद्धात्मपरिणति से अष्ट है. आडा..डा...! कठिन है. ऐसा मार्ग ! वीतराग... वीतराग... वीतराग... आत्मा वीतरागस्वरूप है. वीतरागस्वरूप में पर मेरा, यह तो है नहीं, लेकिन राग भी उसके स्वरूप में नहीं. दया, दान का राग है वह भी स्वरूप में नहीं. ऐसी वीतरागमूर्ति प्रभु ! उसका आश्रय लेकर वीतरागी परिणति उत्पन्न होती है, उसका नाम सम्यग्दर्शन और उसका नाम साधुपना है. उसे 'दूरसे छोडकर अशुद्धात्मपरिणतिरूप...' शरीर मेरा, शरीर की क्रिया में करता हूं, मैं बिलता हूं, ऐसा 'अशुद्धात्मपरिणतिरूप उन्मार्गका डी आश्रय लेता है.' वह तो मार्ग छोडकर,

उन्मार्ग का आश्रय देता है. आडा..डा...!

‘उससे निश्चित होता है कि अशुद्धनयसे अशुद्धात्माकी ही प्राप्ति होती ही है.’ शरीर मेरा है, लक्ष्मी मेरी है, वाणी मेरी है, ऐसी दृष्टि में मिथ्यात्व का ही लाभ होता है. आडा..डा...! उसे धर्म का लाभ होता नहीं.

विशेष कहेंगे...

प्रभाष वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

અથ શુદ્ધનયાત્ શુદ્ધાત્મલાભ એવેત્યવધારયતિ -

णाहं होमि परेसिं ण मे परे संति णाणमहमेक्को ।

इदि जो ज्ञायदि ज्ञाणे सो अप्पा णं हवदि ज्ञादा ।।१९१।।

नाहं भवामि परेषां न मे परे सन्ति ज्ञानमहमेकः ।

इति यो ध्यायति ध्याने स आत्मा भवति ध्याता ।।१९१।।

યો હિ નામ સ્વવિષયમાત્રપ્રવૃત્તાશુદ્ધદ્રવ્યનિરૂપણાત્મકવ્યવહારનયાવિરોધમધ્યસ્થઃ, શુદ્ધ-
દ્રવ્યનિરૂપણાત્મકનિશ્ચયનયાપહસ્તિતમોહઃ સન્, નાહં પરિષામસ્મિ, ન પરે મે સન્તીતિ સ્વપરયોઃ
પરસ્પરસ્વસ્વામિસંબન્ધમુદ્ધય, શુદ્ધજ્ઞાનમેવૈકમહમિત્યનાત્માનમુત્સુજ્યાત્માનમેવાત્મત્વેનોપાદાય પરદ્રવ્ય-
વ્યાવૃત્તત્વાદાત્મન્યેવૈકસ્મિન્નગ્રે ચિન્તાં નિરૂણદ્ધિ, સ ખલ્વેકાગ્રચિન્તાનિરોધકસ્તસ્મિન્નૈકાગ્રચિન્તા-
નિરોધસમયે શુદ્ધાત્મા સ્યાત્ । અતોઽવધાર્યતે શુદ્ધનયાદેવ શુદ્ધાત્મલાભઃ ।।૧૯૧।।

અથ શુદ્ધનયાચ્છુદ્ધાત્મલાભો ભવતીતિ નિશ્ચિનોતિ - णाहं होमि परेसिं, ण मे परे संति
નાહં ભવામિ પરેષામ્, ન મે પરે સન્તીતિ સમસ્તચેતનાચેતનપરદ્રવ્યેષુ સ્વસ્વામિસમ્બન્ધં
મનોવચનકાયૈઃ કૃતકારિતાનુમતૈશ્ચ સ્વાત્માનુભૂતિલક્ષણનિશ્ચયનયબલેન પૂર્વમપહાય નિરાકૃત્ય ।
પશ્ચાત્ કિં કરોતિ । णाणमहमेक्को જ્ઞાનમહમેકઃ, સકલવિમલકેવલજ્ઞાનમેવાહં ભાવકર્મદ્રવ્યકર્મ-
નોકર્મરહિતત્વેનૈકશ્ચ । इदि जो ज्ञायदि इत्यनेन પ્રકારેણ યોઽસૌ ધ્યાયતિ ચિન્તયતિ ભાવયતિ ।
क्व । ज्ञाणे निजशुद्धात्मध्याने स्थितः सो अप्पाणं हवदि ज्ञादा સ આત્માનં ભવતિ ધ્યાતા ।
સ ચિદાનન્દૈકસ્વભાવપરમાત્માનં ધ્યાતા ભવતીતિ । તતશ્ચ પરમાત્મધ્યાનાત્તાદ્દશમેવ પરમાત્માનં
લભતે । તદપિ કસ્માત્ । ઉપાદાનકારણસદ્દશં કાર્યમિતિ વચનાત્ । તતો જ્ઞાયતે શુદ્ધનયાચ્છુદ્ધાત્મલાભ
इति ।।१९१।।

હવે શુદ્ધનયથી શુદ્ધા આત્માની પ્રાપ્તિ જ થાય છે એમ નક્કી કરે છે :-

હું પર તણો નહિ, પર ન મારાં, જ્ઞાન કેવળ એક હું

- જે એમ ધ્યાવે, ધ્યાનકાળે તેહ શુદ્ધાત્મા બને. ૧૯૧.

અન્વયાર્થ :- (અહં પરેષાં ન ભવામિ) 'હું પરનો નથી, (પરે મે ન ભવતિ) પર મારાં
નથી, (જ્ઞાનમ્ અહમ્ એકઃ) હું એક જ્ઞાન છું' (इति यः ध्यायति) એમ જે ધ્યાવે છે, (તે

ધ્યાતા) તે ધ્યાતા (ધ્યાને) ધ્યાનકાળે (આત્મા ભવતિ) આત્મા અર્થાત્ શુદ્ધાત્મા થાય છે.

ટીકા :- જે આત્મા, માત્ર પોતાના વિષયમાં પ્રવર્તતા અશુદ્ધદ્રવ્યનિરૂપણાત્મક (અશુદ્ધ દ્રવ્યના નિરૂપણસ્વરૂપ) વ્યવહારનયમાં અવિરોધપણે મધ્યસ્થ રહીને, શુદ્ધદ્રવ્યના નિરૂપણસ્વરૂપ નિશ્ચયનય વડે જેણે મોહને દૂર કર્યો છે એવો વર્તતો થકો ‘હું પરનો નથી; પર મારાં નથી’ એમ સ્વ-પરના પરસ્પર સ્વ-સ્વામિસંબંધને ખંખેરી નાખીને, ‘શુદ્ધ જ્ઞાન જ એક હું છું’ એમ અનાત્માને છોડીને, આત્માને જ આત્માપણે ગ્રહીને, પરદ્રવ્યથી વ્યાવૃત્તપણાને લીધે આત્મારૂપી જ એક અગ્રમાં ચિંતાને રોકે છે, તે એકાગ્રચિંતાનિરોધક (—એક વિષયમાં વિચારને રોકનારો આત્મા) તે એકાગ્રચિંતાનિરોધના સમયે ખરેખર શુદ્ધાત્મા હોય છે. આથી નક્કી થાય છે કે શુદ્ધનયથી જ શુદ્ધ આત્માની પ્રાપ્તિ થાય છે. ૧૯૧.

ભાદરવા વદ ૧૫, શુક્રવાર તા. ૨૧-૦૯-૧૯૭૯

ગાથા - ૧૯૧

પ્રવચન નંબર-૧૮૭

‘પ્રવચનસાર’ ૧૯૧ ગાથા. ‘અબ ઐસા નિશ્ચિત કરતે હૈં કિ શુદ્ધનયસે શુદ્ધાત્માકી હી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ :-’ વિશેષ (બાત) ટીકા મેં કરુંગે.

णाहं होमि परेसिं ण मे पेरे संति णाणमहमेक्को।

इदि जो ज्ञायदि ज्ञाणे सो अप्पा णं हवदि ज्ञादा।।१९१।।

હું પર તણો નહિ, પર ન મારાં, જ્ઞાન કેવળ એક હું

— જે એમ ધ્યાવે, ધ્યાનકાળે તેહ શુદ્ધાત્મા બને. ૧૯૧.

सम्यग्दर्शन कैसे हो ? और शुद्धात्मा का प्राप्ति कैसे हो ? यह बात यलती है.

प्रथम में प्रथम सम्यग्दर्शन और सम्यग्दर्शन का विषय शुद्धात्मा की प्राप्ति कैसे हो, यह बात है, भगवान ! आडा..डा...!

कहते हैं कि, 'जो आत्मा...' (यानी) कोई भी आत्मा 'मात्र अपने विषयमें प्रवर्तमान अशुद्धद्रव्यनिर्मुखात्मक (अशुद्धद्रव्यके निर्मुखास्वरूप) व्यवहारनयमें...' अपना विषय, परद्रव्य लक्ष्य में हो, शरीर, वाणी, मन, कर्म अपने विषय में ये पर हो, वह व्यवहारनय है. 'व्यवहारनयमें अविरोधरूपसे...' यानी व्यवहारनय है, लेकिन अपने स्वरूप की प्राप्ति निश्चयनय से होती है. बहुत सूक्ष्म बातें हैं. 'अविरोधरूपसे मध्यस्थ रहकर,...' परद्रव्य है, ज्ञान का विषय परद्रव्य है, उसमें मध्यस्थ रहकर. आडा..डा...!

'शुद्धद्रव्यके निर्मुखास्वरूप निश्चयनयके द्वारा...' शुद्ध स्वरूप परमात्म ध्रुव स्वरूप निजानंद प्रभु ! उसका भाव जो है, उसके निश्चय द्वारा, उसका निश्चय करके. आडा..डा...! ज्ञायकभाव ध्रुव चैतन्य प्रभु ! उसका अवलंबन लेकर, ज्ञान करके. आडा..डा...! 'जिसने मोड़को दूर किया है...' यह 'परद्रव्य मेरा, मैं उसका', जैसे मिथ्यात्व का जिसने नाश किया है. परद्रव्य है तो परद्रव्य का. अपना आत्मद्रव्य है तो अपने द्रव्य का. लेकिन परद्रव्य मेरा है, ऐसी मान्यता (को दूर की है). समझ में आया ? वह मेरा है और मैं उसका हूँ, यह तो मान्यता है. परद्रव्य मेरा माने तो परद्रव्य उसका हो जाता नहीं. समझ में आया ? मैं परद्रव्य हूँ, ऐसा माने तो आत्मा परद्रव्यरूप हो जाता नहीं. आडा..डा...! मिथ्यात्व का भाव होता है. परद्रव्य मेरा, मैं उसका, यह मिथ्यात्व भाव है. अनंत संसार की गांठ है, परिभ्रमण करने की गांठ है. आडा..डा...! मडापरिग्रह यह है.

परिग्रह अर्थात् यह यीज - शरीर, कर्म, स्त्री, कुटुंब-परिवार, पैसा, मकान, देव-गुरु और शास्त्र परद्रव्य हैं. आडा..डा...! परद्रव्य मैं हूँ और परद्रव्य मेरा है, ऐसा है नहीं. लेकिन ऐसा मानता है वह मिथ्यात्व है. भ्रमणा, भ्रम है. भगवान में भ्रम है. आ..डा...! समझ में आया ? परद्रव्य मेरा है, मैं उसका स्वामी हूँ, ऐसा माने परंतु वह जड यीज आदि है वह यह मेरा स्वामी है, ऐसा मानते हैं ? मकान, लक्ष्मी मानते हैं कि, यह मेरा स्वामी है ? फिर तो कल्पना की. मालूम नहीं तो मानता है. पत्नी माने कि, यह मेरा पति है. लेकिन पति है उसका ? दोनों जूठ है, मिथ्यात्व है. मैं पति हूँ और यह मेरी पत्नी है, यह मिथ्या भ्रम है, यह तो जगत की यीज आत्मा है. आत्मा तेरी पत्नी कहां से आ गई ?

પ્રશ્ન :- ન માને તો ઘર કિસકા ?

સમાધાન :- ઘર કિસકા હે ? આહા..હા...!

યહ લડકા મેરા હે, મેં ઉસકા બાપ હૂં. બિલકુલ ભ્રમ હે. વહ તો જગત કા જીવ એક આત્મદ્રવ્ય હે. ઉસકા શરીર હે વહ પુદ્ગલ મિટ્ટી - ધૂલ હે. એસા કામ હે.

સબેરે આયા થા ન ? 'ન ગે મોક્ષો મળિયો, સેસા ઉમ્મગા' ઉન્માર્ગ હે, આહા..હા...! યહાં તો અભી પહેલે મિથ્યાત્વ કા નાશ કેસે હો, યહ બાત ચલતી હે. બાદ મેં પરચીજ મેં આસક્તિ રહતી હે તો આસક્તિ કા ત્યાગ કરે તબ પર કા ત્યાગ વ્યવહાર સે કહને મેં આતા હે. આ..હા...!

આજ હી (કિસી દિગંબર સાધુ ને કહા હે કિ), 'ટોડરમલજી' એસા કહતે હેં કિ, જિતના બાદ્ય ત્યાગ કરે ઉતના પરિણામ સુધરે. ઇસલિયે બાદ્ય ત્યાગ હે વહ સંયમ હે.' અરે... ભગવાન ! ક્યા કરતા હે ? ભાઈ ! એસા બાદ્ય ત્યાગ તો દિગંબર સંત હોકર નોંવવીં ત્રૈવેચક ગયા, તબ વસ્ત્ર કા ટુકડા ભી નહીં રખા થા. આહા..હા...! બાદ્ય ત્યાગ તો સબ હો ગયા થા.

મુમુક્ષુ :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- લેકિન પર ગ્રહણ કહાં કિયા હે તો ત્યાગ કરના ? પર કા ગ્રહણ હે કહાં કિ, ત્યાગ કરના ? પર મેરા હે, એસે મમત્વ કા ગ્રહણ હે. બરાબર પ્રભુ ? એસી બાત હે.

અરે... નાથ ! પ્રભુ ! તેરી પ્રભુતા તો દેખ ! પર કી પ્રભુતા તેરી નહીં. આહા..હા...! પર કા પ્રભુ તુમ નહીં. આહા..હા...! તુમ પર કા ઈશ્વર નહીં ઔર પર તેરા ઈશ્વર નહીં. આહા..હા...! સૂક્ષ્મ બાત (હે), ભગવાન ! યહ તો અભી પ્રથમ મિથ્યાત્વ કા નાશ કરને કી વિધિ હે. ક્યોંકિ મિથ્યાત્વ મહાપરિગ્રહ હે. સંસાર કા મહાપરિગ્રહ તો યહ મિથ્યાત્વ હે. આહા..હા...!

મિથ્યાત્વ કા અર્થ યહ હે કિ, 'મેરે અલાવા જો ચીજ હે વહ મેં હૂં, વહ મેરી હે, મેં ઉસકા હૂં' (લેકિન) એસા હે નહીં. ઉસકી ચીજ હે નહીં, વહ મેરા હે, એસા હે નહીં. મેં ઉસકા હૂં, એસા હે નહીં ઔર વહ મેરા હે, એસા હે નહીં. બરાબર હે ? આત્મા જો મેં હૂં મેં ઉસકા હૂં, (તો) ઉસકા હે ? ઔર વહ મેરા હે. તો વહ ચીજ મેરી (હો જાતી) હે ? આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? સૂક્ષ્મ બાત હે, ભગવાન ! આહા..હા...!

‘शुद्धद्रव्यके निरूपणस्वरूप...’ कथन किया है. ‘निश्चयनयके द्वारा जिसने भोड़को दूर किया है, ऐसा होता हुआ, ‘मैं परका नहीं हूँ...’ मैं तो मेरा हूँ. आ...डा...डा...! कठिन काम ! समकित्ती यकवर्ती के राज में हो फिर भी ‘वह मेरा है और मैं उसका हूँ’ ऐसा मानते नहीं. आडा...डा...! समज में आया ? और सब त्याग किया, उस यीज का त्याग किया लेकिन ‘वह यीज मेरी है और मैं उसका हूँ’ ऐसा ममत्व - मिथ्यात्व का त्याग नहीं किया.

‘छन्दोर’ में सत्मा में (एक द्विगंबर साधु ने ऐसा कडा कि), ‘टोडरमलज्ज’ ऐसा कहते हैं कि, बाह्य त्याग से परिणाम सुधरते हैं.’ ऐसा शब्द है. वह शुभ परिणाम की बात है. आडा...डा...! मिथ्यात्व का त्याग उससे नहीं होता. आ...डा...! जिसमें भगवान् आत्मा का साक्षात्कार हो, भगवान् आत्मा का साक्षात्कार हो, स्वरूप की भेंट अंदर में हो, वह पर के त्याग से नहीं होती. समज में आया ?

(एक भाई कहते थे कि), ज्ञेय से ज्ञान होता है. बात सच है. लेकिन कौन-सा ज्ञेय ? स्व-ज्ञेय कि पर-ज्ञेय ? आ...डा...! हिन्दुस्तान में जलबली मय गयी है ! ४४ साल तो यहां हुआ. २३ वर्ष में दूधिया - स्थानकवासी की दीक्षा ली. आ...डा...! स्थानकवासी ज्यादा है, श्वेतांबर थोड़े हैं. अब बाहर में द्विगंबर बहुत हैं. बाहर में तो स्थानकवासी से ज्यादा द्विगंबर हैं. क्योंकि (यहां के विद्वानों ने) प्रचार बहुत (किया). (एक मुमुक्षु कहते थे कि), ‘गुना’ में बहुत आदमी आते हैं. बहुत ! श्वेतांबर आये. आ...डा...! भाई कहते थे. लोगों में तो जलबली हैं. भले दूसरे लोग अंदर विरोध करे. बापू ! यह वस्तु सत्य है, प्रभु ! यह कोई पक्ष नहीं है, संप्रदाय नहीं है.

भगवान् सख्यिदानंद प्रभु निर्मलानंद प्रभु आत्मा ! वह ऐसा माने कि, मैं पर का हूँ और पर मेरा है, वह दृष्टि तो विपरीत है. आडा...डा...! प्रभु तो राग का नहीं और राग आत्मा का नहीं. आत्मा राग का नहीं और राग आत्मा का नहीं. समज में आया ? आडा...डा...!

‘भोड़को दूर किया है ऐसा होता हुआ, ‘मैं परका नहीं हूँ’ मैं हूँ, मेरा अस्तित्व है. ज्ञान और आनंद स्वरूप मेरा अस्तित्व है. मैं पर नहीं हूँ, मैं परका नहीं हूँ. आडा...डा...! शरीर का नहीं, पत्नी का मैं नहीं, पुत्र का बाप मैं नहीं, मैं पैसा का मालिक नहीं, मकान का मैं मालिक नहीं... आडा...डा...!

મુમુક્ષુ :- બાવો બનાવી દીધો.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બાવો જ છે. આહા..હા...! (એક જન) કહતે થે ન ? ફકીર હોવે તબ ઐસા માને. ફકીર હી હૈ, કહાં કોઈ અંદર ઘૂસ ગયા હૈ ?

શુદ્ધ ચૈતન્યઘન ભગવાન ! અસ્તિ અનાદિ સે નિરાવરણ ચીજ પડી હૈ, ઉસમેં રાગ ને કહાં પ્રવેશ ક્રિયા હૈ ? ઉસને માના હૈ. સમજ મેં આયા ? માને કિ, રાગ મેરા હૈ ઔર મેરે મેં રાગ હૈ ઔર મેં રાગ કા સ્વામી હૂં. વહ તો માન્યતા હૈ, મિથ્યા માન્યતા હૈ. આ..હા...!

મુમુક્ષુ :- રાગ કો મેરા નહીં માને તો પુણ્ય કો મેરા માને.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પુણ્ય કહો કિ રાગ કહો, એક હી (બાત હૈ). પુણ્ય કા પરિણામ રાગ હૈ. રાગતત્ત્વ ભિન્ન હૈ. નોં તત્ત્વ હૈ કિ નહીં ? નોં હૈ કિ નહીં ? જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા ઔર મોક્ષ. (ઉસમેં) પુણ્યતત્ત્વ ભિન્ન હૈ, જ્ઞાયક ભિન્ન હૈ. આ..હા..હા...! પુણ્યતત્ત્વ, પાપતત્ત્વ દોનોં આસ્રવતત્ત્વ હૈં. તો આસ્રવતત્ત્વ આત્મા હૈ ? આત્મા આસ્રવતત્ત્વ કા હૈ ? આહા..હા...!

‘સમયસાર’ (કી) ૭૨વીં ગાથા મેં કહા હૈ કિ, પુણ્ય ઔર પાપ કા ભાવ અશુચિ હૈ. શરીર અશુચિ હૈ, ઐસા વહાં નહીં કહા. શરીર તો જ્ઞેય હૈ. યહ ભી હૈ તો જ્ઞેય લેકિન અશુચિ હૈ. શુભ ઔર અશુભ ભાવ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ કા ભાવ ઔર હિંસા, જૂઠ, ચોરી આદિ કા ભાવ - દોનોં અશુચિ - મૈલ હૈં. ભગવાન અંદર નિર્મલાનંદ પ્રભુ હૈ. ‘સમયસાર’ ૭૨વીં ગાથા મેં આયા હૈ. આહા..હા...! અરે...! ઉસકે ઘર કી બાર્તેં સુનને મિલે નહીં, પ્રભુ ! તેરે ઘર મેં ભંડાર ભરા હૈ, પ્રભુ ! શુદ્ધતા કે સ્વભાવ કા ભંડાર, પ્રભુ ! આ..હા...! અનંત અનંત શક્તિ શુદ્ધ, અનંત ગુણ શુદ્ધ, યે તેરે ઘર મેં હૈં. રાગ તેરે ઘર મેં નહીં, શરીર તેરે ઘર મેં નહીં. પરવસ્તુ તેરે ઘર મેં નહીં.

નિશ્ચય સે તો પરદ્રવ્ય જો હૈ ઉસે કભી ગ્રહણ ક્રિયા નહીં તો ત્યાગ કરના રહતા નહીં. આહા..હા...! માત્ર માન્યતા થી કિ, પરદ્રવ્ય મેરા હૈ. ઉસ માન્યતા કા ત્યાગ કરના હૈ. હૈ ? વસ્તુ તો રહેગી. આહા..હા...!

કહતે હૈં કિ, ‘મેં પરકા નહીં હૂં...’ ઐસા જ્ઞાની અંતર મેં (જાનતે હૈં). મેં પર કા નહીં હૂં, મેં શરીર કા નહીં, મેં પત્ની કા પતિ નહીં, મેં પુત્ર કા બાપ નહીં, મેં મકાન કા માલિક નહીં, મેં પૈસે કા સ્વામી નહીં... આહા..હા...! કઠિન કામ ! અંતર મેં અભી મિથ્યાત્વ કા નાશ હુએ બિના મમતા ટલે કહાં સે ? આહા..હા...!

भगवान अंदर निर्मलानंद प्रभु (है). जो निर्मलानंद न हो तो पर्याय में निर्मलता आयेगी कहां से ? सर्वज्ञ परमात्मा त्रिलोकनाथ अनंत ज्ञान, दर्शन और आनंद को प्राप्त हुआ (तो) कहां से हुआ ? बाहर से चीज आती है ? अंदर पडी है. पूर्णानंद का नाथ प्रभु है. आडा..डा...!

सत् चिदानंद प्रभु (को) अपना स्वरूप जानता है (और) राग मेरा नहीं. 'मैं परका नहीं हूँ...' आ..डा..डा...! ओ..डो..डो...! 'पर मेरे नहीं हैं...' मैं पर का नहीं, राग का, शरीर का, परद्रव्य का मैं नहीं, परद्रव्य मेरा नहीं. राग, शरीर, वाणी मेरी नहीं. आडा..डा...! ऐसा काम (है). समझ में आया ? यकवर्ती का राज हो, इन्द्र का इन्द्रासन हो, करोडो अप्सराओं को, लेकिन सम्यक्दृष्टि अंतर में (ऐसा मानते हैं कि), ये पर मेरा नहीं. करोडो अप्सराओं मेरी नहीं और मैं उसका नहीं. आडा..डा...! भाई ! दृष्टि पलटना कोई अलौकिक बात है !! आडा..डा...! दृष्टि को प्रगट करना, फिर राग की आसक्ति रहे और राग की आसक्ति रहे तब तक परवस्तु की ओर लक्ष्य रहे. लेकिन पडले, 'पर वस्तु मेरी है नहीं' ऐसा अनुभव हुआ बिना पर का त्याग अंतर में नहीं होता. आडा..डा...! सूक्ष्म बात (है), भाई !

देओ ! 'अमृतयंद्रायार्थदेव' द्विगंबर मुनि सत् की घोषणा करते हैं ! आ..डा...! 'मैं परका नहीं हूँ, पर मेरे नहीं हैं' 'संप्रकार स्व-परके परस्पर...' क्या कहते हैं ? 'संप्रकार स्व-परके परस्पर...' स्व अपना स्वरूप और पर पर का (है). 'स्वस्वामिसम्बन्धको छोडकर...' (मूल ग्रंथ में फूटनोट में अर्थ दिया है). 'जिसपर स्वामित्व है वह पदार्थ और स्वामीके बीच संबंधको; स्व-स्वामि संबंध कहा जाता है.' स्वस्वामीसंबंध ही मेरे में नहीं. मैं स्व और पर मेरा, ऐसा स्वरूप में है ही नहीं. आडा..डा...!

'स्व-परके परस्पर...' स्व, पर का और पर, स्व का, ऐसे 'स्वामिसम्बन्धको छोडकर...' आडा..डा...! मेरा स्वामी वह और उसका स्वामी मैं, (ऐसा मानना) छोड दे ! आडा..डा...! (उसे) छोडकर, 'शुद्धज्ञान ही एक मैं हूँ' मैं हूँ क्या ? है क्या ? शुद्ध चैतन्य ज्ञायक स्वरूप ज्ञान, प्रज्ञाब्रह्म आत्मा ! वेदांत में प्रज्ञाब्रह्म कहते हैं न ? भैया ! प्रज्ञाब्रह्म कहते हैं लेकिन पर्याय (को) नहीं मानते. वह ठूठ है. मैं प्रज्ञाब्रह्म हूँ, ऐसा निर्णय पर्याय में होता है या द्रव्य में होता है ? पर्याय में होता है. पर्याय माने नहीं तो वस्तु रही कहां ? आडा..डा...! समझ में आया ?

‘ईसप्रकार स्व-परके परस्पर...’ हेओ ! परस्पर (कडा है). स्व, पर का और पर, मेरा, ऐसा ‘स्वस्वामिसम्बन्धको छोडकर, ‘शुद्धज्ञान ही अेक में हूँ...’ आडा..डा...! में तो शुद्ध पवित्र ज्ञान (हूँ). आडा..डा...! (अेक द्विगंभर साधु है) अमी जडां यातुर्मास था वडां कोई घर नडीं था ईसदिये उनके दिये आडार करने के दिये आदमी जाये. आडार बनाकर दे. वड कडता है कि, जेय से ज्ञान डोता है. यडां तो कडते हैं कि, पांय ईन्द्रिय से ज्ञान डोता है, ऐसा भी नडीं है. ईन्द्रियां तो जड हैं. पर का ज्ञान अपनी ज्ञान की पर्याय से डोता है. समज में आया ? आडा..डा...! (पर से ज्ञान डोता है ऐसा मानना) तो मिथ्याज्ञान है.

अपना ज्ञानस्वरूप जो भगवान पूर्णानंद प्रभु ! ज्ञायक स्वभाव का पिंड प्रभु है, ईसमें से केवलज्ञानादि पर्याय अनंती उत्पन्न डोती हैं, ऐसा केवलज्ञान की पर्याय का पिंड ज्ञानगुण है. आडा..डा...! बडा सरोवर, दरिया है ! ज्ञान का गोदाम है ! आ..डा..डा...! ज्ञानसागर है ! शरीरप्रमाण ऐसी यीज मानना अलौकिक बात है, भाई ! भले शरीरप्रमाण डो लेकिन है तो शरीर से भिन्न. डोटे में पानी है तो पानी डोटे के आकार है, फिर भी डोटे के आकार से उसका (आकार) भिन्न है. डोटे में पानी है न ? वैसे यड डोटे जैसा शरीर है. काशी(घाट) का डोटा है. भगवान अंदर भिन्न है. आडा..डा...! जैसे काशी के डोटे के प्रमाण में आकार डोता है, लेकिन वड डोटे के कारण नडीं. वैसे यड शरीर के आकार अंदर आत्मा है, भगवान लेकिन शरीर के कारण नडीं, अपने कारण ऐसा है. आडा..डा...! अरे...! ऐसे आत्मतत्त्व को जानने की दरकार भी की नडीं और बाह्य त्याग किया और उससे परिणाम सुधरेंगे, तब असंयम टलता है और संयम डोता है (ऐसा मानते हैं). अरे...! प्रभु ! क्या करते डो ? भाई !

में कोन हूँ ? और मेरे कोन हैं ? और मेरे कोन नडीं हैं ? उसका अंतर विवेक डुआ नडीं वडां बाह्य त्याग तुजे क्या करेगा ? आडा..डा...! कठिन काम ! अनंत अनंत काल डुआ... पडले यड यीज (-मिथ्यात्व का) त्याग करना है, ऐसा भगवान कडते हैं. बाद में बाह्य का त्याग तो जैसे राग कम डोता जाये, वैसे बाह्य का त्याग सडज ही बन जाये. आडा..डा...!

(अेक विद्वान ने दिजा है कि), अणुव्रती जो समकित्ती श्रावक है उसे मडव्रत (धारी) को आडार देना वड उसका बोजा है. वर्तमान में तो अणुव्रत का नाम धारण करके, धर्मशाखा

में रहकर अत्रती को भोजा दे दिया (कि), तुम हमारा निभाव करो. दृष्टि में बहुत डेर है. बिभा है कि, अणुव्रती समकित्ती श्रावक है, मडाव्रती संत सख्ये हो, उन्हें आहार देने का भोजा उनके सर है. आहार देने का भाव उसे होता है. यहां तो अत्मी साधारण बाहर के परिग्रह का त्याग (किया हो), मिथ्यात्व का त्याग तो है नहीं, बाहर में छोड़कर बैठ गये और भोजा उल्ला लोगों पर, हमारा निभाव आप लोग करो. पूरी लाईन बढल गई. समज में आया ? अत्मी तो अंदर में मिथ्यात्व का त्याग नहीं है, वहां बाहर के वस्त्र पलटकर, (हम) त्यागी हैं, जैसे त्यागी मनवाना और मानना भ्रम है.

प्रश्न :- भ्रम का मतलब ?

समाधान :- मिथ्यात्व है. स्पष्टीकरण करवाते हैं. वकील है न, वकील ! आडा..डा..! आपू ! क्या बात करें ! प्रभु के घर की बात कोई अलग है, भाई ! आडा..डा..!

स्वामिनारायण में एक शब्द है, 'उरता इरता प्रगट हरि देभुं' हरि यह (आत्मा) हां ! हरि अर्थात् राग-द्वेष को हरे वह हरि. आडा..डा..! भगवानआत्मा हरि (है), प्रभु ! 'उरता इरता प्रगट हरि देभुं, मारुं शिवुं रे सङ्ग लेभुं,' आ..डा..! 'मुक्तानंदनो नाथ विहारी रे, ओधा शिवन...' मैं परमात्मा हरि हूं, ऐसी दृष्टि मेरी शिवनदोरी है. यह मेरा शिवन है. अरे..रे...! बात का पता नहीं और कुछ का कुछ मान ले. आ..डा..! यह साधारण बात नहीं है, प्रभु ! गंभीर बात है, नाथ ! तू शुद्ध चैतन्यघन प्रभु है न ! तेरी यीज में तो राग - दया, दान (का) विकल्प, भक्ति का राग तेरी यीज में है ही नहीं. हो तो कभी छूटे नहीं. अपना ज्ञान और आनंद स्वभाव जो अपने में है वह कभी छूटता है ? आडा..डा..! शरीर तो मेरा नहीं, शरीर की क्रिया मेरी नहीं. आडा..डा..! यह डिलनाडूलना होता है, यह भाषा होती है, सब जड की पर्याय है. अर..र..र...!

मुमुक्षु :- उसे करे तो होता है न !

पूज्य गुरुदेवश्री :- कौन करे ? जड करे तो होता है. आ..डा..डा..!

वह कडा न ! 'शुद्धज्ञान ही एक मैं हूं' जाननेवाला-देखनेवाला भगवानआत्मा ! जगत - विश्व ज्ञेय है (और मैं) स्व-ज्ञेय हूं, दोनों का मैं जाननेवाला हूं, सूक्ष्म बात है, भाई ! यह तो अनंतकाल की गांठ गालने की बात है. आडा..डा..! मुनिव्रत दिया लेकिन मिथ्यात्व नहीं गया. आडा..डा..! 'मुनिव्रत धार अनंत बैर त्रैवेयक उपजायो, पै

आत्मज्ञान...' आत्मा राग से रहित भिन्न (है उसका) भान नहीं किया तो 'वेश सुभ न पाया' महाव्रत का परिणाम तो दुःख है. आडा..डा...! अरे...! भगवान तो दुःख के परिणाम से भिन्न है. आडा..डा...! समझ में आया ?

(मैं) हूँ केसा ? 'शुद्धज्ञान ही...' शब्द रभा है, देओ ! (वहां) जोर दिया है. 'ज्ञान ही अेक में हूँ' अेक स्वरूपी ज्ञाता-दृष्टा ! बालक डो या वृद्ध डो, समझ में आया ? ('समयसार' की) १७-१८ गाथा में तो अैसा दिया है न, भाई ! थोड़ी सूक्ष्म बात है. 'समयसार' १७-१८ गाथा. पर्याय जो ज्ञान की पर्याय है न ? उस पर्याय में आत्मा जानने में आता है. क्योंकि पर्याय उसकी है न ? और पर्याय है, उसका जानना - स्व-पर प्रकाशक स्वभाव है. याहे तो अज्ञानी की पर्याय डो, लेकिन पर्याय का स्वभाव स्व-पर प्रकाशक है, तो स्व-पर प्रकाशक पर्याय में आत्मा तो जानने में आता है, परंतु दृष्टि वहां नहीं. आ..डा...! क्या कडा ?

झिर से, यह शरीर, वाणी, मन तो दूर रभो, राग दूर रभो. ज्ञान की पर्याय जो राग को जाननेवाली है न ? यह शरीर है, यह राग है, उसे जाननेवाली पर्याय है, उस पर्याय का स्वभाव स्व-पर प्रकाशक है, तो उस पर्याय में स्व तो जानने में आता है. झिर भी उसकी दृष्टि वहां नहीं. क्या कडा ? समझ में आया ? सूक्ष्म है, भगवान !

आ..डा..डा...! भग अर्थात् अनंत आनंद की लक्ष्मी का वान (अर्थात्) तेरा रूप है, प्रभु ! इसलिये भगवान कडते हैं. आडा..डा...! दृष्टि मिथ्यात्व है वहां तक पामर, मूढ है, लेकिन वस्तु तो वस्तु है. वड भले मूढ माने, वस्तु में झर्क नहीं. पर्याय में मूढ मानते हैं. द्रव्य में कभी मूढता प्रवेश नहीं करती. आडा..डा...!

यहां तो यह कडना था कि, सब की ज्ञान की पर्याय, जो जानने की पर्याय है, उस पर्याय का स्वभाव स्व-पर प्रकाशक है, तो पर्याय में आत्मा तो जानने में आता है. झिर भी दृष्टि पर्याय पर और राग पर डोनेसे जानने में आता है, (झिर भी) जानने में नहीं आया. समझ में आया ? भाषा तो सादी है न !

आ..डा...! भगवान है न, प्रभु ! भगवान तेरी पर्याय में भगवान का ज्ञान तो अनादि से डोता है. आ..डा..डा...! क्यों ? कि, ज्ञान की पर्याय, राग नहीं, शरीर नहीं, जो ज्ञान की पर्याय - वर्तमान अवस्था है, (इस) ज्ञान का स्वभाव तो स्व-पर प्रकाशक है. पर्याय का स्व-पर प्रकाशक स्वभाव है तो पर्याय में जानने में तो आता है, परंतु दृष्टि राग

और पर्याय पर डोनेसे, जानने में आता डोने पर भी, जानने में नहीं आता. समज में आया ? लैया ! आडा..डा...! गजब बात है ! अरे...! यड बात कहां है ? प्रभु ! तेरे घर की बात है, नाथ ! आडा..डा...!

कडते हैं कि, ज्ञान की पर्याय में स्व-पर का जानपना डोता है, ऐसी पर्याय है. यड पर्याय पर को जानने में रुक गई है, उस कारण पर्याय में स्व का जानना डोता है, फिर भी नजर वहां नहीं (है). नजर पर्याय और राग पर रडी. पर्याय में जानने में तो भगवान आता है, ऐसा कडते हैं. आ..डा..डा...!

पर्याय है न ? वर्तमान व्यक्त प्रगट ज्ञान की अवस्था (है). इस पर्याय का स्वभाव ऐसा है, 'स्व-पर प्रकाशक शक्ति डमारी, तातें भेदभ्रम भारी, ज्ञेयशक्ति द्रुविधा प्रकाशी, स्वरूपा पररूपा भासी' आडा..डा...! इस ज्ञान की पर्याय में स्व का जानना उसका स्वभाव है. पर का जानना, स्व का जानना स्वभाव है. पर्याय में ज्ञायक त्रिकावी भगवान ज्ञायक हूं, ऐसा ज्ञान तो पर्याय में आता है. पर्याय में स्व का ज्ञान अनाद्वि से है, लेकिन नजर वहां नहीं. नजर वर्तमान पर्याय और राग पर गई. भगवान जहां है, जो पर्याय में जाननेवायक जानने में आती है, उसे देखा नहीं. समज में आया ? आडा..डा...! १७-१८ गाथा है न ? 'समयसार' ! यड 'प्रवचनसार' है. 'समयसार' १७-१८ गाथा में है. आडा..डा...!

ज्ञान की पर्याय की ताकत एतनी है कि, स्व-पर जाने ऐसी ताकत है. इसलिये स्व को जानती तो है, परंतु तेरी पर्याय की ताकत स्व-पर को (जानने की) है, ऐसी दृष्टि नहीं. तेरी दृष्टि पर्याय और राग पर रड गई तो पर्याय में ज्ञायक जानने में आता है, वड रड गया. जानने में आता है वड जानने में रड गया. आडा..डा...! ऐसी बात ! गजब बात है !

सर्वज्ञ परमात्मा जिनेश्वर त्रिलोकनाथ ऐसा कडते हैं, प्रभु ! तेरी ज्ञान की वर्तमान पर्याय में, ज्ञान है न ? पर्याय लेकिन ज्ञान है न ? तो ज्ञान में राग को जानते हैं. पर को जानते हैं यड तो है डी, लेकिन ज्ञान में स्वरूप को जानते हैं, ऐसा उसमें है. तुम पर को जानने में रुक गया. समज में आया ?

'ज्ञान डी अक मैं हूं' आया ? ऐसी दृष्टि नहीं की. ऐसी चीज है. बाद में 'ज्ञान में हूं' उसमें राग मैं नहीं हूं, शरीर मैं नहीं हूं, परंतु अक समय की पर्याय ऐसा मानती

હે કિ, મૈં ત્રિકાલી જ્ઞાન હૂં, પર્યાય જિતના નહીં. સમજ મેં આયા ? જ્ઞાન મૈં હૂં, ઉસમેં ક્યા આયા ? ‘જ્ઞાન હી એક મૈં હૂં’ યહ જાનતી હે પર્યાય, પરંતુ પર્યાય જાનતી હે (મૈં) ત્રિકાલી જ્ઞાન એક હૂં, એસા જાનતી હે. પર્યાય મેં ‘પર્યાય હૂં’ એસા નહીં (જાનતી). આહા..હા...! પર્યાય મેં ‘પર્યાય હૂં’ એસા જાનતી નહીં. લેકિન પર્યાય એસા જાનતી હે કિ, ત્રિકાલી જ્ઞાયકસ્વભાવ ભગવાન મૈં હૂં, એસા જાનતી હે. આ..હા..હા...! એસા કભી સ્થાનકવાસી મેં સૂના થા ? ભાગ્યશાલી હે દેખો ન ! એસી બાત કહાં હે ? ક્યા કરેં ? ભાઈ !

આહા..હા...! ક્યા કહતે હેં ? કિ, મૈં પર કા નહીં, પર મેરા નહીં. એસા સ્વ-પર કા સ્વસ્વામિસંબંધ છોડકર. સ્વ કા સ્વામિ (પર) ઔર ઉસકા સ્વામિ તુમ. એસા પરસ્પર હે ન ? સ્વ કા વહ સ્વામિ (હૈ) ઔર ઉસકા તુમ સ્વામિ (હો એસા) છોડ દે. આહા..હા...! કલ દોપહર કો ભક્તિ આયી થી.. આહા..હા...! અંદર ધુન ચડી ગઈ હતી ! વહ શ્લોક જો પહલે બોલે વહ કભી પઢા નહીં. દૂસરા બોલે વહ પઢા થા. ઓ..હો..હો...! ઝૂમ ઉઠે, ડોલ ઉઠે આત્મા ! ઘર કી બાત હે ન, પ્રભુ !

યહાં તો કહતે હેં કિ, ‘સ્વસ્વામિસમ્બન્ધકો છોડકર,...’ ઉસે તો છોડા. ફિર રહા ક્યા ? ‘શુદ્ધજ્ઞાન હી...’ ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ હી ‘એક મૈં હૂં’ એસા પર્યાય જાનતી હે. પર્યાય એસા જાનતી હે કિ, મૈં પર્યાય જિતના નહીં હૂં, ભૈયા ! સમજ મેં આયા ? ૩૨૦ ગાથા મેં આ ગયા હે. પર્યાય એસે જાનતી હે કિ, મૈં ત્રિકાલ નિરાવરણ અખંડ એક અવિનશ્વર પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય શુદ્ધ પારિણામિક પરમભાવલક્ષણ પરમાત્મતત્ત્વ દ્રવ્ય મૈં હૂં. આ..હા...! ૩૨૦ મેં આ ગયા હે. ‘સમયસાર’ કી ૩૨૦ ગાથા કી ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ કી ટીકા (મેં હે). વ્યાખ્યાન હો ગયા હે. આહા..હા...!

જો સકલ નિરાવરણ (અર્થાત્) ભગવાન પૂર્ણ પૂર્ણ સ્વરૂપ. સકલ નિરાવરણ. અખંડ, જિસમેં પર્યાય કા ભેદ ભી નહીં. આહા..હા...! એક (અર્થાત્) પર્યાય કા ભેદ બિના કા. આ..હા...! અવિનશ્વર – ત્રિકાલી અવિનાશી વસ્તુ. પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય (અર્થાત્) મેરી પર્યાય મેં પ્રત્યક્ષ ભાસ હોતા હે, એસી વહ ચીજ હે. આહા..હા...! શુદ્ધ પારિણામિક પરમભાવ લક્ષણ નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય મૈં હૂં, જો યહ હે સો મૈં હૂં, જો સકલનિરાવરણ અખંડ એક અવિનશ્વર પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય શુદ્ધ પારિણામિક પરમભાવલક્ષણ નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય મૈં હૂં, જો યહ હે સો મૈં હૂં. આ..હા..હા...! (લોગ તો કહે), દયા પાલો, સામાયિક કરો, પોષા

करो... अरे...! मर गया, सुन न ! दया की बात है लेकिन तेरी दया की बात है. तू जितना है उतना मान तब तेरी दया गिनी जाये. जितना जैसा हो, उससे अल्प, अधिक मान तो तेरी हिंसा है. आ...डा...! पर की हिंसा कौन कर सकता है ? पर की दया कौन पाव सकता है ? दया पावने का भाव आये (वह) राग (है), मारने का भाव है (वह) द्वेष (है). किसी को मार सके या बचा सकता नहीं. परंतु वह राग-द्वेष भी तेरी यीज में नहीं (है). आडा...डा...!

वह तो परिपूर्ण भगवान ज्ञान... आ...डा...डा...! जिसने द्वार जोल दिये ! समज में आता है ? राग की अकता तूटने पर, पर में हूं और में उसका हूं, ऐसा मोड़ तूटने पर भगवान शुद्ध ज्ञायकस्वरूप है (ऐसे) परमानंद की गद्दी पर वह बैठ गया ! अनादि से जो राग की गद्दी पर बैठा था.. आडा...डा...! गद्दी पलट दी. आडा...डा...! क्या कलते हें ?

‘ज्ञान ही अक मैं हूं’ ऐसा पर्याय निर्णय करती है. पर्याय कलती है कि, ‘मैं भंड हूं’ ऐसा नहीं. ज्ञान ही अक मैं हूं, त्रिकाल अकस्वरूप ही मैं हूं. आडा...डा...! पडले यह करना है. यह किये बिना बाकी सब व्यर्थ है. आ...डा...!

‘ज्ञान ही अक मैं हूं’ (ऐसा) अकांत क्यों ? जैनदर्शन में अकांत नहीं होता न ? अनेकान्त (होता है). अनेकान्त यह हुआ कि, ज्ञान ही मैं हूं, पर नहीं, यह अनेकान्त है. आडा...डा...! वास्तव में तो त्रिकाली ज्ञायक हूं, पर्याय जितना नहीं, यह अनेकान्त है. आडा...डा...! समज में आया ? त्रिकाली ज्ञायक स्वभाव का अस्तित्व तत्त्व मडाप्रभु ! चैतन्य मडाप्रभु ! अक रूप है सो मैं हूं, अक रूप है सो मैं हूं. आ...डा...डा...! पर तो मेरा नहीं, राग मेरा नहीं लेकिन पर्याय कलती है कि, मैं पर्याय जितना नहीं. आ...डा...डा...! तीनलोक का नाथ अंदर ब्रह्मस्वरूप परमात्मा प्रज्ञाब्रह्म ! प्रज्ञाब्रह्म यानी प्रज्ञा और आनंद. ब्रह्म माने आनंद. ज्ञान और आनंद का कंद प्रभु है. आ...डा...डा...! लोगों ने तत्त्व का बहुत झंझार कर दिया. अरे...! जो यीज है वैसी दृष्टि नहीं और ये क्रियाकांड में (लग गये). व्रत किये, तपस्या की, भक्ति की, पूजा की.. अरे.. भाई ! वह क्रिया जड की है और अंदर मंद राग हो तो पुण्य है. वह कोई वस्तु नहीं है, भगवान उसमें नहीं है. भगवान की प्राप्ति उससे होती नहीं. आडा...डा...! समज में आया ?

‘ज्ञान ही अक मैं हूं’ एतने शब्दों ने गजब किया है ! अक रूप ज्ञायक त्रिकाल ही,

अंकांत ज्ञायक डी में हूं, 'एसप्रकार अनात्माको छोडकर,...' देजो ! अनात्मा माने परवस्तु और राग अनात्मा हैं. अंदर में दया, दान, व्रत, भक्ति का परिश्राम राग है, वड अनात्मा है, आत्मा नहीं. आडा..डा...!

ज्ञायक 'ज्ञान डी अेक में हूं, एसप्रकार...' अब अनेकान्त करते हैं. 'अनात्माको छोडकर...' रागादि अनात्मा है उसकी दृष्टि छोडकर. आडा..डा...! यडां तो व्यवहार से डोता है, वड बात है नहीं. व्यवहार साधन है, व्यवहार से डोता है, बाह्य त्याग से परिश्राम सुधरते हैं... अरे... प्रभु ! क्या करता है ? भाई ! दुनिया मानेगी, दुनिया राज छोगी, परंतु सत्य प्रगट नहीं डोगा. दुनिया का रंजन करके डोगों को षुश डिया ! आ..डा...! ये करो, ये करो, ये करो कितना आसान था, अब कठिन करके अैसा डताया ! (अैसा कडते हैं). भाई !

मुमुक्षु :- आसान था डेकिन विपरीत था न !

पूज्य गुरुदेवश्री :- डेकिन वड मानता है न ! भाई ! डि, आसान था. आसान नहीं था, विपरीत था, प्रभु ! अरे..रे...! यौरासी के अवतार !

ज्ञान डी में हूं, अैसे अनुभव डिना यौरासी (लाज योनि के) अवतार (नडीं मिटते). आडा..डा...! यौरासी लाज योनि में, अेक अेक योनि में अनंत अवतार (डिये हैं). आडा..डा...! डूल गया. ये डेयारे प्राणी देजो न ! नीम के अंदर जव हैं, अेक अेक पन्ने पर असंख्य जव हैं. वड कड (दो इन्द्रिय) डो, कड मनुष्य डो... आ..डा..डा...!

प्रभु ! तुजे तो मनुष्यपना मिडा, पंचेन्द्रिय डुआ. 'एड ढावा' में तो कड है डि, निगोदमें से निकलकर त्रस डो तो यिंतामशि प्राप्त डिया, अैसा कडते हैं. निगोद में अनंत जव ! डापू ! तूने स्वीकार नहीं डिया. आ..डा..डा...! अेक त्रस डो तो यिंतामशि (प्राप्त डुआ) अैसा कड. 'एड ढावा' में आता है. यडां तो भाव याद रडते हैं. आ..डा...! निगोदमें से अेक लट डो तो कडते हैं डि, यिंतामशि (प्राप्त डुआ) ! उसके ठिकाने प्रभु ! तू तो पंचेन्द्रिय डुआ, आयुष्य डडा मिडा, आर्यकुल में तेरा अवतार डुआ, नाथ ! आ..डा..डा...! अैसी बात तूडे सुनने मिडी, ये मड दुर्लभ से डी दुर्लभ बात तुडे मिडी ! अब तुजे (डित) करने में डितनी देर है ? प्रभु ! आ..डा..डा...! अेकडम करीड है, प्रभु ! दूर नहीं है. आडा..डा...!

यडां कड न ? यडां आया न ? देजो न ! 'डोडको दूर डिया...' डोड को दूर डिया,

અપને કો સમીપ ક્રિયા. થોડા ભી સત્ય હોના ચાહિયે. બડી લંબી લંબી બાર્તે કરે, મૂલ સત્ય હાથ ન આવે (તો ક્યા ક્રિયા ?) બાલક, આદમી, વૃદ્ધ - વહાં લિયા હે ન ? આબાલગોપાલ, એસે લિયા હે, ભાઈ ! 'સમયસાર' કી ૧૭-૧૮ ગાથા. આબાલગોપાલ - બાલક સે લેકર વૃદ્ધ ઓર સ્ત્રી, પુરુષ યા નપુંસક કોઈ ભી હો, પ્રભુ ! તૂ પૂર્ણાનંદ કા નાથ પર્યાય મેં જાનને મેં આતા હે. આહા..હા...! લેકિન તેરી નજર વહાં ગઈ નહીં. આહા..હા...! એસા વહાં લિખા હે. આબાલગોપાલ ! બાલક સે લેકર વૃદ્ધ. સ્ત્રી ઓર પુરુષ તો શરીર કે ચિહ્ન હે, પ્રભુ ! તૂ કહાં સ્ત્રી ઓર પુરુષ હે ? ભગવાન અંદર પૂર્ણાનંદ કા નાથ (હે) વહ તો શરીર નહીં, સ્ત્રી નહીં, પુરુષ નહીં, ઉસે વેદ નહીં હે. આહા..હા...! એસા જો ભગવાનઆત્મા ! કહતે હેં કિ, આબાલગોપાલ કો પર્યાય મેં જાનને મેં આતા હે, એસા કહતે હેં. લેકિન ઉસકી નજર ઉસને વહાં નહીં કી. આહા..હા...! પર કો પકડકર બૈઠા હે, ઉસે છોડકર અંદર મેં દેખને નહીં ગયા, ઇસલિયે તુઝે દિખને મેં નહીં આતા. આહા..હા...! સમજ મેં આતા હે ?

યહાં બૈઠા હો ઓર સર્પ નિકલે. દૂસરે વિચાર મેં હો ઓર સર્પ નિકલકર ચલા ગયા હો તો નજર નહીં જાતી. સર્પ ! વૈસે ભગવાન અંદર પૂર્ણાનંદ કા નાથ બિરાજતા હે. આહા..હા...! તેરી પર્યાય કી નજર મેં તો વહ આતા હે, લેકિન તૂને નજર કી નહીં. આ..હા...! સભી આત્માએ ભગવાન હેં ! કોઈ સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસક, એકેન્દ્રિય, દો ઇન્દ્રિય નહીં હે. 'પંચાસ્તિકાય' મેં આતા હે ન ? ભાઈ ! છ કાય હે વહ જીવ નહીં હે. એસા આતા હે. એકેન્દ્રિય, દો ઇન્દ્રિય, ત્રીન ઇન્દ્રિય જીવ નહીં હે. જીવ તો ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ વહ જીવ હે. 'પંચાસ્તિકાય' મેં આતા હે. છ કાય કે જીવ, છ કાય કે જીવ કહતે હેં ન ? બાપૂ ! છ કાય કે જીવ વહ જીવ નહીં હે. એકેન્દ્રિય, દો ઇન્દ્રિય તો ઉસકી પર્યાય કી બાત હે, વસ્તુ હે વહ તો ત્રિકાલી જ્ઞાયકસ્વરૂપ હે વહ જીવ હે. વહાં લિયા હે. જ્ઞાન હે સૌ જીવ હે, છ કાય નહીં. એકેન્દ્રિય, દો ઇન્દ્રિય નહીં.

અભી એક (લડકા) આયા થા. 'ખેડા' (ગાંવ) કા જવાન લડકા આયા થા. યહાં કારખાને મેં નૌકરી કરતા હોગા, પાંચસૌ કા પગાર થા. છોટી ઉમ્મ કા જવાન થા. પાની ગિરે તો (કહે), અરે..રે...! છ કાય કી હિંસા ! એસા સ્થાનકવાસી મેં બહુત ચલતા હે ન ! છ કાય કી હિંસા નહીં કરની. લેકિન છ કાય મેં તૂ હે કિ નહીં ? યહાં આયા થા, મેંને કહા, ભાઈ ! મૂઝા નહિ. પાગલ જૈસા હો ગયા થા. આહા..હા...! જવાન લડકા ! પાની

गिरे तो (कडे), अर..र...! छ काय कि हिंसा (होती है). अरे.. बापू ! तू कौन है, उसे द्देष न ! वह मेरे है, ऐसी ममता छोड न ! मेरे से होता है और मेरे हैं, वह बात पडले छोड दे. आडा..डा...! मैं शायक हूं.. आडा..डा...! ऐसी दृष्टि कर, भाई ! मूंठा नडि. पागल जैसा डो गया था. छ काय की हिंसा आती है न ? स्थानकवासी में ऐसा आता है. ओ..ई...! छ काय का पालन (करना). आता है न ? छ काय ना पालक, छ काय का रक्षक.. धूल ली नहीं है. संवत्सरी पर पत्र लिखते हैं न ? (उसमें आता है). वह बेचारा उलज्जन में आ गया था, जैसे पागल जैसा डो गया था. (मैंने कडा), मूंठा नडि, बापा ! भाई ! वह वस्तु मैं नहीं, ऐसी पडले ममता छोड. अंदर मेरी यीज बिन्न है, वह मैं हूं, वह 'मम' मेरा. मम नहीं कहते ? ये बच्ये मम जाते हैं. मां बालक को (नहीं देती) ? (बच्ये बोलते हैं) पप्पा ! मम दो, मम दो ! मम यानी भोराक. मम यानी यह मम ! आडा..डा...! सुना है न ? बच्ये छोटे होते हैं न ? वह कडे, पप्पा, मम दो ! लड्डु दो, जलेबी दो, पेडा दो, मम दो...! बच्ये को गले से बोलना कठिन पडता है, इसलिये यहां से बोलता है, म..म.., प..प्पा.. म..म..! ऐसी पडली भाषा होती है. जल्दी से बोलने की उसकी शक्ति नहीं होती. डोठ (से बोले) - प..प्पा..! बापू कडना मुश्किल पडे. पप्पा.. मम्मी ! वह शैली है, शास्त्र में पाठ है. भाषा का क.. भ.. ग.. है, उन प्रत्येक में कारण - डेतु है. डोठ से बोलने में आसान होता है इसलिये बालक डोठ से बोलता है. म..म्मा, म..म्मी, प..प्पा, म..म ! लेकिन मम तो अंदर ये है. आडा..डा...!

'अनात्माको छोडकर, आत्माको ही आत्मारूपसे ग्रहण करके,...' देओ ! यह ग्रहण कर. पर को ग्रहण कब किया है ? 'ग्रहण करके, परद्रव्यसे बिन्नत्वके कारण आत्मारूप ही अेक अग्रमें...' अग्र यिंता है न ? यिंता निरोधो ध्यानम् - नीचे है. (मूल ग्रंथ में फूटनोट में अग्र का अर्थ दिया है). (अग्र यानी) विषय, ध्येय, आलंबन. स्वयं आलंबन (है). 'अग्रमें यिन्ता को रोकता है,...' भगवान अकेला पूर्ण का आलंबन. (अन्य) यिंता को छोडकर, दूसरी यिंता को छोडकर. 'अेकाग्रयिंतानिरोधक (अेक विषयमें विचारको रोकनेवाला आत्मा)...' (अर्थात्) अपना विषय - ध्येय. 'उस अेकाग्रयिन्तानिरोधके समय वास्तवमें शुद्धात्मा होता है.' तब ध्यान में अेक शुद्धात्मा प्राप्त होता है. आडा..डा...! समज में आया ?

अेक-अग्र - अेक वस्तु - त्रिकाली को मुष्य करके, यिंता रोककर, उसीमें रह (तो) तुजे शुद्धात्मा की प्राप्ति होगी. यह उपाय है.

विशेष कहेगो...

प्रमाण वचन गुरुदेव !

अथ ध्रुवत्वात् शुद्ध आत्मैवोपलम्बनीय इत्युपदिशति -

एवं गाणप्पाणं दंसणभूदं अदिदियमहत्थं।

ध्रुवमचलमणालंबं मण्णेऽहं अप्पगं सुद्धं॥१९२॥

एवं ज्ञानात्मानं दर्शनभूतमतीन्द्रियमहार्थम्।

ध्रुवमचलमनालम्बं मन्येऽहमात्मकं शुद्धम्॥१९२॥

आत्मनो हि शुद्ध आत्मैव सदहेतुकत्वेनाद्यनन्तत्वात् स्वतःसिद्धत्वाच्च ध्रुवो, न किञ्चनाप्यन्यत्। शुद्धत्वं चात्मनः परद्रव्यविभागेन स्वधर्माविभागेन चैकत्वात्। तच्च ज्ञानात्मकत्वादर्शनभूतत्वादतीन्द्रियमहार्थत्वादचलत्वादनालम्बत्वाच्च। तत्र ज्ञानमेवात्मनि विभ्रतः स्वयं दर्शनभूतस्य चातन्मयपरद्रव्यविभागेन स्वधर्माविभागेन चास्त्येकत्वम्। तथा प्रतिनियतस्पर्शरसगन्धवर्णगुणशब्दपर्यायग्राहीष्यनेकानीन्द्रियाण्यतिक्रम्य सर्वस्पर्शरसगन्धवर्णगुणशब्दपर्यायग्राहकस्यैकस्य सतो महतोऽर्थस्येन्द्रियात्मकपरद्रव्यविभागेन स्पर्शादिग्रहणात्मकस्वधर्माविभागेन चास्त्येकत्वम्। तथा क्षणक्षयप्रवृत्तपरिच्छेद्यपर्यायग्रहणमोक्षणाभावेनाचलस्य परिच्छेद्यपर्यायात्मकपरद्रव्यविभागेन तत्प्रत्ययपरिच्छेदात्मकस्वधर्माविभागेन चास्त्येकत्वम्। तथा नित्यप्रवृत्तपरिच्छेद्यद्रव्यालम्बनाभावानालम्बस्य परिच्छेद्यपरद्रव्यविभागेन तत्प्रत्ययपरिच्छेदात्मकस्वधर्माविभागेन चास्त्येकत्वम्। एवं शुद्ध आत्मा, चिन्मात्रशुद्धनयस्य तावन्मात्रनिरूपणात्मकत्वात् अयमेक एव च ध्रुवत्वादुपलब्धव्यः किमन्यैरध्वनीनाङ्गसंगच्छमानानेकमार्गपादपच्छायास्थानीयैरध्रुवैः॥१९२॥

अथ ध्रुवत्वाच्छुद्धात्मानमेव भावयेऽहमिति विचारयति - 'मण्णे' इत्यादिपदखण्डनारूपेण व्याख्यानं क्रियते - मण्णे मन्ये ध्यायामि सर्वप्रकारोपादेयत्वेन भावये। स कः। अहं अहं कर्ता। कं कर्मतापन्नम्। अप्पगं सहजपरमाह्लादैकलक्षणनिजात्मानम्। किंविशिष्टम्। सुद्धं रागादिसमस्तविभावरहितम्। पुनरपि किंविशिष्टम्। ध्रुवं टंकोत्कीर्णज्ञायकैकस्वभावत्वेन ध्रुवमविनश्वरम्। पुनरपि कथंभूतम्। एवं गाणप्पाणं दंसणभूदं एवं बहुविधपूर्वोक्तप्रकारेणाखण्डकज्ञानदर्शनात्मकम्। पुनश्च किंरूपम्। अदिदियं अतीन्द्रियं, मूर्तविश्वरानेकेन्द्रियरहितत्वेनामूर्ताविनश्वरैकातीन्द्रियस्वभावम्। पुनश्च कीदृशम्। महत्थं मोक्षलक्षणमहापुरुषार्थसाधकत्वान्महार्थम्। पुनरपि किंस्वभावम्। अचलं अतिचलनचंचलमनोवाक्कायव्यापाररहितत्वेन स्वस्वरूपे निश्चलं स्थिरम्। पुनरपि किंविशिष्टम्। अणालंबं स्वाधीनद्रव्यत्वेन सालम्बनं भरितावस्थमपि समस्तपराधीनपरद्रव्यालम्बनरहितत्वेन निरालम्बनमित्यर्थः॥१९२॥

હવે, ધ્રુવપણાને લીધે શુદ્ધ આત્મા જ ઉપલબ્ધ કરવાયોગ્ય છે એમ ઉપદેશે છે :-

એ રીતે દર્શન-જ્ઞાન છે, ઈન્દ્રિય-અતીત મહાર્થ છે,

માનું હું - આલંબન રહિત, જીવ શુદ્ધ, નિશ્ચળ, ધ્રુવ છે. ૧૮૨.

અન્વયાર્થ :- (અહમ) હું (આત્મકં) આત્માને (एवं) એ રીતે (જ્ઞાનાત્માનં) જ્ઞાનાત્મક, (દર્શનભૂતમ) દર્શનભૂત, (અતીન્દ્રિયમહાર્થ) અતીન્દ્રિય મહા પદાર્થ, (ધ્રુવમ) ધ્રુવ, (અચલમ) અચળ, (અનાલમ્બં) નિરાલંબ અને (શુદ્ધં) શુદ્ધ (મન્યે) માનું છું.

ટીકા :- શુદ્ધ આત્મા સત્ અને અહેતુક હોવાને લીધે અનાદિ-અનંત અને સ્વતઃસિદ્ધ છે તેથી આત્માને શુદ્ધ આત્મા જ ધ્રુવ છે, (તેને) બીજું કંઈ પણ ધ્રુવ નથી. આત્મા શુદ્ધ એટલા માટે છે કે તેને પરદ્રવ્યથી વિભાગ અને સ્વધર્મથી અવિભાગ હોવાને લીધે એકપણું છે. તે એકપણું આત્માના (૧) જ્ઞાનાત્મકપણાને લીધે, (૨) દર્શનભૂતપણાને લીધે, (૩) અતીન્દ્રિય મહા પદાર્થપણાને લીધે, (૪) અચળપણાને લીધે અને (૫) નિરાલંબપણાને લીધે છે.

ત્યાં, (૧-૨) જે જ્ઞાનને જ પોતામાં ધારણ કરી રાખે છે અને જે પોતે દર્શનભૂત છે એવા આત્માને અતન્મય પરદ્રવ્યથી વિભાગ છે અને સ્વધર્મથી અવિભાગ છે તેથી તેને એકપણું છે. (૩) વળી જે પ્રતિનિશ્ચિત સ્પર્શ-રસ-ગંધ-વર્ણરૂપ ગુણો અને શબ્દરૂપ પર્યાયને ગ્રહણ કરનારી અનેક ઈન્દ્રિયોને અતિક્રમીને, સર્વ સ્પર્શ-રસ-ગંધ-વર્ણરૂપ ગુણો અને શબ્દરૂપ પર્યાયને ગ્રહણ કરનારો એક સત્ મહા પદાર્થ છે એવા આત્માને ઈન્દ્રિયાત્મક પરદ્રવ્યથી વિભાગ છે અને સ્પર્શાદિના ગ્રહણસ્વરૂપ સ્વધર્મથી અવિભાગ છે તેથી તેને એકપણું છે; (૪) વળી ક્ષણવિનાશરૂપે પ્રવર્તતા જ્ઞેયપર્યાયોને (ક્ષણે ક્ષણે નાશ પામતા જણાવાયોગ્ય પર્યાયોને) ગ્રહવા-મૂકવાનો અભાવ હોવાથી જે અચળ છે એવા આત્માને જ્ઞેયપર્યાયોસ્વરૂપ પરદ્રવ્યથી વિભાગ છે અને તન્નિમિત્તક જ્ઞાનસ્વરૂપ સ્વધર્મથી અવિભાગ છે તેથી તેને એકપણું છે; (૫) વળી નિત્યરૂપે પ્રવર્તતાં (શાશ્વત એવાં) જ્ઞેયદ્રવ્યોના આલંબનનો અભાવ હોવાથી જે નિરાલંબ છે એવા આત્માને જ્ઞેય પરદ્રવ્યોથી વિભાગ છે અને તન્નિમિત્તક જ્ઞાનસ્વરૂપ સ્વધર્મથી અવિભાગ છે તેથી તેને એકપણું છે.

આ રીતે આત્મા શુદ્ધ છે કારણ કે ચિન્માત્ર શુદ્ધનય માત્ર તેટલા જ નિરૂપણસ્વરૂપ છે (અર્થાત્ ચૈતન્યમાત્ર શુદ્ધનય આત્માને માત્ર શુદ્ધ જ નિરૂપે છે). અને આ એક જ (શુદ્ધ આત્મા એક જ) ધ્રુવપણાને લીધે ઉપલબ્ધ કરવાયોગ્ય છે. (રસ્તે ચાલતા) મુસાફરના અંગ

સાથે સંસર્ગમાં આવતી માર્ગનાં વૃક્ષોની અનેક છાયા સમાન અન્ય જે અધ્રુવ (-બીજા જે અધ્રુવ પદાર્થો) તેમનાથી શું પ્રયોજન છે ?

ભાવાર્થ :- આત્મા (૧) જ્ઞાનાત્મક, (૨) દર્શનરૂપ, (૩) ઇન્દ્રિયો વિના સર્વને જાણનારો મહા પદાર્થ, (૪) જ્ઞેય પરપર્યાયોને ગ્રહતો-મૂકતો નહિ હોવાથી અચળ અને (૫) જ્ઞેય પરદ્રવ્યોનું આલંબન નહિ લેતો હોવાથી નિરાલંબ છે; તેથી તે એક છે. આ રીતે એક હોવાથી તે શુદ્ધ છે. આવો શુદ્ધ આત્મા ધ્રુવ હોવાને લીધે તે એક ઉપલબ્ધ કરવાયોગ્ય છે. ૧૯૨.

આસો સુદ ૧, શનિવાર તા. ૨૨-૦૯-૧૯૭૯

ગાથા - ૧૯૨

પ્રવચન નંબર-૧૮૮

‘પ્રવચનસાર’ ૧૯૨ ગાથા. ‘અબ ઐસા ઉપદેશ દેતે હેં કિ ધ્રુવત્વકે કારણ શુદ્ધાત્મા હી ઉપલબ્ધ કરને યોગ્ય હૈ :-’ વસ્તુ જો ધ્રુવ ધ્રુવ (હૈ), નિત્યાનંદ ધ્રુવ (હૈ), યહ પ્રાપ્ત કરને લાયક હૈ. હૈ ? ‘ધ્રુવત્વકે કારણ શુદ્ધાત્મા...’ શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ હૈ. આહા...હા...! ‘શુદ્ધાત્મા હી ઉપલબ્ધ કરને યોગ્ય હૈ.’ (અર્થાત્) અનુભવ કરને લાયક હૈ. આ...હા...! ગાથા બહુત અચ્છી હૈ. ૧૯૨ (ગાથા).

एवं गाणप्पाणं दंसणभूदं अदिंदियमहत्थं।

ध्रुवमचलमणालंबं मण्णेऽहं अप्पगं सुद्धं॥१९२॥

એ રીત દર્શન-જ્ઞાન છે, ઇન્દ્રિય-અતીત મહાર્થ છે,

માનું હું - આલંબન રહિત, જીવ શુદ્ધ, નિશ્ચળ, ધ્રુવ છે. ૧૯૨.

ટીકા :- ‘શુદ્ધાત્મા...’ ત્રિકાળી ધ્રુવ શુદ્ધ સ્વરૂપ ‘સત્...’ અસ્તિ વિદ્યમાન છે. અસ્તિ દ્વારા હોનેવાલી વસ્તુ છે, પદાર્થ છે ન ! આહા..હા...! સત્ છે. શુદ્ધાત્મા પર સે ભિન્ન, રાગ સે ભિન્ન, પર્યાય સે ભી ભિન્ન (હે). શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ... આહા..હા...! સત્ છે. ‘ઔર અહેતુક...’ ઉસકા કોઈ હેતુ નહીં કિ ધ્રુવ કા કોઈ કારણ હે કિ ઈશ્વર કારણ હે કિ કોઈ બનાયા હે, ઐસા હે નહીં. શુદ્ધ ધ્રુવ સત્, અહેતુક (હે). કોઈ હેતુ સે હુઆ નહીં. ઐસી અનાદિ ચીજ હે. આહા..હા...!

‘અનાદિ-અનંત...’ પહેલ દો વિશેષણ કહે. સત્ ધ્રુવ. શુદ્ધાત્મા સત્ (હે). આહા..હા...! બહિન કી ભાષા મેં આયા હે ન ? જીવ ઊભો છે ને ! જાગતો જીવ ક્યાં જાય ? આ..હા..હા...! જાગતો જીવ ઊભો છે ને ! જ્ઞાયક શુદ્ધ ધ્રુવ ધ્રુવ, ઊભો છે યાની ધ્રુવ હે ન ! આ..હા..હા...!

‘અનાદિ-અનંત...’ હે. જો વસ્તુ હે, સત્ ભગવાન શુદ્ધાત્મા (ઉસકી) આદિ નહીં, અંત નહીં. હે ઉસકી આદિ ક્યા ? હે ઉસકા નાશ ક્યા ? સત્ હે ઉસકી આદિ કહાં ? સત્ હે ઉસકા નાશ કહાં ?

‘ઔર સ્વતઃસિદ્ધ હે...’ અપને સે હી હે. અહેતુ તો કહા થા, પર કા કારણ નહીં (હે). લેકિન સ્વતઃસિદ્ધ હે. ભગવાનઆત્મા અંદર શુદ્ધ આત્મા અપને સે સ્વતઃ હે, સિદ્ધ હે. સિદ્ધ હે યાની હે, સ્વતઃ હે. આહા..હા...! ‘ઇસલિયે આત્માકે શુદ્ધાત્મા હી ધ્રુવ હે...’ આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા ઇસ કારણ સે આત્મા કો શુદ્ધ આત્મા હી ધ્રુવ હે, દૂસરી કોઈ ચીજ ધ્રુવ હે નહીં. આહા..હા...!

‘(ઉસકે) દૂસરા કુછ ભી ધ્રુવ નહીં હે.’ અસ્તિ-નાસ્તિ કી. ‘ઇસલિયે...’ ઇસ કારણ સે. કિસ કારણ સે ? કિ, શુદ્ધાત્મા સત્ હે, અહેતુક હે, અનાદિ-અનંત ઔર સ્વતઃસિદ્ધ હે, ઇસ કારણ સે. ‘આત્માકે શુદ્ધાત્મા હી ધ્રુવ હે, (ઉસકે) દૂસરા કુછ ભી ધ્રુવ નહીં હે.’

‘આત્મા શુદ્ધ ઇસલિયે હે...’ આત્મા વસ્તુ શુદ્ધ ઇસ કારણ સે હે કિ, ‘ઉસે પરદ્રવ્યસે વિભાગ...’ પરદ્રવ્ય સે તો ભિન્ન હે. આ..હા...! શરીર, કર્મ આદિ ચીજ હેં ઉસસે તો અભાવ હે, ઉસસે તો ભિન્ન હે. રાગાદિ ભાવ હે ઉસસે ભી તો ભિન્ન હે. આહા..હા...! વાસ્તવ મેં તો વર્તમાન પર્યાય જો હે.. આહા..હા...! ઉસસે ભી ધ્રુવ ભિન્ન હે. આહા..હા...! સૂક્ષ્મ બાત (હે).

પાંચોં ઇન્દ્રિય કે વિષય કી ઓર કા લક્ષ્ય છોડકર ઔર અંતર મેં... ૧૮૧ (ગાથા મેં) આ ગયા ન ! એકાગ્ર ચિંતા નિરોધો ધ્યાનમ્ ! એક અગ્ર - શુદ્ધાત્મા એક હી મુખ્ય

करके, दूसरी शिंता का निरोध करके अपने अस्तित्व को अंदर प्रतीत में लेता है। दूसरी शिंता का निरोध (करता है) तब अंतर में शुद्धात्मा की प्राप्ति नाम अनुभव होता है। आडा..डा...! ऐसी बात है। ऐसी बात है।

‘जो इंदिये जिणित्ता’ आया है न ? आ..डा...! ‘समयसार’ (की) ३१ वीं गाथा. पांच इन्द्रियां ७५ (हैं) और भावइन्द्रिय अक अक विषय को विषय करनेवाली भावइन्द्रिय – क्षयोपशम से भी वड भिन्न है। आडा..डा...! और इन्द्रियों का जो विषय (है), उससे भी भिन्न है और इन्द्रियों के विषय का ज्ञान हुआ, उस ज्ञान से भी भिन्न है। आडा..डा...!

‘उसे परद्रव्यसे विभाग...’ परद्रव्य का अर्थ शरीर, वाणी, कर्म तो ठीक, लेकिन राग भी ठीक. समज में आया ? आडा..डा...! लेकिन इन्द्रिय का ज्ञान जो है उससे भी भिन्न है। आडा..डा...! समज में आया ? इन्द्रियां निमित्त है, (उसे) जो ज्ञान होता है उससे भी प्रभु भिन्न है, क्योंकि वड तो अतीन्द्रिय है। इन्द्रियज्ञान से भी भिन्न है। यहां तो इन्द्रियज्ञान को भी परद्रव्य कडकर, उससे भिन्न कड दिया. आडा..डा...! सूक्ष्म बात बहुत (है), भगवान ! भाई ने दिया है न कि, यड स्पर्श इन्द्रिय पूरे शरीर के प्रमाण है, अण्ड है और ये चार इन्द्रिय तो ञंड ञंड, कोई कोई भाग में है। अण्ड स्पर्श इन्द्रिय की ओर का जो विषय है – ठंडा, गरम, रुआ उस ओर के विषय का लक्ष्य छोडकर और उसकी ओर का जो ज्ञान हुआ है, उसका भी लक्ष्य छोडकर... आडा..डा...!

भगवान अंदर अक समय में सत् अहेतुक अनाद्विअनंत स्वतःसिद्ध... आडा..डा...! और परद्रव्य से भिन्न (है)। आ..डा...! उसे परद्रव्य के साथ कोई संबंध ही नहीं. आडा..डा...! ‘परद्रव्यसे विभाग (भिन्नत्व) और स्वधर्मसे अविभाग...’ अपना शुद्ध सत् स्वरूप ध्रुव (है) उससे अविभाग, उससे भिन्न नहीं. अविभाग यानी भिन्न नहीं. आडा..डा...! बहुत सूक्ष्म बात है, भाई ! ब्रह्मस्वरूप भगवानआत्मा ! अतीन्द्रिय आनंद ध्रुव स्वरूप प्रभु ! अनाद्विअनंत परद्रव्य से भिन्न और अपने स्वभाव से अभिन्न. आडा..डा...! ‘इसलिये अकत्व है.’ क्या कडा ?

भगवान शुद्ध आत्मा ध्रुव, परद्रव्य से भिन्न, अपने स्वभाव से अविभाग (यानी) अभिन्न (है), इस कारण से अक रूप है. अक रूप है, दो-रूप नहीं. आडा..डा...! त्रिकाली ध्रुव अक रूप है. आडा..डा...! समज में आया ? पर्याय को साथ जोड दे तो दो-रूप हो जाता है. आडा..डा...! अनेकरूप हो जाता है. समज में आया ? अलौकिक बात है, भगवंत !

आडा..डा...! परमात्मस्वरूप शुद्धात्मा अपने स्वभाव से तो अभिन्न है यानी स्वभाव और स्वभाववान कोई त्भिन्न नहीं. त्रिकाली स्वभाव और वस्तु स्वभाववान. उस स्वभाव से अभिन्न है. भाषा दो प्रकार से आती है - स्वभाव और स्वभाव को धारण करनेवाला द्रव्य. लेकिन स्वभाव और स्वभाववान द्रव्य अेक ही है. आ..डा..डा...! समज में आया ?

अविभाग है यानी ? कि, वस्तु जो द्रव्यस्वभाव है, द्रव्य ! उसका जो स्वभाव शुद्धात्मस्वभाव है, इस स्वभाव से तो वस्तु अभिन्न है. वड तो नाममात्र कथन (किया कि), यड द्रव्य (है) और यड द्रव्य का स्वभाव (है). स्वभाव से वस्तु अभिन्न है. अतीन्द्रिय आनंद, अतीन्द्रिय ज्ञान, अतीन्द्रिय शांति, अतीन्द्रिय वीतरागता, जैसे स्वभाव से द्रव्य अभिन्न अेक ही है, पर से त्भिन्न है. इस कारण से अेकत्व है. आडा..डा...! अरे...! पडवे यड करना है. पडवे यड नहीं करे और बाडर की व्यर्थ किया करे.

पांयों ँन्द्रियों के विषय को रोकना पडेगा. क्योकि वस्तु जो शुद्ध है वड ँन्द्रिय का विषय नहीं. आडा..डा...! ँन्द्रिय का विषय तो शब्द, रूप, रस, गंध, स्पर्श (है). स्पर्शँन्द्रिय का विषय ठंडा, गरम आदि. रूप का विषय ये काला. सडेद, लाल (रंग), गंध का विषय सुगंध, दुर्गंध, रस का विषय मीठा, कडुवा ँत्यादि. आडा..डा...! इस विषय से, ँन्द्रिय और ँन्द्रिय के विषय से भगवान त्भिन्न है. आडा..डा...! इस कारण से उसे अेकत्व है. है आभिर में ? 'ँसदिये अेकत्व है.' अेकस्वरूप है. पर से त्भिन्न है यानी पर का संबंध नहीं और स्वभाव से अभिन्न है ँसदिये अेकत्व है. आडा..डा...!

भगवान ब्रह्मस्वरूप प्रज्ञाब्रह्म ! प्रज्ञा नाम ज्ञान और ब्रह्म नाम आनंद. ज्ञान और आनंद जिसका शुद्धात्म स्वभाव ध्रुव है. आडा..डा...! सम्यग्दर्शन प्राप्त करने में पडवी यीज यड है. आडा..डा...! ँसके बिना बाकी सब व्यर्थ है. ओ..डो...! परद्रव्य से त्भिन्न (कड) तो भगवान, देव-गुरु-शास्त्र परद्रव्य हैं. अरे...! परद्रव्य का ँन्द्रिय से ज्ञान डुआ उससे भी त्भिन्न (है). ँन्द्रियज्ञान भी अंदर स्वरूप में जाने में बाधक है. आडा..डा...! वांयन किया डो, श्रवण किया डो, ऐसा जो ज्ञान है, वड अतीन्द्रिय (स्वरूप में) जाने में आटक है. आडा..डा...! प्रभु ! मार्ग कोई अलग है ! आडा..डा...!

अेकत्व किस दिये है ? कि, उसमें दूसरे द्रव्य का और पर का (अभाव है). ँन्द्रिय और ँन्द्रिय के ज्ञान से भी द्विरूप नहीं. आडा..डा...! भावेन्द्रिय और भावेन्द्रिय में जो ज्ञान डुआ उससे भी भवगान तो अंदर त्भिन्न है. आ..डा..डा...! कान से शास्त्र श्रवण

करने में आता है, भगवान की मूर्ति (है), साक्षात् भगवान को आंख से देखने में आता है, वहाँ तो इन्द्रिय का विषय हुआ, वहाँ तो इन्द्रिय हुई. उ१वीं गाथा में विस्तार कहा था न ?

‘जो इंदिये जिणित्ता’ इन्द्रिय किसको कहा ? पांच इन्द्रियां जो (हैं जो) शरीर परिष्णाम को प्राप्त हैं. एक एक विषय जाननेवाली भावइन्द्रिय और उसका विषय जो देव-गुरु-शास्त्र, कुटुंब-परिवार, देश (इत्यादि) इन सब को इन्द्रिय कहते हैं. आहा...हा...! इन्द्रिय, भावेन्द्रिय, द्रव्येन्द्रिय और उसका विषय. भगवान सर्वज्ञ परमात्मा भी इन्द्रिय का विषय है तो यह इन्द्रिय हैं. आ...हा...हा...! इन्द्रिय को जितना अर्थात् इसका संबंध छोड़कर. आहा...हा...! शुद्धात्मा ध्रुव है उसे प्राप्त करना. इस अकेलत्व को प्राप्त करना, यह वस्तु है. अरे...! ऐसी बातें महंघी बहुत (हैं) !

यह तो अभी पहले सम्यग्दर्शन की बात है. आहा...हा...! सम्यग्दर्शन के बाद ज्ञान और चारित्र तो कोई अलग चीज है. अभी वस्तु क्या है, दृष्टि में आया नहीं, जानने में आया नहीं, मानने में आया नहीं तो लीनता कैसे होगी ? आहा...हा...! चारित्र तो लीनता है. समज में आया ? आ...हा...!

(यहां) अकेलत्व पर जोर दिया है. अकरूप ज्ञायक स्वभाव ध्रुव, जिसमें पर्याय की भी मिलावट नहीं. आहा...हा...! निर्णय करती है पर्याय कि, मैं यह हूँ, लेकिन वह पर्याय द्रव्य में नहीं. आहा...हा...! ओ...हो...हो...! अपनी पर्याय-भूमिका में, यह अकेलत्व ध्रुव है, पर से भिन्न है और अपने से अभिन्न है, ऐसा अनुभव होता है पर्याय में, अनुभव कोई ध्रुव में नहीं होता. आहा...हा...! इसलिये बीसवे (बोले में) कहा न ! अखिगत्रहण का २०वां बोले. यह आत्मा प्रत्यभिज्ञान का कारण जो ध्रुव है.. है.. है... ऐसा अकेलत्व (स्वरूप) ध्रुव, उसे आत्मा स्पर्श बिना, आत्मा ध्रुव को स्पर्श बिना, आनंद की पर्याय का वेदन है वह आत्मा है, ऐसा कहा. आहा...हा...! ऐसी बात है. क्योंकि ध्रुव अकेलत्व (स्वरूप) है ऐसा निर्णय किसने किया ? अनुभव किसमें आया ? पर्याय में आया. आहा...हा...! मेरु जैसे यदायमान नहीं होता, वैसे ध्रुव स्वरूप यदायमान नहीं होता, ऐसी चीज अंदर पड़ी है. आहा...हा...!

अनंत अनंत गुण का ध्रुव सागर प्रभु ! पर से, इन्द्रिय से, इन्द्रिय के ज्ञान से, देव-गुरु-शास्त्र से... आहा...हा...! देव-गुरु-शास्त्र का इन्द्रिय से ज्ञान हुआ वह भी परद्रव्य

है, पर से भिन्न है. आडा..डा...!

(अक द्विगंबर साधु है), आचार्य है, छोटी उम्र है, उ३ वर्ष की ! द्विगंबर जंगल में रहते हैं. (अक गांव में) गये हैं, सेंकडो आदमी, आदमी आकर आडार-पानी बनाकर दे. वड कडते हैं कि, परशेय का ज्ञान है वड ज्ञान है, औसा कडते हैं. शेय का ज्ञान तो एन्द्रिय का ज्ञान है. वड भगवान अनीन्द्रिय का ज्ञान नहीं. ओ..डो...! गजब बात है ! पडली सम्यग्दर्शन यीज बिना निकल पडे हैं ! पडिमा ली, मडप्रत दिये...! क्या यीज है उसकी तो भबर नहीं.

यहां कडते हैं कि, अकत्व है. 'वड अकत्व आत्माके...' वड अकत्व आत्मा के क्या ? '१) ज्ञानात्मकपनेके कारण,...' भगवान ज्ञानस्वरूप के कारण अकत्व है. पर से भिन्न है और अपने से अभिन्न है. (क्यों) ? ज्ञानस्वरूप होने से अकत्व है. आडा..डा...! अरे...! समज में आया ? 'ज्ञानात्मकपनेके कारण,...' अकत्व है. आडा..डा...! पर्याय स्वरूप भी यहां नहीं (दिया). निर्णय भले पर्याय में होता है लेकिन ज्ञानस्वरूप है एसदिये अकत्व है. एसका स्वरूप, रूप, स्वरूप अपना रूप - ज्ञानस्वरूप अपना रूप (है). आडा..डा...! अरे...! करना तो यड है, भाई ! बाकी एसके बिना जन्म-मरण का अंत नहीं आयेगा. याडे जितनी पडिमा की, मडप्रत की क्रियाकांड करे... आडा..डा...! (एस) राग की क्रिया से भी भिन्न है. एन्द्रियज्ञान से भी भिन्न है तो फिर राग से तो भिन्न (है डी). (तो कडते हैं कि) अभिन्न है. अभिन्न क्या ? ज्ञानस्वरूप के कारण अभिन्न है, अकत्व है. आडा..डा...! भगवानआत्मा ! ज्ञानस्वरूप... ज्ञानस्वरूप (है), एस कारण से अकत्व है. है (पाठ में) ?

'२) दर्शनभूतपनेके कारण,...' अकत्व है. दर्शन - दृष्टा त्रिकाली स्वभाव. दृष्टा - दर्शन त्रिकाली स्वभाव. दर्शन के कारण अकत्व है. आडा..डा...! समज में आया ? श्लोक बडुत ङिंया है ! १८२ (गाथा) बडुत ङिंयी है !! बराबर सडी वक्त पर भाग्यशाही आये हैं ! औसी बात है, प्रभु ! क्या करें ? आडा..डा...! पडले में पडले यड यीज है. एसके बिना सब व्यर्थ है. शास्त्र का ज्ञान भी व्यर्थ है, राग की क्रिया भी व्यर्थ है. आ..डा...!

अपनी दृष्टि में शुद्धात्मा सत् अहेतुक स्वतःसिद्ध अनादिअनंत ज्ञानस्वरूप के कारण अकत्व है. एसका स्वरूप है या नहीं ? आडा..डा...! जानने-देखने की पर्याय यहां नहीं

(कडना). त्रिकावी ज्ञानस्वरूप के कारण अेकत्व है. आडा..डा...! क्या कडा, समज में आया ? जानने-देखने की वर्तमान पर्याय है उसे यडां लेना. यडां तो त्रिकावी परद्रव्य से भिन्न, अपने से अभिन्न अेकत्व क्या ? ज्ञायक ज्ञानस्वभाव से अेकत्व है तो उस कारण से अेकत्व है. ज्ञानस्वभाव स्वरूप है उस कारण से अेकत्व है. दर्शनस्वभाव स्वरूप है उस कारण से अेकत्व है. औसा मार्ग है.

‘(३) अतीन्द्रिय मडा पदार्थपनेके कारण,...’ आ..डा..डा...! देओ ! यड तो अतीन्द्रिय मडापदार्थ है, प्रभु ! ँन्द्रिय से जानने में नडीं आता. अतीन्द्रिय मडापदार्थ ! भगवान ! आ..डा..डा...! ँन्द्रिय से और ँन्द्रिय के ज्ञान से जानने में नडीं आता (औसा) अतीन्द्रिय पदार्थ है. अतीन्द्रिय पदार्थ (डोने के) कारण अेकत्व है. अतीन्द्रिय पदार्थ के कारण अभिन्न है. आडा..डा...! बहुत ँंची गाथा है ! अकेला माल है !! माल (है) ! भगवान ! बात तो औसी है, बापू !

यडां तो (औसा कडते हैं कि), ध्रुव आत्मा डी वस्तु है. आ..डा...! और वडी उपादेय है, दूसरी कोई चीज उपादेय है नडीं. आडा..डा...! समज में आया ? दया, दान का विकल्प तो उपादेय है नडीं, वड तो राग है, जडर है लेकिन उसे जाननेवाली पर्याय, ँन्द्रिय और ज्ञान वड भी आदरणीय नडीं. आडा..डा...! वर्तमान पर्याय आदरणीय है, वड भी नडीं. आदरणीय त्रिकावी ज्ञानस्वरूप, दर्शनस्वरूप अतीन्द्रिय मडा पदार्थ ध्रुव है उसे पर्याय में उपादेय करना, (उससे) अेकत्व (करना) वड सम्यग्दर्शन है. आडा..डा...! कठिन बातें (हैं), भाई !

‘अतीन्द्रिय मडा पदार्थपनेके कारण,...’ कडा न ? ‘(४) अयलपनेके कारण,...’ ध्रुव भगवान यले कडां से ? जगृत स्वभाव ध्रुव यले कडां से ? परिणमे कडां से ? आ..डा..डा...! परिणमे वड तो पर्याय है, वस्तु तो ध्रुव है. आडा..डा...! बहुत विशेषण दिये हैं. आडा..डा...! बहुत ँंची चीज (है) ! ‘अयलपनेके कारण, और (५) निरावंबपनेके कारण है.’ आ..डा..डा...! उसे कोई पर्याय का भी आवंबन नडीं, वड तो निरावंब वस्तु है. आडा..डा...! समज में आया ?

यडां जो रडा है (तो) शरीर के आधार से नडीं रडा है. आडा..डा...! उसे शरीर का आवंबन नडीं है. आडा..डा...! वड तो निरावंबन भगवान है. जडां जडां डो वडां निरावंब प्रभु है. आवंबन (जैसी) उसमें कोई चीज है नडीं. (श्रवण) ँन्द्रिय (से) सुने,

ખ્યાલ આવે તો ઉસે ખ્યાલ મેં આતા હૈ કિ, ઐસી આત્મા ચીજ હૈ નહીં. આહા..હા...! બહુત સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ !

સમ્યગ્દર્શન કા વિષય ધ્રુવ (હૈ). સમ્યગ્દર્શન કા વિષય સમ્યગ્દર્શન કી પર્યાય ભી નહીં. ભૈયા ! સમ્યગ્દર્શન હૈ પર્યાય, લેકિન ઉસકા વિષય પર્યાય નહીં (હૈ), ઉસકા વિષય ધ્રુવ (હૈ). આહા..હા...! અરે...! મુખ્ય તો યહ કરના હૈ, ઇસકે બિના બાકી સબ અંક બિના કે શૂન્ય હેં.

પાંચ બોલ લિયે. પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન, અપને સ્વભાવ સે અભિન્ન. અવિભાગ યાની અભિન્ન. ક્યોં એકત્વ હૈ ? કિ, જ્ઞાનસ્વરૂપ કે કારણ એકત્વ હૈ, દર્શન સ્વરૂપ કે કારણ (એકત્વ હૈ). દર્શનભૂત કહા ન ? અતીન્દ્રિય મહાપદાર્થ કે કારણ એકત્વ હૈ, અચપને કે કારણ એકત્વ હૈ ઔર નિરાલંબનપને કે કારણ એકત્વ હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

અંદર જો ભગવાન ધ્રુવ હૈ વહ પર્યાય કે આધાર ભી નહીં રહા. વહ ધ્રુવ તો નિરાલંબન અપને સે રહા હૈ. આહા..હા...! શરીર કે આધાર સે તો હૈ હી નહીં, કર્મ કે આધાર સે આત્મા દ્રવ્ય હૈ, વહ તો હૈ હી નહીં, આહા..હા...! લેકિન ઉસકી પર્યાય કા આધાર ભી નહીં. ક્યોંકિ ઉસમેં આધાર નામ કા ગુણ હૈ... આહા..હા...! તો ધ્રુવ અપને આલંબન સે હૈ, પર કા આલંબન ઉસમેં હૈ નહીં. આહા..હા...! ભગવાન ! બાત સૂક્ષ્મ બહુત હૈ, ભાઈ !

શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ જો હૈ વહ ધ્રુવ ક્યોં હૈ ? યહ કહતે હેં. વહી દષ્ટિ કા વિષય હૈ. શુદ્ધાત્મા કી દષ્ટિ કરના વહી સમ્યગ્દર્શન હૈ. સમ્યક્ નામ સત્ય દર્શન. પરમસત્ય જો પ્રભુ શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ નાથ, શુદ્ધ ધ્રુવ જો વસ્તુ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ! ઉસકી દષ્ટિ (કરના) યહ સમ્યગ્દર્શન (હૈ). સમ્યક્ - સત્ય દર્શન. સત્ય ઇતના હૈ. જિતના હૈ ઉતને પરમસત્ય કી દષ્ટિ હોના... આહા..હા...! ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન હૈ. યહ ધર્મ કી પહલી સીઠી હૈ. સમજ મેં આયા ? સમ્યગ્દર્શન બિના જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર નહીં. ‘છહ ઢાળા’ મેં આતા હૈ, નહીં. ? જ્ઞાન, ચરિત્ર નહીં. ‘યા બિન જ્ઞાન ચરિતા’ ‘છહ ઢાલા’ મેં આતા હૈ. ઇસકે બિના જ્ઞાન, ચારિત્ર જૂઠા (હૈ). આહા..હા...! અરે...રે...! ઐસી બાત...!

યહાં તો કહતે હેં કિ, આત્મા શુદ્ધાત્મ વસ્તુ જો હૈ, ધ્રુવ હૈ, સત્ હૈ, અહેતુક હૈ, આદિ-અંત બિના કી સ્વયં:સિદ્ધ ચીજ હૈ, પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન હૈ, અપને સ્વભાવ સે અભિન્ન હૈ. અપને સ્વભાવ સે અભિન્ન કયા હૈ ? સ્વભાવ સે અભિન્ન એકત્વ હૈ. એકત્વ કયા ?

कि, ज्ञानस्वरूपी भगवान् आत्मा है. ज्ञानस्वभाव स्वरूप है इसलिये अकत्व है. आडा..डा...! दर्शनस्वरूप भगवान् आत्मा है इसलिये अकत्व है. अतीन्द्रिय मडापदार्थ होने से अकत्व है, अयल नाम यलना नहीं, परिणमना नहीं, ध्रुव परिणमता ही नहीं (इसलिये अकत्व है). आडा..डा...! ध्रुव परिणमे तो पर्याय हो गइ. ऐसी बातें हैं. दुनिया में सुनने मिदे नहीं ऐसी यल चीज है. आडा..डा...! तीनलोक के नाथ सर्वज्ञदेव की यल पुकार है. उँ ध्वनि में आया हुआ यल 'प्रवचनसार' है. समज में आता है ? आडा..डा...!

इन पांच कारणों से अकत्व है. अकत्व क्यों (है) ? कि, ज्ञानस्वरूप के कारण, दर्शनस्वरूप के कारण, अतीन्द्रिय मडापदार्थ के कारण, अयलपने के कारण, निरालंबपने के कारण. आडा..डा...!

'इनमेंसे (१-२) जो ज्ञानको ही अपनेमें धारण कर रजता है और जो स्वयं दर्शनभूत है जैसे आत्माका अतन्मय (ज्ञान-दर्शन रहित ऐसा) परद्रव्यसे भिन्नत्व है...' विशेष स्पष्ट करते हैं. 'इनमेंसे (१-२)...' यानी ज्ञान, दर्शन. 'जो ज्ञानको ही अपनेमें धारण कर रजता है...' आडा..डा...! भगवान् आत्मा शुद्धात्मा जानन स्वभाव को धारण कर रजा है. ज्ञानस्वभाव को धारण कर रजा है. आडा..डा...! 'और जो स्वयं दर्शनभूत है...' स्वयं दृष्टा स्वभाव है. दर्शन स्वभाव (यानी) श्रद्धा स्वभाव नहीं. दर्शन स्वरूप त्रिकाल स्वयं है. आडा..डा...!

'जैसे आत्माका...' जैसे आत्मा का 'अतन्मय (ज्ञान-दर्शन रहित ऐसा) परद्रव्य...' अतन्मय (अर्थात्) जिसमें तन्मयपना नहीं है ऐसा परद्रव्य. आ..डा..डा...! राग, शरीर, कर्म आदि. 'आत्माका अतन्मय (ज्ञान-दर्शन रहित ऐसा) परद्रव्यसे भिन्नत्व...' जिसमें ज्ञानस्वभाव, दर्शनस्वभाव से अकत्व है उससे भिन्न जो है वल ज्ञान, दर्शन से रहित है. यल ज्ञान और दर्शन पर में नहीं. आ..डा...! इसलिये परद्रव्य से भिन्नत्व है. आडा..डा...! भगवान् में ज्ञान, दर्शन है न ? लेकिन यल (अपना) ज्ञान, दर्शन नहीं. समज में आया ? आडा..डा...!

ज्ञान और दर्शनस्वरूप यल भगवान् तो परद्रव्य से अतन्मय है. परद्रव्य में ज्ञान, दर्शन है नहीं. आडा..डा...! और (अपना) आत्मा तो ज्ञान, दर्शन में तन्मय है. और ज्ञान, दर्शन से तन्मय नहीं, ऐसी चीज - परद्रव्य (है) उससे भिन्न है. आडा..डा...! अरे..रे...! ऐसी बात !

યહ તો પહલી દર્શનશુદ્ધિ કી બાત હૈ. આ..હા...! દર્શનશુદ્ધિ તબ હોતી હૈ, જો શુદ્ધાત્મા પૂર્ણ જ્ઞાન, દર્શન સે ભરા (હૈ) ઉસ પર દષ્ટિ કરને સે પર સે ભિન્ન ઔર અપને સ્વભાવ સે અભિન્ન કી દષ્ટિ કરને સે, અનીન્દ્રિય સ્વભાવ કી દષ્ટિ કરને સે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. (અજ્ઞાની કો) તો સમ્યગ્દર્શન કી કીમત નહીં. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કો માનો, નોં તત્ત્વ ભેદવાલા માનો (તો વહ) સમ્યગ્દર્શન (હૈ). ધૂલ મેં નહીં હૈ. ભેદવાલે નોં તત્ત્વ અનંત બાર માને. નોં તત્ત્વ કી ભેદવાલી શ્રદ્ધા તો મિથ્યાત્વ હૈ. ‘કલશટીકા’ મેં (આતા) હૈ. સમજ મેં આયા ?

મુમુક્ષુ :-

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ‘મૂદત્યેનામિગદા’ યહાં તો અકેલા ભૂતાર્થ (લિયા હૈ).. ‘કલશટીકા’ મેં તો ઐસા કહા હૈ કિ, નોં તત્ત્વ કા ભેદ અનુભવ મિથ્યાત્વ હૈ. સમજ મેં આયા ? છઠ્ઠા કલશ (હૈ). ‘નૌ તત્ત્વરૂપ વસ્તુકા અનુભવ મિથ્યાત્વ હૈ.’ ભેદ હૈ ન ? અરે..રે...! અભી તો નૌ તત્ત્વ ક્યા હૈ, ઇસકી ખબર નહીં ! આહા..હા...! નૌ તત્ત્વ, એકરૂપ ચીજ મેં ભેદ હૈ વહ ઇસકી ભૂલ હૈ. ઐસા કહતે હૈં. યહાં તો સ્પષ્ટ લિયા હૈ, ‘નૌ તત્ત્વરૂપ વસ્તુકા અનુભવ મિથ્યાત્વ હૈ.’ છઠ્ઠા શ્લોક હૈ. ‘રાજમલજ્જ’ કી ‘કલશટીકા’ ! આહા..હા...!

ઐસા આત્મા, ઐસા આત્મા (યાની) જ્ઞાનસ્વરૂપ (જિસને) ધારણ કર રખા હૈ, દર્શન સ્વરૂપ અપને મેં ધારણ કર રખા હૈ, સ્વયં દર્શનભૂત હી હૈ. ઉસમેં તો ધારણ કર રખા હૈ (ઐસા કહા હૈ) યહાં તો (કહા) ‘સ્વયં દર્શનભૂત હૈ...’ દર્શનસ્વરૂપ હી હૈ. દષ્ટા સ્વભાવ સ્વરૂપ હી હૈ. ધ્રુવ, હાં ! આ..હા..હા...! ‘ઐસે આત્માકા અતન્મય (જ્ઞાન-દર્શન રહિત ઐસા) પરદ્રવ્યસે ભિન્નત્વ હૈ...’ આહા..હા...! ઇસ જ્ઞાન-દર્શન સે તન્મય આત્મા (હૈ). યહ જ્ઞાન-દર્શન પર મેં નહીં હૈ. ચાહે તો ત્રીનલોક કે નાથ હો, (અપના) જ્ઞાન-દર્શન ઉનમેં નહીં હૈ. ઇસ કારણ સે વહ પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ૧૮૨ (ગાથા) બહુત ઊંચી હૈ ! બહુત બાર (સ્વાધ્યાય હો ગયા) હૈ. આહા..હા...! ‘અતન્મય (જ્ઞાન-દર્શન રહિત ઐસા) પરદ્રવ્યસે ભિન્નત્વ હૈ...’

‘ઔર સ્વધર્મસે અભિન્નત્વ હૈ,...’ જ્ઞાન સ્વભાવ સ્વરૂપ, દર્શનભૂત ઐસે સ્વભાવ સે શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ આત્મા પ્રભુ અભિન્ન હૈ. અરે..રે...! ઐસી બાત (છોડકર) બાહર કી બાત મેં લોગ ચડ ગયે, બાહર કી પ્રવૃત્તિ કુછ બદલ દી (ઉસમેં) ધર્મ હૈ, માનકર ચલ દિયે. અરે... પ્રભુ ! તુજે માલૂમ નહીં. આહા..હા...! ‘ઇસલિયે ઉસકે એકત્વ હૈ.’

(૩) ઔર જો પ્રતિનિશ્ચિત સ્પર્શ-રસ-ગંધ-વર્ણરૂપ ગુણ તથા શબ્દરૂપ પર્યાયકો ગ્રહણ

करनेवाली अनेक इंद्रियोंका अतिक्रम (उल्लंघन) करके,...' आडा..डा...! इंद्रिय और इंद्रिय की ओर के ज्ञान का उल्लंघन करके. 'प्रतिनिश्चित' (शब्द) है न ? (मूल ग्रंथ में फूटनोट में अर्थ दिया है). 'प्रतिनियत. (प्रत्ये इंद्रिय अपने-अपने नियत विषयको ग्रहण करती है; जैसे यक्षु वर्षाको ग्रहण करती है). आडा..डा...!

(अक जनने) ऐसा लिया है कि, आंख है वह रूप को ग्रहण करे. लेकिन आंख को आंख नहीं जानती. आडा..डा...! कान है वह शब्द को जाने, ग्रहण करे, लेकिन भावइन्द्रिय और द्रव्येन्द्रिय क्या है, वह अपने को नहीं जाने. जो अपने को नहीं जाने वह पर को कैसे जाने ? आडा..डा...! समज में आया ? इंद्रिय जो है (उसमें) वह अक-अक विषय में रुकता है. स्पर्श इंद्रिय अण्ड (है). जिसे अण्ड परमात्मा शुद्ध ध्रुव है उसकी दृष्टि करनी हो तो अण्ड स्पर्श इंद्रिय का विषय - ठंडा, गरम, उलका, भारी, उवा ठंडी-गरम लगती है, (उन) सबसे लक्ष्य छोड़ना पड़ेगा. आडा..डा...! समज में आया ? ऐसी चीज है.

(ऐसा सुनकर) लोग बेचारे 'सोनगढवालों' को ऐसा ही कहे न कि, 'अ.. निश्चय की बातें करते हैं, व्यवहार से होता है (ऐसा तो कहते ही नहीं). अरे...! प्रभु ! सुन तो सही ! व्यवहार से होता है, ऐसा कडा है. वह तो निश्चय का भान है, उसे व्यवहार-साधन का आरोप देकर कडा है. बाकी आत्मा का भान नहीं है उसे व्यवहार से होता है, वह बात है ही नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? 'सोनगढ' में निश्चयाभास है, अकांत नियतवाद है', ऐसा कहते हैं. प्रभु ! तुझे लगे ऐसा कडा. क्या हो ? आ..डा...! 'जमें जितनी बुद्धि है उतनी दियो बताय, वांको बूरो न मानिये ओर कहां से लाय ?' भगवान है ! प्रभु ! यह मार्ग अलग है, प्रभु ! आ..डा...! दुनिया के साथ कहीं मेल पाये ऐसा नहीं है. आडा..डा...!

आ..डा..डा...! यहां प्रतिनियत इंद्रिय विषय है न ? आ..डा...! स्पर्श का विषय, रस का (विषय)... स्पर्श इंद्रिय का विषय स्पर्श है, रस का विषय रस है, गंध का गंध (है) वह गुण (है). गुण है वह सामान्य. वर्षा की काली, लाल (अवस्था है) वह पर्याय (है). 'तथा शब्दरूप पर्यायको ग्रहण करनेवाली अनेक इंद्रियोंका अतिक्रम (उल्लंघन) करके,...' आडा..डा...! पांशों इंद्रिय और पांशों इंद्रियों से हुआ जो ज्ञान, उसे उल्लंघन करके. भगवान अनीन्द्रिय भगवानआत्मा ध्रुव ! आडा..डा...! अरे...! ऐसी बात आयी.

‘અનેક ઇન્દ્રિયોંકા અતિકમ (ઉલ્લંઘન) કરકે, સમસ્ત સ્પર્શ-રસ-ગંધ-વર્ણરૂપ ગુણોં ઔર શબ્દરૂપ પર્યાયકો ગ્રહણ કરનેવાલા એક સત્ મહા પદાર્થ હૈ,...’ સમસ્ત પર્યાય કો ગ્રહણ કરનેવાલા. હૈ ન ? એક એક (વિષય મેં) નહીં. યહાં તો માત્ર જ્ઞાતા-દષ્ટા હૈ, સમસ્ત જાનનેવાલા હૈ. એક-એક ઇન્દ્રિય કા એક-એક વિષય (જાને) ઐસા નહીં, વહ તો પાંચોં ઇન્દ્રિયાં ઔર ઉંકે વિષય કો એક સમય મેં જાનનેવાલા હૈ. આહા..હા...! અરે...!

જબ તક ચક્ષુ સે પર કો દેખને મેં રુકતા હૈ (તબ તક) અપના જ્ઞાન નહીં હોગા. ક્યોંકિ ચક્ષુ સે પર દિખતા હૈ. અપના જ્ઞાનસ્વરૂપ, દર્શનસ્વરૂપ હૈ (વહ) ચક્ષુ ઇન્દ્રિય કા વિષય ઔર ચક્ષુ સે તો ભિન્ન હૈ. આહા..હા...! વાસ્તવ મેં તો ભાવઇન્દ્રિય જો હૈ ઉસમેં ભી ધ્રુવ તન્મય નહીં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

ઐસા અંદર શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ પર્યાય સે ભી તન્મય નહીં, પરદ્રવ્ય હૈ. પર્યાય (કો) એક ન્યાય સે પરદ્રવ્ય કહા. ‘નિયમસાર’ મેં નિર્મલ પર્યાય કો ભી પરદ્રવ્ય કહા. આહા..હા...! ક્યોં ? કિ, નયી શુદ્ધ પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ વહ પર્યાય પર્યાયમેં સે ઉત્પન્ન નહીં હોતી હૈ. દ્રવ્ય જો ત્રિકાલી હૈ ઉસકે આશ્રય સે પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ. ઇસ અપેક્ષા સે. જૈસે પરદ્રવ્ય સે અપની પર્યાય ઉત્પન્ન નહીં હોતી, વૈસે પર્યાયમેં સે નયી પર્યાય ઉત્પન્ન નહીં હોતી તો પર્યાય કો પરદ્રવ્ય કહ દિયા. સમજ મેં આયા ? આહા..હા...! યહાં તો કહતે હૈં કિ, જ્ઞાન-દર્શન કા જો એકત્વ હૈ વહ પર્યાય મેં ભી નહીં. આહા..હા...!

‘ઔર સ્પર્શાદિકે ગ્રહણસ્વરૂપ (જ્ઞાનસ્વરૂપ) સ્વધર્મસે અવિભાગ હૈ,...’ સમસ્ત ઇન્દ્રિયોં કા જ્ઞાન એકસાથ (કરે) ઐસે જ્ઞાન સે અવિભાગ હૈ (અર્થાત્) ઐસે જ્ઞાન સે ભિન્ન નહીં. પાંચોં ઇન્દ્રિયોં કે વિષય કો એક સમય મેં જ્ઞાતા-દષ્ટા (સ્વભાવ સે), ઇન્દ્રિય કે અવલંબન બિના જાને, ઐસા જ્ઞાતા-દષ્ટા આત્મા હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? બહુત સૂક્ષ્મ વિષય ! માર્ગ જો હો વહ આયે ન ! ‘પ્રવચનસાર’ ભગવાન કી દિવ્યધ્વનિ ! સમજ મેં આયા ? આહા..હા...? કયા કહતે હૈં ?

ઇન્દ્રિયાં, ઇન્દ્રિય કા વિષય ઔર ઇન્દ્રિય કા જ્ઞાન, ઉસકા ઉલ્લંઘન કરકે... આહા..હા...! ‘સમસ્ત સ્પર્શ-રસ-ગંધ-વર્ણરૂપ ગુણોં ઔર શબ્દરૂપ પર્યાયકો ગ્રહણ કરનેવાલા...’ સમસ્ત ! આહા..હા...! એક-એક ઇન્દ્રિય મેં રુકકર એક કો જાનના, યે ઇસકા સ્વભાવ હૈ નહીં. આહા..હા...! એક ઓર પાંચ ઇન્દ્રિય કે સમસ્ત વિષય (કો) એકસાથ જાનનેવાલા ‘એક સત્ મહા પદાર્થ હૈ.’ આહા..હા...! ઐસા પ્રભુ મહા પદાર્થ (હૈ). ‘ઐસે આત્માકા ઇન્દ્રિયાત્મક

परद्रव्यसे विभाग है...’ जैसे आत्मा का इन्द्रियस्वरूप परद्रव्य से विभाग (है). इन्द्रिय के भोग से तो भिन्न (है) लेकिन इन्द्रिय के ज्ञान से भी भिन्न (है). अनीन्द्रिय है न ? ऐसी बात !

‘समस्त...’ वजन वहां है, हां ! समस्त पांच इन्द्रिय, चार गुण और एक शब्द पर्याय (को) ‘ग्रहण करनेवाला एक सत् मंडा पदार्थ है, जैसे आत्माका इन्द्रियात्मक परद्रव्यसे विभाग है, और स्पर्शादिके ग्रहणस्वरूप (ज्ञानस्वरूप) स्वधर्म...’ अपना ज्ञान अपने से है, इन्द्रिय से नहीं. सब इन्द्रिय का ज्ञान अपने से होता है. जैसे ज्ञानस्वभाव से अभिन्न (है). है ? ‘स्पर्शादिके ग्रहणस्वरूप...’ समस्त, हां ! ‘स्वधर्मसे अविभाग है...’ मात्र जानना-देखना स्वभाव (है), उससे भगवान अविभाग है यानी भिन्न नहीं, अभिन्न है. आ...हा...! पांच इन्द्रिय के एक एक विषय में रुकना छोड़कर, (उसका) उल्लंघन करके, समस्त इन्द्रिय विषय (को) एक समय में समस्त जानना-देखना, जैसे भाव से भगवान अविभाग है, भिन्न नहीं. अविभाग यानी भिन्न नहीं. ऐसी बातें...! आ...हा...!

पहले यह करना है उसे छोड़कर एकदम पडिमा ले ली, ढीकना कर दिया.. धूल (में) भी (धर्म) नहीं है. समझ में आया ? भगवानआत्मा ! पांचों इन्द्रियों के विषय – गुण, कान का विषय शब्दपर्याय, उन सबको एक समय में, पर की अपेक्षा बिना (जाने-देखे). समस्त पदार्थ इन्द्रिय का विषय एक समय में जाने-देखे, ऐसा ध्रुव स्वभाव... आ...हा...हा...! उससे अकत्व है, उससे अविभाग है, उससे भिन्न है नहीं. ‘स्वधर्मसे अविभाग है, इसलिये उसके अकत्व है.’ इस कारण से अकत्व है. आ...हा...हा...! समझ में आया ?

पहले ज्ञान, दर्शन स्वरूप के कारण, अभिन्न के कारण अकत्व है (जैसा कडा). बाद में कडा कि, मंडापदार्थ है. तीसरा बोल है न ? चौथा बोल अचल (का है) और पांचवां निराखंड (का है). तो पहले दो बोल की व्याख्या हो गई. अभी तीसरा बोल – मंडापदार्थ की व्याख्या चलती है. क्यों मंडापदार्थ है ? कि, पांच इन्द्रिय का विषय और ज्ञान, उसका उल्लंघन करके एकसाथ जानना-देखना जिसका स्वभाव (है), जैसे स्वभाव से अविभाग है (यानी) अभिन्न है (और) पर से भिन्न है. आ...हा...हा...! आ...हा...हा...! यह मंडा पदार्थ की व्याख्या है, हां ! है न ? ‘ग्रहण करनेवाला एक सत् मंडा पदार्थ है...’ तीसरा बोल.

પાંચ બોલ કહે થે ન ! એકત્વ ક્યોં હૈ ? (ક્યોંકિ) જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ ઇસલિયે એકત્વ હૈ, દર્શનસ્વરૂપ હૈ ઇસલિયે એકત્વ હૈ, મહાપદ્ધર્થ હૈ ઇસલિયે એકત્વ હૈ, અચલ હૈ ઇસલિયે એકત્વ હૈ, નિરાલંબ હૈ ઇસલિયે એકત્વ હૈ. તીન બોલ આ ગયે. આહા..હા...! ઇતના સબ (એક સાથ) ! માર્ગ ઐસા હૈ, ભાઈ ! આ..હા...!

અબ ક્યા કહતે હૈં ? શુદ્ધાત્મા ત્રિકાલી ધ્રુવ ક્યોં હૈ ? ‘(૪) ક્ષણવિનાશરૂપસે પ્રવર્તમાન...’ (અર્થાત્) ક્ષણ મેં પર્યાય હોકર વિનાશ હોતી હૈ. ‘જ્ઞેયપર્યાયોંકો (પ્રતિક્ષણ નષ્ટ હોનેવાલી જ્ઞાતવ્ય પર્યાયોંકો) ગ્રહણ કરને ઔર છોડનેકા અભાવ હોનેસે...’ આ..હા..હા...! ક્ષણવિનાશી પ્રવર્તમાન જ્ઞેયપર્યાયેં ! આહા..હા...! ઉસે ગ્રહણ કરને કા ઔર છોડને કા અભાવ હૈ. ધ્રુવ હૈ ન ! ક્ષણવિનાશી પર્યાય કો ગ્રહણ કરના ઔર ક્ષણવિનાશી પર્યાય કો છોડના, ઉસસે તો રહિત હૈ. આહા..હા...! લોગોં કો ઐસા (વિષય) સૂક્ષ્મ પડતા હૈ. (લોગોં કો) લગા દિયા - વ્રત કરો, પડિમા લે લો, શાસ્ત્ર હમેશા પઢના... દો-પાંચ પંક્તિ પઢે... હો ગયા (ધર્મ), જાઓ ! વ્યવહાર ષટ્ આવશ્યક આતે હૈં ન ? વસ્તુ કે (જ્ઞાન) બિના તેરા આવશ્યક કેસા ? આ..હા...!

મુમુક્ષુ :- યે શર્તે કઠિન પડતી હૈં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- કઠિન પડે, બાપૂ ! ભાઈ ! (વસ્તુ કા) સ્વરૂપ હી ઐસા હૈ. આહા..હા...!

‘શ્રીમદ્’ તો કહતે હૈં, સત્ સરલ હૈ, સર્વત્ર હૈ (લેકિન સત્ કો બતાનેવાલો) ગુરુ મિલને ચાહિયે. ઐસા કહતે હૈં. સમજ ક્યા ચીજ હૈ ?

યહાં તો (કહતે હૈં), શરીર સે બ્રહ્મચર્ય કા પાલન ક્રિયા વહ ભી એક શુભભાવ હૈ, વહ કોઈ ધર્મ નહીં. આજીવન બાલબ્રહ્મચારી રહા, સ્ત્રી કે સેવન સે રહિત (રહા), વહ કોઈ ધર્મ નહીં. વહ તો એક શુભ વિકલ્પ - રાગ હૈ, ઉસસે ભી ભગવાન રહિત હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

‘ક્ષણવિનાશરૂપસે પ્રવર્તમાન જ્ઞેયપર્યાયોંકો (પ્રતિક્ષણ નષ્ટ હોનેવાલી જ્ઞાતવ્ય પર્યાયોંકો) ગ્રહણ કરને ઔર છોડનેકા અભાવ હોનેસે જો અચલ હૈ...’ આહા..હા...! ‘ઐસે આત્માકો જ્ઞેયપર્યાયસ્વરૂપ પરદ્રવ્યસે વિભાગ હૈ...’ જ્ઞેય કી પર્યાય સે, પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન. ‘તન્નિમિત્તક જ્ઞાનસ્વરૂપ સ્વધર્મસે અવિભાગ હૈ,...’ આહા..હા...! (તન્નિમિત્તક કા અર્થ મૂલ ગ્રંથ મેં ફૂટનોટ મેં દિયા હૈ). ‘જ્ઞેય પર્યાયેં જિસકી નિમિત્ત હૈં ઐસા જો જ્ઞાન, ઉસ-સ્વરૂપ સ્વધર્મસે (જ્ઞાનસ્વરૂપ

નિજધર્મસે) આત્માકી અભિન્નતા હૈ.' અપના જ્ઞાન અપના હૈ. પર કો જાના નહીં. આહા..હા...! એકસાથ પર કો જાનતા હૈ, એસા કહના ભી વ્યવહાર હૈ. અપની પર્યાય મેં અપના ત્રિકાલી ધ્રુવ જાનના... આ..હા...! ઉસ પર્યાય સે અભિન્ન હૈ, પર કી પર્યાય સે ભિન્ન હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? 'ઈસલિયે ઉસકે એકત્વ હૈ;...' વહ ચૌથા બોલ હુઆ.

પાંચવાં બોલ (વિશેષ આયેગા)...

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

卐 卐 卐

આસો સુદ ૨, રવિવાર તા. ૨૩-૦૯-૧૯૭૯

ગાથા - ૧૯૨

પ્રવચન નંબર-૧૮૯

(‘પ્રવચનસાર’ ૧૯૨ ગાથા). ‘અબ એસા ઉપદેશ દેતે હેં કિ ધ્રુવત્વ કે કારણ...’ (અર્થાત્) કાયમ એકરૂપ રહને કે કારણ ‘શુદ્ધાત્મા હી ઉપલબ્ધ કરનેયોગ્ય હૈ.’ કાયમ એકરૂપ રહનેવાલી ચીજ ધ્રુવ, યહી પ્રાપ્ત કરને લાયક હૈ. પર્યાય મેં કાયમ રહનેવાલી ચીજ જો શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ (હૈ)... આહા..હા...! ઉસે ગ્રહણ કરના, પ્રાપ્ત કરના, ઉસે જ્ઞાન ઓર પ્રતીતિ મેં લેના. આહા..હા...! ગાથા.

एवं गाणप्पाणं दंसणभूदं अदिंदियमहत्थं।

धुवमचलमणालंबं मण्णेऽहं अप्पगं सुद्धं॥१९२॥

એ રીત દર્શન-જ્ઞાન છે, ઇન્દ્રિય-અતીત મહાર્થ છે,

માનું હું - આલંબન રહિત, જીવ શુદ્ધ, નિશ્ચળ, ધ્રુવ છે. ૧૯૨.

બહુત અરછી ગાથા હૈ, મક્ખન હૈ ! ‘શુદ્ધાત્મા...’ ત્રિકાલી ધ્રુવ શુદ્ધાત્મા કો પર્યાય ગ્રહણ કરતી હૈ. શુદ્ધાત્મા એક ગ્રહણ કરનેલાયક હૈ.

પ્રશ્ન :- શુદ્ધાત્મા યાની કૌન ?

સમાધાન :- ધ્રુવ ! શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ પવિત્રતા કા પૂરા પિંડ પ્રભુ ભગવાન ! ધ્રુવ શુદ્ધાત્મા ‘સત્...’ (યાની) વિદ્યમાન હૈ. આહા..હા...! રાગ આદિ તો ઉસમેં વિદ્યમાન નહીં (લેકિન)

પર્યાય ભી ત્રિકાલ મેં વિદ્યમાન નહીં. આ..હા...! ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ ધ્રુવ શુદ્ધાત્મા સત્ છે, વિદ્યમાન છે, હયાતી ધરનેવાલા છે. આહા..હા...! અસ્તિત્વવાલા છે. શુદ્ધ આત્મા હોનેવાલા (-રહનેવાલા) છે, 'હે' !

'અહેતુક...' વહ ચીજ શુદ્ધાત્મા અહેતુક (યાની) ઉસકા કોઈ કારણ નહીં કિ, કોઈ કારણ સે વહ બની છે. ઈશ્વરકર્તા છે યા કોઈ દૂસરા કર્તા છે, ઐસા છે નહીં. આહા..હા...! સત્ ચિદાનંદ છે, છે ઉસકા કારણ કયા ? અહેતુક છે.

ઐસા હોને સે 'અનાદિ-અનંત...' છે. ધ્રુવ શુદ્ધાત્મા અનાદિઅનંત છે. આદિ નહીં ઔર અંત નહીં. 'હે' ઉસકી આદિ કહાં ? ઔર 'હે' ઉસકા નાશ કહાં ? ઐસા વિદ્યમાન હયાતી (ધરનેવાલા) સત્ ભગવાન 'સ્વતઃસિદ્ધ છે,...' અપને સે છે. અપને સે હી છે. સ્વતઃસિદ્ધ શુદ્ધ ધ્રુવ (હે).

'ઇસલિયે આત્માકે શુદ્ધાત્મા હી...' પર્યાય ગ્રહણ કરનેલાયક છે (ઐસા નહીં કહા). ગ્રહણ કરનેલાયક તો શુદ્ધાત્મા છે, ગ્રહણ કરનેવાલી પર્યાય છે. આહા..હા...! પર્યાય (મેં) ત્રિકાલી શુદ્ધ આત્મા ગ્રહણ કરનેલાયક છે. 'આત્માકે શુદ્ધાત્મા હી ધ્રુવ છે,...' પર્યાય તો અધ્રુવ છે. આહા..હા...! 'ઉસકે દૂસરા કુછ ભી ધ્રુવ નહીં છે.' આહા..હા...! ધ્રુવ સ્વરૂપ શુદ્ધ આત્મા કો (અન્ય) કુછ ધ્રુવ નહીં (હે). પર્યાય ધ્રુવ નહીં, રાગ ધ્રુવ નહીં. આહા..હા...! શુદ્ધ આત્મા ધ્રુવ છે, 'દૂસરા કુછ ભી ધ્રુવ નહીં છે.'

'આત્મા શુદ્ધ ઇસલિયે છે...' અબ કહતે હેં કિ, આત્મા - શુદ્ધાત્મા વિદ્યમાન પદાર્થ ઇસલિયે છે... આહા..હા...! 'કિ ઉસે પરદ્રવ્યસે વિભાગ...' (અર્થાત્) પરદ્રવ્ય સે ભિન્ન (હે). આહા..હા...! શરીર, કર્મ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર, સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર, સભી ચીજ, છ દ્રવ્ય, રાગ પરદ્રવ્ય (હે). આહા..હા...! એક ન્યાય સે તો પર્યાય છે વહ ભી પરદ્રવ્ય છે. પરદ્રવ્ય સે ભગવાન ભિન્ન છે. કઠિન બાત છે, ભાઈ ! યહ કરના છે, બાકી તો સબ બાર્તે હેં. જિસે જન્મ-મરણ કા અંત (લાના હો), ચૌરાસી કે અવતાર (મિટાને હો ઉસકે લિયે યહ બાત છે). ભવિષ્ય મેં અનંતકાલ રહના છે. આત્મા અનાદિઅનંત છે, તો ભવિષ્ય મેં અનંતકાલ રહના છે તો કહાં રહેગા ? જિસને અપને ધ્રુવ પર દષ્ટિ કી છે ઔર ધ્રુવ એક ચીજ છે, ઐસા અનુભવ મેં પ્રાપ્ત ક્રિયા તો ધ્રુવપને પર્યાય કે અનુભવ મેં કાયમ રહેગા. અરે...! ઐસી બાર્તે (હેં) ! અભી તો પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન (પ્રાપ્ત કરને કી બાત છે). આ..હા...!

ધ્રુવ શુદ્ધાત્મા વહી ધ્રુવ છે, દૂસરા કુછ ધ્રુવ નહીં. કયો ? કિ, 'આત્મા શુદ્ધ ઇસલિયે

है कि उसे परद्रव्यसे विभाग (भिन्नत्व)... आ...डा...! भगवान् आत्मा शुद्ध स्वरूप नित्य ध्रुव परद्रव्य से भिन्न है 'और स्वधर्मसे अविभाग है...' अपना जो ज्ञान, दर्शन, आनंद ध्रुव स्वभाव (है), उससे अभिन्न है. परद्रव्य से भिन्न है, स्वभाव से अभिन्न है. आ...डा...! है ?

'उसे परद्रव्यसे विभाग (भिन्नत्व) और स्वधर्मसे अविभाग है इसलिये...' क्या कडा ? कि, शुद्धात्मा ध्रुव इस कारण से है कि, परद्रव्य से भिन्न है और अपना ज्ञान, आनंद, ज्ञाता-दृष्टा, आनंद आदि स्वभाव से भगवान् अभिन्न है. इस कारण से वह अकेल है. है ? (परद्रव्य से भिन्न है और स्वधर्म से) 'अविभाग है इसलिये अकेल है.' इसलिये अकेल है. अकेल है. आ...डा...डा...! निर्णय करनेवाली पर्याय है लेकिन वस्तु अकेल (-अकेल) है. आ...डा...डा...!

प्रश्न :- स्वद्रव्य में सिर्फ गुण लेना ?

समाधान :- मात्र गुण, पर्याय नहीं. ध्रुव लेना है न ! आ...डा...! स्वधर्म से - स्वभाव से अभिन्न (है), पर्याय की बात नहीं. त्रिकाली स्वभाव से अभिन्न.

मुमुक्षु :- स्वभाव त्रिकाली...

पूज्य गुरुदेवश्री :- स्वभाव त्रिकाली (में) अनंत धर्म हैं. त्रिकाली (की बात है), पर्याय नहीं. पर्याय तो निर्णय करती है. समझ में आया ? आ...डा...! क्या शैली ! सादी भाषा में भगवान् की प्रसिद्धि (की है) !

भगवान् अंदर पूर्णानंद का नाथ ! शुद्ध स्वरूप, परद्रव्य से भिन्न (है), अपने स्वभाव से अभिन्न (है). स्वभाव क्या (है) ? ध्रुव. ज्ञान, दर्शन, आनंद आदि अनंत स्वभाव है उससे अभिन्न (है:) इस कारण से अकेल है. है ? 'इसलिये अकेल है.' ऐसा कडा न ? अकेल है, ऐसा निर्णय करनेवाली पर्याय भी द्रव्य में नहीं (है). आ...डा...!

प्रश्न :- पर्याय भिन्न रहकर निर्णय करती है ?

समाधान :- पर्याय से भिन्न है. हां, भिन्न रहकर निर्णय करती है. ('समयसार' की) उर० गाथा में आया नहीं ? पर्याय ऐसा निर्णय करती है कि, जो सकलनिरावरण अभंड अकेल प्रत्यक्ष प्रतिभासमय अविनश्वर शुद्ध पारिणामिक परमभाव लक्षण निज परमात्म द्रव्य वह मैं हूं. मार्ग प्रभु (ऐसा है). अनादि से आत्मा क्या चीज है, उसकी प्राप्ति की नहीं. बाकी तो सब बहुत किया. आ...डा...! व्रत, तप, भक्ति, पूजा, शास्त्र का

ज्ञान (किया लेकिन) आत्मा का ज्ञान नहीं किया. आ...डा...!

शुद्ध स्वरूप ध्रुव ! आ...डा...! परद्रव्य से भिन्न अपना गुण ध्रुव स्वभाव से अभिन्न (है). इस कारण से अेकत्व है. अेकस्वरूप भगवान अेकत्व है. अेकडे अेक अने बगडे बे ! (अैसी गुजराती में कडावत है). द्वितीय उसमें है नहीं. आडा...डा...! दूसरी अेक समय की पर्याय भी उसमें है नहीं.

प्रश्न :- इससे बताना है वड...

समाधान :- ध्रुव बताना है. दृष्टि का विषय ध्रुव है वड बताना है. दृष्टि का विषय दृष्टि नहीं. क्या कडा ? सम्यग्दर्शन जो पर्याय है उसका विषय सम्यग्दर्शन की पर्याय नहीं. आ...डा...डा...! भगवंत ! जो ध्रुव स्वरूप है वड सम्यग्दर्शन का विषय है और ध्रुव में पर्याय का अभाव है. पर्याय ध्रुव से भिन्न रहकर ध्रुव अेकत्व का अनुभव करती है. आडा...डा...! सूक्ष्म बात (है), भाई ! अनंतकाल में कभी वड नहीं किया. आडा...डा...! जिसका पत्ता लेना वड पाताल (में है). अेक समय की पर्याय में ध्रुव पाताल अंदर है. समज में आया ? अेक पर्याय के उपर तल है, तण, तणिया ! ध्रुव उसका पाताल है. आ...डा...डा...! इस (बाडर के) पाताल का पत्ता लग जाता है. पडवी नरक का पासडा है उसके उपर समुद्र है. उस पाताल का अंत (आ जाता है).

वडां भगवान अेक समय की पर्याय में अंतर में, पर्याय के अंतर में, पाताल अनंत गुण का पिंड प्रभु पाताल है, जिसके अनंत गुण का कोई अंत नहीं. क्षेत्र से अंत है. शक्ति और भाव की संख्या से अंत नहीं. आडा...डा...! अैसी बात है, प्रभु !

भगवानआत्मा पूर्णानंद का नाथ ! 'बडिन' के शब्द में नहीं आया ? कल कडा था, जगतो ज्व उभो छे ने ! वड कौन ? वड ! शुद्धात्मा ध्रुव है न ! वड कडां जाये ? पर्याय में आये ? राग में आये ? कडां जाये ? आ...डा...डा...! अैसा करना है. भाई ! दुनिया दुनिया का जाने. आडा...डा...!

अेकत्व क्यों है ? (क्योंकि) पर से भिन्न और स्व से अेकत्व है (इस कारण से). स्व से अेकत्व है वड क्या चीज है ? अब वड (बताते हैं). 'वड अेकत्व आत्माके (१) ज्ञानात्मकपनेके कारण,...' देखो ! ज्ञानस्वरूप त्रिकावी (है) इस कारण से अेकत्व है. आडा...डा...! समज में आता है ? भगवानआत्मा अेकत्व क्यों है ? (क्योंकि) पर से भिन्न और स्वभाव से अभिन्न (है). अब, स्वभाव से अभिन्न - अेकत्व क्यों है ?

(क्योंकि) ज्ञानस्वरूप है इस कारण से अकत्व है. आडा..डा...!

‘दर्शनभूत...’ है, दर्शनस्वरूप है, त्रिकाद, डां ! इस कारण से अकत्व है. आडा..डा...! गाथा बहुत अच्छी है. किसीने लिखा था, फिर से लीजिये ! कल यल गઈ है. किसीने कागज पर लिखा है, फिर से लेना ! सय बात है. यह तो याहे जितनी बार लो !

जिस पर्याय के तल में जो ध्रुव है, वह अकत्व क्यों है ? कि, ज्ञानस्वरूप होने से अकत्व है. त्रिकादी, डां ! त्रिकादी ज्ञानस्वरूप होने से अकत्व है. दर्शनभूत होने से अकत्व है. ‘दर्शनभूतपनेके कारण...’ अकत्व है. देओ भाई ! यह जवाब आ गया. पर्याय-इयाय नहीं, ऐसा कहते हैं. त्रिकादी ज्ञानस्वरूप के कारण अकत्व है. दर्शनस्वरूप के कारण अकत्व है.

‘अतीन्द्रिय मडा पदार्थपनेके कारण...’ अकत्व है. अतीन्द्रिय मडा पदार्थ ! आडा..डा...! जिसमें इन्द्रिय के ज्ञान की पर्याय ली नहीं. आडा..डा...! अरे...! जो ज्ञान करती है, वह ज्ञान की पर्याय ली जिसमें नहीं. ऐसा ‘अतीन्द्रिय मडा पदार्थपनेके कारण...’ अकत्व है. इस कारण (से) अकत्व है. है न ? सामने पुस्तक है न ? आ..डा...! संसार ऐसा है. कडो, समज में आता है ? आ..डा...!

पडले तो यह कडा कि, शुद्धात्मा सत् अहेतुक अनाद्विअनंत स्वतःसिद्ध (है). भाद में (कडा), इस कारण से आत्मा ध्रुव है, दूसरा कुछ ली ध्रुव नहीं. अक बात (हुई). और आत्मा शुद्ध इसलिये है कि, परद्रव्य से भिन्न और स्वधर्म से अभिन्न (है), यही अकत्व है. अब, आत्मा का अकत्व किसलिये है ? आडा..डा...! त्रिकादी ज्ञानस्वभाव... ज्ञानस्वभाव... ध्रुव, डां ! उस कारण से अकत्व है. त्रिकादी दर्शन स्वभाव के कारण अकत्व है. आडा..डा...! ऐसा उपदेश ! वह कैसा (आसान) था - दया पावो, व्रत करो...! अरे...! भगवान ! तेरी दया यह है. जितना आत्मा ध्रुव है उतना प्रतीत में लेना यह तेरी दया है. उससे कम और उससे कम-अधिक लेना वह तेरी हिंसा है. आडा..डा...! समज में आया ? आडा..डा...! दर्शनभूत यानी दर्शनस्वरूप होने से अकत्व है. ज्ञानस्वरूप होने से अकत्व है, अतीन्द्रिय मडापदार्थ होने से अकत्व है. पांय बोल है (उसमें से) यह तीसरा बोल (है).

‘अतीन्द्रिय मडा पदार्थ...’ आ..डा..डा...! अतीन्द्रिय ज्ञान की पर्याय से जानने में आता है लेकिन है अतीन्द्रिय ध्रुव. समज में आया ? इन्द्रिय से जानने में आता नहीं.

यह तो भाईने लिखा है, आंख रूप को देखती है लेकिन आंख आंख को नहीं देखती. आ...डा...! आंख को देखती नहीं तो आत्मा को कहां से देखे ? आडा...डा...! समझ में आया ? रूप, रस, गंध, वर्ण आदि जाने. लेकिन आंख (आंख को डी) नहीं जानती तो अपने को क्या जाने ? अतीन्द्रिय ज्ञान की पर्याय में अतीन्द्रिय मछ पदार्थ जानने में आता है. आडा...डा...! अरे...! यह बात प्रथम है, शुरुआत की धर्म की बात है, भाई ! इसके बिना (सब व्यर्थ है). मूल यीज डी नहीं वहां दूसरी यीज कहां (सत्य डोगी) ? अतीन्द्रिय मछापदार्थ के कारण अेकत्व है. तीन बोल डुअे.

‘अयलपनेके कारण,...’ अेकत्व है. ध्रुव है, ध्रुव वड परिशमता नहीं. मेरु पर्वत ! मेरु पर्वत जैसे अयल है वैसे भगवान शुद्ध ध्रुव आत्मा अयल है. परिशमता नहीं, पर्याय में आता नहीं, परिशमता नहीं. आडा...डा...! ऐसा मूल मार्ग है, भाई ! ‘श्रीमद्’ कडते हैं, ‘भूण मार्ग सांभणो जिननो रे, करी वृत्ति अंउ सन्भुअ’ आ...डा...! तीनलोक के नाथ जिनेश्वरदेव परमेश्वर का यह ‘प्रवचनसार’ (है). प्र (यानी) विशेष वचनो यानी द्विव्यध्वनि. द्विव्यध्वनि कडो या प्र-वचन कडो. आडा...डा...! उसमेंसे यह प्रवचन आया.

कडते हैं, प्रभु ! शुद्ध आत्मा जो तुम डो न ! शुद्ध आत्मा ध्रुव, वड अयलपने के कारण अेकत्व है. यलायमान नहीं डोता. ध्रुवमें से कभी यलायमान नहीं डोता. ध्रुव... ध्रुव... ध्रुव... वज्र का बिंअ ! आ...डा...! मछासंवर्तक पवन आये तो भी मेरु यलायमान नहीं डोता. वैसे पर्याय याडे जितनी पलटे लेकिन ध्रुव पलटता नहीं. आडा...डा...! अरे...! ऐसा किये बिना प्रभु ! उसकी प्राप्ति नहीं डोगी और आत्मा की प्राप्ति बिना जन्म-मरण नहीं मिटेंगे, प्रभु ! आ...डा...! यहां से मरकर कहां जायेगा ? भाई ! आ...डा...! जन्मे तअ आंअ अंद रअकर उं..वा... करे. देआ है ? अे...ई...!

मुमुक्षु :- डोकरने अअर.

पूज्य गुरुदेवश्री :- डोकर कहां देखने गया था ? जन्मे तअ उसकी मां देखती है, लडका है या लडकी, तअ उं...वां... करके मुंड अोलता है. आंअ अंद रअता है. आ...डा...! वैसे अनादि से जगत के विकल्प के लिये शिद्लाया है लेकिन अंतर की आंअें अंद रअी है. आडा...डा...! आडा...डा...! अतीन्द्रिय आंअ द्वारा भगवान जानने में आये उस अतीन्द्रिय ज्ञान को अंद कर दिया और बाडर की प्रवृत्ति और क्रियाकांड से मानो आत्मा प्राप्त करेगा ! अकृति करे, पूजा करे, दान करे, दया करे... लेकिन शुद्ध ध्रुव में तो पर्याय (भी) नहीं

(है) तो राग कहां से आया ? आ..डा...!

त्रिकाक्षी अेकत्व का क्या कारण है ? कि, ज्ञानस्वभाव ध्रुवपने के कारण अेकत्व है. दर्शनस्वरूप के कारण अेकत्व है. अतीन्द्रिय मडा पदार्थ के कारण अेकत्व है और यलायमान नहीं डोता उस कारण से अेकरूप है, ँसदिये अेकत्व है. यलायमान नहीं डोता ँसदिये अेककरूप है, ँसदिये अेक है. आ..डा..डा...! समज में आया ? अैसा उपदेश ! भाँ ! आ..डा...!

पांयवां (डोल). 'निरालंबपनेके कारण है.' आलंबन डो तो द्वैत डो जाता है. आडा..डा...! जिसको पर्याय का भी आलंबन नहीं. आ..डा..डा...! शुद्ध ध्रुव भगवान, शुद्ध ध्रुव शुद्धात्मा निरालंबन है. आलंबनरहित डोने के कारण अेकत्व है. आ..डा..डा...! ँसमें भगवान का आलंबन नहीं, डेकिन जिसमें पर्याय का आलंबन नहीं. आडा..डा...! भगवंत ! अैसी बात है, प्रभु ! क्या करें ? अरे...! दूसरे को दुःख लगे कि, डमारी बात को जूठी सिद्ध करते हैं. बापू ! प्रभु ! क्षमा करना, भाँ ! मार्ग तो यड है, बापू ! (अैसा कडते हैं कि), अैसी बातें करके डमें समकित नहीं है, अैसा सिद्ध करते हैं और राग की क्रिया करते हैं तो मिथ्यादृष्टि (सिद्ध करते हैं). बापू ! प्रभु ! अैसा रडन दे, भाँ ! आ..डा..डा...!

'पचनंदि पंयविशतिका' में आता है न, भाँ ! ब्रह्मर्य का अधिकार आता है. ब्रह्म नाम आत्मा, यर नाम रमना. स्वरूप में रमना वड ब्रह्मर्य है. शरीर से सारी जिंदगी स्त्री का सेवन नहीं क्रिया वड ब्रह्मर्य नहीं. वड ब्रह्मर्य नहीं. ब्रह्म नाम शुद्धात्मा भगवान, ँसमें यरना - रमना वड ब्रह्मर्य है. आडा..डा...! डडुत व्याख्या की. डाड में कडा, डे युवानो ! तुडडारी युवा अवस्था में तुडडे यड बात नहीं रुये, प्रभु ! माँ करना ! प्रभु ! मेरे पास तुड क्या याडते डो ? आ..डा..डा...! आडा..डा...! क्षमा करना, भाँ ! आडा..डा...!

वैसे जिनसे पुण्य और दया, दान से धर्म माना डो, ँसे यड बात नहीं रुये तो प्रभु ! माँ करना, भाँ ! तेरे अनादर के दिये बात नहीं है. भाँ ! आडा..डा...! क्या बात है !!

कडते हैं कि, ध्रुव को रडने के दिये कोँ आलंबन नहीं है. आडा..डा...! शरीर के आधार से आत्मा यहां रडा है ? ना. पर्याय डुँ है ँसदिये ँसके आधार से द्रव्य रडा है ? ना. आडा..डा...! अैसा जो भगवान शुद्ध आत्मा ध्रुव निरालंबन (है), ँसके

कारण अकत्व है. कल आ गया है, आज फिर से विस्तार से लिया है.

‘उनमेंसे...’ जो पांच (बोले) कहे, ‘उनमेंसे (१-२)...’ ज्ञान और दर्शन. ज्ञानात्मक होने से अकत्व है. दर्शनस्वरूप होने से अकत्व है. रागस्वरूप या पर्यायस्वरूप उसमें है नहीं. आडा..डा...! क्या शैली ! तीनलोक के नाथ ! सर्वज्ञ परमेश्वर ने ॐ ध्वनि द्वारा कडा था वह संत जगत को आडतिया डोकर यह बात करते हैं. आडा..डा...! क्या डो ? आ..डा...!

कहते हैं कि, पांच कारण से जो अकत्व है (उसमें) एक और दो यानी ज्ञान और दर्शन. ‘जो ज्ञानको डी अपनेमें धारण कर रभता है...’ देओ ! ध्रुव, पर्याय नहीं. ज्ञान जाननस्वभाव को धारण कर रभा है. भगवानआत्मा ने तो ज्ञानस्वभाव को धारण कर रभा है. आडा..डा...! गाथा बहुत अच्छी आयी है. भाग्यशाली, बापू ! आडा..डा...! ऐसी बात है, क्या करें ? अरे...! तेरी बात (है), प्रभु ! तुम अंदर शुद्ध आत्मा डो ! आ..डा...! परमानंद की मूर्ति ! ज्ञानस्वरूप और दर्शनस्वरूप के कारण... आ..डा..डा...! ‘ज्ञानको डी अपनेमें धारण कर रभता है...’ देओ ! पर्याय को धारण कर रभा है, यह नहीं (कडा).

अकत्व क्यों है ? कि, पांच कारण से (अकत्व है). अब पांच कारण का जुलासा करते हैं. ज्ञानात्मक होनेसे अकत्व है, (ऐसा जो कडा) तो ज्ञानात्मक माने क्या ? कि, उसने ज्ञानस्वरूप धारण कर रभा है. आडा..डा...! भगवान ध्रुव जो शुद्धात्मा उसने ज्ञान स्वभाव ध्रुव स्वभाव धारण कर रभा है. आडा..डा...! उसने दर्शन स्वभाव (धारण कर रभा है). दर्शनभूत कडा न ? ‘जो स्वयं दर्शनभूत है...’ देओ !

‘जो ज्ञानको डी अपनेमें धारण कर रभता है और जो स्वयं दर्शनभूत है...’ वह तो देभना - दृष्टा स्वभाव (स्वरूप है). यह दर्शन त्रिकाण्ड, डां ! आडा..डा...! अरे..रे...! ऐसी बातें लोगों को महंगी पडती है लेकिन बापू ! वस्तु तो यह है. पहले उसे ज्ञान तो यथार्थ करना पडेगा. इसके बिना सब व्यर्थ है. आडा..डा...!

शुद्धात्मा ध्रुव है ऐसा कडा न ? जगतो ञ्च ध्रुव है न ! आ..डा..डा...! ध्रुव कडां पर्याय में आता है ? दर्शनभूत है. दर्शनस्वरूप, ज्ञानस्वरूप धारण कर रभा है और दर्शनस्वरूप डी है. आडा..डा...!

‘ऐसे आत्माका अतन्मय (ज्ञान-दर्शन रहित ऐसा) परद्रव्यसे भिन्नत्व है...’

आ..डा..डा...! जिसने ज्ञान-दर्शनमय, इस ज्ञान-दर्शन से अतन्मय है, परमात्मा भी इस ज्ञान-दर्शन से अतन्मय है. उनके ज्ञान-दर्शन से तन्मय हैं. आडा..डा...! समज में आया ? परद्रव्य में तो सब आया न ? सर्वज्ञ त्रिलोकनाथ तीर्थंकर देव-गुरु परद्रव्य हैं. परद्रव्य इस ज्ञान-दर्शन से अतन्मय हैं. इस ज्ञान-दर्शन से (निज) भगवान तन्मय है. आडा..डा...! अरे... प्रभु ! यह तीनलोक के नाथ का प्रवाल है !! भगवंत की वाणी है, भाई ! आलीदुवाली का कथन यहाँ नहीं है. इन्द्रों के भीय, गणधरों के भीय तीनलोक के नाथ 'सीमंघर' भगवान अत्मी कड रहे हैं. आ..डा..डा...! समज में आया ? भगवान की वाणी यह है. आ..डा...! उनका विरड डुआ (लेकिन) वाणी का विरड न रडा. ऐ..ई...! आडा..डा...! समज में आया ? वाणी तो साक्षात् सर्वज्ञ परमेश्वर (ने) कडा है वडी 'अमृतयंद्रायार्थदेव', 'कुंडकुंडायार्थदेव' कडते हैं.

भाई ! शांत वीतराग स्वभाव ! ज्ञान और दर्शनपना कड दिया. वास्तव में तो अतीन्द्रिय मडा पदार्थ है न ! वड वीतरागस्वरूप डी है. वीतरागस्वरूप से अभिन्न है. आडा..डा...! समज में आया ? आडा..डा...!

'परद्रव्यसे भिन्नत्व है और स्वधर्मसे अभिन्नत्व है,....' स्वधर्म नाम ज्ञान और दर्शन. ज्ञानस्वभाव और दर्शनस्वभाव, इस भाव से भगवान तन्मय है. यह ज्ञान, दर्शन से परद्रव्य अतन्मय है. इसलिये वड पर से भिन्न है. समज में आया ? 'स्वधर्मसे अभिन्नत्व है,....' स्वधर्म क्या ? पर्याय नहीं. ज्ञान, दर्शन आदि जो त्रिकाल स्वभाव (है जैसे) स्वधर्म से अभिन्नत्व है. 'इसलिये उसके अकत्व है;....' इस कारण से उसे अकपना है. आडा..डा...! अकडे अक अने भगडे भे ! उसमें द्वैतपना है नहीं, ऐसा कडते हैं. आडा..डा...! पर्यायदृष्टि करेगा तो (भिगडेगा). मिथ्यादृष्टि 'पर्यायमूढा परसमया' ऐसा कडते हैं. आडा..डा...! अकडपु भगवानआत्मा है... आडा..डा...! उसे दृष्टि में लेकर प्राप्त करना वड सम्यग्दर्शन है. आ..डा...! अरे...रे...! मूल बात का डीकाना नहीं और बाडर में द्विभाव करना कि, डम त्यागी हैं, (ऐसा) त्याग है. त्याग का मान लेना है. आ..डा...! अरे...! प्रभु... प्रभु ! तू मर गया है, बापू ! अनंतकाल से वैसा किया है, भाई ! आडा..डा...!

अकत्वपने से विरुद्ध भाव का त्याग याडिये. आडा..डा...! अर्थात् वास्तव में तो पर्यायबुद्धि का त्याग याडिये. ऐ..ई...! आडा..डा...! और ध्रुवबुद्धि के अकत्वपने का आडर याडिये. सूक्ष्म बात (है), भगवान ! आडा..डा...! ज्ञान-दर्शन स्वरूप, ज्ञानस्वरूप, दर्शनस्वरूप

के कारण अेकत्व है. स्वधर्म से तन्मय है, परधर्म से यह ज्ञान-दर्शन अतन्मय है. यह ज्ञान-दर्शन है उससे परद्रव्य अतन्मय है. आडा..डा...! किसी को यह बात वेदांत जैसी लगे. वेदांत नहीं है, भाई ! यह तो वस्तु का स्वरूप ऐसा है. आडा..डा...!

इस कारण से... कडा न ? 'इसलिये उसके अेकत्व है,...' तीसरा बोल (यलता है). 'और जो प्रतिनिश्चित स्पर्श-रस-गंध-वर्णरूप गुण तथा शब्दरूप पर्यायको ग्रहण करनेवाली अनेक इन्द्रियोंका अतिक्रम (उल्लंघन) करके,...' ओ..डो..डो...! इन्द्रियों को तो उल्लंघन करके. ओ..डो..डो...! इन्द्रियों का तो उल्लंघन करके 'समस्त स्पर्श-रस-गंध-वर्णरूप गुणों और शब्दरूप पर्यायको ग्रहण करनेवाला अेक सत् मडा पदार्थ है,...' जानना-देखना (स्वभाव), डां ! ध्रुव ! आ..डा..डा...! समज में आया ? जानना-देखना अपना ध्रुव स्वभाव है, ऐसा कहते हैं.

इन्द्रियों के ङंड ङंड ज्ञान को उल्लंघन करके अपना अंङ अेकत्व स्वभाव है, उस कारण से उसे अेकत्व कहते हैं. है ? वैसे तो भाषा ऐसी है कि, 'शब्दरूप पर्यायोको ग्रहण करनेवाला...' अर्थात् उसका जानने-देखनेवाला. जानना-देखना त्रिकाली स्वभाव है. 'नियमसार' में १०-११ (गाथा में) आता है कि, आत्मा का ज्ञान-दर्शन, आत्मा को त्रिकाली जाने वह ज्ञान-दर्शन (है). ध्रुव शक्ति, डां ! 'नियमसार' में (आता है). जानता है, इसलिये पर्याय है, ऐसा यहां नहीं (लेना). आडा..डा...! उसका ज्ञान-दर्शन स्वभाव है तो त्रिकाली आत्मा को जाने-देखे, ऐसा स्वभाव है. ये ध्रुव है, जाने-देखे (कडा) इसलिये यहां पर्याय (की बात है), ऐसा नहीं. आडा..डा...!

शुद्धात्मा की बात यलती है न ! शुद्धात्मा ध्रुव है उसकी बात यलती है न ! ध्रुव है उसकी यलती है. आडा..डा...! पांयों इन्द्रियों के विषय को उल्लंघन कर, कायम रहनेवाली यीज है, सब को अेक समय में जाने-देखे, ऐसा उसका स्वभाव है. ध्रुव, डां ! आ..डा..डा...! ऐसा मार्ग (है). बनिये को व्यापार की आड में कूरसद मिलती नहीं. धंधे की आड में यह निर्णय करना (उससे होता नहीं). आडा..डा...!

भात सूक्ष्म बहुत है, भाई ! ध्रुव को दृष्टि में लेना, भगवान शुद्धात्मा ध्रुव, इन्द्रिय के अेक अेक विषय का उल्लंघन कर, अतीन्द्रिय मडापदार्थ (है), यह सिद्ध करना है न ! अतीन्द्रिय मडापदार्थ ध्रुव (है). ध्रुव को अेकत्व सिद्ध करना है न ! आडा..डा...!

मुमुक्षु :- ...

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પર્યાય-ફર્યાય યહાં નહીં, પર્યાય તો જાનનેવાલી છે. અતીન્દ્રિય પદાર્થ... આહા..હા....!

યહાં તો જ્ઞાનસ્વરૂપ છે ઇસલિયે એકત્વ છે, દર્શનસ્વરૂપ છે ઇસલિયે એકત્વ છે, અતીન્દ્રિય મહાપદાર્થ છે, ઇસલિયે એકત્વ છે. હૈ તો ધ્રુવ કી બાત, શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ ! પાંચોં ઇન્દ્રિયોં કે વિષય કો એક સમય મેં જાને. જાને મતલબ ? અપને કો ઔર પર કો જાનને કા સ્વભાવ હી ઉસકા ત્રિકાલ છે. આહા..હા....! સમજ મેં આયા ?

‘સ્પર્શાદિકે ગ્રહણસ્વરૂપ (જ્ઞાનસ્વરૂપ)...’ દેખો ! ગ્રહણ શબ્દ કા અર્થ ત્રિકાલ જ્ઞાન (હૈ). ‘સ્વધર્મસે અવિભાગ હૈ.’ અપના જાનન-દેખન અતીન્દ્રિય સ્વભાવ (હૈ) ઉસસે મહાપદાર્થ કા એકત્વ છે. આહા..હા....! ‘ઇસલિયે ઉસકે એકત્વ હૈ,...’ તીન બોલ હુએ.

‘(૪) ઔર ક્ષણવિનાશરૂપસે પ્રવર્તમાન જ્ઞેયપર્યાયોંકો (પ્રતિક્ષણ નષ્ટ હોનેવાલી જ્ઞાતવ્ય પર્યાયોંકો) ગ્રહણ કરને ઔર છોડનેકા અભાવ હોનેસે...’ આહા..હા....! વાસ્તવ મેં તો જો પર્યાય હૈ ઉસે ગ્રહણ કરના ઔર છોડના ધ્રુવ મેં હૈ નહીં. એ..ઈ...! એસા હૈ, પ્રભુ ! બહુત સૂક્ષ્મ (હૈ), બાપૂ ! કિસીને લિખા થા કિ, ફિર સે વાંચન કરના. બાત સચ હૈ. આપ ને લિખા થા ? કિસી ને લિખા થા, યહ ચિહ્ની હૈ. ઇસકા તો કિતની ભી બાર (વાંચન કરો) ભગવાન કી વાણી હૈ, બાપૂ ! આ..હા..હા....! યહ કોઈ સંપ્રદાય, પંથ, પક્ષ નહીં હૈ. યહ તો વસ્તુ કા સ્વરૂપ હૈ. ઓ..હો....!

કહતે હેં, ‘ક્ષણવિનાશરૂપસે પ્રવર્તમાન જ્ઞેયપર્યાયોંકો (પ્રતિક્ષણ નષ્ટ હોનેવાલી જ્ઞાતવ્ય પર્યાયોંકો) ગ્રહણ કરને ઔર છોડનેકા અભાવ હોનેસે...’ આહા..હા....! જો અપની પર્યાય હૈ, ઉસે ગ્રહણ કરના ઔર છોડના ઉસમેં હૈ નહીં. આહા..હા....! ‘પંચાસ્તિકાય’ મેં કહા હૈ ન ? ભાઈ ! કિ, પર્યાય જો હોતી હૈ વહ સંયોગ હૈ. બાહર કી બાત, રાગ કો ઔર રખ દો. ભગવાન ! ધ્રુવ સ્વરૂપ ભગવાન હૈ. જો પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ વહ સંયોગ હૈ ઔર પર્યાય નાશ હોતી હૈ ઉસકા વિયોગ હૈ. સમજ મેં આયા ? આહા..હા....! એસા ગૂઢ માર્ગ ! એસા જૈનદર્શન (હૈ) ! જૈનદર્શન કોઈ સંપ્રદાય નહીં હૈ. વસ્તુ કા સ્વરૂપ હૈ. ‘જિન સો હી હૈ આત્મા, અન્ય સો હી હૈ કર્મ, યહી વચન સે સમઝ લે જિનપ્રવચન કા મર્મ’ આહા..હા....!

કયા કહતે હેં ? પ્રતિક્ષણ પર્યાય... આહા..હા....! ભિન્ન ભિન્ન હોતી હૈ. જ્ઞેય કો જાનતી હૈ, ભિન્ન ભિન્ન જ્ઞેય કો જાનને સે પર્યાય ભિન્ન ભિન્ન હોતી હૈ. ભિન્ન ભિન્ન પર્યાય

को ग्रहण करना और छोड़ना जिस ध्रुव स्वरूप में है नहीं. आडा..डा...! पर्याय से ध्रुव जानने में आता है, उस पर्याय को ध्रुव ने ग्रहण की नहीं और छोड़ी नहीं, ऐसा कहते हैं. गजब बात है, प्रभु ! आडा..डा...! समझ में आया ? है ? देखो !

‘क्षणविनाशरूपसे...’ एक समय की पर्याय क्षणविनाशी (है), भगवान् शुद्धात्मा तो ध्रुव है और ‘क्षणविनाशरूपसे प्रवर्तमान ज्ञेयपर्यायोंको (प्रतिक्षण नष्ट होनेवाली ज्ञातव्य पर्यायोंको)...’ जानने लायक ऐसी पर्याय. लेकिन उसे ‘ग्रहण करने और छोड़नेका अभाव होनेसे जो अयल है...’ आडा..डा...! एक समय की पर्याय उत्पन्न होती है और नष्ट होती है. ये उत्पन्न होती है और नष्ट होती है, उसे शुद्धात्मा ध्रुव ग्रहण करने और छोड़ने से रहित है. ऐसा तो कहां (सुना हो ?) आ..डा...! ओ..डो..डो...! गजब बात है, प्रभु ! अरे..रे...!

हमारे संप्रदाय के गुरु थे (उनको) यह वाणी सुनने ली मिली नहीं. बहुत बद्रिक (और) सरल थे. संप्रदाय में ‘डीरा अटला डीर, बाकी सूतरना झणका’ ऐसा (कहते थे), लेकिन यह बात उन्हें सुनने नहीं मिली. आडा..डा...! ४६ वर्ष की दीक्षा ! रास्ते में टूट गया. ‘कंभ’ और ‘भेराणी’ (गांव) के बीच में. आडा..डा...! व्यन्तर में कहीं डोंगे. आडा..डा...!

कहते हैं कि, क्षणविनाशी पर्याय... भाई ! उसमें आया है न ? ‘नियमसार’ में (आया है). भाई ! उटवीं गाथा. संवर, निर्जरा, मोक्ष और केवलज्ञान की पर्याय नाशवान हैं. उटवीं गाथा में आया है. क्या कछा ? संवर, निर्जरा और मोक्ष ली पर्याय हैं और पर्याय नाशवान है. भगवान् ध्रुव त्रिकाली भिन्न है. आडा..डा...! शुद्धात्मा उसे कहते हैं. वहां ऐसा लिया है. वास्तव में शुद्धात्मा उसे कहते हैं. द्रव्य को कछा. आडा..डा...! समझ में आया ? ‘नियमसार’ में उटवीं गाथा है. ‘शुद्धभाव अधिकार’ की पहली गाथा (है). अमृत बडे हैं, प्रभु ! आडा..डा...! अमृत का सागर अमृत से भरा पडा है. कैसा है ? कि, जो पर्याय उत्पन्न हो उसे ग्रहण करे, नाश नाम छोडे... आ..डा...! उत्पन्न करे और नाश करे, ऐसा वस्तु में है नहीं. आडा..डा...! ऐसी वस्तु को समझने के लिये बापू ! अंदर में प्रयत्न याहिये. यह कोई (कथा वार्ता नहीं है).

कहते हैं कि, शुद्धात्मा ध्रुव... यह यलता है न ? शुद्धात्मा ध्रुव कैसा है ? यह यलता है न ? कि, परद्रव्य से भिन्न (और) स्वद्रव्य से अभिन्न (है). अभिन्न होने से अकत्व

है. अकत्व क्यों है ? आडा..डा...! तो कहते हैं कि, ज्ञानस्वरूप होने से अकत्व है, दर्शनस्वरूप होने से अकत्व है, अतीन्द्रिय मडापदार्थ पर से त्मिन्न होने से अकत्व है. आडा..डा...! समज में आया ?

‘अैसे आत्माको ज्ञेयपर्यायस्वरूप परद्रव्यसे विभाग है और तन्निमित्तक ज्ञानस्वरूप स्वधर्मसे...’ तन्निमित्तक (अर्थात्) त्रिकाली, डां ! ‘तन्निमित्तक ज्ञानस्वरूप स्वधर्मसे अविभाग है, इसलिये उसके अकत्व है;...’ आडा..डा...! है ?

प्रश्न :-

पूज्य गुरुदेवश्री :- प्रतीति वस्तु त्रिकाल है न !

‘तन्निमित्तक ज्ञानस्वरूप स्वधर्मसे अविभाग है, इसलिये उसके अकत्व है;...’ भाषा क्या समजाये ? आडा..डा...! ‘ज्ञानस्वरूप स्वधर्मसे अविभाग है, इसलिये उसके अकत्व है;...’ जानना-देखना भगवान का स्वभाव (है), उससे अतीन्द्रिय मडापदार्थ अयल है. आडा..डा...! यह अयल की व्याख्या है न ! यौथा बोल - अयल की व्याख्या है. अयल क्या ? शुद्धात्मा ध्रुव है, अयल है. वह पर्याय को ग्रहण करता है और छोडता है, अैसा नहीं है. अैसा ध्रुव है. आ..डा..डा...! बहुत सूक्ष्म ! अमृत का सागर भरा है, भाई !

कहते हैं कि, अमृत का सागर प्रभु ध्रुव (है) उसकी पर्याय में अमृतपर्याय प्रगट हो और व्यय हो उससे वह रहित है. आडा..डा...! सम्यग्दर्शन की पर्याय उत्पन्न हो और दूसरे समय पर्याय का व्यय हो, दूसरे समय सम्यग्दर्शन की दूसरी पर्याय हो, भले सम्यग्दर्शन की अैसी ही पर्याय हो, लेकिन उस पर्याय का ग्रहण (करना) और पर्याय का छोडना, उत्पन्न करना और व्यय करना उससे रहित ध्रुव है. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- जाने तो सडी.

पूज्य गुरुदेवश्री :- जानने की कडां बात है ? यडां तो त्रिकाली को जानने की बात ली है. पर्याय उसको जाने, अैसा कडना है. जो जाने-देखे वह तो त्रिकाली स्वभाव है. उसे पर्याय जाने, पर्याय उसे - ध्रुव को जाने. वह तो बात है. पर्याय ध्रुव को जानती है फिर भी पर्याय का ग्रहण-त्याग ध्रुव में नहीं. आडा..डा...! अरे...!

अधिकार क्या यलता है ? कि, शुद्धात्मा ध्रुव है. यडी अेक उपलब्ध करने लायक है. उपलब्ध करने लायक है तो पर्याय में उसे प्राप्त करना. पर्याय में प्राप्त करना लेकिन पर्याय उत्पन्न हो और नाश हो, अैसा ध्रुव में नहीं. आ..डा..डा...! अैसी बातें हैं !

भगवान ! कुछ लोग तो ऐसा कहते हैं कि, समाज साधारण है उसमें ऐसी बात नहीं करना. परंतु सत्य है. साधारण समाज है ही नहीं, प्रभु ! आत्मा तो अंदर मडा प्रभु है ! चैतन्य मडा प्रभु है, भाई ! तुझे उसकी मडानता की खबर नहीं. आडा..डा...!

उसका प्रभुत्वगुण है, वह ध्रुवपने उसमें भरा है. प्रभुत्व नाम का गुण है उससे वह अभिन्न है और पर से भिन्न है. आडा..डा...! ईश्वरस्वभाव अपना है, त्रिकाडी, डां ! इसे ईश्वर कहते हैं. आ..डा..डा...! ईश्वरस्वभाव से अभिन्न है. पर्याय में जो ईश्वरता की पर्याय होती है, ईश्वरस्वभाव से ध्रुव है, उस पर्याय को उत्पन्न और विनष्ट ध्रुव नहीं करता. आडा..डा...! उत्पन्न-व्यय (डोना) वह तो पर्याय का धर्म है, ध्रुव का धर्म (नहीं है). आडा..डा...!

अधिकार क्या खलता है ? पहले तो यह कहा न कि, शुद्धात्मा है वही ध्रुव है. 'शुद्धात्मा ही ध्रुव है...' ऐसा शब्द है न ? यह शुद्धात्मा जो त्रिकाल है उसमें पर्याय का ग्रहण-त्याग है नहीं. उसे यहां शुद्धात्मा ध्रुव कहते हैं. अरे...! ऐसी बातें ! भगवान ! स्त्री का शरीर डो या पुरुष का डो, वह कोई आत्मा नहीं. अंदर आत्मा मडाप्रभु चैतन्य मडाप्रभु है. आडा..डा...! उसके अक-अक गुण ईश्वरस्वरूप से भरा है और ईश्वरस्वरूप से भगवान (त्रिकाडी) तन्मय है और इस ईश्वरस्वरूप परद्रव्य अतन्मय है. आडा..डा...! प्रभुत्व स्वभाव से तन्मय है और पर्याय का ग्रहण-त्याग (करना वह) ध्रुव स्वभाव, ईश्वर स्वभाव में है नहीं. आडा..डा...! क्या पर्याय की बात ! आ..डा..डा...! यार बोले डुअे. यार डुअे न ? 'तन्निमित्तक ज्ञानस्वरूप...' भाषा तो ऐसी है लेकिन ध्रुव त्रिकाल है. आडा..डा...!

'और नित्यरूपसे प्रवर्तमान (शाश्वत ऐसा) ज्ञेयद्रव्योंके आलंबनका अभाव डोनेसे...' आडा..डा...! कोई ऐसा कहता है कि, जवान आदमी है, उउ साल की उम्र है और जंगल में रहता है, अकेला आये, अकेला जाये, कोई साथ में नहीं (डोता) इसदिये लोगों को ऐसा लगे कि, ओ..डो...! वह कहता है कि, ज्ञेय का ज्ञान है वह ज्ञान है. आडा..डा...! ज्ञेय कौन-सा ? स्व-ज्ञेय या पर-ज्ञेय ? परज्ञेय का ज्ञान वह ज्ञान ही नहीं है. आडा..डा...!

स्व-ज्ञेय भगवान पूर्णानंद का नाथ का ज्ञान वह ज्ञान है. वह भी पर्याय में ज्ञान है. त्रिकाडी वस्तु में तो पर्याय है नहीं. आडा..डा...! यह तो वेदांत जैसा लगे. लेकिन वेदांत तो पर्याय मानते नहीं. यह ध्रुव उपलब्ध करनेवायक है, वह तो पर्याय में उपलब्ध

કરનેલાયક છે. ધ્રુવ તો ધ્રુવ છે. યદિ પર્યાય ન હો તો ઉપલબ્ધ કરના કિસ મેં ? ધ્રુવ મેં ધ્રુવ ઉપલબ્ધ કરના છે ? આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

જ્ઞેયપદાર્થ કા અભાવ હોનેસે... ઓ..હો..હો...! લોકાલોક છે તો અપને મેં જ્ઞાન હોતા છે, ઐસા છે નહીં. ત્રિકાલી, હાં ! ત્રિકાલી જ્ઞાન પર કે અવલંબન બિના કી ચીજ છે. પર્યાય મેં જ્ઞાન હોતા છે વહ ભી લોકાલોક છે તો જ્ઞાન નહીં હોતા. પર્યાય કા જ્ઞાન અપને સે હોતા છે. લોકાલોક કો જાનના કહના (વહ) તો અસદ્ભૂત વ્યવહાર છે. આહા..હા...! પર્યાય જો ઉત્પન્ન-ધ્વંસી, ક્ષણવિનાશી છે ઉસકા ધ્રુવ સ્વભાવ મેં ગ્રહણ-ત્યાગ છે નહીં. ભાઈ ! ઐસી બાત કભી વહાં સંપ્રદાય મેં સુની નહીં થી. ‘વાડા બાંધીને બેઠા રે, પોતાનો પંથ કરવાને...’ પોતાનો પંથ (કરવા) ! આહા..હા...!

શુદ્ધ ધ્રુવ ભગવાન ! કહતે હેં કિ, ઉત્પન્ન-વ્યય કી જો પર્યાય છે ઉસકે ગ્રહણ-ત્યાગ રહિત વહ ધ્રુવ છે. આહા..હા...! વહાં કહા ન ? ઉટવીં ગાથા મેં ! કેવલજ્ઞાન ભી નાશવાન છે. એક ત્રિકાલી ધ્રુવ આત્મા હી, શુદ્ધાત્મા હી નિશ્ચયઆત્મા છે, પર્યાય નહીં. આ..હા..હા...! સમજ મેં આયા ?

વહાં ભગવાન જો ધ્રુવ વસ્તુ છે (વહ) સત્ છે, અહેતુક છે, સ્વયંસિદ્ધ છે, અનાદિઅનંત છે ઐર અપને સ્વભાવ સે અભિન્ન છે, પરભાવ, પર સે ભિન્ન છે. ઐસા જો એકત્વ છે... આહા..હા...! કહતે હેં કિ, પર્યાય મેં ભી દ્વૈત છે ઉસકા ગ્રહણ-ત્યાગ ઉસમેં છે નહીં. ઇસ કારણ સે એકત્વ છે. આહા..હા...! ભાઈ ! એકત્વ સિદ્ધ કરના છે ન ? આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ધીરે સે સમજના, પ્રભુ ! બાત ઐસી છે, ભાઈ ! આહા..હા...!

(એક) ભાઈ ને તો ઐસા લિખા છે ‘દસલક્ષણ પર્વ’ મેં ! ઇતની સૂક્ષ્મ બાત કી છે કિ, વર્તમાન મેં ઐસા કહનેવાલા હમને તો સુના નહીં. ઇતના સ્પષ્ટીકરણ... ઇતના સ્પષ્ટીકરણ...! જિસે (દૂસરે વિદ્વાન ને) તો ઐસા કહા કિ, ઉન્હેં સરસ્વતી કા વરદાન છે ! ઐસા લિખા છે. સરસ્વતી કા વરદાન ! વે ભી અંત મેં ઐસા કહતે હેં કિ, મેં ઐસા કહતા હું, સભી આત્માએ જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ કો પ્રાપ્ત હો ! ઐસી પવિત્ર ભાવના સે મેં વિરામ લેતા હું. ઇતના લિખતે હેં ન ? સમજ મેં આતા છે ? આહા..હા...!

‘નિરાલંબ છે ઐસે આત્મા કા જ્ઞેય પરદ્રવ્યો સે વિભાગ છે ઐર તન્નિમિત્તક જ્ઞાનસ્વરૂપ સ્વધર્મસે અવિભાગ છે, ઇસલિયે ઉસકે એકત્વ છે.’

વિશેષ કહેંગે...

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

आसो सुद ३, सोमवार ता. २४-०८-१९७८

गाथा - १८२

प्रवचन नंबर-१८०

‘प्रवचनसार’ १८२ गाथा के दो पेरेग्राफ़ डो गये, (अब) तीसरा है.

‘०सप्रकार...’ यहाँ से लेना है. ‘आत्मा शुद्ध है...’ ‘०सप्रकार आत्मा शुद्ध है...’ किस प्रकार से ? कि, अपना आत्मा ज्ञानस्वरूप, दर्शनस्वरूप, अतीन्द्रिय मलापदार्थ, अयल और निराबंधन (है), ऐसा अेकत्व है. सूक्ष्म विषय है, भैया ! ऐसी अेकत्व वस्तु है वड शुद्ध आत्मा है. समज में आया ? यहाँ तो मुख्य मुद्दे की बात है. यड शुद्ध आत्मा है, वड प्राप्त करने लायक है, बाकी सब व्यर्थ है. दया, दान, व्रत, भक्ति और पूजा सब राग है. ये कोई धर्म नहीं. जन्म-मरण मिटाने की यड यीज नहीं, प्रभु ! आडा..डा...!

भगवानआत्मा शुद्धात्मा ध्रुव (है), ऐसा आया न ? शुद्ध आत्मा (यानी) त्रिकाली. शुद्ध आत्मा ध्रुव है. क्योंकि सत् है, अडेतुक है, अनाद्विअनंत है. आ..डा..डा...! और स्वयंसिद्ध है. आडा..डा...! यड आत्मा अपने से अेकत्व है. क्यों ? कि, ज्ञानस्वभाव जो त्रिकाली... डां ! ज्ञानस्वभाव स्वरूप है ध्रुव, दर्शनस्वभाव से ध्रुव, अतीन्द्रिय मला पदार्थ से ध्रुव, अयलपने यलायमान न डो ऐसा ध्रुव और त्रिकाली ज्ञायक शुद्ध आत्मा को कोई आबंधन नहीं. आडा..डा...! ०सप्रकार आत्मा शुद्ध है. ऐसी बात है, प्रभु ! क्या डो ? वीतरागमार्ग की ऐसी बात है. लोगों ने अेकांत है, अेकांत है ऐसा कडकर (निकाल देते हैं). प्रभु ! तेरे आत्मा के डित की बात है, प्रभु ! उसे ऐसा है कि, व्यवहार से डोता है, व्यवहार साधन है (ऐसा नहीं डो तो) अेकांत है, ऐसा कडते हैं. आज ‘जैनदर्शन’ में आया है. ‘डैद्राबाद’ में यहाँ से कोई वांचन करने के लिये गया डोगा. तो कडते हैं कि, ‘सोनगढ’ के अेकांतवादीओंमें से यहाँ वांचन के लिये आये हैं ! अरे...!

प्रभु !

यहां तो प्रभु क्या कड़ते हैं ? कि, वीतराग सर्वज्ञ त्रिलोकनाथ की वाणी है, प्रभु ! 'एसप्रकार आत्मा...' राग नहीं, संयोग नहीं, अेक समय की पर्याय भी जिसमें नहीं आड़ा...डा...! यड कड़ते हैं न ? त्रिकाल शुद्ध चैतन्यमूर्ति प्रभु ! ज्ञानस्वरूप, दर्शनस्वरूप, अतीन्द्रिय मडा स्वरूप, अयल और निरालंबन ऐसी अेकत्व वस्तु है, यड शुद्ध है. 'एसप्रकार आत्मा शुद्ध है...' आ...डा...डा...! अरे...रे...! क्यों ? 'क्योंकि चिन्मात्र शुद्धनय उतना डी मात्र निरूपणस्वरूप है...' वड तो चिन् - ज्ञानमात्र भगवान त्रिकाल (है). ज्ञानमात्र के साथ अनंत गुण हैं.

जननस्वभाव सूर्य चैतन्य त्रिकाल ऐसा चिन्मात्र शुद्धनय उतना डी मात्र कड़ता है. शुद्धनय सम्यक् शुद्धनय सम्यक् श्रुतज्ञान का भाग त्रिकाली को शुद्धनय कड़ता है. शुद्धनय त्रिकाली को शुद्ध कड़ता है. आड़ा...डा...! ऐसी बातें ! है ? 'चिन्मात्र शुद्धनय उतना डी मात्र निरूपणस्वरूप है...' एतना डी है. कथन करता है (अर्थात्) एतना डी है. त्रिकाल ध्रुव स्वरूप भगवान अनादिअनंत आदि है नहीं, अंत है नहीं. वर्तमान में अयल है, ध्रुव है. आ...डा...! ऐसा ध्रुव शुद्ध चैतन्यप्रभु ! चिन्मात्र ज्ञानमात्र आनंदमात्र स्वभावमात्र (है). आड़ा...डा...! 'अर्थात् चैतन्यमात्र शुद्धनय आत्माको मात्र शुद्ध डी निरूपित करता है.' उसे शुद्ध कड़ते हैं. जिसमें दया, दान, व्रत, भक्ति का परिणाम तो प्रभु अशुद्ध है. वड तो अनंत बार किये हैं.

नववीं त्रैवेयक गया. अनंत भव किये हैं, भाई ! स्वर्ग का असंख्यगुना अनंत भव किये, नरक के भव किये, अरे...! मनुष्य के अनंत भव किये. भूतकाल में अबजोपति अनंत बार हुआ ! धूलपति ! ऐसा अनंत बार, अनंत मनुष्य भव डो गये. नीचे नरक है. सात नरक (हैं). अनंत मनुष्यभव किये, (ऐसा) परमात्मा केवलज्ञान (में) कड़ते हैं. प्रभु ! तुने अनंत मनुष्य के भव किये. उससे असंख्यगुना अनंत (भव) तो नारकी के किये ! तैतीस सागर की सातवीं नरक की स्थिति ! जिसके अेक क्षण के शीत के दुःख कोडों ज्ब से, कोडो भव में नहीं कड़ सके ऐसी दुःखस्थिति है, प्रभु ! ऐसी नरकयोनि में मनुष्य की संख्या जो अनंत भव किये, उससे असंख्यगुने (भव) नरक के किये. उसे कहां भबर है ? आड़ा...डा...!

मुमुक्षु :- पाप डी ज्यादा किया है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- पाप नहीं, पुण्य ज्यादा किया है, अमी यही कहना है. मनुष्य के भव जो अनंत किये, परमात्मा त्रिलोकनाथ का प्रवचन है कि, तुने अमी तक जो अनंत भव किये, अनंतकाल के बाद एक मनुष्य (भव) हो तो (भी) अनंत भव हुआ है, उससे नरक के असंख्यगुना अनंत (भव किये हैं). (अर्थात्) एक मनुष्यभव (और उसके सामने) असंख्य (भव) नारकी (के). एक मनुष्यभव, असंख्य नारकी, जैसे असंख्यगुना अनंत (भव) नारकी के किये, प्रभु ! ऐसा त्रिलोकनाथ जिनेश्वरदेव कहते हैं.

मुझे तो दूसरी बात करनी है कि, मनुष्य से असंख्यगुना अनंत भव नारकी के किये, उससे असंख्यगुना अनंत (भव) स्वर्ग के किये हैं. क्या कछा ? मनुष्यभव की संख्या से नारकी के (भव) असंख्यगुना अनंत किये, उससे असंख्याता अनंतगुना स्वर्ग के किये. एक नारकी का भव, एक स्वर्ग, एक नारकी का, एक स्वर्ग (का भव). जैसे अनंत नारकी के (भव किये) उससे असंख्यगुना अनंत (स्वर्ग के भव किये). आ...डा...! परमात्मा त्रिलोकनाथ जिनेश्वरदेवने केवलज्ञान में देखा ऐसा कछा. प्रभु ! तुने नारकी से स्वर्ग के असंख्यगुना अनंत भव (किये हैं). स्वर्ग में जाता है तो पाप करके जाता है ? समझ में आया ? पुण्य किया था, स्वर्ग में गया लेकिन वह कोई धर्म नहीं. आडा...डा...! समझ में आया ? पुण्य किये बिना स्वर्ग में जाता है ? पुण्य तो अनंत बार किया था लेकिन सम्यग्दर्शन किया नहीं. आ...डा...! आडा...डा...! यौरासी के अवतार में अनंत अनंत भव में दुःखी... दुःखी... दुःखी... है. ये सेठलोग भी दुःखी हैं. बराबर डोगा ? शास्त्र में तो उनको वराकां - बिजारी कहे हैं. कैसे लाओ, स्त्री लाओ, पैसा लाओ, षंजत लाओ... मांगल.. बडा मांगल... बडा बिजारी है ! समझ में आया ?

एकबार कछा था. दरबार आये थे न ? 'भावनगर' दरबार ! एक कोड की (कमाई है). एक साल की एक कोड की (कमाई है). यहाँ तो सब आते हैं न ! अबजोपति भी आते हैं और राजा भी आते हैं ! 'पालीताण्डा' दरबार आये थे, ये दरबार आये थे, 'दुंगरपुर' के दरबार आये थे. एक कोड की कमाई ! व्याख्यान में आये थे, दो-तीन बार आये थे. तो कछा, दरबार ! एक मछिने में पांच लाख मागे वह छोटा मांगल - बिजारी है और कोड मांगे वह बडा बिजारी है !! अ...ई...! उमें कछा उससे कुछ लेना था ? राजा था. एक साल की कोड रुपिये की कमाई ! तालुकदार ! 'भावनगर' है न ? देरासर में आये थे. आडा...डा...! भाई ! वीतराग ऐसा कहते हैं कि, जो कोई अनंतगुना

अनंत अनंत पैसा मागता है वह मांगण - बिजारी - रांक है. अपनी यीज में लक्ष्मी लरी है उसकी भबर नहीं और धूल की लक्ष्मी लाओ... लाओ... लाओ... (करता है).

यहां तो यह कहना है कि, नारकी के जो भव किये उससे असंख्यगुना अनंत स्वर्ग के किये. अभी तक ! कोई आदमी की चार दुकान डो (उसमें) जब नुकसानी दुई डो तो फिर हिसाब लगाता है न ? कपास की दुकान में थोड़े पैसे गये, दाने की दुकान में उससे विशेष गये, कपड़े की दुकान में उससे भी ज्यादा गया और लीरे की दुकान में बहुत गये. जैसे भगवान त्रिलोकनाथ कहते हैं कि, प्रभु ! तुने चार गति के भव किये उसमें भव तो अनंत किये लेकिन मनुष्य के थोड़े किये, उससे असंख्यगुना अनंत नरक के किये, उससे असंख्यगुना अनंत स्वर्ग के किये. आडा...डा...! स्वर्ग में गया तो पुण्य करके गया होगा कि पाप करके जाता है ? आ...डा...! प्रभु ! तुने पुण्य तो अनंत बार किया है. अरे...रे...! (यह बात) बैठनी लोगों को कठिन पडती है. शुभभाव दया, दान, व्रत, भक्ति, तप, कोडो-अभजो रूपये के दान दिये हैं ! आडा...डा...! ऐसा शुभभाव था तो उसमें बहुत शुभ डो जाये तो स्वर्ग में जाता है. परंतु भव का नाश नहीं होता. नरक से असंख्यगुना अनंत भव जो स्वर्ग के किये, उससे अनंतगुना भव प्याज और लडसून - निगोद (के किये). लडसून, प्याज का एक कण लो, एक कण में असंख्य शरीर (हैं ऐसा) भगवान तीनलोक के नाथ कहते हैं और एक शरीर में अनंत जिव हैं ! एक अंतर्मुहूर्त में अकारण भव यहां करते हैं. आडा...डा...! स्वर्ग के अनंत भव किये उससे अनंतगुना काई, कूग, लडसून, प्याज में किये. आडा...डा...! लेकिन कहीं भव के अंत की बात सुनी नहीं. सुनी तो रुचि नहीं.

यहां परमात्मा कहते हैं कि, इसप्रकार आत्मा शुद्ध (है) 'और यह एक डी...' शुद्ध त्रिकावी ध्रुव ! आडा...डा...! 'यह शुद्धात्मा एक डी...' है ? 'ध्रुवत्वके कारण...' त्रिकाल ध्रुव के कारण... आडा...डा...! 'उपलब्ध करनेयोग्य है.' भगवान ध्रुव प्राप्त करनेयोग्य है. आडा...डा...! अपनी पर्याय में - अवस्था जो पर्याय - डालत है न ? उसमें त्रिकावी ध्रुव स्वरूप जो आत्मा है वह प्राप्त करनेयोग्य है. आडा...डा...! समज में आया ? मुद्दे की रकम की बात है. मुद्दे की रकम समजे ?

जमीनदार होते हैं न ? वे ब्याज खाते हैं. बाद में कहते हैं कि, पूरी रकम तो दो ! तुम्हें जो बीस डजार की जमीन दी थी वह लाओ. मुद्दे की जमीन लाओ. 'दामनगर'

में बना था. 'दामनगर' है न ? बडा किसान था. किसान मतलब हमारे दसाश्रीमाणी बनिये थे. लेकिन जमीन बहुत थी. अक गांव की दस हजार की कमाई थी. ७० वर्ष पहले, हां ! दस हजार की कमाईवाला अक गांव भुद का था. ७० वर्ष पहले ! (उस वक्त) 'गायकवाड' (सरकार थी). तो गायकवाड सरकार ने ऐसा कडा कि, कोई भी सेठ ने बीस साल से जमीन दी हो वह जमीन उसे दे दो. यह बना था. 'गायकवाड' सरकार 'वडोदरा' (में थी). हमारा यातुर्मास वहां 'दामनगर' में था. वह सेठ सरकार के पास गये (और कडा), हमारी छतनी (जमीन) जा रही है. (तो सरकार ने कडा), आप के दिये यह कानून बनाया है ? पूरी 'गायकवाड' सरकार 'वडोदरा' में किया है. अभी तक सेठ लोग ने जितना ब्याज आदि पैसा जाया वह जमीन दे दो. उसे दे दो. उसे मुद्दे की रकम कडते हैं. वैसे यह मुद्दे की रकम है.

चैतन्य शुद्ध त्रिकाणी प्राप्त करे वह मुद्दे की रकम है. बाकी तो पुण्य और पाप अनंत बार किये और अनंत बार स्वर्ग, नरक भी मिले. अरे...! बडे कोडोपति, अबजोपति सेठ मरकर गाय, लैंस की कूज में जाते हैं ! आडा..डा...! क्यों ? कि, अंदर धर्म क्या चीज है उसकी जबर नहीं और अक दिन में चार-पांच घंटे निमयित शास्त्र(वांचन), सत्समागम, शास्त्रश्रवण हो तो पुण्य भी बंधे, लेकिन वह भी नहीं है. अकाद घंटे सुने तो थोडा पुण्य बंधे वह तो 'अेरणनी योरी अने सोईनुं दान' करे. (-बडी योरी करके थोडा सा दान देना). समज में आया ? आडा..डा...!

यहां तो कडते हैं, प्रभु ! यह चीज ध्रुव शुद्धात्मा (है उसे) लक्ष्य में लेना कठिन है. त्रिकाणी ध्रुव चैतन्यतत्त्व है न ! प्रभु ! वस्तु है न ! वस्तु है तो ध्रुव है कि नहीं ? पर्याय तो पलटती अवस्था है लेकिन वस्तु ध्रुव है कि नहीं ? आडा..डा...! त्रिकाणी ध्रुव को यहां शुद्धात्मा कडते हैं और वही प्राप्त करनेवायक है. बाकी सब व्यर्थ है. आडा..डा...! समज में आया ? सम्यग्दर्शन तब होता है. सम्यग्दर्शन हां, अभी तो यौथा गुणस्थान ! श्रावक तो बहुत दूर रह गये, सच्ये श्रावक, हां ! अभी जो दिभते हैं वे तो संप्रदाय के श्रावक (हैं). वे श्रावक-भावक नहीं हैं. जिसे श्रावक भगवान कहे, वह दशा तो कोई अलग है ! परंतु उसके पहले सम्यग्दर्शन है वह दशा कोई अलग है !! इस सम्यग्दर्शन में त्रिकाणी शुद्ध ध्रुव आत्मा आदरणीय है, अनुभव करनेवायक है. तब उसे सम्यग्दर्शन होता है. आडा..डा...! राग भी नहीं, निमित्त भी नहीं, पर्याय भी नहीं, ध्रुव कायम

रहनेवाली यीज आनंदकंद प्रभु ! अथवा, निराबंधन, ज्ञान-दर्शन स्वरूप जैसे दो दिया है न ? फिर तो पूरा पदार्थ दिया है - अतीन्द्रिय मंडापदार्थ ! अतीन्द्रिय मंडापदार्थ प्रभु ध्रुव ! यह ध्रुव शुद्ध (है). शुद्ध की प्राप्ति करना उसका नाम सम्यग्दर्शन है. आडा..डा....!

अभी तो धर्म की पडली सीढी ! आ..डा....! समज में आया ? गाथा बहुत ठीकी है, बहुत बढ़िया !! भाग्यशाली है. बराबर ऐसी (गाथा) आयी है. अंदर भगवान है न ! सख्यिदानंद प्रभु ! शुद्ध चैतन्य जिनस्वरूप ! एक समय की पर्याय में लक्ष्मी मदिनता को देखिन वस्तु है वह निर्मलानंद सख्यिदानंद प्रभु है ! 'सिद्ध समान सदा पद मेरो' 'चेतनरूप अनूप अमूरत, सिद्ध समान सदा पद मेरो' में तो चेतनरूप त्रिकाली सिद्ध समान मेरी यीज है. आ..डा..डा....! अरे..रे....! आडा..डा....! भाग्यशाली को उसे तो सुनने मिले, प्रभु ! ऐसी बात है. लोगों को अकांत लगता है. अकांत (है), 'सोनगढ' अकांत (करता है). क्योंकि दया, दान, व्रत की क्रिया से धर्म होता है ऐसा मानते नहीं. देखिन प्रभु ! ऐसा अनंत बार किया. आ..डा....! भाई ! होता है, धर्मी को भी ऐसा मंद राग, पुण्य होता है परंतु वह धर्म नहीं. आडा..डा....! ऐसी बात है. आडा..डा....! बहुत अच्छी गाथा (है) !

भगवान सत् त्रिकाल अहेतुक 'है' उसका कोई कारण नहीं. आ..डा....! अनादिअनंत - आदि और अंत बिना की अनादिअनंत यीज - वस्तु अंदर है. स्वयंसिद्ध है यह शुद्धात्मा है. शुद्धात्मा ध्रुव है और यह ध्रुव अकत्व के कारण ध्रुव है. आडा..डा....! ऐसा शुद्धात्मा भगवान पूर्ण स्वरूप अंदर बिराजता है. 'एक डी (यह शुद्धात्मा एक डी)...' एक (शब्द) है ? 'यह एक डी' ऐसा शब्द है. कथंचित् शुद्धात्मा ग्रहण करना और कथंचित् दया, दान, व्रत का परिणाम ग्रहण करना, ऐसा है नहीं. कठिन बात है, भाई ! जन्म-मरण करते करते... आडा..डा....! अनंत भव गये. भूल गया. भूल गया इसलिये नहीं था, ऐसा कैसे कहे ? जन्म दिया तो पडले बारह महिने में क्या था मालूम है ? क्या कडा ? जन्म होने के बाद माता ने क्या किया मालूम है ? मालूम नहीं है इसलिये नहीं था ? मालूम नहीं है इसलिये नहीं था ? जैसे चार गति में परिभ्रमण किया मालूम नहीं. मालूम नहीं है इसलिये नहीं है ? आडा..डा....! समज में आया ? जैसे यौरासी के अवतार (किये), प्रभु ! यौरासी लाभ योनि (हैं), एक एक योनि में अनंत अवतार किये. ये अवतार नाश करने का उपाय क्या ? आडा..डा....!

जो त्रिकावी शुद्ध ध्रुव... भाषा भी कैसी है ! त्रिकावी शुद्धात्मा ध्रुव यानी कायम रहनेवाली यीज, अनाद्विअनंत स्वयंसिद्ध शुद्धात्मा (है). ज्ञानमात्र नाम स्वभावमात्र है वही दृष्टि में उपलब्ध करनेवायक है. आडा..डा...! सम्यग्दर्शन में यह शुद्धात्मा प्राप्त करने लायक है. भाषा तो सादी है लेकिन वस्तु तो बापू ! (जो है सो है). आडा..डा...! वस्तु का स्वरूप ही ऐसा है. पहले कडा न ? 'चेतन रूप' चिन्मात्र कडा न ? 'चेतन रूप अनूप अमूरत' जिसे कोई उपमा नहीं दी जा सकती, ऐसी यीज अंदर है. अमूर्त है (अर्थात्) रंग, गंध, स्पर्श बिना की यीज अंदर है. 'चेतन रूप अनूप अमूरत, सिद्ध समान सदा पद मेरो' आ..डा...! 'भोड मडातम आतमअंग कियो, परसंग मडातम घेरो, ज्ञानकला ओपञ्च अब भोक्, कहुं गुण नाटक आगम केरो, तासो प्रसाद सधे शिवमारग, वेगे मिटे घट वास वसेरो' प्रभु ! भव करना यह तुजे कलंक है. डंडी और यमडे के यह भव (करना), अमृत के सागर को (कलंक है).

मुमुक्षु :- मृतक कलेवर में मूर्छित हो गया.

पूज्य गुरुदेवश्री :- मूर्छित हो गया, ८६ गाथा में आता आता है न ! अमृत का सागर प्रभु ! पुण्य-पाप के भाव ज ऊडर है उससे गुलांट जाकर आत्मा तो अमृत स्वरूप है. अमृत का सागर भगवान ! मृतक कलेवर में मूर्छित हो गया. यह (शरीर) मृतक कलेवर है, मुर्दा है. अभी, हां ! जव नीकले तब नहीं, अभी मुर्दा है. मिट्टी है, उसमें कहां जव है ? जव तो अंदर त्तिन्न है. अमृतसागर प्रभु ! मृतक कलेवर में मूर्छित हो गया. आडा..डा...! यह शरीर मेरा, मैं उसका... क्या हुआ तुजे ? प्रभु ! मेरा सुंदर शरीर, कोमल शरीर (है)... आडा..डा...! अमृत का सागर नाथ ! मुर्दे जैसा शरीर (है उसमें) मूर्छित हो गया.

यह कडते हैं कि, एक बार गुलांट जा ! इस ओर जो तुने मूर्छा की है, अंदर गुलांट जा ! नट नहीं आते ? नट ! नायते नायते जैसे गुलांट जाते है. नट डोते है न ? जैसे नायते हैं (बीय में) गुलांट जाते हैं. वैसे एक बार गुलांट जा, नाथ ! राग और पर में तेरी ऐकत्वबुद्धि है, वह ऐकत्वबुद्धि शुद्ध ध्रुव पर लगा दे ! यह तो समज में आये ऐसा है. ज्यादा कठिन नहीं है. वस्तु भले कठिन हो ! आ..डा...! अरे...! अब्यास नहीं (है) और वर्तमान में तो सब गडबड चलती है. आडा..डा...!

एक आत्मा शुद्ध है. आडा..डा...! त्रिकावी वस्तु शुद्धात्मा है, यही ध्रुव है. 'ध्रुवत्वके

कारण उपलब्ध करनेयोग्य है।' आडा...डा...! कायम रहने की यीज है उसे प्राप्त करनेयोग्य है. उपलब्ध (अर्थात्) उसे प्राप्त कर. आडा...डा...! अंतर में जाकर उसे (प्राप्त) कर ले. अरे...रे...! ऐसी बातें, ऐसा उपदेश ! दूसरा सब आसान था - भक्ति करो, यात्रा करो, दान करो, दया करो, व्रत करो... अरे...! मर गया, सुन न ! करना सो मरना है ! राग का करना वह शायक स्वरूप का नाश करना है ! पर्याय में डां, वस्तु तो वस्तु है.

यहां कड़ते हैं, बहुत बढ़िया ! दो-तीन पंक्ति है (लेकिन) मकान है ! यौद्ध पूर्व का सार ! बार अंग का मकान (है) !! भगवान ! त्रिकावी शुद्ध ध्रुव चैतन्य अनंत गुण का पिंड नित्यानंद प्रभु है कि नहीं ? आडा...डा...! उत्पाद-व्यय-ध्रुव युक्त सत् ! अवस्था नहीं नहीं उत्पन्न होती है, पुरानी अवस्था का व्यय होता है, वस्तु स्वरूप से ध्रुव रहती है. ऐसा आता है न ? उत्पाद-व्यय-ध्रुव युक्तं सत् ! यहां तो कड़ते हैं कि, उत्पाद-व्यय तो पर्याय है, क्षणिक है, नाशवान है. त्रिकावी यीज है वह ध्रुव और अविनाशी है. आ...डा...डा...! प्रभु ! तेरी अविनाशी यीज को प्राप्त कर न ! तेरा जन्म-मरण मिट जायेगा. आडा...डा...! और अल्प काल में तुझे केवलज्ञान, मोक्ष होगा. दृष्ट उगे और पूर्णिमा दुआे बिना रहे नहीं. दृष्ट उगे और पूर्णिमा नहीं होती ? तेरहवें दिन पूर्णिमा होती है. वैसे अकेल ध्रुव भगवान शुद्धात्मा दृष्टि में प्राप्त किया (वह) दृष्ट उगी, अब उसे केवलज्ञान होगा ही होगा. भव का अभाव होगा ही होगा. समज में आया ? ऐसी बातें हैं. सूक्ष्म बातें हैं. वर्तमान में प्रयत्नित नहीं है, प्रयत्नित तो ये करो, ये करो... ये करो... समज में आया ?

मंदिर बनाये तो पांच-पचीस लाख दे तो मानो धर्म हो गया ! धूल भी धर्म नहीं है. आपको वहां नहीं कड़ा था ? 'बेंगलोर' में कड़ा था. (श्रोता :- थई गया पछी कहुं डतुं). पहले से डम तो कड़ते हैं. आ...डा...! कौड रुपया जर्ने तो राग की मंदता हो (तो) पुण्य - शुभभाव है, धर्म नहीं. धर्म तीनकाल में नहीं है. लाखो मंदिर बनाये या लाखो प्रतिभाञ्ज बिराजमान करे ठसलिये उसे धर्म हो जाता है (ऐसा है नहीं).

मुमुक्षु :- साधन तो है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- साधन बिलकूल नहीं. साधन राग से त्मिन्न करना यह साधन है. आ...डा...! यह 'सादडी' की बात नहीं है. सादडी समजते हैं ? 'भुंभई' में आदमी

मर जाये न ! मर जाने के बाद सादगी करते हैं. यल (भाई) 'सादगी' गांव के हैं. बैठक कडो. 'मुंबई' में कोई मर जाये तो सादगी (रभते हैं). आडा..डा...! अरे...! बापू ! अनंतकाल से तू मर गया है, प्रभु ! आडा..डा...! तारी मोकाश मांडी छे.

अंदर शुद्ध चैतन्यधातु अनंत अनंत ध्रुव गुण को धारण करनेवाला प्रभु ! ऐसा जो शुद्धात्मा... आडा..डा...! जो त्रिकाल शुद्ध स्वरूप (है), वही धर्मी शिव को सम्यग्दर्शन में प्राप्त करनेवायक है. ऐसी बात है, प्रभु ! आ..डा...! बाकी सब व्यर्थ है. ओ..ई...! ऐसी बात है, प्रभु ! क्या डो ? शुभभाव भी अनंत बार किया है. शुभभाव तो ऐसा किया कि, यमडी उतारकर नमक डाले तो भी क्रोध न करे. ऐसा मुनिपना अनंत बार लिया है ! 'मुनिव्रत धार अनंत बैर, त्रैवेयक उपजायो' नव त्रैवेयक है. ग्रीवा के स्थान में (त्रैवेयक है). यौदह ब्रह्मांड है. भगवान केवलीने यल यौदह ब्रह्मांड पुरुषाकार देभा है. उसमें ग्रीवा है उसे त्रैवेयक कहते हैं. त्रैवेयक में ३१ सागर की अंतिम स्थिति है वहां अनंत बार गया. मुनिपना लिया, पंथ मडाव्रत पावे परंतु सम्यग्दर्शन, आत्मज्ञान नहीं किया, शुद्ध (स्वरूप की) प्राप्ति नहीं की. आडा..डा...! समज में आया ? आडा..डा...!

'और यल अक डी...' अक डी, दूसरी कोई चीज नहीं. व्यवहार या पर्याय ग्रहण करना यल बात यहां नहीं है. पर्याय में शुद्धात्मा ग्रहण करना. आडा..डा...! बहुत सूक्ष्म बात, बापू ! जन्म-मरण रहित होने की बात यहां तो है, प्रभु ! आडा..डा...! यल बात है. क्या कडा ? 'और यल अक डी...' अक डी ! अक डी त्रिकाली शुद्ध स्वरूप है वल अक डी प्राप्त करने लायक है. पुण्य-पाप प्राप्त करने लायक (नहीं), वल तो अनंत बार हुआ, वल कोई चीज नहीं. कोडो, अबजों के दान हिये, कोडो, अबजो मंदिर बनाये वल कोई चीज नहीं. आडा..डा...!

त्रिलोकनाथ जिनेश्वरदेव की पुकार प्रवचन वाणी द्विव्यध्वनि है ! प्रभु ! तुम ध्रुव चीज डो न ! शुद्धात्मा त्रिकाल (डो). पर्याय में अशुद्धता है. वस्तु में अशुद्धता नहीं, वस्तु तो शुद्ध त्रिकाल सिद्धान्त है. आडा..डा...! यहां तो यहीं कहते हैं, यल तो 'अमृतयंद्रायार्थदेव' 'कुंदकुंदायार्थदेव' के श्लोक की टीका करनेवाले अक डजार वर्ष पहले हुआ. द्विगंबर संत ! वे ऐसा कहते हैं कि, शुद्ध आत्मा अक डी ध्रुव होने से, शुद्ध आत्मा अक डी ध्रुव होने के कारण... है ? 'शुद्धात्मा अक डी' ध्रुवत्वके कारण... है न ? आडा..डा...! थोडा भी परमसत्य होना चाहिये, भाई ! आडा..डा...!

ઇતને શબ્દ મેં તો બહુત ભરા હૈ ! 'યહ એક હી (યહ શુદ્ધાત્મા એક હી)...' ત્રિકાલ 'ધ્રુવત્વકે કારણ...' શુદ્ધાત્મા નિશ્ચય ત્રિકાલ રહને કે કારણ 'ઉપલબ્ધ કરનેયોગ્ય હૈ.' આહા...હા...! ચારોં ઓર કી દષ્ટિ છોડકર, દષ્ટિ મેં ધ્રુવ પ્રાપ્ત કરના હૈ. (લોગોં કો) ફૂરસદ નહીં મિલતી. સારા દિન પાપ, દુકાન કા ધંધા, યે ક્રિયા... યે ક્રિયા... યે ક્રિયા... આ...હા...!

દુકાન મેં હમારે ભાગીદાર થે ન ! ઉસે બહુત મમતા... મમતા... યે ક્રિયા... યે ક્રિયા... યે ક્રિયા... ગાંવ મેં સાધુ આયે. સ્થાનકવાસી થે ન ? હમારે પિતાજી સ્થાનકવાસી થે. સાધુ ગાંવ મેં આયે તો હમ તો દુકાન છોડ દેતે થે. ઉસ વક્ત તો વહ માન્યતા થી ન ! (સાધુ આયે તો) ઉનકે આહાર-પાની (કી વ્યવસ્થા કરના ઇત્યાદિ). યે લોગ તો રાત કો આઠ બજે (આયે). ગાંવ મેં સબેરે નૌ બજે સાધુ આયે તો યે લોગ રાત કો આઠ બજે આયે. સામને દેખે નહીં. દુકાન કા ધંધા... વ્યાપાર... વ્યાપાર... રાત કો આયે તો સાધુ કહે ક્રિ, રાતડિયા શ્રાવક આવ્યા ! રાત કો આઠ બજે મુંહ દિખાને આયે. સારા દિન ધંધા કરે, આઠ બજે કે પહલે હિસાબ લિખે (બાદ મેં આયે). અરે...રે...! યે તુમ ક્યા કરતે હો ? બાપૂ ! મેં તો ઉન દિનોં મેં ભી 'ભગત' કહલાતા થા. દુકાન પર (બૈઠતા થા) લેકિન મેરી લાઈન અંદર મેં દૂસરી થી. શાસ્ત્ર પઢતા થા. (મેં ઉનકો કહતા) યે ક્યા કરતે હો સારા દિન ?

મૈને તો કહ દિયા, (સંવત) ૧૯૬૬ કી સાલ (કી બાત હૈ), ૨૦ વર્ષ કી ઉમ્ર થી. ૭૦ સાલ પહલે કી બાત હૈ. ૧૯૪૬ મેં જન્મ, ૧૯૬૬ કી સાલ (મેં કહા). એક હી રસોઈઘર મેં ત્રીસ આદમી ખાના ખાતે થે. એક દિન ભોજન કરને ગયા. વે (મેરે ભાગીદાર) મુજ સે ચાર સાલ બડે થે. મૈને કહા, સારા દિન ક્યા કરતે હો ? ભાઈ ! તુમ મરકર નરક મેં તો નહીં જાઓગે, ક્યોંકિ હમ બનિયે હેં, હમ લોગ દારૂ, માંસ, અંડે ખાતે નહીં હૈ ઇસલિયે નરક મેં તો નહીં જાઓગે. મર ગયે ઉસ સમય દો લાખ કી કમાઈ થી. યહ બાત ૧૯૬૬ કી સાલ મેં કી થી. ક્યા હૈ ? તુમ દેવ મેં જાઓ એસે લક્ષણ મુજે લગતે નહીં. યાદ રખના, વૈસે મનુષ્ય હોને કે લક્ષણ નહીં દિખતે. મુજ સે બોલા ગયા. પશુ હોંગે, યાદ રખના ! દુકાન ઓર પૈસા ઓર હો... હા...! એ...ઈ...! કિતને સાલ પહલે કી બાત હૈ ? ૭૦ વર્ષ પહલે કી બાત હૈ ! અભી ૮૦ સાલ હુએ હેં. યહ ક્યા હૈ ? તુમ કૌન હો ? સારા દિન યહ (વ્યાપાર)... ક્યા હૈ યહ ? તુજે જાના કહાં હૈ ? કહાં મુકામ કરના હૈ ? આહા...હા...!

यहां कड़ते हैं, प्रभु ! अंदर ध्रुव यीज है न ! आ..डा..डा...! पुण्य करना, पाप करना, यड़ तो बात डी छोड दी और अक समय की पर्याय में पर्याय ब्रह्मण करना यड़ बात भी छोड दी. पर्याय में... पर्याय समजते डो ? अवस्था ! अवस्था में त्रिकावी को ब्रह्मण कर, अस ! अक डी बात है. तो तुजे सम्यग्दर्शन डोगा और तेरे जन्म-मरण का अंत आयेगा. नडीं तो जन्म-मरण का अंत नडीं आयेगा, यौरासी के अवतार में मर जायेगा. समज में आया ? भाई ! 'नाईरोबी' में पंद्रह लाख का मंदिर बना रडा है. दो डजार साल में कभी 'आङ्किका' में द्विगंबर मंदिर नडीं था. ये लोग आये हैं, वहां जाने की विनंती है. पंद्रह लाख का मंदिर बनाया है और पंद्रह लाख का भर्ष करनेवाले हैं. तीस लाख ! ये सब 'आङ्किका'वाले गृहस्थ हैं. बडुत कोडोपति वहां हैं, सब श्वेतांबर (हैं), डं ! ६० घर द्विगंबर डो गये. यहां का वांचन करते हैं. लोगो को उत्साह बडुत है, डमेशा स्वाध्याय करते हैं, यहां से प्रवचन ले जाते हैं. पांच-पांच डजार (कैसेट) ले (गये) हैं, पढते हैं, सुनते हैं. आडा..डा...!

यहां तो कड़ते हैं, प्रभु ! तेरा ध्येय तो शुद्ध ध्रुव डोना याडिये. आडा..डा...! तेरा ध्येय - ध्यान की पर्याय में ध्येय... आडा..डा...! शुद्ध चैतन्यमूर्ति त्रिकावी प्रभु ध्रुव (है), वड़ शुद्ध ध्रुव(त्व के) कारण उपलब्ध करने लायक है. आडा..डा...! अध्रुव यीज जो है वड़ उपलब्ध करने लायक नडीं. क्योकि वड़ यीज टीकती नडीं. यड़ तो टीकती यीज त्रिकाल भगवान शुद्धात्मा ध्रुव है. आडा..डा...! है ?

'किसी पथिकके शरीरके अंगोके साथ...' रास्ते में कोई पथिक नीकला. 'शरीरके अंगोके साथ संसर्गमें आनेवाली मार्गके वृक्षोकी अनेक छाया...' सडक पर जाये तो लाभो वृक्ष डोते हैं न ? वृक्ष की छाया शरीर को स्पर्शती है. छाया को स्पर्श करके शरीर चले. आडा..डा...! 'किसी पथिक...' पथिक नाम पथ - सडक पर चलनेवाला. (उसके) शरीर के अंगो के साथ 'संसर्गमें आनेवाली मार्गके वृक्षोकी अनेक छाया...' रास्ते में वृक्ष डो तो उसकी छाया के साथ शरीर का स्पर्श डोता है. 'छायाके समान अन्य जो अध्रुव (अन्य जो अध्रुव पदार्थ) उससे क्या प्रयोजन है ?' आडा..डा...! आत्मा में राग आदि, पुण्य आदि, दया, दान, व्रत आदि (के भाव डोते हैं वे) छाया है. उससे क्या प्रयोजन ? उसे उल्लंघन कर जा ! आ..डा..डा...! अरे...! ऐसी बातें (समजने को) डूरसद कहां है ? जिंढगी पूरी डो जायेगी, डेड छोडकर चला जायेगा. ऐसा योग उसे मिला, यद्वि (अपना डित) नडीं

क्रिया तो गंवा बैठेगा. आडा..डा...! ये पेड के पन्ने, नीम लो. अक पत्ते में असंभ्य जव (हैं). असंभ्य जव ! पूर्व के माता-पिता अंदर बैठे हैं. आडा..डा...! जैसे अनंत लव क्रिये हैं. उसमेंसे कब निकले ? कब मनुष्य हो ? आडा..डा...! कब उसे ऐसी वाणी मिले ? दुर्लभ है, प्रभु ! आ..डा..डा...! और वड मिलने के बाद भी अंदर ध्रुव की प्राप्ति करना मडादुर्लभ है. आडा..डा...! समज में आया ?

‘पथिकके शरीरके अंगोंके साथ संसर्गमें आनेवाली मार्गके वृक्षोंकी अनेक छायाके समान अन्य जो अध्रुव (अन्य जो अध्रुव पदार्थ) उससे क्या प्रयोजन है ?’ जैसे वड पथिक चलता है तो उसे जो छाया है उससे प्रयोजन नहीं. वड तो गति करता है. वैसे भीय में दया, दान, व्रत आदि के परिष्काम हो लेकिन उससे क्या प्रयोजन है ? आडा..डा...! कठिन बात है, गजब की है न ! थोडे शब्द में (बहुत लरा है) !!

जैसे पथिक वृक्ष की छाया का उल्लंघन करके जाता है, वैसे आत्मा-पथिक शुद्धात्मा को ग्रहण करने में भीय में रागादि आते हैं उन्हें उल्लंघन करके अंदर जाता है. आडा..डा...! समज में आया ? ऐसी बातें है इसलिये आदमी को अंकांत लगे न ! ‘सोनगढ’ अंकांत है ! अरे... प्रभु ! सम्यक् अंकांत यड है, नाथ ! अंदर भगवान पूर्णानंद बिराजता है. उसे प्राप्त करना यड तो सम्यक् अंकांत है. आडा..डा...! शुद्धनय सम्यक् अंकांत है. आडा..डा...! उसे अनेकान्त जैसे करना है कि, शुभभाव भी निश्चय का कारण है ? और निश्चय भी निश्चय का कारण है. जैसे दो बोल लो. व्यवहार साधन है, निश्चय साध्य है. अरे...! भगवान ! शास्त्र में साध्य-साधन आता है. इसका अर्थ यड है कि, उसकी रुचि छोडकर ध्रुव की प्राप्ति की तब राग की मंदता की उसे साधन का आरोप दिया. साधन यथार्थ हुआ तब व्यवहार-साधन था उसे आरोप दिया गया. यथार्थ साधन हो तब व्यवहार-साधन का उपचार करते हैं न कि नहीं ?

मुमुक्षु :- रास्ते में आये तो सडी.

पूज्य गुरुदेवश्री :- रास्ते में आता है, कडा न ! उपचार किया, उपचार है वड वस्तु नहीं. आडा..डा...! आता है, धर्मा को भी राग की मंदता (होती है). व्रत, भक्ति, पूजा का भाव आता है. लेकिन उस छाया को उल्लंघन करके अंतर में जाना है. आडा..डा...! समज में आया ? बहुत सूक्ष्म बात है, बापू !

‘उनसे क्या प्रयोजन है ?’ आडा..डा...! शुभ-अशुभ भाव (इप) छाया भीय में आती

हैं, उससे क्या प्रयोजन है ? आडा..डा...! प्रयोजन तो त्रिकावी शुद्ध चैतन्यप्रभु ! अनंत गुण का सागर नाथ बिराजता है. परमात्मा - जिनस्वरूपी आत्मा (है). 'जिनसो डी है आत्मा, अन्य सो डी है कर्म, यही वचन से समज ले, जिनप्रवचन का मर्म' तीनलोक के नाथ के वचन का मर्म 'जिन सो डी आत्मा' स्वयं जिन आत्मा है. वीतरागमूर्ति प्रभु आत्मा है. उसे यहां शुद्धात्मा कडा, उसे यहां ध्रुव कडा. आ..डा..डा...! भारी काम ! जिसे सत्य सुनने मिले नहीं, वड बेयारे कहां जाये ? क्या करे ? आडा..डा...! अरे...! राग से लाभ माननेवाला... प्रभु ! उसे रजडना पडेगा, प्रभु ! आ..डा..डा...! अरे...! वड कहां जाकर उत्पन्न डोगा ? समज में आया ? पुण्य के परिणाम को साधन माननेवाला पकडता है कि, उससे मुजे साध्य डोगा. वड पकड तो छूटे नहीं. यड तो मिथ्यात्वभाव है. राग - शुभभाव की पकड की वड मिथ्यात्व भाव है. त्रिकावी शुद्ध की पकड की यड सम्यग्दर्शन का भाव है. आडा..डा...! समज में आया ?

शांत.. शांतरस प्रभु ! वीतरागमूर्ति आत्मा अंदर है. आ..डा...! राग को प्राप्त नहीं करके वीतराग स्वभाव को प्राप्त कर ! शुद्धात्मा कडो, ध्रुव कडो, वीतराग स्वरूप कडो, पूर्णानंद कडो.... आडा..डा...! सामान्य स्वभाव कडो, अकडरूप रहनेवाला कडो... आडा..डा...! औसी भाते हैं ! प्रभु ! आत्मा प्रभु है न ! अंदर मडात्मा है ! मडा आत्मा ! शुद्ध चैतन्यघन प्रभु है. प्रभु ! तुजे मालूम नहीं. तेरी दृष्टि पर्याय और राग पर है तो मडात्मा परमात्मा है उसका आदर किया नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? आडा..डा...!

दृष्टांत देते थे न ? कोई गृहस्थ डो. कोडपति या अबजपति डो (वड घर पर आया). उसके साथ भात नहीं करके छ मडिना का बालक डो उसके साथ खेलने लगा. उसके साथ भात करने लगा तो वड उठकर यला गया. आ..डा...! (अक मुमुक्षु के) मामा थे (उनके पास) दस कोड रुपये थे. उन द्विनों में थे, अभी तो कितने डोंगे ! तेरापंथी है न ? तेरापंथी है. 'सरदारशहर' में (अक मुमुक्षु थे). वे कडते थे, डमलोग सामने जाते थे. वे औसा कडते थे. मामा आये तो मिलने जाये. बडे पैसेवाले ! झिर भी दवाई की ओतल डो, दवाई जलास डो गई डो, तो जुद ओतल बेचने निकले. नौकर को कडे, यड ओतल बेयो ! अे..ई...! आडा..डा...! (मुमुक्षु) कडते थे. एतने पैसे, दस कोड रुपिये ! पेटी में सोना भरा डो, चांदी भरी डो, डीरे भरे डो. अभी तो उससे भी कीमत बड गई. वड तो मर गये डोंगे. उनके मामा हैं या मर गये ? मर गये डोंगे, लडके डोंगे,

તેરાપંથી છે. પર કી દયા કા ભાવ પુણ્ય છે, ધર્મ નહીં. પર કી દયા કા પુણ્ય છે, પાપ નહીં. પર કો બચાના હી પાપ છે. તેરાપંથી (થે). 'લાડનૂ' મેં છે. 'તુલસી' છે ન ? યહાં આયે થે. આહા...હા...! પર કો ન મારના, દયાભાવ શુભરાગ છે, પાપ નહીં. રાગ ધર્મ નહીં છે, લેકિન યહ પુણ્યભાવ છે. ઔર પર કો મારને કા ભાવ પાપ છે. બચાને કા ભાવ પાપ નહીં, પુણ્ય છે. લેકિન વહ પુણ્ય ધર્મ નહીં છે. ઉસસે ધર્મ હોગા ઐસા ભી નહીં. આહા...હા...! ઐસી બાતે હેં.

યહાં યહ કહતે હેં. ભાવાર્થ છે ન ? ભાવાર્થ :- 'આત્મા (૧) જ્ઞાનાત્મક...' છે. જ્ઞાનસ્વરૂપ યાની શાસ્ત્ર કે જ્ઞાન કી યહાં બાત નહીં છે. જૈસે શક્કર મીઠાસ સ્વરૂપ છે, સફેદ સ્વરૂપ છે વૈસે ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. આહા...હા...! જ્ઞાન કા પૂજ છે. જ્ઞાન કા ધોકડા છે. બડા બોરા ! ભલે શરીરપ્રમાણ હો લેકિન અંદર જ્ઞાન કા ધોકડા, જ્ઞાનગંજ પ્રભુ છે. આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, '(૨) દર્શનરૂપ...' છે. દર્શનસ્વરૂપ છે. ઉસકા રૂપ હી દર્શન - દષ્ટા છે. આહા...હા...!

'(૩) ઇન્દ્રિયોકે બિના હી સબકો જાનનેવાલા મહા પદાર્થ...' છે. ઉસકી શક્તિ, હાં ! ઇન્દ્રિય બિના કા જાનને-દેખને કા ત્રિકાલ સ્વભાવ છે. આહા...હા...! યહ ઇન્દ્રિય તો જડ છે, ઉસમેં કયા ? મિટ્ટી છે. ઉસસે જાનને મેં આતા છે વહ તો પરવસ્તુ જાનને મેં આતી છે. ભગવાન તો ઇન્દ્રિય બિના કી ચીજ છે. આહા...હા...! 'ઇન્દ્રિયો કે બિના હી સબકો જાનનેવાલા મહા પદાર્થ...' (હે).

'(૪) જ્ઞેય-પરપર્યાયોકા ગ્રહણ-ત્યાગ ન કરનેસે અચલ...' છે. આ...હા...હા...! અપની પર્યાય મેં જો પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી છે ઔર વ્યય હોતી છે ઉસે ધ્રુવ ગ્રહણ નહીં કરતા. સૂક્ષ્મ બાત છે, ભગવાન ! આહા...હા...! રાગ કો તો શુદ્ધ ધ્રુવ વસ્તુ ગ્રહણ કરતી નહીં, દયા, દાન કો (ગ્રહણ કરતા નહીં) લેકિન અપની પર્યાય છે (વહ) ઉત્પન્ન હુઈ ઉસે ધ્રુવ ગ્રહણ નહીં કરતા ઔર ઉસ પર્યાય કા વ્યય હોતા છે તો ધ્રુવ નહીં છોડતા. ધ્રુવ તો ધ્રુવ છે. આહા...હા...! અરે...! ઐસી બાત !

મુમુક્ષુ :- પર-પર્યાય લિખા છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પર-પર્યાય છે, વાસ્તવ મેં પર્યાય છે. પર્યાય કા લક્ષ્ય શરીર પર જાતા છે, ઇસ અપેક્ષા સે બાત કી. બાકી તો પર્યાય (એક) સમય કી છે ઉસમેં મૂઢ છે વહ 'પર્યાયમૂઢા પરસમયા' (હે). યહ તો પર્યાય ત્રિકાલી કો પ્રાપ્ત કરતી છે ઇસ અપેક્ષા

से पर्याय ध्रुव ही ग्रहण करती है, एतना. उत्पाद-व्यय होता है उसे ध्रुव ग्रहण नहीं करता. ध्रुव तो पर्याय के बिना की चीज है. सूक्ष्म बात है, भाई ! आडा..डा...! पर्याय एक समय की अवस्था है. जानना-देखना वर्तमान एक समय की अवस्था है (और) वस्तु त्रिकाली ध्रुव है. ध्रुव एक समय की अवस्था को ग्रहण भी नहीं करता. वास्तव में तो उसे उत्पन्न भी नहीं करता और व्यय भी नहीं करता. उर० गाथा में आया न ? भगवान ज्ञायकस्वरूप मोक्ष की पर्याय और बंध की पर्याय को जानता है. वह तो पर्याय को जानता है. यहां तो ध्रुव त्रिकाल लेना है. आडा..डा...!

‘ज्ञेय-परपर्यायोंका ग्रहण-त्याग न करनेसे अयल...’ है. ‘(प) ज्ञेय-परद्रव्योंका आलंबन न लेनेसे निरालंब है;...’ परद्रव्य का आलंबन नहीं. पर्याय है तो द्रव्य ध्रुव है ऐसा भी नहीं. आ..डा..डा...! समझ में आया ? पर्याय पर्याय से है, ध्रुव ध्रुव से है. ‘संख्ये वल्ले अक है.’

‘संप्रकार अक लेनेसे वल्ले शुद्ध है. ऐसा शुद्धात्मा ध्रुव लेनेसे, वली अक उपलब्ध करने योग्य है.’ प्राप्त करने योग्य है. मळानिधान भगवानआत्मा वली अक प्राप्त करनेलायक है. मळानिधान है !

विशेष कळेंगे...

प्रभाष वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

अथाध्रुवत्वादात्मनोऽन्यत्रोपलभनीयमित्युपदिशति -

देहा वा दविणा वा सुहदुक्खा वाध सत्तुमित्तजणा।

जीवस्स ण संति ध्रुवा ध्रुवोवओगप्पगो अप्पा॥१९३॥

देहा वा द्रविणानि वा सुखदुःखे वाथ शत्रुमित्रजनाः

जीवस्य न सन्ति ध्रुवा ध्रुव उपयोगात्मक आत्मा॥१९३॥

आत्मनो हि परद्रव्याविभागेन परद्रव्योपरज्यमानस्वधर्मविभागेन चाशुद्धत्वनिबन्धनं न किंचनाप्यन्यदसद्धेतुमत्त्वेना द्यन्तवत्त्वात्परतः सिद्धत्वाश्च ध्रुवमस्ति। ध्रुव उपयोगात्मा शुद्ध आत्मैव। अतोऽध्रुवं शरीरादिकमुपलभ्यमानमपि नोपलभे, शुद्धात्मानमुपलभे ध्रुवम्।

॥१९३॥

अथात्मनः पृथग्भूतं देहादिकमध्रुवत्वान्न भावनीयमित्याख्याति - ण संति ध्रुवा ध्रुवा अविनश्चरा नित्या न सन्ति। कस्य। जीवस्स जीवस्य। के ते। देहा वा दविणा वा देहा वा द्रव्याणि वा, सर्वप्रकारशुचिभूतादेहरहितात्तपरमात्मनो विलक्षणा औदारिकादिपञ्चदेहास्तथैव च पञ्चेन्द्रियभोगोपभोगसाधकानि परद्रव्याणि च। न केवलं देहादयो ध्रुवा न भवन्ति, सुहदुक्खा वा निर्विकारपरमानन्दैकलक्षणस्वात्मोत्थसुखामृतविलक्षणानि सांसारिकसुखदुःखगानि वा। अध अहो भव्याः। सत्तुमित्तजणा शत्रुमित्रादिभावरहितादात्मनो भिन्नाः शत्रुमित्रादिजनाश्च। यद्येतत् सर्वमध्रुवं तर्हि किं ध्रुवमिति चेत्। ध्रुवो ध्रुवः शाश्वतः। स कः। अप्पा निजात्मा। किंविशिष्टः। उवओगप्पगो त्रंलोक्योदरविवरवतिरित्रकालविषयसमस्तद्रव्यगुणपर्याययुगपत्परिच्छित्तिसमर्थकेवलज्ञान-दर्शनोपयोगात्मक इति। एवमध्रुवत्वं ज्ञात्वा ध्रुवस्वभावे स्वात्मनि भावना कर्तव्येति तात्पर्यम्।

॥१९३॥

હવે, અધ્રુવપણાને લીધે આત્મા સિવાય બીજું કાંઈ ઉપલબ્ધ કરવાયોગ્ય નથી એમ ઉપદેશે છે.

લક્ષ્મી, શરીર, સુખદુઃખ અથવા શત્રુમિત્ર જનો અરે !

જીવને નથી કંઈ ધ્રુવ, ધ્રુવ ઉપયોગ-આત્મક જીવ છે. ૧૯૩.

અન્વયાર્થ :- (દેહા: વા) શરીરો, (દ્રવિણામિ વા) ધન, (સુખદુઃખે) સુખદુઃખ (વા અથ) અથવા (શત્રુમિત્રજના:) શત્રુમિત્રજનો-એ કાંઈ (જીવસ્ય) જીવને (ધ્રુવા: ન સન્તિ) ધ્રુવ નથી, (ધ્રુવ:) ધ્રુવ તો (ઉપયોગાત્મક: આત્મા) ઉપયોગાત્મક આત્મા છે.

ટીકા :- આત્માને, જે પરદ્રવ્યથી અભિન્ન હોવાને લીધે અને પરદ્રવ્ય વડે ઉપરક્ત થતા સ્વધર્મથી ભિન્ન હોવાને લીધે અશુદ્ધપણાનું કારણ છે એવું (આત્મા સિવાયનું) બીજું કાંઈ પણ ધ્રુવ નથી, કારણ કે તે અસત્ અને હેતુવાળું હોવાને લીધે આદિઅંતવાળું અને પરતઃસિદ્ધ છે; ધ્રુવ તો ઉપયોગાત્મક શુદ્ધ આત્મા જ છે. આમ હોવાથી હું અધ્રુવ એવાં શરીરાદિકને-તેઓ ઉપલબ્ધ થતાં હોવા છતાં પણ - ઉપલબ્ધ કરતો નથી, ધ્રુવ એવા શુદ્ધ આત્માને ઉપલબ્ધ કરું છું. ૧૯૩.

આસો સુદ ૪, મંગળવાર તા. ૨૫-૦૯-૧૯૭૯

ગાથા - ૧૯૩, ૧૯૪

પ્રવચન નંબર-૧૯૧

‘પ્રવચનસાર’ ૧૯૩ ગાથા. ‘અબ, એસા ઉપદેશ દેતે હૈં કિ અધ્રુવપનેકે કારણ આત્માકે અતિરિક્ત દૂસરા કુછ ભી ઉપલબ્ધ કરને યોગ્ય નહીં હૈ :-’ આ..હા...! ભગવાન શુદ્ધાત્મા ત્રિકાલ ધ્રુવ જો ભૂતાર્થ (‘સમયસાર’ કી) ગ્યારહવી ગાથા મેં કહને મેં આયા હૈ, ભૂતાર્થ ત્રિકાલી ધ્રુવ શુદ્ધાત્મા હી ધ્રુવ હૈ ઓર વહી આદરણીય ઓર અંગીકાર કરનેલાયક હૈ. આ..હા...! ધ્રુવ શુદ્ધાત્મા સે દૂસરી અન્ય ચીજ અધ્રુવ હૈં. અધ્રુવ પ્રાપ્ત કરને લાયક નહીં હૈ. આહા..હા...! કઠિન કામ ! યહ ગાથા કહતે હૈં.

દેહા વા દવિણા વા સુહદુક્ષા વાધ સત્તુમિત્તજણા।

જીવસ્સ ણ સંતિ ધુવા ધુવોવઓગપ્પગો અપ્પા।।૧૯૩।।

લક્ષ્મી, શરીર, સુખદુઃખ અથવા શત્રુમિત્ર જનો અરે !

જીવને નથી કંઈ ધ્રુવ, ધ્રુવ ઉપયોગ-આત્મક જીવ છે. ૧૯૩.

ટીકા :- ‘જો પરદ્રવ્યસે અભિન્ન હોનેકે કારણ...’ આત્મા કે સિવા પરપદાર્થ પરદ્રવ્ય સે અભિન્ન હૈં. ‘ઓર પરદ્રવ્યકે દ્વારા ઉપરક્ત હોનેવાલે સ્વધર્મસે ભિન્ન...’ આહા..હા...! ક્યા કહા ? ભગવાનઆત્મા ! પરદ્રવ્ય હૈ, ઉસ પરદ્રવ્ય સે તો ભિન્ન હૈ. પરદ્રવ્ય કે નિમિત્ત સે અપને મેં જો વિકારીભાવ હોતા હૈ... હૈ ? સ્વધર્મ સે ભી ભિન્ન હૈ. આહા..હા...!

अपने सिवा अनंत परपदार्थ जो हैं - देह, लक्ष्मी, पुत्र, शत्रु, मित्र, स्वजन ये सब परद्रव्य हैं और परद्रव्य हैं वे अपना विकार होने में - स्वधर्म होने में निमित्त हैं. उससे विकार होता है. वह भी बिन्न है. अपने स्वभाव में पर के निमित्त से जो विकार उत्पन्न होता है वह भी अपने ध्रुव स्वभाव से बिन्न है. है ? 'स्वधर्मसे बिन्न होनेके कारण...' आ...डा...डा...! 'आत्माको अशुद्धपनेका कारण है,...' भाषा देओ ! आडा...डा...!

स्त्री, कुटुंब-परिवार, लक्ष्मी, मकान इत्यादि अशुद्धपने का कारण है. अरे...! देव-गुरु और शास्त्र भी परद्रव्य अशुद्धपने का कारण है. आ...डा...! समज में आया ? अपना जो त्रिकाली शुद्ध स्वरूप ध्रुव (है) वह परद्रव्य से तो बिन्न है लेकिन परद्रव्य के निमित्त से अपने में अशुद्धता - स्वधर्म होती है, उससे भी ध्रुव स्वभाव बिन्न है. आडा...डा...! जहां दृष्टि देनी है - ध्रुव में, दृष्टि का विषय ध्रुव है, सम्यग्दर्शन का (विषय ध्रुव है). सम्यग्दर्शन है पर्याय, लेकिन उसका विषय ध्रुव है. त्रिकाली ज्ञायकभाव भगवान् पूर्णानंद प्रभु (है). इस आत्मा से परद्रव्य तो बिन्न हैं लेकिन परद्रव्य के निमित्त से अपने में अशुद्धपना अपनी पर्याय में उत्पन्न होता है, उससे भी वह बिन्न है. आडा...डा...! अरे...!

स्त्री, कुटुंब-परिवार, लक्ष्मी (आदि परपदार्थ) अपने मदिन परिणाम में निमित्त हैं. आडा...डा...! परद्रव्य तो है लेकिन अपने विकारी परिणाम में वह निमित्त है. विकारी परिणाम से तो प्रभु अंदर बिन्न है. परद्रव्य से बिन्न है और परद्रव्य के निमित्त से शुभ-अशुभ भाव (होते हैं उससे भी बिन्न हैं). कठिन बात (है), भाई ! देव-गुरु-धर्म परद्रव्य हैं और परद्रव्य से अपने में विकारी भाव उत्पन्न होता है... आ...डा...! परमात्मा ऐसा कहे कि, मैं तेरे से परद्रव्य हूं और मेरे द्रव्य उपर तेरा लक्ष्य जायेगा तो तुझे राग होगा. आडा...डा...! वीतराग ऐसी बात करते हैं.

देव-गुरु-शास्त्र, स्त्री, कुटुंब-परिवार, लक्ष्मी, मकान आदि उसके भाव से अबिन्न हैं, अपने से बिन्न है, लेकिन अपने में मदिन परिणाम उत्पन्न होने में वह यीज निमित्त है. उससे मदिन परिणाम होता है. आडा...डा...! अरे...! भगवान् की श्रद्धा करना, भगवान् को मानना, देव-गुरु-शास्त्र की ભક્તિ को मानना (उसे) कडते हैं कि, वह तो मदिन परिणाम हैं.

प्रश्न :- उपादान किसका है ?

समाधान :- निमित्त कारण है, लेकिन अपने अशुद्ध उपादान में उससे विकार होता है, उसके लक्ष्य से (विकार होता है). उसके लक्ष्य से विकारीभाव होता है. वे करवाते नहीं. समझ में आया ? देव-गुरु-शास्त्र अशुद्धता करवाते नहीं लेकिन अपनी दृष्टि छोड़कर, देव-गुरु-शास्त्र (आदि) परद्रव्य का लक्ष्य करने से, मलिनता उत्पन्न होगी. याहे तो शुभभाव हो. आडा..डा...! ऐसी बात है. राग है न ? लोभ है न ? राग का भाग है - माया और लोभ. आडा..डा...!

स्त्री, कुटुंब-परिवार, लक्ष्मी की ईच्छा भी लोभ है, राग है. वैसे देव-गुरु-शास्त्र की भक्ति या उनके आश्रय से 'यह मेरे देव हैं, मेरे गुरु हैं' ऐसा मानना वह अशुद्ध परिणाम का कारण है. लभे शुभ हो लेकिन शुभ अशुद्ध (भाव) है. सूक्ष्म बात है, भाई ! आडा..डा...! कछ न ?

'परद्रव्यके द्वारा उपरक्त...' (मूल ग्रंथ में नीचे फूटनोट दी है). (उपरक्त अर्थात्) 'मलिन; विकारी (परद्रव्यके निमित्तसे आत्माका स्वधर्म उपरक्त होता है).’ वह तो निमित्त है लेकिन उस पर लक्ष्य जाता है तो अपने उपादान में मलिनता उत्पन्न होती है. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- लक्ष्य तो स्वयं करता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- लक्ष्य स्वयं करता है न ! परद्रव्य पर लक्ष्य करता है इसलिये अशुद्धता उत्पन्न होती है. परद्रव्य तो निमित्त है.

मुमुक्षु :- स्वयं अपराधी है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- स्वयं अपराध करता है. अपना भगवान पूर्णानंद का नाथ प्रभु ! उसकी दृष्टि और अवलंबन छोड़कर, परद्रव्य का आलंबन करने जाता है तो परिणाम में मलिनता उत्पन्न होती है, लभे शुभ हो या अशुभ हो. सूक्ष्म बात है, भाई ! आडा..डा...! यह तो वीतरागमार्ग (है). वीतरागता अपने स्वभाव के आश्रय से उत्पन्न होती है और राग उत्पन्न होता है तो अपनी पर्याय में ही लेकिन पर के लक्ष्य से और पर के आश्रय से उत्पन्न होता है. स्व के आश्रय से वीतरागता उत्पन्न होती है और पर के आश्रय से अपने में विकार उत्पन्न होता है. आडा..डा...! शुभभाव पर के आश्रय से अपने अशुद्ध उपादान में राग हुआ उसे लोग धर्म मानते हैं ! ऐसी बात है, भगवान !

आडा..डा...! तेरी यीज प्रभु ! शुद्ध शुद्ध ध्रुव भूतार्थ द्रव्य सामान्य अकृप त्रिकावी

स्वभाव (है) वह ध्रुव है और उसके आश्रय से अपनी पर्याय में सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र (की) निर्विकारी पर्याय उत्पन्न होती है. आडा..डा...! और परवस्तु तो अपने से भिन्न है ही लेकिन पर के लक्ष्य से अपनी पर्याय में जो विकार - शुभ-अशुभ भाव (होते हैं) उससे भी अपना ध्रुव स्वभाव तो भिन्न है. ऐसी बात है. कठिन काम है, क्या हो ? लोग फिर 'सोनगढ' के नाम से बोले कि, ये तो सब उठाते हैं. प्रभु ! तेरे हित की बात है, भाई ! आ..डा...!

दुःखी क्यों हो रहा है ? मिथ्यात्व और कषाय के भाव से (दुःखी हो रहा है). मिथ्यात्व और कषाय का भाव परआश्रय से उत्पन्न होता है. होता है अपने में लेकिन पर आश्रय से (होता है). आडा..डा....! समज में आया ? गाथा बहुत अच्छी है ! आडा..डा...! विकारी पर्याय से भी भगवान भिन्न है.

'परद्रव्यके द्वारा उपरक्त...' नाम मदिन यानी शुभ-अशुभ भाव 'डोनेवाले स्वधर्मसे भिन्न...' है अपनी पर्याय में ही परंतु उससे त्रिकावी ध्रुव भिन्न है. आडा..डा...! भाई ! ऐसा कहां सुना है कहीं ? आडा..डा...! प्रभु ! तेरी बात (निरावी है). शुद्धात्मा त्रिकावी परमानंद की मूर्ति प्रभु ! अकेला ज्ञान का कंद, शांति का सागर ऐसा जो प्रभुआत्मा ध्रुव शुद्धात्मा है वही प्राप्त करनेवायक है. धर्मजिव को सम्यग्दर्शन-ज्ञान में यह यीज प्राप्त करनेवायक है. आडा..डा....! परद्रव्य से तो भिन्न है.

'परद्रव्यके द्वारा...' ऐसा कहां न ? परद्रव्य के द्वारा (यानी) निमित्त. मदिन डोनेवाला स्वधर्म. है तो अपनी पर्याय का विकारीभाव. दोषो ! दोषों को स्वधर्म कडा. पुण्य और पाप दोषों को स्वधर्म कडा. आडा..डा...! क्योंकि अपनी पर्याय में उत्पन्न होता है. अपना स्वधर्म है, स्वधर्म नाम अपना भाव है. धर्म शब्द (यानी) अपना भाव है. आ..डा..डा...! नौ तत्त्व हैं कि नहीं ? तो अजिव और दूसरे जिवद्रव्य पर में गये और उसके आश्रय से पुण्य-पाप भाव होते हैं वह तो पुण्य-पाप तत्त्व हैं. पुण्य-पाप तत्त्व है अपनी पर्याय में, लेकिन वस्तु उससे भिन्न है. आडा..डा...! ऐसा मार्ग है.

(अंक मुमुक्षु) शांत हो गये. पत्र आया है. शांत आदमी (था). उसके पुत्र का पत्र आया है. कहते हैं कि, अंत में ऑस्पिटल में 'सोनगढ' जडा कर दिया ! धुन लगा दी. और ढेह छूटने के काल में शांत (भाव थे). बहुत प्रेमी थे, डॉक्टर थे. मूल तो 'वढवाण' के थे, 'जोरवरनगर' में रहते थे. केम्प में ऑस्पिटल में मर गये. पुत्र ने ऐसा लिखा

है कि, उसे इतना रस और प्रेम था। उनके पुत्र के पुत्र ने यहाँ का झोटा टिप्पणिया (और पूछा) कौन है दादा ? 'भगवान है !' उम्र तो छोटी होगी। आज पत्र आया है। आडा..डा...! कौन किसका (है) ? और अपने से अलग हो जाये वह अपनी यीज कहां से आयी ? परद्रव्य तो अपने से भिन्न है परंतु परद्रव्य के द्वारा जो पुण्य-पाप (भाव होते हैं) वह भी भिन्न हो जाते हैं। जो भिन्न हो जाता है वह अपनी यीज कहां से (हुँ) ? अपनी यीज हो वह अपने से कभी अलग नहीं होती। आडा..डा...!

१८२ (गाथा में) ध्रुव शुद्धात्मा उपलब्ध - अनुभव करनेवायक है, ऐसा कडा था। उससे यहाँ विरुद्ध कडा कि, ध्रुव के अलावा सब यीज परद्रव्य अध्रुव हैं और परद्रव्य से उत्पन्न होनेवाला विकार भी अध्रुव है। आ..डा...! उससे भी ध्रुव तो भिन्न है। आडा..डा...! भगवान के लक्ष्य से भक्ति, विनय (का) भाव जो उत्पन्न हुआ वह भी मलिन भाव है। आडा..डा...! ऐसी बात ! अरे...! उसने जन्म-मरण मिटाने का उपाय कभी किया नहीं, भाई ! झूंसद नहीं। आडा..डा...!

पांच इंद्रिय के विषय के भोग तो ठीक, परंतु इंद्रिय के विषय का जो ज्ञान है वह भी आत्मा को बरबाद करनेवाला है। यहाँ तो राग से भिन्न है (ऐसा कडा) लेकिन वास्तव में तो इंद्रिय के ज्ञान से भी वस्तु तो भिन्न है। वह तो अतीन्द्रिय है। समज में आया ? ऐसा मार्ग (है)। बहने, पुत्रीयां साधारण हो, बापू ! साधारण नहीं है, प्रभु ! परमात्मा तो प्रभु है, परमेश्वर है, भाई ! तेरी यीज परमेश्वर वीतरागस्वभाव है, वीतराग चैतन्यमूर्ति प्रभु तू है ! आ..डा..डा...! यह दृष्टि में और ज्ञान में प्राप्त करनेवायक है। यह पैसा प्राप्त किया, स्त्री मिला, पुत्र मिला, ये मिला... ये सब तो अध्रुव यीज हैं। आडा..डा...! क्षण में नाश हो जायेगा। आ..डा...! और यह देह छूटने पर देह का नाश (हो जायेगा)... जो टिप्पणिया है सब नाश हो जायेगा, दूर यका जायेगा। ध्रुव यीज रहनेवाली है वह तो कायम भविष्य में रहेगी। आडा..डा...! संयोग छूट जायेंगे और वास्तव में तो संयोग से उत्पन्न हुआ विकारीभाव भी छूट जायेगा। एक समय रहता है (वह) छूट जायेगा। आडा..डा...! तेरी नित्यानंद प्रभु ध्रुव वस्तु (है) यहाँ तेरी दृष्टि का आश्रय होना चाहिए। कठिन बात है, प्रभु ! समज में आया ?

भगवान तो सुभ्रूप नित्य ध्रुव है। आत्मा सच्चिदानंद प्रभु ! सत् चिदानंद - ज्ञान और आनंद का पूर्ण भंडार भगवान है ! यह ध्रुव है। अयल आया था न ? अयल

नाम यथायमान होता नहीं, पर्याय में आता नहीं. आडा..डा...! अेकत्व है. आडा..डा...! निराधार अशरणा संसार में शरणा करने लायक हो तो भगवान शुद्धात्मा अेक शरणा है. देव-गुरु और शास्त्र को शरणा कडना वड तो व्यवहार का कथन है. अरडंता शरणां, सिद्धा शरणां... मांगलिक में आता है न ? आडा..डा...! केवदि पण्डितं धम्मम् शरणां... वड तो पर्याय है. आडा..डा...! त्रिकावी शुद्ध स्वरूपी परम पिंड प्रभु ! आदरणीय है उस अपेक्षा से परद्रव्य से तो भगवान भिन्न है लेकिन परद्रव्य के द्वारा, देव-गुरु के द्वारा, स्त्री-कुटुंब के द्वारा, पैसे के द्वारा, मकान के द्वारा... आ..डा..डा...! जो कुछ राग उत्पन्न हुआ अथवा इन्द्रिय के द्वारा जो ज्ञान उत्पन्न हुआ... आडा..डा...! उससे भी भगवान ध्रुव तो भिन्न है. औसी बातें हैं. अरे..रे...! सुनने मिले नहीं, प्रभु ! कब से रणडता है ! सत्य वस्तु ही सत्य है, सच्चिदानंद प्रभु ही सत्य है. बाकी विकार असत्य है. अध्रुव कडो या असत्य कडो (दोनो अेकार्थ है). अपनी अपेक्षा से परद्रव्य असत् हैं. आ..डा..डा...! आडा..डा...! कठिन लगे. बाहर का त्याग करके 'डम त्यागी हैं' औसा मानते हैं तो वड दृष्टि मिथ्या, भ्रम है. क्यौंकि बाह्य (पदार्थ का) तो आत्मा में त्याग ही है. पर से तो भिन्न है. भिन्न है तो त्याग ही है. आडा..डा...!

यहां तो 'परद्रव्यके द्वारा...' आत्मा को अशुद्धपने का कारण जो परद्रव्य है... आडा..डा...! 'औसा (आत्माके अतिरिक्त) दूसरा कोई भी ध्रुव नहीं है,...' अपना शुद्ध आत्मा ध्रुव (है), 'नियमसार' शुद्धभाव अधिकार में निश्चयआत्मा उसे कडा है.

यौदड अंतर परिग्रह और दस बाह्य परिग्रह कडां है ? उसमें कहीं पर है. यौबीस परिग्रह है न ? यौदड अंदर और दस बाह्य (परिग्रह). वड देजता था (लेकिन) मिला नहीं. मुजे तो धन (का देजना था). उसमें धन-धान्य में पैसा नहीं आता. दस प्रकार का बाह्य परिग्रह है न ? उसमें धन और धान्य (आता है), उसमें धन में सोना-यांटी (अर्थ) किया है, पैसा नहीं कडा है. यहां तो लक्ष्मी लेना है. क्यौंकि परद्रव्य लेना है न ! आ..डा...!

परद्रव्य अपने भाव से तो भिन्न हैं, अपने स्वभाव से अति भिन्न है और विकारीभाव पर के द्वारा हुआ है तो अपने स्वभाव के द्वारा विकारीभाव नहीं होता. त्रिकावी भगवान ध्रुव के आश्रय से विकार नहीं होता, उसके आश्रय से तो निर्विकारी आत्मज्ञान धर्म शांति वीतरागता उत्पन्न होती है. पर के द्वारा विकार उत्पन्न होता है. ओ..डो..डो...!

भगवान् ऐसा कहते हैं कि, हम तो तेरे से पर हैं. हमारे द्वारा तो तुझे राग ही, मदिन भाव ही होगा. ऐसी बात है. आहा...हा...! और वह मदिनभाव है वह दुःख है. ध्रुव जो आनंद का नाथ प्रभु ! सख्यिदानंद प्रभु ! पूर्ण ध्रुव सुभ, आनंद से यह ध्रुव अभिन्न है. आहा...हा...! उसे यहां जाना. अभी तो यहां स्त्री-पुत्र मेरे... मेरे... मेरे... (करके) मर गया ! आहा...हा...! अरे...! कहां तेरे हैं ? बापू ! तेरे हो तो तेरे से भिन्न (नहीं हो). तुज से तो वे भिन्न रहते हैं. भाई लोग अलग नहीं होते ? भिन्न है तो अलग होते हैं, भिन्न हैं वे भिन्न हो जाते हैं. एक हो वे भिन्न होते हैं ? आ...हा...! भाईओ में बराबर हिस्से का बटवारा कर दो.

एक बड़ा भाई था. दुकान खुद ने खलाई और पैसा खुद का कमाया हुआ था. छोटे भाई लोग छोटी उम्र के थे. फिर अलग हुआ तो कहने लगे, बराबर का बटवारा करो. तो बड़ा भाई कहने लगा कि, मैंने पचीस-तीस वर्ष (मडेनत) की तो बराबर का बटवारा कैसे हो ? तुम लोग तो अभी आये हो. समझ में आया ? अंत में तकरार हुई. 'भुंभई' में बना है, नाम नहीं देते. समझ में आया ? आहा...हा...! ऐसा जगत है, बापू ! अरे...रे...! मैंने पचीस-तीस साल दुकान में पाप किया और उस वक्त छोटे भाई तो पढ़ते थे. और पांच-दस लाख कमाये वह तो मैंने पाप किया उसमें से हुआ, इसलिये मुझे बड़ा हिस्सा चाहिए, छोटा हिस्सा तुम लोग लो. (तो छोटे भाई कहने लगे), नहीं, बराबर का हिस्सा करो. आहा...हा...!

'भुंभई' में लोहे की दुकान है, दो-तीन लाख की कमाई है. दुकान खुद ने खलाई. फिर दो भाईओं को साथ में लिये. ४२ साल की उम्र है, आते हैं, पीछे बैठते हैं, शनि-रविवार हमेशा आते हैं. भाई को कड़ा, भाई ! अब मैं दुकान में नहीं आऊंगा. ४२ साल की उम्र (है), एक लडका, एक लडकी (है). चौदह साल की लडकी और तेरह साल का लडका. मुझे अब दुकान में नहीं आना. मुझे तो निवृत्ति लेकर मेरा (हित) करना है. अभी तक सब अकुलाहट की. भाईओने विरोध किया. 'भाई ! यीज आप की है, दुकान आप की है और हमे क्यों देते हो ?' बापू ! तुम कुछ भी मानो. हम तीन भाई हैं, मुझे तीसरा हिस्सा दो अथवा चौथा हिस्सा दो. लेकिन अब मैं दुकान से अलग हो रहा हूँ. आते हैं. फिर भाईओं ने पांच लाख दिये. बस ! कुछ बोले नहीं कि, अपनी एतनी कमाई है. पांच लाख में भी एक महिने का पांच हजार व्याज आये वह भी शास्त्र

में और उसमें भ्रय कर दे. आते हैं. सारा दिन, सुबह होते ही... क्या कहते हैं ? टेप रेकोर्डिंग (सुनना) शुरू कर दे. 'गुरुजी मारा येतनने समजवो' सुबह से रण दे, दूसरी कोई बात नहीं. छोटी उम्र है. अरे...! तुझे कहां जाना है ? बापू ! आ..डा...!

यहां कहते हैं, प्रभु ! परद्रव्य से तो भगवान् भिन्न ही है और परद्रव्य से उससे अभिन्न है. आडा..डा...! परद्रव्य द्वारा अशुद्धपना (उत्पन्न होता है). 'दूसरा कोई भी ध्रुव नहीं है,...' अशुद्धपना है वह भी अध्रुव है. आडा..डा...! 'दूसरा कोई भी ध्रुव नहीं है,...' आडा..डा...!

'क्योंकि वह असत् और हेतुमान होनेसे...' पहले अपने आया था कि, शुद्ध आत्मा ध्रुव सत् अहेतुक (है). त्रिकाल परमात्मा है, स्वयं है, अनादि से है, अनंत काल (रहनेवाला) है. सत्.. सत्... सत्... ध्रुव अंदर (है). सत् है, अहेतुक है और स्वयंसिद्ध है और यह यीज असत् है. आडा..डा...! अपनी अपेक्षा से सब यीज असत् हैं और विकारी परिणाम भी असत् हैं. आडा..डा...! ऐसा काम है. कठिन पड़ता है (लेकिन) क्या करें ? भाई ! प्रभु ! तेरे सुभ का पंथ यह है. बाकी दुःख के पंथ पर तो प्रभु अनंतकाल से चल रहा है. दुःख और राग... उस पर चलने का किसी से सिखना नहीं पडा. अनादि काल से राग-द्वेष और मिथ्यात्व (करता आया है). आडा..डा...! तेरा यह मार्ग कोई अलग है. आडा..डा...!

कहते हैं कि, 'क्योंकि वह असत्...' है. है ? 'अस्तित्व रहित, अनित्य' है. अपना जो सत् है उससे तो अनित्य, असत् है. लक्ष्मी अनित्य है, शरीर अनित्य है और राग आदि भाव भी अनित्य हैं. आ..डा..डा...! प्रभु ! सत् स्वरूप साडेब ! महा प्रभु चैतन्यप्रभु भगवान् ! सत् है, अहेतुक है, स्वयंसिद्ध है. राग आदि परद्रव्य असत् हैं, हेतु है, परद्रव्य मिलने में कारण हैं. लक्ष्मी आदि मिलती है तो उसमें पुण्य का कारण है तो उससे मिलती है. समज में आया ? आडा..डा...!

'असत् और हेतुमान होनेसे...' है ? '(धन-देहादिक पुद्गल पर्याय है, षडविये असत् हैं, षडविये आदि-अंतवाली हैं). हेतुमान = 'सहेतुक; जिसकी उत्पत्तिमें कोई भी निमित्त हो औसा. (देह-धनादिकी उत्पत्तिमें कोई भी निमित्त होता है,...)' देह और लक्ष्मी मिलने में तो पुण्य आदि का, पाप आदि का कर्म है वह निमित्त है. आडा..डा...! समज में आया ? वस्तु है वह असत् है और उसका निमित्तकारण है (अर्थात्) कर्म निमित्तकारण

है. इसलिये वह यीज अपनी नहीं. वह अध्रुव है. आडा..डा...! अरे...!

यहां तो पड़ली दर्शनशुद्धि की बात करते हैं. प्रथम तो करनेवायक यह है. इसके बिना व्यर्थ (किया) किया करे (वह तो) अनंत काल किया. आडा..डा...! ध्रुव की प्राप्ति कर, नाथ ! और अध्रुव का लक्ष्य छोड़ दे, ऐसा कहते हैं. अध्रुव के लक्ष्य से तो परिभ्रमण अनंतकाल से किया. ध्रुव के लक्ष्य से परिभ्रमण छूटता है. आडा..डा...! अरे..रे...!

‘हेतुमान होनेसे आदि-अंतवाला...’ है. ‘और परतःसिद्ध है;...’ हेणो ! उसमें स्वयंसिद्ध था. भगवान् शुद्ध आत्मा अनादिअनंत सत् अहेतुक स्वयंसिद्ध (है). जबकि यह परवस्तु असत्, हेतुमान, आदिअंतवाले और अध्रुव हैं. आडा..डा...! परतःसिद्ध (यानी) वह पर से सिद्ध है, अपने से नहीं. आडा..डा...! कठिन गाथा ! यह गाथा बहुत अस्थी आयी !! आ..डा...! १८२-१८३ गाथा... आ..डा...! ऐसा मार्ग है, प्रभु !

भगवान् ! सत् शुद्ध आत्मा ध्रुव अहेतुक (है), कोई कारण से नहीं है और स्वतःसिद्ध (अर्थात्) अपने से सिद्ध है. अनादिअनंत है. परद्रव्य असत् हेतुमान है. उसका कोई निमित्त है, निमित्त से यीज मिलती है और परतःसिद्ध है, पर से सिद्ध है और सादिसांत है. मिलती है, नाश हो जाती है (ऐसी) सादिसांत है. आडा..डा...! तेरे जैसे के ढेर, धूल के ढेर, स्त्री-पुत्र, यकवर्ती को ध्यानवे उजार स्त्रीयां ! आ..डा...! पर है. परद्रव्य से अशुद्धता उत्पन्न होती है. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- परद्रव्य तो कुछ नुकसान करता नहीं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- किसने कहा ? पर को निमित्त कहा न ! उसके द्वारा, उसके लक्ष्य द्वारा अशुद्धता उत्पन्न होती है, ऐसा कहा. वह तो निमित्त है. निमित्त का अर्थ वह कुछ करता नहीं. आडा..डा...! लेकिन वह अध्रुव है इसलिये उसका लक्ष्य करने से अशुद्धता उत्पन्न होती है. उसके कारण से, परद्रव्य द्वारा कहने में आया, निमित्त द्वारा (कहने में आया). आ..डा...!

अपने में जो मदिनता उत्पन्न होती है वह अपने अशुद्ध उपादान के कारण से (होती) है. परंतु उसमें परद्रव्य का लक्ष्य है. इसलिये परद्रव्य द्वारा कहने में आया. आडा..डा...! ऐसी बात है, प्रभु ! आ..डा...! किससे प्रेम करना ? आ..डा...! प्रभु के प्रेम में सभी अध्रुव यीज का प्रेम छूटा जाता है, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...!

परद्रव्य के लक्ष्य से ज्ञानी को भी मदिनता उत्पन्न होती है वह ध्याव में है. लेकिन

वह यीज मेरी यीज से भिन्न है ऐसा मानते हैं. वह दुःख है. समझ में आया ? आ..डा...! में सुभस्वरूप प्रभु ! अतीन्द्रिय आनंद का ध्रुव चैतन्यपिंड भगवान ! इस दुःख की पर्याय से मैं भिन्न हूं. आडा..डा...!

चार बोल लिये. परद्रव्य असत् है. हेतुमान होने से निमित्त है. 'आदि-अंतवाला और परतःसिद्ध है; ध्रुव तो उपयोगात्मक शुद्ध आत्मा ही है.' आडा..डा...! जो (१८२ गाथा में) शुद्धात्मा ध्रुव कड़ा था (उसे) यहां ध्रुव उपयोगात्मक ऐसा दिया. ज्ञान-दर्शन का उपयोगस्वरूप त्रिकाल, डां ! पर्याय की बात नहीं. आडा..डा...! त्रिकादी ज्ञान-दर्शन उपयोग (स्वरूप) वस्तु है, त्रिकादी ज्ञान-दर्शन उपयोगात्मक आत्मा है.

'ध्रुव तो उपयोगात्मक शुद्ध आत्मा ही है.' उसकी व्याख्या कही. (१८२ गाथा में) शुद्धात्मा ध्रुव है एतना दिया था और ध्रुव क्यों (है) ? कि, अकता के कारण. अकता क्यों (है) ? कि, ज्ञान-दर्शन, अयल, अतीन्द्रिय मला पदार्थ है, निराबंधन है. और यहां यह स्पष्टीकरण दिया. आडा..डा...! उपयोगात्मक शुद्ध (है). त्रिकादी ज्ञान-दर्शन का उपयोग, त्रिकादी डां ! पर्याय नहीं. आडा..डा...! त्रिकादी उपयोग ज्ञान-दर्शन (है)... आ..डा..डा...! 'उपयोग में उपयोग है' आता है न ? 'संवर अधिकार' ! क्या कहते हैं ? क्या कड़ा ? 'उपयोग में उपयोग' उपयोग यानी त्रिकादी वस्तु. शुद्ध परिणति द्वारा वह जानने में आता है. तो शुद्ध परिणति में आत्मा है. आडा..डा...! 'उपयोग में उपयोग है' शुद्ध उपयोग जो परिणति है उसमें उपयोग त्रिकादी है. यहां उस त्रिकादी उपयोग की बात है. आडा..डा...! समझ में आता है ? ऐसा सूक्ष्म है इसलिये प्रत्येक बात सूक्ष्म लगती है. प्रभु ! क्या हो ? तू आत्माप्रभु ही (सूक्ष्म है). शुभविकल्प तो अति स्थूल है और तेरी यीज तो शुभविकल्प से भी पार है. 'पुण्य-पाप अधिकार' में आता है. शुभविकल्प - भगवान की भक्ति (करना), देव-गुरु-शास्त्र को मानना (ऐसा) शुभविकल्प है वह अत्यंत स्थूल है, अत्यंत स्थूल है. प्रभु तो अत्यंत सूक्ष्म विकल्प से पार है. आडा..डा...! समझ में आया ? लोग खिल्लाते हैं. 'ज्ञानदर्शन' में यहां का विरोध बहुत आता है. 'सोनगढ' का अंकांतवाद है, 'सोनगढ' का अंकांत (है). प्रभु ! शांत हो जा, बापू ! भाई !

मुमुक्षु :- सम्यक् विशेषज्ञ लिजना लूल गये.

पूज्य गुरुदेवश्री :- ... व्यवहार से शुभउपयोग से धर्म होता है. वह बात तो करते ही नहीं और व्यवहार लेय है, व्यवहार लेय है (ऐसा ही कहते हैं). पडले से

यही प्रथा है. (मुनि हुआ) वह भी शुभरागवाले, वस्तु की दृष्टि नहीं. (एक मुनि) यहां यौबीस घंटे के लिये आये थे. वहां से साधुपने की क्रियावाले निकले, पड़ले तो कोई साधु थे ही नहीं. उनके पड़ले कोई साधु (नहीं थे). आदमी नरम, कषाय मंद (है). लेकिन दृष्टि (विपरीत). बहुत कठिन काम !

बाह्य त्याग से उसे बड़ा मानना वह कोई (चीज नहीं). भाई ने तो नहीं लिखा ? कि, शब्द, रूप, गंध, रस का त्याग किया तो उसका त्याग तो अकेन्द्रिय को भी है तो वह त्यागी कड़ा जायेगा. और उपर अहमिन्द्र देव हैं, हजार वर्ष के बाद तो आहार का विकल्प उठता है. उसके सिवा तो भोजन का त्यागी है. भोजन का त्याग किया वह बात जूठी है. आ...डा...! एक हजार वर्ष के बाद तो विकल्प उठे. वहां तक लिखा है कि, अहमिन्द्र का भले मिथ्यादृष्टि देव हो या उपर समकृति (देव हो), लेकिन भगवान के पंचकल्याणक देभने या द्विव्यध्वनि सुनने कभी आते नहीं. आडा...डा...! उसका तो उसे त्याग है, उसे तो वह है नहीं. तुने तो थोड़ाबहुत बाहर का त्याग किया तो (मान कि) त्याग किया. क्या त्याग किया ? मिथ्यात्व है. आडा...डा...!

यहां तो यह कहते हैं, आ...डा...! भगवानआत्मा ! ध्रुव उपयोगस्वरूप शुद्ध आत्मा ही है. शुद्ध आत्मा की व्याख्या की. ध्रुव तो उपयोगस्वरूप (है). 'उपयोगात्मक' (कड़ा) है न ! उपयोगस्वरूप, आत्मक यानी स्वरूप. उपयोगस्वरूप ज्ञान-दृशन त्रिकाल उपयोग, ङां ! उपयोग पर्याय में होता है वह नहीं. त्रिकाल ज्ञान-दृशन उपयोगस्वरूप. भगवान ध्रुव शुद्ध आत्मा ही है. ध्रुव और उपयोगस्वरूप तो शुद्ध आत्मा ही है. भगवान कायम ऐसा ही अनाद्विअनंत रहता है. आ...डा...!

'ऐसा होनेसे मैं उपलब्धमान अध्रुव जैसे शरीरादिको-वे उपलब्ध होने पर भी... आ...डा...डा...! मैं उपलब्धमान अध्रुव जैसे (यानी) मुझे लक्ष्मी मिले, शरीर मिले, कुटुंब मिले... 'ऐसे शरीरादिको-वे उपलब्ध होने पर भी...' मुझे मिलता है तो भी 'उपलब्ध नहीं करता...' मैं उसे प्राप्त नहीं करता. आडा...डा...! लक्ष्मी के गंज आये. भगवान को केवलज्ञान के समय बड़ा समवसरण आता है, लो ! उनके जैसे परिग्रह किसी को नहीं होता. सिंद, वाघ, नाग व्याख्यान सुनने आये. हजारों देवों, एन्द्र, एतनी साह्यबी... किसीके एतने पुण्य होता नहीं. वहां है तो क्या उनका है ? केवलज्ञान है वह तो केवलज्ञान ही है. केवलज्ञान तो प्रगट हो गया है. उस (बाह्य) चीज को तो ज्ञेय की तरह जानते

हैं, जैसे लोकालोक को जानते हैं, साथ में वल शीज ज्ञेय है, ऐसा जानते हैं। मेरा समवसरण हुआ, ऐसा कहते हैं ? आडा..डा...! वाणी भी निकलती है तो 'मेरी है' ऐसा भगवान मानते हैं ? वाणी तो जड है, ऊँ ध्वनि छूटती है, जैसे लोकालोक को जानते हैं वैसे भाषा निकलती है उसे ज्ञेय की तरह जानते हैं। सब ज्ञेय में वल भी आ गयी। आडा..डा...! लोकालोक में केवलज्ञान निमित्त कडा। निमित्त का अर्थ उसके कारण से लोकालोक है, ऐसा नहीं। वैसे आत्मा के कारण से भाषा निकलती है, शरीर रडा है, ऐसा नहीं। आडा..डा...! समज में आया ?

'शरीरादि...' आदि (शब्द) है न ? अध्रुव शरीर, लक्ष्मी, कुटुंब-परिवार, शत्रु-मित्र (आदि).... आडा..डा...! 'उपलब्ध होने पर भी...' (अर्थात्) मिलता है तो भी 'उपलब्ध नहीं करता;...' मेरा है ऐसा नहीं मानता। आडा..डा...! समज में आया ? यल तो मुनि अपनी बात करते हैं, देखा ! 'मैं उपलब्धमान अध्रुव होनेसे...' देखा भाषा ! मुनि कहते हैं। मैं ऐसी अध्रुव (शीज) मिलती हैं, शिष्य, समवसरण, सत्मा (मिले), तीर्थंकर न हो तो उन्हें सत्मा मिलती है, सत्ये मुनि हो तो लजरो-लाओ आदमी व्याख्यान में आते हैं। वल मिलता है फिर भी मैं उसे उपलब्ध नहीं करता (ऐसा कहते हैं)। आ..डा..डा...! यलं तो (अज्ञानी को) सुननेवाले ज्यादा हो तो आ..डा..डा...! मेरा व्याख्यान सफल हुआ (ऐसा अभिमान करते हैं)। थोड़े लोग आये तो (ऐसा लगे कि), मेरी ते कीमत ही नहीं। लेकिन तुझे (लोगों का) क्या काम है ? व्याख्यान में थोड़े आये या ज्यादा आये, वल तो उसके कारण से (आते हैं)। समज में आया ? मैं लडा लूं तो मुझे उच्य आसन पर बैठना पडे ! ठसका क्या अर्थ ? आ..डा...! उच्य आसन पर आत्मा बैठता ही नहीं, आत्मा आसन में है ही नहीं। आडा..डा...! आत्मा तो ध्रुव उपयोगात्मक है वलं है। शरीर के आधार से भी नहीं रडा तो पाट के आधार पर है, ऐसा है कलं ? बात ऐसी सूक्ष्म है, लार् !

वीतराग जिनेश्वर मार्ग जगत को दुर्लभ हो पडा है। सत्य का कैसा स्वरूप है वल सुनने मिलता नहीं। अरे...! प्रभु ! वल सत्य की ओर कल लुके ? आडा..डा...! व्रत करो, उपवास करो, लक्ति करो, मंदिर बनाओ, यात्रा करो, शरीर से ब्रह्मचर्य पालो... वल कलं (धर्म है) ? वल देह की क्रिया है। तेरा ब्रह्मस्वरूप भगवान (है) उस ओर तो तेरी दृष्टि और लक्ष्य है नहीं। लार का त्याग क्रिया फिर अंतरशोधन करना वल तो है नहीं।

बाहर का त्याग तो अनंतकाल से है. आ..डा...! अंतरशोधन करना है.

शुद्ध चैतन्य भगवान ! आ..डा...! उपयोगस्वरूप को प्राप्त करता हूँ. मैं - जैसे दिया है, मुनि स्वयं कहते हैं. 'मैं उपलब्धमान अध्रुव जैसे शरीरादिको...' शरीर है तो भी मैं प्राप्त नहीं करता (अर्थात्) शरीर मेरा है, जैसे मैं प्राप्त नहीं करता. आडा..डा...! हेभो ! यह मुनिराज !! शरीर की क्रिया होती है, शरीर है (लेकिन) मैं मेरा नहीं मानता. मेरे से होता है, ऐसा नहीं मानता. मैं शरीर से विचार करता हूँ (वह) मैं नहीं (मानता). समज में आया ? शरीर जो है वह जमीन पर चलता है तो मैं तो ऐसा मानता हूँ कि, शरीर मेरा नहीं लेकिन शरीर चलता है उसका जमीन आधार है तो चलता है, ऐसा भी नहीं मानता. शरीर की पर्याय अपने से चलती है, जमीन को शरीर छूया ही नहीं. जमीन को पैर छूये ही नहीं. यह बात बैठनी (कठिन पडती है). समज में आया ? क्योंकि दो द्रव्य में अत्यंत अभाव है. अभाव है तो पैर (जमीन को) छूते हैं, ऐसा है नहीं. मैं तो कहता हूँ कि, उपलब्धमान शरीर द्विभूता है फिर भी वह मेरा है, जैसे मैं उपलब्ध नहीं करता. आडा..डा...! आचार्य स्वयं का हृदय रणते हैं ! आ..डा...!

'जैसे होनेसे...' कैसे होने से ? वह सब चीज अध्रुव है और मेरा ध्रुव उपयोग आत्मा शुद्ध है, ऐसा होने से 'मैं उपलब्धमान अध्रुव जैसे शरीरादिको...' शरीर, वाणी... आडा..डा...! जड मन... आडा..डा...! शिष्य आदि 'उपलब्ध होने पर भी - उपलब्ध नहीं करता;...' ओ..डो..डो...! 'और ध्रुव जैसे शुद्धात्मा को उपलब्ध करता हूँ.' आडा..डा...! ध्रुव शुद्ध आत्मा त्रिकाल वस्तु है न ? तत्त्व है न ? पदार्थ है न ? अनंत अनंत गुण का पिंड पदार्थ शुद्ध आत्मा ध्रुव है. आडा..डा...! उसे मैं प्राप्त करता हूँ. अध्रुव को मैं प्राप्त नहीं करता, ऐसा कहते हैं. समज में आया ?

अरे..रे...! उसने अनंत अनंत काल जैसे ही बह्म में (निकावा). बाह्यत्याग के नाम पर भी 'हम धर्मी हैं' (ऐसा माना). अरे..रे...! प्रभु ! तू भूला ! लेकिन पर के (लक्ष्य से) तेरी पर्याय में जो विकृत (अवस्था) होती है वह चीज भी तेरी नहीं तो उसका त्याग तो कब होता है ? आडा..डा...! पर का तो ग्रहण-त्याग तेरे में है नहीं. पर का ग्रहण-त्याग तो है ही नहीं. तू मानता है कि, मैंने यह छोडा. लेकिन ग्रहण कब किया था तो छोडे ? अरे..रे...! दृष्टि में बहुत विपरीतता ! राग और विकार को स्वधर्म के रूप में अपनी पर्याय में ग्रहण किया था तो वह स्वभाव का आश्रय लेकर छूट जाते

अथैवं शुद्धात्मोपलम्भात्किं स्यादिति निरूपयति -
 जो एवं जाणित्ता ज्ञादि परं अप्पगं विसुद्धप्पा।
 सागारोऽणागारो खवेदि सो मोहदुग्गंठिं।।१९४।।
 य एवं ज्ञात्वा ध्यायति परमात्मानं विशुद्धात्मा।
 साकारोऽनाकारः क्षपयति स मोहदुर्ग्रन्थिम्।।१९४।।

अमुना यथोदितेन विधिना शुद्धात्मानं ध्रुवमधिगच्छतस्तस्मिन्नेव प्रवृत्तेः शुद्धात्मत्वं स्यात्; ततोऽनन्तशक्तिचिन्मात्रस्य परमस्यात्मन एकाग्रसंचेतनलक्षणं ध्यानं स्यात्; ततः साकारोपयुक्तस्यानाकारोपयुक्तस्य वाविशेषणैकाग्रचेतनप्रसिद्धेरासंसारबद्धदृढतरमोहदुर्ग्रन्थेरुद्ग्रथनं स्यात्। अतः शुद्धात्मोपलम्भस्य मोहग्रन्थिभेदः फलम्।।१९४।।

एवमशुद्धनयादशुद्धात्मलाभो भवतीति कथनेन प्रथमगाथा। शुद्धनयाच्छुद्धात्मलाभो भवतीति कथनेन द्वितीया। ध्रुवत्वादात्मैव भावनीय इति प्रतिपादनेन तृतीया। आत्मनोऽन्यदध्रुवं न भावनीयमिति कथनेन चतुर्थी चेति शुद्धात्मव्याख्यानमुख्यत्वेन प्रथमस्थले गाथाचतुष्टयं गतम्। अथैवं पूर्वोक्तप्रकारेण शुद्धात्मोपलम्भे सदति किं फलं भवतीति प्रश्ने प्रत्युत्तरमाह - ज्ञादि

डवे, अे रीते शुद्धात्मान्नी उपलब्धिथी शुं थाय छे ते निःपे छे :-
 - आ ज्ञाणी, शुद्धात्मा बनी, ध्यावे परम निज आत्मने,
 साकार अज्ञ-आकार डो, ते मोहग्रंथि क्षय करे. १८४.

हैं, वड उसका ग्रहण-त्याग है. आडा..डा...! समज में आया ?

‘ध्रुव जैसे शुद्धात्माको...’ आडा..डा...! मेरी दृष्टि का विषय तो शुद्ध ध्रुव आत्मा है. उसे मैं प्राप्त करता हूँ. आडा..डा...! यड मैं हूँ, जैसे प्राप्त करता हूँ. आडा..डा...! ध्रुव शुद्धात्मा है यडी मैं हूँ, जैसे मैं प्राप्त करता हूँ. अध्रुव मिलता है फिर भी मैं उसे प्राप्त नहीं करता. अपना है, जैसे नहीं मानता. आ...डा..डा...!

ધ્યાયતિ જો યઃ કર્તા । કમ્ । અપ્પણં નિજાત્માનમ્ । કથંભૂતમ્ । પરં પરમાનન્તજ્ઞાનાદિગુણાધાર-
ત્વાત્પરમુત્કૃષ્ટમ્ । કિં કૃત્વા પૂર્વમ્ । એવં જાણિતા એવં પૂર્વોક્તપ્રકારેણ સ્વાત્મોપલમ્બલક્ષણસ્વ-
સંવેદનજ્ઞાનેન જ્ઞાત્વા । કથંભૂતઃ સન્ ધ્યાયતિ । વિસુદ્ધપ્પા ય્યાતિપૂજાલાભાદિસમસ્તમનોરથજાલરહિત-
ત્વેન વિશુદ્ધાત્મા સન્ । પુનરપિ કથંભૂતઃ સાગરોઽનાગારો સાગરોઽનાગારઃ । અથવા સાકારાનાકારઃ ।
સહાકારેણ વિકલ્પેન વર્તતે સાકારો જ્ઞાનોપયોગઃ, અનાકારો નિર્વિકલ્પો દર્શનોપયોગસ્તાભ્યાં
યુક્તઃ સાકારાનાકારઃ । અથવા સાકારઃ સવિકલ્પો ગૃહસ્થઃ, અનાકારો નિર્વિકલ્પસ્તપોધનઃ ।
અથવા સહાકારેણ લિંડગેન ચિહ્નેન વર્તતો સાકારો યતિઃ, અનાકારશ્ચિહ્નરહિતો ગૃહસ્થઃ । **ખવેદિ
સો મોહદુર્ગાંઠિં** ય એવંગુણવિશિષ્ટઃ ક્ષપયતિ સ મોહદુર્ગન્થિમ્ । મોહ એવં દુર્ગન્થિઃ મોહદુર્ગન્થિઃ
શુદ્ધાત્મરુચિપ્રતિબન્ધકો દર્શનમોહસ્તમ્ । તતઃ સ્થિતમેતત્ - આત્મોપલમ્બસ્ય મોહગ્રન્થિવિનાશ
એવ ફલમ્ ॥૧૯૪॥

અન્વયાર્થ :- (યઃ) જે (એવં જ્ઞાત્વા) આમ જાણીને (વિશુદ્ધાત્મા) વિશુદ્ધાત્મા થયો થકો
(પરમાત્માનં) પરમ આત્માને (ધ્યાયતિ) ધ્યાવે છે. (સઃ) તે - (સાકારઃ અનાકારઃ) સાકાર
હો કે અનાકાર હો - (મોહદુર્ગન્થિં) મોહદુર્ગન્થિને (ક્ષપયતિ) ક્ષય કરે છે.

ટીકા :- આ યથોક્ત વિધિ વડે શુદ્ધાત્માને જે ધ્રુવ જાણે છે, તેને તેમાં જ પ્રવૃત્તિ
દ્વારા શુદ્ધાત્મત્વ હોય છે; તેથી (અર્થાત્ તે શુદ્ધાત્મત્વની પ્રાપ્તિને લીધે) અનંતશક્તિવાળા
ચિન્માત્ર પરમ આત્માનું એકાગ્રસંચેતનલક્ષણ ધ્યાન હોય છે; અને તેથી (અર્થાત્ તે ધ્યાનને
લીધે) સાકાર ઉપયોગવાળાને કે અનાકારઉપયોગવાળાને - બન્નેને અવિશેષપણે (તક્ષાવત

‘ઇસપ્રકાર શુદ્ધાત્માકી ઉપલબ્ધિસે ક્યા હોતા હૈ...’ કહા ન કિ, શુદ્ધાત્મા કી ઉપલબ્ધિ
હુઈ. ઉસસે ક્યા હોતા હૈ ‘વહ અબ નિરૂપણ કરતે હૈ :-’ ૧૯૪ (ગાથા).

જો એવં જાણિતા જ્ઞાદિ પરં અપ્પણં વિસુદ્ધપ્પા ।

સાગારોઽનાગારો ખવેદિ સો મોહદુર્ગાંઠિં ॥૧૯૪॥

- આ જાણી, શુદ્ધાત્મા બની, ધ્યાવે પરમ નિજ આત્મને,
સાકાર અણ-આકાર હો, તે મોહગ્રંથિ ક્ષય કરે. ૧૯૪.

વિના) એકાગ્રસંચેતનની પ્રસિદ્ધિ હોવાથી - અનાદિ સંસારથી બંધાયેલી અતિ દઢ મોહેદુર્ગ્રથિ (મોહની દુષ્ટ ગાંઠ) છૂટી જાય છે.

આથી (એમ કહ્યું કે) મોહગ્રથિભેદ (દર્શનમોહરૂપ ગાંઠનું ભેદાવું-તૂટવું) તે શુદ્ધાત્માની ઉપલબ્ધિનું ફળ છે. ૧૯૪.

આહા..હા...! ટીકા :- ‘ઇસ યથોક્ત વિધિકે દ્વારા...’ ઇસ યથા ઉક્ત કહી વિધિ કે દ્વારા શુદ્ધ ધ્રુવ આત્મા ઉપલબ્ધ કરતા હૂં (ઔર) અશુદ્ધ હૈ ઉસે મૈં ઉપલબ્ધ નહીં કરતા. ઇસ વિધિ દ્વારા. યહ વિધિ (હૈ). આહા..હા...! યથોક્ત (યાની) યથા ઉક્ત. યથાર્થપને કહા ઉસ વિધિ સે. (ઉસકે) ‘દ્વારા જો શુદ્ધાત્માકો ધ્રુવ જાનતા હૈ...’ આહા..હા...! મૈં શુદ્ધાત્મા કો ધ્રુવ જાનતા હૂં. અપને સ્વરૂપ કો જાના કિ, મૈં તો ધ્રુવ હૂં આહા..હા...!

‘ઉસે ઉસીમેં પ્રવૃત્તિકે દ્વારા શુદ્ધાત્મત્વ હોતા હૈ;...’ ઉસીમેં પ્રવૃત્તિ દ્વારા ધ્રુવ જાનતા હૂં. આ..હા...! યહ શુદ્ધ નથી જ્ઞપ્તિપર્યાય હૈ, ધ્રુવ હૈ વહ તો ત્રિકાલ હૈ. ધ્રુવ આત્મા કો ધ્રુવ જાનતા હૂં, જાનતા હૂં - વહ પર્યાય હૈ. ધ્રુવ હૈ વહ ત્રિકાલી ધ્રુવ હૈ. મૈં ધ્રુવ કો જાનતા હૂં, યહ પર્યાય હૈ. ઔર ‘ઉસીમેં પ્રવૃત્તિકે દ્વારા...’ અંદર શુદ્ધ ધ્રુવ મેં પ્રવૃત્તિ દ્વારા. આહા..હા...! ‘શુદ્ધાત્મત્વ હોતા હૈ;...’ (ઇસ) પ્રવૃત્તિ કે દ્વારા શુદ્ધાત્મા હોતા હૈ. આહા..હા...! રાગ કી મંદતા સે શુદ્ધાત્મા હોતા હૈ, વ્યવહાર રત્નત્રય સે શુદ્ધાત્મા હોતા હૈ (ઐસા નહીં હૈ). ઐસી બાર્તે હેં, પ્રભુ ! આ..હા...!

સત્ય તો ઐસા હી હૈ. ઉસે બાહર મેં વ્યવહાર સે હોતા હૈ, વ્યવહાર સે હોતા હૈ... વ્યવહાર સે નહીં હોતા ઐસા જો માનતે હેં વહ એકાંત હૈ. ‘હૈદ્રાબાદ’ સે કિસીને લિખા હૈ. યહાં સે અપને (વાંચનકાર) ભાઈ ગયે હૈ ન ? ‘સોનગઢ’ કા એકાંત માનનેવાલોં ને ભી કિસી કો બુલાયા હૈ ઔર અનેક પ્રકાર કી એકાંત કી બાર્તે કરતે હેં. ઐસા પત્રિકા મેં (આયા હૈ). પ્રભુ ! ક્યા કરતે હો ? ભાઈ ! સમ્યક્ એકાંત તો યહ હૈ. શુદ્ધ ધ્રુવ કો પ્રાપ્ત કરના યહ સમ્યક્ એકાંત હૈ. અશુદ્ધ કો પ્રાપ્ત નહીં કરના, વહ અનેકાન્ત હૈ. ક્યા કહા ? શુદ્ધ ધ્રુવ આત્મા પ્રાપ્ત કરના એકાંત હૈ ઔર અશુદ્ધ કો પ્રાપ્ત નહીં કરના વહ અનેકાન્ત હૈ. સમજ મેં આયા ? અશુદ્ધ ભી પ્રાપ્ત કરે ઔર શુદ્ધ ભી પ્રાપ્ત કરે, વહ અનેકાન્ત હૈ, ઐસા નહીં. આહા..હા...!

વિશેષ આયેગા...

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

आसो सुढ ५, बुधवार ता. २६-०८-१९७८

गाथा - १८४

प्रवचन नं०-१८२

‘प्रवचनसार’ गाथा-१८४. सूक्ष्म विषय है, विषय सूक्ष्म है. ‘ःसप्रकार...’ है न शब्द ? ःसप्रकार का अर्थ - यः आत्मा वस्तु जो है वः अपने स्वभाव से अभिन्न है. और रागादि परद्रव्य से भिन्न है. चैतन्यवस्तु है न ? सःजात्मस्वरूप पूर्णानंद प्रभु ! चैतन्यतत्त्व है न ! वस्तु है न ! त्रिकाल शुद्ध चैतन्यवस्तु अपने स्वभाव से (अर्थात्) ज्ञान, दर्शन, आनंदादि स्वभाव से अभिन्न है और परद्रव्य शरीर, कर्म आदि से भिन्न है. अपने से अस्तित्व है और पर से नास्तित्व है.

आः...ः...! ःस चीज में परद्रव्य के कारण से उत्पन्न हुआ विकार - पुण्य-पाप, दया, दान, व्रत, भक्ति भी विकार है. ःस विकार से भी वस्तु चैतन्यमूर्ति है वः भिन्न है. आः...ः...! और ःस कारण से चैतन्य अेकत्व है. द्वैत संबंध उसे है नहीं. आ...ः...! दया, दान, व्रत, काम, क्रोध का राग (होता है) उसका स्वभाव में संबंध है नहीं. अेक स्वरूप है. ‘अेकडे अेक और बगडे बे’ राग का संबंध हो तो आत्मा पर्याय में मलिन हो जाता है. समज में आया ? आः...ः...! बहुत सूक्ष्म बात (है), भाई !

‘ःसप्रकार...’ अर्थात् शुद्धात्मा त्रिकाल पर से भिन्न और विकार से भी भिन्न अेकत्वरूप जो है. ‘ःसप्रकार शुद्धात्माकी...’ शुद्ध आत्मा - पवित्र प्रभु ! अनंत ज्ञान, अनंत दर्शन, अनंत आनंद (आदि) स्वभाव से बरा पडा प्रभु है. ःस ‘शुद्धात्माकी उपलब्धि...’ (अर्थात्) उसकी प्राप्ति. सम्यग्दर्शन में उसकी प्राप्ति होती है. समज में आया ? ये तो सब जः (है). शरीर, वाणी, कर्म, पैसा, मकान, धूल (-लक्ष्मी) तो जः हैं.

मुमुक्षु :- दुनिया में जः की कीमत है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दूनिया पागल है तो पागल कीमत करे न ! पागल की डॉस्पिटल में सत्नी पागल, डोशियार होता है उसे विशेष पागल कहते हैं. वैसे यह जगत पागल की डॉस्पिटल है.

भगवान अंदर आत्मा सख्यिदानंद प्रभु ! सर्वज्ञदेव परमात्मा ने कहा उसकी तो भबर नहीं... आ...डा...! और शुभ-अशुभ रागादि है उन्हें अपना मानकर यादते हैं (वे) भूंड हैं. भूंड विघ्न को यादता है. भगवानआत्मा ! यह सूक्ष्म बात है, प्रभु ! यह तो जन्म-मरण रहित होने की चीज है. यहां, कोई पुण्य करे और स्वर्ग मिले, धूल मिले उसकी बात यहां नहीं है. यार गति यौरासी के अवतार, अनंत अनंत यौरासी लाभ योनि ! अक अक योनि में अनंत बार जन्म लिया है. अनादि का (आत्मा) है. आदि है ? 'है' चीज की आदि क्या ? है, अनादि है. है, अनंतकाल चीज रहेगी. अभी तक कहां रही ? यौरासी के अवतार में परिभ्रमण में करता है. नरक, निगोद, भूंड, कौआ, कूत्ते का भव करके... आडा...डा...! अनंत अनंत भव किये. उसका कारण (क्या) ?

चैतन्यस्वरूप जो शुद्ध है, अकृप है, उसकी प्राप्ति नहीं की. आ...डा...! पुण्य और पाप को प्राप्त किया अथवा बाह्य सामग्री मुझे मिली वह प्राप्त किया. वह तो भ्रम, अज्ञान है और यार गति में रुदने का कारण है. आडा...डा...!

'सप्रकार शुद्धात्माकी उपलब्धि...' उपलब्धि नाम अनुभव, शुद्धात्मा की प्राप्ति. उससे 'क्या होता है...' अपने में क्या होता है 'वह अब निरूपण करते हैं :-' १८४ (गाथा).

जो एवं जाणित्ता ज्ञादि परं अप्पगं विसुद्धप्पा ।

सागारोऽणागारो खवेदि सो मोहदुग्गंठिं ।।१९४।।

- आ जाणी, शुद्धात्मा बनी, ध्यावे परम निज आत्मने,
साकार आण-आकार डो, ते मोहग्रंथि क्षय करे. १८४.

आ...डा...! सूक्ष्म बात है, भाई ! जिनेश्वरदेव परमात्मा (ने) अक समय में तीनकाल तीनलोक को देखा, उन्होंने यह कथन किया. प्रवचन - द्विव्यध्वनि द्वारा (किया). वह वाणी का कथन है, उन्होंने किया यह (कहना) भी निमित्त से कथन है. वाणी ॐ ध्वनि नीकली.

पूर्णा सर्वज्ञ वीतराग परमेश्वर हुआ तो पूर्व का बंध कर्म था तो उसमें से ऊँ ध्वनि (निकली). छोठ बंध, कंठ बंध (छोटा है). ऊँ ध्वनि ठीकती है. उससे संत शास्त्र रचते हैं. शास्त्र रचनेमें से यह 'प्रवचनसार' उसमें से आया है. प्र-वचन-सार !

टीका :- 'एस यथोक्त विधिके द्वारा...' १८४ है न ? 'यथोक्त विधिके द्वारा...' क्या विधि (है) ? कि, चैतन्यस्वरूप शुद्ध आत्मा त्रिकावी ध्रुव और राग आदि परवस्तु अध्रुव (हैं). नित्यानंद प्रभु ध्रुव ! शुद्ध स्वरूप ध्रुव (है) और उसके सिवा राग, दया, दान, विकल्प और बाहर की धूल, मकान आदि सब अध्रुव (हैं).

प्रश्न :- नीव गहरी डाली हो तो भी अध्रुव ?

समाधान :- गहरी डाली हो तो भी परवस्तु नाशवान है. आ..छा...! अरे...! 'भुंभई' में कितने लाभ का बडा मकान था. क्या कलते हैं ? सिमेन्ट ! आपके नाम भी लूट जाते हैं. सिमेन्ट... सिमेन्ट ! किसीको काम दिया होगा तो उसने डलकी सिमेन्ट उपयोग में ली होगी. बारड बजे सब लोग जा-पीकर सोये थे (तब) उपर से गिरा. करोडो रुपये का मकान और चारसौं-पांचसौ आदमी ! बापू ! नाशवान है. प्रभु ! उसमें है क्या ? आछा..छा...! अविनाशी तो अेक भगवान अंदर नित्यानंद कायम रहनेवाली यीज शुद्ध (है). पर्याय में मदिनता है वह शुद्ध आत्मा नहीं. सूक्ष्म बात है, भाई ! उसने कभी सुना नहीं, कभी विचार किया नहीं.

सबेरे नहीं कडा था ? कि, एतनी सूचना मिले कि, ये करो, ये करो, ये करो... और एतनी पांच एन्द्रिय की ओर के जानपने में रुक गया तो अपनी यीज अंदर क्या है, (उसे) जानने की इरसद नहीं. आछा..छा...! बाहर के काम सूचना मिले और पांच एन्द्रिय के जानपने में रुक गया. आंभ से रुप देभना, नाक से सुगंध (लेनी), रस - स्वाद (लेना), कान से सुनना, स्पर्श एन्द्रिय - अभंड स्पर्शन है न ? स्पर्श एन्द्रिय के विषय में मात्र स्त्री का स्पर्शेन्द्रिय का विषय अेक ही है. लेकिन स्पर्शेन्द्रिय का विषय तो आठ है. ठंडा, गरम-उष्ण, लूभा, यीकना, डलका, भारी ये सब स्पर्शेन्द्रिय के विषय में रुक गया. अरे...रे...! उसने आत्मा की कभी दया नहीं की. मेरा क्या होगा ? मैं यहां से कहां जाउंगा ? पत्ता नहीं, कुछ भबर नहीं.

यह कलते हैं, एस विधि के द्वारा (अर्थात्) भगवान ध्रुव है और विकार का, दया, दान, काम, कोध का परिणाम अध्रुव क्षणिक नाशवान है और शरीर आदि, लक्ष्मी आदि

सब नाशवान धूल हैं. औसा जिसने भेदज्ञान किया, अध्रुव से ध्रुव यीज भिन्न है, (इस विधि के द्वारा). आडा..डा...! ऐसी बातें ! दुनिया में गले तक डूब गये हो उसे औसा कहना ! भगवान ! मार्ग तो यह है, प्रभु ! सुभ का पंथ कोई दूसरी यीज है. अनादि से संसार के दुःख के पंथ पर चल रहा है. राग-द्वेष, मिथ्या, भ्रम (में रुक गया). आडा..डा...!

भगवान तीनलोक के नाथ सर्वज्ञदेव की प्रवचन में पुकार है, प्रभु ! तेरी यीज अंदर नित्यानंद प्रभु शुद्ध ध्रुव है कि नहीं ? और रागादि, पर तो अध्रुव हैं, औसा भेदज्ञान करके शुद्धात्मा की अंदर प्राप्ति कर ले. जैसे की आड में कहां सूंनेवाली है यह बात ?

एक (मुमुक्षु थे) न ? (उनके पास) यादीस करोड 'द्विद्वी' में (रहते थे). यहां आये थे, व्याख्यान में यहां बैठते थे. यादीस करोड ! दूसरे के पास दो अबज यादीस करोड ! 'गोवा' ! दो अबज यादीस करोड ! ६१ वर्ष की उम्र में पांच मिनट में मर गया ! दो लडके हैं. एक लडके ने ख्रिस्ती (औरत से) शादी की. जैसे बहुत ! हैरान... हैरान... हैरान... 'भुंभई' दर्शन करने आया था. (कहता था), मेरे पिताजी को आप के दर्शन करने थे. लेकिन शांत हो गये. 'भुंभई' में मर गये. आ..डा...! बडा यादीस लाज का (मकान) ! दस-दस लाज के दो मकान ! 'गोवा' में साठ लाज के तीन मकान ! धूल में क्या है ? मरकर चला गया, पशु में गया डोगा. पशु समझे ? तिर्य्य ! बहुत जब तो तिर्य्य में (जानेवाले हैं). तिर्य्य की संख्या बहुत है. आ..डा...! स्वर्ग में जाते हैं तो तिर्य्य की संख्या बहुत है. यहां से मनुष्य आदि मरकर जाते हैं, धर्म है नहीं, आत्मा का भान नहीं, मैं कौन हूं (मालूम नहीं), पुण्य का ठिकाना नहीं, अकाद बार कोई साधारण पुण्य करे तो 'अरण्य की योरी और सोय का दान' (जैसा होता है). (जिसके) पुण्य का ठिकाना नहीं तो उसकी गति क्या ? आ..डा...! परमात्मा औसा कहते हैं कि, उस आत्मा ने अपनी यीज को नहीं जाना और आडोडाई... आडोडाई को क्या कहते हैं ? टेढाई ! तुम्हारी छिन्दी भाषा बहुत नहीं आती. टेढाई बहुत की. राग और द्वेष और विकार की टेढाई बहुत की तो जब तिर्य्य में टेढा हो गया. मनुष्य जैसे (सीधे) है. है ? मनुष्य जैसे है न ? और तिर्य्य ? टेढे हैं. गाय, बैंस, घोडा, टेढे हैं न ? टेढे ! आत्मा टेढा हो गया तो उसका शरीर भी टेढा हो गया. आडा..डा...! समज में आया ? परंतु जिसने आत्म-प्राप्ति की तो उसमें क्या होता है, यह कहते हैं.

'शुद्धात्माको ध्रुव जानता है,....' भगवान शुद्ध चैतन्यमूर्ति प्रभु ! ध्रुव नित्य है, अविनाशी

હે, અનાદિઅનંત હૈ, સત્ હૈ, અહેતુક હૈ, કોઈ હેતુ સે હુઆ નહીં, ઐસે શુદ્ધાત્મા કો ધ્રુવ જાનતા હૈ. યહ ધ્રુવ હૈ ઐસા જ્ઞાની જાનતે હૈં. આહા..હા...! 'ઉસે ઉસીમેં પ્રવૃત્તિકે દ્વારા...' ક્યા કહતે હૈં ? પાંચો ઇન્દ્રિયાં બંદ કરકે અંદર શુદ્ધાત્મા જો ધ્રુવ ત્રિકાલી હૈ, અનંત આનંદ ઔર અનંત જ્ઞાન કા પિંડ હૈ, ઐસા શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ કો જાનતા હૈ. જો કોઈ જ્ઞાની અપને શુદ્ધાત્મા કો જાનતે હૈં, દૂસરે કો જાનના નહીં, જગત કો જાનના, વકીલાત ઔર ડોક્ટર કા (જાનપના) પાપ હૈ. આહા..હા...!

(એક મુમુક્ષુ) શાંત હો ગયે, સુના ન ? ડોક્ટર અપને યહાં આતે થે. કલ ઉનકે લડકે કા પત્ર આયા થા. યહાં બહુત આતે થે, બહુત પ્રેમ (થા). બહુત વાંચન (થા). કેમ્પ કી હોસ્પિટલ મેં (મર ગયે). લેકિન અંતિમ ત્રીન ઘંટે મેં પૂરી હોસ્પિટલ મેં 'સોનગઢ' ખડા કર દિયા ! આત્મા કી ધુન લગા દી ! દેહ છૂટને કે કાલ મેં (ધુન લગા દી). બહુત વાંચન થા. 'સહજાનંદી શુદ્ધસ્વરૂપી અવિનાશી હું આત્મસ્વરૂપ' સહજાનંદી યાની યે સ્વામિનારાયણવાલે કહતે હૈં વહ નહીં, હાં ! સહજાનંદ આત્મા હૈ. સહજસ્વભાવી આનંદ ! વહ ખુદ કા સ્વામિ. સ્વામિનારાયણ આત્મા હૈ. આ..હા...! 'સહજાનંદી શુદ્ધસ્વરૂપી' પવિત્ર ભગવાન અંદર હૈ. પુણ્ય-પાપ કે મલિનભાવ સે તો અંદર રહિત પ્રભુ હૈ. આહા..હા...! 'સહજાનંદી શુદ્ધસ્વરૂપી અવિનાશી' મેં તો ત્રિકાલ ધ્રુવ રહનેવાલા (હું), વિનાશ નહીં હોનેવાલા મેં હું. ઐસા કોઈ ધર્મી જીવ અપને કો અંદર મેં ધ્રુવ જાનતે હૈં. આ..હા...! ફૂરસદ કહાં હૈ ? અરે...! બાહર કી પ્રવૃત્તિ ઔર બાહર કી ઇન્દ્રિયોં કા જ્ઞાન (ઉસકી આડ મેં ફૂરસદ નહીં મિલતી). ઇન્દ્રિય કા જ્ઞાન ભી આત્મા કો બરબાદ - નુકસાન કરતા હૈ. પુણ્ય-પાપ તો નુકસાન કરતે હી હૈં. ક્યોંકિ ભગવાન અનિન્દ્રિય ધ્રુવ હૈ. પાંચ ઇન્દ્રિય જડ હૈ, ઉસસે જો જ્ઞાન હોતા હૈ વહ આત્મા કો નુકસાન કરતા હૈ. આહા..હા...! ઇસસે દષ્ટિ હટાકર, પુણ્ય-પાપ કે ભાવ સે હટાકર, ઇન્દ્રિયજ્ઞાન સે ભી દષ્ટિ હટાકર. ભાષા તો સાદી હૈ, પ્રભુ ! લેકિન વસ્તુ તો જો હૈ સો હૈ.

ધર્મ કી બાત ચલતી હૈ. આ..હા..હા...! પ્રભુ ! તૂ અંદર શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્ય હૈ ન ! ઐસા જ્ઞાન કરકે, પાંચ ઇન્દ્રિય કે જ્ઞાન સે દૂર હટકર, પુણ્ય-પાપ કા અધ્રુવપના કા લક્ષ્ય છોડકર, ધ્રુવ ચૈતન્યપ્રભુ ! ઉસે જાનના. હૈ ? 'ઉસે ઉસીમેં પ્રવૃત્તિકે દ્વારા...' જાના બાદ મેં અંદર મેં રમણતા કરતે હૈં, એકાગ્ર હોતે હૈં. અભી તો સમ્યગ્દર્શન કી બાત હૈ, હાં ! આ..હા...! સંયમ તો કોઈ દૂસરી ચીજ હૈ, અલૌકિક બાત હૈ ! આ..હા..હા...! યહાં તો

मात्र शुद्ध आत्मा है, ऐसा जाना. जानने में अंदर में अकाग्रता की प्रवृत्ति करते हैं. अरे...रे...! ऐसी बात है.

भगवान ! यह तेरी अंदर की बात है, प्रभु ! आ...डा...! प्रभु प्रभु को सुनाते हैं ! तेरी यीज अंदर शुद्ध आत्मा आनंदकंद प्रभु है, उसे जान. सब पर का लक्ष्य छोड़ दे. आ...डा...डा...! बाह में 'उसे उसीमें प्रवृत्तिके द्वारा...' शुद्धात्मा शुद्ध ध्रुव जो ज्ञान में जानने में आया उसमें अकाग्र होकर 'शुद्धात्मत्व होता है;...' प्रवृत्ति द्वारा शुद्धात्मतत्त्व होता है. शुद्ध परिश्रमि द्वारा शुद्धात्मा का ज्ञान हुआ तब शुद्धात्मा कलने में आता है. आडा...डा...! क्या कडा ?

वस्तु जो शुद्ध चैतन्यप्रभु है उसे जानना, जानकर उसमें अकाग्र होना. आडा...डा...! 'शुद्धात्मत्व होता है;...' तब शुद्धात्मत्व पर्याय में, परिश्रमि में ध्याल में आया. आडा...डा...! ऐसी बातें हैं. अरे...! जगत कडां जाता है ? देह छोड़कर, मरकर कडां जायेगा उसकी कुछ ढबर नहीं है. आ...डा...! बबुला कडते हैं न ? बबुला नहीं होता है ? उसका तीनका कडां जायेगा ? जिसे आत्मा की ढबर नहीं और मिथ्या भ्रम में पडा (है), वह मिथ्यात्व के बबुला में कडां जन्म लेगा ? आडा...डा...! कोई तिर्य्य, कोई अकेन्द्रिय, कोई निगोद, कोई पशु (में जायेगा). आडा...डा...! क्योकि आत्मा तो भविष्य में अनंतकाल रहनेवाला है. यडां देह छूटता है तो क्या आत्मा का नाश होता है ? आत्मा तो अनंत काल रहता है. तो कडां रहेगा ? आ...डा...! अपने राग और पुण्य और अध्रुव यीज को अपनी मानी तो यार गति में रणडने में उस संयोग में रहेगा. आडा...डा...! समज में आया ? सूक्ष्म बात (है), भाई !

ईस स्थिति में तो अभी सम्यग्दर्शन होता है, ऐसा कडते हैं. शुद्ध प्रभु परमात्मा होते हैं, अनंत ज्ञान, अनंत दर्शन, अनंत आनंद अरुंत परमात्मा (होते हैं) वह अनंत ज्ञान, दर्शन आया कडां से ? बाहर से यीज आती है ? समज में आया ? आ...डा...! छोटी पीपर होती है न ? डमारे में लीडपीपर कडते हैं. छोटीपीपर ! उसमें योसठ पडोरी यरपराई भरी है. योसठ पडोर. योसठ यानी रुपया, सोलड आने. (उसे) घूटते घूटते उसमें प्राप्त है उसकी प्राप्ति होती है. प्राप्त की प्राप्ति है. अंदर में योसठ पडोरी यरपराई भरी है तो पर्याय में घूटने से, पर्याय - अवस्था में योसठ पडोरी प्राप्त होती है. ऐसे भगवानआत्मा में योसठ पडोरी नाम पूर्ण रुपया आनंद और ज्ञान पूर्ण भरा है. अरे...रे...!

उसे कैसे बैठे ? ऐसी ध्रुव यीज को जाना और उसमें प्रवृत्ति करके अकाग्र हुआ वह शुद्धात्मा होता है. तब शुद्धात्मतत्त्व, शुद्धात्मत्व - शुद्धात्मपना (होता है). वस्तु तो त्रिकावी शुद्ध है परंतु जानकर अकाग्र हुआ तो पर्याय में शुद्धात्मपना हुआ. आ..डा..डा...! उसका नाम सम्यग्दर्शन है. सम्यग्दर्शन - धर्म की पहेली सीढ़ी, धर्म का पहेला सोपान ! अरे..रे...! आ..डा...! मालूम ली नहीं कि, सम्यक् कथा है और कैसे प्राप्त होता है.

कहते हैं, 'शुद्धात्मत्व होता है; इसलिये अनंतशक्तिवाले चिन्मात्र...' आ..डा..डा...! अंदर कैसा प्रभु है ? अनंत शक्तिवाले चिन्मात्र. (मूल ग्रंथ में नीचे फूटनोट है). 'चैतन्यमात्र (परम आत्मा चैतन्यमात्र है, जो कि अनंत शक्तिवाला है). अनंत शक्ति है. ज्ञान की, दर्शन की, आनंद की, शांति की, स्वच्छता की, प्रभुता की... ऐसी अनंत शक्ति का सागर आत्मा है. आ..डा..डा...! अनंत शक्ति का गोदाम है. ये गोदाम नहीं होते ? लाख-दो लाख भय के बड़े गोदाम करते हैं. माल भरने का !

हमने तो एक गोदाम देखा था. माल लेने 'भुंभई' जाते थे न ! ७० साल पहले की बात है. क्या कहते हैं ? केसर ! केसर के डिब्बे का गोदाम था. उस समय केसर एक रुपये का एक तोला (मिलता था). विशेष (दाम) नहीं था. अभी तो कहते हैं, बहुत महंगा हो गया, चौदहसौ रुपये का तोला ! ऐसा कोई कहता है. हमें कुछ मालूम नहीं. केसर.. केसर...! हमारा तो केसर का धंधा था न तो केसर का डिब्बा लेने जाते थे. एक बड़ा गोदाम देखा था. कितने हजार डिब्बे ! बड़ा गोदाम (था). केसर के डिब्बे की थप्पी लगी थी. 'भुंभई' माल लेने जाते थे न !

वैसे इस भगवान् आत्मा में अंदर अनंत गुण की थप्पी लगी है ! अरे..रे...! कैसे बैठे ? अंदर बड़ा गोदाम है ! वस्तु अनंत अनंत ज्ञान, अनंत दर्शन, अनंत आनंद जैसे ध्रुव स्वभाव का भंडार है. उसे जिसने प्राप्त किया (वह) शुद्धात्मा होता है. आ..डा..डा...! 'इसलिये अनंतशक्तिवाले चिन्मात्र...' है ज्ञानमात्र. ज्ञानमात्र अर्थात् आत्मस्वभाव मात्र. आ..डा..डा...! लेकिन है अनंत शक्तिवाला. प्रभु भगवंत में अनंत शक्ति भरी है. श्रवण शक्ति, चित् शक्ति, दृशि शक्ति, ज्ञान शक्ति, सुभ शक्ति, वीर्य शक्ति, प्रभुत्व शक्ति, विभुत्व शक्ति, सर्वदर्शी शक्ति, सर्वज्ञ शक्ति... ऐसी ऐसी अनंत शक्तियां अंदर भरी हैं !! आ..डा..डा...! अरे...! निज की जबर नहीं और पर की पंचायत की.

मुमुक्षु :-

पूज्य गुरुदेवश्री :- स्व यीज क्या है, यल कभी सुना डी नडीं. अंतर में जाने का तो अवसर डी कडां ? दया करो, व्रत करो, भक्ति करो, पूजा करो... वल सब तो राग की किया है. वल तो आ गया है. परद्रव्य द्वारा राग होता है वल स्वधर्म से भिन्न है.

मुमुक्षु :- स्व तो द्विभता नडीं.

पूज्य गुरुदेवश्री :- लेकिन देखा कब है ? द्विभता नडीं ऐसा निर्णय किसने किया ? क्या कडा ? मैं द्विभता नडीं, ऐसा निर्णय किसने किया ? द्विभता है उसने. मैं द्विभता नडीं, किसने निर्णय किया ? कौन-सी भूमिका में निर्णय हुआ ? ज्ञान-भूमिका में ऐसा निर्णय हुआ. लोच्छक से - न्याय से समझेगा या जैसे डी मानेगा ? समज में आया ? 'श्रीमद्' में ऐसा कुछ आता है न ? 'ना ना नास्ति विचार' नडीं है... नडीं है... नडीं है... लेकिन नडीं है, ऐसा कौन नक्की करता है ? जो है वल नक्की करता है. आनंदकंद प्रभु है, ज्ञाता-दृष्टा स्वभाव से प्रभु भरा है, वल निर्णय करता है कि, यल नडीं... यल नडीं... यल नडीं... लेकिन यल नडीं उसमें मैं हूं आ गया. आडा..डा...! अरे..रे...! ऐसी बातें ! लोग बेयारे दया पावे, व्रत करे, भक्ति करे... राग की किया कर कर के भर गया. राग का कर्ता मानना तो मिथ्यात्व अज्ञान है. क्योंकि राग उसका स्वभाव नडीं.

यडां कडते हैं कि, अनंत शक्तिवाले चिन्मात्र परम आत्मा ! भाषा देओ ! परम स्वरूप ! आ..डा..डा...! ध्रुव ! परम ध्रुव नित्य स्वरूप प्रभु ! 'परम आत्माका अकाग्रसंयतनलक्षण...' अकाग्रसंयतनलक्षण (का अर्थ फूटनोट में है). 'अक अग्रका (विषयका, ध्येयका) संयतन अर्थात् (अनुभवन ध्यानका लक्षण है).' उसका अनुभव करना यल ध्यान का लक्षण है. 'अकाग्रसंयतनलक्षण ध्यान होता है;...' आडा..डा...! अक ध्रुव चैतन्य भगवान में ध्येय करके अंदर अकाग्र होना और दूसरी अनेक चिंता से रहित होना, यल सम्यग्दर्शन का ध्यान है. अरे..रे...! ऐसी बातें हैं ! बहुत अच्छी बात है ! आ..डा..डा...!

यल 'प्रवचनसार' है ! भगवान की द्विव्यध्वनि ! तीनलोक के नाथ 'श्रीमंघरस्वामि' भगवान बिराजते हैं. मडाविदेड में बिराजते हैं. एन्द्रो सभा में जाते हैं, वाघ, नाग, सिंह, एन्द्रो जाते हैं (वडां) ऐसी द्विव्यध्वनि निकलती है !! उस द्विव्यध्वनि में ऐसा आया, उसकी यडां संतो ने रचना की. आ..डा...!

कडते हैं कि, अकाग्र - अक ध्रुव यीज जो है उसमें ध्येय लगाकर, ध्येय को लगाकर...

ओ...डो...! अक अग्र में संयेतनलक्षण. आडा..डा...! है ? अनुभव ध्यान का लक्षण (है). अनुभव करना. आडा..डा...! अनादिकाल से राग-द्वेष, पुण्य-पाप का वेदन और अनुभवन है, वड तो दुःख है और संसार है. आडा..डा...! अंतर अकाग्र ध्यान में शुद्ध ध्रुव चैतन्य के ध्यान में आनंद का अनुभव करना... आडा..डा...! यड सम्यग्दर्शन है. है ?

‘अकाग्रसंयेतनलक्षण ध्यान होता है;...’ ऐसा ध्यान होता है. आडा..डा...! उसमें पर्याय का लक्ष्य नहीं, पर्याय यानी अवस्था जो होती है उसका लक्ष्य नहीं, राग का लक्ष्य नहीं और संयोग का लक्ष्य नहीं, देव-गुरु-शास्त्र का भी लक्ष्य नहीं. आडा..डा...! देव-गुरु-शास्त्र को मानते हैं, जैसे राग का भी लक्ष्य नहीं. राग को जाननेवाली जो वर्तमान ज्ञान की दशा (है), उसका भी लक्ष्य नहीं. ऐसी बातें हैं, प्रभु ! क्या डो ? आ..डा...! भगवान की बात तो यड है. आडा..डा...!

‘अकाग्रसंयेतनलक्षण ध्यान होता है;...’ ऐसा कहते हैं. सम्यग्दर्शन ध्यान में होता है. देव-गुरु-शास्त्र को मानना, नौ तत्त्व को मानना वड सम्यग्दर्शन है डी नहीं. आडा..डा...! सम्यग्दर्शन – सम्यक् यानी सत्य दर्शन. त्रिकाली ज्ञायक ध्रुव स्वभाव का अनुभव करना यड सत्य का दर्शन, सम्यग्दर्शन है. आडा..डा...! (बात) सूक्ष्म पडे (लेकिन) क्या डो ? अभी तो संप्रदाय में (सुनने) मिले नहीं. ऐसी बात मुश्किल से सुनने मिली उसमें वड रुचे नहीं. दुनिया के रस ने मार दिया ! जडर यडा है !! आडा..डा...!

मुमुक्षु :- जडर को उतार दे ऐसी बात है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- जडर उतारने के लिये तो बात है.

प्रभु ! तू अंदर शुद्ध चैतन्य पवित्र है न ! जैसे चौसठ पडोरी चरपराई से भरी छोटीपीपर (है), चौसठ यानी सोलड आना, रुपिया, वैसे तुज में पूर्ण आनंद, ज्ञान से भरा तू आत्मा है. उसमें अकाग्र डोकर ध्यान करना. यड ध्यान होता है तब उसका नाम अकाग्र ध्यान कडने में आता है. आडा..डा...!

पांच इंद्रिय के विषय से तो लक्ष्य छोडना लेकिन पांच इंद्रिय से जो ज्ञान होता है उसका भी लक्ष्य छोडना. आडा..डा...! और त्रिकाली ज्ञायक ध्रुव चैतन्य को दृष्टि में लेकर अकाग्र अनुभव करना तब ध्यान होता है. ‘और एसलिये (एस ध्यानके कारण) साकार...’ ज्ञान उपयोगवाला. साकार यानी सविकल्प. विकल्प यानी राग नहीं. स्व-पर जानने का ज्ञान है, एस साकार ‘उपयोगवाले को या अनाकार (निर्विकल्प) उपयोगवालेको...’ (यानी)

दर्शन. त्रिकायी दर्शन. यह दर्शन निराकार उपयोग है. उसमें मैं आत्मा हूँ, यह हूँ, ऐसा भेद नहीं. आडा..डा...! जैसे सविकल्प उपयोगवाले को अथवा निर्विकल्प उपयोगवाले को.

टीका में बहुत दिया है. 'ज्यसेनाचार्यदेव' की टीका है न ? वहां तो दिया है - 'अथवा साकारः सविकल्पो गृहस्थः, अनाकारो निर्विकल्पस्तपोधनः।' आडा..डा...! क्या कहते हैं ? अभी श्रावक की अपूर्ण दशा है. श्रावक किसे कहते हैं ? कि, जिसे अंदर आत्मा का ध्यान हुआ और आनंद का अनुभव हुआ. सविकल्पी गृहस्थ को भी ऐसा होता है और निर्विकल्पी मुनि को भी ऐसा होता है. ये संप्रदाय के श्रावक कहते हैं वह श्रावक है ही नहीं. वे सब तो सावज (सिंह) हैं ! अरे...! पुण्य और पाप के बंधन में बंध गया है. सावज है !

भगवान अंदर आनंद का नाथ सिंह है, वहां नजर नहीं है और नजर पुण्य-पाप के झूल में पड़ी है. आडा..डा...! अपने आत्मा की हिंसा करते हैं. आडा..डा...! यहां कहते हैं कि, जिसे अकाग्रचित्त ध्यान हुआ, वह साकार हो यानी ज्ञानउपयोगवाला हो अथवा दर्शनउपयोगवाला निराकार हो अथवा वह गृहस्थ हो या मुनि हो. समज में आया ? है ?

'अथवा सहाकारेण लिङ्गेन चिह्नेन वर्तते' आडा..डा...! अंदर मुनिपने के भावविंग सहित वर्तते हैं और ऐसा भावविंग पूर्ण नहीं है वह गृहस्थ है. आ..डा...! अंतर में भावविंग आनंद का जो पूर्ण स्वरूप है उसमें वर्तते हैं अथवा गृहस्थ है उसे भावविंग पूर्ण नहीं है. इस अपेक्षा से विंगरहित कहने में आया. है ? 'अनाकारश्चिह्नरहितो गृहस्थः । खवेदि' 'उपयोगवालेको - दोनोंको अविशेषरूपसे अकाग्रसंयतनकी प्रसिद्धि होनेसे...' आ..डा...! यादें तो गृहस्थ हो या मुनि हो, ज्ञानउपयोगवाला हो या दर्शनउपयोगवाला हो. आडा..डा...! अंदर में भगवान निधान पडा है. आडा..डा...! वर्तमान पर्याय - अवस्था है. विचारश्रेणी (की) जो अवस्था चलती है उसके अंदर में पाताल में पूर्ण आत्मा पडा है ! पर्याय के पाताल में यानी अंदर में... आडा..डा...! पर्याय क्या ? पर्याय यानी अवस्था - डालत - दशा. यह विचारदशा चलती है न ? वह अवस्था है. इस अवस्था के अंदर पूर्णानंद प्रभु पाताल में - पर्याय के अंदर पडा है. आडा..डा...! ऐसी बातें हैं ! महंगा बहुत, बापू ! दुर्लभ चीज है लेकिन अशक्य नहीं. न हो सके, ऐसी नहीं. आडा..डा...! दुर्लभ है. आ..डा...!

औसे 'अेकाग्रसंयेतनकी प्रसिद्धि डोनेसे...' क्वा कडते हैं ? ध्रुव का ध्यान अंदर जम गया उसके कारण से. 'अनादि संसारसे बंधी डुई अतिदठ मोडग्रंथि...' (यानी) मिथ्यात्व भाव. मोडग्रंथि - मिथ्यात्व भाव - राग मेरी यीज है, पुण्य मेरी यीज है, पुण्य से मुजे लाभ डोता है, अैसी मिथ्यात्व की गांठ. आडा..डा...! 'मोहदुग्गंति' है ? मोडदुग्गंथि ! 'मोडकी दृष्ट गांठ...' आडा..डा...! वड गांठ नाश डो जाती है. अंदर ध्रुव के ध्यान में आया तो दर्शनमोड - मिथ्यात्व का नाश डोता है. दर्शनमोड का नाश (करने) की वड यीज है. आडा..डा...!

(अज्ञानी तो यिद्वताते हैं) अे... सोनगढवाले निश्चय की अेकांत बात करते हैं. ये सब दया, दान के साधन (की बात नहीं करते). अरे...! सुन न, प्रभु ! बाडर का साधन कडा है डेकिन वड साधन विकारी है. आत्मा का साधन नहीं. आ..डा...! आडा..डा...! राग से भिन्न अपने शुद्ध स्वरूप की दृष्टि करना. प्रज्ञाछीछी से प्रज्ञारूपी छैनी मारकर, जैसे लकडी को छैनी मारे तो दो टूकडे डोते हैं, वैसे राग का विकल्प - दया, दान, व्रत आदि राग विकार (और) भगवान अंदर निर्विकारी (है, उन दोनों के बीच) प्रज्ञा रूपी छैनी मार (तो) दो भिन्न डो जायेगा. आडा..डा...! अैसी सूक्ष्म बात (है), भाई ! आडा..डा...! अरे..रे...! निवृत्ति नहीं मिलती, कूरसद नहीं. सारा दिन अकुलाडट (यलती डो). यड तो शांति का मार्ग है, प्रभु !

कडते हैं... आ..डा..डा...! मिथ्यात्व - मोड की दृष्ट गांठ, आत्मा के आनंद की दशा में अेकाग्र डोकर, शुद्धात्मा की प्राप्ति डोती है, तब मोडग्रंथि का नाश डोता है. क्वा कडा ? कि, शुद्ध आत्मा जो त्रिकाल ध्रुव है उसमें अेकाग्रता रूपी ध्यानरूपी पर्याय उत्पन्न डुई, ध्रुव तो त्रिकाल है (उसके) अेकाग्रता की पर्याय उत्पन्न डुई तो मिथ्यात्व रूपी गांठ का व्यय डुआ. त्रिकाली ध्रुव तो दृष्टि में है. आडा..डा...! अैसी बातें ! अैसा कैसा उपदेश !! अेकेन्द्रिय की दया पालनी, दो छेन्द्रिय की दया पालनी (वड आसान था). अरे...! सुन न, प्रभु ! पर की कौन दया पावे ? पर की यानी उसकी अवस्था उससे डोगी, तेरे कारण जिवित रहेगा ? तेरे से अिवित रहता है ?

दान की व्याख्या की है. दान है, उसमें देनेवाला, लेनेवाला और यीज - तीन डोते हैं. दान देनेवाला, देने की यीज और लेनेवाला. परंतु त्याग में तीन यीज नहीं. त्याग में तो भगवान शुद्ध चैतन्य की दृष्टि करके मिथ्यात्व त्याग डोता है, उसमें अपना -

स्व का ध्यान होता है. स्व का उपकार होता है. दान में पर-उपकार है, पुण्य (है) और त्याग में स्व-उपकार है. मोहग्रंथि के त्याग में अपना उपकार हुआ. औसी बात है. औसा कैसा (उपदेश) ! संप्रदाय में यह सब चलता है वह सब बातें जूठी ? बापू ! विचार कर, भाई ! आडा..डा...! तेरी यीज प्राप्त करनी वह कोई अलौकिक बात है ! आ..डा...!

यहां तो (अज्ञानी) कहते हैं कि, देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा करो वह समकित (है) और व्रत ले लो वह संयम (है). धूल भी नहीं है, संयम भी नहीं है और समकित भी नहीं है. आडा..डा...!

तेरापंथी तुलसी के गांव के (कोई) आये थे. उसके द्वा शतावधानी साधु डोंगे वे आये थे. शतावधान ! शतावधान में आत्मा-अवधान किया ? शतावधानी मिथ्यादृष्टि भी होता है. 'मुंभई' के वैष्णव नहीं थे ? आचार्य थे. 'शंकराचार्य' नहीं, दूसरे थे. बड़े शतावधानी हो गये. नाम भूल गये. सेंकडो अवधान (हो तो भी) वह तो पर का अवधान किया, तेरा किया ? क्या कहते हैं ? नाम भूल गये. अन्यमति में आता है. आडा..डा...! अवधान पर का किया न ? स्व का किया ? कुछ ठिकाना नहीं. श्रद्धा का ठिकाना नहीं. कपडे (छोडे) तो हो गये साधु ! धूल भी साधु नहीं है. समकित भी नहीं है तो साधु कहां से आया ?

समकित तो यहां उसे कहते हैं, आ..डा...! अक (आदमी) ध्यान की बात करता है. 'तुलसी' में उसे 'लक्ष्मण' की गद्दी दी है. वह ध्यान की बात करता है लेकिन ध्यान कैसा ? देव-गुरु-शास्त्र तेरे जूठे हैं, उसमें तुझे ध्यान कहां से आया ? आडा..डा...!

ध्यान तो यहां आत्मा शुद्ध स्वरूप परमानंद प्रभु है और जिस परमात्माने पूर्ण परमानंद की प्राप्त की, वे परमात्मा प्रवचन द्वारा कहते हैं कि, हम भी आत्मा ध्यान से प्राप्त किया है और तुम भी ध्यान से प्राप्त करो. सर्व की चिंता रोककर अक (आत्मा को) ध्यान में लेकर (ध्यान करो). आ..डा..डा...! कठिन बातें ! साधारण समाज में (औसी बातें ?) समाज (साधारण) नहीं है, प्रभु ! आत्मा है. अंदर भगवान है. शरीर पुरुष का हो या स्त्री का हो, यह तो मिट्टी - धूल है. शरीर के अवयव पुरुष के या स्त्री के या डीजडे का (हो), वह तो शरीर है, जड है. वह कहां आत्मा है ? भगवानआत्मा तो अंदर उससे भिन्न बिराजता है. वह तो स्त्री नहीं, पुरुष नहीं, डीजडा नहीं, राग भी नहीं, द्वेष भी नहीं, पुण्यवंत नहीं, पापवंत नहीं. आडा..डा...! अरे..रे..! (लोगों को) समय मिलता नहीं. सुनने मिलना मुश्किल हो गया.

यहां कड़ते हैं कि, मोहग्रंथि का नाश कब होता है ? आडा..डा...! त्रिकावी शुद्ध आत्मा जो ध्रुव है उसमें अकाग्र होते हैं, जो अनादि से राग, दया, दान, काम, क्रोध के राग में अकाग्र था वह मिथ्यात्व था. त्रिकावी भगवान पूर्णानंद ध्रुव के ध्यान में अकाग्र हो तो शुद्धत्व पर्याय में प्राप्त होती है, तब मिथ्यात्व का व्यय होता है. तब मिथ्यात्व का नाश होता है, नहीं तो मिथ्यात्व का नाश नहीं होता. ऐसी चीज है. आडा..डा...! क्या हो ? भगवान का विरह हुआ. परमात्मा वहां रह गये. भरतक्षेत्र में भगवान नहीं. यह वाणी रह गई. वाणी के अनेक प्रकार के अर्थ करनेवाले जूठे (रह गये). आडा..डा...! व्यवहार से लाभ होता है, निमित्त से ऐसा होता है... इलाने से ऐसा होता है... आडा..डा...!

यहां कड़ते हैं... यहां तो विचार में कमबद्ध आ गया. कमबद्ध ! प्रत्येक द्रव्य की पर्याय कमबद्ध है. एक के बाद एक होनेवाली कमबद्ध है. जैसे मोती का डार है न ? तो जहां जहां जो मोती है वहां वहां वह (मोती) है. वैसे भगवान अनादिअनंत है, उसमें जिस समय की पर्याय है वह उस समय में है, दूसरे समय की (दूसरे समय की है). अनादिअनंत पर्याय की धारा है. परंतु वह कमबद्ध का निर्णय कैसे होता है ? आडा..डा...! पर्याय उपर का लक्ष्य छोड़कर, ज्ञायक स्वरूप चिदानंद प्रभु है, उसकी दृष्टि करके ध्यान हो, तब कमबद्ध का निर्णय यथार्थ होता है. और इस कमबद्ध को लोग ऐसा कड़ते हैं कि, अरे...! यह तो नियतवाह हो गया. अरे...! नियत ही है, सुन न ! आडा..डा...! गाथा बहुत ठीकी है !

प्रभु ! तेरी प्रभुता की बात है. आ..डा..डा...! एक बार कड़ा था न ? ७५ साल पहले स्कूल में पढ़ते थे न ? उस वक्त 'दलपतराम डाह्याभाई' (कवि थे). 'कहडा' 'कहडा' यानी 'कवि दलपतराम डाह्याभाई'. ७५ वर्ष पहले की बात है. छ कक्षा पढ़े हैं. छ-सात कक्षा तक पढ़कर छोड़ दिया. दुकान गये थे न ? वहां उन्होंने एक बार ऐसा कड़ा, 'प्रभुता प्रभु तारी तो भरी' प्रभु ! तेरी प्रभुता को हम तभी भरी कड़ते हैं कि, 'मुजरो मुज रोग ले डरि' मिथ्यात्व का रोग डर ले तो तेरी प्रभुता सखी है. वे तो प्रभुता दूसरे ईश्वर में मानते हैं. यहां तो यह (आत्मा) ईश्वर है ! 'प्रभुता प्रभु तारी तो भरी, मुजरो' मुजरो (यानी) मेरी विनंती. 'मुजरो मुज रोग ले डरि' वे तो कवि थे न ! 'मुजरो मुज रोग ले डरि' मेरी विनंती सुनकर मेरा रोग डर ले, प्रभु !

वैसे आत्मा को अंदर में विनंती करते हैं... आ..डा...! प्रभु ! तेरा विनय करने

से, अकाग्र होने से मोह का नाश हो, यह मेरी प्रभुता की प्रभुता है. आडा..डा...! युद्ध में लड़ाई करे तो वीर है (ऐसा कहते हैं). वह तो कायर है, मरकर नरक में जायेगा. यह वीर है. जिसे अंदर में आत्मा का वीररस यदा है... आडा..डा...! (वह वीर है). भगवान आनंद और ज्ञानस्वरूप प्रभु ! ध्रुव का जिसे अंदर से रस यदा, वह वीर है. बाकी सब कायर है. आडा..डा...! ऐसी बातें (हैं). समाज के अंदर (ऐसी बात नहीं चलती). भाई ! समाज नहीं है, प्रभु ! सब आत्मा हैं. आत्मा है, देह का लक्ष्य का छोड़ दे. भगवान अंदर है, पूर्णानंद का नाथ प्रभु बिराजते हैं. आडा..डा...! उसके ध्यान में पर की रिंता रुक जाती है और अपनी अकाग्रता छोटी है, तब मोहग्रंथि का नाश होता है. आडा..डा...! यहां तो कहे कि, व्रत करो, उपवास करो उससे तुम्हारे मिथ्यात्व का, राग का नाश होगा. अरे...! भगवान ! क्या करता है तू ? दुनिया रभडने के रास्ते में पड़ी है, प्रभु ! अरे...! यहां से कहां जायेगा ? देह तो छूट जायेगा. देह तो उसके छूटने के समय छूट ही जायेगा, उसका समय नक्की है. आगे-पीछे नहीं (होगा), जिस क्षेत्र में, जिस काल में जो देह छूटनेवाला है वह छूटेगा, कहां जायेगा ? आदमी ऐसा कहते हैं, आत्मा मर गया, ऐसा नहीं कहते. जब निकल गया, ऐसा कहते हैं. ओ.. जब गया ! (ऐसा कहते हैं). आडा..डा...! अरे...! कहां जायेगा ? प्रभु ! यौरासी के अवतार.... आ..डा..डा...! नरक, निगोह, पशु के भव करके प्रभु ! अनंत भव तो किये हैं. इस स्वरूप में अकाग्र होकर ध्यान करके समकित नहीं (प्राप्त) किया (तो) प्रभु ! रभडने के अनंत रास्ते हैं. आडा..डा...!

बडा यकवर्ती मरकर नरक में गया. 'ब्रह्मदत्त' ! छ्यानवे उजार स्त्री, छ्यानवे करोड पायदल ! आडा..डा...! बत्तीस उजार पुत्रीयां, यौसठ उजार पुत्र ! यौसठ उजार पुत्र !! बत्तीस उजार पुत्रीयां, बत्तीस उजार जमाई ! यौसठ उजार पुत्र, यौसठ उजार पुत्र की बडु !

प्रश्न :- बंगला कितना बडा ?

समाधान :- पांच बडे बंगले ! देव ने बनाये डुअे ! बीय में रास्ता होता है. छ्यानवे उजार स्त्रीयां छोटी हैं. बीय में स्वयं रहता है. द्वार जुदले होते हैं. है न ? 'जूनागढ' के पास (है). डम वहां गये थे. 'जूनागढ' के पास राज का मकान (है). नाम भूल गये, वहां गये थे. बडे दरबार होते हैं न, यारों ओर कमरे होते हैं, जुद बीय

में रहता है, जिस रानी को बुलाना हो वह आये. आहा..हा...! अरे..रे...! नाम लूट गये. 'जूनागढ' जाते समय (आता है).

यहां कड़ते हैं, प्रभु ! तेरी यीज अंदर पडी है. आहा..हा...! उसे प्राप्त कर न ! दुनिया की यीज प्राप्त करने के लिये मंथन कर रहा है, मर गया है. उसे जिसने प्राप्त किया उसे मिथ्यात्वरूपी ग्रंथि गलकर नाश हो जाती है और बाद में आगे जाकर क्या होता है ? स्वप्न में स्थिरता होने पर संयम होता है वह बात विशेष कहेंगे...

प्रमाण वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

અથ મોહગ્રન્થિભેદાત્કિં સ્યાદિતિ નિરૂપયતિ -

જો ગિહદમોહગંઠી રાગપદોસે ધવીય સામણે ।

હોજ્જં સમસુહદુઁઁ સો સોઁઁ અઁઁ લહદિ ।।૧૯૫ ।।

યો નિહતમોહગ્રન્થી રોગપ્રદેષો ઁપયિત્વા શ્રામણ્યે ।

મ્વેત્ સમસુહદુઁઁ સ સૌઁઁ લમ્તે ।।૧૯૫ ।।

મોહગ્રન્થિઁપણાદ્ધિ તન્મૂલરાગદ્વેષલઁપણં; તતઃ સમસુહદુઁઁ પરમમાધ્યસ્થલઁપણે શ્રામણ્યે મ્વનં; તતોડનાકુલત્વલઁપણાઁસૌઁઁ । અતો મોહગ્રન્થિભેદાદઁસૌઁઁ ફલમ્ ।

।।૧૯૫ ।।

અથ ઢર્શનમોહગ્રન્થિભેદાત્કિં મ્વતીતિ પ્રશ્ને સમાધાનં ઢદાતિ - જો ગિહદમોહગંઠી યઃ પૂર્વસૂત્રોક્તપ્રકારેણ નિહતઢર્શનમોહગ્રન્થિમૂત્વા રાગદોસે ઁવીય નિજશુદ્ધાત્મનિશ્ચલાનુમૂતિલઁપણવીતરાગ-ઁારિત્રપ્રતિબન્ધકૌ ઁારિત્રમોહસંઁરૌ રાગદ્વેષો ઁપયિત્વા । ઁ્વ । સામણે સ્વસ્વમાવલઁપણે શ્રામણ્યે । પુનરપિ ઁિં ઁૃત્વા । હોજ્જં મૂત્વા । ઁિંવિશિષ્ટઃ । સમસુહદુઁઁ નિજશુદ્ધાત્મસંવિત્તિસમુત્પન્નરાગાદિ-વિકલ્પોપાધિરહિતપરમસુઁામૂતાનુમ્વેન સાંસારિકસુહદુઁઁઁત્પન્નહર્ષવિષાઢરહિતત્વાત્સમસુહદુઁઁઁ । સો સોઁઁ અઁઁ લહદિ સ ઁવંઁણવિશિષ્ટો મ્વેઁઁની સૌઁઁ લમ્તે । તતો ઁાયતે ઢર્શમોહ-ઁયાઁ્ઁારિત્રમોહસંઁરૌરાગદ્વેષવિનાશસ્તતશ્ચ સુહદુઁઁઁાદિમાધ્યસ્થલઁપણશ્રામણ્યેડવસ્થાનં તેનાઁસુઁલામો મ્વતીતિ ।।૧૯૫ ।।

હવે, મોહગ્રંથિ ભેદાવાથી શું થાય છે તે કહે છે :-

હણી મોહગ્રંથિ, ઁય કરી રાગાદિ સમસુહદુઃખ જે

જીવ પરિણમે શ્રામણ્યમાં, તે સૌખ્ય અઁયને લહે. ૧૮૫.

અન્વયાર્થ :- (યઃ) જે (નિહતમોહગ્રન્થિઃ) મોહગ્રંથિને નષ્ટ કરી, (રાગદ્વેષો ઁપયિત્વા) રાગ-દ્વેષનો ઁય કરી, (સમસુહદુઁઁઁ) સમસુહદુઃખ થયો થકો (શ્રામણ્યે મ્વેત્) શ્રામણ્યમાં (મુનિપણામાં) પરિણમે છે, (સઃ) તે (અઁયં સૌઁઁ) અઁય સૌખ્યને (લમ્તે) પ્રાપ્ત કરે છે.

ટીઁા :- મોહગ્રંથિનો ઁય કરવાથી, મોહગ્રંથિ જેનું મૂળ છે એવા રાગદ્વેષનું ઁપણ

થાય છે; તેથી (અર્થાત્ રાગદ્વેષનું ક્ષપણ થવાથી), સમસુખદુઃખ એવા તે જીવને પરમ મધ્યસ્થતા જેનું લક્ષણ છે એવા શ્રામણ્યમાં ભવન-પરિણમન થાય છે; અને તેથી (અર્થાત્ શ્રામણ્યમાં પરિણમવાથી) અનાકુળતા જેનું લક્ષણ છે એવા અક્ષય સૌખ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે.

આથી (એમ કહ્યું કે) મોહરૂપી ગ્રંથિના ભેદથી અક્ષય સૌખ્યરૂપ ફળ હોય છે. ૧૮૫.

આસો સુદ ૬, ગુરુવાર તા. ૨૭-૦૯-૧૯૭૯

ગાથા - ૧૮૫, ૧૮૬

પ્રવચન નંબર-૧૮૩

‘પ્રવચનસાર’ ૧૮૫ ગાથા. ‘અબ, મોહગ્રંથિ છૂટનેસે ક્યા હોતા હૈ...’ પહલે ક્યા કહા ? કિ, વહ આત્મા આનંદ ઔર જ્ઞાનસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૈ, ઉસમેં અનાદિ સે રાગ કે વિકલ્પ કી એકતાબુદ્ધિ હૈ. વહ મિથ્યાત્વ કી ગાંઠ હૈ. આહા...હા...! વસ્તુ ચૈતન્યઘન શુદ્ધ ચૈતન્યઘન સ્વરૂપ ભગવાન (હૈ વહ તો) નિર્મલાનંદ પવિત્ર હૈ. અનાદિ સે પર્યાય મેં - અવસ્થા મેં - હાલત (મેં) - દશા મેં રાગ કી એકતાબુદ્ધિ હૈ. પર ચીજ આત્મા મેં હૈ હી નહીં. ક્યા કહા ? આત્મા કા દ્રવ્ય-ગુણ જો ત્રિકાલ હૈ ઉસમેં તો પરવસ્તુ હૈ નહીં લેકિન અપની પર્યાય જો ચલતી હૈ, વિચારધારા - પર્યાય (જો ચલતી હૈ), ઉસમેં પરદ્રવ્ય કા તો અભાવ હૈ. સમજ મેં આયા ? ક્યા કહા ?

અરે...! ભગવાન ! અપની વિચારધારા જો પર્યાય - અવસ્થા (હૈ)... અભી તો પર્યાય (ક્યા હૈ) વહ સમજે નહીં ! દ્રવ્ય જો ત્રિકાલ હૈ, ઉસકી વર્તમાન પરિણમન દશા હૈ ઉસે પર્યાય કહતે હૈં. ઉસ પર્યાય મેં પરદ્રવ્ય કા તો અભાવ હૈ, પરદ્રવ્ય (ઉસમેં) હૈ નહીં. આહા...હા...! પરદ્રવ્ય કા ત્યાગ-ગ્રહણ તો વસ્તુ મેં હૈ હી નહીં. આહા...હા...! સમજ મેં આયા ? ક્યોંકિ આત્મા મેં એક ઐસા ગુણ હૈ કિ, પર કા ગ્રહણ ઔર ત્યાગ સે શૂન્ય

हे. आ..डा...! क्या कडा ? मार्ग बहुत सूक्ष्म है, भाई ! जन्म-मरण करके दुःखी हो रहा है. आडा..डा...!

उसकी पर्याय - डालत - जो दशा है उसमें तो शरीर, कर्म, परवस्तु का तो अभाव है. पर्याय में परद्रव्य है नहीं. क्या समझे ? पर्याय माने क्या ? डालत. वस्तु जो त्रिकाल द्रव्य और गुण ध्रुव (है), उसकी परिणामन दशा - बढती दशा को पर्याय कहते हैं. पर्याय में शरीर, कर्म, परवस्तु, स्त्री, कुटुंब-परिवार आदि कोई परद्रव्य पर्याय में तो है नहीं. लक्ष्मी भी पर्याय में तो है नहीं. आ..डा...! उसका ग्रहण है नहीं तो त्याग करना (रहता) नहीं.

उसमें - पर्याय में राग और विकार का परिणाम है, उसकी अकत्वबुद्धि का ग्रहण है. अकत्वबुद्धि का ग्रहण है, उसका त्याग करना है. आडा..डा...! पर्याय में याहे तो शुभराग हो या अशुभराग हो, दया, दान, व्रत का राग हो या हिंसा, जूठ का राग हो परंतु राग है (उसके साथ) वह अपनी पर्याय में अनादि से अज्ञानी अकत्वबुद्धि कर रहा है कि, राग मेरी यीज है. तो स्वभाव की अकता छोड़कर राग की अकता ग्रहण की है. आडा..डा...! अरे...! ऐसी बातें....! (हसदिये) पहले राग की अकत्वबुद्धि का त्याग करना है.

राग की अकत्वबुद्धि है वह मोहग्रंथि है. मोहग्रंथि गांठ है, मिथ्यात्व की गांठ बड़ी है. आडा..डा...! यह कल आ गया है. अपना स्वभाव शायक चैतन्य शुद्ध (है). क्या करना ? प्रश्न करते हैं न कि, हमें क्या करना ? यह करना. जो वस्तु त्रिकाल है, आत्मतत्त्व त्रिकाल ध्रुव है, उसकी पर्याय में - अवस्था में राग की अकताबुद्धि है (उसे) स्वभाव की अकताबुद्धि करके तोड़ना है, यह करना है. आडा..डा...! भाई ! समझ में आया ?

यह शरीर, कर्म तो परद्रव्य हैं. वह तो अपनी पर्याय में है नहीं, तो उसका ग्रहण-त्याग है नहीं. वैसे स्त्री, कुटुंब-परिवार, दूकान अपनी पर्याय में है नहीं तो उसका त्याग-ग्रहण है नहीं. आडा..डा...! अपनी पर्याय में त्रिकाली द्रव्य-गुण तो ध्रुव शुद्ध है, उसमें तो पर्याय भी नहीं (है). त्रिकाली ध्रुव शुद्ध प्रभु ! नित्यानंद प्रभु में तो पर्याय - परिणामन है वह भी उसमें नहीं है. उसमें परद्रव्य तो है ही नहीं. अब, उसकी पर्याय में - परिणामन दशा में परद्रव्य का ममत्व है, वह भाव है, परद्रव्य नहीं (है). आडा..डा...! अरे...! झूंसद कहां (है) ?

સુના થા ? 'જાપાન' મેં એક ઇતિહાસિક હૈ. 'જાપાન' કા ઇતિહાસિક (હૈ, ઉસકી) ૬૭ વર્ષ કી ઉમ્મર હૈ ઓર ઉસકા લડકા ભી ઇતિહાસિક હૈ, ઇતિહાસ બહુત પઢા હૈ. ઉસને ઐસા નિકાલા થા, પત્ર મેં આયા થા કિ, જૈનધર્મ અનુભૂતિ હૈ. જૈનધર્મ શુદ્ધ ચિદાનંદ પ્રભુ ! રાગ કી એકતા તોડકર, સ્વરૂપ કી અનુભૂતિ કરના જૈનધર્મ હૈ. 'જાપાન' કે ઇતિહાસિક ને કહા. લેકિન ઐસા લિખા કિ, અરે...! ઐસા જૈનધર્મ બનિયે કે હાથ મેં આયા. બનિયે વ્યાપાર મેં સારા દિન (રુક ગયે). ઐસા લિખા હૈ, હાં ! બનિયે કી તારીફ કી હૈ !! બનિયે પાપ કે વ્યાપાર કી આડ સે ફૂરસદ નહીં લેતે. આ...હા...! યા તો પુણ્ય કે પરિણામ મેં રહતે હૈં, લો ન ! દોનોં સંસાર હૈં. આહા...હા...! બનિયે કો નિવૃત્તિ નહીં. હાથ મેં ઐસા (જૈનધર્મ) આયા તો નિવૃત્તિ નહીં (હૈ). માર્ગ અનુભૂતિ (કા) હૈ.

અનુભૂતિ કા અર્થ ? (યહાં) આયા હૈ. ગ્રંથિભેદ. રાગ કી એકતા મેં જો દષ્ટિ હૈ વહ મિથ્યાત્વ હૈ. અનંત સંસાર કા કારણ હૈ. યહ મિથ્યાત્વ કા ભાવ, સ્વરૂપ જો શુદ્ધ અનંત ગુણ (સ્વરૂપ) આનંદકંદ પ્રભુ હૈ, ઉસકી એકતા કરકે, ગ્રંથિભેદ કા નાશ કરના યહ આત્મા કી અનુભૂતિ હૈ. અનુભૂતિ સમ્યગ્દર્શન હૈ. આહા...હા...! યહ પહલે ૧૯૪ (ગાથા મેં) આ ગયા. ૧૯૪ મેં આ ગયા. ગ્રંથિભેદ કી. આહા...હા...!

સારા ચૈતન્ય પૂર્ણાનંદ કા નાથ પ્રભુ ! રાગ કી એકતા (કરકે ઉસે) તાલા (માર) દિયા થા. ખજાને મેં તાલા (લગા) દિયા થા. વહ તાલા ખોલ દિયા. મેં તો જ્ઞાયક ચૈતન્ય શુદ્ધ સ્વભાવ (હું), રાગ મેરી ચીજ મેં હૈ હી નહીં. પરવસ્તુ તો મેરે મેં હૈ નહીં લેકિન દયા, દાન, વ્રત, કામ, ક્રોધ આદિ રાગ મેરી ચીજ મેં નહીં. ઐસી પર્યાયબુદ્ધિ મેં રાગ કી એકતા થી, ઉસે સ્વભાવ કી એકતા કરકે ગ્રંથિભેદ કરકે, દર્શનમોહ કા નાશ કિયા. ઐસી બાત હૈ. પહલા કર્તવ્ય તો યહ હૈ. ઇસે છોડકર દુનિયા બાહર સે યહ છોડા, ઇસકા (ત્યાગ કિયા, ઉસમેં ધર્મ માન બૈઠી. વહ તો) મિથ્યાત્વ કા પોષણ હૈ. સમજ મેં આયા ? આહા...હા...! પ્રથમ મિથ્યાત્વ કા ત્યાગ હોના ચાહિયે વહ ચીજ (રહી) નહીં ઓર બાહર કા ત્યાગ કિયા, કપડા છોડ દિયા, સ્ત્રી છોડી, કુટુંબ છોડ દિયા.. માનો હમ ત્યાગી હો ગયે ! આ...હા...! કઠિન બાત હૈ, ભાઈ !

યહ ૧૯૪ (ગાથા મેં) કહતે હૈં. જિસને અપના આત્મા સત્, અહેતુ, સ્વયંસિદ્ધ, વસ્તુ ત્રિકાલી શુદ્ધાત્મા જો ધ્રુવ હૈ, ઇસ ધ્રુવ પર ધ્યેય લગાકર, ધ્રુવ કા ધ્યાન કરકે, સ્વભાવ મેં એકતા કી ઉસને ગ્રંથિભેદ - મિથ્યાત્વ કા નાશ કિયા. ઉસે સમ્યગ્દર્શન હુઆ, ધર્મ

की पहली सीढ़ी हुई. अरे...रे...! भगवान ! भाषा तो समजते हैं न ? हिन्दी... हिन्दी है, मारवाड़ी भाषा नहीं है. आडा..डा...! हम तो गुजराती है, यहाँ गुजराती भाषा है. हिन्दी थोड़ी थोड़ी (बोलते हैं). 'उमरावा' में देह का जन्म है. हमारी तो गुजराती भाषा है. हिन्दी लोग सुनने आते हैं तो हिन्दी में (लेते हैं). आडा..डा...!

कहते हैं कि, जिसने प्रथम करनेवायक जो कर्तव्य था, राग का कर्तव्य मेरा है, ऐसी कर्ताबुद्धि - मिथ्यात्वबुद्धि - मिथ्यात्व ग्रंथि थी... आडा..डा...! सत् त्रिकावी ज्ञायकभाव ध्रुवभाव शुद्धभाव की दृष्टि करके राग की ऐक्यताबुद्धि का जिसने नाश कर दिया, मिथ्यात्व का नाश किया और सम्यग्दर्शन की उत्पत्ति की. आडा..डा...! समज में आया ? प्रथम तो यह कर्तव्य है. इसके बिना (लोग) बाहर में रुक गया (ईसदिये) वस्तु जो है वह प्राप्त हुई नहीं. उसका संसार का परिभ्रमण मिटा नहीं.

अब यहाँ कहते हैं कि, 'मोडग्रंथि टूटनेसे क्या होता है...' मोडग्रंथि टूटी (उसके बाद) क्या होता है ? १८५ (गाथा).

जो णहदमोहगंठी रागपदोसे खवीय सामण्णे।

होज्जं समसुहदुक्खो सो सोक्खं अक्खयं लहदि।।१९५।।

इसी मोडग्रंथि, क्षय करी रागादि समसुभदुःख जे

जव परिणमे श्रामण्यमां, ते सौष्य अक्षयने लडे. १८५.

१८५ की टीका. 'मोडग्रंथिका क्षय करनेसे,....' आडा..डा...! अपना शुद्ध ध्रुव चैतन्यस्वभाव (है), उसकी सावधानी छोड़कर, राग की दया, दान के विकल्प की सावधानी की, यह मिथ्यात्व का भाव है. आडा..डा...! यह मिथ्यात्व का भाव स्वरूप की सावधानी करके, राग की सावधानी की ऐक्यता जिसने तोड़ दी. बात सूक्ष्म है, बापू ! आडा..डा...!

अनंतकाल से अब्यास नहीं. दुनिया के पाप का अब्यास (है). आ..डा...! आत्मा क्या चीज है ? उसकी भूल कैसे हुई है ? और यह भूल कैसे मिटे ? इसका ज्ञान कभी किया नहीं. समज में आया ?

कहते हैं कि, 'मोडग्रंथिका क्षय करनेसे, मोडग्रंथि जिसका भूल है...' मिथ्यात्व जिसका

मूल है 'ऐसे राग-द्वेषका क्षय होता है;...' आ...डा...डा...! पेड होता है न ? पेड ! पेड का मूल छोटा तो पन्ने सूख जायेंगे. वैसे जिसने राग की अकेताबुद्धि छोटी, मिथ्यात्व जिसका मूल था, जैसे जो राग-द्वेष घट जाते हैं, राग-द्वेष छूट जाते हैं. अंदर में स्थिरता छोड़कर राग-द्वेष (का) नाश हो जाता है. आ...डा...डा...! क्या कहते हैं ?

'भोडग्रंथिका क्षय करनेसे,...' यह भगवान की वाणी है, भाई ! आ...डा...डा...! 'भोडग्रंथि जिसका मूल है जैसे राग-द्वेष,....' क्या कहते हैं ? कि, मिथ्यात्व जिसका - राग-द्वेष का मूल है. मिथ्यात्व है तो राग-द्वेष की उत्पत्ति होती है. लेकिन मिथ्यात्व जिसका मूल है जैसे राग-द्वेष का क्षय होता है. ग्रंथि छोड़ने से मिथ्यात्व जो राग-द्वेष का मूल था, राग-द्वेष की अकेता टूट गई, उसे राग-द्वेष भी क्षय हो जाता है. स्वरूप की ओर (की) सावधानी से राग-द्वेष का नाश होता है, लेकिन सम्यग्दृष्टि को ! आ...डा...डा...!

जिसने प्रथम भगवान पूर्णानंद का नाथ ! अंदर निधान भरा है ! अनंत अनंत शक्ति संग्रह है, अनंत गुण का गोदाम है, अनंत अनंत स्वभाव का सागर है, जैसे स्वभाव की अकेता करके (भोडग्रंथि का नाश किया). यह करना, कल पूछते थे न ? आ...डा...डा...! सूक्ष्म बात (है), भगवान !

अंतर स्वभाव त्रिकाही आनंद प्रभु है, सखिदानंद है, सत् चिदानंद है, नित्यानंद प्रभु ! सडजानंद स्वरूप (है), उसकी दृष्टि करके, राग की अकेता जिसने तोड़ी, उसने ग्रंथिभेद किया. जो ग्रंथि थी वह राग-द्वेष का मूल था. तो जिसने ग्रंथि छोटी उसके राग-द्वेष का नाश हो जायेगा. आ...डा...डा...! समझ में आया ? भाषा तो सादी है, लेकिन प्रभु ! मार्ग तो ऐसा है.

'भोडग्रंथि जिसका मूल है जैसे राग-द्वेष,....' राग और द्वेष, पुण्य और पाप का भाव, उसका मूल तो ग्रंथि - मिथ्यात्व भाव है. मिथ्यात्व से वह राग-द्वेष उत्पन्न होता था. अनंत संसार का कारण (मिथ्यात्व है). आ...डा...डा...! प्रथम में प्रथम, राग के विकल्प को अपने स्वभाव की संधि करके, राग की अकेताग्रंथि को छोटा, मिथ्यात्व का नाश किया तो राग-द्वेष का मूल तो मिथ्यात्व था. यह पेड होता है न ? पेड ! पेड कहते हैं न ? वृक्ष ! उसके पन्ने में पानी पिटाते हैं तो पन्ने पुष्ट नहीं होते. क्या कडा ? पत्ता है न ? पत्ता ! मूल को छोटा किया, फिर पत्ते को पानी पिटाओ तो वह नहीं चड़ेगा. पत्ते को पानी में रणो तो पानी नहीं चड़ेगा. आ...डा...डा...! मूलमें से पानी चडता है. मूल में

है तो पत्ते में पड़ुंय जाता है. वैसे जिसे राग की अेकता का मूल है, उसे राग-द्वेष के परिणाम उत्पन्न होते हैं. आडा..डा...! अरे...! ऐसी बातें...! इसमें उपये देना, इलान देना तो आता नहीं. कौन दे, ले ? भाई ! जड की पर्याय आत्मा दे सकता नहीं, ले सकता नहीं. यड मेरी यीज है, ऐसी परिणाम में ममता है. यड ममता है उसे अपने स्वभाव की दृष्टि करके, ममता का - अेकत्वबुद्धि का नाश करना है. आडा..डा...!

'मोडग्रंथि जिसका मूल है अैसे...' राग की अेकता ऐसी मोडग्रंथि, मोड की गांठ - मिथ्यात्व जिसका मूल है. ऐसी ग्रंथि का नाश होने से कमशः स्वभाव की अेकता करके राग-द्वेष का नाश हो जायेगा. मिथ्यात्व का जिसने नाश नहीं किया उसका राग-द्वेष कभी नाश होता नहीं. समज में आया ? याडे जितना पंय मडाव्रत पावे, बाह्य त्याग करे लेकिन वड सब मिथ्यात्व का भाव है. आडा..डा...! सूक्ष्म बात है, भाई !

अपना स्वभाव शुद्ध शुद्ध चैतन्यमूर्ति भगवान नित्यानंद प्रभु ! उसकी अेकत्वबुद्धि करके राग की गांठ - अेकत्वबुद्धि जिसने तोड दी, तो यड ग्रंथि राग-द्वेष का मूल था, इस ग्रंथि को छेदने से कमशः राग-द्वेष का नाश हो जायेगा. लेकिन जिसने ग्रंथि का नाश नहीं किया उसका राग-द्वेष कभी क्षय होता नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? ऐसी बात है.

'उससे (राग-द्वेषका क्षय होनेसे),...' क्या कहते हैं ? कि, अपने शुद्ध स्वभाव पर दृष्टि करने से पूर्णानंद के नाथ का स्वीकार करने से, राग की अेकता का स्वीकार था, वड स्वीकार - मिथ्यात्व छूट जाता है. आडा..डा...! और जिसका मिथ्यात्व छूट गया, उसका राग-द्वेष का क्षय होनेसे, उसे कमशः राग-द्वेष का नाश होगा डी. दूज उगी तो पूर्णिमा होगी डी ! दूज उगी तो पूर्णिमा होगी डी !! या पूर्णिमा नहीं होगी ? अैसे राग की अेकता - मिथ्यात्व की गांठ जिसने नाश की (वड) दूज उगी, सम्यग्दर्शन रुपी दूज उगी, उसे राग-द्वेष का कमशः क्षय होगा डी. स्वभाव के आश्रय से सम्यग्दर्शन प्रगट किया, पीछे स्वभाव मेरा है, ऐसी अेकताबुद्धि से राग-द्वेष का नाश होगा डी. आडा..डा...! भाई ! ऐसी बात है. लोगो को कठिन पडता है. 'सोनगढ' का अैसा (है). 'सोनगढ' का नहीं है, प्रभु ! यड तो भगवान के घर का है ! आ..डा..डा...!

'सुभ-दुःख समान है...' क्या कहते हैं ? जब आत्मा ज्ञानानंद स्वभाव की अेकता के अनुभव से राग की अेकता की गांठ का नाश कर दिया, तो कमे कमे राग-द्वेष का

भी नाश हो जायेगा और राग-द्वेष का नाश होता है तब 'सुभ-दुःख समान है...' बाद में अनुकूल-प्रतिकूल कोई भी चीज हो तो उसे वीतरागभाव से समान भाव है. आडा..डा...! पहले सम्यग्दर्शन उत्पन्न हुआ, फिर राग-द्वेष का नाश करके वीतरागभाव उत्पन्न हुआ. वीतरागभाव यानी चरित्र. आ..डा..डा...! चरित्र प्रगट करने की यह पद्धति है. (लोग) तो बाह्य की किया - प्रवृत्ति की और व्रत पाते तो माने कि चरित्र हो गया ! अरे..रे...!

यहां आचार्य महाराज, 'प्रवचनसार' - त्रिलोकनाथ की वाणी ! परमात्मा महाविदेह में इरमाते थे वह यहां लाये हैं ! आ..डा...! भगवान का यह संदेश है, प्रभु ! जिनेश्वर त्रिलोकनाथ परमात्मा ! तेरी पर्याय में परद्रव्य को देकर 'यह मेरा है' ऐसी ममता (करता है) वह मिथ्यात्वभाव है. वह चीज तेरी नहीं, वह चीज उसकी है. वह चीज पर है, वह पर की है. वह चीज मेरी है, ऐसी मान्यता है वह मिथ्यात्वभाव है. आडा..डा...! पर चीज की ममता की दशा, मेरा पूर्ण स्वरूप प्रभु है, ऐसे आत्मा को प्रेम करके, जिसने पर की ममता थी उसका नाश किया, तो ग्रंथिभेद किया. आ..डा..डा...! सम्यग्दर्शन हुआ. बाद में सम्यग्दर्शन में जिस ज्ञायकभाव का ध्येय था, लक्ष्य (में आया था), दृष्टि (हुई) थी उसमें ओकाकार होकर राग-द्वेष का नाश कर दिया. राग-द्वेष का नाश होगा तो सम सुभ-दुःख होगा. अनुकूल-प्रतिकूल में समता - वीतरागता होगी. श्रामण्यपना प्रगट होगा. उसका नाम मुनिपना है. आडा..डा...! समज में आया ?

'सुभ-दुःख समान है ऐसे श्रवण परम मध्यस्थता...' परम मध्यस्थता (अर्थात्) वीतरागता. आ..डा..डा...! याहे तो शत्रु सर काटे तो भी समानभाव है और कोई प्रशंसा करे तो भी समानभाव है. आ..डा...! क्योंकि राग-द्वेष का नाश किया और वीतराग चरित्र प्रगट किया तो उसे परवस्तु में समान भाव आया. यह अनुकूल ठीक है और प्रतिकूल ठीक नहीं है, ऐसा नहीं (रहा), सब ज्ञेय हैं. ज्ञान में जाननेलायक ज्ञेय है. ऐसा वीतरागभाव प्रगट हुआ तो समानभाव आया. आ..डा...! यह श्रामण्यपना (है) !

'मध्यस्थता जिसका लक्षण है ऐसी श्रमण्यतामें...' देओ ! है ? 'ऐसी श्रमण्यतामें परिणामन होता है;...' साधुपने में यह परिणामन होता है. आडा..डा...! सम्यग्दर्शन में मिथ्यात्व का नाश होकर, सम्यग्दर्शन की पर्याय का परिणामन होता है और बाद में राग-द्वेष का नाश होकर चरित्र प्रगट होता है, यह चरित्रपना श्रमण्यपना का परिणामन है. साधु का परिणामन (है) वह चरित्र है. अरे..रे...! यह किया (पाती), नग्न हुआ, पंच

महाव्रत कोई यारित्र नहीं. आडा..डा...! समज में आया ? वस्त्रसहित (मुनि मानते हैं) वड तो कुर्विंग है. वस्त्रसहित मुनिपना कभी तीनकाल में होता नहीं. लेकिन जिसने ग्रंथिभेद करके स्वरूप की रमाइता करके यारित्र प्रगट किया, उसे बाह्य से नग्नदशा होती है, अभ्यंतर में पंच महाव्रत का विकल्प हो लेकिन वड कोई मुनिपना नहीं. नग्नपना या पंच महाव्रत का विकल्प मुनिपना नहीं.

मुनिपना 'मध्यस्थता जिसका लक्षण है...' है ? 'ऐसी श्रमइतामें परिशमन होता है;...' आ..डा..डा...! साधुपना बापू ! कोई अलौकिक यीज है ! दूकान छोड़ी, स्त्री-पुत्र छोड़े और साधु हो गया (वड) साधु है नहीं. समज में आया ? अंतर का मिथ्यात्व का त्याग करके, राग-द्वेष का त्याग होता है तब श्रमइपना प्रगट होता है. समज में आया ? है ?

'मध्यस्थता जिसका लक्षण है...' किसका ? श्रमइयपने के परिशमन में. यारित्र का परिशमन हुआ, समभाव... समभाव... समभाव... (हुआ). मध्यस्थता यानी वीतरागता 'जिसका लक्षण है ऐसी श्रमइतामें परिशमन होता है;...' जैसे साधुपने की दशा में पर्याय में वीतरागता की परिशति होती है. भाई ! दशा ! आडा..डा...! साधु किसे कहें ? वे पंच परमेष्ठी में मिले ! पंच परमेष्ठी ! शमो लोअे सव्व त्रिकालवर्ती अरहंताणं ! आ..डा...! शमो लोअे सव्व त्रिकालवर्ती साधूणं ! यह साधुपद (है), भाई ! जिसने राग की अकता तोडकर सम्यग्दर्शन प्रगट किया, बाह्य में स्वरूप में अकाग्र होकर, राग-द्वेष का नाश किया, इसका नाम श्रमइपना का परिशमन है. साधुपने की दशा यह है ! ऐसा आया न ? श्रमइपनाका परिशमन पंच महाव्रत और नग्नपना नहीं, वड तो बाह्य है. (नग्नपना) होता है, साधु हो तो उसकी ऐसी दशा होती है. लेकिन वड कोई यीज नहीं. वड मुनिपना नहीं है. आडा..डा...!

भाई ! अनंत काल हुआ, प्रभु ! अनादि... अनादि अनंत काल कोई भव बिना का भव रडा नहीं. इसके पडले भव... भव... भव... भव... भव... भव... भव... भव... भव... अनंत अनंत काल में अनंत भव किये. आडा..डा...! अनंत अनंत भव में भव बिना की कोई यीज रडी नहीं. भव में कभी आत्मज्ञान पाया नहीं. आडा..डा...! आत्मज्ञान पाने का यह उपाय है.

जो पर्याय में राग की अकता का स्वीकार है, पर्यायबुद्धि (है), उसे छोडकर सिद्धानंद

भगवान् शुद्ध आनंदकंद है, ऐसी दृष्टि का परिणामन होना उसका नाम सम्यग्दर्शन - ग्रंथि का भेद कलने में आता है और बाद में जो राग-द्वेष का मूल था, वह मूल जिसका कट गया, वृक्ष का मूल छेद दिया, बाद में पत्ते कितने काल रहेंगे ? और पत्ते तोड़े और मूल ऐसा ही रहा तो पंद्रह दिन, एक महीने में पेड़ उतरा हो जायेगा. समझ में आया ? राग की मंदता और बाह्य का त्याग किया वह तो मिथ्यात्व सहित का त्याग है, वह कोई (वास्तविक) त्याग नहीं. समझ में आया ? आडा..डा...! अरे..रे...! बहुत कठिन काम ! समाज में झूसद नहीं, आत्मा क्या है ? क्या होता है ? कैसी विपरीत श्रद्धा है ? कैसे अविपरीत श्रद्धा होती है ? (इसकी ખબર नहीं).

यहां कहते हैं कि, 'ऐसी श्रमणतामें परिणामन होता है;....' आ..डा..डा...! 'श्रीमद्' में आता है न ? 'श्रीमद्' में ! 'अेककी वियरतो वणी स्मशानमां, वणी पर्वतमां वाघ सिंहा संयोग जो, देह जाय पण माया थाय न रोममां, परममित्रनो जाणे पाम्या योग जो' देह मेरी यीज नहीं और देह मेरे में है नहीं और देह लेने तू आये तो (तू) मेरा मित्र है ! आ..डा..डा...! देह मेरी यीज नहीं और देह जिसे लेना हो तो ले जाओ, वह मेरा मित्र है. आ..डा..डा...! उसका नाम श्रमणपना चारित्र्यशा है. आडा..डा...! समझ में आया ?

'और उससे (श्रमण्यमें परिणामनसे)...' आडा..डा...! सम्यग्दर्शन होने के बाद राग-द्वेष के अभाव से समभाव प्रगट हुआ, उस श्रमण्य के परिणामन से. आडा..डा...! 'अनाकूलता जिसका लक्षण है...' आकूलता का अभाव है और अनाकूलता जिसका लक्षण है 'ऐसे अक्षय सुभकी प्राप्ति होती है.' अनंत आनंद, शांति की प्राप्ति होती है. आ..डा..डा...! ये धूल के - पैसे का सुभ नहीं, हां ! वह तो मूढ (शुव ने) माना है. पैसा मेरा, शरीर मांस-हड्डी है, यह तो मिट्टी है. आडा..डा...!

मुमुक्षु :- दाना आता है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- दाना-झाना आता नहीं. बालक होता है उसके पास पैसा नहीं है (झिर भी) दाना तो आता है. द्वा-तीन साल का बालक होता है न ? उसके पास पैसा है ?

प्रश्न :- युवान को लागू पडता है कि नहीं ?

समाधान :- युवान को भी वही लागू पडता है. आडा..डा...! पूर्व का पुण्य हो तो यीज मिलती है. उसमें कोई प्राप्त करता है ऐसी यीज है नहीं. आडा..डा...!

यहां तो कलते हैं... आ..डा..डा...! जिसने आत्मा शुद्ध विद्वानंद प्रभु की भेंट करके राग की ऐकता की भेंट तोड दी, वड कमशः राग-द्वेष का नाश करके, श्रामण्यपने की दशा दुई, एस श्रामण्यपने की दशा से अक्षय अनाकूल सुभ की प्राप्ति होगी. उसे अक्षय अनाकूल सुभ की प्राप्ति होगी ! आ..डा..डा...! सुभ तो प्रभु आत्मा में है. मूढ (जव ने) भोग में, पैसा में, पर में सुभ है, ऐसा मान रभा है. वड मिथ्यादृष्टि - मिथ्यात्व है.

‘आनंदधनज’ ने नहीं कडा ? ‘लडी लव्यता मोट्टे नाम’ तीनलोक के नाथ ऐसा कडे कि, यड लव्यजव है और मोक्ष जाने के लायक है. (अब) तुजे किसका मान याडिये ? दृष्टांत दिया है. और भगवान उसे ऐसा कडे कि, यड मिथ्यादृष्टि और मूढ है, (अब) तुजे किसका अपमान याडिये ? आडा..डा...! भले दुनिया (उसे बडा) माने. आडा..डा...!

यहां तो प्रभु ! सम्यग्दर्शन के अलावा यारित्र की दशा डोती है तब राग-द्वेष का नाश डोता है. सम्यग्दर्शन में राग-द्वेष की ऐकता का नाश डोता है और यारित्र में राग-द्वेष की अस्थिरता का नाश डोता है. समज में आया ? आडा..डा...! अरे...! आठ-आठ साल के बालक, मुनि डोकर केवलज्ञान लेने यड पडते हैं ! मेरा प्रभु मेरे पास है. आ..डा...! आडा..डा...! माता के पास जाकर आज्ञा मांगता है. सम्यग्दर्शन हुआ है बाढ में यारित्र अंगीकार करना है (तो) माता के पास (आज्ञा मागता है), माता ! जनेता ! तेरे पेट में सवा नव मडिने शरीर रडा, मैं नहीं. मैं तो आत्मा हूं. माता ! मुजे आज्ञा दो ! मैं तो वन में आत्मा के आनंद की साधना के यला जाता हूं ! आ..डा..डा...! माता ! तुजे ऐकबार रोना डो तो रो ले, अब जनेता नहीं करुंगा. फिर अवतार नहीं करुंगा. माता ! आज्ञा दे दो ! अंतर की यारित्रदशा, डां ! बाह्य की (नहीं). आडा..डा...!

‘गजसुकुमाल’ ‘श्रीकृष्ण’ के भाई ! वासुदेव तीन षंड के धनी ! देव की आराधना करके पुत्र हुआ. उनकी माता को श्रीकृष्ण हुआ ये लेकिन वड तो तुरंत डी ग्वाले के देने थे. बाढ में बालक नहीं हुआ तो ईच्छा रड गई कि, मुजे पुत्र याडिये. एसलिये ‘श्रीकृष्ण’ ने देव का आराधन किया. मेरी माता को पुत्र याडिये. ‘गजसुकुमार’ आये. गज नाम डायी, सुकुमाल नाम तलवा. सुकुमाल जैसा शरीर (था). ‘श्रीकृष्ण’ को उन पर बडुत प्रेम है. डायी पर बैठकर भगवान के पास दर्शन करने जाते थे. ‘गजसुकुमाल’ ‘श्रीकृष्ण’ की गोद में बैठे थे. उसमें ऐक सोनी की लडकी थी. गिल्ली-दंडे से खेल रडी

थी. बहुत सुंदर ! (उसे देखकर कडा), 'कन्या को अंतःपुर में ले जाओ, गजसुकुमाल की शादी करनी है.' 'गजसुकुमार' सुनते हैं. वे भगवान के पास जाते हैं. भगवान तीनलोक ने नाथ 'नेमिनाथ' भगवान की वाणी सुनते हैं. (सुनते ही कडते हैं), प्रभु ! मैं आप के पास मुनिपना अंगीकार करना चाहता हूँ, मेरे स्वरूप में रमणता करना चाहता हूँ, आ...डा..डा...!

(हिर) माता के पास आते हैं (और कडते हैं), 'मुझे जाने दो, मैं तो अब चारित्र्यशा (प्रगट करने) अंतर में आनंद में रमणता करने जाता हूँ.' यह चारित्र्य है, डां ! आडा..डा...! माता कडती है, 'बेटा ! तुने जो रास्ता लिया है वह मुझे भी डो ! जाओ ! तूने जो रास्ता लिया है, वह रास्ता मुझे भी देना है.' आडा..डा...! 'गजसुकुमाल' मुनि डोते हैं.. आ..डा..डा...! तुरत ही भगवान की आज्ञा (लेते हैं), प्रभु ! यह तो राग-द्वेष का नाश करते हैं (आया उसकी बात चलती है).

'द्वारिका' के स्मशान में जाते हैं. शरीर गजसुकुमाल ! डायी के तलवे जैसा (कोमल) ! बारडवी पडिमा लेकर भडे रहे ! (वडां) लडकी का बाप आता है. अरे...! मेरी लडकी को अंतःपुर में ले गये, उसे अब कौन लेगा ? यह तो साधु डो गया. स्मशान में राभ थी न ! (उसमे) पानी डालकर (उसकी) पघडी (बनाकर उनके सर पर रखकर) अग्नि लगाई ! (यडां 'गजसुकुमाल') अंतर में आनंद में उतर गये ! आनंद में उतरते हैं, उपसर्ग रहित डोकर केवलज्ञान डोता है. स्मशान में केवलज्ञान (डोता है) ! अरे...! अंदर भगवान भरा है ! आ..डा...! भरा डुआ घडा डोता है, वह छलकता है ! वैसे अंदर भगवान भरा डुआ घडा है ! अनंत ज्ञान, दर्शन, आनंद से भरा प्रभु है, उसकी दृष्टि और अेकाग्रता डोती है तो छलक जाते हैं, बाडर पर्याय में वीतरागता आती है ! आ..डा..डा...! इसका नाम श्रामण्यपना है. आडा..डा...!

इस श्रामण्यपने के कारण 'अनाकुलता जिसका लक्षण है ऐसे अक्षय सुभकी प्राप्ति डोती है.' आडा..डा...! अनंत आनंद प्राप्त डोता है. सम्यग्दर्शन में आनंद की प्राप्ति डुई लेकिन (आनंद) थोडा (है) और राग-द्वेष रहित जो (आनंद) की प्राप्ति डुई तो अनंत सुभ की प्राप्ति डुई. समज में आया ? जो अंदर में अनंत सुभ है, वह पर्याय में अनंत सुभ आ गया ! आडा..डा...! श्रामण्यपने के कारण जैसा अक्षय सुभ मिलता है. अकेले सम्यग्दर्शन से भी अक्षय सुभ की प्राप्ति नहीं डोती. आ..डा..डा...! अंदर में रमणता

करते करते... 'निजपद रमे सो राम कहीअे' निज स्वरूप में रमे वह राम - आत्मराम. राग में रमे उसे हराम कहीअे. आडा..डा...! समज में आया ? औसी दशा प्रगट करके अनंत सुभ की प्राप्ति होती है.

'एससे (औसा कडा है कि) मोडरूपी ग्रंथिके छेदनेसे अक्षय सौभ्यरूप इल होता है.' लो ! उसका इल यड (आता है). आ..डा...! मोड की ग्रंथि का नाश करके... नाश नास्ति से कडा है. अस्ति से कहे तो स्वभाव का अनुभव करके, सम्यग्दर्शन हुआ. बाद में रागद्वेष का नाश करते हैं और फिर अक्षय सुभ की प्राप्ति होती है. आडा..डा...!

'अब, अेकाग्रसंयेतन जिसका लक्षण है,...' जिसे अेक अग्र ध्रुव नित्यानंद प्रभु (का) आलंबन है. अेकाग्रसंयेतन (अर्थात्) ध्रुव का आलंबन लेकर संयेतन (अर्थात्) ध्रुव का अनुभव करते हैं. अनुभव पर्याय में होता है लेकिन ध्रुव की ओर के लक्ष्य से (होता है). क्या कडा ?

जो ध्रुव यीज है उसका अनुभव नहीं होता, अनुभव पर्याय में होता है. लेकिन पर्याय में जो राग का अनुभव था, ध्रुव के अवलंबन से वीतराग परिणति का अनुभव हुआ. वेदन में परिणति - पर्याय आती है, वेदन में ध्रुव नहीं आता. अरे...! औसी बातें...! समज में आया ?

यहां ये कडा कि, 'अेकाग्रसंयेतन जिसका लक्षण है, औसा ध्यान आत्मामें अशुद्धता नहीं लाता...' आ..डा..डा...! भगवान पूर्णानंद का नाथ प्रभु ! उसके ध्यान से शुद्धता उत्पन्न होती है, अशुद्धता नहीं आती. समज में आया ? पर की ओर के ध्यान से मलिनता उत्पन्न होती है. आर्त और रौद्रध्यान से मलिनता, दुःख उत्पन्न होता है. आडा..डा...! भगवानआत्मा के ध्यान से सुभ उत्पन्न होता है. है ? 'ध्यान आत्मामें अशुद्धता नहीं लाता...' आडा..डा...! आर्त और रौद्रध्यान करने तो आता है. कडते हैं कि, तुजे ध्यान आता है, राग की अेकता का ध्यान आता है, अब स्वभाव की अेकता का ध्यान करना वह (धर्म) ध्यान है. आडा..डा...!

'अेकाग्र रिंता निरोधी ध्यानम्' अेक अेकरूप अणंड ज्ञायकभाव ! आडा..डा...! परमें से सुभबुद्धि तो ग्रंथिभेद हुआ तब से उड गई. सम्यग्दृष्टि को भले यकवर्ती के राज में पडा डो, कोड अप्सराअें एन्द्र को डो, लेकिन पर में सुभबुद्धि मिथ्यात्व का नाश हुआ (तब डी) उड गई. सम्यग्दर्शन हुआ तो पर में सुभबुद्धि तो उड गई. आडा..डा...!

छ्यानवे उजार स्त्रीयां डो, यकवर्ती का राज डो, कोडो अप्सराओं डो (झिर ली) उसमें सुभ है, ऐसी बुद्धि नाश डो गઈ. मेरे में आनंद है, मैं अतीन्द्रिय आनंद का निधान हूं... समज में आया ? ऐसी सुभबुद्धि अपने में डुई तो परमें से सुभबुद्धि का नाश डो गया. आडा..डा...! शरीर सुंदर (डो), डेल डोती है न ? डेल ! उसके जैसा शरीर डो. लेकिन वड मिट्टी है, प्रभु ! यड तो मांस, डडी है. आडा..डा...! मिथ्यात्व में उसका जो आकर्षण था कि, ओ.डो...! वड आकर्षण सम्यग्दर्शन में छूट जाता है. समज में आया ? आडा..डा...!

संवत १६६८ की बात है. दीक्षा लेने से पडले (की बात है). डम दुकान से 'भावनगर' आये थे. यडां 'भावनगर' है न ? वडां आये थे तो वडां 'ध्रुव' का नाटक था. अन्यमति में ध्रुव (आता) है न ? उसका नाटक था. १८६८ की साल की बात है. ६६ वर्ष (डुंओ). नाटक में वैराग्य बडुत था. डम डेजे थे. ध्रुव था उसका पिता था, माता गुजर गई थी. उसने दीक्षा ले ली थी. अन्यमति का साधु (डो गया). नाटक में वन में ध्यान में बैठे थे. उसमें उपर से अप्सराओं आती हैं. अप्सराओं ! ललयाती है. राजकुमार है न ? अरे...! ध्रुव ! डेजो डमारे शरीर कितने कोमल है, सुंदर है, मकपन जैसा है, डमारा यडेरा ऐसा है, भाषा ऐसी है.. (ऐसा कडकर) बडुत ललयाया. नाटक में ऐसा था ! ध्रुव कडता है, डे माता ! तुम मुजे ललयाने आयी डो, मुजे यद्वि और भव डोंगे तो तेरी कोंज में आडंगां, दूसरी बात है नडीं. ऐसा तो नाटक में था, डां ! यड तो १६६८ की साल की बात है, ६६ वर्ष पडले की बात है. नाटक ली डेजे हैं, झिस्म ली डेजी हैं. बडुत डेजा है. आडा..डा...! उस वक्त का वैराग्य....!

वन (द्विजाया था). (अप्सराओं) ललयाती हैं. उपर से रस्सी से (आती है). यड जवाब डेता है, 'माता ! तेरा शरीर बडुत सुंदर है. बात ऐसी है माता ! मुजे कदचित् भव करने डोंगे तो तेरी कूज में आडंगा, दूसरी बात रहने डे !' ऐसा तो नाटक में (आता) था ! आडा..डा...! समज में आया ? आडा..डा...!

वैसे यडां कडते हैं कि, जिसे अंदर आत्मा का ज्ञान और भान डोकर राग-द्वेष का नाश डुआ... आडा..डा...! उसे आत्मा का अेकाग्र ध्यान डोता है. अनाद्वि से राग और द्वेष का आर्त, रौद्र ध्यान था (वड छूटकर) धर्मी को अंतर का ध्यान डोता है. आ..डा...! है ? अेकाग्र (अर्थात्) 'जिसका अेक डी विषय (आलंबन) डो ऐसा.' ध्रुव डी आलंबन

अथैकाग्रसंचेतनलक्षणं ध्यानमशुद्धत्वमात्मनो नावहतीति निश्चिनोति -
 जो खविदमोहकलुसो विसयविरक्तो मणो गिरुंभित्ता।
 समवद्विदो सहावे सो अप्पाणं हवदि झादा।।१९६।।
 यः क्षपितमोहकलुषो विषयविरक्तो मनो निरुध्य।
 समवस्थितः स्वभावे स आत्मानं भवति ध्याता।।१९६।।

अथ निजशुद्धात्मैकाग्रयलक्षणध्यानमात्मनोऽत्यन्तविशुद्धिं करोतीत्यावेदयति - जो
 खविदमोहकलुसो यः क्षपितमोहकलुषः, मोहो दर्शनमोहः कलुषश्चारित्रमोहः, पूर्वसूत्रद्वयकथितक्रमेण
 क्षपितमोहकलुषो येन स भवति क्षपितमोहकलुषः। पुनरपि किंविशिष्टः। विसयविरक्तो मोहकलुष-
 रहितस्वात्मसंवित्तिसमुत्पन्नसुखसुधारसास्वादबलेन कलुषमोहोदयजनितविषयसुखाकारङ्क्षाररहितत्वा-

हवे, ओकाग्र संचेतन जेनुं लक्षांश छे अेवुं ध्यान आत्माने अशुद्धता लावतुं नथी अेम
 नक्की करे छे :-

जे मोहमण करी नष्ट, विषयविरक्त थई मन रोकने,
 आत्मस्वभावे स्थित छे, ते आत्माने ध्यानार छे. १८६.

है. ध्रुव स्वरूप जो भगवान पूर्ण...! वड ध्रुव वडां औसा भोला था और यडां यड ध्रुव
 है. आपडे वैष्णव में आता है. ध्रुव प्रद्व्लाद को भगवान ने अविनाश पद द्दिया. सभ
 सुना है, सभ पढा है. आ...डा...!

(यडां तो) यड ध्रुव (है), नित्यानंद प्रभु जो ध्रुव आत्मा है उसकी ओकाग्रता करने
 से अनंत अक्षय सुभ की प्राप्ति होती है, जो ध्रुव में है. ध्रुव जिसका ध्येय है, ध्रुव
 जिसका आलंबन है, ध्रुव जिसका आश्रय है. आ...डा...डा...!

आठ वर्ष के राजकुमार भी, जिन्हें मछिने की अबजो की कमाई होती है, वे भी

આત્મનો હિ પરિક્ષિતમોહકલુષસ્ય તન્મૂલપરદ્રવ્યપ્રવૃત્યભાવાદ્વિષયવિરક્તત્વં સ્યાત; તતોઽધિકરણભૂતદ્રવ્યાન્તરાભાવાદુદધિમધ્યપ્રવૃત્તૈકષોતપતત્રિણ ઇવ અનન્યશરણસ્ય મનસો નિરોધઃ સ્યાત; તતસ્તન્મૂલચ્ચલત્વવિલયાદનન્તસહજચૈતન્યાત્મનિ સ્વભાવે સમવસ્થાનં સ્યાત્ । તત્તુ સ્વરૂપપ્રવૃત્તાનાકુલૈકાગ્રસંચેતનત્વાત્ ધ્યાનમિત્યુપગીયતે । અતઃ સ્વભાવાવસ્થાનરૂપત્વેન ધ્યાનમાત્મનો-ઽનન્યત્વાત્ નાશુદ્ધત્વાયેતિ ।।૧૯૬।।

દ્વિષયવિરક્તઃ । પુનરપિ કથંભૂતઃ । સમવદ્વિદો સમ્યગવસ્થિતઃ । ક્વ । સહાવે નિજપરમાત્મદ્રવ્યસ્વભાવે । કિં કૃત્વા પૂર્વમ્ । મળો ણિરુંભિતા વિષયકષાયોત્પન્નવિકલ્પજારૂપં મનો નિરુદ્ધ્ય નિશ્ચલં કૃત્વા । સો અપ્પાણં હવદિ જ્ઞાદા સ એવંગુણયુક્તઃ પુરુષઃ સ્વાત્માનં ભવતિ ધ્યાતા । તેનૈવ શુદ્ધાત્મ-ધ્યાનેનાત્યન્તિકીં મુક્તિલક્ષણાં શુદ્ધિં લભત ઇતિ । તતઃ સ્થિતં શુદ્ધાત્મધ્યાનાજીવો વિશુદ્ધો ભવતીતિ । કિંચ ધ્યાનેન કિલાત્મા શુદ્ધો જાતઃ તત્ર વિષયે ચતુર્વિધવ્યાખ્યાનં ક્રિયતે । તથાહિ-ધ્યાનં ધ્યાનસન્તાનસ્તથૈવ ધ્યાનચિન્તા ધ્યાનાન્વયસૂચનમિતિ । તત્રૈકાગ્રચિન્તાનિરોધો ધ્યાનમ્ । તચ્ચ શુદ્ધાશુદ્ધરૂપેણ દ્વિધા । અથ ધ્યાનસન્તાનઃ કથ્યતે - યત્રાન્તર્મૂહર્તપર્યન્તં ધ્યાનં, તદનન્તર-

અન્વયાર્થ :- (યઃ) જે (ક્ષપિતમો હકલુષઃ) મોહમળનો ક્ષય કરી, (વિષયવિરક્તઃ) વિષયથી વિરક્ત થઈ, (મનઃ નિરુદ્ધ્ય) મનનો નિરોધ કરી, (સ્વભાવે સમવસ્થિતઃ) સ્વભાવમાં સમવસ્થિત છે, (સઃ) તે (આત્માનં) આત્માને (ધ્યાતા ભવતિ) ધ્યાનાર છે.

(સબ કુછ) છોડકર નીકલ જાતે હૈં. અંતર કા સ્વાદ જિસે આયા, જિસને ગ્રંથિભેદ હોકર સમ્યગ્દર્શન મેં આત્મા કે આનંદ કા સ્વાદ ચખા... આ..હા...! (બાદ મેં) ભલે રાગ મેં હો, પરંતુ અંતર આનંદ સ્વાદ દેખા.. આ..હા...! અબ કહીં ભી રુચિ જમતી નહીં. અસ્થિરતા હોતી હૈ, રાગ હોતા હૈ, લેકિન સુખબુદ્ધિ નહીં હોતી. આત્મા કે ધ્યાન મેં જોર રહતા હૈ. આ..હા..હા...! સમજ મેં આયા ?

‘ઐસા ધ્યાન આત્મામેં અશુદ્ધતા નહીં લાતા....’ ૧૮૬ (ગાથા).

મન્તમૂહૂર્તપર્યન્તં તત્ત્વચિન્તા, પુનરપ્યન્તમૂહૂર્તપર્યન્તં ધ્યાનં, પુનરપિ તત્ત્વચિન્તેતિ પ્રમત્તાપ્રમત્તગુણસ્થાન-વદન્તમૂહૂર્તેઽન્તમૂહૂર્તે ગતે સતિ પરાવર્તનમસ્તિ સ ધ્યાનસન્તાનો ભણ્યતે। સ ચ ધર્મ્યધ્યાનસંબન્ધી। શુક્લધ્યાનં, પુનરુપશમશ્રેણિક્ષપકશ્રેણ્યારોહણે ભવતિ। તત્ર ચાલ્પકાલત્વાત્પરાવર્તનરૂપધ્યાનસન્તાનો ન ઘટતે। ઇદાનીં ધ્યાનચિન્તા કથ્યતે - યત્ર ધ્યાનસન્તાનબદ્ધયાનપરાવર્તો નાસ્તિ, ધ્યાસસંબન્ધિની ચિન્તાસ્તિ, તત્ર યદ્યપિ ક્વાપિ કાલે ધ્યાનં કરોતિ તથાપિ સા ધ્યાનચિન્તા ભણ્યતે। અથ ધ્યાનાન્વયસૂચનં કથ્યતે - યત્ર ધ્યાનસામગ્રીભૂતા દ્વાદશાનુપ્રેક્ષા અન્યદ્વા ધ્યાનસંબન્ધિ સવેગવૈરાગ્ય-વચનં વ્યાખ્યાનં વા તત્ ધ્યાનાન્વયસૂચનમિતિ। અન્યથા વા ચતુર્વિધં ધ્યાનવ્યાખ્યાનં - ધ્યાતા ધ્યાનં ફલં ધ્યેયમિતિ। અથવાર્તરૌદ્રધર્મ્યશુક્લવિભેદેન ચતુર્વિધં ધ્યાનવ્યાખ્યાનં તદન્યત્ર કથિતમાસ્તે।

॥૧૯૬॥

ટીકા :- મોહમળનો જેણે ક્ષય કર્યો છે એવા આત્માને, મોહમળ જેનું મૂળ છે એવી પરદ્રવ્યપ્રવૃત્તિનો અભાવ થવાથી વિષયવિરક્તતા થાય છે; તેથી (અર્થાત્ વિષયવિરક્તતા થવાથી), સમુદ્રના મધ્યમાં રહેલા એક વહાણના પંખીની માફક, અધિકરણભૂત દ્રવ્યાંતરોનો અભાવ થવાને લીધે જેને અન્ય કોઈ શરણ રહ્યું નથી એવા મનનો નિરોધ થાય છે (અર્થાત્ જેમ સમુદ્રના મધ્યમાં રહેલા કોઈ એકાકી વહાણના ઉપર બેઠેલા પંખીને તે વહાણ સિવાય અન્ય કોઈ વહાણોનો, વૃક્ષોનો કે ભૂમિ વગેરેનો આધાર નહિ રહેવાને લીધે બીજું કોઈ

જો ખવિદમોહકલુસો વિસયવિરત્તો મળો ગિરુંભિતા।
સમવદ્વિદો સહાવે સો અપ્પાણં હવદિ જ્ઞાદા।।૧૯૬।।

જે મોહમલ કરી નષ્ટ, વિષયવિરક્ત થઈ, મન રોકીને,
આત્મસ્વભાવે સ્થિત છે, તે આત્માને ધ્યાનાર છે. ૧૯૬.

ટીકા :- જિસને મોહમલકા ક્ષય ક્રિયા હૈ...? (અર્થાત્) મિથ્યાત્વ ઔર રાગ-દ્વેષાદિ

શરણ નહિ રહેવાથી તે પંખી ઊડતું અટકી જાય છે, તેમ વિષયવિરક્તતા થવાથી મનને આત્મદ્રવ્ય સિવાય કોઈ અન્ય દ્રવ્યોનો આધાર નહિ રહેવાને લીધે બીજું કંઈ શરણ નહિ રહેવાથી મન નિરોધ પામે છે); અને તેથી (અર્થાત્ મનનો નિરોધ થવાથી), મન જેનું મૂળ છે એવી ચંચળતાનો વિલય થવાને લીધે અનંત સહજ-ચૈતન્યાત્મક સ્વભાવમાં સમવસ્થાન થાય છે. તે સ્વભાવસમવસ્થાન તો સ્વરૂપમાં પ્રવર્તતું, અનાકુળ, એકાગ્ર સંચેતન હોવાથી તેને ‘ધ્યાન’ કહેવામાં આવે છે.

આથી (એમ નક્કી થયું કે) ધ્યાન સ્વભાવસમવસ્થાનરૂપ હોવાને લીધે આત્માથી અનન્ય હોવાથી અશુદ્ધતાનું કારણ થતું નથી. ૧૮૬.

કા ક્ષય ક્રિયા હૈ. આહા..હા...! ‘એસે આત્માકે,...’ એસે આત્મા કે ‘મોહમલ જિસકા મૂલ હૈ એસી પરદ્રવ્યપ્રવૃત્તિકા અભાવ હોનેસે...’ પરદ્રવ્ય કી પ્રવૃત્તિ, રાગાદિ કા ઉસમેં અભાવ હૈ. આહા..હા...! પુણ્ય ઔર પાપ કે રાગભાવ મેં પ્રવૃત્તિ થી વહ અંતર સ્વરૂપ મેં એકાગ્ર હોને સે વહ પ્રવૃત્તિ રુક ગઈ. અંદર મેં પરદ્રવ્ય કી પ્રવૃત્તિ રુક ગઈ. પરદ્રવ્ય (યાની) યહ બાહર કી ક્રિયા નહીં, હાં ! આ..હા...! પુણ્ય ઔર પાપ કા રાગ (થા) ઉસમેં પ્રવૃત્તિ થી (ઉસકા) અભાવ હોને સે. ઉસકા અભાવ હો ગયા.

‘વિષયવિરક્તતા હોતી હૈ;...’ ઉસકો અંતર મેં વિષય કી વિરક્તતા હોતી હૈ. યહાં તો સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક કી બાત હૈ. એસે હી સ્ત્રી કા વિષય છોડે ઇસલિયે બ્રહ્મચારી હૈ, એસા હૈ નહીં. આજીવન શરીર સે બ્રહ્મચર્ય પાલે તો વહ તો સ્પર્શ કે વિષય કી એક ક્રિયા છોડી. વહ નહીં. યહાં તો બ્રહ્મ નામ ભગવાનઆત્મા ! બ્રહ્મચર્ય (અર્થાત્) બ્રહ્માનંદ કા નાથ મેં ચરના, રમના બ્રહ્મચર્ય હૈ. સમજ મેં આયા ? એસી બારેં હેં, ભાઈ ! પ્રત્યેક બાત મેં ફર્ક હૈ. આદમી કહતે હેં ન ? ‘આણંદ કહે પરમાનંદા, માણસે માણસે ફેર, એક લાખે તો ન મળે એક તાંબિયાના તેર’ વૈસે વીતરાગ કહતે હેં કિ, તેરી ઔર મેરી પ્રત્યેક બાત મેં ફર્ક હૈ, પ્રભુ ! આહા..હા...! પ્રત્યેક ભાવ મેં, ન્યાય મેં ફર્ક હૈ. આહા..હા...!

‘પરદ્રવ્યપ્રવૃત્તિકા અભાવ હોનેસે...’ પર મેં રાગ ઔર દ્વેષ કી પ્રવૃત્તિ રુક ગઈ તો અંદર મેં વિષયવિરક્તતા હો ગઈ. રાગ-દ્વેષ કા વિષય થા ઉસસે વિરક્તતા હો ગઈ. ‘(ઉસસે અર્થાત્ વિષય વિરક્ત હોનેસે),....’ આહા..હા...! અબ એક દષ્ટાંત (દેતે હેં).

વિશેષ લેંગે....

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

आसो सुठ ७, शुक्रवार ता. २८-०८-१९७८

गाथा - १८६, १८७

प्रवचन नंबर-१८४

‘प्रवचनसार’ १८६ गाथा. टीका झीर से (लेते हैं). ‘जिसने मोहमलका क्षय किया है...’ आडा..डा...! क्या (कहते हैं) ? आत्मा शुद्ध आनंदघन सखिदानंद प्रभु ! उसकी दृष्टि (करके), उसकी दृष्टि में शुद्ध आत्मा को ग्रहण कर, जिसने मोह नाम मिथ्यात्वमल का नाश किया है. आडा..डा...! शुद्ध चैतन्यघन, जो राग हया, दान या काम, क्रोध का परिणाम है, उस राग की अकेताबुद्धि है वह मोहमल - मिथ्यात्व भाव है. आडा..डा...! समझ में आया ? इस मोहमल का जिसने नाश किया. इसका अर्थ कि, राग की अकेता तोड दी और चैतन्य शुद्ध स्वभाव में अकेता प्रगट की, उसने मोहमल का नाश किया. यह करना है, ऐसा कहते हैं. आडा..डा...! जन्म-मरण से, यौरासी के अवतार से निकलना डो, प्रभु ! (तो यह करना डोगा).

आ..डा...! ‘मोहमलका क्षय किया है...’ उपशम किया है, यह शब्द नहीं (दिया). आडा..डा...! आचार्य के शब्द तो देओ ! ‘क्षय किया है...’ (लेकिन) पंचमकाल है न ? पंचमकाल के प्राणी को आप समजाते डो, प्रभु ! आत्मा है कि नहीं ? आत्मा कहां पंचमकाल में आ गया है ? आत्मा तो अंदर खिदानंद भगवान भिन्न है. अतीन्द्रिय अमृत का सागर (है). आडा..डा...! कहते हैं कि, पंचमकाल में वर्तमान में भी श्रोता ऐसा मिला कि उसे गुरुने समजाया कि, प्रभु ! राग का कण भी तेरी यीज है, ऐसी मान्यता मिथ्यात्व है. परवस्तु तो (भिन्न ही है). पैसा मेरा, शरीर मेरा वह तो कहीं दूर रह गया. आडा..डा...! यहां तो राग का कण आये, शुभ-अशुभ कोई भी राग (डो), उससे अकेत्व मानना, त्रिकाही शुद्ध पवित्र के साथ अपवित्र राग का अकेत्व मानना, यह मिथ्यात्व रूपी मडा

મોહમલ છે. આહા..હા...! અથવા મહા મોહરૂપી મૈલ છે. આહા..હા...!

ઇસકા જિસને ક્ષય ક્રિયા છે. ભાષા દેખો ! પ્રભુ ! આપ પંચમકાલ કે પ્રાણી કો કહતે હો ઓર આપ પંચમકાલ કે સંત હો તો ક્ષય ક્રિયા ? ક્ષય તો તીર્થંકર કે સમીપ ક્ષય હોતા છે. સુન તો સહી, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ! જૈસે બરફ કી પાટ હોતી હૈ ન ? પચાસ મણ કી. 'મુંબઈ' મેં બહુત હોતી હૈ. 'બેંગલોર' મેં નહીં, 'મુંબઈ' મેં પચાસ-પચાસ મણ કી બરફ કી પાટ લે જાતે હેં. દેખા હૈ. ખટારે મેં લે જાતે હેં ન ? વૈસે યહ ભગવાન અનંત શાંતિ ઓર અનંત આનંદ કી પાટ અંદર હૈ !! સમજ મેં આયા ? અરે...! (ઐસી) બાત કભી સુની નહીં, સોચી નહીં. કરનેલાયક તો યહ હૈ.

યહાં તો આચાર્ય ને ઐસે કહા કિ, ભલે ક્ષયોપશમ (સમકિત) હો તો ભી ઉસે ક્ષય ક્રિયા, ઐસા હમ તો કહતે હેં. (શ્રોતા :- ક્ષય હોનેવાલા હી હૈ). ક્ષય હોનેવાલા હી હૈ ઓર ઉસે કેવલજ્ઞાન હોગા. આ..હા..હા...! ત્રીનલોક કા નાથ ચૈતન્યમૂર્તિ ઝળહળ જ્યોતિ ચૈતન્યસૂર્ય ચૈતન્યચંદ્ર શીતલ શાંત (બિરાજમાન હૈ). આ..હા...! લોગસ્સ મેં આતા હૈ. લોગસ્સ ક્રિયા હૈ કિ નહીં ? લોગસ્સ ! શ્વેતાંબર, સ્થાનકવાસી મેં બહુત આતા હૈ. 'ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા, આઈચ્યેસુ અહિયં પચાસયરા' લોગસ્સ આતા હૈ ન ? લોગસ્સ ! ચૌબીસ તીર્થંકર કી સ્તુતિ (હૈ). 'એવં મએ અભિથુઆ, વિહુયરયમલા પહીણજરમરણા; ચઉવીસં પિ જિણવરા, તિત્થયરા મે પસીયંતુ. કિત્તિયવંદિયમહિયા, જે એ લોગસ્સ ઉત્તમા સિદ્ધા; આરુગબોહિલાભં, સમાહિવરમુત્તમં દિંતુ. ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા,' ચંદ્ર કી જો શીતલતા હૈ ઉસસે ભી ભગવાનઆત્મા કી શીતલતા અંદર અનંતગુની હૈ. વહ રૂપી હૈ, યહ અરૂપી હૈ. લેકિન ઉસકે અર્થ કી કહાં (ખબર હૈ), પહાડા બોલે જાતે હેં. 'લોગસ્સ ઉજ્જોઅગરે, ધમ્મતિત્થયરે...' અર્થ કી ખબર નહીં.

મુમુક્ષુ :- ઐસે હી ધર્મ હોતા હોગા.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ધર્મ કહાં હોતા હૈ, માનતે થે (ધર્મ હોતા હૈ). (હમ તો) દસ સાલ કી ઉમ્ર મેં પૂરી સામાયિક કરતે થે. પહાડા.. પહાડા...!

'ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા' પ્રભુ ! વહાં સિદ્ધ કી બાત હૈ. લેકિન આત્મા ઐસા હૈ. 'ચંદ્રેસુ નિમ્મલયરા' (અર્થાત્) ચંદ્ર સે ભી નિર્મલ. 'આઈચ્યેસુ અહિયં પચાસયરા' (અર્થાત્) આદિત્ય જો સૂર્ય. આદિત્ય યાની સૂર્ય. 'આઈચ્યેસુ અહિયં પચાસયરા' આપ તો અધિક પ્રકાશ કે કરનેવાલે હો, પ્રભુ ! આહા..હા...! 'સાગરવરગંભીરા,....' લોગસ્સ ક્રિયા થા ? 'સાગરવરગંભીરા'

(अर्थात्) जैसे सागर की गंभीरता का पार नहीं, वैसे प्रभु ! तेरे स्वभाव की गंभीरता का पार नहीं. आ..डा...!

जिसने अपने चंद्र से निर्मल ऐसा स्वभाव (प्राप्त किया). 'आर्ष्येसु' सूर्य से भी अधिक प्रकाशमान जैसे भगवानआत्मा को जिसने दृष्टि में लेकर अनुभव किया उसने मोहमल का क्षय किया. आडा..डा...! समज में आया ? सूक्ष्म बात (है), भाई ! यह तो वीतराग का मार्ग और धर्म की शरूआत कहां से होती है, यह बात है. क्या, धन, व्रत, भक्ति, पूजा धमाक करे...! 'धामे धूम धमाधम यवी, ज्ञानमार्ग रघो दूर' ओ..डो...! रथयात्रा निकाली, गजरथ निकाला, ब्रह्मचर्य लिया हो तो उसकी यात्रा निकालते हैं. क्या है लेकिन ? शादी करे तो भी बाजा ! ब्रह्मचर्य ले तो भी बाजा ! लेकिन मूल यीज तो रह गई. समज में आया ?

मुमुक्षु :- व्यवहार..

पूज्य गुरुदेवश्री :- व्यवहार करते करते धूल होता है. राग करते करते अरागी समकित होता है, ऐसा ? लडसून जाते जाते कस्तुरी की उकार आये !

मुमुक्षु :- लडसून गरीब आदमी की कस्तुरी है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- उसे कस्तुरी की उकार नहीं आती, कस्तुरी जैसा छिपता है. लडसून... लडसून बोकणा में (डालते हैं). बोकणा में लडसून डालते हैं. फिर टूकडे करके तेल में, घी में (छोंकते हैं). वह लडसून का बोकणा भूब तो फिर कस्तुरी का उकार उसमें से आता है ? उसे तो मिरगी की तीजी उकार आये तो अंदर से गला जले. आ..डा...! ओ..ई...! आडा..डा...! मोहक्षय किया वह शुभभाव से क्षय होता है ?

आज अेक प्रश्न आया है. 'सनावट' के (अेक मुमुक्षु का प्रश्न आया है). 'जयपुर' महाविद्यालय में पढते हैं, लडके बहुत छोशियार हो गये हैं. नये पंडित होंगे. उसका पत्र आया है कि, लोग ऐसा कहते हैं कि, शुद्ध उपयोग मुनि को सातवें (गुणस्थान में) होता है. नीचे शुद्ध उपयोग होता है, उसका आचार्य का आधार दीजिये. आचार्य के सिवा और किसी का नहीं. 'टोडरमल' का, 'बनारसीदास' का (कहा हुआ नहीं). क्योंकि बयाव करने को क्या करना ? (दीक्षा) ले ली और 'सोनगढ' से धर्म ऐसा निकला कि, राग से रहित शुद्ध उपयोग में धर्म होता है. आ..डा...!

'दुविअम्पि मोक्ष' कहा न ? 'दुविअम्पि मोक्ष' निश्चय से ध्यान में (होता है), तो

ધ્યાન કૌન-સા ? રાગ કા ધ્યાન ? આહા..હા...! 'દ્રવ્યસંગ્રહ' મેં ૪૭ ગાથા મેં હૈ. આહા..હા...! ધ્યાન અંદર એકાગ્ર હોતા હૈ. શુદ્ધ ચૈતન્ય કી દૃષ્ટિ કરકે ઉસમેં એકાગ્ર હોતા હૈ તો વિકલ્પ ટૂટ જાતા હૈ. વિકલ્પ ટૂટ જાતા હૈ તો મિથ્યાત્વ કા નાશ હોતા હૈ. મહામોહ કા નાશ હુઆ, ઉસને મોહ કા ક્ષય ક્રિયા. ક્ષય (અર્થાત) મૂલમેં સે નાશ ક્રિયા. અબ મોહ ઉત્પન્ન હોગા નહીં. આ..હા...!

'એસે આત્માકે...' હૈ ? યહ કોઈ કથા નહીં હૈ, યહ તો ભગવાન કી વાણી હૈ. થોડે શબ્દ મેં બહુત ભરા હૈ ! આહા..હા...! 'જિસને મોહમલકા ક્ષય ક્રિયા હૈ એસે આત્માકે, મોહમલ જિસકા મૂલ હૈ....' મિથ્યાત્વ જિસકા મૂલ હૈ. 'એસી પરદ્રવ્યપ્રવૃત્તિકા અભાવ હોનેસે...' પરદ્રવ્ય કી પ્રવૃત્તિ કા અભાવ હુઆ, વિષયવિરક્તતા હો ગઈ. અપને વિષય મેં એકાગ્ર હુઆ તો પર કે વિષય સે વિરક્ત હો ગયા. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

અપના સ્વભાવ જો ચૈતન્ય ભગવાન ઝળહળ જ્યોતિ ! અનંત ગુણ કા ધામ પ્રભુ ! ઉસમેં જહાં એકાગ્ર હુઆ તો મોહમલ કા નાશ હુઆ ઔર મોહમલ જિસકા મૂલ હૈ, એસી પરદ્રવ્ય કી પ્રવૃત્તિ કા ભી અભાવ હુઆ. સ્વદ્રવ્ય મેં પ્રવૃત્તિ રહી. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? બહુત સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ ! યહ તો જન્મ-મરણ રહિત હોને કી બાત હૈ, પ્રભુ ! બાકી તો હૈરાન હૈરાન હોકર અનંતકાલ સે મર ગયા હૈ. આ..હા...! નરક ઔર નિગોદ...! આ..હા...! ચીંટી, કૂત્તા ઔર કૌએ કે અનંત અનંત ભવ ક્રિયે. આહા..હા...! મિથ્યાત્વ કે કારણ ક્રિયે. રાગ કી એકત્વબુદ્ધિ ઔર રાગ મેરી ચીજ હૈ, એસે મિથ્યાત્વભાવ કે કારણ ચૌરાસી લાખ યોનિ મેં અનંત અવતાર ક્રિયે. દુઃખી હૈ. અબજોપતિ સેઠ ભી દુઃખી હેં.

મુમુક્ષુ :- અબજોપતિ તો બહુત દુઃખી હોતા હૈ.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- બહુત પૈસે કે કારણ દુઃખી નહીં, અધિક લક્ષ્મી હૈ ઇસલિયે દુઃખી નહીં. ઉસકી એકત્વ કી મમતા કે કારણ દુઃખી હૈ. થોડી લક્ષ્મી હો ફિર ભી મમત્વ તીવ્ર હો, બહુત લક્ષ્મી હો મમત્વ કમ હો. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? ચકવર્તી કો છ ખંડ કા રાજ હૈ, ફિર ભી સમ્યક્દૃષ્ટિ હૈ તો યહ ચીજ મેરી હૈ, એસી મમતા હૈ નહીં. વહ તો પર ચીજ હૈ. મેરી ચીજ મેં વહ ચીજ કભી આતી નહીં. સંયોગી ચીજ હૈ વહ સ્વભાવ મેં તો કભી આતી નહીં. આહા..હા...! એસા કેસા ઉપદેશ ! સંપ્રદાય મેં તો ભક્તિ કરો, મંદિર બનાઓ, પૂજા કરો, વ્રત કરો, ઉપવાસ કરો... અરે...! વહ કરતે કરતે મર ગયા અનંત કાલ મેં. વહ તો રાગ કી ક્રિયા હૈ. આહા..હા...!

यहां कड़ते हैं कि, 'मोड़मल जिसका मूल है ऐसी परद्रव्यप्रवृत्ति...' क्या कड़ा ? कि, स्वद्रव्य की प्रवृत्ति दृष्टि में आयी. राग से त्मिन्न प्रभु आत्मा है ऐसी स्वद्रव्य में प्रवृत्ति हुई तो परद्रव्य की प्रवृत्ति रुक गई. आड़ा..डा...! समज में आया ? ऐसी बातें हैं. आ..डा...! मोड़ - मिथ्यात्व का नाश हुआ तो उसका अर्थ यह हुआ कि, स्वद्रव्य में प्रवृत्ति हुई. मिथ्यात्व था तब तो राग और परद्रव्य में प्रवृत्ति थी, राग में थी. आड़ा..डा...! जब राग की अकताबुद्धि - मोड़भाव का नाश किया तो स्वद्रव्य वस्तु भगवान् आत्मा में प्रवृत्ति रही, उसमें अकग्रता की प्रवृत्ति रही. उसमें अकग्रता की प्रवृत्ति के कारण परद्रव्य की प्रवृत्ति का विषय अंदर रुक गया. समज में आया ? आ..डा...! अरे...! ऐसी बातें हैं.

धर्म ऐसा कैसा होगा ! जिनेश्वर जिन का मार्ग ऐसा होगा ? छकाय की दया पालनी, दरिद्रकाय नहीं जाना, जमीकंद नहीं जाना, योविदार करना ऐसा कड़ते हैं. सुन न ! आड़ा..डा...! हम तो दुकान पर थे तब से रात्रि का पानीत्याग था. उन्नीस साल की उम्र से (था). सत्तर साल हुआ. रात्रि को आहार-पानी का त्याग, पानी का बिंदु नहीं (लेते). माल लेने जाते थे, देरी हो जाये, सूर्य डूबने से पहले आहार मिले तो मिले, नहीं तो भलास ! लेकिन वह तो राग है, धर्म नहीं. समज में आया ?

अपना भगवान् आत्मा ! जब तक क्रियाकांड में, राग में अकत्वबुद्धि है तब तक तो मिथ्यात्व है. आड़ा..डा...! तस्सूतरी में आता है. 'तस्तुत्तरी करणेन, प्रायश्चित्त करणेन, विशद्व्य करणेन' अर्थ किसको आता है. तस्सूतरी का पाठ आता है न ? 'विशद्व्य करणेन' मिथ्यात्व का शद्व्य रहित होने के लिये मैं कायोत्सर्ग करता हूँ. उसकी भी कड़ां जबर है ? अर्थ की जबर नहीं. तस्सूतरी है न ? पड़वा, इमो अरुंताणं (आता है), दूसरा, तिकभूतो, तीसरा इच्छामी पड्डिकम्मा, चौथा तस्सूतरी, पांचवां लोगस्स, छद्दा करेमि भंते, सातवां नमोत्थुणं. आड़ा..डा...! वह सब क्रियाओं का भाषा है और अंदर राग की क्रिया है.

यहां तो राग से त्मिन्न अपना स्वभाव (है), मैं सिद्धघन आनंदकंद हूँ, ऐसी दृष्टि हुई तो स्वद्रव्य में प्रवृत्ति रही. परद्रव्य में प्रवृत्ति रुक गई. आड़ा..डा...! समज में आया ? स्व और पर कौन, इसकी जबर नहीं. रागादि (सब) परद्रव्य हैं, वह निश्चय से परद्रव्य है. उसमें अकत्वबुद्धि थी तो परद्रव्य में प्रवृत्ति थी. स्वद्रव्य में (प्रवृत्ति का) अभाव था. सिद्धानंद भगवान् का अनादर करता था. आ..डा..डा...! भाई ! ये आपके वर्षातप ! इन्होंने

वर्षातप किया था. बडा डॉक्टर है. लंघन की थी, लंघन ! 'भुंभई' में बडा दवाई का कारखाना था, सत्तर लाख रुपये का ! बेच दिया, दे दिया. वर्षातप के पारणा में उनके घर आहार करने गये थे. उनके पिताजी थे. श्वेतांबर, स्थानकवासी में वर्षातप होता है न ? एक दिन आहार लेना और एक दिन उपवास करना. उन्होंने किया था. मैंने कहा, ये सब लंघन है. आहा...हा...! शून्य लगा दिया ! अंतर भगवानआत्मा राग से भिन्न (है), ऐसी दृष्टि हुआ बिना तेरी राग की किया तो लंघन है. आहा...हा...! ऐसी बात है. 'नाईरोबी' में वे जाने की प्रवृत्ति वे करते हैं. आहा...हा...!

यहां भ्रूण तो क्या है कि, क्षय किया है. यह भाषा (आयी है). पडला पढा था लेकिन क्षय किया है, उस पर वजन नहीं दिया था. आहा...हा...! पुण्य-पाप के राग के भाव में जब ऐकत्वबुद्धि थी तो राग में प्रवृत्ति थी, स्वद्रव्य में प्रवृत्ति नहीं थी. आहा...हा...! जब राग की ऐकत्वबुद्धि - मोहमल का नाश किया तो स्वद्रव्य की प्रवृत्ति (अर्थात्) शायकमूर्ति है उसमें प्रवृत्ति (हुई). पर से निवृत्ति और स्व में प्रवृत्ति. उसमें 'परद्रव्यप्रवृत्तिका अभाव होनेसे विषयविरक्तता होती है;...' स्वविषय पकडा तो परविषय की विरक्तता हो गई. आ...हा...! ऐसा कहते हैं. स्व भगवानआत्मा...! बहुत सूक्ष्म बात है, बापू ! यह तो वीतराग के घर की बातें हैं ! आहा...हा...! जिसने स्वविषय ऐसा द्रव्यस्वभाव पकडा और उसका अनुभव हुआ, उसे परद्रव्य के विषय की प्रवृत्ति रुक गई. राग में ऐकत्व था वह प्रवृत्ति रुक गई. आ...हा...! समझ में आया ? स्व में ऐकत्व हुआ तो पर में ऐकत्वबुद्धि की प्रवृत्ति रुक गई. आहा...हा...!

'उससे अर्थात् विषय विरक्त होनेसे, समुद्रके मध्यगत जहाजके पक्षीकी भांति....' एक जहाज हो और एक पक्षी बैठा हो. अब जहाज आगे चला, दूर गया तो पक्षी उड़ उड़कर कहां जायेगा ? समुद्र में कहां जाये ? पेड़ नहीं, मकान नहीं, पर्वत नहीं पक्षी उड़ उड़कर जहाज उपर जाये. समझ में आया ? समुद्र का पक्षी जहाज नजदीक था इसलिये उसमें बैठ गया. परंतु समुद्र में माईल-दो माईल चला तो अब उड़कर जाये कहां ? आहा...हा...! दृष्टांत दिया. 'समुद्रके मध्यगत...' मध्यगत, हां ! समुद्र के मध्य में. किनारे से उजारो माईल (अंदर) चला गया. जहाज में बैठा, जहाज चला गया अब उसे उड़कर जाना कहां ? आहा...हा...!

'जहाजके पक्षीकी भांति, अधिकरज्ञाभूत द्रव्यांतरोंका अभाव होनेसे...' आ...हा...हा...!

ઉસે રાગાદિ પરદ્રવ્ય કી પ્રવૃત્તિ કા અભાવ હો ગયા. દ્રવ્યાંતર (યાની) અપને દ્રવ્ય કે અલાવા અનેરા દ્રવ્ય. અપના દ્રવ્ય જો વસ્તુ ભગવાન કે અલાવા અનેરા દ્રવ્ય રાગાદિ. દ્રવ્યાંતરો (યાની) દ્રવ્ય સે અનેરે દ્રવ્ય. (ઉનકા) ‘અભાવ હોનેસે...’ પર મેં પ્રવૃત્તિ કા નિશ્ચય સે અભાવ હોને સે. ‘જિસે અન્ય કોઈ શરણ નહીં રહા...’ અન્ય કોઈ શરણ નહીં રહા, શરણ તો નિજઆત્મા રહા. આ..હા..હા...! અરે...! ક્યોંકિ રાગ ઔર દયા, દાન કા વિકલ્પ હૈ, ઉસસે નયાતિકાંત (હોકર) જો અપને આત્મા કી દષ્ટિ કી, સમ્યગ્દર્શન ક્રિયા, મોહમલ મિથ્યાત્વ કા નાશ ક્રિયા તો અન્ય દ્રવ્ય મેં પ્રવૃત્તિ રુક ગઈ. સ્વદ્રવ્ય મેં પ્રવૃત્તિ રહી, અન્ય દ્રવ્ય મેં રુક ગઈ. દ્રવ્યાંતરો (અર્થાત્) ઇસ દ્રવ્ય સે અનેરે દ્રવ્ય મેં પ્રવૃત્તિ કા અભાવ હો ગયા. આહા..હા...! ઐસી ભાષા !

‘અન્ય કોઈ શરણ નહીં રહા હૈ ઐસા મનકા નિરોધ હોતા હૈ.’ મન કા નિરોધ હો ગયા. ક્યોંકિ મન કા એકત્વ જો રાગ મેં થા વહ છૂટ ગયા. અબ પ્રવર્તન જ્ઞાતા-દષ્ટા મેં રહા (ઔર) મન કા નિરોધ હો ગયા. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? મન કી, રાગ ઔર પુણ્ય-પાપ કે ભાવ મેં જો પ્રવૃત્તિ થી, વહ એકત્વબુદ્ધિ ટૂટ ગઈ. વહ મેં નહીં. મેં તો જ્ઞાયક ચિદાનંદ પ્રભુ હૂં. (ઐસા હુઆ) તો મન કા નિરોધ હો ગયા. મન ઘૂમકર જાયે કહાં ? અંદર મેં ! આહા..હા...! સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ ! સમજ મેં આયા ? આ..હા...!

‘અધિકરણભૂત દ્રવ્યાન્તરોં...’ યાની ક્યા કહતે હૈં ? મન કા આધાર જો પર મેં થા વહ તો રુક ગયા. અબ મન ઘૂમકર જાયે કહાં ? ચૈતન્યમૂર્તિ જો આનંદકંદ હૈ ઉસમેં જાતા હૈ, એકાગ્ર (હોતા હૈ). આહા..હા...! જહાજ કા પક્ષી દૂર હોકર ઉડકર જાયે કહાં ? વહીં આ જાયે. વૈસે જિસકી દ્રવ્યાંતર (અર્થાત્) અપને દ્રવ્ય કે અલાવા અનેરે દ્રવ્ય મેં પ્રવૃત્તિ રુક ગઈ તો મન કહાં જાયે ? પીછે સ્વરૂપ મેં એકાગ્ર હોતા હૈ. આહા..હા...! ઐસી બારેં હૈં ! સામાયિક કરો, પોષા કરો, પરિક્રમણા કરો... આસાન થા. રખડને કા ! સમક્રિતદર્શન કે બિના તેરી સામાયિક આયી કહાં સે ? સામાયિક મેં તો સમ + આય. સામાયિક યાની સમતા કા લાભ. આય હૈ ન ? (યાની) લાભ. તો સમતા કા લાભ કબ હો ? રાગ કી એકતાબુદ્ધિ તોડકર વીતરાગસ્વરૂપ આત્મા હૈ, ઉસમેં એકાગ્રતા હો તો સમતા કા લાભ હોગા. પહલે કભી સામાયિક કી થી યા નહીં ? હમને ભી બહુત કી થી. દુકાન પર પ્રતિક્રમણ કરતે, સામાયિક કરતે થે. સબ વ્યર્થ ! આહા..હા...!

ઐસે ‘દ્રવ્યાન્તરોંકા અભાવ હોનેસે....’ સ્વદ્રવ્ય જો ચૈતન્યપ્રભુ (હૈ), ઉસમેં રાગ કી

એકતા તોડકર, સ્વ મેં એકતા હુઈ, તો મન કી, પર મેં - દ્રવ્યાંતર મેં પ્રવૃત્તિ રુક ગઈ. આ..હા...! એસે મન કા નિરોધ હુઆ. કોષ્ઠક મેં ‘(જેસે સમુદ્રકે બીચમેં પહુંચે હુએ કિસી એકાકી જહાજ પર...)’ અકેલા જહાજ હો, અકેલા. (ઉસ પર) ‘(બૈઠે હુએ પક્ષીકો ઉસ જહાજકે અતિરિક્ત અન્ય કિસી જહાજકા, વૃક્ષકા યા ભૂમિ ઇત્યાદિકા આધાર ન હોનેસે...)’ સમુદ્ર મેં ક્યા (મિલે) ? વહાં તો સમુદ્ર હૈ. ‘(દૂસરા કોઈ શરણ નહીં હૈ, ઇસલિયે ઉસકા ઉડના બંદ હો જાતા હૈ, ઉસીપ્રકાર વિષયવિરક્તતા હોનેસે...)’ પર મેં વિષય કી એકતાબુદ્ધિ ટૂટ ગઈ. આ..હા..હા...! (બાદ મેં) રાગ આતા હૈ લેકિન ઉસે જાનને મેં રહતા હૈ, એસા કહતે હૈં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ? અપને જ્ઞાનસ્વરૂપ મેં પ્રવૃત્તિ રહી. રાગ આતા હૈ તો રાગ કો જાનતે હૈં (એસે) જ્ઞાન મેં પ્રવૃત્તિ રહી, રાગ મેં પ્રવૃત્તિ નહીં. આહા..હા...! બાત સૂક્ષ્મ બહુત હૈ, બાપૂ ! એસા માર્ગ હૈ.

દેહ છૂટકર ચલા જાયેગા. દેહ કા એક રજકણ સાથ મેં નહીં આયેગા. આયેગા ? યહ ચીજ ક્યા હૈ ઇસકી ખબર નહીં. પત્તા નહીં, ઉસકી પ્રતીતિ નહીં, ઉસકા જ્ઞાન નહીં, તો જ્ઞાન બિના કી ચીજ, સૂઈ ધાગે સહિત હોતી હૈ તો કહીં ખો નહીં જાયેગી. ચીડિયા ઘોંસલે મેં લે જાયેગી તો ભી (માલૂમ પડેગા કિ), યહ રહા ધાગા ! લેકિન બિના ધાગે કી સૂઈ ગૂમ જાયેગી. આહા..હા...! એસે સમ્યક્જ્ઞાન બિના કા આત્મા ચાર ગતિ મેં ગૂમ હો જાયેગા. આ..હા...! પરંતુ સમ્યક્જ્ઞાન સહિત જો આત્મા હૈ વહ ચાર ગતિ મેં કહીં ગૂમ નહીં હો જાયેગા. સમજ મેં આયા ? અરે.. અરે...! એસી બાર્તે હૈં !

‘(ઉસીપ્રકાર વિષયવિરક્તતા હોનેસે...)’ અપના નિજ સ્વરૂપ, પરમાત્મસ્વરૂપ દષ્ટિ મેં આયા તો અપને દ્રવ્ય કે અલાવા, અન્ય દ્રવ્યોં સે વિષયવિરક્તતા હોને સે ‘(મનકો આત્મદ્રવ્યકે અતિરિક્ત કિન્હીં અન્યદ્રવ્યોંકા આધાર નહીં...)’ આહા..હા...! ‘(ઇસલિયે દૂસરા કોઈ શરણ ન રહનેસે મન નિરોધકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ);...’ મન રુક જાતા હૈ. આ..હા...! સૂક્ષ્મ બાત હૈ. યહ જ્ઞેય અધિકાર (હૈ). જ્ઞેય... જ્ઞેય.. છહ દ્રવ્ય હૈ ન ? ભગવાન ને છહ દ્રવ્ય દેખે. ભગવાન ને જ્ઞાન મેં જાતિ સે છહ દ્રવ્ય દેખે હૈં, સંખ્યા સે અનંત (હૈં). છહોં દ્રવ્ય જ્ઞેય હૈં તો યહ આત્મા જ્ઞેય હૈ. (અબ તક) પર કો જ્ઞેય બનાતા થા ઔર સ્વ જ્ઞેય છોડ દેતા થા, (અબ) સ્વ કો જ્ઞેય બનાયા તો પર જ્ઞેય કી પ્રવૃત્તિ રુક ગઈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

‘ઇસલિયે (મનકા નિરોધ હોનેસે), મન જિસકા મૂલ હૈ...’ દેખો ! ‘એસી ચંચલતાકા

विलय होनेसे...' मन में यंचलता थी. मन का निरोध हुआ (तो) यंचलता रुक गई. आडा..डा...! यपलता थी, यपलता (अर्थात्) मन में विकल्प का भटकना, यपलता थी. मन का रोध हो गया तो यपलता मिट गई, यपलता रुक गई. आडा..डा...! अरे..रे...! कडो, भाई ! है कि नहीं ? कभी सुना था वहां ? आ..डा...!

क्या कडा ? आ..डा..डा...! गजब बात है ! पडले ऐसा कडा था कि, पर की अेकत्वबुद्धि का नाश हुआ और अपने में अेकत्वबुद्धि हुई तो मडामोड जिसका मूल है, ऐसी परद्रव्य की प्रवृत्ति रुक गई. अब, परद्रव्य की प्रवृत्त मन से थी, तो मन भी अेकाग्र हो गया. क्योकि स्वद्रव्य सिद्धान्त है वहां वारंवार दृष्टि जाती है. दृष्टि तो है लेकिन उपयोग भी वारंवार 'मैं आत्मा आनंदमूर्ति प्रभु हूं' वहां जाता है. मन जिसका मूल है, पडले मिथ्यात्व जिसका मूल है (ऐसा कडा था), ऐसी परद्रव्य की प्रवृत्ति रुक गई. आ..डा...! और यहां मन जिसका मूल है ऐसी यंचलता रुक गई. आडा..डा...! ऐसा गांव के आदमी ने कभी सुना नहीं हो कि, अंदर क्या है ?

'ऐसी यंचलताका विलय होनेके कारण...' भाषा क्या कडी ? विलय होनेसे. (पडले) मिथ्यात्व का क्षय होने से (ऐसा कडा था), (यहां) यंचलता का नाश होने से (ऐसा कडा). 'अनन्तसडज-चैतन्यात्मक स्वभावमें...' भगवान सडजस्वरूपी सडजात्मस्वरूप अनन्त सडज चैतन्यस्वरूप स्वभाव में 'समवस्थान होता है...' स्थिरता होती है, दढता रहती है, अंदर में टीकना (होता) है. आडा..डा...!

मन का निरोध होने से, यंचलता के रुक जाने से अनन्त सडज चैतन्यस्वरूप भगवान (में) स्थिर होता है). अनन्त नाम जिसकी मर्यादा नहीं, बेडद ज्ञान का अनन्त चैतन्यप्रभु ! ऐसे स्वभाव में 'समवस्थान होता है...' (अर्थात्) स्थिर होता है. आडा..डा...! 'वड स्वभावसमवस्थान तो स्वरूपमें प्रवर्तमान,...' आडा..डा...! अपने स्वभाव में समवस्थान (यानी) सम्यक् प्रकार से रहना, दढ रहना, टिकना. (ऐसे) 'स्वरूपमें प्रवर्तमान, अनाकुल,...' आकुलता बिना की आनंद की दशा प्रगट होती है, (ऐसा) कडते हैं. आडा..डा...! राग की दशा में दुःख था, स्वभाव की अनाकुल दशा में आनंद है. आडा..डा...! आनंद यहां है, ऐसा कडते हैं. आनंद पैसा में - धूल में नहीं है. (श्रोता :- पैसे में सेठई है न !)

'पडेडुं सुभ ते जाते नर्या' ऐसा डमारी स्कूल में कडते हैं. 'पडेडुं सुभ ते जाते

नर्या' नर्या यानी नीरोगता. 'बीजुं सुभ ते यार दीकरा' अत्मी बारड-बारड पुत्र डोते हैं. 'वीछिया' अेक जन को बारड पुत्र थे. 'तीसरार सुभ सुकुल की नार' यौथा सुभ 'कोठीअे जार' ये अज्ञानी के (सुभ) ! 'पडेलुं सुभ ते जाते नर्या' नीरोगता (सुभ है), धूल भी नडी है. नीरोगता जल जायेगी, यड तो जड है, मिट्टी है. 'बीजुं सुभ यार दीकरा' यार पुत्र लिये हैं. (किसीको) आठ डोते हैं, बारड डोते हैं. त्रीजुं (सुभ) 'सुकुलनी नार' अरखे कुल की नारी मिले तो सुभी. धूल भी सुभी नडी है, सुन न !

भाईने तो लिया है न ! शादी करना यानी दुर्घटना ! 'मडावीर' भगवान् बालब्रह्मचारी थे, 'मडावीर' परमात्मा ने शादी नडी की थी. अैसा कडते हैं कि, दुर्घटना रुक गई. स्त्री से शादी की (यानी) दुर्घटना (डुई). उसे भुश रभना, ये करना... धूलधानी... मर जायेगा ! (अेक मुमुक्षु है) उन्डोंने 'मडावीर' का लेभ लिभा है. आडा...डा...! यौबीस तीर्थकर में पांच बाल ब्रह्मचारी (तीर्थकर डुअे). श्वेतांबर में 'मडावीर' ने शादी की थी और पुत्री डुई थी, अैसी बात आती है. जूठ बात (है). जमाई था, सब बात जूठी हैं. कल्पित बनाया है. भगवान् 'वासुपूज्य', 'मद्विनाथ', 'नेमिनाथ', 'पार्श्वनाथ', 'मडावीर' ये पांच बाल ब्रह्मचारी थे, शादी डुई डी नडी थी. उसमें अंतिम तीर्थकर का तो काल डी थोडा था ँसलिये शादी की डी नडी. अल्पकाल है और अल्पकाल में अंदर में काम तो बडुत करना है. आडा...डा...! श्वेतांबर में तो अैसा आता है, 'मडावीर' ने शादी की थी, अेक पुत्री डुई, जमाई था. सब कल्पित बात है. वड भगवान् (कडी डुई) बात नडी.

आ...डा...! यडां कडते हैं कि, जब स्वरूप में प्रवर्तमान रडा (अर्थात्) जब अंदर स्वभाव में स्थिर रडा तो 'अनाकुल, अेकाग्र संयेतन डोनेसे...' अेक ध्येय में अेकाग्र अनुभव डोने से 'उसे ध्यान कडा जाता है.' लो, यड ध्यान ! आडा...डा...! निश्चय समकित डोता है वड भी ध्यान में डोता है. समज में आया ? निश्चय समकित, सख्या समकित अंतर में अेकाग्र डोकर विकल्प टूटकर ध्यान में डोता है. आडा...डा...! अंदर में अेकाग्रता (डोती है) वड शुद्धि है. यड शुद्धभाव है - समकित है यड शुद्धभाव - शुद्ध पर्याय है और शुभराग है वड अशुद्ध - मलिन पर्याय है. आडा...डा...! मलिन पर्याय में प्रवर्तन था वड रुक गया, (अैसा) कडते हैं. यडां स्थिरता लेनी है न ? मोडमल का नाश डुआ बाढ में मन-निरोध डुआ और यंचलता का नाश डुआ तो स्वरूप में स्थिरता डुई. आडा...डा...! आनंद में जम गया. अतीन्द्रिय आनंद का भोजन करते करते अंदर स्थिर

डो गया. आ...डा...! समज में आया ? ऐसी बातें हैं ! ऐसी कैसी (बातें) ! ऐसा वीतराग का उपदेश डोगा ? वीतराग का यह उपदेश है, बाकी सब अज्ञानी की बातें हैं.

‘०ससे (यह निश्चित हुआ कि -) ध्यान, स्वभावसमवस्थानरूप होनेके कारण...’ लो, वहां भी कडा न ? ‘दुविहं पि मोक्खहेउं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा।।’ ‘द्रव्यसंग्रह’ की ४७ वीं गाथा (में कडा है). ‘नेमियन्द्र सिद्धांतयकवर्ती’ ! ‘दुविहं पि मोक्ख’ भोक्ष का निश्चय और व्यवहार दोनों ध्यान में प्राप्त होता है. आडा...डा...! स्वरूप की अकाग्रता - ध्यान में निश्चय सत्यदर्शन (होता है). यह निश्चय सत्यदर्शन वीतरागी पर्याय है. वीतरागी पर्याय, वीतराग स्वरूप भगवान आत्मा त्रिकाव है उसके आश्रय से वीतरागी पर्याय प्रगट होती है. वीतरागी पर्याय क्या है ? शुभराग है ? आडा...डा...!

बडे बडे द्विगंबर साधुओ में अभी यह चर्चा (चलती) है. (अक द्विगंबर साधु) ऐसा कहते हैं कि, वर्तमान में तो शुभयोग ही होता है. आडा...डा...! उसके बयाव के लिये सब पूछते हैं. शुद्धउपयोग यौथे-पांचयें गुणस्थान में होता है, यह कहां (दिशा) है ? गृहस्थ पंडित कहते हैं (उनका आधार नहीं). आडा...डा...! अरे... भाई ! स्वरूप शुद्ध चैतन्य की अकाग्रता के परिणाम शुभ है ? यह तो शुद्ध (परिणाम) है, यह तो शुद्ध उपयोग है. आडा...डा...! और उसमें भी कडा है न ? भाई ! ‘प्रवचनसार’ २४८ (गाथा की) टीका ! श्रावक समकित्ती भी जब सामायिक करे, समकित्ती सख्खी सामायिक करे तो उसे शुद्ध उपयोग की भावना आती है. उसमें पाठ है. २४८ गाथा की टीका (में है). यह (‘प्रवचनसार’) है न ? यहां है, देओ ! (‘जयसेनाचार्यदेव’ की) संस्कृत टीका है. ‘श्रावकाणामपि सामायिकादिकाले शुद्धभावना दृश्यते, तेषां कथं विशेषो भेदो...’ क्या कहते हैं ? देओ ! ‘शुभोपयोगिनामपि क्वापि काले शुद्धोपयोगभावना दृश्यते,’ पढली पंक्ति है, संस्कृत है. ‘शुभोपयोगिनामपि क्वापि काले शुद्धोपयोगभावना दृश्यते,’ है न ? भाई ! ‘शुद्धोपयोगिनामपि क्वापि काले शुभोपयोगभावना...’ शुद्धउपयोगी मुनि होते हैं उन्हें कभी शुभ (भाव) भी आता है और शुभउपयोगी श्रावक है... संस्कृत टीका है. पीछे है, २४८ (गाथा के) पीछे. ‘श्रावकाणामपि सामायिकादिकाले शुद्धभावना दृश्यते,’ यह ‘शुद्धभावना दृश्यते,’ क्या है ? शुद्धउपयोग है कि नहीं ? अरे...! लोगों को बयाव करने के लिये (कुछ भी कहते हैं). हम ये किया करते हैं वह धर्म है, और आप कहते हो कि, शुद्धउपयोग (धर्म है). अरे... भाई !

सम्यग्दृष्टि है, शुद्ध परिणति तो है लेकिन उसमें कभी शुद्धउपयोग हो जाता है, ऐसा कहते हैं। अंदर में शुद्धउपयोग जम जाता है। आहा...हा...! (उन्हें) लक्ष्मी शुद्धउपयोगी कहते हैं फिर भी शुद्धउपयोग क्वचित् आ जाता है। ध्याता-ध्यान-ध्येय (का विकल्प) रुककर भावना (होती है)। भावना है यही शुद्धउपयोग है। शुद्धभावना है न ? शुद्ध है न ? शुद्धउपयोग भावना ऐसा (दिखा) है। शुद्धउपयोग भावना - शुद्ध उपयोग की भावना, राग की (भावना) नहीं। लोगों को कहां कुछ ખબर है ? पांचवें गुणस्थान में जो सख्ये समकृति श्रावक होते हैं उन्हें सामायिक में कभी शुद्धउपयोग भी आ जाता है। शुद्ध परिणति तो हमेशा होती है, शुद्ध परिणति तो हमेशा होती है लेकिन शुद्ध उपयोग सामायिक के काल में कभी ध्यान में आ जाता है। शुद्ध उपयोग की भावना, शुभ नहीं। आहा...हा...! 'शुद्धोपयोगभावना दृश्यते,' (अर्थात्) शुद्ध उपयोग की परिणति 'दृश्यते,' आहा...हा...! क्या हो ? जगत रभडने के रास्ते पर है, उसे यह बात (कैसे बैठे ?) बहुत बड़ी व्याख्या है। पहले बात आ गई है।

यहां कहते हैं, ध्यान 'स्वभावसमवस्थानरूप होनेके कारण आत्मासे अनन्य होनेसे...' हेओ ! आत्मा (में) अंदर अकाग्रता हुई तो आत्मा से अनन्य होने से 'अशुद्धताका कारण नहीं होता।' हेओ ! वहां अशुद्धता है नहीं। आ...हा...हा...! शुद्धता के उपयोग में, ध्यान में शुद्ध उपयोग है। वहां अशुद्धता है नहीं, शुभराग है नहीं। आहा...हा...! समज में आया ? लोगों ने पूरी व्याख्या (बदल दी)। इसमें भी ऐसा कहते हैं कि, शुद्धउपयोग की भावना यानी विकल्प (लेना)। अरे...! विकल्प तो राग है। यह तो शुद्ध उपयोग की भावना (है), शुभराग की भावना तो राग है। आहा...हा...! अरे...! जो चैतन्य की शुद्ध दृष्टि (है), वह शुद्ध उपयोग है। शुद्ध उपयोग में सम्यग्दर्शन होता है। बाद में लक्ष्मी शुद्ध उपयोग न रहे, फिर विकल्प में - शुभ-अशुभ में आ जाये लेकिन प्रथम उत्पन्न होता है शुद्ध उपयोग में। १४४ (गाथा में) कहा न ? 'समयसार' की १४४वीं गाथा है। 'दंसणणाणं लहदि' तब नाम प्राप्त होता है। अंतर में, अंतरदृष्टि में निर्विकल्प शुद्ध उपयोग में रहे तब उसे समकृत का व्यपदेश (यानी) नाम प्राप्त होता है। नहीं तो समकृत का नाम भी नहीं प्राप्त होता। १४४ (गाथा में) है। प्रश्न आया है। 'सनावद' है न ? वहां के ब्रह्मचारी है। सुंदर शरीर है, छोटी उम्र है, बाल ब्रह्मचारी है। पहचानते हो ? उनका पत्र आया है। चौथे-पांचवें गुणस्थान में शुद्ध उपयोग है, ऐसा आचार्य कहां कहते

अथोपलब्धशुद्धात्मा सकलज्ञानी किं ध्यायतीति प्रश्नमासूत्रयति -
 णिहदधणधादिकम्मो पच्चक्खं सव्वभावतच्चण्हू।
 णेयंतगदो समणो ज्ञादि कमट्ठं असंदेहो।।१९७।।
 निहतघनघातिकर्मा प्रत्यक्षं सर्वभावतत्त्वज्ञः।
 ज्ञेयान्तगतः श्रमणो ध्यायति कमर्थमसंदेहः।।१९७।।

एवमात्मपरिज्ञानादर्शनमोहक्षपणं भवतीति कथनरूपेण प्रथमगाथा, दर्शनमोहक्षयाच्चारित्रमोहक्षपणं भवतीति कथनेन द्वितीया, तदुभयक्षयेण मोक्षो भवतीति प्रतिपादनेन तृतीया चेत्यात्मोपलम्भफल-कथनरूपेण द्वितीयस्थले गाथात्रयं गतम्। अथोपलब्धशुद्धात्मतत्त्वसकलज्ञानी किं ध्यायतीति

હવે જેમણે શુદ્ધ આત્માને ઉપલબ્ધ કર્યો છે એવા સકળજ્ઞાની (સર્વજ્ઞ) શું ધ્યાવે છે એવો પ્રશ્ન સૂત્ર દ્વારા કરે છે :-

શા અર્થને ધ્યાવે શ્રમણ, જે નષ્ટઘાતિકર્મ છે,
 પ્રત્યક્ષસર્વપદાર્થ ને જ્ઞેયાન્તપ્રાપ્ત, નિ:શંક છે. ૧૮૭.

हैं ? सातवें में शुद्ध उपयोग है. (क्योंकि वर्तमान के एक द्विगंभर) साधु ने ऐसा कहा है. लेकिन सातवें गुणस्थान में शुद्ध उपयोग हो तो वह तो अंतर्मुहूर्त रहता है, फिर छोड़े (गुणस्थान में) आते हैं, उसे छोड़ा (गुणस्थान) आये बिना रहे नहीं और जिसे छोड़ा आये उसे सातवां आये बिना रहे नहीं. ऐसा मुनिपना कहां है ? छोड़े-सातवें में जुड़े उसका नाम मुनिपना है, वह कहां है ? ખબર ભી નહીં હૈ કિ, છછા-સાતવાં કિસે કહતે હૈ ? क्या हो ? उसके हित की बात है, प्रभु ! तेरा हित उसमें है. आडा..डा...!

શુદ્ધ ઉપયોગ રાગરહિત ચૈતન્ય કા ધ્યાન, ચૈતન્ય કી એકાગ્રતા (હૈ) વહ શુદ્ધ ઉપયોગ, શુદ્ધ ભાવના, શુદ્ધ ઉપયોગ હૈ. શુદ્ધ હૈ, ઉસમેં રાગ કા કણ નહીં. આડા..ડા...! ઔર ઉસમેં રહ નહીં સકતે તબ શુભરાગ - દયા, દાન, વ્રત કા ભાવ સમકિતી કો ભી આતા

લોકો હિ મોહસદ્ભાવે જ્ઞાનશક્તિપ્રતિબન્ધકસદ્ભાવે ચ સતૃષ્ણત્વાદપ્રત્યક્ષાર્થત્વાનવચ્છિન્ન-
વિષયત્વાભ્યાં ચામિલષિતં જિજ્ઞાસિતં સંદિગ્ધં ચાર્થ ધ્યાયન્ દૃષ્ટઃ, ભગવાન્ સર્વજ્ઞસ્તુ નિહતઘન-
ઘાતિકર્મતયા મોહાભાવે જ્ઞાનશક્તિપ્રતિબન્ધકાભાવે ચ નિરસ્તતૃષ્ણત્વાત્પ્રત્યક્ષસર્વભાવતત્ત્વજ્ઞેયાન્ત-
ગતત્વાભ્યાં ચ નામિલષતિ, ન જિજ્ઞાસતિ, ન સન્દિહ્યતિ ચ; કુતોઽમિલષિતો જિજ્ઞાસિતઃ
સંદિગ્ધશ્ચાર્યઃ। એવં સતિ કિં ધ્યાયતિ।।૧૯૭।।

પ્રશ્નમોક્ષેપદ્ધારેણ પૂર્વપક્ષં વા કરોતિ - ગિહદઘણધાદિકમ્મો પૂર્વસૂત્રોદિતનિશ્ચલનિજપરમાત્મતત્ત્વ-
પરિણતિરૂપશુદ્ધધ્યાનેન નિહતઘનઘાતિકર્મા। પચ્ચક્ષં સર્વભાવતત્ત્વજ્ઞ પ્રત્યક્ષં યથા ભવતિ તથા
સર્વભાવતત્ત્વજ્ઞઃ સર્વપદાર્થપરિજ્ઞાતસ્વરૂપઃ। જ્ઞેયંતગદો જ્ઞેયાન્તગતઃ જ્ઞેયભૂતપદાર્થાનાં પરિચ્છિત્તિરૂપેણ
પારંગત। એવંવિશેષણત્રયવિશિષ્ટઃ સમણો જીવિતમરણાદિસમભાવપરિણતાત્મસ્વરૂપઃ શ્રમણો
મહાશ્રમણઃ સર્વજ્ઞઃ જ્ઞાદિ કમદ્દું ધ્યાયતિ કમર્થમિતિ પ્રશ્નઃ। અથવા કમર્થ ધ્યાયતિ, ન
કમપીત્યાક્ષેપઃ। કથંભૂતઃ સન્। અસંદેહો અસન્દેહઃ સંશયાદિરહિત ઇતિ। અયમત્રાર્થઃ :- યથા

અન્વયાર્થઃ :- (નિહતઘનઘાતિકર્મા) જેમણે ઘનઘાતિકર્મનો નાશ કર્યો છે, (પ્રત્યક્ષં
સર્વભાવતત્ત્વજ્ઞઃ) જે સર્વ પદાર્થોના સ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ જાણે છે અને (જ્ઞેયાન્તગતઃ) જે જ્ઞેયના
પારને પામેલા છે (અસંદેહઃ શ્રમણઃ) એવા સન્દેહ રહિત શ્રમણ (કમ અર્થ) કયા પદાર્થને
(ધ્યાયતિ) ધ્યાવે છે ?

હે. લેકિન ઉસે જાનતે હેં, ઉસમેં પ્રવર્તતે નહીં, એસા કહા ન ? પરદ્રવ્ય મેં પ્રવર્તતે નહીં.
આહા...હા...! એસી બાર્તે હેં. ૧૯૭ (ગાથા).

‘અબ, સૂત્રદ્વારા એસા પ્રશ્ન કરતે હેં કિ જિનને શુદ્ધાત્માકો ઉપલબ્ધ ક્રિયા...’ દેખો !
શુદ્ધાત્મા કી પ્રાપ્તિ કી. શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ ! પર્યાય મેં અશુદ્ધતા હૈ લેકિન શુદ્ધાત્મા કો દષ્ટિ
મેં પ્રાપ્ત ક્રિયા. આહા...હા...! ‘એસે સકલજ્ઞાની (સર્વજ્ઞ) કયા ધ્યાતે હેં ? :-’ દેખા ! ભગવાન
કો શુદ્ધઉપયોગ તો પૂર્ણ હો ગયા તો સર્વજ્ઞ ધ્યાન કિસકા કરે ? એસા પ્રશ્ન હૈ. સમજ
મેં આયા ? સર્વજ્ઞ ભગવાન અરહંત પરમેશ્વર જ્ઞામો અરહંતાણં, સર્વજ્ઞ હુએ, કેવલજ્ઞાન,

કોડપિ દેવદત્તો વિષયસુખનિમિત્તં વિદ્યારાધનાધ્યાનં કરોતિ, યદા વિદ્યા સિદ્ધા ભવતિ તત્ફલભૂતં વિષયસુખં ચ સિદ્ધં ભવતિ તદારાધનાધ્યાનં ન કરોતિ, તથાયં ભગવાનપિ કેવલજ્ઞાનવિદ્યાનિમિત્તં તત્ફલભૂતાનન્તસુખનિમિત્તં ચ પૂર્વં છદ્મસ્થાવસ્થાયાં શુદ્ધાત્મભાવનારૂપં ધ્યાનં કૃતવાન્, ઇદાનીં તદ્ધ્યાનેન કેવલજ્ઞાનવિદ્યા સિદ્ધા તત્ફલભૂતમનન્તસુખં ચ સિદ્ધમ્; કિમર્થં ધ્યાનં કરોતીતિ પ્રશ્નઃ આક્ષેપો વા; દ્વિતીયં ચ કારણંપરોક્ષર્થં ધ્યાનં ભવતિ, ભગવતઃ સર્વં પ્રત્યક્ષં, કથં ધ્યાનમિતિ પૂર્વપક્ષદ્વારેણ ગાથાગતા।।૧૯૭।।

ટીકા :- લોકને (૧) મોહનો સદ્ભાવ હોવાને લીધે તેમ જ (૨) જ્ઞાનશક્તિના પ્રતિબંધકનો સદ્ભાવ હોવાને લીધે, (૧) તે તૃષ્ણા સહિત છે તેમ જ (૨) તેને પદાર્થો પ્રત્યક્ષ નથી તથા તે વિષયને અવચ્છેદપૂર્વક જાણતો નથી, તેથી તે (લોક) અભિલાષિત, જિજ્ઞાસિત અને સંદિગ્ધ પદાર્થને ધ્યાતો જોવામાં આવે છે; પરંતુ ભગવાન સર્વજ્ઞને તો ઘનઘાતિકર્મનો નાશ કરાયેલો હોવાથી (૧) મોહનો અભાવ હોવાને લીધે તેમ જ (૨) જ્ઞાનશક્તિના પ્રતિબંધકનો અભાવ હોવાને લીધે, (૧) તૃષ્ણા નષ્ટ કરાયેલી છે તેમ જ (૨) સર્વ પદાર્થોનું સ્વરૂપ પ્રત્યક્ષ છે તથા જ્ઞેયનો પાર પમાયેલો છે, તેથી તેમને અભિલાષા નથી, જિજ્ઞાસા નથી અને સન્દેહ નથી; તો (તેમને) અભિલાષિત, જિજ્ઞાસિત અને સંદિગ્ધ પદાર્થ ક્યાંથી હોય ? આમ છે તો પછી તેઓ શું ધ્યાવે છે ?

પૂર્ણ દશા પ્રગટ હુઈ તો કેવલી ધ્યાન કિસકા કરતે હૈં ? નીચે તો ઉપયોગ (સ્વરૂપ કા) ધ્યાન કરતે હૈં. ક્યોંકિ રાગ હૈ તો ઉપયોગ અંદર ધ્યાન કરતા હૈ લેકિન કેવલિ કિસકા ધ્યાન કરતે હૈં ? યહ પ્રશ્ન હૈ.

णिहदधणधादिकम्मो पच्चक्खं सव्वभावतच्चण्हू।

णेयंतगदो समणो ज्ञादि कमद्वं असंदेहो।।१९७।।

શા અર્થને ધ્યાવે શ્રમણ, જે નષ્ટઘાતિકર્મ છે,

પ્રત્યક્ષસર્વપદાર્થ ને જ્ઞેયાન્તપ્રાપ્ત, નિ:શંક છે. ૧૯૭.

ભાવાર્થ :- લોકને (જગતના સામાન્ય જીવસમુદાયને) મોહકર્મનો સદ્ભાવ હોવાથી તે તૃષ્ણા સહિત છે તેથી તેને ઇષ્ટ પદાર્થની અભિલાષા હોય છે; વળી તેને જ્ઞાનાવરણીયકર્મનો સદ્ભાવ હોવાથી તે ઘણા પદાર્થોને તો જાણતો જ નથી તથા જે પદાર્થને જાણે છે તેને પણ પૃથક્કરણપૂર્વક - સૂક્ષ્મતાથી - સ્પષ્ટતાથી જાણતો નથી તેથી તેને નહિ જાણેલા પદાર્થને જાણવા માટે જિજ્ઞાસા તથા અસ્પષ્ટપણે જાણેલા પદાર્થ વિષે સન્દેહ હોય છે. આમ હોવાથી તેને અભિલાષિત, જિજ્ઞાસિત અને સંદિગ્ધ પદાર્થનું ધ્યાન સંભવે છે. પરંતુ સર્વજ્ઞ ભગવાનને તો મોહકર્મનો અભાવ હોવાથી તેઓ તૃષ્ણારહિત છે તેથી તેમને અભિલાષા નથી; વળી તેમને જ્ઞાનાવરણીયકર્મનો અભાવ હોવાથી તેઓ સર્વ પદાર્થોને જાણે છે તથા પ્રત્યેક પદાર્થને અત્યંત સ્પષ્ટતાથી - પરિપૂર્ણપણે જાણે છે તેથી તેમને જિજ્ઞાસા કે સન્દેહ નથી. આ રીતે તેમને કોઈ પદાર્થ પ્રત્યે અભિલાષા, જિજ્ઞાસા કે સન્દેહ હોતો નથી, તો પછી તેમને કયા પદાર્થનું ધ્યાન હોય છે ? ૧૮૭.

ટીકા :- ‘લોકકો (૧) મોહકા સદ્ભાવ હોનેસે તથા (૨) જ્ઞાનશક્તિકે પ્રતિબન્ધકા સદ્ભાવ હોનેસે...’ (પ્રતિબંધ યાની) જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જ્ઞાનશક્તિકા પ્રતિબંધક (હૈ). ‘(૧) વહ તૃષ્ણા સહિત હૈ તથા (૨) ઉસે પદાર્થ પ્રત્યક્ષ નહીં હૈ...’ અલ્પજ્ઞ પ્રાણી કો પદાર્થ પ્રત્યક્ષ નહીં (હૈ). ‘ઔર વહ વિષયકો અવચ્છેદપૂર્વક નહીં જાનતા...’ વિષય કો પૃથક્કરણ કરકે, સૂક્ષ્મતાસે, વિશેષતાસે નહીં જાનતા.

‘ઇસલિયે વહ (લોક) અભિલાષિત, જિજ્ઞાસિત ઔર સંદિગ્ધ પદાર્થકા ધ્યાન કરતા હુઆ...’ આ...હા...હા...! નીચે (કે ગુણસ્થાન મેં જો) પ્રાણી હૈ વહ તો અપની જિજ્ઞાસા મેં અંદર ધ્યાન કરતે હૈં. લેકિન સર્વજ્ઞ કિસકા ધ્યાન કરે ? સર્વજ્ઞ કો ધ્યાન તો કહા હૈ. ભગવાન કો શુક્લધ્યાન હૈ. આ...હા...! અરહંત ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા કો તો અનંત આનંદ ઔર અનંત જ્ઞાન હૈ. નીચેવાલા ધ્યાન કરે, ક્યોંકિ અલ્પજ્ઞાન હૈ ઔર અંતર મેં અલ્પ પ્રવૃત્તિ હૈ. આ...હા...!

પૂર્ણ ‘વિષયકો અવચ્છેદપૂર્વક નહીં જાનતા, ઇસલિયે વહ (લોક) અભિલાષિત, જિજ્ઞાસિત ઔર સંદિગ્ધ...’ (સંદિગ્ધ યાની) જિસમેં સંદેહ હો-સંશય હો. (વહ) ‘પદાર્થકા ધ્યાન કરતા

हुआ टिप्पणी देता है; परन्तु घनघातिकर्मका नाश किया जानेसे...' भगवान ने यार कर्म का नाश किया. यार घनघाति कर्म हैं — ज्ञानावरणीय, दर्शनावरणीय, मोहनीय और अंतराय का नाश किया है. 'महावीर' भगवान यहाँ बिराजते थे तभी भी अरुंत पद में यार कर्म का नाश (किया था) और यार कर्म बाकी थे. अभी सिद्ध में हैं तो (शेष) यार कर्म का अभाव हो गया. आ...हा...! शमो सिद्धांशं ! भगवान ने घनघाति का नाश किया है.

'(१) मोहका अभाव होनेके कारण तथा (२) ज्ञानशक्तिके प्रतिबन्धका अभाव होनेसे,...' ज्ञानशक्ति में प्रतिबंध तो रहा नहीं. सर्वज्ञपना प्रगट हुआ है. 'तृष्णा नष्ट की गई है...' भगवान को तृष्णा तो है नहीं. 'समस्त पदार्थका स्वरूप प्रत्यक्ष है...' भगवान तो तीनकाल, तीनलोक जानते हैं. अरुंतदेव तीनकाल, तीनलोक देखते-जानते हैं, अब ध्यान किसका करे ? ऐसा कहते हैं, (ऐसा) प्रश्न है, हां ! 'ज्ञेयोंका पार पा लिया है...' जानने की यीज है उसका तो पार पा लिया है.

'उसलिये भगवान सर्वज्ञदेव अभिलाषा नहीं करते,...' कोई अभिलाषा नहीं, जिज्ञासा नहीं. उसमें आया था न ? अभिलाषित, जिज्ञासित. 'जिज्ञासा नहीं करते और संदेह नहीं करते; तब फिर (उनके) अभिलाषित, जिज्ञासित और संदिग्ध पदार्थ कहांसे हो सकता है ? ऐसा है तब फिर वे क्या ध्याते है ?' भगवान को तो ऐसा कुछ है नहीं तो फिर ध्याते क्या है ? उसका उत्तर कहेंगे.

वे आनंद को ध्याते हैं, ऐसा कहेंगे.

प्रमाश वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

आसो सुद ८, शनिवार ता. २८-०८-१९७८

गाथा - १८७, १८८, १८९

प्रवचन नंबर-१८५

‘प्रवचनसार’ १८७ गाथा का भावार्थ (है). सर्वज्ञ किसका ध्यान करते हैं ? यह प्रश्न है. सर्वज्ञ परमेश्वर को पूर्ण ज्ञान हो गया तो वे किसका ध्यान करते हैं ? यह प्रश्न है. यहां तो ऐसा लिया कि, आनंद का अनुभव करते हैं यह ध्यान है. मुझे दूसरा कलना है, समझ में आता है ? आनंद का अनुभव करते हैं यह ध्यान है. आहा..हा...!

नीचे (के गुणस्थान में) भी सम्यग्दर्शन, ज्ञान में आनंद का अनुभव है, यह ध्यान है. आहा..हा...! समझ में आया ? उसमें भी आया न ? ‘वस्तु विचारत ध्यावर्ते, मन पावै विश्राम, रस स्वादत सुभ विपजे, अनुभव ताको नाम.’ यहां (जो) अनुभव (कहा) वह नीचे के स्तर की बात है (और यहां जो प्रश्न है) वह केवली का है कि, केवली किसका ध्यान करे ? (केवली) तो पूर्ण है.

भावार्थ :- ‘लोकके (जगतके सामान्य जव समुदायके) मोलकर्मका सद्भाव होनेसे वह तृष्णा सहित है,...’ दूसरे प्राणी (तृष्णा सहित हैं). भगवान को तो तृष्णा है नहीं, ऐसा कहेंगे. ‘एसलिये उसे षष्ट पदार्थकी अभिवाषा होती है;...’ क्या (कहते हैं) ? जगत के जवसमुदाय (को) मोलकर्म का सद्भाव होने से तृष्णा सहित जव हैं (एसलिये) उसे षष्ट पदार्थ की अभिवाषा होती है.

‘और उसके ज्ञानावरणीय कर्मका सद्भाव होनेसे वह बहुतसे पदार्थोंको तो जानता ही नहीं है...’ छद्मस्थ (जव की बात है). ‘तथा जिस पदार्थको जानता है उसे भी पृथक्करणापूर्वक - सूक्ष्मतासे - स्पष्टतासे नहीं जानता एसलिये उसे अज्ञात पदार्थको जाननेकी ईच्छा (जिज्ञासा) होती है;...’ भगवान को (ऐसा सब) नहीं है, ऐसा बताना है. आ..हा...!

‘और अस्पष्टतया जाने हुआ पदार्थके संबंधमें संदेह होता है.’ छद्मस्थ को स्पष्ट नहीं जाना है तो स्पष्ट जानने का संदेह होता है. ‘ऐसा होनेसे उसके अभिलाषित, जिज्ञासित और संद्विग्ध पदार्थका ध्यान संभवित होता है.’

‘परंतु सर्वज्ञ भगवानके तो मोहकर्मका अभाव होनेसे...’ आ...डा...डा...! उन्हें मोहकर्म है नहीं. इसलिये ‘तृष्णारहित हैं, इसलिये उनके अभिलाषा नहीं है;...’ एक बात (हुँई). ‘और उनके ज्ञानावरणीय कर्मका अभाव होनेसे समस्त पदार्थोंको जानते हैं तथा प्रत्येक पदार्थको अत्यन्त स्पष्टतापूर्वक-परिपूर्णतया जानते हैं इसलिये उन्हें जिज्ञासा या सन्देह नहीं है.’ अत्यंत स्पष्टतापूर्वक जानते हैं, ऐसा आया न ? ‘इसप्रकार उन्हें किसी पदार्थके प्रति अभिलाषा, जिज्ञासा या संदेह नहीं होता; तब फिर उन्हें किस पदार्थका ध्यान होता है ?’ सर्वज्ञ भगवान को तो अभिलाषा, जिज्ञासा, संद्विग्धपना है नहीं. भगवान सर्वज्ञ परमेश्वर अरुंत को शुक्लध्यान (है ऐसा) कड़ा है, तो वे ध्यान किसका करते हैं ?

‘अब सूत्र द्वारा (उपरोक्त गाथाके प्रश्नका) उत्तर देते हैं...’ अब उसका उत्तर देते हैं. समझ में आया ? जिज्ञासा, अभिलाषा और संदेह - तीनों है नहीं, तो वे ध्यान किसका करे ? शास्त्र में आया है कि, उनकी तेरहवें गुणस्थान में शुक्लध्यान है. टीका में तो उपचार से ध्यान है, ऐसा कड़ा है. ‘अमृतयंद्रायार्थदेव’ (कहते हैं कि), आनंद का अनुभव करते हैं वही ध्यान है. आडा...डा...!

उसमें से मुझे तो यह निकालना है कि, आनंद का अनुभव करते हैं वही ध्यान है. वैसे नीचे के स्तर में भी जब शुद्ध उपयोग से आनंद का अनुभव करते हैं तो वह ध्यान है. ‘दुविहं पि मोक्खहेउं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा।।’ ‘द्रव्यसंग्रह’ ! आडा...डा...!

वस्तु भगवान पूर्ण आनंदस्वरूप प्रभु ! उसका ध्यान, उसका अनुभव (करना) वही ध्यान है. क्योंकि उसका अनुसरण करके जो ओकाग्रता हुई (उसमें आनंद का वेदन आता है). ‘ध्यानविषय कुरु’ यह आता है न ? भाई ! ‘अध्यात्म तरंगिणी’ में द्वा-तीन जगह आता है. ‘ध्यानविषय कुरु’ ध्यान नाम पर्याय में ध्यान का विषय क्या है ? द्रव्य, ध्रुव. आडा...डा...! जब ध्रुव का ध्यान करते हैं तो अनुभव होता है. इस अनुभव को ध्यान कहने में (आता है). उसे फिर शुद्ध उपयोग कडो, शुद्ध परिणति कडो. आडा...डा...! (श्रोता :- ‘द्रव्यसंग्रह’ में ६३-६५ नाम आते हैं). बहुत नाम आते हैं.

यहां तो यह सिद्धांत कटना है कि, द्रव्यस्वभाव का ध्यान जब होता है, तब राग का लक्ष्य तो है नहीं. राग का लक्ष्य है नहीं. भगवान तो ऐसा कहते हैं कि, परमात्मा सर्वज्ञ हुआ (उनको) अभी यार कर्म बाकी है. सर्वज्ञ है तो उनको ध्यान (है ऐसा) शास्त्र में तो कहा है. तो किसका ध्यान करे ? अभिलाषा नहीं, तृष्णा नहीं, जिज्ञासा नहीं, संदेह नहीं (है). इसका उत्तर कहते हैं.

‘जिसने शुद्धात्माको उपलब्ध किया है...’ हेभो ! जिसने शुद्धात्मा को उपलब्ध किया है अर्थात्) अनुभव में लिया है. आ...डा...डा...! समज में आया ? पहले कहा था. संस्कृत में है. ‘केवलि शुद्धात्मभावनारूप ध्यान कृत्वा’ ‘जयसेनाचार्यदेव’ की संस्कृत टीका में है. भावना शब्द का अर्थ ध्यान है, ऐकाग्रता है. भावना यानी विकल्प नहीं. कल आया था न वह ? समकिति को सामायिक में शुद्ध उपयोगरूपी भावना (होती है). भावना का अर्थ शुद्ध उपयोगरूप परिणति है. यहां ये कहा है. संस्कृत में है. ‘शुद्धात्मभावनारूप ध्यान’ हेभो ! यह भावना कब (है) ? सर्वज्ञ को सर्वज्ञ होने से पहले ‘शुद्धात्मभावनारूप ध्यान कृत्वा’ भावनारूप ध्यान यानी अंदर में ऐकाग्र (होते हैं). भावना यानी विकल्प है, भावना होगी, ऐसा नहीं. अरे...! जगत को (कहां पड़ी है).

वास्तव में तो सम्यग्दर्शन होता है, वह स्वद्रव्य के समीप जाये तब शुद्ध उपयोग में समकित होता है. उपयोग कहां है, यह लेना है. ओ...डो...! उपयोग के बारे में लोग पूछते हैं. आडा...डा...! आत्मभगवान ! आ...डा...! यहां तो (कहते हैं) सर्वज्ञ पूर्व में शुद्धात्म भावनारूपी ध्यान करते थे. भावना यानी ? वह परिणति है. आ...डा...! समज में आया ? अरे...रे...! लोग अपनी कल्पना से कुछ का कुछ अर्थ (करते हैं).

वास्तव में तो, ‘द्रव्यसंग्रह’ में दोनों साथ में लिया है. लेकिन निश्चय दर्शन, ज्ञान, चारित्र ध्यान में होता है. अंतर शुद्ध स्वरूप की ओर का ध्यान (लगने से होता है). ध्यान की पर्याय है उसमें विषय द्रव्य होता है. आडा...डा...! ध्यान की पर्याय स्वभाव की ऐकाग्रता है. फिर उसे शुद्ध उपयोग कडो, शुद्ध कडो, शुद्ध परिणति कडो, शुद्ध भाव कडो. आडा...डा...! ‘द्रव्यसंग्रह’ में है न ! बहुत दिये हैं. आडा...डा...!

यहां तो निकाह क्या करना है ? कि, भगवान किसका ध्यान करते हैं ? तो कहते हैं कि, वे तो अतीन्द्रिय आनंद का ध्यान करते थे. ध्यान का अर्थ अतीन्द्रिय आनंद का अनुभव करते थे. भगवान तो अतीन्द्रिय आनंद का अनुभव करते हैं. सर्वज्ञ होने

अर्थतदुपलब्धशुद्धात्मा सकलज्ञानी ध्यायतीत्युत्तरमासूत्रयति -
 सव्वाबाधविजुक्तो समंतसव्वक्खसोक्खणाणड्ढो ।
 भूदो अक्खातीदो ज्ञादि अणक्खो परं सोक्खं ।।१९८।।
 सर्वाबाधवियुक्तः समन्तसर्वाक्षसौख्यज्ञानाढयः ।
 भूतोऽक्षातीतो ध्यायत्यनक्षः परं सौख्यम् ।।१९८।।

अयमात्मा यदैव सहजसौख्यज्ञानबाधायतनानामसार्वदिकासकलपुरुषसौख्यज्ञानायतानानां
 चाक्षणामभावात्स्वयमनक्षत्वेन वर्तते तदैव परेषामक्षातीतो भवन् निराबाधसहजसौख्यज्ञानत्वात्

अथात्र पूर्वपक्षे परिहारं ददाति - ज्ञादि ध्यायति एकाकारसमरसीभावेन परिणमत्यनुभवति ।
 स कः कर्ता । भगवान् । किं ध्यायति । सोक्खं सौख्यम् । किंविशिष्टम् । परं उत्कृष्टं, सर्वात्म-
 प्रदेशाह्लादकपरमानन्तसुखम् । कस्मिन्नप्रस्तावे । यस्मिन्नेव क्षणे भूदो भूतः संजातः । किंविशिष्टः ।

से पडवे, जो सख्यिद्वानंद प्रभु अपना सत् ज्ञान और अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप है, उस
 अतीन्द्रिय आनंद का ध्यान करते थे. आडा...डा...! समज में आया ? अंतर आनंद के
 अनुभव को डी यडां ध्यान कडते हैं. आ...डा...!

नीये (के गुणस्थान में) भी 'वस्तु विचारत ध्यावतै मन पावे विश्राम' विकल्प बंद
 हो जाता है और १४४ (गाथा में) कडा न कि, श्रुतज्ञान के विकल्प बंद होकर स्वरूप
 के समीप जाता है, वड शुद्ध उपयोग छे. लेकिन क्या डो ? सम्यग्दर्शन की बात है.
 वे कडते हैं कि, सातवें गुणस्थान की बात है. क्या डो ? प्रभु ! लोगों को जैसे (विपरीत
 मार्ग में) यडा दिये हैं. सत्य से विरुद्ध ! सम्यग्दर्शन है नहीं और बाह्य के त्याग में
 (धर्म) मनवाना है.

यडां कडते हैं, उत्तर देते हैं. १८८ (गाथा).

सव्वाबाधविजुक्तो समंतसव्वक्खसोक्खणाणड्ढो ।
 भूदो अक्खातीदो ज्ञादि अणक्खो परं सोक्खं ।।१९८।।

સર્વાબાધવિયુક્તઃ, સાર્વાદિક્કસકલપુરુષસૌખ્યજ્ઞાનપૂર્ણત્વાત્સમન્તસર્વાક્ષસૌખ્યજ્ઞાનાઢ્યશ્ચ ભવતિ ।
 એવંભૂતશ્ચ સર્વાભિલાષજિજ્ઞાસાસંદેહાસંભવેડપ્યર્પૂર્વમનાકુલત્વલક્ષણં પરમસૌખ્યં ધ્યાયતિ । અનાકુલત્વ-
 સંગતૈકાગ્રસચ્ચેતનામાત્રેણાવતિષ્ઠત ઇતિ યાવત્ । ઈદ્દશમવસ્થાનં ચ સહજજ્ઞાનાન્દસ્વભાવસ્ય
 સિદ્ધત્વસ્ય સિદ્ધિરેવ ॥૧૯૮॥

અવ્ખાતીદો અક્ષાતીતઃ ઇન્દ્રિયરહિતઃ । ન કેવલં સ્વયમતીન્દ્રિયો જાતઃ પરેષાં ચ અળવ્ખો
 અનક્ષઃ ઇન્દ્રિયવિષયો ન ભવતીત્યર્થઃ । પુનરપિ કિંવિશિષ્ટઃ । સવ્વાબાધવિજુત્તો પ્રાકૃતલક્ષણબલેન
 બાધાશબ્દસ્ય હ્રસ્વત્વં સર્વાબાધાવિયુક્તઃ । આસમન્તાદ્વાધાઃ પીડા આવાધાઃ સર્વાશ્ચ તા આબાધાશ્ચ
 સર્વાબાધાસ્તાભિર્વિયુક્તો રહિતઃ સર્વાબાધાવિયુક્તઃ । પુનશ્ચ કિરુપઃ । સમંતસવ્વવ્ખસોવ્ખણાણઢ્વો

હવે, જોશો શુદ્ધ આત્માને ઉપલબ્ધ કર્યો છે તે સકળજ્ઞાની (સર્વજ્ઞ આત્મા) આને (પરમ
 સૌખ્યને) ધ્યાવે છે એમ સૂત્ર દ્વારા (પૂર્વની ગાથાના પ્રશ્નનો) ઉત્તર કહે છે :-

બાધા રહિત, સકલાત્મમાં સંપૂર્ણસુખજ્ઞાનાઢ્ય જો,

ઇન્દ્રિય-અતીત અનિન્દ્રિ તે ધ્યાવે પરમ આનંદને. ૧૯૮.

અન્વયાર્થ :- (અનક્ષઃ) અનિન્દ્રિય અને (અક્ષાતીતઃ ભૂતઃ) ઇન્દ્રિયાતીત થયેલો આત્મા
 (સર્વાબાધવિયુક્તઃ) સર્વ બાધા રહિત અને (સમન્તસર્વાક્ષસૌખ્યજ્ઞાનાઢ્યઃ) આખા આત્મામાં સંમત
 (સર્વ પ્રકારનાં, પરિપૂર્ણ) સૌખ્ય તેમ જ જ્ઞાનથી સમૃદ્ધ વર્તતો થકો (પરં સૌખ્યં) સૌખ્યને
 (ધ્યાયતિ) ધ્યાવે છે.

લો ! સુખ કા અનુભવ કરતે હૈં, (એસા) કહતે હૈં. વહ ઉસકા ધ્યાન હૈ. આહા..હા...!
 એકાગ્રચિંતા નિરોધો ધ્યાનમ્ - એકાગ્ર અનુભવ મેં પૂર્ણ એકાગ્રતા હો ગઈ. ચિંતા કા નિરોધ
 રહા નહીં. આહા..હા...! પૂર્ણ હો ગયા. આનંદ કા અનુભવ કરે વહી ધ્યાન હૈ. આ..હા..હા...!
 રાગ કા અનુભવ કરે વહ આર્ત ઔર રૌદ્રધ્યાન હૈ. આહા..હા...! ભગવાનઆત્મા જ્ઞાયક
 ચિદાનંદ પ્રભુ ! અતીન્દ્રિય રસ કા કંદ પ્રભુ હૈ. અતીન્દ્રિય આનંદ કા અનુભવ (કરકે

સમન્તતઃ સામસ્ત્યેન સ્પર્શનાદિસર્વાક્ષસૌખ્યજ્ઞાનાઢયઃ । સમન્તતઃ સર્વાત્મપ્રદેશૈર્વા સ્પર્શનાદિસર્વેન્દ્રિયાણાં સમ્બન્ધિત્વેન યે જ્ઞાનસૌખ્યે દ્વે તામ્યાસમાઢયઃ પરિપૂર્ણઃ ઇત્યર્થઃ । તદ્યથા - અયં ભગવાનેકદેશોદ્ભવ-સાંસારિકજ્ઞાનસુખકારણભૂતાનિ સર્વાત્મપ્રદેશોદ્ભવસ્વાભાવિકાતીન્દ્રિયજ્ઞાનસુખવિનાશકાનિ ચ યાનીન્દ્રિયાણિ નિશ્ચયરત્નત્રયાત્મકકારણસમયસારબલેનાતિક્રામતિ વિનાશયતિ ચદા તસ્મિન્નેવ ક્ષણે

ટીકા :- જ્યારે આ આત્મા, જે સહજ સુખ અને જ્ઞાનને બાધાનાં આયતનો છે (એવી) તથા જે અસકલ આત્મામાં અસર્વ પ્રકારનાં સુખ અને જ્ઞાનનાં આયતનો છે એવી ઇન્દ્રિયોના અભાવને લીધે પોતે અનિન્દ્રિયપણે વર્તે છે, તે જ વખતે તે બીજાઓને ‘ઇન્દ્રિયાતીત’ (ઇન્દ્રિયઅગોચર) વર્તતો થકો, નિરાબાધ સહજ સુખ અને જ્ઞાનવાળો હોવાથી ‘સર્વ બાધા રહિત’ તથા સકલ આત્મામાં સર્વ પ્રકારનાં (પૂરેપૂરાં) સુખ અને જ્ઞાનથી ભરપૂર હોવાને લીધે ‘આખા આત્મામાં સમંત સૌખ્ય અને જ્ઞાનથી સમૃદ્ધ’ હોય છે. આવો થયેલો તે આત્મા સર્વ અભિલાષા, જિજ્ઞાસા અને સંદેહનો તેને અસંભવ હોવા છતાં પણ અપૂર્વ અને અનાકુલત્વલક્ષણ (-અનાકુળતા જેનું લક્ષણ છે એવા) પરમસૌખ્યને ધ્યાવે છે; એટલે કે અનાકુલત્વસંગત એક ‘અગ્ર’ના સંચેતનમાત્રરૂપે અવસ્થિત રહે છે (અર્થાત્ અનાકુળતા સાથે રહેલા એક આત્મારૂપી વિષયના અનુભવનરૂપે જ માત્ર સ્થિત રહે છે). અને આવું અવસ્થાન સહજજ્ઞાનનાનંદસ્વભાવ સિદ્ધત્વની સિદ્ધિ જ છે (અર્થાત્ આમ સ્થિત રહેવું તે, સહજ જ્ઞાન અને આનંદ જેનો સ્વભાવ છે એવા સિદ્ધપણાની પ્રાપ્તિ જ છે).

સર્વજ્ઞ હુએ હૈં). સર્વજ્ઞ હુએ ઉસકે પહલે ભી ‘શુદ્ધાત્મભાવનારૂપ ધ્યાન કૃત્વા’ ભગવાન ભી શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપ કી ભાવના યાની એકાગ્રતા, ઉસ રૂપી ધ્યાન કરકે સર્વજ્ઞ હુએ હૈં. આહા...હા...! સમજ મેં આયા ? અરે... ભાઈ ! માર્ગ બહુત સૂક્ષ્મ (હૈ). વહ કહતે હૈં, દેખો !

બાધા રહિત, સકલાત્મમાં સંપૂર્ણસુખજ્ઞાનાઢય જે,
ઇન્દ્રિય-અતીત અનિન્દ્રિ તે ધ્યાવે પરમ આનંદને. ૧૯૮.

સમસ્તબાધારહિતઃ સન્નતીન્દ્રિયમનન્તમાત્મોત્થસુખં ધ્યાયત્યનુભવતિ પરિણમતિ। તતો જ્ઞાયતે કેવલિનામન્યચ્ચિન્તાનિરોધલક્ષણં ધ્યાનં નાસ્તિ, કિંત્વિદમેવ પરમસુખાનુભવનં વા ધ્યાનકાર્યભૂતાં કર્મનિર્જરા દ્ષ્ટ્વા ધ્યાનશબ્દેનોપચર્યતે। યત્પુનઃ સયોગિકેવલિનસ્તૃતીયશુક્લધ્યાનમયોગિકેવલિન-શ્ચતુર્થશુક્લધ્યાનં ભવતીત્યુક્ત તદુપચારેણ માતવ્યમિતિ સૂત્રાભિપ્રાયઃ।।૧૯૮।।

ભાવાર્થ :- ૧૯૭મી ગાથામાં પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યો હતો કે સર્વજ્ઞ ભગવાનને કોઈ પદાર્થ પ્રત્યે અભિલાષા, જિજ્ઞાસા કે સંદેહ નથી તો પછી તેઓ કયા પદાર્થને ધ્યાવે છે ? આ ગાથામાં તેનો ઉત્તર આ પ્રમાણે આપવામાં આવ્યો છે : એક અગ્રનું - વિષયનું સંવેદન તે ધ્યાન છે. સર્વ આત્મપ્રદેશે પરિપૂર્ણ આનંદ અને જ્ઞાનથી ભરેલા સર્વજ્ઞ ભગવાન પરમાનંદથી અભિન્ન એવા નિજાત્મારૂપી એક વિષયનું સંવેદન કરતા હોવાથી તેમને પરમાનંદનું ધ્યાન છે અર્થાત્ તેઓ પરમ સૌખ્યને ધ્યાવે છે. ૧૯૮.

‘જબ યહ આત્મા, જો સહજ સુખ ઔર જ્ઞાનકી બાધાકે આયતન હૈં (એસી) તથા જો અસકલ આત્મામેં અસર્વપ્રકારકે સુખ ઔર જ્ઞાનકે આયતન હૈં એસી ઇન્દ્રિયોંકે અભાવકે કારણ...’ આહા..હા...! કયા કહતે હૈં ? ‘યહ આત્મા, જો સહજ સુખ...’ (યાની) સ્વાભાવિક આનંદ ઔર સ્વાભાવિક ‘જ્ઞાનકી બાધાકે આયતન...’ સ્થાન હૈ. નિવાસ, સ્થાન (હૈ).

‘તથા જો અસકલ આત્મામેં....’ (અસકલ આત્મા મેં અર્થાત્) ‘આત્મા કે સર્વ પ્રદેશોં મેં નહીં (કિન્તુ થોડે હી પ્રદેશોંમે).’ આ..હા...! અસકલ આત્મા મેં, હૈ ન ? અસકલ આત્મા મેં (યાની) પૂર્ણ આત્મા મેં નહીં. ‘અસર્વપ્રકારકે સુખ ઔર જ્ઞાનકે આયતન હૈં એસી ઇન્દ્રિયોં...’ ઇન્દ્રિયોં કા અનુભવ તો સકલ - પૂર્ણ નહીં, એક એક ઇન્દ્રિય કા વિષય હૈ. આ..હા...! સકલ ઇન્દ્રિય કા વિષય ઉસમેં નહીં (હૈ). ઉન ઇન્દ્રિયોં કે અભાવ કે કારણ, પરમાત્મા કો ઇન્દ્રિયોં કે અભાવ કે કારણ. આ..હા...! દ્રવ્યેન્દ્રિય હૈ લેકિન દ્રવ્ય ઔર ભાવ ઇન્દ્રિય કા અંતર મેં અભાવ હૈ. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

‘સ્વયં ‘અનિન્દ્રિય’ રૂપસે વર્તતા હૈ,...’ ભગવાનઆત્મા પાંચ ઇન્દ્રિય કે વિષય સે રહિત સ્વયં અતીન્દ્રિય રૂપ સે વર્તતા હૈ. દેખો ! પર કી ઓર કા - ઇન્દ્રિય કી ઓર

का लक्ष्य था, सब इन्द्रिय से रहित हो गये. अपने अतीन्द्रिय रूप से वर्तता है. अतीन्द्रिय स्वरूप भगवान् आत्मा में ज्ञानी - सर्वज्ञ वर्तते हैं. आ...डा...डा...! थोड़ी सूक्ष्म बात है.

‘उसी समय वह दूसरोंको ‘इन्द्रियातीत’ (इन्द्रियअगोर) वर्तता हुआ, निराबाध सहजसुख और ज्ञानवाला होनेसे ‘सर्वबाधा रहित’..’ भगवान् है. इन्द्रियातीत वर्तता होउ निराबाध सहजसुख और ज्ञानवाला होने से. स्वाभाविक आनंद और स्वाभाविक ज्ञानवाला होने से ‘सर्वबाधा रहित’ तथा सकल आत्मामें सर्वप्रकारके (परिपूर्णा) सुख...’ पूरे आत्मा में सर्व प्रकार से सुख ‘और ज्ञानसे परिपूर्णा होनेसे...’ आ...डा...डा...! इन्द्रिय में तो कुछ ही प्रदेश में इन्द्रिय का ज्ञान था. यह तो सर्वप्रदेश से - असंख्य प्रदेश से (ज्ञान होता है).

सर्वज्ञ भगवान् को इन्द्रियां नहीं (है). इन्द्रिय तो कुछ प्रदेश से ज्ञान करती थी और यह तो सर्व प्रदेश - असंख्य प्रदेश ज्ञान (करते हैं) और असंख्य प्रदेश से आनंद (आता है). असंख्य प्रदेश समजते हो ? यह (विषय) सर्वज्ञ के अलावा कहीं नहीं है. असंख्य प्रदेश ! जैसे सोने की सांकल होती है न ? सांकल... येन ! कड़ी होती है न कड़ी ? पयास, सौ-दोसौ ! वैसे भगवान् आत्मा में असंख्य प्रदेश हैं. भगवान् आत्मा सांकल समान, उसमें कड़ी नाम प्रदेश - असंख्य प्रदेश स्वरूप है. यह सर्वज्ञ के अलावा किसीने देखा नहीं. समज में आया ?

सर्वज्ञ के अलावा दूसरे प्राणी तो इन्द्रिय से ज्ञान करते थे, वह तो कुछ ही प्रदेश से ज्ञान होता था. भगवान् को इन्द्रिय नहीं और असंख्य प्रदेश से ज्ञान (करते) हैं, असंख्य प्रदेश से भगवान् को आनंद (आता) है. आ...डा...! समज में आया ?

‘सकल आत्मामें सर्वप्रकारके (परिपूर्णा) सुख और ज्ञानसे परिपूर्णा होनेसे ‘समंत सौख्य...’ सारे आत्मा में पूर्ण सुख ‘और ज्ञानसे समृद्ध’ होता है.’ आ...डा...डा...! असंख्य प्रदेश में पूर्ण सुख और पूर्ण ज्ञान भगवान् को (है). आ...डा...! ‘इसप्रकारका यह आत्मा सर्व अभिलाषा, जिज्ञासा और संदेहका असंभव होनेपर भी अपूर्व और अनाकुलत्वलक्षण परमसौख्यका ध्यान करता है;...’ आ...डा...! भगवान् इन्द्रियरहित हो गये. अल्प प्रदेश से जानते थे वह छूट गया (और) सारे असंख्य प्रदेश से पूर्ण आनंद और पूर्ण सुख जानते हैं. समज में आया ?

‘अनाकुलत्वलक्षण परमसौख्यका ध्यान करता है;...’ यह बात है. सर्वज्ञ परमात्मा

अतीन्द्रिय आनंद का अनुभव करते हैं उसे ध्यान कलने में आता है. आडा..डा...! यह आचार्य का कथन है न ! पूर्ण अतीन्द्रिय आनंद का अनुभव करते हैं (ऐसा) अकेला आत्मा रहा. असंख्य प्रदेश में अतीन्द्रिय आनंद का और अतीन्द्रिय ज्ञान का पूर्ण अनुभव है. आ..डा...! यह अनुभव करते हैं वह ध्यान करते हैं. परमसौख्य का ध्यान करते हैं ऐसा कलने में आता है. आडा..डा...! ध्यान में तो द्रव्य होता है. वह तो अपूर्णवाले को है.

यह तो परमात्मा अरुंत सर्वज्ञदेव जिनेश्वर परमात्मा ! उन्हें सारे असंख्य प्रदेश में पूर्ण ज्ञान और पूर्ण आनंद (प्रगट हुआ) उसका ध्यान करते हैं ऐसा कलने में आता है. यहां भूमी तो यह की है कि, अतीन्द्रिय आनंद अनुभव करते हैं वह ध्यान (है). आ..डा..डा...! ध्यान करूं, ऐसा वहां है नहीं. नीचे भी - नीचे के स्तर में भी 'वस्तु विचारत ध्यावतें मन पावै विश्राम' विकल्प कम हो जाते हैं. 'रसस्वादत सुभ उपजे' आनंद कल न ? आनंद का अनुभव का ध्यान (कल है). नीचे भी 'रसस्वादत सुभ उपजे' आत्मा (के) आनंदरस का स्वाद आया. आ..डा...! 'अनुभव ताकौ नाम' आडा..डा...! समज में आया ?

'कुंडकुंदाचार्यदेव' ने, 'अमृतचंद्राचार्यदेव' या अक संत कले या अनंत संत कले कि, भगवान को तो पूर्ण असंख्य प्रदेश में पूर्ण सुभ और पूर्ण आनंद ज्ञान (हैं), उसका अनुभव है. यह अनुभव है उसे लम ध्यान कलते हैं. आ..डा...! यहां तो ऐसा निकालना है कि, आत्मा का अनुभव, आनंद स्वरूप का सम्यग्दर्शन होने से आनंद का स्वाद आता है. आडा..डा...! समज में आया ? भगवान को पूर्ण आनंद है. सम्यग्दर्शन में 'सर्वगुणंश ते समकित' (अर्थात्) सारे द्रव्य में जितने गुण हैं उसकी प्रतीति में उसका स्वीकार किया तो पर्याय में सर्व गुण का अंश प्रगट हुआ. समज में आया ? भगवानआत्मा में जितने गुण हैं उसका स्वीकार किया तो परमात्मा को पूर्ण आनंद और पूर्ण ज्ञान हुआ. निम्न स्तर में अल्प आनंद और अल्प व्यक्तता प्रत्येक गुण की हुई. आडा..डा...! ऐसी बातें...!

यहां तो स्वरूप का अनुभव करे उसे ध्यान कल न ? (उसलिये यह बात ली). आ..डा...! वहां अनुभव का ध्यान करूं, ऐसा कुछ है नहीं. लेकिन अनुभव करते हैं उसे ध्यान कलने में आता है. आडा..डा...! उसीप्रकार निम्न स्तर में भी वस्तु परमात्मा स्वरूप अपना (है उसका) ज्ञान में विचार करके, 'मन पावै विश्राम' विकल्प जो रागादि है वे

शांत हो जाते हैं, छूट जाते हैं. 'रस स्वादत सुभ उपै' जैसे भगवान को, अतीन्द्रिय आनंद के अनुभव को ध्यान कड़ा तो यहाँ भी अतीन्द्रिय आनंद का स्वाद अल्प आया. भगवान को पूर्ण आया. समझ में आया ? आडा..डा...! क्या शैली ! संतो की, द्विगंभर मुनिओं की कथनी ँतनी गंभीर (है) ! ओ..डो..डो...!

कड़ते हैं कि, निम्न स्तर में भी जो अनुभव होता है वह पहले ध्यान में अनुभव होता है. समझ में आया ? आडा..डा...! 'द्रव्यसंग्रह' में कड़ा न ? 'दुविहं पि मोक्खहेउं झाणे पाउणदि जं मुणी णियमा।।' अंतर स्वभाव भगवान पूर्ण (है), ध्यान की पर्याय में उसे विषय बनारकर ध्यान करते हैं. आ..डा..डा...! उसे निश्चय सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्य ध्यान में प्रगट होता है. आ..डा...! और उस काल में जो राग बाकी रहा, अल्पज्ञ है न ? सर्वज्ञ हुआ नहीं. अपूर्ण है न ? (जो) राग बाकी रहा उसे व्यवहार मोक्षमार्ग का आरोप दिया. निश्चय मोक्षमार्ग ध्यान में प्रगट हुआ, उसी समय अबुद्धिपूर्वक (का) राग (बाकी) रहा उसे व्यवहार मोक्षमार्ग का आरोप दिया.

'दुविहं पि मोक्खहेउं' आडा..डा...! (अर्थात्) दोनों प्रकार का मोक्षमार्ग. 'झाणे पाउणदि जं मुणी णियमा।।' निश्चय से ध्यान में प्राप्त होता है. आडा..डा...! यह 'नेमियन्द्र सिद्धांतयकवर्ती' (कड़ते हैं) ! समझ में आता है ? भाषा तो थोड़ी सूक्ष्म (है). समझ में आता है ? यह समझना चाडिये, बापू ! यह समझने की चीज है. बाकी सब (व्यर्थ है). आ..डा...!

सर्वज्ञ किसका ध्यान करे ? अभिवाषा नहीं, जिज्ञासा नहीं, संदेह नहीं (है) तो किसका ध्यान करे ? (तो कड़ा कि), संपूर्ण आनंद का अनुभव करे उसे ध्यान करते हैं (औसा कड़ने में आता है). समझ में आया ? नहीं तो ध्यान का विषय तो द्रव्य है. यहाँ तो अनुभव को ध्यान कड़ा. ध्यान का विषय द्रव्य था वह पूर्ण पर्याय में पूर्ण आनंद प्रगट हो गया, तो ध्यान का विषय द्रव्य था उसकी जगह अनुभव ध्यान का विषय (कड़ा). भाई ! समझे ? आडा..डा...!

सम्यग्दर्शन में, प्रथम सम्यग्दर्शन उत्पन्न होता है तब 'रस स्वादत सुभ उपै, अनुभव ताकौ नाम' तब अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप भगवानआत्मा है, उसका आनंद के रस का स्वाद अंशतः आया. पूर्ण स्वाद तो परमात्मा को (आता है). समझ में आया ? आ..डा...! अतीन्द्रिय आनंद का सागर प्रभु (है), उसका ध्यान किया यानी कि विकल्प

कम हो गये, त्याग हो गया. निर्विकल्प स्वरूप भगवान का निर्विकल्प ध्यान हुआ तो सम्यग्दर्शन में आत्मा का आनंद आया. आ...डा...डा...! सम्यग्दर्शन (में), जितनी अनंत शक्तियां प्रभुआत्मा में है, उन प्रत्येक शक्ति की व्यक्तता - प्रगटता पर्याय में हो गई. लेकिन अंशतः हुई. समझ में आया ? आ...डा...डा...! क्या शैली ! गजब शैली !! यहाँ तो आनंद का अनुभव करे उसे ध्यान कडा. आ...डा...! पर्याय का ध्यान करे ! बात गुलांट भा गई.

नीचे (के गुणस्थान में) द्रव्य के समीप जाकर ध्यान करते थे. समझ में आया ? तेरहवीं गाथा में कडा न ! नय, निक्षेप का वर्णन किया है न ! भेद है, लेकिन अंदर द्रव्य के समीप (जाते हैं). भगवान शुद्ध चैतन्य परमात्मस्वरूप उसकी समीप दृष्टि को लेकर... आडा...डा...! जो ध्यान होता है तो सम्यग्दर्शन में अतीन्द्रिय आनंद का स्वाद आता है. तो स्वाद का ध्यान नहीं है, वहाँ ध्यान है द्रव्य का. समझ में आया ? लेकिन ध्यान में अतीन्द्रिय आनंद का स्वाद आया तो उसे अनुभव कडने में आया. आ...डा...डा...! अनु (यानी) अनुसरण करके. भगवान तीनलोक का नाथ प्रभु ! आ...डा...डा...! उसका अनुसरण करके पर्याय का भुवन (हुआ). अनंत शक्ति की व्यक्तता का होना वड अनुभव (है). आ...डा...डा...! गजब बात है ! जिनेश्वरदेव और उनके द्विगंबर संतो ने कमाव कर दी है !! एक एक गाथा और एक एक पद ने तो सनातन जैनदर्शन को षडा रभा है ! आ...डा...डा...!

यहाँ तो यड कडना है कि, भगवान किसका ध्यान करे ? तब 'कुंदकुंदाचार्य' ने जवाब दिया, 'अमृतचंद्राचार्यदेव' ने टीका की. वे परमसुभ का ध्यान करते हैं. परमसुभ तो पर्याय है. लेकिन वे अनुभवते हैं उसे ध्यान करते हैं औसा कडने में आया है. आडा...डा...! थोड़ी सूक्ष्म बात है, डां !

मुमुक्षु :- ध्यान तो द्रव्य का होता है, पर्याय का कडां से आया ?

पूज्य गुरुदेवश्री :- वही कडता हूँ न ! इसलिये तो अधिक विस्तार करते हैं. छत्रस्थ था उसे द्रव्य ध्येय में था. इनको तो दशा पूर्ण हो गई. (सुभ का) अनुभव करते हैं उसे ही ध्यान कडने में आता है. आनंद का पूर्ण अनुभव वड ध्यान. आ...डा...डा...! द्रव्य का ध्यान करनेपर पर्याय में जो पूर्ण आनंद आया वड ध्यान का फल (है और) वही ध्यान है. आडा...डा...! समझ में आया ? गाथा बहुत (अच्छी आयी). १८२, १८३,

१८४ गाथा बहुत अच्छी आ गई ! आ...डा...डा....!

कहते हैं कि, प्रभु आत्मा अनंत ज्ञान, अनंत दर्शन ऐसी अनंत शक्ति - गुण का धाम (है), उसका ध्यान करनेपर... पढले १८७ (गाथा में) आ गया न ! 'शुद्धात्मभावनारूप ध्यान कृत्वा' 'ज्यसेनाचार्यदेव' की संस्कृत (टीका) में है. शुद्धात्मभाव का ध्यान करनेपर केवलज्ञान हो गया. पर्याय में पूर्ण केवलज्ञान, पूर्ण आनंद, पूर्ण शांति, पूर्ण स्वच्छता (आदि) जितने गुण हैं वे सब पूर्ण व्यक्त - प्रगट हो गये. शक्तिरूप था वह व्यक्तरूप सर्व गुण हो गये. आडा...डा...! सूक्ष्म बात है, भाई ! इसलिये कहते हैं कि, वे तो आनंद का ध्यान करते हैं. आडा...डा...! समज में आया ? 'ज्यसेनाचार्यदेव' की टीका में उपचार कहा है. शुक्लध्यान कहा है न ! यह स्पष्टीकरण तो आनंद के लिये है. आनंद का अनुभव है वही ध्यान है. आ...डा...डा...! समज में आया ?

क्योंकि निम्न स्तर में भी सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान, सम्यक्चारित्र का अंश यौथे (गुणस्थान में) प्रगट होता है. सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान, स्वरूपआचरणचारित्र अनंतानुबंधी के अभाव से (प्रगट होता है). स्वरूपआचरणचारित्र का अंश है. उसमें भी तकरार करते हैं. (एक विद्वान ने कहा कि), स्वरूपआचरण होता है (तो दूसरे विद्वान) ना कहते हैं. अरे...! बेचारे को कुछ ખબર नहीं, क्या हो ?

जो आत्मस्वरूप पूर्णानंद प्रभु ! उसके सन्मुख होकर ध्यान में जो शक्ति की व्यक्तता प्रगट हुई उसमें तो ज्ञान, आनंद आदि सर्व शक्तियों की व्यक्तता प्रगट हुई. समज में आया ? लेकिन अंश (है), पूर्ण नहीं है न ! अंश (है). और भगवान को पूर्ण प्रगट हो गई. अतीन्द्रिय आनंद का सागर पर्याय में अतीन्द्रिय आनंद पूर्ण हो गया, उसे यहां ध्यान कहने में आता है. आडा...डा...!

'परमसौख्यका ध्यान करता है;...' पाठ ऐसा है, डां ! है ? संस्कृत में है. 'अनाकुलत्वलक्षणं परमसौख्यं ध्यायति' 'अमृतयंद्राचार्यदेव' की संस्कृत (टीका में) है. आडा...डा...! 'अमृतयंद्राचार्यदेव' केवली के विरह भूलाये ऐसी बात करते हैं ! आ...डा...! अरुंतो, सर्वज्ञ परमेश्वर (को) केवलज्ञान - पूर्णज्ञान - सर्वज्ञ पूर्ण आनंद, पूर्ण अतीन्द्रिय आनंद, पूर्ण अतीन्द्रिय वीर्य, पूर्ण अतीन्द्रिय दर्शन, पूर्ण अतीन्द्रिय प्रभुता पर्याय में प्रगट हो गई तो वे आनंद का अनुभव करते हैं उसे उम ध्यान कहते हैं. आ...डा...डा...!

यही न्याय जब नीचे के (गुणस्थान में) सम्यग्दर्शन में उतारे तो उसका ध्यान तो

द्रव्य के उपर है. द्रव्य वस्तु जो त्रिकावी है उस पर दृष्टि है इसलिये उसकी पर्याय में आनंद का अंश आया. इस आनंद के अंश का ध्यान नहीं है, वहां त्रिकावी का ध्यान है. आ...डा...! उ२० गाथा (की 'ज्यसेनाचार्यदेव' की टीका) में आया न ? सकल निरावरण प्रभु द्रव्यस्वभाव सकल निरावरण अખंड अेक प्रत्यक्षप्रतिभासमय अविनश्वर शुद्ध पारिषामिक परमभाव लक्षण निजपरमात्म द्रव्य वड मैं डूं. पर्याय औसा कडती है कि, यड मैं डूं ! आडा...डा...! औसी बातें हैं ! समज में आया ? पर्याय अखंड का ध्यान करती है. पर्याय खंड खंड का ध्यान करती नहीं. यड उ२० (गाथा में) है. समज में आया ?

निर्विकार स्वसंवेदनलक्षण क्षयोपशमिक ज्ञानरूप डोवाथी जोके अेकदेश व्यक्तिरूप है. समकित्ती को. तोपण ध्याता पुरुष औसा भाते हैं कि, जो सकल निरावरण अखंड अेक प्रत्यक्ष प्रतिभासमय अविनश्वर शुद्ध पारिषामिक परमभाव लक्षण निजपरमात्मद्रव्य ते डूं डूं. परंतु अेम भावतो नथी के खंडज्ञान ते डूं डूं. आ...डा...! समज में आया ? पर्याय खंड है, पूर्ण नहीं है. उसका ध्यान नहीं करता.

यहां तो कडते हैं कि, अनंत ज्ञान और अनंत आनंद पूर्ण हुआ उसका ध्यान करते हैं. आडा...डा...! पूर्ण डो गया इसलिये (कडा कि) उसका ध्यान करते हैं. उ२० गाथा की संस्कृत (टीका) है. आडा...डा...! अरे...! मूल बात का ठिकाना नहीं और आगे आगे की बात करने लगे ! आ...डा...!

यहां तो कडते हैं कि, आनंद का अनुभव डी ध्यान है. तो फिर नीचे के (गुणस्थान में) भी आनंद का अनुभव है वड ध्यान द्रव्य का है और अनुभव पर्याय में आया. लेकिन पर्याय का ध्यान नहीं है. खंडखंड का ध्यान नहीं है, अखंड का ध्यान है. यहां परमात्मा को अखंड ज्ञान, दर्शन, आनंद पूर्ण डो गया... आ...डा...डा...! उसका ध्यान करते हैं, औसा कडने में आता है. आडा...डा...! जिनेश्वरदेव परमात्मा त्रिलोकनाथ की बात संतों औसी जाडिर करते हैं. भाई ! तू सर्वज्ञस्वरूपी है ! प्रभु ! तुम सर्वज्ञस्वरूपी डो ! सर्वज्ञ स्वरूप का अनुभव दृष्टि में हुआ, तब आनंद आदि पर्याय की व्यक्तता आयी, लेकिन पूर्ण नहीं. पूर्ण सर्वज्ञ स्वभाव का ध्यान करते करते... शुद्धात्मा का ध्यान करते हैं औसा पडले आया न ! 'शुद्धात्मभावानारूप ध्यान कृत्वा' आडा...डा...! संस्कृत में है. सर्वज्ञपद डो गया तो कडते हैं कि, द्रव्य का ध्यान नहीं, पर्याय का अनुभव है उसे ध्यान कडते हैं. आडा...डा...! क्यों ? कि, जिस समय अनंत आनंद अनुभव में आया वड दूसरे समय

नहीं रहता. दूसरे समय दूसरा आता है. क्या कडा ?

सर्वज्ञ भगवान को भी अपने शुद्धात्मा की अकाग्रता की भावना द्वारा जो सर्वज्ञ और पूर्ण आनंद प्रगट हुआ, उन्हें एक समय में जो अतीन्द्रिय आनंद और अतीन्द्रिय ज्ञान है वह पर्याय दूसरे समय नहीं रहती. पर्याय है न ! आ...डा...डा...! पर्याय है वह विनाशीक है. एक समय में जो है, वह दूसरे समय नहीं. दूसरे में दूसरी (पर्याय), तीसरे (समय) तीसरी (पर्याय). जैसे अनुभव का ध्यान करते हैं ऐसा कडने में आया है. आडा...डा...! कठिन बातें ! बापू !

‘अर्थात् अनाकुलत्वसंगत एक ‘अग्र’ के संयतनमात्ररूपसे अवस्थित रहता है,...’ क्या (कडा) ? पडले में अकाग्र चिंता निरोधो ध्यान है न ? आडा...डा...! अकाग्रचिंता निरोधो ध्यानम् - इसमें ऐसा है कि, एक अग्र यानी द्रव्य - पूर्ण वस्तु. एक अग्र (यानी) ध्येय में एक द्रव्य. अकाग्र चिंता - उसकी अकाग्रता. चिंता निरोधो ध्यानम् (यानी) विकल्प की चिंता का रुक जाना, उसका नाम ध्यान कहते हैं. परमात्मा का ध्यान कडा उसकी व्याख्या लोग इसमें लगा देते थे.

‘अनाकुलत्वसंगत एक ‘अग्र’ के संयतनमात्ररूपसे अवस्थित रहता है, (अर्थात् अनाकुलताके साथ रहनेवाले एक आत्मारूपी विषयके अनुभवरूप ही मात्र स्थित रहता है)...’ आ...डा...! पर्याय में अनुभवरूप में स्थित रहता है. आडा...डा...! ‘और ऐसा अवस्थान सडजज्ञानानन्दस्वभाव सिद्धत्वकी सिद्धि ही है...’ ऐसा सडज ज्ञानानन्दस्वभाव की सिद्धत्व यानी प्राप्ति की सिद्धि है. अनुभव और आनंद की प्राप्ति की सिद्धि है. ‘(अर्थात् इसप्रकार स्थित रहना, सडजज्ञान और आनन्द जिसका स्वभाव है जैसे सिद्धत्वकी प्राप्ति ही है).’ अंदर वस्तु की प्राप्ति यही है. आडा...डा...! बहुत सूक्ष्म आया. आ...डा...!

क्या कडा ? जो अनंत ज्ञान और अनंत आनंद प्रगट हुआ वहां स्थिर है. लदे दशा पलटती है लेकिन उसमें स्थिर है. इस कारण से सिद्धत्व की प्राप्ति ही है. वही वस्तु की प्राप्ति की सिद्धि है. सिद्धत्व यानी स्वरूप की प्राप्ति यही है. पूर्ण स्वरूप की पर्याय में प्राप्ति हो गई. आ...डा...! तेरडवें गुणस्थान में भावमोक्ष हो गया, ऐसा कहते हैं. फिर चौदहवा (गुणस्थान) छूट जायेगा तब द्रव्यमोक्ष होगा. भावमोक्ष हो गया, ऐसा कहते हैं ! आ...डा...डा...! समज में आया ?

‘(सडजज्ञान और आनन्द जिसका स्वभाव है जैसे सिद्धत्वकी प्राप्ति ही है).’ पर्याय

में पूर्ण दृशा हो गई. आ...डा...! सिद्ध हो गये, सिद्ध ! भावमोक्ष (हुआ) ! आडा...डा...!
 भावार्थ :- '१८७वीं गाथामें प्रश्न उपस्थित किया गया था कि सर्वभगवानको किसी पदार्थके प्रति अभिलाषा,...' नहीं है. पूर्ण हो गये उन्हें अभिलाषा क्या ? 'जिज्ञासा या सन्देह नहीं है तब फिर वे किस पदार्थका ध्यान करते हैं ?' आडा...डा...! 'उसका उत्तर इस गाथामें इस प्रकार दिया गया है कि - एक अग्र (विषय) का संवेदन ध्यान है.' एक विषय का संवेदन ध्यान है.

'सर्व आत्मप्रदेशोंमें परिपूर्ण आनंद और ज्ञानसे भरे हुए सर्वज्ञ भगवान परमानंदसे अभिन्न जैसे निजात्मा३पी एक विषयका संवेदन करते हैं...' देखा ! एक विषय का संवेदन करते हैं (जैसा कडा है) ! आ...डा...डा...! पडले एक विषय ध्यान में लेकर अनुभव करते हैं (और) यहां तो एक विषय का संवेदन करते हैं. क्या कडा ? नीचे के (गुणस्थान में) अकाग्र चिंता निरोधो ध्यानम् में एक अग्र ध्रुव का ध्यान करते हैं, लेकिन यहां तो कडते हैं 'एक विषयका संवेदन...' पूर्ण संवेदन हो गया, अब कोई दूसरा विषय रडा नहीं. आडा...डा...! सूक्ष्म बात है, भाई ! वीतरागमार्ग समजना बहुत कठिन है. आडा...डा...! और यह समज में आ जाये उसे भव रहे नहीं. आडा...डा...! समज में आया ?

परमानंद से अभिन्न सर्वज्ञ भगवान जैसे निजात्मा३पी एक विषय का संवेदन करते हैं, जैसा लिया है. पडले एक विषय का ध्यान करते हैं, यहां एक विषय का संवेदन करते हैं. समज में आया ? आडा...डा...! गजब शैली ! संतो की पद्धति अंदर आत्मा की पुकार उठ जाये जैसी शैली है !

कडते हैं, प्रभु ! नीचे एक अग्र का ध्यान करे वह एक ही विषय है और उन्हें संवेदन का विषय है. पूर्ण... पूर्ण... पूर्ण... पूर्ण... हो गये. आडा...डा...! सुभ का ध्यान करते हैं, संवेदन का ध्यान (करते हैं). आडा...डा...! पूर्णानंद एक ही विषय रडा. जैसी बात और कहीं नहीं है. आ...डा...! द्विगंबर संतो के अलावा कहीं बात नहीं है. आडा...डा...! और अंदर बैठ जाये जैसी शैली है ! आडा...डा...!

'निजात्मा३पी एक विषयका संवेदन करते हैं...' आडा...डा...! थोडा कठिन लगे तो विचार करने जैसा है. शांति से सुनना ! आ...डा...डा...! 'इसलिये उनके परमानन्दका ध्यान है,...' क्या कडा ? 'निजात्मा३पी एक विषयका संवेदन करते हैं...' एक विषय का संवेदन करते हैं. नीचे एक विषय द्रव्य का लक्ष्य अग्र करते हैं. नीचे एक अग्र द्रव्यस्वभाव

को अग्र करके ध्यान करते हैं. यहाँ कहते हैं... आ...डा...डा...! परमसौम्य आनंद का ध्यान करते हैं. वे तो संवेदन करते हैं. 'ईसदिये उनके परमानन्दका ध्यान है, अर्थात् वे परमसौम्यका ध्यान करते हैं.' आडा...डा...! क्या शैली ! अनुभव पूर्ण हो गया तो कहते हैं कि, उसी विषय का संवेदन है. आडा...डा...! निम्न स्तर में अकाग्र चिंता - अक द्रव्य को अग्र बनाकर - मुख्य बनाकर ध्यान करते हैं तो पर्याय में आनंद आता है. लेकिन वह पूर्ण नहीं इसदिये उसके वेदन को ध्यान नहीं कहा. द्रव्य को लक्ष्य में लिया तो ध्यान हुआ ऐसा कहते हैं. समझ में आया ? आडा...डा...!

वस्तु पूर्ण स्वरूप भगवान ! उसे ध्येय बनाकर जो ध्यान करते हैं, उसे पर्याय का ध्यान नहीं कहा. वह तो द्रव्य का ध्यान किया. यहाँ तो पूर्ण हो गया, तो पूर्ण वेदन आया वही उसका ध्यान है, ऐसा कहते हैं. आ...डा...डा...! कडो, समझ में आता है या नहीं ? ऐसी बात है. यह कोई वार्ता नहीं है, प्रभु ! आ...डा...! यह तो संतों के हृदय (है) ! गजब शैली ! गजब शैली !! टीका...! 'अमृतयंद्रायार्यदेव' ने 'कुंदकुंदायार्यदेव' के पेट भोले हैं ! और 'कुंदकुंदायार्यदेव' ने सर्वज्ञ का पेट भोला है !! आ...डा...! क्या हो ?

'अब यह निश्चित करते हैं कि - 'यही (पूर्वोक्त ही) शुद्ध आत्माकी उपलब्धि जिसका लक्षण है, ऐसा मोक्षका मार्ग है' :-' यह मोक्ष का मार्ग है. शुद्ध स्वरूप पूर्णानंद प्रभु ! उसके आश्रय से दृष्टि, ज्ञान और रमणता (हुँ) वह मोक्ष का मार्ग है. रागादि की क्रिया भीय में आये वह मोक्ष का मार्ग नहीं. आडा...डा...! समझ में आया ? यकवर्ती के आठ साल के पुत्र, जिन्हें अक दिन की अबजो रूपये की कमाई है, उसे छोडकर चले जाते हैं. जिन्होंने आत्मा का रसास्वादन किया... आडा...डा...! अतीन्द्रिय आनंद का जिन्होंने रस चखा, उस अतीन्द्रिय आनंद की वृद्धि के लिये वन में चले जाते हैं. आ...डा...! जहाँ वाघ और सिंह (होते हैं). वाघ और सिंह में मैं कहां हूँ ? मैं तो मेरे स्वरूप में हूँ. आ...डा...डा...!

यह कहते हैं, 'यही (पूर्वोक्त ही) शुद्ध आत्माकी उपलब्धि...' अनुभव 'जिसका लक्षण है...' शुद्ध आत्मा की प्राप्ति 'ऐसा मोक्षका मार्ग है :-' शुद्धात्मा की प्राप्ति. शुद्धात्मा जो है उसकी पर्याय में प्राप्ति (होनी). सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र में प्राप्ति (होनी), वह मोक्ष का मार्ग है. यहाँ पर्याय भी सिद्ध करनी है न ! आनंद का अनुभव तो पर्याय

है. वेदांत तो पर्याय मानते नहीं. पर्याय मानते नहीं तो, मैं सर्वव्यापक हूँ, यह निर्णय किसने किया ? आ...डा...डा...! वह तो निश्चयात्मासी अज्ञानी है.

ओ...डो...डो...! यहां तो केवली को भी संवेदन पर्याय का कडा ! आ...डा...डा...! क्या शैली ! पर्याय और द्रव्य को सिद्ध करने की शैली...! आ...डा...! 'यह निश्चित करते हैं कि - '(पूर्वोक्त डी) शुद्धात्माकी उपलब्धि...' अनुभव. पर्याय में शुद्ध आत्मा की प्राप्ति (डोनी), सम्यग्दर्शन-ज्ञान (डोना) यह मोक्षमार्ग है. बाकी कोई राग की क्रिया - दया, दान, व्रत-इत धर्म - मोक्षमार्ग नहीं. आ...डा...डा...! १८८ (गाथा).

एवं जिणा जिणिंदा सिद्धा मगं समुट्ठदा समणा।

जादा णमोत्थु तेसिं तस्स य णिव्वाणमग्गस्स।।१९९।।

उनके निर्वाण के मार्ग को नमस्कार डो ! आ...डा...! जिन्डों ने निर्वाण का मार्ग प्रगट किया वे कहते हैं कि, निर्वाण के मार्ग को मैं नमन करता हूँ. आ...डा...! समज में आया ?

श्रमणो, जिंनो, तीर्थं करो आ रीत सेवी मार्गने,

सिद्धि वर्या; नमुं तेमने, निर्वाणना ते मार्गने. १८८.

क्या कहते हैं ? श्रमणो, मुनिओ, जिंनो और तीर्थं करो भी 'आ रीत सेवी मार्गने' (यानी) इसप्रकार का सेवन किया. मार्ग अके डी प्रकार का है. आ...डा...! 'सिद्धि वर्या' परमसिद्धि को (यानी) मुक्ति को प्राप्त हुआ. 'नमुं तेमने, निर्वाणना ते मार्गने.' उनको नमन करता हूँ और निर्वाण के मार्ग को नमन करता हूँ ! आ...डा...! दो बात कही न ! सिद्धि वरे, परमात्मदशा सिद्ध हुई उनको नमन करता हूँ और उस निर्वाण के मार्ग को नमन करता हूँ. आ...डा...!

'सभी सामान्य यरमशरीरी,...' 'जिणा जिणिंदा' का अर्थ करते हैं. सामान्य जो यरम शरीर है न ! अंतिम शरीर. 'तीर्थं कर और अयरमशरीरी मुमुक्षु...' अभी दो-तीन भव बाकी डो (ऐसे मुमुक्षु). 'इसी यथोक्त शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिविक्षण (शुद्धात्मतत्त्व में प्रवृत्ति जिसका वक्ष्य है ऐसी) विधिसे...' आ...डा...डा...! शुद्ध भगवान परमात्मतत्त्व की प्रवृत्ति (यानी)

अथायमेव शुद्धात्मोपलम्बलक्षणो मोक्षस्य मार्ग इत्यवधारयति -

एवं जिणा जिणिंदा सिद्धा मग्गं समुट्ठिदा समणा।

जादा णमोत्थु तेसिं तस्स य णिव्वाणमग्गस्स।।१९९।।

एवं जिना जिनेन्द्राः सिद्धा मार्गं समुत्थिताः श्रमणाः।

जाता नमोऽस्तु तेभ्यस्तस्मै च निर्वाणमार्गाय।।१९९।।

यतः सर्व एव सामान्यचरमशरीरास्तीर्थकराः अचरमशरीरा मुमुक्षवश्चामुनैव यथोदितेन शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिलक्षणेन विधिना प्रवृत्तमोक्षस्य मार्गमधिगम्य सिद्धा बभूवुः, न पुनरन्यथापि।

एवं केवली किं ध्यायतीति प्रश्नमुख्यत्वेन प्रथमगाथा। परमसुखं ध्यायत्यनुभवतीति परिहारमुख्यत्वेन द्वितीया चेति ध्यानविषयपूर्वपक्षपरिहारद्वारेण तृतीयस्थले गाथाद्वयं गतम्। अथायमेव निजशुद्धात्मोपलब्धिलक्षणमोक्षमार्गो, नान्य इति विशेषेण समर्थयति - जादा जाता

‘उसमें अकाग्रता. आडा..डा...! ऐसी ‘विधिसे प्रवर्तमान मोक्षमार्गको प्राप्त करके...’ आ..डा..डा...! वस्तु शुद्ध परमात्मा द्रव्य स्वभाव ! आ..डा...! उसकी प्रवृत्ति लक्षण (यानी) शुद्धात्मा में प्रवृत्तिलक्षण मोक्षमार्ग. आडा..डा...! व्यवहार दया, दान, व्रत आदि शुद्धात्माकी प्रवृत्ति नहीं है, वह तो अशुद्ध प्रवृत्ति है. आडा..डा...!

‘यथोक्त शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिलक्षण...’ शुद्धात्मतत्त्व में परिश्रतिरूपी जिसका लक्षण ऐसी ‘विधिसे प्रवर्तमान मोक्षमार्गको प्राप्त करके...’ इस विधि से शुद्धात्मा की प्रवृत्तिरूप मोक्षमार्ग को प्राप्त करके ‘सिद्ध हुआ;...’ परमात्मा इस प्रकार सिद्ध हुआ. आडा..डा...! जितने सिद्ध हुआ वे इस विधि से हुआ हैं. शुद्ध स्वरूप भगवान् पूर्णानंद प्रभु ! उसमें प्रवृत्ति (यानी) अकाग्रता. (उसमें) अकाग्रता करके सिद्ध हुआ हैं. आ..डा...! शुद्धात्मा की प्रवृत्ति (और) राग से निवृत्ति. शुद्धात्मा में प्रवृत्ति - परिश्रति है न ? परिश्रति ! आडा..डा...! ऐसा मार्ग साधारण (आदमी को समझ में नहीं आये). प्रभु का मार्ग तो ऐसा है. पंचमकाल के दिये डो या चौथे काल के दिये डो, मार्ग तो यह है. और यह तो पंचमकाल के संत,

તતોડવધાર્યતે કેવલમયમેક એવ મોક્ષસ્ય માર્ગો, ન દ્વિતીય ઇતિ। અલં ચ પ્રપશ્ચેન। તેષાં શુદ્ધાત્મતત્ત્વપ્રવૃત્તાનાં સિદ્ધાનાં તસ્ય શુદ્ધાત્મતત્ત્વપ્રવૃત્તિરૂપસ્ય મોક્ષમાર્ગસ્ય ચ પ્રત્યસ્તમિતભાવ્ય-ભાવકવિભાગત્વેન નોઆગમભાવનમસ્કારોડસ્તુ। અવધારિતો મોક્ષમાર્ગઃ, કૃત્યમનુષ્ટીયતે।

॥૧૯૯॥

ઉત્પન્નાઃ। કથંભૂતાઃ। સિદ્ધા સિદ્ધાઃ સિદ્ધપરમેષ્ઠિનો મુક્તાત્માન ઇત્યર્થઃ। કે કર્તારઃ। જિના જિનાઃ અનાગારકેવલિનઃ। જિગિંદા ન કેવલં જિના જિનેન્દ્રાશ્ચ તીર્થકરપરમદેવાઃ। કથંભૂતાઃ સન્તઃ એતે સિદ્ધા જાતાઃ। મગ્ગં સમુદ્ધિદા નિજપરમાત્મતત્ત્વાનુભૂતિલક્ષણમાર્ગ મોક્ષમાર્ગ સમુત્થિતા આશ્રિતાઃ। કેન। એવં પૂર્વં બહુધા વ્યાખ્યાતક્રમેણ। ન કેવલં જિના જિનેન્દ્રા અનેન માર્ગેણ સિદ્ધા જાતાઃ, સમણા સુખદુઃખાદિસમતાભાવનાપરિણતાત્મતત્ત્વલક્ષણાઃ શેષા અચરમદેહશ્રમણાશ્ચ।

હવે ‘આ જ (પૂર્વે કહ્યો તે જ), શુદ્ધ આત્માની ઉપલબ્ધિ જેનું લક્ષણ છે એવો મોક્ષનો માર્ગ છે’ એમ નક્કી કરે છે :-

શ્રમણો, જિનો, તીર્થકરો આ રીત સેવી માર્ગને

સિદ્ધિ વર્યા; નમું તેમને, નિર્વાણના તે માર્ગને. ૧૯૯.

અન્વયાર્થ :- (જિનાઃ જિનેન્દ્રાઃ શ્રમણાઃ) જિનો, જિનેન્દ્રો અને શ્રમણો (અર્થાત્ સામાન્ય કેવળીઓ, તીર્થકરો અને મુનિઓ) (એવં) આ રીતે (પૂર્વે કહેલી રીતે જ) (માર્ગ સમુત્થિતાઃ) માર્ગમાં આરૂઢ થયા થકા (સિદ્ધાઃ જાતાઃ) સિદ્ધ થયા. (નમઃ અસ્તુ) નમસ્કાર હો (તેમ્યઃ) તેમને (ચ) અને (તસ્મૈ નિર્વાણમાર્ગાય) તે નિર્વાણમાર્ગને.

પંચમકાલ કે શ્રોતા કો યહ કહતે હૈં. એસા નહીં હે કિ, યહ માર્ગ ચૌથે કાલ કા હે.

મુમુક્ષુ :- ઇસ કાલ મેં નહીં હો સકે એસા નહીં લેના.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- (નહીં હો સકે) વહ બિલકૂલ જૂઠ બાત હે. શ્રોતા ને કહા હે, ‘સમયસાર’ કી ૩૮ વીં ગાથા મેં તો વહી લિયા હે. ગુરુ ને બારંબાર સમજાયા તો શ્રોતા સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કો પ્રાપ્ત હુએ ઔર પ્રાપ્ત હુએ શ્રોતા એસા કહતે હૈં કિ, હમે

અચરમદેહાનાં કથં સિદ્ધત્વમિતિ ચેત્ । 'તવસિદ્ધે ણયસિદ્ધે સંજમસિદ્ધે ચરિત્તસિદ્ધે ય । ણાણમ્મિ દંસણમ્મિ ય સિદ્ધે સિરસા ણમંસામિ ।।' ઇતિ ગાથાકથિતક્રમેણૈકદેશેન । **ગમોત્થુ તેસિં** નમોન્સ્તુ તેભ્યઃ । અનન્તજ્ઞાનાદિસિદ્ધગુણસ્મરણરુપો ભાવનમસ્કારોઽસ્તુ, **તસ્સ ય ણિવ્વાણમગ્ગસ્સ** તસ્મૈ નિર્વિકારસ્વસંવિત્તિલક્ષણનિશ્ચયરત્નત્રયાત્મનિર્વાણમાર્ગાય ચ । તત્તોઽવધાર્યતે અયમેવ મોક્ષમાર્ગો, નાન્ય ઇતિ ॥૧૯૯॥

ટીકા :- બધાય સામાન્ય ચરમશરીરીઓ, તીર્થકરો અને અચરમશરીરી મુમુક્ષુઓ આ જ યથોક્ત શુદ્ધાત્મતત્ત્વપ્રવૃત્તિલક્ષણ (શુદ્ધાત્મતત્ત્વમાં પ્રવૃત્તિ જેનું લક્ષણ છે એવી) વિધિ વડે પ્રવર્તતા મોક્ષના માર્ગને પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધો થયા, પરંતુ એમ નથી કે બીજી રીતે પણ થયા હોય; તેથી નક્કી થાય છે કે કેવળ આ એક જ મોક્ષનો માર્ગ છે, બીજો નથી. - વિસ્તારથી બસ થાઓ. તે શુદ્ધાત્મતત્ત્વમાં પ્રવર્તેલા સિદ્ધોને તથા તે શુદ્ધાત્મતત્ત્વપ્રવૃત્તિરૂપ મોક્ષમાર્ગને, જેમાંથી ભાવ્ય અને ભાવકનો વિભાગ અસ્ત થઈ ગયો છે એવો નોઆગમભાવનમસ્કાર હો. મોક્ષમાર્ગ અવધારિત કર્યો છે, કૃત્ય કરાય છે (અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગ નક્કી કર્યો છે અને તે મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવર્તન કરી રહ્યા છીએ). ૧૯૯.

જો દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર (પ્રગટ) હુઆ વહ ચ્યૂત નહીં હોગા ! હમ પૂર્ણતા કી પ્રાપ્તિ કરેંગે !! આ..હા..હા...! કયા પ્રભુ કા માર્ગ ! શ્રોતા કો ગુરુ ને બારંબાર કહા તો શ્રોતા અંતર સે નિજ પરમાત્મા કો સમજ ગયા. પરમાત્મા કો સમજે (ઔર) અંતર શુદ્ધાત્મા કી પ્રવૃત્તિ લક્ષણ મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ હુઆ. વે ઐસા કહતે હેં કિ, હમેં જો પ્રવૃત્તિ હુઈ (વહ) અપ્રતિહત હૈ, હમ કભી નહીં ગિરેંગે. પંચમકાલ કે હેં ફિર ભી નહીં ગિરેંગે !! એ..ઈ...! ઓ..હો..હો...! ૩૮ ગાથા મેં આતા હૈ. હમે ફિર સે મિથ્યાત્વ કા ઉદય હો (ઐસા) બિલકૂલ નહીં (હૈ). જિસ રાસ્તે પર હમ ચડે વહાં પૂર્ણતા કરેંગે હી ! આ..હા..હા...!

વિશેષ કહેંગે...

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

卐 卐 卐

आसो सुढ ८, रविवार ता. ३०-०८-१९७८

गाथा - १८८

प्रवचन नं०-१८६

‘प्रवचनसार’ १८८ गाथा. क्या कहते हैं ? ‘सत्मी सामान्य चरमशरीरी...’ है ? चरमशरीरी कौन ? केवली. तीर्थंकर के अलावा सामान्य केवली (हैं) वे चरमशरीरी (हैं), जिनका आभीर का शरीर है. दूसरा, ‘तीर्थंकर...’ और ‘अचरमशरीरी मुमुक्षु...’ श्रमण. आडा..डा...! अचरमशरीरी (यानी) किसी को तीन भव करने (बाकी) डो, जैसे मुनि. केवली, तीर्थंकर और मुनि - तीनों कैसे मोक्षमार्ग में है ?

‘शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिलक्षण...’ गजब बात है, प्रभु ! आडा..डा...! यह शुद्ध स्वरूप भवगानआत्मा ! पूर्णानंद उसका स्वरूप है, इस शुद्धात्मतत्त्व की प्रवृत्ति (अर्थात्) अंतर सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र (है) यह शुद्धात्मा की प्रवृत्ति (है). ये व्रत, तप, उपवास करते हैं वह तो संसार है, विकार है. ऐ..ई...! आडा..डा...! वर्तमान में तो यही चलता है - व्रत करो, उपवास करो वह संवर है. व्रत करना यह संवर है और उपवास करना निर्जरा है. बिलकूल जूठी बात है, अकहम मिथ्यात्व का पोषण है. सूक्ष्म बात है, भाई !

आत्मा अंदर सख्यिदानंद प्रभु ! ‘सिद्धस्वरूप सदा पद मेरो’ ऐसी यीज अंदर है. शुभ और अशुभ राग उसकी पर्याय में है. परवस्तु तो उसकी पर्याय में भी नहीं (है). यह तो सभेरे आया था. आ..डा...! दया, दान, व्रत, तप, भक्ति आदि का भाव उसकी पर्याय में है लेकिन वह भाव राग है, दुःख है, ऊँडर है. आडा..डा...! दुःख है ? याडे तो दया का, व्रत का, उपवास का (भाव डो) वह राग है, ये कोई धर्म नहीं. अनादि अज्ञानी ने उसमें धर्म माना है. सूक्ष्म बात है, भाई ! आ..डा...!

यहां तो शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्ति (कहा है). शुभ-अशुभ भाव है वह तो अशुद्धप्रवृत्ति (है)

और) अशुद्धप्रवृत्ति बंध का कारण है. कठिन बात (है), भाई ! यह बात बैठनी... संप्रदाय में तो यही बात चलती है. हमें तो सब मालूम है. किया - व्रत करो, उपवास करो, त्याग करो, अत्रत का त्याग करो. अत्रत का त्याग यानी व्रत लो, औसा. लेकिन व्रत (का भाव है) वह भी राग है, विकल्प है, वह धर्म नहीं. आडा..डा...! सूक्ष्म है, भाई !

तीनलोक के नाथ 'सीमंधर' भगवान मंडाविट्टेड में बिराजते हैं उनकी यह आवाज है, उनका संदेश है. आ..डा...! संवत् ४८ (में) 'कुंडकुंडार्य' द्विगंबर संत (हुआे उनको) अंतर आत्मज्ञान, आत्मदर्शन, आत्मअनुभव और यारित्र आदि अंतर शुद्धात्मप्रवृत्ति थी. आडा..डा...! उनको भी औसा डो गया, विकल्प आया - राग आया, अरे...! भरतक्षेत्र में परमात्मा का विरड है. तो सदेहे वहां गये. (औसी) लब्धि थी. आ..डा...! भगवान तो बिराजते हैं. आठ दिन रहे और वहां से आकर यह शास्त्र बनाया. समज में आया ?

इस गाथा में यह दिया कि, मोक्ष का मार्ग क्या है ? आडा..डा...! कि, शुद्धात्मतत्त्व - शुद्ध आत्म तत्त्व. पवित्र भगवान जो त्रिकाळी पवित्र है वह शुभ-अशुभ भाव से भिन्न है. सूक्ष्म बात है, भाई ! वर्तमान में तो सब विपरीत चलता है और गृहस्थ को निवृत्ति नहीं मिलती. सारा दिन पाप और व्यापार की प्रवृत्ति की आड में सत्य का क्या स्वरूप है उसका निर्णय करने का समय नहीं. धंधा.. धंधा.. धंधा.. सारा दिन ! दो-पांच करोड रुपये डो गये तो डो यूका, अंदर घूस गया ! आ..डा...! पाप ! वह पाप है. पैसा है वह पाप है. परिग्रह है न ? अत्यंतर यौदह परिग्रह और बाह्य दस परिग्रह. यौभीस परिग्रह है. मिलता है पुण्य से, धूल जो पांच-पयास करोड, अबज जो मिलता है वह मिलता है पुण्य से लेकिन है पाप. ओ..ई...! आडा..डा...! इस पाप से और जिस (शुभ) भाव से मिला था, उस शुभभाव से भी भगवान तो भिन्न है. नौ तत्त्व है न ? श्रव, अश्रव, पुण्य, पाप, आस्रव, संवर, निर्जरा, बंध और मोक्ष. तो जो पुण्य-पाप भाव है वह तो ज्ञायकत्व जो चैतन्यप्रभु है उससे भिन्न है. लेकिन उसकी भबर नहीं. वह तो दुकान छोडी, धंधा छोडा और साधु का वेश तो दिया तो (माना कि) निवृत्ति डो गई. धूल में भी निवृत्ति नहीं है, सुन न ! आडा..डा...! समज में आया ? सूक्ष्म बात है, प्रभु !

ये शुभ-अशुभभाव अशुद्ध प्रवृत्ति है, बंध का कारण है, संसार है. जबकि शुद्धात्मप्रवृत्ति मोक्ष का कारण है. आडा..डा...! शुद्ध स्वरूप पवित्र ! ज्ञान अनंत, दर्शन अनंत, शांति

अनंत, आनंद अनंत जैसे अनंत गुण का पुंज प्रभु आत्मा है, वल शुद्ध आत्मा है. द्रव्य और गुण से शुद्ध है. आ..डा...! पुण्य-पाप का विकल्प उसमें है नहीं. आडा..डा...! ऐसी बातें (समजने को) झूरसद नहीं.

अभी अक लडका 'मुंभई' में आया था. (कलता था) 'भेरे पिताञ्च को आप के पास आना था.' दो अबज यादीस करोड ! अभी दो अबज यादीस करोड रुपये है. 'गोवा' ! 'गोवा' में जिसके पास दोसौ यादीस करोड (है) ! धूल (है) !

मुमुक्षु :- धूल भी मकान बनाने के काम में आती है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- मकान मकान के कारण बनता है, धूल से नहीं (बनता). पैसा का परमाणु त्मिन्न है और मकान डोने का परमाणु त्मिन्न है. दूसरे परमाणु से दूसरा परमाणु डोता है वल बात भी जूठी है. सूक्ष्म बात है, भाई ! आडा..डा...!

आ..डा...! एतना शब्द है - शुद्धात्मप्रवृत्ति शुद्ध उपयोग डी है. आडा..डा...! शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्ति - शुभाशुभ भाव से निवृत्ति. आडा..डा...! और शुद्ध प्रभु चैतन्य भगवान् पूर्यानंद प्रभु ! शुद्ध चैतन्यमूर्ति ध्रुव आत्मा ! वल शुद्ध तत्त्व (है), उसमें प्रवृत्ति (अर्थात्) उसमें अकाग्रता. जिसमें आनंद का स्वाद आता है. एसे शुद्धात्मतत्त्व की प्रवृत्ति कलने में आता है. पुण्य-पाप का शुभ-अशुभ भाव की प्रवृत्ति दुःख है, उलर है. आत्मा अमृतस्वरूप से विरुद्ध भाव है. समज में आया ? उलर है, दुःख है. भगवान् आत्मा शुद्ध आत्म तत्त्व जो चैतन्य का लंडार भगवान् है, अनंत अनंत अमृत का सागर परमात्मा है. परमात्मा यानी ये आत्मा, डां ! परमात्मा डो गये वे तो भगवान् डो गये.

यडां यल कडा न ! जो कोई यरमशरीरी ञव डो या तीर्थकर डो या सय्ये मुनि डो, वे मुनि शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्ति में मोक्षमार्ग मानते थे, अनुभवते थे. मुनि यानी ये कपडे छोड द्विये और पंय मडव्रत के परिणाम (का पालन किया), वल भी वर्तमान में कडां है ? समज में आया ? आ..डा...! यडां तो कदाचित् पंय मडव्रत के परिणाम डो तो भी वल तो शुभराग है, उलर है. अमृत के स्वभाव से विरुद्ध भाव है. आ..डा...! सूक्ष्म बात (है), प्रभु ! दुनिया को तो जानते हैं. समज में आया ? वर्तमान में तो संप्रदाय में यडी यला है, बस ! दया पालो, व्रत करो, भक्ति करो, तपस्या करो, उपवास करो, योवियारा करो, पानी का बिंदु नडि लो... लेकिन वल सब लंघन है. आडा..डा...! भगवान् अंदर पवित्र प्रभु (है), एसकी अंतरदृष्टि लुअे बिना शुद्धात्मा की प्रवृत्ति - अंदर परिणति

नहीं होती. आडा..डा...! सूक्ष्म बात है, प्रभु ! अनंत काल से रण्डता है. 'मुनिव्रत धार अनंत बैर, त्रैवेयक उपजयो' ऐसा मुनिपना तो वर्तमान में क्रियाकांड में है ही नहीं. द्रव्यलिंग मुनिपना धारण कर नौवीं त्रैवेयक अनंत बार गया. नग्न मुनि, डां ! अनंत बार ऐसा पंथ मडाव्रत धारण किये. 'मुनिव्रत धार अनंत बैर त्रैवेयक उपजयो, पै आतमज्ञान...' आत्मा पुण्य-पाप के परिणाम से त्मिन्न है उसका ज्ञान और आनंद का स्वाद आया नहीं. आडा..डा...! समज में आया ?

यह कहते हैं, एतने शब्द में तो बहुत बरा है ! शुद्धात्मतत्त्व ! उसका अर्थ यह हुआ कि, पर्याय में अशुद्धता है. पुण्य-पाप का भाव पर्याय में है. लेकिन यह द्रव्य शुद्धात्मवस्तु... आ..डा..डा...! एक समय में भगवान सिद्ध समान शुद्ध अंदर है. 'शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिलक्षण...' निर्विकल्प दृष्टि, ज्ञान और आनंद में रमणता, ऐसी शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिलक्षण. '(शुद्धात्मतत्त्व में प्रवृत्ति जिसका लक्षण है ऐसी) विधिसे...' इस विधि से, यह विधि (है). आडा..डा...! कभी सुना नहीं. वर्तमान में जो साधु है वे तो मात्र क्रियाकांड (करते हैं). नौवीं त्रैवेयक गये थे वैसी क्रिया भी नहीं है. हमें तो मालूम है न ! उसमें रहे थे न ! ४५ साल रहे. ऐसी कडक क्रिया करते थे. हमारे लिये पानी का बिंदु करते थे तो लेते नहीं थे. समज में आया ? पानी नहीं, आडार नहीं. कितनी ही बार तो बहुत दिन बिना पानी के निकाले हैं ! छस - मडा.. मडा (पीकर निकाले हैं). छस मिले. लेकिन वह तो क्रियाकांड (था). आडा..डा...! मैं उसमें मानता था कि, हम धर्मी साधु हैं, धर्म करते हैं. आडा..डा...! ये शुभभाव भी बंध का कारण है, वह भोक्षमार्ग नहीं, वह धर्मदशा नहीं. आडा..डा...!

यहां तो शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्ति भाषा देओ ! वैसे तो कहते हैं कि, निवृत्ति लो, निवृत्ति लो. लेकिन निवृत्ति किसकी ? बाह्य से तो अनादि से निवृत्ति ही है. सबेरे आया था. अपनी पर्याय जो अवस्था है... अभी तो पर्याय की जबर नहीं. अपनी पर्याय - डालत है उसमें अनंत परद्रव्य का तो अभाव है. अपनी पर्याय में तो वह है नहीं. अतत्त्वाव है तो उससे तो पर्याय में निवृत्ति ही है. समज में आया ? परद्रव्य जो अनंत है वह अपनी पर्याय में (तो है नहीं). द्रव्य-गुण तो ध्रुव है उसमें तो पर्याय भी नहीं है. लेकिन उसकी वर्तमान पर्याय है उसमें अनंत द्रव्य का अभाव है, तो पर्याय परद्रव्य का अभावरूप निवृत्त स्वरूप ही है. समज में आया ? परंतु पर्याय में जो शुभाशुभ भाव होते हैं उससे

निवृत्ति करना यह (आत्म) प्रवृत्ति है. आडा..डा...! ऐसी बातें है, बापू ! धंधे की आड में झूरसद नही मिलती. सारा दिन पाप ! अेक घंटा सुनने जाये तो कुगुरु लूट ले ! 'श्रीमद्' कडते हैं. 'श्रीमद् राजयंद्र' ! आ..डा...! छ-सात घंटे सोने में जाये, दो-चार-पांच घंटे स्त्री-पुत्र को राञ्च रखने में जाये... आडा..डा...! धंधे में छ-सात घंटे जाये. डो गया पूरा. अेकाद घंटा सुनने का समय मिले तो कडे कि, व्रत करो, उपवास करो तुम्हे धर्म डोगा ! अैसा कडकर बेयारे को लूट दिया ! वे सब लूटेरे हैं ! अे...! बात कडिन है, डां ! आ..डा...!

यडां तो कडते हैं कि, प्रभु ! तू कोई यीज है या नडीं ? और अनाद्विअनंत है या नडीं ? ध्रुव यीज है कि नडीं ? पर्याय जो पलटती है वड तो अवस्था है डेकिन कोई ध्रुव यीज तू है कि नडीं ? तो ध्रुव है वड शुद्ध डी है. शुद्ध परम पवित्र भगवान पूर्णानंद का नाथ सदा अनाद्वि से बिराजमान है. आ..डा..डा...! एस शुद्धात्मा में अंतर अेकाग्रता डोनी, पर्याय (की) ध्रुवता में अेकाग्रता डोनी (वड शुद्धात्मप्रवृत्ति है). आ..डा...! सूक्ष्म बात है, प्रभु ! क्या डो ? अनंत काल से दुःखी प्राणी है. अबजोपति पैसेवाले मडादुःखी है, डां ! डडे दुःखी हैं ! आडा..डा...! शास्त्र में तो उन्हें बिजारी कडा है. भीज मांगते हैं, दाओ पैसा.. दाओ पैसा... दाओ पैसा...! बिजारी है. आडा..डा...! अंतर आनंद का नाथ बिराजता है, एस अंतर की लक्ष्मी की तो जिज्ञासा और भावना नडीं और बाडर की धूल की भावना (है) ! आ..डा...! और निवृत्ति ले तो अंदर शुभराग में आये तो शुभराग भी राग है, विकार है. वड तो अनंत बार डिया है. आ..डा..डा...!

शुद्धात्मतत्त्व दिया न ? शुद्धात्म तत्त्व - शुद्धात्म स्वभाव, उसमें प्रवृत्ति. दया, दान, व्रत, तप का जो विकल्प है वड तो राग है, वड आत्मा के मोक्ष का कारण नडीं है. वड तो संसार है, बंध का कारण है. डेकिन शुद्ध स्वरूप भगवान ! ज्ञायक पवित्र प्रभु ! अैसा जो शुद्धात्म तत्त्व (है), तत्त्व कडा न ? तत्त्वार्थ कडा न ? तत्त्व - भाव. अर्थ का भाव, पदार्थ का भाव. आडा..डा...! 'तत्त्वार्थ श्रद्धानम् सम्यग्दर्शनम्' कडा न ? अर्थ का तत्त्व नाम भाव. शुद्धात्मतत्त्व नाम शुद्धात्मा का भाव. आडा..डा...!

अनंत अतीन्द्रिय आनंद का सागर प्रभु को यडां शुद्धात्मा कडते हैं. शुद्धात्मतत्त्व उसे कडते हैं और उसमें प्रवृत्ति. आडा..डा...! उसे ध्येय बनाकर उसमें डीनता करना, दर्शन-ज्ञान-चारित्र की पर्याय (द्वारा) अंदर में डीनता करना यह अेक डी मोक्ष का मार्ग है. अैसी 'विधिसे प्रवर्तमान...' देओ ! एस विधि से प्रवर्तमान. 'मोक्षमार्गको प्राप्त करके...'

ईस विधि से मोक्षमार्ग को प्राप्त करके. औसा कहां आप के वहां था ? अरे...! यह तो आपू, अलग बात है, भाई ! यह तो तीनलोक के नाथ 'श्रीमंघर' भगवान के संदेश है ! आ...डा...डा...!

शुद्धात्मतत्त्व - शुद्धात्मभाव - स्वभाव - शुद्धात्मस्वभाव में प्रवृत्ति पर्याय है. शुद्धात्मतत्त्व स्वभाव (है और) प्रवृत्ति है वह पर्याय है. उसमें अकाग्र होना (वह पर्याय है). द्रव्य-गुण और पर्याय तीन है न ? द्रव्य उसको कहे.. द्रव्य यानी तुम्हारे जैसे नहीं, हां ! यह धूल नहीं. आ...डा...! यहां अक प्रश्न हुआ था. 'द्रव्यदृष्टि ते सम्यक्दृष्टि' (सूत्र) है न ? 'स्वाध्याय मंदिर' में (दिखा है). यहां अक गृहस्थ आये थे (उन्होंने) प्रश्न किया था कि, 'महाराज ! द्रव्यदृष्टि ते सम्यक्दृष्टि' ? क्योंकि यहां करोडोपति आते हैं. 'द्रव्यवादे समकितदृष्टि ?' अरे...! भाई ! जैन में जन्म लिया और तुम्हें द्रव्यदृष्टि (मालूम नहीं). यहां द्रव्य - पैसा - धूल का क्या काम है ? उपर दिखा है न ? 'द्रव्यदृष्टि ते सम्यक्दृष्टि' द्रव्य यानी जैसेवाले समकितदृष्टि ? भगवान ! यहां जैसेवाले का काम क्या है ?

द्रव्य यानी वस्तु. आ...डा...डा...! जिसमें अनंत गुण बसे हैं - रहे हैं. वस्तु (कि) जिसमें अनंत गुण बसे हैं, रहे हैं. वह द्रव्य (है और) उसकी दृष्टि करना उसका नाम सम्यग्दर्शन है. समज में आया ? यहां तो तीनों साथ में लेते हैं. सम्यग्दर्शन-ज्ञान और यारित्र. शुद्धात्मतत्त्व में अंदर अकाग्रता (होती है) वह दर्शन-ज्ञान और यारित्र है. यारित्र कोई नग्नपना लेना, वस्त्र छोडना, पंच महाव्रत का परिणाम ये कोई यारित्र है नहीं. वह तो अभावी ने भी अनंत बार औसा किया है. समज में आया ? नौवीं त्रैवेयक गया था और अभावि जो किया करता था, वैसी किया अभी है नहीं. शुक्लवेश्या ! शुभभाव ! औसा शुभभाव कि यमडी उतारकर नमक छीउके तो भी क्रोध न करे ! औसी किया (करे) लेकिन सब अज्ञान था. आ...डा...डा...! शुद्ध चैतन्यवस्तु का दृष्टि में अभाव (था). दृष्टि में लिया यह दया, दान, व्रत की किया. यह दृष्टि का विषय ! आ...डा...! सूक्ष्म बात है, भाई !

शुद्धात्मतत्त्व प्रवृत्ति जिसका लक्षण. किसका ? '(औसी) विधिसे प्रवर्तमान मोक्षमार्ग... आ...डा...डा...! '(शुद्धात्मतत्त्व में प्रवृत्ति जिसका लक्षण है...)' आ...डा...डा...! '(औसी) विधिसे प्रवर्तमान...' यह विधि (है). शुद्धात्मस्वभाव जो नित्यानंद प्रभु ! उसमें प्रवृत्ति (यानी) अकाग्रता की. ध्येय बनाकर उसमें लीनता होनी यह दर्शन-ज्ञान-यारित्र है. औसे 'मोक्षमार्गको

प्राप्त करके सिद्ध हुआ;...' अन्ती तक जितने सिद्ध हुआ, अनादिकाल से सिद्ध होते हैं, छ मास और आठ समय में परमात्मा की वाणी है कि, छ मास और आठ समय में छसौं आठ (शुव) मुक्ति पाते हैं. छ मास और आठ समय में छसौं आठ (शुव मुक्ति को प्राप्त होते हैं). औसा अनंतकाल हुआ. अनंत सिद्ध हो गये. ये अनंत सिद्ध कैसे हुआ ? कि, शुद्धात्मतत्त्व में 'प्रवर्तमान मोक्षमार्गको प्राप्त करके सिद्ध हुआ;...' आडा..डा...! समज में आया ?

'संवर अधिकार' में दूसरी भाषा ऐसी है, 'भेदविज्ञानतः सिद्धाः सिद्धा ये किल केचन।' वहां औसा कडा है कि, दया, दान, व्रतादि विकल्प - राग (से) आत्मा भिन्न है. भेदविज्ञान से मुक्ति हुई है. वहां शुद्धात्मतत्त्व की प्रवृत्ति से सिद्ध हुआ, औसा कडा. समज में आया ? है न ? 'संवर अधिकार' ! 'भेदविज्ञानतः सिद्धाः सिद्धा ये किल केचन। अस्यैवाभावतो बद्धा बद्धा ये किल केचन।।१३१।।' अन्ती तक संसार में रुकते हैं, अज्ञानी बंध करते हैं, वे राग से भेदज्ञान का अभाव (होने के) कारण बंध करते हैं. आडा..डा...! ऐसी बातें हैं. सूक्ष्म बहुत है. नये आदमी को औसा लगे कि, यह क्या कड रहे हैं ? बापू ! सूक्ष्म बात है, भाई !

जितने सिद्ध हुआ, अन्ती तक परमात्मा मुक्ति को प्राप्त हुआ, वे सब शुद्धात्मतत्त्व की अंतर अनुभव की परिणति से प्राप्त हुआ हैं. कोई राग की क्रिया से (सिद्धत्व) पाया है, औसा तीनकाल में है नहीं. आ..डा..डा...! वहां औसा कडा, 'भेदविज्ञानतः सिद्धाः' जो अन्ती तक अनंत सिद्ध हुआ वे दया, दान, व्रत का विकल्प - राग जडर है, उससे भेदज्ञान करके मुक्ति हुआ हैं, भेद करके मुक्त हुआ हैं. समज में आया ? वहां औसा कडा और वहां औसा कडा, 'भेदविज्ञानतः सिद्धाः सिद्धा ये किल केचन।' जो कोई सिद्ध हुआ वे राग के विकल्प से, पुण्य दया, दान, व्रत, तप के विकल्प से भिन्न भेदज्ञान करके मुक्ति को प्राप्त हुआ. और 'अस्यैवाभावतो बद्धा' भेदज्ञान का अभाव यानी कि राग की अकता और राग मेरा भाव है, ऐसी अकताबुद्धि से बंधन को प्राप्त हुआ है. आडा..डा...! समज में आया ? झरसद नहीं मिलती. वैसे तो कुछ लोग कडते हैं कि, मरने की झरसद नहीं है. अरे...! मरने की झरसद क्या अंदर आ जायेगा (मादूम भी नहीं पडेगा). आडा..डा...! डार्ट ईईल होता है न ? अं... करके (मर जाते हैं).

वहां अक बडा डॉक्टर (था), 'जिथरी' का डॉक्टर व्याख्यान में आता था. ६१ वर्ष

કી ઉમ્ર (થી). 'જિયરી' સે બદલી હો ગઈ. વહાં સે કેમ્પ મેં ગયે થે. ૬૧ વર્ષ કી ઉમ્ર. છોટા શરીર, વ્યાખ્યાન મેં આતે થે. રવિવાર કો આતે થે. લેકિન પ્રવૃત્તિ કી આડ મેં નિવૃત્તિ કી ફૂરસદ નહીં મિલતી. મરને કે સમય, રોગી, દર્દી કો દેખતે થે. ઉસમેં એક રોગી કા પલંગ ખાલી થા. વહાં ગયે (ઔર કહા), 'મુજે દર્દ હોતા હૈ.' વહાં સો ગયે. વહીં સો ગયે. બુલાઓ સ્ત્રી કો ! હોલી હૈ ! અબ મેં જાતા હૂં. (ઇતના કહા ઔર) દેહ છૂટ ગયા. બડા ડોક્ટર થા. ધૂલ મેં ક્યા હૈ ? ડોક્ટર દવાઈ દેનેવાલા ક્ષણ મેં મર ગયા ! દેહ છૂટ ગયા. ભગવાન તો (અંદર) ઐસા હી હૈ, વહ તો એક ભવ સે દૂસરે ભવ મેં ગયા. આત્મા કા નાશ હોતા હૈ ? આહા..હા...!

વહાં કહતે હૈં કિ, મોક્ષમાર્ગ કો પ્રાપ્ત કરકે સિદ્ધ હુએ, અનંત સિદ્ધ હુએ. ભગવાન પવિત્ર શુદ્ધ પ્રભુ ! વ્રત, તપ કે વિકલ્પ સે રહિત, ઐસે શુદ્ધાત્મતત્ત્વ કી પ્રવૃત્તિ - જ્ઞાન, દર્શન ઔર ચારિત્ર કરકે સિદ્ધ હુએ હૈં. લોગ શાસ્ત્રજ્ઞાન કો જ્ઞાન માનતે હૈં ઔર વ્રત (કો) ચારિત્ર (માનતે) હૈં, વહ (મોક્ષમાર્ગ) નહીં. આહા..હા...! સમજ મેં આયા ?

'કિન્તુ ઐસા નહીં હૈ કિ કિસી દૂસરી વિધિસે ભી સિદ્ધ હુએ હોં.' ભાષા દેખો ! અનેકાન્ત (કિયા). કોઈ ઐસે વ્રત ઔર તપ કરકે ભી મુક્તિ હોગી (ઐસા) ત્રીનકાલ મેં નહીં હૈ. ઐસી બાર્તે હૈં. 'જામનગર' સે 'જ્ઞાનસાગર' નામ કા પુસ્તક છપા હૈ. એક પ્રશ્ન હુઆ થા. (એક આદમી ને) બત્તીસ સૂત્ર પઢે થે (લેકિન) દષ્ટિ જૂઠી. સાધુ કો પઢાયે ! હમ પહલીબાર 'જામનગર' ગયે. કૌન-સે સાલ મેં ? (સંવત) ૧૯૮૨ ! પહલી બાર ગયે થે, વ્યાખ્યાન મેં હજારો આદમી આતે થે. વ્યાખ્યાન મેં ઐસા આયા કિ, દયા, દાન, વ્રત કે પરિણામ સે ધર્મ નહીં હોતા. વહાં વે ભડકે ! સબ નિકલ ગયે બાદ મેં અકેલે આયે (ઔર કહા), મહારાજ ! ઇસમેં તો લોગ (દૂર હો જાયેંગે). (હમને કહા), 'ઇસમેં તો ઐસા (લિખા) હૈ, તુમહારા 'જ્ઞાનસાગર' દેખો ન ! (ઉસમેં લિખા હૈ), મન સરલ, વચન સરલ, કાય સરલ, અવિસંવાદ (ઐસે) ચાર પ્રકાર સે તો શુભ નામકર્મ બંધતા હૈ. શુભભાવ સે તો નામકર્મ બંધતા હૈ, ઐસા પાઠ હે. દેખો ! 'જ્ઞાનસાગર' મેં હૈ.' તુમને પઢા ભી નહીં હોગા. કિસે ફૂરસદ હૈ ! ૧૯૮૨ કી સાલ મેં કહા. કિતને વર્ષ હુએ ? ૫૩ વર્ષ પહલે કી બાત હૈ ! આ..હા...! ભડકે ! (વહાં) ક્યા આયા (હૈ) ? તુમહારે પુસ્તક મેં દેખો. ચાર પ્રકાર સે શુભ નામકર્મ બંધતા હૈ. મન સરલ, વચન સરલ, કાયા સરલ સે તો પુણ્ય બંધતા હૈ, વહ ધર્મ નહીં. આદમી નરમ થા, સુન લિયા. (હમને કહા), ઐસા નહીં ચલતા. લોગ

यखाते हैं. व्रत (के) शुभभाव से धर्म (ढोता है), आयरण करे, व्रत करे, तप करे.... सब यौरासी के अवतार में रभडेंगे. मार्ग यड है. नरम आदमी था. आडा..डा...!

‘ज्ञानसागर’ पुस्तक है. उसमें (दिभा है कि) यार प्रकार से शुभ नामकर्म बंधता है. नामकर्म बंधने के यार (प्रकार हैं) – मन की सरलता (यानी) वकता रडित. वचन की सरलता, काया की सरलता – शुभभाव और अविसंवाद (यानी) किसीके साथ ङगडा नहीं, विरोध नहीं. यड भाव पुण्य है, शुभ है, उससे नामकर्म बंधता है. उससे धर्म नहीं (ढोता). आडा..डा...! शाम को अकेले में मिलने आये. (डमने कडा) देभो क्या (दिभा) है ? तुम्हारे पाठ में है कि नहीं ? डमने तो ‘ज्ञानसागर’ १८६८ की साल में पढा था. दीक्षा १८७० (में वी), ‘ज्ञानसागर’ १८६८ की साल में पढा था. यार प्रकार से नामकर्म बंधता है. समज में आया ?

यहां कडते हैं कि, ‘किन्तु ऐसा नहीं है कि किसी दूसरी विधिसे...’ आ..डा..डा...! शुद्ध भगवान पवित्र प्रभु की दृष्टि, ज्ञान और रमणता – निर्मल निर्विकल्प आनंद की दशा (डुई). इस आनंद की दशा से सिद्ध डुअे. तीर्थंकर भी सिद्ध डुअे, यरमशरीरी केवली सिद्ध डुअे और अयरमशरीरी मुमुक्षु अेक-दो भव में भी इसे पाकर सिद्ध डुअे, दूसरा कोई मार्ग है नहीं. ‘अेक डोय तीन काल में परमार्थ का पंथ’ समज में आया ? आडा..डा...! कठिन काम ! यहां संप्रदाय में तो अेक डी बात है, उपवास किये, इसने तपस्या की, इसने दूकान और धंधा छोडकर निवृत्ति वी.. उसे निवृत्ति (कडते हैं). वड निवृत्ति कहां है ? यहां तो पुण्य और पाप के भाव से निवृत्ति (ले) उसका नाम निवृत्ति है. पर से निवृत्ति तो त्रिकाल है.

वड तो सबेरे आया था न ! पर से आत्मद्रव्य – वस्तु जो है और गुण जो त्रिकाल स्वभाव (है) वड तो ध्रुव है लेकिन उसकी विचारश्रेणी जो पर्याय – अवस्था यलती है, इस पर्याय में अनंत परद्रव्य का तो अभाव है. इसदिये निवृत्त डी है. पर्याय तो परद्रव्य से निवृत्ति डी है. उसमें थोडा परद्रव्य छोडा तो कडता है, मैंने निवृत्ति वी. समज में आया ?

यहां तो (कडते हैं), पुण्य और पाप के शुभ-अशुभ दया, दान, व्रत, भक्ति के भाव से निवृत्ति करना और स्वरूप में प्रवृत्ति करना उसका नाम निवृत्ति है. बराबर है ? आडा..डा...! सबेरे आया था, अपनी पर्याय में (अनंत परद्रव्यों का अभाव है). अली

तो (एसका) भी ज्ञान नहीं है, पर्याय किसे कहते हैं ? द्रव्य किसे कहते हैं ? गुण किसे कहते हैं ? जो जैन के एक अंक का शून्य (है). पर्याय (यानी) अवस्था. अवस्था में परद्रव्य का अभाव है. समज में आया ? राग, मिथ्यात्व (का) पर्याय में सद्भाव है परंतु परद्रव्य का तो अभाव है. जब मोक्षमार्ग उत्पन्न होता है तब राग जो पर्याय में है उसकी अकत्वबुद्धि तोडकर, स्वभाव की अकता होती है. आडा..डा...! तब मोक्षमार्ग प्रगट होता है. बाह में राग की अकता तोडकर, स्वरूप की प्रवृत्ति की (वह) मोक्षमार्ग - सम्यग्दर्शन (प्रगट) हुआ परंतु जब तक राग है वह पर्याय में राग है, राग की अकता तोडकर पर्याय में मिथ्यात्व था उसका नाश होकर सम्यग्दर्शन हुआ, फिर भी पर्याय में राग रहता है. राग न हो तो वीतराग हो जाये. ज्ञानी को भी राग रहता है. राग रहता है तब तक दुःखी है, दुःख है. आडा..डा...!

पर्याय में अन्य अनंत पदार्थ का तो अभाव है. उसमें - पर्याय में अकत्वबुद्धि का अर्धवसाय - मिथ्यात्व और राग-द्वेष का सद्भाव है. अब जिसे निवृत्ति लेनी है तो त्रिकावी ज्ञायकभाव की दृष्टि करके राग की अकता तोडकर अंदर में प्रवृत्ति करना, उसे राग से निवृत्ति ली (ऐसा कहने में आता है). अकताबुद्धि से निवृत्ति ली परंतु अभी अस्थिरता बाकी है. आडा..डा...! समज में आया ? पर्याय में अकताबुद्धि तोडी, सम्यग्दर्शन हुआ, शुद्ध चैतन्य में हूं ऐसा भान हुआ, दृष्टि हुई फिर भी पर्याय में राग की अस्ति है. एस राग की अस्ति को स्वरूप में स्थिरता करके नाश करनी है. नहीं तो (राग है) तब तक राग है, दुःख है, उदर है, कलुषितता है. आडा..डा...! समज में आया ? यहां तीनों लिया न ? शुद्धात्मप्रवृत्ति में तीनों (आते हैं) दर्शन-ज्ञान-चारित्र. आडा..डा...! अरे..रे...!

अभी तक जितने सिद्ध हुए - तीर्थंकर, सामान्य केवली या मुमुक्षुञ्चव, वे सब शुद्धात्म अंदर आनंदस्वरूप प्रभु (है), अतीन्द्रिय आनंद का वेदन करते करते मुक्त हुए हैं. राग की क्रिया से मुक्त हुए हैं, (ऐसा) तीनकाल तीनलोक में जैनदर्शन में नहीं (है). समज में आया ? ऐसा माननेवाला अन्यदर्शनी है, जैन नहीं. आ..डा...!

'किन्तु ऐसा नहीं है कि किसी दूसरी विधिसे भी सिद्ध हुए हों.' कोई एस मार्ग से मोक्ष में गये और कोई दूसरे मार्ग से भी मोक्ष होता है (ऐसा) अनेकान्त है. (तो) कहते हैं कि, वह अनेकान्त नहीं है. अनेकान्त तो यह है कि, शुद्धात्मतत्त्व की प्रवृत्ति से मुक्ति और राग की निवृत्ति से मुक्ति (होती है), यह अनेकान्त है. आडा..डा...!

समज में आता है ? बात सूक्ष्म है, भाई ! अनंतकाल हुआ. यौरासी के अवतार में रभडते रभडते वह दृःभी है, दृःभी है. अबजोपति बडा दृःभी है. आ..डा...!

कडा था न ? (अक अबजोपति) शांत डो गये. उसका लडका आया था. डम 'भुंभई' में थे तब दर्शन करने आया था. (कडता था), 'भेरे पिताज्ज डो आप के दर्शन करने थे.' दैसौ यावीस करोड ! लेकिन 'भुंभई' में मर गया. स्त्री डो डेमरेज हुआ था तो दवाई करने आये थे. 'गोवा' में यावीस लाभ का तो अक मकान है. दस दस लाभ के दूसरे दो मकान हैं. साठ लाभ के तीन मकान हैं और अक अक लाभ डी अक आगडोट ! ऐसी तीनसौ हैं ! अक अक लाभ डी अक, ऐसी तीनसौ ! समुद्र में (घुमती है), बडा व्यापारी है. स्त्री के ँलाज के दिये 'भुंभई' आया था. उसकी स्त्री तो डेडोश थी. दो-तीन पडले (कडा), मुजे दई डोता है. डोक्टर डो बुलाओ ! डोक्टर डो बुलाये तब तो (मर गया) ! जाओ रभडने ! यौरासी के अवतार में रभडने (यला गया). अर.र..र...! यडां दो अबज और यावीस करोड ! अडाई अबज ! तेरी धूल क्या करेगी ? समज में आया ? स्थानकवासी था. 'अंभाज्ज' डो मानता था. कुछ ठिकाना नडीं, व्यवडार का भी ठिकाना नडीं.

जिनवाशी डी माता है. जिनवाशी माता ! 'जिनवाशी माता...' लजन आता है न ? क्या आता है ? 'जिनवाशी माता दर्शन डी बदियारियां...' डां वड. 'जिनवाशी माता दर्शन डी बदिडारियां' तीनडोक के नाथ तीर्थकर डी यड वाशी (है). शुद्धात्मतत्त्व डी प्रवृत्ति यड डोक्षडार्ग है, यड लगवान डी वाशी है. आ..डा..डा...! बाकी कल्पना से गप लगाये, व्यवडार करो, दया, दान, व्रत पाडो, लक्ति करो... वड सब मिथ्यादृष्टि डी वाशी है, आत्मा डी नडीं, केवली डी नडीं. समज में आया ? यडां किसी डी सिङ्गरीश काम करे ऐसा नडीं है.

'किसी दूसरी विधिसे भी सिद्ध हुआ डीं...' ऐसा है नडीं. 'ँससे निश्चित डोता है डि केवल यड अक डी डोक्षका डार्ग है,...' आ..डा..डा...! 'अक डोय तीन काल में डोक्षडार्ग का पंथ' आ..डा...! 'केवल यड अक डी...' अक डी अर्थात् शुद्ध परमात्म अपना स्वरूप (है), उसमें प्रवृत्ति - दर्शन-ज्ञान-यारित्र डी प्रवृत्ति (डोना), अंदर निर्डल वीतरागदृशा (डोनी) यड अक डी डार्ग है. 'यड अक डी...' ऐसी भाषा है. दो नडीं, अक डी.. अक डी डोक्ष का डार्ग है. दूसरा कोई डोक्ष का डार्ग है नडीं. वड आता है न ? 'अक डोय

त्रय काणमां मोक्षमार्ग - परमार्थनो पंथ' उसके बाद कुछ आता है न ? 'प्रेरे ते परमार्थने ते व्यवहार संमत' आडा...डा..!

द्वेष्टेवण में चैतन्य परमेश्वर बिराजता है ! परमानंद स्वरूप परमात्मा ! आ...डा...डा...! उसमें प्रवृत्ति करनी. शुद्धभाव जो त्रिकावी पवित्र है उसमें अंदर प्रवृत्ति करना, उससे अनंतकाल में अनंत सिद्ध हुआ. केवली भी सिद्ध हुआ, तीर्थंकर भी सिद्ध हुआ और मुमुक्षु भी सिद्ध हुआ, लक्षे अग्रमशरीरी डो. दो-तीन भव डो लेकिन इस मार्ग से सिद्ध हुआ. समझ में आया ?

'केवल यह एक ही...' एक ही मोक्ष का मार्ग है, दूसरा नहीं. है (पाठ में) ? (अज्ञानी कहे कि), दो मोक्ष का मार्ग है - निश्चय और व्यवहार. व्यवहार तो आरोपित कथन है. आडा...डा...! 'दुविहं पि मोक्खहेचं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा।।' आता है न ? शुभ-अशुभ दया, दान का विकल्प छोड़कर निर्विकल्प ध्यान होता है उसमें सम्यग्दर्शन होता है, उसमें सम्यक्ज्ञान होता है और उसमें स्थिरता (होती है) वह सम्यक्चारित्र है. आडा...डा...!

'केवल यह एक ही...' मोक्ष का मार्ग (है), दूसरा नहीं. आडा...डा...! 'अधिक विस्तारसे बस डो !' आचार्य संत कहते हैं... आ...डा...डा...! नग्न मुनि द्विगंबर हैं, वनवास में रहते थे. समझ में आया ? वे कहते हैं कि, बस डो ! विस्तार से बस डो ! 'अलं' 'तेषां शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तानां सिद्धानां तस्य शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिरूपस्य मोक्षमार्गस्य च प्रत्यस्तमितभाव-भावकविभागत्वेन' आया न ? १८८ की (संस्कृत टीका). 'अधिक विस्तारसे बस डो !' अब विशेष प्रवृत्ति से बस डो ! मूल शुद्धात्मतत्त्व में प्रवृत्ति हुई. आ...डा...डा...! अब आचार्य महाराज कहते हैं, शुद्धात्मतत्त्व की प्रवृत्ति तो है लेकिन विकल्प उठा है... आ...डा...डा...! जो शुद्धात्मतत्त्व की अकाग्रता-प्रवृत्ति से मुक्त हुआ उन सिद्धों को (नमस्कार डो). आ...डा...! एमो सिद्धांशं - उन सिद्धों को मैं नमस्कार करता हूँ. आडा...डा...!

'शुद्धात्मतत्त्वमें प्रवर्त हुआ सिद्धोंको...' उन्हें मैं नमस्कार करता हूँ. 'तथा उस शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिरूप मोक्षमार्गको...' और मोक्षमार्ग जो अंदर सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र, अनुभव है उसको भी नमस्कार करता हूँ. आ...डा...! जैसे एमो अरहंतांशं, एमो सिद्धांशं का रटन करके अनंतकाल से मर गया. पांच नवकार गिने वह तो राग है, विकल्प है. आनुपूर्वी गिनते हैं न ? आनुपूर्वी तो राग है. वह कोई धर्म नहीं. आडा...डा...!

यहां तो (नमस्कार का) विकल्प आया है, लेकिन संत शुद्धात्मतत्त्व की प्रवृत्ति में पडे हैं और इस शुद्धात्मतत्त्व-प्रवृत्ति से सिद्ध हुआ... पाठ है न ? 'जादा णमोत्थु' जो सिद्ध उमे उन्हे नमोस्तु. दूसरा पद है. नमोस्तु - नमस्कार करता हूं. आडा..डा...! मैं सिद्ध भगवान को नमस्कार करता हूं. शुद्धात्म-प्रवृत्ति है लेकिन विकल्प है वड राग है.

'शुद्धात्मतत्त्वप्रवृत्तिरूप मोक्षमार्गको...' (लोग) निवृत्ति निवृत्ति कडते हैं न ? बाहर से निवृत्ति लो, अत्रत को छोडो, स्त्री छोडो... वड निवृत्ति (है). धूल में ली निवृत्ति नहीं है, सुन न ! वड तो राग में प्रवृत्ति है. आडा..डा...! राग की प्रवृत्ति से छूटकर स्वरूप की प्रवृत्ति करना (यड) अक डी मोक्षमार्ग है. इस मोक्षमार्ग को नमस्कार लो ! 'जिसमेंसे भाव्य और भावकका विभाग अस्त लो गया है...' (मूल ग्रंथ में इस ओर के पन्ने पर भाव्य का अर्थ दिया है). भाव्य यानी ध्येय. ध्येय आत्मा. भावक (यानी) ध्याता. 'भाव्य-भावकके अर्थके लिये ढेओ पृष्ठ ६ में कूटनोट.' पृष्ठ ६ लिखा है लेकिन ८ वें पन्ने पर है. गुजराती में ८ बराबर है, हिन्दी में छपने में भूल हुई है.

भाव्य यानी ध्येय, भावक यानी ध्याता. ध्यान करनेवाला भगवान और ध्येय स्वयं. भाव्य-भावक स्वयं ! आ..डा..डा...! है ? 'भाव्य और भावकका विभाग अस्त लो गया...' क्या कडते हैं ? ध्याता और ध्येय भिन्न है (वड भेद) अस्त लो गया. अपना डी ध्यान और ध्याता अपने में रड गया. ध्याता ली आत्मा और ध्येय ली आत्मा. आडा..डा...! 'अस्त लो गया...' क्या कडते हैं ? ध्याता और ध्येय अैसा जो भाग - विभाग है, भेद (है), वड अंतर में अकाग्र (हुआ तो) अस्त लो गया, भेद अस्त लो गया. आ..डा...! ध्याता ली मैं और ध्येय ली मैं. आडा..डा...! अैसी बात है.

'अैसा नोआगमभावनमस्कार लो !' नोआगमभावनमस्कार लो अर्थात् वास्तविक नमस्कार लो. मात्र नमस्कार नहीं, नोआगमभावनमस्कार. आडा..डा...! 'मोक्षमार्ग अवधारित किया है,...' अब मुनिराज कडते हैं, लमने मोक्षमार्ग अनुभव में ले लिया है. आ..डा..डा...! कुछ लोग अैसा कडते हैं कि, निश्चय समकित (और) ज्ञान (हुआ है) अैसा मालूम नहीं पडता. यहां तो कडते हैं, मोक्षमार्ग अवधारित किया है, लमे मालूम है. समज में आया ? आडा..डा...!

'मोक्षमार्ग अवधारित किया है, कृत्य किया जरडा है,...' कृत्य किया जा रडा है. 'अर्थात् मोक्षमार्ग निश्चित किया है और उसमें) प्रवर्तन कर रहे हैं.' आडा..डा...!

‘अमृतयंद्रायार्थदेव’ कहते हैं कि, ‘कुंडकुंडायार्थदेव’ का भाव (उभ) जोलकर कहते हैं. ‘कुंडकुंडायार्थदेव’ औसा कहते हैं कि, उमारा शुद्धतत्त्व भगवान में उमारी प्रवृत्ति है. आ...डा...! और प्रवर्तन कर रडा डूं. आडा...डा...! धन्य अवसर है न !! शुद्ध भगवान पूर्णानंद पवित्र (है), उसमें मैं श्रद्धा-ज्ञान-चारित्र से प्रवर्तन कर रडा डूं. आ...डा...डा...! समज में आया ? एसका नाम संत ! एसका नाम आयार्थ और एसका नाम उपाध्याय ! आ...डा...डा...! (अज्ञानी को) शुद्ध आत्मा क्या है एसकी भी भबर नहीं डोती. वड तो (मानता है कि), व्रत का विकल्प करे वड शुद्ध (और) अव्रत का (विकल्प करे) वड अशुद्ध. यडां तो कहते हैं कि, व्रत और अव्रत दोनों का विकल्प अशुद्ध (है). आडा...डा...! उससे रडित (परिणामन डो वड) शुद्ध (है). आडा...डा...! क्या कडा ?

देभो ! आयार्थ स्वयं कहते हैं, मैं मेरे शुद्ध स्वरूप में प्रवर्तन कर रडा डूं. मोक्षमार्ग में मैं डूं. मैं मोक्षमार्ग में डूं. मेरा भी अल्पकाल में मोक्ष डोगा. औसा कहते हैं. यरमशरीरी, केवली, तीर्थकर और मुमुक्षु (एनका) मोक्ष डुआ. मैं भी मोक्षमार्ग में प्रवर्तता डूं (और) अल्पकाल में (मोक्ष में जाउगा). आनंदस्वरूप भगवान ! अतीन्द्रिय आनंदस्वरूप में प्रवर्त रडा डूं. अतीन्द्रिय आनंद ! राग तो दुःख है. व्रत आदि का राग तो दुःख है. मैं तो अतीन्द्रिय आनंद में प्रवर्त रडा डूं. आ...डा...! मैं मेरे एस मोक्षमार्ग में रडा (डूं). निश्चित डूं. आ...डा...डा...! पंचमकाल के साधु (यड कहते हैं). ‘कुंडकुंडायार्थदेव’ तो भगवान के पास गये थे. टीकाकार ‘अमृतयंद्रायार्थ’ (भगवान के पास) गये नहीं है, एस (अंतर) भगवान के पास गये थे. आडा...डा...!

मन के विकल्प से भी पार शुद्धात्मा की प्रवृत्तिरूप मोक्षमार्ग में प्रवृत्ति करना. अतीन्द्रिय आनंद का ढल प्रभु ! उसमें मैं दर्शन-ज्ञान-चारित्र से प्रवृत्ति कर रडा डूं. एसलिये मोक्षमार्ग और मोक्ष - दोनों को नमोस्तु ! दोनों को मेरा नमस्कार डो ! समज में आया ? १८८ (गाथा पूरी डुई).

विशेष कहेंगे...

प्रमाश वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

अथोपसंपद्ये साम्यमिति पूर्वप्रतिज्ञां निर्वहन् मोक्षमार्गभूतां स्वयमपि शुद्धात्मप्रवृत्तिमासूत्रयति -
तम्हा तह जाणित्ता अप्पाणं जाणगं सभावेण ।

परिवज्जामि ममत्तिं उवट्ठिदो णिम्ममत्तम्हि ॥२००॥

तस्मात्तथा ज्ञात्वात्मानं ज्ञायकं स्वभावेन ।

परिवर्जयामि ममतामुपस्थितो निर्ममत्वे ॥२००॥

अहमेष मोक्षाधिकारी ज्ञायकस्वभावात्मतत्त्वपरिज्ञानपुरस्सरममत्वनिर्ममत्वहानोपादानविधानेन कृत्यान्तरस्याभावात्सर्वारम्भेण शुद्धात्मनि प्रवर्ते । तथाहि - अहं हि तावत् ज्ञायक एव स्वभावेन, केवलज्ञायकस्य च सतो मम विश्वेनापि सहजज्ञेयज्ञायकलक्षण एव संबन्धः, न पुनरन्ये स्वस्वामिलक्षणादयः संबन्धाः । ततो मम न क्वचनापि ममत्वं, सर्वत्र निर्ममत्वमेव । अथैकस्य ज्ञायकभावस्य समस्तज्ञेयभावस्वभावत्वात् प्रोत्कीर्णलिखितनिखातकीलितमज्जितसमावर्तितप्रतिबिम्बितवत्तत्र क्रमप्रवृत्तानन्तभूतभवद्भावविविचित्रपर्यायप्राग्भावरमगाधस्वभावं गम्भीरं समस्तमपि द्रव्यजातमेकलक्षण एव प्रत्यक्षयतन्तं ज्ञेयज्ञायकलक्षणसंबन्धस्यानिवार्यत्वेनाशक्यविवेचनत्वादुपात्तवैश्वरूप्यमपि सहजानन्तशक्तिज्ञायकस्वभावेनैक्यरूप्यमनुज्झन्तमासंसारमनयैव स्थित्वा स्थितं मोहेनान्यथाध्यवस्यमानं शुद्धात्मानमेष मोहमुत्खाय यथास्थितमेवातिनिःप्रकम्पः संप्रतिपद्ये । स्वयमेव भवतु चास्यैवं दर्शनविशुद्धिमूलया सम्यग्ज्ञानोपयुक्ततयात्यन्तमव्याबाधरत्वात्साधोरपि साक्षात्सिद्धभूतस्य स्वात्मनस्तथाभूतानां परमात्मनां च नित्यमेव तदेकपरायणत्वलक्षणो भावनमस्कारः ॥२००॥

अथ 'उपसंपयामि सम्मं जत्तो णिव्वाणसंपत्ती' इत्यादि पूर्वप्रतिज्ञां निर्वाहयन् स्वयमपि मोक्षमार्गपरिणतिं स्वीकरोतीति प्रतिपादयति - तम्हा यस्मात्पूर्वोक्तशुद्धात्मोपलम्भलक्षणमोक्षमार्गेण जिना जिनेन्द्राः श्रमणाश्च सिद्धा जातास्तस्मादहमपि तह तथैव तेनैव प्रकारेण जाणित्ता ज्ञात्वा । कम् । अप्पाणं निजपरमात्मानम् । किंविशिष्टम् । जाणगं ज्ञायकं केवलज्ञानाद्यनन्तगुणस्वभावम् । केन कृत्वा ज्ञात्वा । सभावेण समस्तरागादिविभावरहितशुद्धबुद्धैकस्वभावेन । पश्चात् किं करोमि । परिवज्जामि परि समन्ताद्वर्जयामि । काम् । ममत्तिं समस्तचेतनाचेतनमिक्षपरद्रव्यसंबन्धिनी ममताम् । कथंभूतः सन् । उवट्ठिदो उपस्थितः परिणतः । क्व । णिम्ममत्तम्हि समस्तपरद्रव्यममकारा-हंकाररहितत्वेन निर्ममत्वलक्षणे परमसाम्याभिधाने वीतरागचारित्रे तत्परिणतनिजशुद्धात्मस्वभावे वा । तथाहि - अहं तावत्केवलज्ञानदर्शनस्वभावत्वेन ज्ञायकैकटंकोत्कीर्णस्वभावः । तथाभूतस्य

सतो मम न केवलं स्वस्वाम्पादयः परद्रव्यसंबन्धा न सन्ति। निश्चयेन ज्ञेयज्ञायकसंबन्धो नास्ति। ततः कारणात्समस्तपरद्रव्यममत्वरहितो भूत्वा परमसाम्यलक्षणे निजशुद्धात्मनि तिष्ठामीति। किंच 'उपसंपयामि सम्मं' इत्यादिस्वकीयप्रतिज्ञां निर्वाहयन्स्वयमपि मोक्षमार्गपरिणतिं स्वीकारोक्त्येवं यदुक्तं गाथापातनिकाप्रारम्भे तेन किमुक्तं भवति - ये तां प्रतिज्ञां गृहीत्वा सिद्धिं गतास्तैरेव सा प्रतिज्ञा वस्तुवृत्त्या समाप्ति नीता। **कुन्दकुन्दाचार्यदेवैः** पुनश्चनिरदर्शनाधिकारद्वयरूपग्रन्थसमाप्तिरूपेण समाप्ति नीता, शिवकुमारमहाराजेन तु तद्ग्रन्थश्रवणेन च। कस्मादिति चेत्। ये मोक्षं गतास्तेषां सा प्रतिज्ञा परिपूर्णा जाता, न चैतेषाम्। कस्मात्। चरमदेहत्वाभावादिति।।२००। एवं ज्ञानदर्शनाधिकारसमाप्तिरूपेण चतुर्थस्थले गाथाद्वयं गतम्।

एवं निजशुद्धात्मभवनारूपमोक्षमार्गेण ये सिद्धिं गता ये च तदाराधकास्तेषां दर्शनाधिकारापेक्षयावसानमंगलार्थं ग्रन्थापेक्षया मध्यमंगलार्थं च तत्पदाभिलाषी भूत्वा नमस्कारं करोति -

दंसरणसंसुद्धाणं सम्मण्णाणोवजोगजुत्ताणं।

अव्याबाधरदाणं णमो णमो सिद्धसाहूणं।।*१४।।

णमो णमो नमो नमः। पुनः पुनर्नमस्कारोमीति भक्तिप्रकर्षं दर्शयति। केभ्यः। **सिद्धसाहूणं** सिद्धसाधुभ्यः। सिद्धशब्दवाच्यस्वात्मोपलब्धिलक्षणार्हत्सिद्धेभ्यः, साधुशब्दवाच्यमोक्षसाधकाचार्यापाध्यायसाधुभ्यः। पुनरपि कथंभूतेभ्यः। **दंसरणसंसुद्धाणं** मूढत्रयादिपञ्चविंशतिमलरहितसम्यग्दर्शनसंशुद्धेभ्यः। पुनरपि कथंभूतेभ्यः। **सम्मण्णाणोवजोगजुत्ताणं** संशयादिरहितं सम्यग्ज्ञानं, तस्योपयोगः सम्यग्ज्ञानोपयोगः, योगो निर्विकल्पसमाधिवीतरागचारित्रमित्यर्थः, ताभ्यां युक्ताः सम्यग्ज्ञानोपयोगयुक्तास्तेभ्यः। पुनश्च किंरूपेभ्यः। **अव्याबाधरदाणं** सम्यग्ज्ञानादिभावनोत्पन्नाव्याबाधानन्तसुखरतेभ्यश्च।।*१४।। इति नमस्कारगाथासहितस्थलचतुष्टयेन चतुर्थविशेषान्तराधिकारः समाप्तः। एवं 'अत्थितत्तणिच्छिदस्स हि' इत्याद्येकादशगाथापर्यन्तं शुभाशुभशुद्धोपयोगत्रयमुख्यत्वेन प्रथमो विशेषान्तराधिकारस्तदनन्तरं 'अपदेसो परमाणू पदेसमेत्तो य' इत्यादिगाथानवकपर्यन्तं पुद्गलानां परस्परबन्धमुख्यत्वेन द्वितीयो विशेषान्तराधिकारस्ततः परं 'अरसमरुवं' इत्याद्येकोनविंशतिगाथापर्यन्तं जीवस्य पुद्गलकर्मणा सह बन्धमुख्यत्वेन तृतीयो विशेषान्तराधिकारस्ततश्च 'ण चयदि जो दु ममतिं' इत्यादिद्वादशगाथापर्यन्तं विशेषभेदभावनाचूलिकाव्याख्यानरूपश्चतुर्थो विशेषान्तराधिकार इत्येकाधिकपञ्चाशद्गाथाभिर्विशेषान्तराधिकारचतुष्टयेन विशेषभेदभावनाभिधानश्चतुर्थोऽन्तराधिकारः समाप्तः।

इति **श्रीजयसेनाचार्य**कृतायां तात्पर्यवृत्तो 'तम्हा तस्स णमाइं' इत्यादिपञ्चत्रिंशद्गाथापर्यन्तं सामान्यज्ञेयव्याख्यानं, तदनन्तरं '**दव्वं जीवं**' इत्याद्येकोनविंशतिगाथापर्यन्तं जीवपुद्गलधर्मादिभेदेन विशेषज्ञेयव्याख्यानं, ततश्च 'सपदेसेहिं समग्गो' इत्यादिगाथाष्टकपर्यन्तं सामान्यभेदभावना, ततः

પરં 'અસ્થિત્તણિચ્છિદરસસ હિ' इत्याद्याधिकपञ्चाशद्गाथापर्यन्तं विशेषभेदभावना चेत्यन्तराधिकार-
चतुष्टयेन त्रयोदशाधिकशतगाथाभिः सम्यग्दर्शनाधिकारनामा ज्ञेयाधिकारापरसंज्ञो द्वितीया
महाधिकारः समाप्तः ॥२॥

હવે, 'સામ્યને પ્રાપ્ત કરું છું' એવી (પાંચમી ગાથામાં કરેલી) પૂર્વ પ્રતિજ્ઞાનું નિર્વહણ કરતા થકા (આચાર્યભગવાન) પોતે પણ મોક્ષમાર્ગભૂત શુદ્ધાત્મપ્રવૃત્તિ કરે છે :-

એ રીત તેથી આત્મને જ્ઞાયકસ્વભાવી જાણીને,

નિર્મમપણે રહી સ્થિત આ પરિવર્જું છું હું મમત્વને. ૨૦૦.

અન્વયાર્થ :- (તસ્માત્) તેથી (અર્થાત્ શુદ્ધાત્મામાં પ્રવૃત્તિ વડે જ મોક્ષ થતો હોવાથી) (તથા) એ રીતે (આત્માને) આત્માને (સ્વભાવેન જ્ઞાયક) સ્વભાવથી જ્ઞાયક (જ્ઞાત્વા) જાણીને (નિર્મમત્વે ઉપસ્થિતઃ) હું નિર્મમત્વમાં સ્થિત રહ્યો થકો (મમતાં પરિવર્જયામિ) મમતાનો પરિત્યાગ કરું છું.

ટીકા :- હું આ મોક્ષાધિકારી, જ્ઞાયકસ્વભાવી આત્મતત્ત્વના પરિજ્ઞાનપૂર્વક મમત્વના ત્યાગરૂપ અને નિર્મમત્વના ગ્રહણરૂપ વિધિ વડે સર્વ આરંભથી (ઉદ્દમથી) શુદ્ધાત્મામાં પ્રવર્તું છું. કારણ કે અન્ય કૃત્યનો અભાવ છે (અર્થાત્ બીજું કંઈ કરવાયોગ્ય નથી). તે આ પ્રમાણે (અર્થાત્ હું આ પ્રમાણે શુદ્ધાત્મામાં પ્રવર્તું છું) :- પ્રથમ તો હું સ્વભાવથી જ્ઞાયક જ છું; કેવળ જ્ઞાયક હોવાથી મારે વિશ્વની (સમસ્ત પદાર્થોની) સાથે પણ સહજ જ્ઞેયજ્ઞાયકલક્ષણ સંબંધ જ છે, પરંતુ બીજા સ્વસામિલક્ષણાદિ સંબંધો નથી; તેથી મારે કોઈ પ્રત્યે મમત્વ નથી, સર્વજ્ઞ નિર્મમત્વ જ છે. હવે, એક જ્ઞાયકભાવનો સર્વ જ્ઞેયોને જાણવાનો સ્વભાવ હોવાથી, ક્રમે પ્રવર્તતા, અનંત, ભૂત-વર્તમાન-ભાવી વિચિત્ર પર્યાયસમૂહવાળાં, અગાધસ્વભાવ અને ગંભીર એવાં સમસ્ત દ્રવ્યમાત્રને-જાણે કે તે દ્રવ્યો જ્ઞાયકમાં કોતરાઈ ગયાં હોય, ચીતરાઈ ગયાં હોય, દટાઈ ગયાં હોય, ખોડાઈ ગયાં હોય, ડૂબી ગયાં હોય, સમાઈ ગયાં હોય, પ્રતિબિંબિત થયાં હોય એમ - એક ક્ષણમાં જ જે (શુદ્ધ આત્મા) પ્રત્યક્ષ કરે છે, જ્ઞેયજ્ઞાયકલક્ષણ સંબંધની અનિવાર્યતાને લીધે જ્ઞેય-જ્ઞાયકને ભિન્ન પાડવાં અશક્ય હોવાથી વિશ્વરૂપતાને પામ્યો હોવા છતાં જે (શુદ્ધ આત્મા) સહજ અનંતશક્તિવાળા જ્ઞાયકસ્વભાવ વડે એકરૂપતાને છોડતો નથી, જે અનાદિ સંસારથી આ જ સ્થિતિએ (જ્ઞાયકભાવપણે જ) રહ્યો છે અને જે મોહ વડે અન્યથા અધ્યવસિત થાય છે (અર્થાત્ બીજી રીતે જણાય છે - મનાય છે), તે શુદ્ધ આત્માને, આ

હું મોહને ઉખેડી નાખીને, અતિ નિષ્કંપ રહેતો થકો, યથાસ્થિત જ (જેવો છે તેવો જ) પ્રાપ્ત કરું છું.

આ રીતે દર્શનશુદ્ધિ જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યગ્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું તેને લીધે અત્યંત અવ્યાબાધ લીનતા હોવાથી સાધુ હોવા છતાં પણ સાક્ષાત્ સિદ્ધભૂત એવા આ નિજ આત્માને તેમ જ તથાભૂત (સિદ્ધભૂત) પરમાત્માઓને, તેમાં જ એક પરાયણપણું જેનું લક્ષણ છે એવો ભાવનમસ્કાર સદ્દાય સ્વયમેવ હો. ૨૦૦.

આસો સુદ ૧૦, સોમવાર તા. ૦૧-૧૦-૧૯૭૯

ગાથા - ૨૦૦

પ્રવચન નંબર-૧૯૭

‘પ્રવચનસાર’ ૨૦૦ ગાથા. ‘અબ, ‘સામ્યકો પ્રાપ્ત કરતા હું’ એસી (પાંચવીં ગાથામેં કી ગઈ)...’ ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ વીતરાગભાવ સામ્ય - સમતા ગ્રહણ કરતે હેં. ‘પૂર્વપ્રતિજ્ઞાકા નર્વહણ કરતે હુએ...’ પૂર્વે પ્રતિજ્ઞા કી ઉસકા નિર્વાહ ક્રિયા. ‘(આચાર્યદેવ) સ્વયં ભી મોક્ષમાર્ગભૂત શુદ્ધાત્મપ્રવૃત્તિ કરતે હેં :-’ આ..હા...! ‘સ્વયં ભી મોક્ષમાર્ગભૂત શુદ્ધાત્મપ્રવૃત્તિ...’ વ્યાખ્યા કી. મોક્ષમાર્ગ ક્યા હૈ ? કિ, શુદ્ધાત્મપ્રવૃત્તિ. પ્રવૃત્તિ તો લી. દ્રવ્ય શુદ્ધ હૈ, શુદ્ધ હૈ. શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ હૈ ઉસમેં પ્રવૃત્તિ - પરિણતિ. મોક્ષમાર્ગભૂત શુદ્ધાત્મા મેં પ્રવૃત્તિ કરતે હેં. પ્રવૃત્તિ હૈ વહ પર્યાય હૈ. ત્રિકાલ શુદ્ધાત્મા હૈ વહ ધ્રુવ હૈ. આહા..હા...! યહ કહતે હેં.

तम्हा तह जाणित्ता अप्पाणं जाणगं सभावेण।

परिवज्जामि ममत्तिं उवट्ठदो णिम्ममत्तम्हि।।२००।।

એ રીત તેથી આત્મને જ્ઞાયકસ્વભાવી જાણીને,

નિર્મમપણે રહી સ્થિત આ પરિવર્જું છું હું મમત્વને. ૨૦૦.

आ..डा...! यह ज्ञेय अधिकार है न ! ज्ञेय अधिकार पूर्ण करते हैं. दर्शन अधिकार है. ज्ञेय अधिकार दर्शन अधिकार है. ज्ञान अधिकार है वह ज्ञान अधिकार है. यरष्ठानुयोग (का अधिकार) यारित्र का अधिकार है. आ..डा...! कडते हैं कि, में समता (यानी कि) वीतरागपर्याय को धारण करता हूं. समज में आया ? अे..ई...!

आज 'ईन्दौर' से बडा पत्र आया है. भाईने लिखा है न कि, 'कानछस्वामी' ने कमबद्ध का सिंढनाद किया और (दूसरे ढिगंबर साधु ने) सिंढनाद किया - निमित्त-नैमित्तक संबंध का. निमित्त से डोता है, निमित्त मिढाता है. निमित्त मिढ जाता है अैसा नहीं, निमित्त मिढाना पडता है. अरे... प्रभु ! दस डजार आदमी के (बीय बोले हैं). आडा..डा...!

यडां तो कडते हैं कि, जो जन्मक्षण - आत्मा की पर्याय का जो जन्मक्षण है, उस वक्त डी पर्याय उत्पन्न डोती है. निमित्त डो डेकिन निमित्त से उत्पन्न डोता है, अैसा है नहीं. मिढाना पडता है, अैसा लिखा है. निमित्त डोता है. जिस समय जिस द्रव्य की पर्याय डोती है उसमें उसका जन्मक्षण है. दूसरी भाषा से कडें तो उस उस द्रव्य का उत्पाद, द्रव्य - ध्रुव और व्यय की अपेक्षा रभता नहीं, तो निमित्त की अपेक्षा रभे अैसी भात है नहीं. समज में आया ? वस्तु अैसी है, भाई !

ईसमें (जैनमित्र में) आया है. (मुनिराज की) सिंढगर्जना - 'ईन्दौर' में नैमित्तिक संबंध को नहीं माननेवाले ढिव्यध्वनि को डी नहीं मानता. ढिव्यध्वनि डो तो यडां ज्ञान डोता है, अैसा नहीं माने तो (वड ढिव्यध्वनि को नहीं मानता). अरे...! सुन तो सडी, प्रभु ! आडा..डा...! ईसदिये वड अेकांत नियतवादी है. ढिव्यध्वनि से नहीं डोता, ढिव्यध्वनि मिढे तो डोता है. परंतु प्रभु ! 'अमृतयंद्रायार्यदेव' ने कडा न कि, यड टीका शब्द से परिणत डुई है. मैंने तो टीका की डी नहीं. डेकिन उस शब्द से तेरे में ज्ञान डोता है, अैसा न मान. आता है ? डोड से न नाय, प्रभु ! आ..डा..डा...! यडां तो अैसा कडते हैं कि, अपनेआप निमित्त उपस्थित डो जाता है, अैसा कडना मिथ्यात्व है. अे..ई...! दस-दस डजार आदमी के बीय में कडते हैं, डो ! अरे...! क्या डो ? प्रभु ! 'ईन्दौर' में (अेक मुनि है वड) यडां का विरोध (करते हैं). प्रभु... प्रभु ! तू क्या करता है ? भाई ! निमित्त मिढाना पडता है ! डेकिन जिस समय जो पर्याय जो डोती है (उस समय) निमित्त भी है और पर्याय भी है. (उसमें) मिढाना पडता है, कडां (आया) ? आडा..डा...!

ईसदिये तो 30८ गाथा में कडा न कि, अकर्तापना सिद्ध करना है. 30८-3११

गाथा (में) कमबद्ध में अकर्तापना सिद्ध करना है. कमबद्ध सिद्ध नहीं (करना है), अकर्तापना सिद्ध करना है. आडा..डा...! अपनी पर्याय अपने से होती है, पर की पर से होती है. पर की पर्याय (का) उत्पादक श्रव नहीं, अपने उत्पाद में पर उत्पादक नहीं. है न उसमें ? आडा..डा...! तो कलते हैं कि, वास्तव में तो आत्मा परद्रव्य की पर्याय का कर्ता है नहीं. वास्तव में तो वह अपनी पर्याय का भी कर्ता नहीं. उ२० (गाथा में) आया न ? उदय, निर्जरा, बंध और मोक्ष को जाननेवाला है, प्रभु ! आ..डा..डा...! क्या हो ? द्विगंबर संप्रदाय के आदमीयों को भी भान नहीं. श्रु डा... श्रु डा... (करते हैं), बस ! (अकृण कलता है), निमित्त मिला सकता है. लेकिन परद्रव्य को मिला सकता है ? आत्मा परद्रव्य का मादिक है ? अरे...! क्या हो ? भाई !

मुमुक्षु :- ज्ञाता-दृष्टा..

पूज्य गुरुदेवश्री :- वह उसकी पर्याय का स्वभाव ही है कि, बंध-मोक्ष, उदय-निर्जरा (को जाने). उदय के प्रतिपक्ष में निर्जरा, बंध के प्रतिपक्ष में मोक्ष (की) पर्याय को जानता है, औसी पर्याय की उत्पत्ति स्वतः होती है. बंध-मोक्ष को जानते हैं तो बंध-मोक्ष की पर्याय को जाना उस कारण से ज्ञान की पर्याय उत्पन्न हुई, औसा नहीं. गजब बात है, प्रभु ! सूक्ष्म बात है, प्रभु !

कमबद्ध में अकर्तापना सिद्ध करना है. अकर्तापने की उत्कृष्ट दशा देओ तो प्रभु ! मोक्ष और बंध की पर्याय का कर्ता द्रव्य नहीं. तो निमित्त से होता है वह तो बात (ही) रही नहीं.

अकृणम सिंढनाद किया है. नियतवाद है. निमित्त से नैमित्तक होता है, निमित्त मिलाना पडता है, औसा न माने तो पर्याय में नियतवाद है. अरे... प्रभु ! नियतवाद ही है. (हूससे मुनि) मानते हैं, लवे उनकी दृष्टि में (नहीं आया) लेकिन (कलते हैं कि), जिस समय जो होनेवाला होगा वही होगा. उ३ साल की उम्र (है), आचार्य (है). उसके गुरु ने आचार्य (पदवी) उनकी हयाती में दिया है. दृष्टि विपरीत है, वस्तु की भबर नहीं. लेकिन औसा कलते हैं कि, जिस समय जो होनेवाला है (वही होगा). 'भाग्यन्दश्रु' ने गाया नहीं ? 'विश्व अपने से होता है, निमित्त से नहीं.' आडा..डा...! कलने में आता है.

'स्वामीकार्तिकेयानुप्रेक्षा' में आता है, उपादान पर्याय और पीछली पर्याय उपादेय.

उपादान-उपादेय. लेकिन निमित्त की अपेक्षा से उसे नैमित्तिक कहा. समझ में आया ? अपने यहां प्रश्नोत्तर में कहा है. उपादान पूर्व की पर्याय और पीछली पर्याय उपादेय. वह भी व्यवहार है. उसे उपादेय कहा और निमित्त की अपेक्षा से नैमित्तिक कहा. लेकिन नैमित्तिक तो अपने से हुआ है, निमित्त से नहीं. निमित्त नैमित्तिक को छूता नहीं, प्रभु ! निमित्त नैमित्तिक को छूता नहीं न ! ('समयसार') तीसरी गाथा ! वह तो सबेरे बहुत आया था.

मुमुक्षु :- अतत् स्वरूप है.

पूज्य गुरुदेवश्री :- अतद्भाव है. प्रभु ! तेरी पर्याय में अनंत परद्रव्य का तो असद्भाव है न ! तो अतद्भाव को वह बंध का कारण कैसे को ? समझ में आया ? आहा...हा...! जिस क्षण तुम अेकत्वबुद्धि करते हो वह (उसकी) मिथ्यात्व (की) उत्पत्ति का काल है. वह तेरी पर्याय में है. मिथ्यात्व कोई दर्शनमोह से उत्पन्न हुआ (ऐसा नहीं). क्योंकि दर्शनमोह कर्म की पर्याय है, वह अपनी पर्याय में तो है नहीं. अपनी पर्याय में है नहीं, अतद्भाव है. दर्शनमोहनीय कर्म से विकार होता है, ऐसा भी नहीं. आहा...हा...! और दर्शनमोह का अभाव होता है तो यहां समकित की पर्याय होती है, ऐसा भी नहीं. सूक्ष्म बात है, भाई ! आहा...हा...!

मुनिराज वही कहते हैं, हमने समभाव प्राप्त करने की प्रतिज्ञा ली थी. साम्य - समता (यानी) वीतरागी चारित्र. ऐसे शुद्धात्मप्रवृत्ति में हम प्रवर्तते हैं. आहा...हा...! यह अपना स्वकाल है. समझ में आया ? पर से नहीं (होता). कर्म ने मार्ग दिया तो यहां शुद्धात्मा में प्रवृत्ति हुई, ऐसा नहीं. वैसे कर्म की पर्याय उदय आयी तो यहां विकार हुआ, ऐसा नहीं. अपनी पर्याय में कर्म का तो भाव है ही नहीं. समझ में आया ? बहुत सूक्ष्म बात ! अरे...रे...! चेतान्तर, स्थानकवासी का तो ठीक है कि, उनके शास्त्र में तो यह बात है ही नहीं. लेकिन द्विगंबर में (तो) शास्त्र दांडी पीटकर (बोलते हैं). उसके माननेवाले भी ओ.. हां.. ओ.. हां... करते हैं. अरे...रे...! कुछ मालूम नहीं, बेचारों को ! इसमें किसका घात है ? सत्य की हिंसा होती है. निमित्त से इसमें (अपने द्रव्य में कुछ) होता है, वह तो अपनी पर्याय अपने से स्वतंत्र होती है, उसका तो नाश किया. आ...हा...! निमित्त से होता है और निमित्त मिलाना है तो अेक द्रव्य दूसरी पर्याय को मिलाता है. वह तो दो द्रव्य की पर्याय का (अेक द्रव्य) कर्ता हुआ. द्विक्रियावादी हुआ.

अरे...रे...! भाई ! इसमें विद्वत्ता काम नहीं आती, प्रभु ! यह तो वास्तविक तत्त्व ही है ऐसा है, ऐसा ही अंदर ज्ञान होना चाहिए. आडा...डा...! निमित्त मिलाणा पडता है, इसे न माने तो नियतवाह मिथ्यादृष्टि है, ऐसा कहते हैं. आडा...डा...! विश्वधर्म की जय, ऐसा कहते हैं. (उस साधु को) 'एन्दौर' में बहुत मान दिया. ऐसा ખુश हो गया (बोला कि), 'एन्दौर' की जय ! (श्रोता :- एन्दौरवासीयों की जय ! बोले.) एन्दौरवासी का अर्थ एन्दौर की जय ! क्या करता है तू ? प्रभु ! भाई ! आ...डा...! अरे...! परमात्मा का विरह हुआ और उनके पीछे ऐसा करे ! प्रभु ! तुझे यह शोभा नहीं देता, भाई ! प्रभु ! तू परमात्मा है. आडा...डा...! समझ में आया ? अरे...रे...! यह तो कहा है न ! ३१० गाथा के बाद कहा है, कर्ता होता है यह अज्ञान की कोई महिमा है. 'अज्ञान की महिमा' कलश में लिया है. आडा...डा...!

राग का कर्ता होता है, यह अज्ञान की कोई महिमा है. ज्ञानस्वरूपी प्रभु जाननेवाला करे किसको ? आडा...डा...! यकवर्ती को महल साह करने को कहने (जैसा है). अरे... भाई ! वैसे भगवान ज्ञानस्वरूपी प्रभु (है) वह जाननक्रिया से दूसरी राग की क्रिया करे, वह तो अकर्ता न रहा, कर्ता हुआ (तो) मिथ्यात्व हुआ. क्योंकि अनंत गुण पवित्र हैं. गुण की अनंत... अनंत... अनंत... अनंत... संख्या (है) लेकिन कोई गुण अपवित्रता करे ऐसा कोई गुण नहीं (है). (ऐसा कोई) गुण नहीं कि राग को, मिथ्यात्व को करे. वह तो पर्यायदृष्टि में पर्याय के लक्ष्य से, पर के लक्ष्य से मिथ्यात्व होता है. ऐसा कोई गुण है नहीं. आडा...डा...! समझ में आता है ? भाषा तो सादी है, भाई ! वस्तु तो यह है. आडा...डा...!

'आत्मधर्म' में पढा होगा. 'आत्मधर्म' में लिखा था. 'कान्छस्वामी' ने कमबद्ध की सिंहगर्जना की ! और कमबद्ध ही यथार्थ है.' अभी तो कमबद्ध का पुस्तक बनानेवाले हैं. कमबद्ध में जिस समय जो पर्याय जहां होनेवाली है, उसे दूसरे प्रकार से कहे (वह तो मिथ्यात्व है). 'जो जो देभी वीतराग ने, ते ते छोसी वीरा' आ...डा...! भगवान सर्वज्ञ ने देभा ऐसी पर्याय कमसर (होगी यह) तुझे न बैठे तो भगवाने देभा ऐसा होगा वह तो कमसर हो गई. देभा इसलिये होता है, ऐसा नहीं. आडा...डा...! 'जे जे देभी वीतराग ने, ते ते छोसी वीरा' आडा...डा...! 'काहे होत अधीरा' आडा...डा...! 'अनछोनी कबडू न छोसी' तीसरा पद है न ? 'अनछोनी कबडू न छोसी, काहे होत अधीरा ?' अथवा 'श्रीमद्' का एक वाक्य है - 'इरनार ते बननार नथी अने बननार ते इरनार

नथी' (ऐसा) एक वाक्य है. 'भोक्षमाणा' ! बननार (यानी) जिस समय जो डोनेवाला है वह झिरनेवाला नहीं है. और झिरनेवाला था वह बननेवाला नहीं था. झिरनेवाला झिरनारपने ही बननेवाला था. सूक्ष्म बात (है), भाई !

आहा...हा...! यहाँ तो कहते हैं कि, निमित्त से नैमित्तिक होता है (यह मान्यता) बिलकूल मिथ्यात्व भाव है. तो (अज्ञानी) कहते हैं कि, निमित्त मिलाकर नैमित्तिक (में होता है ऐसा) मानना नहीं वह मिथ्यात्व है. प्रभु... प्रभु ! क्या करें ? आहा...हा...! उनका एक साधु ऐसा कहे कि, जिस समय जो बननेवाला होगा वह होगा. आहा...हा...! एक साधु ऐसा कहते हैं, वह तो स्पष्ट बात कहते हैं कि, वर्तमान में तो शुभउपयोग ही होता है, दूसरा नहीं. जितने साधु हैं और हो गये, सब को शुभउपयोग (था). अर...र...र...! प्रभु ! शुभउपयोग तो राग है. वहाँ तो समकित भी नहीं है और यारित्र भी नहीं है. क्या हो ? यहाँ की बात को उड़ाने के लिये कितना झेरझर करते हैं. उसमें मैं कहां उलटा हो जाता हूँ, वह मालूम नहीं पड़ता. वर्तमान में तो शुभयोग ही होता है (ऐसा कहते हैं). शुभयोग तो ऊपर है. भगवान तो अमृतस्वरूप है. 'भोक्ष अधिकार' में विषकुंभ कहा है न ? वर्तमान में विषकुंभ ही है ? आहा...हा...! उससे तिन अमृत का सागर पड़ा है, ऐसी दृष्टि होने से अंदर में अमृत की पर्याय जन्म लेती है. आहा...हा...! वह है नहीं तो आत्मा ही नहीं है. शुभयोग ही है ! शुभयोग तो अनात्मा है. आहा...हा...! समझ में आया ? बहुत सूक्ष्म बात पड़े. आहा...हा...! हिन्दुस्तान में यह बात नहीं थी इसलिये नयी लगती है. नयी नहीं है, प्रभु ! अनादि संतों, सर्वज्ञ, परमेश्वर अनादि से कहते हैं. आ...हा...!

जिस समय जो पर्याय होनी है, वहाँ पर की (पर्याय) ली है. कमबद्ध में उत्पाद्य-उत्पादक (दिया है) लेकिन अपनी पर्याय भी अपने से उत्पाद होती है. पर उत्पादक और अपनी पर्याय उत्पाद्य ऐसा है नहीं. वैसे जो की पर्याय उत्पाद्य और आत्मा उसका उत्पादक (ऐसा है नहीं). निमित्त है न ? उत्पादक है नहीं. 307-311 गाथा. आहा...हा...!

आचार्य तो पुकारते हैं, हमने वीतरागता की प्रतिज्ञा की थी तो हम हमारे भोक्षमार्ग (में) शुद्धात्मतत्त्व की प्रवृत्ति करते हैं. हम भोक्षमार्ग में है. आ...हा...हा...! पंचमकाल के साधु और ये 'अमृतयंद्राचार्यदेव' तो एक हजार वर्ष पहले (हुंए). टीका तो उनकी है न ! स्वयं भी कहते हैं कि, जिन, जिज्ञांदा और अग्रमशरीरी मुमुक्षु - तीन बोल पहले

आये थे न ? १८८ (गाथा में) आया था. जिन यानी सामान्य केवली, जिहांदा यानी तीर्थंकर और अयरमशरीरी मुमुक्षु. वे द्रो तो यरमशरीरी (दिये). और यरमशरीरी नहीं (ऐसे) मुमुक्षु. लेकिन तीनों अपनी शुद्धात्मप्रवृत्ति करते हैं वड भोक्षमार्ग है. समज में आया ? आडा..डा...!

कडा कि, 'साम्यको प्राप्त करता हूं' ऐसी (पांचवीं गाथा में की गई) पूर्वप्रतिज्ञाका निर्वडण करते हुआ (आचार्यदेव) स्वयं भी भोक्षमार्गभूत शुद्धात्मप्रवृत्ति करते हैं :-' उन तीनों को तो कडा (लेकिन स्वयं भी वडी प्रवृत्ति करते हैं. भाई ! तीन हैं. जिन, जिहांदा और मुमुक्षु. जिन है वड सामान्यकेवली यरमशरीरी है. तीर्थंकर यरमशरीरी हैं और मुमुक्षु अभी अयरमशरीरी है. लेकिन वे तीनों शुद्धात्मप्रवृत्तिरूप भोक्षमार्ग में थे. आडा..डा...! शुभराग तो (भोक्षमार्ग) नहीं, वड तो अनात्मा है. अरे..रे...! दृष्टि में प्रभु आये नहीं.

यहां कडते हैं कि, तीनों भोक्षमार्ग में प्रवृत्ति करते थे. उपर आ गया है. 'भोक्षमार्ग अवधारित किया है, कृत्य किया जा रहा है,....' तीनों ने तो किया लेकिन डम भी ऐसा ही करते हैं. आडा..डा..डा...! शुभभाव करते हैं (ऐसा नहीं कडा). आडा..डा...! अरे..रे...! ऐसी बात कहां मिले ! समज में आया ? तीनलोक के नाथ परमात्मा अनंत सर्वज्ञ अनंत तीर्थंकरों, अनंत संतों ने यड बात की है कि, अपनी पर्याय अपने काल में (डोती है). यड सम्यग्दर्शन भोक्षमार्गभूत प्रवृत्ति भी अपने काल में हुआ है. ऐ..ई...! आडा..डा...! यड पर्याय उत्पन्न हुआ उसमें निश्चय से तो ध्रुव की अपेक्षा भी नहीं. भले आश्रय करना लेकिन आश्रय का अर्थ यड है कि, पर्याय स्वतंत्र कर्ता डोकर लक्ष्य करती है, पराधीन नहीं है. समज में आया ? पर्याय षट्कारक से परिणामति है. विकारी या अविकारी (पर्याय) अपने से कर्ता डोकर (परिणामति) है. द्रव्य का आश्रय लेती है वड पर्याय का कर्तापना का स्वतंत्र स्वभाव है कि, अंदर लक्ष्य जाता है. आश्रय लिया इसलिये पराधीन है (ऐसा नहीं है). आडा..डा...! पर्याय द्रव्य को तो छूती नहीं. समज में आया ? मात्र पर्याय का लक्ष्य (द्रव्य पर) जाता है. 'भूदत्थमस्सिदो' वहां लक्ष्य जाता है. आडा..डा...! वड भी स्वतंत्ररूप से जाता है. पर्याय का काल स्वतंत्ररूप से जाता है. आ..डा..डा...! कोई कर्म का अभाव हुआ (इसलिये लक्ष्य वहां गया ऐसा नहीं). काललब्धि आती है (ऐसी जो बात आती है) वड तो काललब्धि का ज्ञान करवाया है. 'कणशटीका' में आता है न ! काललब्धि से डोता है, प्रयत्न से नहीं. वड तो काललब्धि का ज्ञान करवाया.

हम तो पहले से कहते थे कि, कालबन्धि का ज्ञान किसे होता है ? (मात्र) धारणा करनी है ? अपनी पर्याय स्वद्रव्य के लक्ष्य से, आश्रय से जो दर्शन-ज्ञान-यारित्र उत्पन्न हुआ वह कालबन्धि पक गઈ, ऐसा ज्ञान में आया. ज्याल में आया कि, कालबन्धि दुई है. भवितव्यता (यानी) उस काल में वही होनेवाला था. भवितव्यता (आता) है न ? भवितव्यता (यानी) उस समय में वही होनेवाला था, निमित्त से नहीं. आडा..डा...! व्यवहार रत्नत्रय से भी नहीं. वह पर्याय अपने से शुद्ध श्रद्धा, ज्ञान, यारित्रपने परिश्रमने का स्वकाल अपने से होता है. आडा..डा...! अरे..रे...! मनुष्यपना मिला. मनुष्यपना में अनंत बार द्रव्यलिंग धारण किया. कितना द्रव्यलिंग (धारण किया) ? कि, अनंत भव नौवीं त्रैवेयक के किये. द्रव्यलिंग धारण किया. पंच महाव्रत, स्त्री, कुटुंब-परिवार, उजरो रानीयां छोडी. आडा..डा...! लेकिन वह तो भिन्न ही है. छोडी वह बात जूही है. आडा..डा...! सभज में आया ?

अंदर में अकत्वबुद्धि थी, राग के साथ अकत्व था उसे तोडा और स्वभाव में जोड दिया. आ..डा...! ध्रुव स्वभाव भगवानआत्मा ! पर्याय को वहां जोडी (अर्थात्) आश्रय लिया, लक्ष्य किया. उसी समय में वह पर्याय उत्पन्न होनेवाली थी. आडा..डा...! तो कालबन्धि का भी ज्ञान हुआ और उस समय भवितव्यता (है). वही भाव होनेवाला था. उसका भी ज्ञान हुआ और स्वभाव का भी ज्ञान हुआ और स्वभाव की ओर का पुरुषार्थ का ज्ञान हुआ और निमित्त का एतना अभाव है, उसका भी ज्ञान हुआ. पांयों समवाय अक समय में है. अरे...! ऐसी बातें हैं !

कल वह बात हुयी थी न ? (संवत्) १८७२ की साल ! बहुत वर्ष हुआ. कितने वर्ष हुआ ? ६३ ! हमारे गुरुभाई बारबार कहते थे, केवली ने देखा ऐसा होगा, केवली ने देखा ऐसा होगा, अपने क्या पुरुषार्थ करें ? दो साल १८७०-७१ (तक) तो सुना. फिर अक बार कडा, आप क्या कहते हो ? केवली ने देखा ऐसा होगा, उसमें पुरुषार्थ कहां रडा ? इसमें अपने क्या पुरुषार्थ करें ? प्रभु ! हमारे गुरु सुनते थे. माला गिनते थे. पडिकम्माशा हो गया था, माला गिनते थे. जगत में केवलज्ञान है, अक समय की पर्याय अनंत सिद्धों को जानती है, अनंत निगोद को जानती है वह भी व्यवहार है. अपनी पूर्ण पर्याय है ऐसी सत्ता का स्वीकार है ? बाह में देखा है वह होगा (वागू पडता है). भाई ! यह तो १८७२ की बात है. अंदर से (बात) आयी थी. ('प्रवचसार'

की) ८०वीं गाथा है न ? 'जो जाणदि अरहंतं' यही भाव अंदर से आया था, कुछ पढा नहीं था. १८७८ में पढने में आया, यड तो १८७२ की (भात है). पूर्व में सुना था वड अंदर से आया. कडा, अपनी ज्ञान की पर्याय में सर्वज्ञ की सत्ता जगत में है, इसका स्वीकार है ? स्वीकार है, पर्याय की सत्ता का स्वीकार करने जाते हैं तो पर्याय के लक्ष्य से सर्वज्ञ की सत्ता का स्वीकार नहीं होगा. आत्मा सर्वज्ञ है.. उस समय सर्वज्ञ भाषा नहीं कही थी, लेकिन ज्ञानस्वरूप आत्मा है, उसमें दृष्टि जायेगी तो सर्वज्ञ की सत्ता का निर्णय होगा. आडा..डा...! समज में आया ? आडा..डा...! हमारे गुरु तो (कुछ) बोलते नहीं. बाद में दूसरे दिन 'पाणियाद' गये. 'वीछिया' से 'सरवा' गये थे. वहां से 'पाणियाद' गये. वहां दोपहर को पडिकम्माशा करके बैठे थे. (उस समय) ऐसा बोले, मूलयंदञ्च ! तुम कडते डो (ऐसा डो तो) पांय समवाय डो जायेगा. जिस समय डोना डोगा, वडी डोगा. समवाय मानते नहीं थे. समय, स्वभाव, पुरुषार्थ मानते नहीं थे. यड भात थी डी नहीं. (उनकी तो) ४६ वर्ष की दीक्षा (थी). लेकिन यड भात थी डी नहीं. इसलिये बेयारे उलठन में आ गये. सरल, भद्रिक जव थे, बहुत कषाय मंद था. कडने लगे, मूलयंदञ्च ! तुम कडते डो तो पांय समवाय (सिद्ध) डो जायेगा. वहां अेक दूसरे थे वे ऐसा बोले, भगवान ने सुभाडुकुमार के पंद्रड भव देजे हैं तो क्या भव कम डो जायेंगे ? लेकिन पंद्रड भव देजे हैं, (ऐसा) केवलज्ञान है, इसका स्वीकार डो बाद में देजा है, यड भात है. समज में आया ? आडा..डा...!

जिसे अंदर केवलज्ञान की सत्ता का स्वीकार हुआ, भगवान ने उसके भव देजे डी नहीं. (ऐसा हमने) कडा. अे..ई...! आ..डा...! डम दूसरी भात सुनने में नहीं रहेंगे. संप्रदाय नहीं (याडिये), वाणी नहीं. जो अेकांत मानते हैं, सत्य नहीं मानते हैं उस संप्रदाय में डम नहीं रह सकेंगे. संप्रदाय छोड दिया. गुरु बेयारे बहुत भद्रिक थे, बहुत छापवाले थे. आपने नहीं देजे डोंगे. १८७१ में 'राजकोट' आये थे. पुराना अपासरा नहीं है ? उसे क्या कडते हैं ? 'बोधानीनी शेरनीनो अपासरो' ! १८७१ के चैत मास में वहां थे. 'डीराञ्च मडाराज' आये थे, यातुर्मास के लिये विनंती की थी. १८७१ की भात है. यड भात बाद में १८७२ में डुई. वहां से निकलकर गये और तुरंत डी भात डुई.

प्रभु ! जिस आत्मा ने सर्वज्ञ को देजा... आ..डा..डा...! यड कोई भात नहीं है. सर्वज्ञ अेक समय की पर्याय में तीनकाल तीनलोक देजते हैं. क्या है यड ? अेक समय

में अनंत सिद्ध और केवली को ढेजे ! अक समय में अनंत निगोद को (ढेजे). अरे...! इसमें आयेगा न ! अगाध स्वभाव ! इसमें अंत में आयेगा. 'कमलः प्रवर्तमान, अनन्त, भूत-वर्तमान-भावी विचित्र पर्यायसमूहवाले, अगाधस्वभाव और गंभीर...' इस ओर नीचे से तीसरी पंक्ति है. ऐसी तीनकाल की गंभीर पर्याय को भगवान जाने. ज्ञायक-ज्ञायक का संबंध भी व्यवहार है. ज्ञायक अपने से है. पर का जानना कलना वह भी व्यवहार है. आडा...डा...! ऐसी ज्ञान की पर्याय की जगत में अस्तित्वता है, सत्ता है, अपनी अल्पज्ञता में पूर्ण सर्वज्ञ की सत्ता का स्वीकार (डोना) वह पर्याय के आश्रय से नहीं डोगा. समज में आया ?

अंदर ज्ञानस्वरूपी भगवान है, ज्ञान में जायेगा तब सर्वज्ञ की सत्ता का स्वीकार डोगा और जिसने सर्वज्ञ की सत्ता का स्वीकार किया, वह ज्ञान में गया, ज्ञानस्वरूप भगवान में गया (उसे अब) भव है नहीं. अक-दो-तीन भव है वह ज्ञान का ज्ञेय है. भाई ! यह तो १८७२ की बात है. आप को कितने साल लुअे ? उस वक्त तो जन्म भी नहीं लुआ डोगा. यह तो ६३ वर्ष (पहले की बात है). डमारे 'डीराजमडाराज' बेयारे लदिक थे. वे ऐसा बोल गये. मूलयंदज ! ऐसा कलेंगे तो पांय समवाय सिद्ध डोंगे. पांय समवाय है नहीं. (मैंने कडा), अरे...! मडाराज ! ऐसा नहीं है. पांय समवाय है. जिस समय जो डोनेवाला है वडी डोगा. उस समय स्वभाव है, पुरुषार्थ है. इस बात को कोई नहीं माने, मेरे से विरोध करे तो मैं यहां संप्रदाय में नहीं रह पाडंगा. मैं संप्रदाय में नहीं रहुंगा. गुरु नहीं, शास्त्र नहीं, ये कोई चीज नहीं याडिये. छोड दिया. छोटी उम्र (थी). सेठ डोग आये थे. आडा...डा...!

यहां कलते हैं कि, सर्वज्ञ की प्रतीति करते हैं वह निमित्त से डोता है ? समज में आया ? सर्वज्ञ की बात सुने. द्विव्यध्वनि सुनते हैं तो वाणी से वहां ज्ञान डोता है ? वहां तो उस समय में उसकी ज्ञानपर्याय डोनेवाली थी. उसमें वाणी तो निमित्त कलने में आयी. निमित्त का अर्थ निमित्त से वहां ज्ञान की पर्याय लुई नहीं. समज में आया ? आडा...डा...! सुननेवाले की ज्ञान की पर्याय उस समय उत्पन्न डोने का जन्मक्षज था. सुनने से (ज्ञान) लुआ ऐसा भी नहीं है. आडा...डा...! कठिन बात है.

(वर्तमान में कुछ साधु ऐसा कलते हैं), जो निमित्त से (डोता है ऐसा) नहीं मानते वह द्विव्यध्वनि को नहीं मानते. द्विव्यध्वनि सुनने से ज्ञान डोता है. अरे...! सुन तो सडी,

प्रभु ! आ...डा...! यह तो उलटपुलट मार्ग है, भाई !

आ...डा...! आचार्य कइते हैं, 'मैं यह मोक्षाधिकारी,...' हेभो ! हे ? आ...डा...डा...! अरे...! पंचमकाल के संत, 'कुंडकुंडाचार्यदेव' तो भगवान के पास गये थे, (लेकिन) टीकाकर्ता 'अमृतचंद्राचार्यदेव' तो गये नहीं थे. फिर भी आप ऐसा कइते हो ? आ...डा...डा...! अंदर भगवान है न ! अपने परमेश्वर को भूल गया - ('समयसार' की) उटवीं गाथा में नहीं आया ? अपने परमेश्वर को भूल गया था. भूल गया उसमें कारण कोई परद्रव्य नहीं. निमित्त का, कर्म का (कारण) नहीं. अपने अज्ञान की कोई गहन मडिमा से भूल गया था. आ...डा...डा...!

यह बात कइते हैं कि, 'मैं यह मोक्षाधिकारी,...' मैं मोक्ष का अधिकारी हूँ. आ...डा...डा...! भगवान ने आप को कडा है कि, आप मोक्ष के अधिकारी हो ? इस भगवान ने कडा न ! ऐसा कइते हैं. 'मैं...' पडला 'मैं' शब्द दिया है. सर्वव्यापक माने उसमें मैं नहीं आता. क्या कडा ? वेदांत सर्वव्यापक माने उसमें मैं अलग नहीं आता. (यहां) पडले 'मैं' दिया है. समझ में आया ? आ...डा...डा...! मैं सर्वव्यापक नहीं, मैं तो भिन्न हूँ.

'मैं यह मोक्षाधिकारी,...' मोक्ष का अधिकारी मैं हूँ. आ...डा...डा...! लोग कइते हैं कि, निश्चय सम्यग्दर्शन मालूम नहीं पडता. इसलिये हमें तो व्यवहार बराबर करना, ऐसा कइते हैं. (तो) यहां क्या कइते हैं ? मैं मोक्षाधिकारी हूँ, मुझे मालूम है. आ...डा...डा...! समझ में आया ? 'ज्ञायकस्वभावी आत्मतत्त्वके...' ज्ञायकस्वभावी - भगवान ज्ञायकस्वभाव ! आ...डा...डा...! 'ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो' आया न ? ज्ञायकस्वभावी. वहां तो ऐसा ही कडा है कि, शुभाशुभभाव रूप ज्ञायकस्वभाव परिणामे तो जड हो जाये. क्योंकि शुभाशुभ चैतन्य के अंश बिना की चीज है. शुभाशुभ भाव (में) ज्ञायक चैतन्य के अंश का - किरण का अभाव है. (इसलिये) जड है. ज्ञायक चैतन्यस्वरूप भगवान यहि शुभाशुभपने हो तो ज्ञायकपना छूटकर जड हो जाये. (लेकिन) ज्ञायकपना कभी छूटा नहीं. आ...डा...डा...! ऐसी बात है. आ...डा...!

मैं 'ज्ञायकस्वभावी...' आ...डा...डा...! 'आत्मतत्त्वके...' आत्मतत्त्व कैसा है ? कि, ज्ञायकस्वभावी (है), रागस्वभावी, पुण्यस्वभावी ऐसा नहीं. 'परिज्ञानपूर्वक...' मैं ज्ञायकस्वभावी आत्मतत्त्व का परिज्ञान. परिज्ञान, अकेला ज्ञान नहीं. आ...डा...डा...! जैसा आत्मा है ऐसा परिज्ञान (यानी) समस्त प्रकार से अपनी पर्याय में अनुभव में आ गया है. समझ में

आया ? गंभीर टीका है ! संतों की टीका (है). यह कोई कथा नहीं है. आ..डा...!

‘ज्ञायकस्वभावी आत्मतत्त्वके परिज्ञानपूर्वक...’ अकेला ज्ञान नहीं दिया है. पाठ में तो ऐसा है ‘स्वभावेन ज्ञायकं ज्ञात्वा’ उसका अर्थ यह दिया. आडा..डा...! ‘आत्मतत्त्वके...’ ज्ञायकस्वभावी भगवान् ऐसा जो आत्मतत्त्व (है) उसके ‘परिज्ञानपूर्वक...’ कोई परद्रव्य का ज्ञान नहीं दिया. छ द्रव्य का ज्ञान, पर्याय का ज्ञान भी नहीं दिया. ज्ञायकस्वभावी आत्मतत्त्व का परिज्ञान. समझ में आया ? आत्मज्ञान कडा. तो आत्मज्ञान का अर्थ (कथा) ? वह ज्ञान, पर्याय का ज्ञान नहीं, आत्मज्ञान. ज्ञायकस्वभावी आत्मा का ज्ञान. आडा..डा...! ओ..डो..डो...! गजब बात है ! यह ‘प्रवचनसार’ द्विव्यध्वनि (का सार है) !

‘आत्मतत्त्वके परिज्ञानपूर्वक ममत्वकी त्यागरूप...’ देओ भाषा ! परद्रव्य का त्यागरूप ऐसा नहीं दिया. क्योंकि परद्रव्य का तो त्याग-ग्रहण आत्मा में है नहीं. आडा..डा...! समझ में आया ? ‘परिज्ञानपूर्वक ममत्वकी त्यागरूप...’ आडा..डा...! परद्रव्य मेरा है, राग मेरा है, जैसे ममत्व के त्यागरूप. ममत्व का त्याग, परद्रव्य का त्याग नहीं. राग मेरा है, शरीर मेरा है ऐसा मान्यता - ममता. उसका त्याग. ममत्व का त्याग. यहां तो अस्ति-नास्ति सिद्ध करना है न ! नहीं तो (‘समयसार’ की) उजवीं गाथा में तो ऐसा कडा कि, आत्मा राग का (त्याग)कर्ता नाममात्र है. परमार्थ से आत्मा राग का त्याग करता ही नहीं. (आता) है ? आडा..डा...! क्योंकि आत्मा रागरूप हुआ ही नहीं. ज्ञायकभाव में जहां दृष्टि पड़ी और ज्ञायकभाव है, ऐसा अनुभव हुआ तो राग की उत्पत्ति नहीं हुई, उसे राग का त्याग किया ऐसा कथनमात्र कथन है. समझ में आया ?

यहां तो अस्ति-नास्ति दोनों समझाते हैं न ! ममत्व के त्यागरूप और निर्ममत्व के ग्रहणरूप. त्याग-ग्रहण (दो लिये). ममत्व का त्याग और निर्ममत्व का ग्रहण. परद्रव्य का त्याग और आत्मा का ग्रहण, ऐसा नहीं दिया. वह अंदर में है ही नहीं फिर (त्याग करना कहां रहता है ?) पर्याय में परद्रव्य - कर्म, शरीर, वाणी, स्त्री, कुटुंब-परिवार, धंधा है ही नहीं, आत्मा की पर्याय में कहां है ? अतद्भाव तो आ गया. आडा..डा...! समझ में आया ? (अज्ञानी कडते हैं), निमित्त मिलाता ! अरे.. प्रभु ! तू क्या करता है ? भाई ! ज्ञायक क्या परयीज को मिलाता है ? परयीज को जानता है, यह भी व्यवहार है. मिलाने की बात ही कहां है ?

ज्ञान ज्ञायकभाव पर को जानता है, यह भी व्यवहार है. राग को जानता है, यह

भी सद्भुत उपचार व्यवहारनय है. ('समयसार' की) ११वीं गाथा ! राग को जानता है, यहाँ सद्भुत उपचार व्यवहार है. आडा..डा...! स्व-परप्रकाशक प्रमाण है वहाँ भी सद्भुत व्यवहार है. समझ में आया ?

'निर्मलत्वकी ब्रह्मरूप...' (अर्थात्) वीतरागभाव का ब्रह्म (और) रागभाव के ममत्व का त्याग. वीतरागभाव का ब्रह्म. वीतरागभाव तो अपना स्वरूप है. त्रिकायी ज्ञायकस्वभाव कडो या वीतरागस्वभाव कडो. ज्ञायकस्वभाव का ब्रह्म, ममत्व का त्याग. समझ में आया ? आडा..डा...! 'इस 'विधिके द्वारा...' ये विधि ! आ..डा...! प्रभु ! अरे...! सत्य समझ में भी न आये तो कहां अंदर जायेगा ? क्योंकि सत्य जैसा है वैसा ज्ञान न हो तो सत्य में जाने का अवसर ही नहीं रहता. आडा..डा...! समझ में आया ? जैसा वस्तु का स्वरूप है वैसा ज्ञान न हो तो अंतर सत् में जाने का प्रयत्न कभी होगा ही नहीं. आडा..डा...!

इस 'विधिके द्वारा सर्व आरम्भ (उद्यम) से शुद्धात्मामें प्रवृत्त होता हूँ...' देखा ! आ..डा..डा...! सर्व उद्यम. आरंभ यानी उद्यम. सर्व आरंभ यानी सर्व प्रयत्न. सर्व उद्यम ! आ..डा..डा...! 'सर्व आरम्भ (उद्यम) से शुद्धात्मामें प्रवृत्त होता हूँ...' शुद्धात्मा में सर्व - पूर्ण पुरुषार्थ से मैं प्रवृत्त होता हूँ. दर्शन-ज्ञान-चारित्र तीनों लेना है न ! आडा..डा...! समझ में आया ? ऐसी गंभीर बातें ! एक पंक्ति, दो पंक्ति में कितनी गंभीरता है ! जैसे ही पढ़े और फिर कहे, ओ.. अकांत है ! सुन न प्रभु ! सम्यक् अकांत है. अकांत है, सम्यक् अकांत है. प्रभु ! सम्यक् अकांत का ज्ञान हो उसे ही अनेकान्त का वास्तविक ज्ञान होता है. 'श्रीमद्' में आता है न ! अनेकान्त भी सम्यक् अकांत जैसे निजपद कि प्राप्ति के अलावा अन्य हेतु से उपकारी नहीं है. अनेकान्त तो तभी होता है कि, जब सम्यक् अकांत में गया. तब उसे पर्याय का ज्ञान होता है. आडा..डा...! समझ में आया ?

इस 'विधिके द्वारा...' यहाँ विधि (है). सर्व उद्यम से शुद्धात्मा में प्रवृत्त होता हूँ. अनंत द्रव्यों से मैं एक द्रव्य भिन्न हूँ. मैं मेरे द्रव्य में - शुद्धात्मा में प्रवृत्ति (करता हूँ). मेरा द्रव्य कैसा है ? कि, शुद्धात्मा है. उसमें मैं प्रवृत्त होता हूँ. त्रिकायी द्रव्य शुद्धात्मा है वहाँ ध्रुव है. यहाँ पड़ले आ गया है. १८२ गाथा ! शुद्धात्मा ही ध्रुव है, बाकी सब अध्रुव है. आडा..डा...! शुद्धात्मा ही एक ध्रुव है. उसमें प्रवृत्त होता हूँ 'क्योंकि अन्य कृत्यका अभाव है.' आडा..डा...! राग का करना और राग का छोड़ना, उसका भी अभाव

है, कड़ते हैं। पड़ले ममत्व के त्याग की बात की। समज में आया ? वड डोता है। 'क्योंकि अन्य कृत्यका अभाव है। (दूसरा कुछ भी करने योग्य नहीं है)।' आडा..डा...! करने योग्य तो यड अेक है। आडा..डा...!

शुद्धात्मा ध्रुव में प्रवृत्ति, पर से निवृत्ति। यड प्रवृत्ति है तो वीतरागभाव। लेकिन प्रवृत्ति परिशमन है न ? प्रवृत्ति कडा (वड) परिशमन है। शुद्धात्मा में प्रवृत्त डोता डूं, 'क्योंकि अन्य कृत्यका अभाव है,, वड ँसप्रकार है।' अन्य कृत्य का अभाव है वड ँसप्रकार है। 'मैं ँसप्रकार शुद्धात्मामें प्रवृत्त डोता डूं) :- प्रथम तो मैं स्वभावसे ज्ञायक डी डूं...' अेक बात। आडा..डा...! मेरा प्रभु ज्ञायक स्वभाव डी है। जानने-देजनेवाला है। आ..डा...! अनंत द्रव्य में कोई द्रव्य के गुण-पर्याय का कर्ता तो नहीं परंतु डैसा है ? ँसे जाननेवाला मैं ज्ञायकस्वभावी डूं आडा..डा...! 'मैं स्वभावसे ज्ञायक डी...' 'डी' दिया, अेकांत (नहीं डोता ?) सम्यक् अेकांत डी है। स्वभाव ज्ञायक है। आ..डा...!

'केवल ज्ञायक डोनेसे...' मैं केवल ज्ञायक डोनेसे। अकेला जाननस्वभाव डोने से। आडा..डा...! 'मेरा विश्व (समस्त पदार्थों) के साथ...' विश्व के साथ 'भी सडज ज्ञेयज्ञायकलक्षण सम्बन्ध डी है,..' यड व्यवडार है। विश्व ज्ञेय है, मैं ज्ञायक डूं, विश्व दृश्य है, मैं दृष्टा डूं, आडा..डा...! अैसा मार्ग (है), (अज्ञानी कड़ते हैं), दया पावो, ये करो, व्रत करो...! अरे...! जगत को मार डाला है। मिथ्यात्व का पोषण कर कर के (मार डाला)। आडा..डा...!

'केवल ज्ञायक डोनेसे मेरा विश्व...' विश्व यानी (समस्त पदार्थ) के साथ भी सडज ज्ञेयज्ञायकलक्षण सम्बन्ध डी है,..' वड जाननेवायक और मैं जाननेवाला, अस ! ँतनी बात है। वड मेरा कार्य है और वड मेरा कर्तव्य है और वड मेरी रीज है, ये बात है नहीं। आडा..डा...! समज में आया ? मेरा विश्व यानी समस्त पदार्थ, अडुत जगड आता है। (विश्व) 'के साथ भी...' यानी समस्त विश्व, सारा विश्व। अरे...! सर्वज्ञ परमेश्वर और पंय परमेष्ठी (भी आ गये)। (अससे) ज्ञेयज्ञायक संबंघ है। पंय परमेष्ठी मेरा, अैसा नहीं। पंय परमेष्ठी ज्ञेय और मैं ज्ञायक ँतना संबंघ है। आडा..डा...! अनंत सर्वज्ञ, सिद्ध विश्व में आ जाते हैं तो वे ज्ञेय और मैं ज्ञायक, अस ! ँतना है। आडा..डा...!

विशेष कडेंगे...

प्रमाण वचन गुरुदेव !

卐 卐 卐

આસો સુદ ૧૧, મંગળવાર તા. ૦૨-૧૦-૧૯૭૯

ગાથા - ૨૦૦

પ્રવચન નંબર-૧૯૮

‘પ્રવચનસાર’ ૨૦૦ ગાથા ફરીથી (લઈએ છીએ). હું ‘કુંઠકુંઠાચાર્યદેવ’, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ કહે છે. ‘હું આ મોક્ષાધિકારી...’ આ..હા..હા...! હું આ મોક્ષનો અધિકારી (છું) એમ પોતાને ખબર પડે છે. આહા..હા...! ‘જ્ઞાયકસ્વભાવી આત્મતત્ત્વના...’ જ્ઞાયકસ્વભાવ જે જાણકસ્વભાવ એવું જે આત્મતત્ત્વ. જ્ઞાયકસ્વભાવી આત્મભાવ. તત્ત્વ એટલે ભાવ. તેના ‘પરિજ્ઞાનપૂર્વક...’ જ્ઞાયકસ્વભાવનું પરિજ્ઞાન - સમસ્ત પ્રકારે વાસ્તવિક જ્ઞાનપૂર્વક ‘મમત્વના ત્યાગરૂપ...’ સ્વરૂપના જ્ઞાનપૂર્વક મમત્વના ત્યાગરૂપ. સ્વરૂપનું ગ્રહણ એમ કહેશે. નિર્મમત્વનું ગ્રહણ કહેશે. આહા..હા...! ૨૦૦ ગાથા (અલૌકિક છે) !

‘આત્મતત્ત્વના પરિજ્ઞાનપૂર્વક મમત્વના ત્યાગરૂપ...’ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન ! એનું અંતરજ્ઞાન - પરિજ્ઞાન. સમસ્ત પ્રકારે જ્ઞાન. એ પરિજ્ઞાનપૂર્વક મમત્વનો ત્યાગ. આહા..હા...! ‘અને નિર્મમત્વના ગ્રહણરૂપ...’ નિર્મમત્વસ્વરૂપ એવું પરમાત્મપદનું ગ્રહણ. મમતાનો ત્યાગ અને નિર્મમત્વનું ગ્રહણ. આહા..હા...! વીતરાગ સ્વરૂપ ભગવાનઆત્માનું ગ્રહણ અને મમત્વનો ત્યાગ. મમત્વનો ત્યાગ પહેલો લીધો. ત્યાં પહેલા ઈ લીધું ને ! ‘જ્ઞાયકસ્વભાવી આત્મતત્ત્વના પરિજ્ઞાનપૂર્વક’ આહા..હા...!

એ ‘વિધિ વડે સર્વ આરંભથી (ઉદ્દમથી)...’ આ વિધિ વડે. મોક્ષમાર્ગની આ રીત છે, કહે છે. આ..હા...! ‘શુદ્ધાત્મામાં પ્રવર્તુ ઈ...’ જુઓ ! આ મોક્ષમાર્ગ ! આ..હા...! શુદ્ધાત્મા ધ્રુવ જ્ઞાયકસ્વભાવમાં હું પ્રવર્તુ ઈ. પ્રવર્તુ ઈ ઈ પર્યાય ઉપયોગ છે. આહા..હા...! ‘કારણ કે અન્ય કૃત્યનો અભાવ છે...’ બીજું કૃત્ય - રાગનું કરવું કે પરનું (કરવું) એનો અભાવ છે. આહા..હા...! વ્યવહાર રત્નત્રયનું કરવું એ પણ વસ્તુના સ્વરૂપમાં અભાવ છે. આહા..હા...!

‘અન્ય કૃત્યનો અભાવ છે (અર્થાત્ બીજું કાંઈ કરવાયોગ્ય નથી).’ આહા..હા...! નિમિત્તને મેળવવું એ કરવા યોગ્ય નથી એમ કહે છે. આહા..હા...! હું પરના મમત્વરહિત મારા જ્ઞાયકસ્વભાવના પરિજ્ઞાનપૂર્વક નિર્મમત્વના ગ્રહણની વિધિપૂર્વક સર્વ ઉદમથી... આ..હા..હા...! પ્રવર્તું છું. હું શુદ્ધાત્મામાં પ્રવર્તું છું. આનું નામ મોક્ષમાર્ગ ! આ..હા..હા...! પંચમ આરાના સાધુ (આમ કહે છે). પણ પંચમ આરો કાંઈ વસ્તુના સ્વરૂપમાં નડતો નથી. આહા..હા...!

હું જ્ઞાયકસ્વભાવના પરિજ્ઞાનપૂર્વક – સહિત, મમત્વના ત્યાગ અને નિર્મમત્વના ગ્રહણની વિધિથી સર્વ ઉદમથી પ્રવર્તું છું. આહા..હા...! સર્વ ઉદમથી પ્રવર્તું છું એમ કીધું. કમબદ્ધ થવું હોય ત્યાં થાય, એમાં ઉદમ ક્યાં આવ્યો ? માણસ રાડ્યું પાડે છે. ભાઈ ! એ કમબદ્ધમાં અકર્તાપણનો પુરુષાર્થ છે. જ્ઞાયકસ્વરૂપ ભગવાન તે રાગનો કર્તા નથી, પરનો કર્તા નથી, નિશ્ચયથી પરમનિશ્ચયથી તો એ ધ્રુવ પ્રભુ પર્યાયનો પણ કર્તા નથી. આવું જૈનદર્શનનું અકર્તાપણનું સર્વોત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ (છે) ! આ..હા..હા...! પેલા ઈશ્વરકર્તા માને છે તો આ અકર્તાની સર્વોત્કૃષ્ટ દશા ! આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ?

‘અન્ય કૃત્યનો અભાવ છે...’ એટલે કે મારા સ્વરૂપમાં પ્રવર્તું છું એમાં નિમિત્તનું મેળવવું કે નિમિત્તનો અભાવ કરું તો પ્રવર્તું એ મારા સ્વરૂપમાં છે નહિ. આહા..હા...! ખરેખર તો પરનું નિર્મમત્વ – પરના અભાવસ્વભાવરૂપ પ્રવર્તવું એવો મારામાં એક અભાવ નામનો ગુણ છે. પરનો અભાવ એ નહિ, પણ પરના અભાવસ્વરૂપે પરિણમવું એવો જ મારો ગુણ છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? ભાવ, અભાવ (શક્તિ) આવે છે ને ? ભાઈ ! ઓ..હો...! ગજબ કામ કરે છે !!

હું પરના મમત્વરહિત. પણ પરનો અભાવ થયો માટે મારામાં અભાવરૂપે પરિણમું છું એમ નહિ. આહા..હા...! મારો સ્વભાવ જ અભાવ નામનો ગુણ છે, એથી પરના અભાવસ્વભાવરૂપે પરિણમવું એ મારો ગુણ છે. બીજાનો અભાવ થયો માટે મારામાં અભાવપણે પરિણમું છું એમ નથી. આ..હા..હા...! આ સ્થિતિ તો જુઓ ! આહા..હા...!

‘(બીજું કાંઈ કરવાયોગ્ય નથી).’ છે (પાઠમાં) ? દયા પાળવી ને વ્રત કરવા, કહે છે ઈ કાંઈ કરવાયોગ્ય નથી. આહા..હા...! પ્રભુ ! તું અંદર જ્ઞાયકસ્વભાવી આત્મા છો ને ! આ..હા...! ‘(બીજું કાંઈ કરવાયોગ્ય નથી). તે આ પ્રમાણે (અર્થાત્ હું આ પ્રમાણે શુદ્ધાત્મામાં પ્રવર્તું છું) :- પ્રથમ તો હું સ્વભાવથી જ્ઞાયક જ છું;...’ પહેલું તો આવ્યું હતું – આત્મતત્ત્વના પરિજ્ઞાનપૂર્વક મમત્વનો અભાવ. જ્ઞાયકસ્વભાવી એમ પહેલું કહ્યું હતું ને ? હવે કહે છે

કે, જ્ઞાયકસ્વભાવ તો મારો સહજ સ્વભાવ જ છે. હું સ્વભાવથી જ્ઞાયક - જાણનાર-દેખનાર મારો સ્વભાવ સહજ છે. આ..હા..હા...!

‘કેવળ જ્ઞાયક હોવાથી મારે વિશ્વની (સમસ્ત પદાર્થોની) સાથે પણ સહજ જ્ઞેયજ્ઞાયકસંબંધ જ છે,...’ આહા..હા...! ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞદેવ અને મહા પરમ નિર્ગ્રંથ મુનિ એ જ્ઞેય અને હું (જ્ઞાયક) એવો સંબંધ છે. મારા દેવ, મારા ગુરુ એવું મારા સ્વરૂપમાં નથી. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...! ત્રણલોકના નાથ, તીર્થંકરો, સિદ્ધો જ્ઞેય છે અને હું જ્ઞાયક છું, આટલો સંબંધ છે. પણ એ દેવ છે અને હું એનો સેવક છું, એવો કોઈ સંબંધ છે નહિ. એ..ઈ...!

પ્રશ્ન :- અવિનય થાય નહિ ?

સમાધાન :- એનું નામ જ વિનય છે ! આહા..હા...! પોતાના સ્વભાવમાં પરની અપેક્ષા વિના પરિપૂર્ણપણે પરિણમવું એ જ એનો વિનય છે. વિનયના ચાર પ્રકાર છે. જ્ઞાનવિનય, દર્શનવિનય, ચારિત્રવિનય અને ઉપચારવિનય. એમાં દેવ-ગુરુનો વિનય ઉપચારવિનય છે. પર છે ને (એટલે). આહા..હા...! અને ભગવાન જ્ઞાયકસ્વરૂપ, દર્શનસ્વરૂપ, આનંદ એટલે સ્થિરતા - ચારિત્રસ્વરૂપ, એ એનું સ્વરૂપ છે. એનું બહુમાન કરવું એનું નામ વિનય છે. આહા..હા...! બહુમાન કરીને તેમાં એકાગ્ર થવું એ જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રનો વિનય છે. ચાર પ્રકારનો વિનય ચાલ્યો છે, ભાઈ ! દેવ-ગુરુ અને શાસ્ત્રનો વિનય તે ઉપચારવિનય છે. (એ) તો વ્યવહાર છે. આહા..હા...!

ભાઈએ લાખ્યું છે કે, વિનય છે એ ધર્મ પણ છે, વિનય છે ઈ પુણ્ય પણ છે, વિનય છે ઈ પાપ પણ છે. ત્રણ બોલ લીધા છે. એટલે શું ? કે, આત્મા જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર અને આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ (છે) એમાં બહુમાન કરીને એકાગ્ર થવું તે ધર્મવિનય છે. દેવ-ગુરુ અને શાસ્ત્રનો વિનય (છે) એ ઉપચારવિનય પુણ્ય છે અને અજ્ઞાનીને વસ્તુના સ્વરૂપનું ભાન નથી એવા અજ્ઞાનીનો વિનય એ પાપ છે. આહા..હા...! એમાં (ત્રણ બોલ) લીધા છે ને ! એને ઘણું સ્પષ્ટ છે, ઘણું કહ્યું.

પોતાનો સ્વભાવ જે જ્ઞાન-દર્શન, આનંદ, ચારિત્રમાં આનંદ આવે છે, શાંતિ આવે છે, શાંતિ આવે છે અને અંદર ભેગો આનંદ આવી જાય છે, એ પોતાના ગુણનું બહુમાન અને એકાગ્ર થવું એ પોતાનો વિનય છે, એ ધર્મ છે. દેવ-ગુરુ અને શાસ્ત્રનો વિનય છે તે પુણ્ય છે અને મિથ્યાદષ્ટિ શ્રદ્ધા ભ્રષ્ટ છે, જેને ‘અષ્ટપાહુડ’માં કહ્યું છે ને ! (કે), દગ ભ્રષ્ટ થતાં

જ્ઞાન ભ્રષ્ટ છે, એવાનો વિનય કરવો એ મહામિથ્યાત્વ છે. એની ખબરું ન મળે કે આ શું કોણ છે ? આહા..હા...! ચાર પ્રકારનો (વિનય) વર્ણવ્યો. છેવટે પાછું કહ્યું એ કે, પ્રભુ ! હું આમ કહું છું. બધા જીવો જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવને પામો. બધા જીવો (પામો) એમ કરીને હું મારી પવિત્ર ભાવના કહીને વિરામ પામું છું. આહા..હા...! ત્યાં વિનયની વ્યાખ્યા લીધી છે. જેની દષ્ટિ - દગ ભ્રષ્ટ છે, શ્રદ્ધાની ખબર નથી, સમકિત કોને કહેવું (એની ખબર નથી), આ..હા..હા...! એનો વિનય (તે પાપ છે).

અહીં કહે છે કે, મારે તો પરની સાથે જ્ઞેયજ્ઞાયક સંબંધ છે. ત્રણલોકના નાથ જ્ઞેય છે અને હું જ્ઞાયક છું. બસ ! એ વિનય કરવાલાયક છે અને હું વિનય કરનારો છું એમ નહિ. આહા..હા...! જુઓ ! આ વીતરાગની લહેરું ! આહા..હા...! મુનિ સંત છે, વીતરાગી દશામાં ઝૂલે છે. ઝૂલતા ઝૂલતા વિકલ્પ (આવે) છે એમ કહે છે. આહા..હા...! છે ?

‘પ્રથમ તો હું સ્વભાવથી જ્ઞાયક જ છું; કેવળ જ્ઞાયક હોવાથી મારે વિશ્વની (સમસ્ત પદાર્થોનો) સાથે પણ સહજ...’ સ્વભાવિક. આ..હા...! ‘જ્ઞેયજ્ઞાયકલક્ષણ સંબંધ જ છે, પરંતુ બીજા સ્વસ્વામિલક્ષણસંબંધો નથી...’ મારે અને પરને, એ સ્વ છે અને હું સ્વામિ છું એવો સંબંધ નથી. એ જ્ઞેય છે અને હું જ્ઞાન છું, એવો સંબંધ છે. આહા..હા...! તેમ હું કર્તા છું અને એ પરદ્રવ્યની પર્યાય મારું કર્મ છે, એવો સંબંધ નથી. તેમ પરદ્રવ્ય મારા પરિણામનો કર્તા છે અને મારા પરિણામ એનું કર્મ છે, એવો સંબંધ નથી. આહા..હા...! સમજાય છે ? આમાં જોયું હતું ને ! ‘સુકુમાલ’નું કહ્યું હતું.

‘સો અપિ સમ્બન્ધ અવિનાભાવ સમ્બન્ધ’ એને અને મારે અવિનાભાવ સંબંધ નથી. મારો આનંદ અને મારો આત્મા, એની સાથે અવિનાભાવ સંબંધ છે. એના વિના હું નહિ અને હું વિના એ નહિ. ભગવાન વિના હું નહિ, એવો સંબંધ મારે એની સાથે નથી. આહા..હા...! છે ? સંયોગસંબંધ નથી, કહે છે. જ્ઞેયજ્ઞાયક સંબંધ છે, સંયોગસંબંધ નહિ. આહા..હા...! નિશ્ચયથી તો વિકારીભાવને સંયોગભાવ કહ્યો છે. ‘કર્તા-કર્મ’ (અધિકારમાં) દયા, દાન, વ્રતને સંયોગીભાવ (કીધા) છે, એ આત્માનો સ્વભાવ નથી. તેથી અહીં કહ્યું કે, જ્ઞાયકસ્વભાવી હું છું. આ..હા..હા...! એ શુભ-અશુભ ભાવ તો સંયોગીભાવ છે.

અહીં તો કહે છે કે, પરવસ્તુનો સંયોગ અને હું સંયોગમાં આવનારો, એ મારે સંબંધ છે જ નહિ. આહા..હા...! ભગવાનનો મને સંબંધ થાય અને હું છું, એવો સંયોગસંબંધ મારામાં છે જ નહિ. આહા..હા...! ‘શ્લેષ્ટ સંબંધ’ (એટલે) એકમેક સંબંધ. ઘણા એમ કહે છે કે,

કર્મ અને આત્માને શ્લેષ્ટ સંબંધ છે. ખોટી વાત છે. આહા..હા...! કર્મ છે એ જ્ઞેય છે અને હું જ્ઞાયક છું, આવો સંબંધ છે. પણ કર્મ મારા છે, શ્લેષ્ટ છે એવો સંબંધ મારે અને એને નથી. આહા..હા...! એ પ્રશ્ન (એક વિદ્વાન સાથે) ઊઠ્યો હતો, ભાઈ ! અહીંયાં શ્લેષ્ટ સંબંધની ના પાડી તો પેલા કહે, ના, શ્લેષ્ટ સંબંધ છે. 'જૈનતત્ત્વમિમાંસા'માં એ ખુલાસો કર્યો છે. એ ખ્યાલ છે. આહા..હા...!

આ..હા...! પરિણામ-પરિણામિક સંબંધ (એટલે) હું પરિણામી અને એ મારા પરિણામ, એ પરિણામી અને મારા પરિણામ, એવો સંબંધ છે નહિ. આહા..હા...! આવું સ્વરૂપ છે. પરિણામી-પરિણામ - હું પરિણામી, મારા પરિણામ એ સંબંધ છે, પણ પરિણામ એના અને હું પરિણામી, હું પરિણામી અને એના પરિણામ કરનારો, એવો મારે સંબંધ નથી. આહા..હા...! હું પરિણામી અને નિમિત્તના પરિણામ લાવું એવો મારે સંબંધ નથી, એમ કહે છે. એ..ઈ...! છે કે નહિ એમાં ઈ ?

પેલો (સાધુ) કહે કે, નહિ, નિમિત્ત એની મેળાએ આવે ? અરે...! એની મેળાએ આવે, સાંભળને ! અરે...રે...! પ્રભુના વિરહ પડ્યા, તીર્થકરોના વિરહ પડ્યા, કેવળીના વિરહ પડ્યા, અવધિજ્ઞાનના વિરહ પડ્યા, તેમ કોઈ દેવની હાજરી રહી નહિ. આહા..હા...! આવા કાળમાં આવી વાતું પ્રભુ ! તું કરે ! ભાઈ ! રહેવા દે, ભાઈ ! પ્રભુ ! તને નુકસાન છે, બાપુ ! આહા..હા...!

અહીં કહે છે, પરિણામી-પરિણામ સંબંધ મારે અને પર સાથે નથી. કર્મ પરિણામી અને વિકારી પરિણામ મારા, એ સંબંધ જ નથી. તેમ વિકાર પરિણામ અને હું પરિણામી એવો મારે સંબંધ જ નથી. આહા..હા...! વિકાર જ્ઞેય અને હું જ્ઞાયક, આવો સંબંધ છે. આહા..હા...! આવી વાત વીતરાગ ત્રણલોકના નાથ સિવાય ક્યાંય છે નહિ. આહા..હા...!

શ્રદ્ધા-શ્રદ્ધેય સંબંધ - હું શ્રદ્ધા કરનારો અને શ્રદ્ધા કરવાલાયક ઈ, એવો કોઈ સંબંધ નથી. એ..ઈ...! આહા..હા...! આ તો હમણાં વાંચવામાં (આવ્યું). ખ્યાલ તો કે 'દિનો હતો. પુસ્તકમાં છે, નામ યાદ ન આવે. ભાઈને કહ્યું હતું તો ઈ લઈ આવ્યો. શું કહ્યું ?

શ્રદ્ધા-શ્રદ્ધેય સંબંધ નથી. હું શ્રદ્ધા કરનારો અને શ્રદ્ધા કરવાલાયક એ ભગવાન, એવો સંબંધ છે નહિ. આહા..હા...! એ..ઈ...! જ્ઞેય એટલે ? એ તો જાણવાલાયકની વાત છે. જાણવાલાયક હું છું એ પણ વ્યવહાર સંબંધ છે. પણ આ સંબંધ નથી. આહા..હા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ !

જ્ઞાન-જ્ઞેય સંબંધ, ઈ છે. એટલું છે. જાણનારો હું અને ઈ જ્ઞેય, એટલું (છે). આ (ઉપર કહ્યા ઈ) સંબંધ નથી.

ચારિત્ર-ચર્યા સંબંધ એટલે કે મારું ચારિત્ર અને એ ભગવાન ચારિત્રમાં કારણ, એવો કોઈ સંબંધ છે નહિ. આહા...હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આવી વાતું છે. આવો પ્રભુનો માર્ગ છે ! એ છે શૂરાનો, અહીં કાયરના કામ નથી. 'હરિનો માર્ગ છે શૂરાનો' હરિ એટલે આત્મા. રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાનને હરે એ પણ નિમિત્તના કથન છે. આહા...હા...! જ્ઞાયકભાવ સ્વભાવ જાણવાનો એટલો વ્યવહાર સંબંધ છે. જાણવાલાયક એટલી વાત. પ્રમેય અને પ્રમાણ. ઈ પ્રમેય છે. પરવસ્તુ પ્રમેય એટલે જાણવાલાયક અને હું જાણનારો પ્રમાણ, બસ ! આટલી વાત છે. આહા...હા...! પછી ઘણી (વાતો લીધી છે). જ્ઞેય-જ્ઞાયક સંબંધ એ ઉપચરિત વ્યવહાર છે. સમજાય છે કાંઈ ? એમાં નાખ્યું છે. આટલું છે, એ પણ ઉપચરિત વ્યવહારે. આહા...હા...! નિશ્ચયથી તો જ્ઞાતા હું, જ્ઞેય હું અને જ્ઞાન હું. શ્લોક આવે છે ને ! પાછળ આવે છે. અહીં તો આટલો વ્યવહાર (કહ્યો). જ્ઞાનપ્રધાન કથન છે ને ! એટલે ઉપચરિત અસદ્ભુત વ્યવહારનય જ્ઞેય-જ્ઞાયક સંબંધ કીધો. આહા...હા...!

પરમાર્થે તો હું જ્ઞાન અને હું જ્ઞાતા અને હું જ્ઞેય (છું). મારું દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય જ્ઞેય, મારું જ્ઞાન અને જ્ઞાતા અનંત શક્તિનો ધણી એ ત્રણે હું છું. પરજ્ઞેયનો જ્ઞાયક એ તો ઉપચરિત અસદ્ભુત વ્યવહારનું (કથન) છે. આહા...હા...! આવી વાત છે. ઝીણી વાત (છે), ભાઈ ! (પેલો સાધુ કહે છે કે), નિમિત્ત મેળવાય. ટપમાં કહ્યું નથી, બેક્રિયાવાદિ ! પ્રભુ ! શું થાય ? બાપુ ! ભાઈ ! તારા અનાદરની વાત નથી. સત્ય આવું છે. આ...હા...! નિમિત્ત એની મેળાએ આવે નહિ, નિમિત્ત મેળવી લેવાય છે, પરદ્રવ્ય મેળવાય છે. અરે... ભગવાન ! આહા...હા...! શું થાય ? સાંભળનારાનો તો બિચારાને કંઈ (ખબર ન મળે). અરે...! જૈનદર્શન આવું ખૂલ્યું, જેને ઇન્દ્રો સ્વીકારે, ગણધરો સ્વીકારે ! આ...હા...હા...! એમાં આવી મલિનતા અર...ર...! એનો આદર ! પ્રભુ... પ્રભુ ! નુકસાન છે, ભાઈ ! આહા...હા...!

અહીં તો જ્ઞેય-જ્ઞાયક સંબંધ પણ ઉપચરિત છે. આ...હા...હા...! ઉપચરિતમાં નાખ્યું છે. ઉપચરિત વ્યવહારમાં નાખ્યું છે. ૧૩૫ પાને છે. ઈસપ્રકાર ઉપચરિત અસદ્ભુત વ્યવહારનય કા વિષય સમજના ચાહિયે. આહા...હા...! શ્રદ્ધા-શ્રદ્ધેય ભલે કહો પણ એ ઉપચરિત અસદ્ભુત વ્યવહારનો વિષય છે. આહા...હા...!

જ્ઞેય-જ્ઞાયક - હું જાણનારો અને ભગવાન ત્રણલોકના નાથ મારું જ્ઞેય, એ ઉપચરિત

અસદ્ભુત વ્યવહાર છે. ‘उपचारपृथकनयो नास्ति: न पृथक्कृत:’ પછી મુખ્યભાવે થતી પ્રયોજન, નિમિત્ત એ ઉપચાર, એની નીચે આ બધા બોલ લીધા છે. આહા...હા...!

(અહીંયાં કહે છે), ‘સ્વસ્વામિલક્ષણાદિ સંબંધો નથી;...’ શેય-જ્ઞાયક ઉપચરિત સંબંધ ભલે હો. ઉપચરિત ! પણ સ્વસ્વામિસંબંધ (નથી). કેમકે મારામાં સ્વસ્વામિસંબંધ નામનો એક ગુણ છે. ૪૭ શક્તિમાં છેલ્લી (શક્તિ લીધી). સ્વ મારું દ્રવ્ય-ગુણ અને પર્યાય એનો હું સ્વામિ (હું). નિર્મળ દ્રવ્ય, નિર્મળ ગુણ અને નિર્મળ પર્યાય. એ સ્વ અને એનો હું સ્વામિ. એ સ્વસ્વામિસંબંધ નામનો મારામાં અનાદિ એક ગુણ છે. પણ સ્વ હું અને પરનો સ્વામિ અથવા પર સ્વ અને એનો હું સ્વામિ, એવું કાંઈ સ્વરૂપમાં છે નહિ. (બહારમાં) તો કહે છે ને કે, પૈસાનો સ્વામિ, ઉદ્યોગપતિ...! (એક જણાને) ઉદ્યોગપતિ કહીને મોટું લખાણ (આવ્યું છે). આણે આવા કારખાના કર્યા (એવું) ‘આત્મધર્મ’માં મૂકો એમ કહે છે. પણ અહીં એ વાત કોણ સાંભળે ? આ...હા...! ઉદ્યોગપતિ, નૃપતિ - રાજા, ધૂળેય કોઈ પતિ નથી. પત્નીનો પતિ ! એ નથી, ભાઈ ! એ દ્રવ્ય જુદું, તું દ્રવ્ય જુદો. એમાં સ્વ એ અને એનો સ્વામિ તું, અથવા સ્વ તું અને એનો સ્વામિ - શેઠ (તું એમ નથી). શેઠ ! શેઠ મારો સ્વામિ છે ! (એમ કહે છે ને !)

(એક મુમુક્ષુના) શેઠ ‘મુંબઈ’ આવ્યા હતા. પચાસ કરોડ રૂપિયા ! વૈષ્ણવ છે. ઘરે બૈરાઓ બધા દેરાવાસી શ્વેતાંબર એટલે એને બિચારાને પ્રેમ. મહારાજ ! પગલા કરો ! એમ બૈરાઓએ વિનંતી કરી. એમણે પોતે પછી કીધું. વૈષ્ણવ ! આવ્યા, દર્શન કરવા આવ્યા, હજાર રૂપિયા મૂક્યા, નાણિયેર મૂક્યું. પછી બોલ્યા, મહારાજ ! ઈશ્વરકર્તા નહિ ? (મેં કહ્યું), ભાઈ ! ‘નરસિંહ મહેતા’એ તો એમ કહ્યું કે, ‘જ્યાં આત્માતત્ત્વ ચિન્હયો નહિ’ જ્યાં લગી ઈશ્વરને માન્યા નહિ, એમ ત્યાં નથી કહ્યું. તમારા વૈષ્ણવમાં આ ‘નરસિંહ મહેતા’ ‘જૂનાગઢ’માં (થઈ ગયા). આહા...હા... ભાઈ ! જૈન પરમેશ્વર તો કહે પણ આ તો ‘નરસિંહ મહેતા’ એમ કહે છે. ‘જ્યાં લગી આત્માતત્ત્વ ચિન્હયો નહિ, ત્યાં લગી સાધના સર્વ જૂઠી, શું કર્યું તીર્થ ને ભક્તિ કરવા થકી ? શું કર્યું જાત્રા ને વ્રત ને તપ કરવા થકી ?’ એ બધું નિરર્થક છે. આ ભગવાનઆત્મા જ્ઞાયકસ્વરૂપ પ્રભુ ! એનું જ્ઞાન કર્યા વિના બધી વાતું નિરર્થક છે. સાંભળે બિચારા, શું કરે ? પણ એટલી દરકારે ક્યાં (હોય) ? પચાસ કરોડ ! જ્યાં હોય ત્યાં બે લાખ ને પચીસ લાખ ને દસ લાખ વેપાર-ધંધામાં ગોઠવ્યા હોય. ચારે કોર મોટો રાજા જેવો દેખાય. ધૂળેય નથી ! આહા...હા...! મારી નાખ્યા જગતને ! પૈસા - અબજોપતિ

ને કરોડોપતિ !

આ..હા...! 'સ્વસ્વામિલક્ષણાદિ સંબંધો નથી;...' પેલો શ્લોક-શાયક ઉપચરિત સંબંધ છે એ પણ ઉપચરિત સંબંધ છે. આવ્યું ને ! અસદ્ભુત ઉપચરિત. પરને જાણે છે એ પણ ઉપચરિત અસદ્ભુત છે. કારણ કે જેમાં તન્મય થઈને જાણતો નથી તેથી ઉપચરિત અસદ્ભુત વ્યવહારનય છે. પોતામાં તન્મય જાણે છે તે યથાર્થ નિશ્ચય છે. આહા..હા...! આવી વાતું છે.

આ વૈષ્ણવ છે, લ્યો ! તમારા વૈષ્ણવમાં આવું ક્યાં ક્યાંય હતું ? આહા..હા...! દીકરીને પણ જૈનમાં આપી. તમારા વાણિયા આમાં આવ્યો હોય તો દીકરીને વૈષ્ણવમાં આપે. એ..ઈ...! એવું સાંભળ્યું છે. કો'ક કહેતું હતું. અહીં અઢાર વર્ષની થઈ હોય બિચારી, એને ક્યાંક નાખે કૂવામાં ! આહા..હા...! એને જૈનધર્મ શું છે એના માહાત્મ્યની ખબર નથી. આ..હા...! પોતાને જો માહાત્મ્ય હોય તો દીકરા-દીકરીઓ બિચારા ક્યાં જશે ? (એમ થાય). એ..ઈ...! છે કે નહિ ? આ તો વસ્તુની સ્થિતિ આવી (છે), હોં ! અરે...! આવી વાત, આવો માર્ગ ક્યાં મળે ? પ્રભુ ! એ બિચારી ૧૫-૧૭ વર્ષની થઈ હોય એને ક્યાંક નાખે ! કર્તા ઈશ્વર છે (એમાં) તદ્દન વિરુદ્ધમાં (નાખે), કંઠીઓ બાંધે ને... (કાંઈક કરે). આકરી વાત, પ્રભુ ! શું થાય ? (એક ભાઈ હતો). એ વૈષ્ણવ, વ્યાખ્યાનમાં આવે. એક વાર પૂછ્યું, બેન ! તમે અહીંયાં આવો છો તો આને જ માનો કે બીજું (પણ) ? તો કહ્યું, અમે માનીએ તો વૈષ્ણવને. આહા..હા...! એને ઘરે ઊતર્યા હતા. ફોટા 'શ્રીમદ્'ના, અહીંના (રાખે). અંતરની માન્યતા 'અમે વૈષ્ણવ છીએ' એ નહિ જાય. અરે...! આવો ત્રણલોકના નાથનો માર્ગ જેમાં સાંભળવા મળે, એને છોડીને બિચારાને ક્યાંક નાખવા...! (એક જણાએ) પોતાની દીકરીને વૈષ્ણવમાં આપી છે. એ તો થવાનું હોય તે થાય છે, પણ વાત ઈ કે, એને ધર્મ નહિ (મળ્યો), સાંભળવા મળે નહિ, પ્રભુ ! ત્યાં એણે જાવું ક્યાં ? એ ક્યાં જશે ? ક્યાં જશે ? ભાઈ ! જેને સાંભળવા મળે એને પણ હજી સમજણ અને શ્રદ્ધાના ઠેકાણા ન મળે. આહા..હા...! એ..ઈ...!

અહીં કહે છે કે, 'સ્વસ્વામિસંબંધ...' શ્લોક-શાયક સંબંધ ઉપચરિત છે એ સિવાય બીજો સંબંધ છે જ નહિ. આહા..હા...! ત્રણલોકના નાથ એ મારા શ્લોક છે અને હું શાયક છું. આહા..હા...! 'તેથી મારે કોઈ પ્રત્યે મમત્વ નથી,...' કેમકે સ્વસ્વામિસંબંધ મારે પરની સાથે કાંઈ નથી. 'તેથી મારે કોઈ પ્રત્યે મમત્વ નથી,...' આ મારા છે, એમ કોઈ મમત્વ છે નહિ. દેવ અને ગુરુ પણ મારા છે, એવું મમત્વ મને નથી, (એ મારું) શ્લોક છે. આહા..હા...! એ..ઈ...!

આવું છે. આહાર-પાણી દે તો તમને લાભ થશે, એ વાત અહીં નથી. ધર્મ થશે એ (વાત) નથી. અહીં તો કહે છે કે, આહાર-પાણી દે તો તને શુભભાવ હશે તો પુણ્ય થશે. આહા..હા...!

તીર્થંકર ભગવાન છન્નસ્થને પણ આહાર-પાણી દેતા સંસાર પરિત થાય એ ત્રણકાળમાં છે નહિ. આહા..હા...! એ..ઈ...! શ્વેતાંબર એ આવે છે. સંવત ૧૯૭૭માં મોટી ચર્ચા થયેલી. (એક મુમુક્ષુના) વેવાઈ સાથે (થઈ હતી). ઈ કહે, ભગવાનને આહાર આપ્યો અને પરિત સંસાર કર્યો. ‘ભગવતી’માં પાઠ છે ને ! (મેં કીધું) અત્યારે શું કહું ? ઈ શાસ્ત્ર જ ખોટા છે. ભગવાનના કહેલા શાસ્ત્ર નથી. શું કહીએ ? પ્રભુ ! આકરું પડે, ભાઈ ! આ..હા...!

મુમુક્ષુ :- વિપાકસૂત્રમાં કહ્યું છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- એ વાત પણ થઈ ગયેલી. (એક જણા) સાથે થઈ ગયેલી. છાપામાં છપાવ્યું કે, આ પ્રમાણે દસવિપાકમાં પરિત સંસાર કલ્થો છે ને ? મિથ્યાદષ્ટિ વ્હોરાવનાર અને મુનિ સમ્યક્દષ્ટિ. એની દષ્ટિએ. એણે પરિત સંસાર કર્યો. અરે...! પણ પરદ્રવ્યને દેવામાં વિકલ્પ છે એમાં પરિત સંસાર હોય જ નહિ. આહા..હા...! તીર્થંકરને, સર્વજ્ઞને, સંતોને કાંઈ પડી નથી કે, અમને તમે (આહાર-પાણી) આપશો તો તમને ભવ ઘટશે. ભાઈ ! એમ વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી, બાપા ! આહા..હા...! મોઢા આગળ કોળિયો કોને ખરાબ લાગે ? સંતોને એમ લાગે છે. આહા..હા...! ભાઈ ! ‘મોક્ષપાહુડ’ની ૧૬મી ગાથા છે ને ? ‘પરદવાદો દુગર્ગ’ આહા..હા...! ભગવાન ત્રણલોકનો નાથ અને ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ એમ કહે (છે) કે, પરદ્રવ્યનું લક્ષ કરીશ તો તને દુર્ગતિ થશે એટલે રાગ થશે, તારી ચૈતન્યગતિ નહિ રહે. આહા..હા...! આવી વ્યાખ્યા કોણ કરે ? સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! ‘પરદવાદો દુગર્ગ’ વીતરાગ પણ કહે છે કે, અમારું પણ તને લક્ષ થશે તો અમે પરદ્રવ્ય છીએ, તને રાગ થશે, ત્યાં ચૈતન્યની પરિણતિ નહિ રહે. આહા..હા...! પુણ્ય બાંધશે તો આ લોકો એમ કહે છે કે, અવિરત સમ્યક્દષ્ટિ તે ઉપચારિત સમકિત છે. અરે... પ્રભુ ! શું કરે છે ? ભાઈ ! અને પુણ્યમાં નિર્જરા છે. અરે...! પ્રભુ... પ્રભુ ! શું કરે છે ? ભાઈ ! નવ તત્ત્વને તું શું કરે છે આ ? ફેરવવા માગે છે (પણ) એ તત્ત્વ નહિ ફેરે, પ્રભુ ! આહા..હા...!

અહીં કહે છે, મારે પરની સાથે સ્વસ્વામિસંબંધ નથી ‘તેથી મારે કોઈ પ્રત્યે મમત્વ નથી,....’ આહા..હા...! પરમેષ્ટી કહેવાય છે ને ? પરમેષ્ટી એટલે પરમ ઈષ્ટ. ઈ પર છે, બાપુ ! પરમેષ્ટી પરમ ઈષ્ટ છે ઈ તો વ્યવહારથી (કહે છે). આવી વાત છે. એને માટે તો ‘પ્રવચનસાર’માં છે કે, ઈષ્ટની પ્રાપ્તિ કરી છે અને અનિષ્ટનો નાશ કર્યો. (એવો)

‘પ્રવચનસાર’માં પાઠ છે. આ..હા..હા...! એમને તો ઇષ્ટપણું પૂર્ણ પ્રગટ થઈ ગયું છે. આ..હા...! અનિષ્ટનો નાશ થઈ ગયો છે. પણ તારે માટે ઇષ્ટ છે એ તો વ્યવહાર છે. આહા..હા...! આવી વાતું ! વીતરાગને ક્યાં પડી છે ? કોઈ અમને આમ માનશે ? માને તો કહે છે, રાગ છે, લે ! તારા સ્વરૂપને તું માન તો તારી અરાગી દશા છે. આહા..હા...!

જિનેશ્વરદેવ સિવાય આવી વાત ક્યાંય છે નહિ. ભગવાન તો ઢંઢેરો પીટીને દિવ્યધ્વનિમાં આ વાત આવે છે. આ ‘પ્રવચનસાર’ છે ને ? પ્ર (એટલે) વિશેષે, વચનો એટલે દિવ્યધ્વનિ. દિવ્યધ્વનિનો સાર છે આ !

‘સર્વત્ર નિર્મમત્વ જ છે.’ મારે તો સર્વ નિર્મમત્વ જ છે. આહા..હા...! કોઈ મારા દેવ અને ગુરુ, એ પણ મારામાં છે નહિ. આ..હા...! ‘હવે, એક જ્ઞાયકભાવનો સર્વ જ્ઞેયોને જાણવાનો સ્વભાવ હોવાથી,...’ આ..હા...! એક જ્ઞાયકભાવ જાણકસ્વભાવ સ્વરૂપ પ્રભુ ! ત્રિકાળી ! શાસ્ત્રનું જાણવું ઈ વાત અહીં નથી. એનો સ્વભાવ જ જ્ઞાયક (છે). જાણકસ્વભાવ સ્વરૂપ (છે). એ ‘એક જ્ઞાયકભાવનો સર્વ જ્ઞેયોને જાણવાનો સ્વભાવ હોવાથી,...’ એક વાત. હવે સામી (બીજી વાત કરે છે). ‘ક્રમે પ્રવર્તતા, અનંત, ભૂત-વર્તમાન-ભાવી વિચિત્ર પર્યાયસમૂહવાળાં,...’ આ..હા..હા...! અનંત દ્રવ્યો છે એની ક્રમે ક્રમે પર્યાય પ્રવર્તે છે. એ ‘ક્રમે પ્રવર્તતા, અનંત, ભૂત-વર્તમાન-ભાવી વિચિત્ર પર્યાયસમૂહવાળાં, અગાધસ્વભાવ...’ આ..હા..હા...! જેનો અગાધ સ્વભાવ છે. અગાધ જેનો સ્વભાવ છે (એનો અર્થ મૂળ ગ્રંથમાં કૂટનોટમાં આપ્યો છે). ‘અગાધ જેમનો સ્વભાવ છે અને જેઓ ગંભીર છે એવાં સમસ્ત દ્રવ્યોને ભૂત, વર્તમાન તેમ જ ભાવી કાળના, ક્રમે થતા, અનેક પ્રકારના, અનંત પર્યાયો સહિત...’ લ્યો ! અહીં ક્રમે થતા પર્યાય ક્રમે થાય છે (કહ્યું). ગુણ સહવર્તી, પર્યાય ક્રમવર્તી – એ તો મૂળ સૂત્ર જ છે. પણ એમાંથી ન કાઢતા ‘સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર’માં એકદમ ખુલાસો કરી નાખ્યો – ક્રમનિયમિત ! ક્રમવર્તી કાઢી નાખીને ક્રમનિયમિત (કહી દીધું). આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ આમાં ?

આમ સિદ્ધાંત સાધારણપણે લેતા (એમ કહ્યું કે), સહભાવી ગુણ અને ક્રમભાવી પર્યાય, બસ ! છતાં તે ક્રમભાવી પર્યાયમાં ક્રમ છે. પણ કોઈને એમાં એમ લાગે કે, ક્રમમાં આવુંપણું પણ થાય એ પણ ક્રમ છે. તો ત્યાં ‘સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર’માં કહ્યું કે, ક્રમનિયમિત (છે). જે ક્રમે જે પર્યાય થવાની તે કાળે તે થાય તેને ક્રમનિયમિત કહે છે. આ..હા..હા...! આવું છે, પ્રભુ ! શું થાય ?

હું કરી દઉં, પરનું કરી દઉં...! આજે તો સવારમાં નહોતું આવ્યું ? પરનો બંધ-મોક્ષ

કરી દઉં. આ..હા...! ભાઈ ! તું શું કર ? ભાઈ ! તારો એ વિકલ્પ નિરર્થક છે, મિથ્યા છે. હું પરને બંધનમાં નાખી દઉં તેથી (એ) નરક, નિગોદમાં જાય. પરને મુક્તિ કરાવી દઉં જેથી મોક્ષ થાય. પ્રભુ ! તેના અજ્ઞાનથી, મિથ્યાત્વથી તે બંધાય (છે) અને વીતરાગભાવથી છૂટે. એને તું શું કરી શકે ? આહા..હા...! મેં ઘણાને તાર્યા ! છતાં પેલામાં આવ્યું, છેલ્લો કળશ ! ત્યાં ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ એમ કહે છે કે, વાણીને મેં પરિણામાવી નથી, વાણીથી તને જ્ઞાન થયું નથી. જ્ઞાન તો તારી પર્યાયમાં તે કાળે ક્રમમાં થવાનું હતું તે થયું છે. છતાં ત્યાં પાછું છેલ્લું લીધું કે, નિમિત્ત-નૈમિત્તિકથી જાણવું જોઈએ. માટે એનો ઉપકાર ભૂલવો નહિ. એમ આવ્યું છે ને ? આ..હા...! ઈ વ્યવહાર નાખ્યો. આ..હા..હા...! ઉપકાર માનવો, ઈ છે ને, ખ્યાલ છે ને ! આહા..હા...! ઈ વ્યવહાર છે. ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ વાણીમાં નિમિત્ત છે ને ? ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ વાણીમાં નિમિત્ત છે ને ? અને દિવ્યધ્વનિમાં પણ ભગવાન નિમિત્ત છે ને ? નિમિત્ત છે, દિવ્યધ્વનિ ભગવાનથી થઈ નથી. આહા..હા...! માટે એમ જાણીને ઉપકારીનો ઉપકાર ઓળવવો નહિ.

ઈ ‘નિયમસાર’માં આવે છે. પહેલા શરૂઆતમાં આવે છે. છઠ્ઠી ગાથા નહિ ? (એના પછીના શ્લોકમાં આવે છે). ‘ઈષ્ટ ફળની સિદ્ધિનો ઉપાય સુબોધ છે (અર્થાત્ મુક્તિની પ્રાપ્તિનો ઉપાય સમ્યક્જ્ઞાન છે), સુબોધ સુશાસ્ત્રથી થાય છે,...’ નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ (છે). ‘સુશાસ્ત્રની ઉત્પત્તિ આપ્તથી થાય છે;...’ ત્રણલોકના નાથ આપ્તપુરુષથી સુશાસ્ત્ર (ઉત્પન્ન થાય છે). ‘માટે તેમના પ્રસાદને લીધે આપ્ત પુરુષ બુધજનો વડે પૂજવાયોગ્ય છે...’ વ્યવહારે. આહા..હા...! ‘(અર્થાત્ મુક્તિ સર્વજ્ઞદેવની કૃપાનું ફળ...’ છે. એટલે ? ભગવાનની પર્યાયમાં આવ્યું હતું કે, આ સમયે મોક્ષ જાશે. એ એની કૃપા છે. ‘કરુણા હમ પાવત હૈ તુમકી, વહ બાત રહી સુગુરુ ગમકી’ ‘શ્રીમદ્’માં આવે છે. કરુણા - પ્રભુ ! તેં મને અહીં મોકલ્યો. તારા જ્ઞાનમાં, હું અહીં આવવાનો હતો, એવું જાણવામાં હતું. એ...ઈ...! અને આ મુક્ત થશે, એ તમારા જ્ઞાનમાં હતું એટલી આપની કૃપા છે ! આ..હા..હા...! આવી વાતું ! જોયું ?

‘(મુક્તિ સર્વજ્ઞદેવની કૃપાનું ફળ...’ એ...ઈ...! સર્વજ્ઞદેવ નિમિત્ત (છે). ‘(સર્વજ્ઞદેવ જ્ઞાનીઓ વડે પૂજનીય છે), કેમકે કરેલા ઉપકારને સાધુ પુરુષો (સજ્જનો) ભૂલતા નથી.’ ઈ વ્યવહાર નાખ્યો છે. ક્યાં કઈ નયનું કથન છે, એને સમજ્યા વિના એકાંત તાણે, ઈ વાત ન બેસે, બાપા ! હોય છે આવું, વ્યવહાર હોય છે. શુભવિકલ્પ ઉપકારીનો ઉપકાર આ માટે આવે. છે પુણ્યબંધનું કારણ. આ..હા..હા...!

આ ‘અનંત, ભૂત-વર્તમાન-ભાવી...’ આ...હા...હા...! દરેક દ્રવ્યની ગયા કાળની પર્યાયો અનંત થઈ, વર્તમાનમાં અનંત ગુણની અનંત પર્યાય છે, ભવિષ્યમાં અનંત (થશે). એવી વિચિત્ર પર્યાયો પાછી ! ભાષા શું છે એ ? આ...હા...હા...! ક્ષણમાં છન્નસ્થ હોય, બીજે સમયે કેવળજ્ઞાન થાય ! આ...હા...! એવી વિચિત્રપર્યાયનો સમૂહ છે. આહા...હા...! ક્ષણમાં ચક્રવર્તીના પદમાં હોય, બીજે સમયે સાતમી નરકમાં જાય. વિચિત્ર પર્યાય જુઓ ને ! આ...હા...હા...! ક્ષણમાં તીર્થંકરનો જીવ સિંહ ! પેટમાં હરણનું માંસ પડ્યું છે ! આ...હા...હા...! અને જ્યાં એને આમ કહે છે, અરે... પ્રભુ ! તું તીર્થંકરનો જીવ (છો) ! ચોવીસમા તીર્થંકર ! આહા...હા...! ક્ષણમાં પર્યાય પલટી ગઈ. વિચિત્ર દશા છે. આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યા ગયા. અરે...રે...! આ શું કર્યું ? સમકિત (પામ્યા) ! કઈ ભાષા હશે સિંહની અને (કેવી રીતે) સમજ્યા ? આ...હા...હા...! કેવો મેળ છે ! સિંહ સમકિત પામ્યો ! આ...હા...હા...! તરત જ આહાર છોડી દીધો. ઓ...હો...! સ્વર્ગમાં ચાલ્યા ગયા. નહીંતર તો સિંહ સમકિતી હોય એ રહી શકે, કમળ, કમળના ફૂલને ખાઈને (રહી શકે). હજાર જોજનના કમળો છે. સમકિતી સિંહ માંસ ન ખાય. બહાર અસંખ્ય શ્રાવક છે, પણ એનો ખોરાક એકેન્દ્રિયનો. પંચ ઈન્દ્રિયનું માંસ ન ખાય. આહા...હા...!

ક્રમે પ્રવર્તતા ‘અગાધસ્વભાવ...’ આહા...હા...! (મૂળ ગ્રંથમાં ફૂટનોટમાં સ્પષ્ટીકરણ છે). ‘ક્રમે થતા, અનેક પ્રકારના, અનંત પર્યાયો સહિત એક સમયમાં જ પ્રત્યક્ષ જાણવાનો આત્માનો સ્વભાવ છે.’ એક સમયમાં ! સેકંડના અસંખ્ય સમય થાય. પળ, વિપળ અને સેકંડ. પળના અસંખ્ય સમય થાય. આહા...હા...! એમાં એક સમયમાં ભગવાન જાણે છે. આહા...હા...! એ ‘અગાધસ્વભાવ અને ગંભીર એવાં સમસ્ત દ્રવ્યમાત્રને-જાણે કે તે દ્રવ્યો જ્ઞાયકમાં કોતરાઈ ગયાં હોય,...’ એનું જ્ઞાન થયું ને ! આહા...હા...! જ્ઞાનમાં જાણે એ જ્ઞેયો કોતરાઈ ગયાં હોય. ભવિષ્યની પણ બધી (થવાવાળી) પર્યાય કોતરાઈ ગઈ છે. આહા...હા...!

‘કોતરાઈ ગયાં હોય, ચીતરાઈ ગયાં હોય,...’ લોકાલોકનું જાણે ચિતરામણ થઈ ગયું હોય ! આ...હા...! ‘દટાઈ ગયાં હોય,...’ લોકાલોક ત્રણકાળની પર્યાય જાણે આત્માના જ્ઞાનમાં દટાઈ ગઈ ! એવો એનો સ્વભાવ છે. ભગવાન જ્ઞાનની પર્યાયનો એવો સ્વભાવ (છે). આહા...હા...! આ...હા...હા...! પર્યાયનો સમય એક અને ત્રણકાળના સમયની પર્યાયો જાણવામાં આવી ગઈ, જાણે દટાઈ ગઈ, એમ કહ્યું. આહા...હા...! ‘ખોડાઈ ગયાં હોય,...’ ખોડાઈ ગયા ! લાકડું અંદર ખોડે છે ને ? એમ લોકાલોક જ્ઞાનમાં ખોડાઈ ગયા. આહા...હા...! આ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ !

‘ડૂબી ગયાં હોય,...’ જેમ માણસ પાણીમાં ડૂબે એમ આ લોકાલોક જ્ઞાનમાં ડૂબી ગયા. આહા..હા...! ‘સમાઈ ગયાં હોય,...’ લોકાલોક જ્ઞાનમાં સમાઈ ગયા ! આ..હા...! એનું જ્ઞાન થયું એને સમાઈ ગયા એમ કહેવામાં આવે છે. આહા..હા...! ‘પ્રતિબિંબિત થયાં હોય,...’ જેમ અરીસામાં, સામી ચીજ બિંબ હોય એનું (બિંબ) પડે એ પ્રતિબિંબ કહેવાય. એમ લોકાલોકનું પ્રતિબિંબ જાણે પર્યાયમાં આવી ગયું હોય. પ્રતિબિંબ - બિંબ ! અરે...! એણે આત્માની મહિમાની વાત ક્યાં સાંભળી છે ? એની એક સમયની પર્યાયમાં આટલી તાકાત ! આવો ભગવાનઆત્મા ! આ..હા..હા...!

‘એમ - એક ક્ષણમાં જ...’ ક્ષણ એટલે એક સમય. ‘એમ - એક ક્ષણમાં જ જે (શુદ્ધ આત્મા) પ્રત્યક્ષ કરે છે,...’ એક સમયમાં પ્રત્યક્ષ કરે છે. ભવિષ્યની પર્યાય થઈ નથી એને પણ વર્તમાન પ્રત્યક્ષ કરે છે. જાણે થઈ છે, એમ પ્રત્યક્ષ કરે છે. આ..હા..હા...! કાલે બુધવાર છે એમ અત્યારે ખ્યાલ નથી ? કાલે સોમવાર હતો, આજે મંગળવાર છે અને કાલે બુધવાર છે (એમ) ખ્યાલ છે કે નહિ ? એમ ભગવાનને ત્રણકાળ એક સમયમાં આવી ગયા છે. આહા..હા...! એવો જ્ઞાનની એક સમયની પર્યાયનો મહિમા છે, પ્રભુ ! આ..હા..હા...! આ માહાત્મ્ય આગળ વ્રતના ને તપના ને વિકલ્પના માહાત્મ્ય ઊડી જાય છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...! આવું ઝીણું બહુ ! ‘(શુદ્ધ આત્મા) પ્રત્યક્ષ કરે છે,...’
વિશેષ કહેશે... પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

卐 卐 卐

આસો સુદ ૧૩, બુધવાર તા. ૦૩-૧૦-૧૯૭૯

ગાથા - ૨૦૦

પ્રવચન નંબર-૧૯૯

‘પ્રવચનસાર’ ૨૦૦ ગાથા. અહીં સુધી આવ્યું છે. ‘એક ક્ષણમાં જ જે (શુદ્ધ આત્મા) પ્રત્યક્ષ કરે છે,...’ આ કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ વાત છે. અગિયારમી (ગાથામાં) સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનની વાત છે. બીજી રીતે કહીએ તો પંદરમી ગાથામાં સમ્યક્જ્ઞાનનો અધિકાર છે. ત્યાં સ્વાદ આવે છે એમ વાત છે. શાકનો સ્વાદ અને મીઠાનો સ્વાદ જુદો છે. એમ રાગનો સ્વાદ અને આત્માનો સ્વાદ પૃથક્ - ભિન્ન છે. પંદરમી ગાથા છે. ચૌદમી ગાથા સમ્યગ્દર્શનની છે. ‘જો પરસદિ અપ્પાણં’ ‘પરસદિ’ નામ એ શુદ્ધઉપયોગથી દેખે, એમ (છે) ખરેખર તો. આહા..હા...! અને પંદરમી ગાથામાં તો કહ્યું કે, ‘જો પરસદિ અપ્પાણં અબદ્ધપુદ્ગં અણ્ણમવિસેસં। અપદેસસંતમજ્ઞં પરસદિ જિણસાસણં સવ્વં।।૧૫।।’ ત્યાં તો ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે’ પોતે ટીકા કરી કે, સ્વાદમાં આવે છે. આત્મા સ્વાદમાં આવે છે. આહા..હા...!

શાકનો સ્વાદ જુદો અને મીઠાનો (સ્વાદ) જુઓ. એમ શેયનો સ્વાદ જુદો અને જ્ઞાનનો જુદો. આમ ભલે એમ આવે કે, ‘સર્વ ગુણાંશ તે સમકિત’ પણ આ સ્વાદભેદ આવ્યો, એક ગુણનો સ્વાદ આવ્યો ને ? તો (ત્યાં) અનંત ગુણનું વ્યક્તપણું તેમાં ભેગું આવ્યું. સમજાય છે એમાં ? આહા..હા...! પંદરમી ગાથામાં એમ કહ્યું, સ્વાદમાં આવે છે. પછી સોળમી (ગાથામાં) ચારિત્ર ભેળવ્યું. અહીં તો સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન બેની વ્યાખ્યા છે. એટલે કોઈ એમ કહે કે, એ ચારિત્રની વ્યાખ્યા છે તો એમ નથી. ચૌદ અને પંદર (ગાથા). અને ૯૭ ગાથામાં અનાદિથી જે સ્વાદ આવે છે એનાથી જ્ઞાનીને જ્ઞાનથી માંડીને પ્રત્યક્ષ સ્વાદ આવે છે, એવો પાઠ છે. ‘સમયસાર’ ૯૭ (ગાથા). આહા..હા...!

જ્ઞાનથી માંડીને એટલે ચોથે (ગુણસ્થાનથી) માંડીને. ૯૭ ગાથા. જ્ઞાનની શરૂઆત જ્યાં

થઈ. આત્મા જ્ઞાન, આનંદસ્વરૂપ (છે) એવું જ્યાં ભાન થયું ત્યાં જ્ઞાનનો સ્વાદ (આવે છે), જેમ શાકથી મીઠાનો (સ્વાદ) ભિન્ન (છે) એમ જ્ઞેયોથી આત્માનો સ્વાદ ભિન્ન આવે છે. હવે આવી વાત તો પ્રત્યક્ષ છે પણ (લોકોને ન બેસે તો શું થાય ?) સમજાણું ?

બીજી રીતે, ૭૨, ૭૩, ૭૪ (ગાથામાં) આ બધું આવે છે - અનુભવ.. અનુભવ આવે છે ને ? આહા..હા...! પુણ્ય-પાપના ભાવ દુઃખરૂપ છે, ત્યારે પ્રભુ દુઃખરૂપ નથી. એટલે સુખરૂપ છે. ૭૨ (ગાથા) ! આ..હા..હા...! ધીમેથી (સમજવું).

મુમુક્ષુ :- આત્મા દુઃખનું અકારણ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- અકારણ છે, પોતાનું સ્વરૂપ છે. એ પરનું કાર્ય નથી અને પરનું કારણ પણ નથી. આનંદસ્વરૂપ છે તે રાગનું કાર્ય નથી, તેમ રાગનું કારણ નથી. આહા..હા...! એવો અકાર્યકારણ નામનો આત્મામાં ગુણ છે. આહા..હા...! એથી તેના દુઃખના સ્વાદથી ભગવાનઆત્માનો સ્વાદ (જુદો છે). રાગના કારણે સ્વાદ છે એમ નથી. તેમ સ્વાદ આવ્યો છે એ કારણ અને રાગ કાર્ય એમ પણ નહિ. અરે...! આવી વાતું છે. આ તો પેલા ઉપયોગ ઉપયોગની વાતું કરે છે ને (એટલે કહ્યું).

(નવમી) ગાથામાં 'સુદેણગચ્છદિ' છે. દ્રવ્યશ્રુત તો નિમિત્ત છે. દ્રવ્યશ્રુતથી અવગાહન કરીને (એમ) આવશે. આમાં પણ આવશે, પહેલાં આવી ગયું છે. અહીંયાં આવશે, વિશાળ શબ્દબ્રહ્મમાં સમ્યક્ અવગાહન કરીને, પછી આવશે. આ..હા...! અને ત્યાં એમ કહ્યું છે ને ? ભાઈ ! કે, શ્રુત છે એ ઉપાધિ છે. પહેલાં આવી ગયું છે. શ્રુત એ ઉપાધિ છે. જ્ઞાન છે તે જ્ઞાન છે. શ્રુતજ્ઞાન કહેતાં શ્રુત છે તેનું જ્ઞાન એમ નહિ. શ્રુત શબ્દે તો ઉપાધિ છે એમ કહ્યું, લ્યો ! આહા..હા...! સાંભળ્યું છે એનાથી પણ ભિન્ન પડીને. સાંભળેલું જે જ્ઞાન છે, છે પોતાની પર્યાય પોતાને કારણે, એ સાંભળ્યું માટે નહિ, છતાં એ સાંભળેલું જ્ઞાન પોતાથી થયું... આહા..હા...! એનાથી પણ આત્માનું જ્ઞાન ભિન્ન છે. અરે...! સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...! આવી વાત છે. કેમકે શ્રુત છે એ ઉપાધિ છે, એમ કીધું.

(એક સાધુ) એમ કહે છે ને કે, દિવ્યધ્વનિને માનતા નથી. કેમકે નિમિત્તથી શ્રુતજ્ઞાન થાય છે. એમ નથી, પ્રભુ ! કેવળી શ્રુતજ્ઞાનથી પ્રરૂપણા કરે છે, કેવળજ્ઞાનથી નહિ. 'ધવલ'માં પાઠ છે. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા(ને) પૂર્ણ જ્ઞાન થયું તો ભાવશ્રુતથી પ્રરૂપણા કરે છે. કેમકે સાંભળનારને ભાવશ્રુતનું નિમિત્ત છે. તેથી ભગવાનની પ્રરૂપણા ભાવશ્રુતથી છે. શ્રુતજ્ઞાનની પ્રરૂપણા છે, એવો પાઠ છે. કેવળજ્ઞાનની પ્રરૂપણા ભગવાન નથી કરતા, એમ કહે છે. આહા..હા...! ઈ

વાત આવી ગઈ છે, ઘણી વાર કહેવાઈ ગઈ છે. ‘ધવલ’માં પાઠ છે. આહા..હા...!

અહીં તો મારે બીજું કહેવું છે, દિવ્યધ્વનિ નિમિત્ત છે અને એનાથી થાય છે, એમ ન માને તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, એમ કહે છે. અરે...! પ્રભુ ! તું સાંભળને, ભાઈ ! દિવ્યધ્વનિ સાંભળે છે તે કાળે પણ પોતાથી જ્ઞાન થયું છે, ઈ શબ્દથી નહિ. પણ ઈ પરલક્ષી છે. આહા..હા...! આવી વાતું ! અને પોતાનું જે ભાવશ્રુત છે એનાથી અંદરમાં જાય તો એ ભાવશ્રુત પોતાથી થયું છે. શું કહ્યું ઈ ?

સાંભળ્યું છે એ જે જ્ઞાન થયું છે, એ સાંભળવાથી નથી (થયું). સાંભળેલું તો નિમિત્ત છે પણ પોતાના ઉપાદાનથી જ્ઞાન થયું (છે). એ પણ ભાવશ્રુતજ્ઞાન નથી, ઈ પરલક્ષી છે. સમજાણું કાંઈ ? એને છોડીને અંદર સીધો ભાવશ્રુતજ્ઞાન દ્વારા આત્માને જાણે. આમાં ‘પ્રવચનસાર’માં ઈ આવી ગયું – ‘વિજાણી’. પેલામાં સન્મુખ થઈને (એમ લીધું). અગિયારમી ગાથા ! સન્મુખ થઈને. આહા..હા...! ભગવાન પૂર્ણ સ્વરૂપ, જ્ઞાનસ્વરૂપની સન્મુખ થઈને જ્ઞાન કરે તેનું નામ સમ્યક્જ્ઞાન છે. અને તે જ્ઞાનની સાથે સ્વાદ છે. એટલે કોઈ એમ કહે કે, સમ્યગ્દર્શન છે (પણ) સ્વાદ આવતો નથી. એ ખોટી વાત છે. ૯૭ (ગાથામાં) આવ્યું ને ? ભાઈ ! જ્ઞાનથી માંડીને પ્રત્યક્ષ સ્વાદ છે. એવો પાઠ છે. ‘સમયસાર’ ૯૭ ગાથા ! આ તો થોડા વિચાર આવેલા. અરે...! આ લોકો શું કરે છે ? પ્રભુ ! આહા..હા...!

પોતાને જે અનંતકાળથી રાગના સ્વાદમાં છે એ દૃષ્ટિ પર્યાયબુદ્ધિ છે ત્યારે (છે). પણ જ્યારે દ્રવ્યદૃષ્ટિ થઈ અને જે જ્ઞાન થયું એ જ્ઞાનમાં રાગના સ્વાદથી પૃથક્ સ્વાદ આવે છે. આહા..હા...! જ્ઞાનથી માંડીને (એમ) કહ્યું છે. એ છઠ્ઠા-સાતમા (ગુણસ્થાનના) જ્ઞાનની વાત નથી. અરે... પ્રભુ ! શું કરે ? અર્થો પણ પોતાની કલ્પનાથી (કરે છે). આજે ખૂબ વિરુદ્ધ આવ્યું છે. અધ્યાત્મીઓને ફટકાર માર્યો છે. એમ લખ્યું છે. અધ્યાત્મીઓને ફટકાર (માર્યો છે), અરે... પ્રભુ ! શું કહે છે તું આ ? નિમિત્તથી થાય, નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ છે. એ નિમિત્તને ન માને તો એ મિથ્યાદૃષ્ટિ (છે), એકાંત મિથ્યાદૃષ્ટિ (છે), એમ કહે છે. આહા..હા...!

એ તો સવારમાં આવી ગયું નહિ ? પરદ્રવ્ય પરદ્રવ્ય માટે અકિંચિત્કર છે. ભલે દિવ્યધ્વનિ છે પણ આત્માની પર્યાય કરવાને અકિંચિત્કર છે. અરે..રે...! આહા..હા...! ઝીણી વાત બહુ, ભાઈ ! પરમસત્ય છે ! આહા..હા...!

અહીં તો વધારે પંદરમી ગાથામાં મારે સ્વાદનું લેવું છે. સમ્યક્જ્ઞાન છે, ચોથા ગુણસ્થાનની

વાત છે. ચારિત્ર તો પછી સોળમી ગાથામાં લેશે. ‘દંસળળાણચરિતાણિ સેવિદલ્વાણિ સાહુણા ણિચ્ચં’ અહીં તો ફક્ત સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાનની વાત છે. ત્યાં પણ પ્રભુ એમ કહે છે... આ..હા...! અરે... પ્રભુ ! સાંભળને ભાઈ ! સમ્યક્જ્ઞાન થતાં તને તારો સ્વાદ (આવશે). પેલામાં આવે છે ને ? (‘સમયસાર’) ૪૫ ગાથા ! ‘અદ્ધવિહં પિય કમ્મં... દુક્ખં તિ વિપચ્ચમાણસ્સ’ આઠે કર્મનો ઉદય દુઃખરૂપ, આકુળતા છે. એના વિનાનો જ્ઞાનની જે પ્રગટ દશા છે એ અનાકુળતા છે. સમજાય છે ? ૪૫ ગાથા ! આહા..હા...! અરે..રે...! આવી વાત મૂકીને ઊંધા અર્થ કરવા, પ્રભુ ! એના ફળ શું આવે ? ભાઈ ! આ..હા...! ‘શ્રીમદ્દે’ કહ્યું ને ! ‘કોઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા, શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઈ, માને માર્ગ મોક્ષનો, કરુણા ઊપજે જોઈ’ અરે...! આ પરિણામ ! ભાઈ ! દુનિયા ભાળે એમ પરિણામ નહિ આવે, આકરું પડશે. આહા..હા...! ઊલટી માન્યતાના ફળ.. ભાઈ ! ચોરાશીના અવતારમાં દુઃખી થઈશ, બાપા ! પ્રભુ ! તું દુઃખી થા (એનો) કાંઈ આદર હોય ? આહા..હા...! એટલે આવી વાત ન કર, પ્રભુ ! આહા..હા...! નિમિત્તથી મેળવી શકાય ને નિમિત્તથી જ્ઞાન થાય (એ વાત મૂકી દે). આહા..હા...! ‘જૈનદર્શન’ આવ્યું છે એમાં પણ છે અને ‘કરુણાદીપ’ (માં પણ આવ્યું છે). આપણે વાંચ્યું હોય જરી ઉપરનું વાંચીએ, કોણ વાંચે એવું ? માથેનું મથાળું વાંચીએ. આહા..હા...! પછી આ બધા વિચારો આવ્યા. ૧૪, ૧૫ અને ૯૭ (ગાથા). આહા..હા...!

અહીંયાં કેવળજ્ઞાન ઈ પ્રત્યક્ષ છે અને અંદર શ્રુતજ્ઞાનમાં આત્મા પ્રત્યક્ષ છે. સમજાય છે કાંઈ ? અને આ ૫૦-૫૫ ગાથા છે ને ! અનુભૂતિથી ભિન્ન છે. આહા..હા...! રાગાદિ અનુભૂતિ દ્રવ્યથી નથી કહ્યું, ત્યાં તો દ્રવ્યથી ભિન્ન એમ નથી કહ્યું. ભાઈ ! કેમકે દ્રવ્યનો જે આનંદનો અનુભવ છે એનાથી તે રાગાદિ ભિન્ન છે. આ..હા...! આ તો પર્યાયથી રાગ પર્યાય ભિન્ન છે. ત્યાં દ્રવ્યથી ભિન્ન નથી કહ્યું. ૭૩ (ગાથામાં) જે અનુભૂતિ કહ્યું છે એ તો ત્રિકાળ દ્રવ્યની અનુભૂતિ લીધી. આહા..હા...! એ ષટ્કારકની પર્યાયમાં નિર્મળ પરિણતિ છે ને ! એનાથી પણ અનુભૂતિ ભિન્ન છે. એ અનુભૂતિ (એટલે) દ્રવ્ય. ત્યાં દ્રવ્યને અનુભૂતિ કીધી. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! અને અહીંયાં ૫૦-૫૫માં જે અનુભૂતિ કીધી છે એ પર્યાયની અનુભૂતિ. પર્યાયમાં અનુભવ છે. આહા..હા...! અહીં તો કેવળજ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે ને ! તો આત્મા પણ પ્રત્યક્ષ છે. આહા..હા...! એવી વાત છે, પ્રભુ ! શું થાય ?

અરે...! ‘ઋષભદેવ’ ભગવાન સાથે ૪૦૦૦ સાધુ થયા. વધી ન શક્યા એટલે બીજું

કાંઈક કરવા માંડ્યા. દેવોએ આવીને કહ્યું, દંડ આપશું. નગ્નપણામાં કાંઈ કરશો તો દંડ આપશું. છોડી દ્યો નગ્નપણું ! એવો કાળ (હતો તો) દેવ આવીને વિરોધ કરે. અત્યારે કોઈ દેવ (આવે નહિ). વિરોધ કરનારાની સામું કોઈ કહેનાર નથી. આહા..હા...!

અહીં કહે છે કે, જ્યાં સર્વજ્ઞ પરમાત્મા એક ક્ષણમાં ત્રણકાળ ત્રણલોકની પર્યાયને પ્રત્યક્ષ જાણે છે. ભવિષ્યની થઈ નથી એ પણ જાણે ત્યાં ભવિષ્યમાં છે એવી રીતે પ્રત્યક્ષ જાણે છે. આહા..હા...! એ જ્ઞાન વિપરીત ન કહેવાય ? ભવિષ્યની છે નહિ એને છે એમ અહીં જાણે છે ! એ...ઈ...! આહા..હા...!

અહીંયાં આત્મા ભગવાન શ્રુતજ્ઞાનથી... આ..હા...! વિકલ્પથી રહિત ૯૭ (ગાથામાં) આવ્યું ને ! ભાઈ ! પ્રત્યક્ષ સ્વાદ લઈને. પછી છેલ્લે લીધું છે, નિર્વિકલ્પ અખંડ જ્ઞાયક ચિદ્દેવન વિજ્ઞાનઘન સ્વભાવને એ અનુભવે છે. ‘કર્તા-કર્મ અધિકાર’ ૯૭ ગાથા ! આહા..હા...! અરે.. ભગવાન ! જેવું એનું અનંત ગુણનું સ્વરૂપ છે એવું એની જ્ઞાનની પર્યાયમાં પૂર્ણ પૂર્ણ છે એમ ન જણાય તો તે જ્ઞાન જ નથી. એ જ્ઞાનની પર્યાયમાં અનંત ગુણ સ્વરૂપ દ્રવ્ય પર્યાયમાં આવે નહિ. પર્યાયમાં આવે નહિ. પણ એની જેટલી તાકાત છે એટલું પર્યાયમાં જ્ઞાન આવી જાય. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? ઈ ભાવશ્રુતજ્ઞાનની પર્યાયમાં પણ પૂર્ણ જે અનંત ગુણ પિંડ પ્રભુ છે એનું જ્ઞાન આવી જાય, ઈ વસ્તુ ન આવે, વસ્તુ તો વસ્તુમાં રહે. આહા..હા...!

બીજી રીતે કહીએ તો એ અનંત ગુણનું જ્યાં જ્ઞાન આવ્યું એટલે કે અનંત ગુણની જેટલી શક્તિઓ તેનો અંશ વ્યક્તપણે જ્ઞાનમાં વેદનમાં આવ્યો. ભાઈ ! આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? જ્ઞાનની પર્યાય... ‘મૂદત્યમસિસદો ખલુ’ ભૂતાર્થ પ્રભુ ત્રિકાળીના આશ્રયથી જે સમ્યગ્દર્શન (થાય), ત્યાં ચોથાની વાત છે. ચોથા ગુણસ્થાનમાં જે પૂર્ણ વસ્તુ છે એનો આશ્રય લીધો ત્યારે સમ્યગ્દર્શન થયું તો સમ્યગ્દર્શનનો અંશ – શ્રદ્ધાગુણનો અંશ બહાર આવ્યો. એવા અનંત ગુણનો અંશ સમ્યગ્દર્શનની સાથે આવે છે. આહા..હા...! એટલે કે સમ્યગ્દર્શન સાથે અનંત આનંદ જે ભગવાન સ્વરૂપમાં પડ્યો છે એનો અંશ પણ સ્વાદમાં આવે છે. આવી વાતું...! અરે...! વીતરાગ દ્વિગંબર સંતો કેવળીના કેડાયતો છે ! કેવળીને ખડા કર્યા છે !! આ..હા..હા...! અરે...! એ વાત ક્યાં છે ?

અહીં કહે છે કે, સર્વજ્ઞની પર્યાયમાં એક ક્ષણમાં બધું જણાય છે. ત્યારે અહીં એક સમયની પર્યાયમાં આખું દ્રવ્ય જણાય છે. સમજાય છે કાંઈ ? અને તે નિર્વિકલ્પ જ્ઞાનમાં

જાણાય છે. વિકલ્પસહિત નહિ, છે જ્ઞાનનો સ્વભાવ વિકલ્પ, વિકલ્પ એટલે સ્વ-પરને જાણવાનો સ્વભાવ એ અપેક્ષાએ વિકલ્પ (કહ્યું છે). પણ વિકલ્પ એટલે રાગ નહિ. આવી વાતું છે ! જૈનદર્શન દ્વિગંબર ધર્મ અલૌકિક વાતું છે, બાપુ ! આહા...હા...! એક સમયની જ્ઞાનની પર્યાય અને શ્રદ્ધાની પર્યાયમાં પૂર્ણ વસ્તુની પ્રતીતિ થઈ, પૂર્ણ (તત્ત્વ) પ્રતીતિમાં આવ્યું નહિ. પૂર્ણ દ્રવ્ય તો દ્રવ્યમાં રહ્યું. આ...હા...! દ્રવ્ય એક સમયની પર્યાયમાં આવી જાય તો દ્રવ્યનો નાશ થઈ જાય. આહા...હા...!

આ...હા...! એક સમયના જ્ઞાનમાં ખરેખર તો ત્યાં 'સમયસાર'ના (પશુના કળશમાં) ચૌદ બોલમાં એમ પણ લીધું છે કે, પર્યાયને જાણે છે એ છ દ્રવ્યને જાણે છે. સમજાય છે આમાં કાંઈ ? છ દ્રવ્ય લીધું છે. પર્યાયને જાણે અને એ પર્યાય દ્રવ્યને જાણે. આહા...હા...! ત્યારે એ પર્યાય દ્રવ્યને પણ જાણે અને એ પર્યાય છ દ્રવ્યને પણ જાણે. આહા...હા...! ભલે શ્રુતજ્ઞાન છે, પરોક્ષ છે. કેવળીને પ્રત્યક્ષ છે, પણ પરોક્ષ પણ પ્રમાણ છે ને ! આહા...હા...! ભગવાન ! માર્ગ બહુ ઝીણો, પ્રભુ ! આ...હા...હા...!

શ્રુતજ્ઞાનની પર્યાયમાં ત્યાં તો એ લીધું કે, પર્યાયનો સ્વભાવ જ એવો છે કે, એ છ દ્રવ્યને જાણે ત્યારે એ પર્યાય જાણી કહેવાય. પર્યાય જાણી ક્યારે કહેવાય ? કે, છ દ્રવ્યને જાણે ત્યારે પર્યાયને જાણી કહેવાય અને પર્યાયની છ દ્રવ્યને જાણવાની તાકાત છે. આહા...હા...!

બીજી રીતે (કહીએ તો), જ્ઞાનની પર્યાયમાં અનાદિથી દ્રવ્ય જણાય છે. એ ('સમયસાર'ની) ૧૭ ગાથા(માં આવ્યું). તમારે ત્યાં 'ફત્તેહપુર'માં વાંચી હતી. આહા...હા...! શું કહ્યું ? પ્રભુ ! આ તો અમૃતનો સાગર છે. આહા...હા...! કહે છે કે, ભલે અજ્ઞાન હોય, પણ એ જ્ઞાનની પર્યાયની તાકાત છ દ્રવ્યને જાણે જ છે. અનાદિથી તેની પર્યાયમાં દ્રવ્યનું જાણવું છે જ. કેમકે જ્ઞાનપર્યાયનો સ્વભાવ સ્વ-પરપ્રકાશક છે, એ સ્વ-પરપ્રકાશ જાય ક્યાં ? સમજાય છે ? ઝીણી વાત (છે), પ્રભુ ! શું કહીએ ? આ...હા...! એક સમયની જ્ઞાનની ઉઘાડ પર્યાય છે, અજ્ઞાનીની, હોં ! એ પર્યાયમાં એનો સ્વભાવ સ્વ-પરપ્રકાશક છે. માટે પરને જ પ્રકાશે છે એમ નહિ. એ સ્વને જાણે છે પણ તેની દૃષ્ટિ પર્યાય ઉપર હોવાથી દ્રવ્યને જાણે છે છતાં તે જાણતો નથી. આહા...હા...! અરે...! પ્રભુ ! માર્ગ તો જુઓ, ભાઈ ! ૧૭ (ગાથામાં આવ્યું). ત્યાં તો એમ લીધું, પહેલું આત્મદ્રવ્ય જાણવું, એમ લીધું. પછી પાછળથી વાત કરી. પછી આબાળગોપાળ પર્યાયમાં દ્રવ્ય જાણે છે એ વાત કરી, પહેલી આ વાત લીધી. પહેલું જાણવું હોય તો આત્મા જાણવો. છ દ્રવ્યને જાણવા એમ વાત ન કરી. આ...હા...! ૧૭ ગાથા !

‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ની ટીકા ! ભગવાન ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ની ગાથા ! આ..હા...!

પ્રથમ આત્માને જાણવો એટલે કે આત્માને અનુભવવો. જાણવો એટલે અનુભવવો. એમાં આવ્યું ? એ..ઈ....! આ..હા..હા...! આવે છે અંદરથી ! આવી વાત છે. આહા..હા...! પહેલું કર્તવ્ય જો હોય... આપણે હમણાં ક્યાંક આવ્યું હતું, નહિ ? કરવાયોગ્ય આ જ છે. ક્યાં આવ્યું હતું ? (ઉપર ટીકામાં આવ્યું હતું) ‘કારણ કે અન્ય કૃત્યનો અભાવ છે.’ ઈ, આમાં જ છે. આહા..હા...! થોડું પણ સત્ય હોવું જોઈએ, પ્રભુ ! શાસ્ત્રની મોટી મોટી વાતું કરીને ગોટા વાળે (એમ ન ચાલે). આહા..હા...!

પહેલું જો જાણવું હોય તો.. ૧૭માં પણ એમ કહ્યું અને અહીં પણ એમ કહ્યું કે, પહેલામાં પહેલું જાણવું હોય તો આત્મા જાણવો. હવે આત્મા જાણવો ઈ ક્યારે જણાય ? કે, એનો જ્ઞાનનો ઉપયોગ અંદર દ્રવ્યમાં જાય ત્યારે. દ્રવ્ય તરફ વળે ત્યારે. જાય (નહિ પણ), વળે ત્યારે. દ્રવ્યમાં તો જાય નહિ. આહા..હા...! સમજાય છે ? થોડી ઝીણી વાત છે. આ તો પેલો પ્રશ્ન આવ્યો ને એટલે જરી (વિચારો આવ્યા). આહા..હા...!

ભગવાન ! તારી પ્રભુતાનો પાર નથી. પ્રભુ ! તું રાગમાં રોકાઈ ગયો. એ તારી પામરતા છે. રાગમાં રોકાઈ ગયો, પ્રભુ ! તને કલંક છે. તારી પ્રભુતાથી ભરેલો ભગવાન (છે) ત્યાં આવવું જોઈએ એને ઠેકાણે અહીં રોકાઈ ગયો. આહા..હા...! એ પ્રભુતામાં જ્યાં આવ્યો છે ત્યારે એ ઉપયોગ શુદ્ધઉપયોગ છે. આહા..હા...! ભલે ત્યાં ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ની ૪૭ ગાથામાં એમ કહ્યું કે, નિશ્ચય અને વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ ધ્યાનમાં મળે છે. આમને આમ વિકલ્પમાં (રહે તો) સમ્યગ્દર્શન ન થાય. આહા..હા...! વિકલ્પ તૂટીને અંદર નિર્વિકલ્પ ઉપયોગ થાય ત્યારે સમ્યગ્દર્શન થાય. આહા..હા...! એ ધ્યાનમાં હોય છે. વિકલ્પ છૂટી જાય એટલે નિર્વિકલ્પની દૃષ્ટિનું ધ્યાન હોય છે. આ..હા..હા...! ત્યાં ભલે ત્રણ લીધા છે – દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર. ઉપયોગમાં ધ્યાનમાં દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ થાય છે. એ નિશ્ચય (મોક્ષમાર્ગ). સ્વનું ધ્યાન થઈને જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ્યા એ નિશ્ચય – પરમસત્ય (મોક્ષમાર્ગ) અને હજી ધ્યાનમાં પણ રાગ બાકી રહ્યો, પૂર્ણ ધ્યાન થઈ ગયું હોય તો તો કેવળ થઈ જાય, એટલે ધ્યાનમાં હજી ક્યાંશ છે અને હજી રાગ રહ્યો છે તો એ રાગને પણ વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગનો આરોપ દીધો. પેલો નિશ્ચય થયો છે માટે રાગને આરોપ દીધો. આ..હા...! આ ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’ ‘નેમિચન્દ્ર સિદ્ધાંતચકવર્તી’ એની ૪૭મી ગાથા ! અરે...! આજે વાત ઘણી આવી ! આહા..હા...!

(‘સમયસાર’) ૯૭ (ગાથામાં) તો એ જ કહ્યું છે, છે ને ? ‘અને જ્યારે આત્મા જ્ઞાની થાય...’ એમ શબ્દ છે. સંસ્કૃતમાં લીટી કરી છે. ‘જ્ઞાની તુ સન્ જ્ઞાનાત્તાદિપ્રસિધ્યતા પ્રત્યેકસ્વાદસ્વાદનેનોન્મુદ્રિતભેદસંવેદનશક્તિઃ સ્યાત્;...’ ‘આત્મા જ્ઞાની થાય...’ આહા...હા...! સમ્યક્દષ્ટિ થઈને જ્ઞાની થાય તે જ કાળે. ‘ત્યારે, જ્ઞાનને લીધે જ્ઞાનના આદિથી માંડીને...’ જ્યારથી જ્ઞાન થયું ત્યારથી – શરૂઆતથી. ‘પૃથક્ પૃથક્ સ્વાદનું સ્વાદન-અનુભવન હોવાથી...’ આહા...હા...! કોઈ કહે કે, સમકિતીને સમ્યક્શ્રદ્ધા જ હોય. એમ નથી. અનંત ગુણની પ્રતીતિ થઈ છે, જ્ઞાનમાં આવ્યું છે તેથી એના જેટલા અનંત ગુણ છે તેનો અંશ વ્યક્ત – પ્રગટ થયો. (અહીંયાં) સ્વાદની વાત કરી. જે અતીન્દ્રિય આનંદ હતો તેનું જ્ઞાન થતાં પર્યાયમાં અતીન્દ્રિય (આનંદનો) રાગથી પૃથક્ સ્વાદ આવ્યો. આ...હા...હા...! આવી વાત છે. શું કરે ?

(અત્યારે કોઈક એમ કહે છે કે), અધ્યાત્મવાદીઓને ફટકાર્ય છે ! અરે...! ભગવાન ! બાપુ ! ધીમો થા, ભાઈ ! પ્રભુ ! તને શું થયું આ ? દુનિયા તો ગાંડી, કાંઈ ભાન ન મળે બિચારાને, આમને આમ જી.. હા..., જી.. હા... કરે. વાણિયાને કાંઈ નવરાશ ન મળે. સત્ય-અસત્યની તુલના કરવાની (નવરાશ ન મળે). આહા...હા...! બાપુ ! આ તો ત્રણલોકના નાથનો માર્ગ (છે). એની પરીક્ષા કરીને એને અનુભવવો એ કોઈ અલૌકિક વાતું છે ! આહા...હા...!

આ...હા...! અહીં તો એ કહ્યું, ‘પૃથક્ પૃથક્ સ્વાદનું સ્વાદન...’ સ્વાદનું સ્વાદન (લખ્યા) પછી લીટી કરી છે (એટલે) ‘અનુભવન હોવાથી...’ સ્વાદ આવ્યો છે એ અનુભવ (છે). આ તો ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’નું છે અને ‘બનારસીદાસ’નું (લખેલું છે) – ‘વસ્તુ વિચારત ધ્યાવતૈ, મન પાવૈ વિશ્રામ, રસસ્વાદત સુખ ઊપજે, અનુભવ તાકૌ નામ’ પણ એ તો ગૃહસ્થ છે (એમનું) નહિ, આચાર્યનું (લખેલું) લાવો ! અરે... પ્રભુ ! સાંભળને ભાઈ !

‘ખાણીયા’ ચર્ચામાં ઈ જ કહ્યું હતું કે, આચાર્યનું લાવો ! (આપણા વિદ્વાન કહે), આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મુનિ અને પંડિતોનું પણ જોશે. આ...હા...! પંડિત ‘ટોડરમલ’, ‘બનારસીદાસ’ સમકિતી અને કેવળજ્ઞાનના સમકિતમાં ફેર નથી. એ તો આવે છે ને ? સમ્યક્માં શું ફેર ? ચારિત્રની સ્થિરતામાં ફેર છે. આહા...હા...! સમ્યગ્દર્શનમાં સિદ્ધનું સમ્યગ્દર્શન અને તિર્યચનું સમ્યગ્દર્શન બન્ને સરખા છે, ભાઈ ! આહા...હા...! એ સમ્યગ્દર્શન કોને કહેવું ? કે, જેનો જ્ઞાનઉપયોગ આત્મામાં જોડાય ગયો છે. આહા...હા...! એટલે એનો અર્થ (એ) થયો, પ્રભુ ! ભલે તને ન બેસે, શુદ્ધઉપયોગ (અત્યારે હોય) નહિ. અરે... પ્રભુ ! (શું કરે છે ?) રાગનો

ઉપયોગ અશુદ્ધ છે એનાથી છૂટીને આમ ઉપયોગ ગયો એ શુદ્ધ જ છે. પછી ભલે શુદ્ધ ઉપયોગ ન રહે, પછી શુદ્ધ ઉપયોગ ન રહે, વિકલ્પમાં આવે પણ પરિણતિ શુદ્ધ રહે. પણ પ્રગટ થતાં તો શુદ્ધ ઉપયોગમાં જ પ્રગટે. આ...હા...હા...! સમજાણું કાંઈ ? જરી ઝીણી વાત આવી છે, બહેનો ! દીકરીયું સાંભળવું, બાપુ ! આ...હા...! આત્મા છે. અરે...! આવી વાત ક્યાં છે ? પ્રભુ ! આ...હા...! અરે...! એનો તિરસ્કાર એમ ન થાય, નાથ ! સત્ય તો આ છે. આ...હા...!

‘અનુભવન હોવાથી...’ છે ? ‘જેની ભેદસંવેદનશક્તિ ઊઘડી ગઈ છે...’ એ શું થયું ત્યારે ? રાગની એકતા હતી ત્યારે તેં તાળા માર્યા હતા. પણ રાગથી ભિન્ન પડીને શુદ્ધ દ્રવ્યનો ઉપયોગ થયો ત્યારે ભેદજ્ઞાન શક્તિ ખીલી ગઈ. આહા...હા...! આવી વાત છે. પ્રભુ ! સત્યનું સ્વરૂપ જ આવું છે. તને ન બેસે માટે સત્ય, અસત્ય થઈ જાય એમ ન બને, ભાઈ ! આ...હા...! સમજાણું કાંઈ ?

અહીં તો પછી છેલ્લે લીધું કે, ‘કષાયો તેનાથી ભિન્ન રસવાળા (કષાયેલા-બેસ્વાદ) છે;...’ રાગનો સ્વાદ આત્માના સ્વાદથી ભિન્ન જાતનો છે. આહા...હા...! જ્યાં સુધી વીતરાગ ન હોય ત્યાં સુધી બન્ને સ્વાદ આવે છે. પછી કહ્યું છે, ‘સદાય ઉદાસીન અવસ્થાવાળો થયો થકો માત્ર જાણ્યા જ કરે છે; અને તેથી નિર્વિકલ્પ અકૃત્રિમ, એક વિજ્ઞાનઘન થયો થકો અત્યંત અકર્તા પ્રતિભાસે છે.’ આ...હા...હા...! નિર્વિકલ્પ ક્યારે થયો ? આહા...હા...! અંદર સ્વભાવની એકતા થઈ ત્યારે નિર્વિકલ્પ થયો. રાગની એકતા હતી ત્યારે સવિકલ્પમાં રોકાઈ ગયેલો હતો. આવું છે. મોંઘું પડે પણ પ્રભુ ! માર્ગ તો આ છે. આહા...હા...!

અરે...! દેહ ચાલ્યો જશે, ભાઈ ! તારે ક્યાં જાવું છે ? ભાઈ ! તારે તો અનંતકાળ રહેવાનું છે. આ...હા...! જો દષ્ટિ વિપરીત હશે તો મિથ્યાત્વના દુઃખમાં અનંત કાળ રહીશ, મરીશ. પણ આત્મા કાંઈ નાશ થાય એવો નથી. આ તો શરીરનો નાશ (થશે), આત્મા તો અનાદિઅનંત (રહેનાર છે). પ્રભુ ! અહીંથી જઈશ ક્યાં ? જાય ક્યાં ? એ તો અજ્ઞાનમાં હોય તો રાગ-દ્વેષમાં એકત્વબુદ્ધિમાં હોય અને (સ્વરૂપના) ભાનમાં હોય તો એનાથી ભિન્ન (અનુભવમાં) હોય, ત્યાં રહેશે. આહા...હા...!

‘શ્રીમદ્’ને પૂછ્યું ને ? ‘શ્રીકૃષ્ણ’ ક્યાં છે ? એમ એક જણાએ પૂછ્યું. તો ‘શ્રીમદ્’ જવાબ આપ્યો કે, એ આત્મામાં છે. સમકિતી છે ને ! આહા...હા...! આત્મજ્ઞાની છે, ભાઈ ! સમકિતી આત્મામાં છે. આહા...હા...! ‘શ્રીમદ્’ જવાબ આપ્યો. પેલાને કંઈક (બીજું) કહેવું

હતું. બધું સાંભળ્યું હોય ને ! ક્યાં ગયા છે ? ફલાણે ગયા છે. સાંભળ... સાંભળ ! આહા..હા...! 'શ્રીકૃષ્ણ' આત્મામાં છે, ભલે કોઈપણ ગતિમાં હોય ત્યાં આત્મામાં છે, ગતિમાં નથી. આહા..હા...! એમ ગતિને તો પૃથક્ તરીકે જાણે છે. આહા..હા...! કહો, સવારમાં આ ગતિનો પ્રશ્ન હતો ને ? ગતિ એટલે આ મનુષ્ય (શરીર) નહિ, હોં ! આ તો જડ છે, આમાં ગતિ કેવી ? આત્માની પર્યાયમાં નામકર્મના ઉદયથી એની ગતિની જે યોગ્યતા છે એ ગતિ (છે). આહા..હા...! એ (ગતિનો ભાવ) સ્વભાવમાં નથી. સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા...! ચૌદ માર્ગશાસ્થાન પણ જ્યાં સ્વભાવમાં નથી ત્યાં વળી ગતિ-બતિ ક્યાં આવી ? આ..હા..હા...! ઝીણું પડે પણ પ્રભુ ! અત્યારે આ (અંદરથી) આવે છે. સમજવા જેવી વાત છે. આહા..હા...!

'અકૃત્રિમ, નિર્વિકલ્પ એક વિજ્ઞાનઘન...' એકરૂપ અંદર.. આહા..હા...! 'થયો થકો અત્યંત અકર્તા પ્રતિભાસે છે.' ઓ..હો..હો...! 'સમયસાર' પરમાત્માની સાક્ષાત્ વાણી !! આ..હા..હા...! છેલ્લે કહ્યું છે ને ? અદ્વૈત ચક્ષુ ! 'સમયસાર' ! અદ્વૈતચક્ષુ, બીજી કોઈ ચક્ષુ (નહિ). આ 'સમયસાર' ભાવચક્ષુ. દ્રવ્યચક્ષુ તો શબ્દો છે પણ ભાવચક્ષુ તો અદ્વૈત સમયસાર (છે). આ..હા..હા...! ૭૨, ૭૩, ૭૪ માં પણ ઘણું કહ્યું છે. અકર્તાપણું સિદ્ધ કર્યું છે ને ? ૭૫ (ગાથામાં) જ્ઞાનીનું જ્ઞાન સિદ્ધ કર્યું છે ને ? ત્યાં ઘણી વાત લીધી છે. જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એ રાગનો અકર્તા છે.

ત્યાં ૭૫ (ગાથામાં) તો એમ પણ લીધું કે, રાગનું જે જ્ઞાન છે તે આત્માનું કાર્ય છે. છે ને ? ભાઈ ! શું કહ્યું ? આહા..હા...! ધર્મીજીવ છે, જેને સમ્યગ્દર્શન થયું અને સમ્યક્જ્ઞાન થયું છે એને રાગ આવે, પણ રાગનું જે જ્ઞાન છે તે જ્ઞાન છે તે તેનું કાર્ય છે. રાગ તે તેનું કાર્ય નથી. આહા..હા...! આવી વાત છે. સમ્યગ્દષ્ટિ, હોં ! આહા..હા...! આ તો (એક મુમુક્ષુ) આવ્યા હતા એમાંથી બધા પ્રશ્ન થયા હતા એમાંથી મગજમાં વિચારો ચાલ્યા).

જ્ઞાનીને રાગ થાય પણ તે રાગનું જ્ઞાન કરે છે. એટલે જ્ઞાની રાગનો કર્તા અને રાગ (એનું) કાર્ય એમ નથી. પણ રાગનું જે જ્ઞાન થાય છે તેનો કર્તા (છે) અને તે રાગનું જ્ઞાન (થયું તે) તેનું કાર્ય (છે). રાગ સંબંધીનું જે જ્ઞાન થયું તે જ્ઞાનીનું કર્મ (છે). કર્મ નામ કાર્ય. આહા..હા...! આવી વાત છે. એ..ઈ...! આહા..હા...! પ્રભુ ! આ તો જન્મ-મરણરહિતની વાત છે ને ! ચોરાશીના અવતાર કરી કરીને ઘાણીમાં પિલાઈ ગયો છે, પ્રભુ ! આહા..હા...! (તું) તને ભૂલી ગયો. ભાઈ ! એ વિપરીત માન્યતામાં અનંતા ભવનો ગર્ભ છે. આહા..હા...! બાકી જેને ભવભયથી ડર હોય એણે આ આત્માનું જ્ઞાન કરવું જોશે, બાપુ ! આહા..હા...!

આવે છે ને પેલામાં ? ‘યોગીન્દ્રદેવ’માં ! ‘ભવભયથી ડરી ચિત્ત’ આહા..હા...! લ્યો, પોણો કલાક આમ થયો ! આ તો આમાં (–ટેપમાં) ઊતરશે. પછી ‘આત્મધર્મ’માં નાખશે. આહા..હા...! ઘણી ઝીણી વાત છે.

(‘સમયસાર’ની) ચૌદમી ગાથા તો સમ્યગ્દર્શનની જ છે. ત્યાં કાંઈ સમ્યક્ચારિત્રની વાત નથી. ભલે સ્વરૂપાયરણ ભેગું હોય છે પણ ઈ પાંચમા-છઠ્ઠાનું ચારિત્ર નામ પડે એ ત્યાં નથી. સમજાય છે કાંઈ ? હવે એ સ્વરૂપાયરણ ચારિત્રનો નિષેધ કરે. અરે... પ્રભુ ! બીજા તો નિષેધ કરે પણ આ (એક સાધુ છે), નાની ઉંમરનો – ૩૩ વર્ષનો આચાર્ય છે, એ કહે, સ્વરૂપાયરણ ચારિત્ર ન હોય. કારણ કે એની પાસે કાંઈ છે નહિ. એમ ન હોય, ભાઈ ! આત્માનું જે જ્ઞાન થયું ત્યાં પ્રતીતિ યથાર્થ થઈ, જ્ઞાન થયું અને અનંતાનુબંધીનો અભાવ થયો તેટલું અંદર સ્થિરતાનું સ્વરૂપાયરણ છે. ન્યાયથી વાત સમજવી પડશે, પ્રભુ ! આ તો ન્યાયનો માર્ગ છે. આહા..હા...! જેવું સ્વરૂપ છે તેમાં જ્ઞાનમાં દોરી જવું, જ્ઞાનને લઈ જવું એનું નામ ન્યાય છે. આહા..હા...!

અરે...! ભવભ્રમણના ભવો.. ક્યાં નરક ને નિગોદ ને કાગડા ને કૂતરા ને... બાપુ ! આહા..હા...! સવારમાં દિશાએ જઈએ ત્યાં (એક મુમુક્ષુ) પ્રકાશ (માટે) મૂકે છે ને ? ફૂદા એટલા આવે છે, ફૂદા ! આહા..હા...! શરીર નાનું અને પાંખ મોટી. આટલું શરીર (હોય). એ પાછા મરીને તિર્યંચમાં ક્યાંક જાય. આહા..હા...! એવા અવતાર કર્યા. જેને હજી મિથ્યાત્વની ભ્રમણા રહેશે એને એવા અવતાર થશે, પ્રભુ ! એવા જીવનો અનાદર ન થાય. એના ભાવનું કલંક લગાડીને એ એનો અનાદર કરે છે પછી બીજો અનાદર શું કરવા કરે ? આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- બધા ભગવાન છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- ભગવાન છે, ભાઈ ! આહા..હા...! ચૈતન્યસ્વરૂપ છે ભગવાન અંદર ! વિકાર-બિકારનું લક્ષ છોડી દે. એ કંઈ આત્મા નથી. આહા..હા...! પૂર્ણાનંદનો નાથ ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન બધા આત્મા છે. આહા..હા...! જેની પર્યાયદષ્ટિ ગઈ એ બીજાને પણ દ્રવ્યદષ્ટિથી – વસ્તુ(દષ્ટિથી) જોવે છે. પર્યાયનું જ્ઞાન કરે. આ..હા...! પણ એ ભગવાન છે, સાધર્મી દ્રવ્ય છે. એ..ઈ...! આહા..હા...! કોઈ વેર-વિરોધી છે નહિ, પ્રભુ !

આહા..હા...! ભગવાન છે ને પ્રભુ ! ભગવાનસ્વરૂપ ન હોય તો પર્યાયમાં ભગવાનપણું આવશે ક્યાંથી ? કંઈ બહારથી આવે એવું છે ? કૂવામાં હોય એ અવેડામાં આવે. આહા..હા...! એમ વસ્તુમાં છે તે પર્યાયમાં આવે. સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, અનંત આનંદ... આ..હા..હા...! એવો

જે ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ બધા છે. ‘શ્રીમદ્’ કહે છે ને ! ‘સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ’ બધા સિદ્ધસ્વરૂપી પ્રભુ છે પણ ‘જે સમજે તે થાય.’ આહા..હા...! ઘણા ઘણા વિચારો અંદર છે. બધા ભાષામાં (આવી શકે નહિ).

આ છેલ્લી ૨૦૦ ગાથા છે ને ? પછી ૧૬૦ ગાથા લેશું. ‘દેહ હું નથી’ એ લેશું. એ મુખ્ય છે ને ! બીજી બધી સાધારણ છે. દેહ હું નથી, વાણી નથી, મન નથી. ૧૬૦ છે ને ? એ થોડું લેશું.

ઉપચરિત અસદ્ભુતનયે જ્ઞેય-જ્ઞાયક સંબંધ છે. આહા..હા...! જ્ઞેયો જ્ઞાયકમાં ન જણાય એમ કરવું અશક્ય છે. તેથી આત્મા જાણે કે સમસ્તદ્રવ્યરૂપતાને પામે છે. (મૂળ ગ્રંથમાં ફૂટનોટ છે). જાગતના બધા દ્રવ્યો છે તેનું જ્ઞાન થઈ જાય માટે બધા અંદરમાં દ્રવ્યરૂપને પામે. આહા..હા...! એના જ્ઞાનપણે, હોં ! પરદ્રવ્યરૂપે થતો નથી. ત્રણલોકના જેટલા દ્રવ્યો છે એ દ્રવ્યનું અહીં જ્ઞાન થઈ જાય છે. જેવું દ્રવ્ય છે એવું અહીં જણાય જાય છે. (એટલે) દ્રવ્યરૂપતાને પામે છે એમ (કહ્યું). આહા..હા...!

‘જ્ઞેયજ્ઞાયકલક્ષણ સંબંધની અનિવાર્યતા...’ વારી શકાય નહિ. ‘જ્ઞેય-જ્ઞાયકને ભિન્ન પાડવાં અશક્ય હોવાથી...’ જ્ઞાનમાં જ્ઞેય જણાય છે એ જ્ઞેયને જુદા પાડવા અશક્ય છે. જ્ઞાનમાં જણાણું એ જુદું પાડવું (અશક્ય છે). આહા..હા...! ‘વિશ્વરૂપતાને પામ્યો હોવા છતાં...’ એ અનંત દ્રવ્યોના જ્ઞાનપણે પામ્યો છતાં ‘(શુદ્ધ આત્મા) સહજ અનંતશક્તિવાળા જ્ઞાયકસ્વભાવ વડે એકરૂપતાને છોડતો નથી...’ અનંત દ્રવ્ય જાણવા છતાં તે એકરૂપતાને છોડતો નથી. પોતાનું જ્ઞાયકપણું એકરૂપ છે તેને છોડતો નથી. આહા..હા...! ૨૦૦ ગાથા અલૌકિક વાતું છે ! આહા..હા...!

‘વિશ્વરૂપતાને પામ્યો હોવા છતાં જે (શુદ્ધ આત્મા) સહજ અનંતશક્તિવાળા જ્ઞાયકસ્વભાવ વડે એકરૂપતાને છોડતો નથી...’ જાણવાનો એકરૂપ સ્વભાવ છે એ અનેકને જાણવા છતાં એકરૂપતાને છોડતો નથી. અનેકરૂપે થઈ નથી જતો. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...! ‘જે અનાદિ સંસારથી આ જ સ્થિતિએ...’ આહા..હા...! શું કહે છે ? ‘જે અનાદિ સંસારથી આ જ સ્થિતિએ (જ્ઞાયકભાવપણે જ) રહ્યો છે...’ અનાદિથી જ્ઞાયકભાવપણે જ રહ્યો છે. દ્રવ્ય કોઈ દિ’ રાગપણે થયું નથી, દ્રવ્ય તો જ્ઞાયકપણે જ રહ્યું છે. આહા..હા...!

વસ્તુ ભગવાન જ્ઞાનસ્વભાવ સ્વરૂપ જ્ઞાયકભાવ એ પણ અનાદિનો રહ્યો છે. પર્યાયમાં થાય ત્યારે થાય એમ નહિ, ઈ તો અનાદિનો જ્ઞાયકભાવ છે. આ..હા..હા...! એનું દ્રવ્યસ્વરૂપ

જ્ઞાયકભાવપણે (જ રહ્યું છે). અરે...! આવો ઉપદેશ કઈ જાતનો ?! પેલું કહે કે, વ્રત કરો, અપવાસ કરો, ભક્તિ કરો, પૂજા કરો, મંદિર બનાવો... બાપુ ! એ પરને કોણ કરે ? ભાઈ ! અને એમાં થાય તો રાગ થાય. રાગનો કર્તા થાય તો સ્વભાવની દષ્ટિ છૂટી જાય છે. આહા...હા...!

‘અનાદિ આ જ સ્થિતિએ...’ એટલે કે જ્ઞાયકભાવ એકરૂપતાને છોડતો નથી. આહા...હા...! ‘અને જે મોહ વડે અન્યથા અધ્યવસિત થાય છે...’ છતાં છે તો જ્ઞાયકભાવ. છતાં મોહ વડે – મિથ્યાત્વભાવ વડે.. આહા...હા...! ‘અન્યથા અધ્યવસિત થાય છે...’ (અર્થાત્) બીજી રીતે જણાય અને મનાય છે. મિથ્યાત્વને લઈને હું રાગી છું અને પુણ્યવાળો છું એમ માને છે. વસ્તુ તો વસ્તુ તરીકે જ છે. આહા...હા...! આવી વાણી ! આહા...હા...! દિગંબર સંતોની ગજબ વાણી છે !! કેવળીના કેડાયતો છે ! અલ્પકાળમાં કેવળ પામીને મોક્ષ જનાર છે. કોણ ? ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ અને ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’. સ્વર્ગમાંથી મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જશે. આહા...હા...! એવી વાણી રહી ગઈ, જગતના ભાગ્ય ! આ...હા...!

મુમુક્ષુ :- સમજાવનાર રહ્યા એ અમારા ભાગ્ય છે !

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ તો વસ્તુસ્થિતિ (છે). આહા...હા...!

કહે છે, પ્રભુ ! તું જ્ઞાયકસ્વભાવી છો ને ! વસ્તુ અનાદિથી એવી જ રહી છે. પણ તારી દષ્ટિ ત્યાં નથી એટલે રાગ અને મોહ ઉપર દષ્ટિ રહીને બીજી રીતે તું માનીને કલ્પી રહ્યો છો. આહા...હા...! ભાઈ ! આવી વાતું છે. આહા...હા...! અરે...! પહેલી સમ્યગ્દર્શન ચીજ કોઈ અલૌકિક છે, બાપુ ! અરે...! શું થાય ? આ...હા...! સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્જ્ઞાન અલૌકિક ચીજ છે, ભાઈ ! તે તો અપૂર્વ – અનંત કાળે નહિ થયેલી ચીજ છે. કહે છે કે, પ્રભુ ! તું જ્ઞાયકસ્વભાવે દ્રવ્ય તો રહ્યો છો ને ! દ્રવ્ય તો ત્રિકાળ નિરાવરણ છે. વસ્તુને આવરણ નથી. ત્રિકાળ આવરણરહિત અખંડ એક પ્રત્યક્ષપ્રતિભાસમય.. આ...હા...! અવિનશ્વર શુદ્ધ પારિણામિકભાવ પરમલક્ષણ નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય તે હું છું. ૩૨૦ ગાથાની ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકા ! આ...હા...હા...!

‘અનાદિ સંસારથી આ જ સ્થિતિએ (જ્ઞાયકભાવપણે જ)...’ આ...હા...હા...! ‘આ જ’ શબ્દ પડ્યો છે ને ? ‘અનાદિ સંસારથી આ જ...’ શબ્દ પડ્યો છે ને ? આહા...હા...! છે ? ‘સ્થિતં મોહેનાન્યથાધ્યવસ્યમાનં શુદ્ધાત્માનમેષ મોહમુત્ખાય’ એને કારણે – મોહને કારણે તને બીજો દેખાય છે, તને બીજો જણાય છે. ‘અને જે મોહ વડે અન્યથા અધ્યવસિત થાય છે...’

તે શુદ્ધાત્માને...' આ...હા...હા...! ભગવાન પોકાર (કરે) છે ! 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ', 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' ! આ...હા...! 'તે શુદ્ધ આત્માને, આ હું મોહને ઉખેડી નાખીને,...' આહા...હા...! અરે...! પંચમઆરાના મુનિ તમે આટલી બધી વાતું કરો ! ભગવાનને પૂછીને તો કહો કે, આ તમે ઉખેડી શક્યા છો કે નહિ ? આ...હા...! કેવળજ્ઞાની જાણે તો ખબર પડે. આહા...હા...! (એક આર્જિકા) છે ને ? 'હસ્તિનાપુર' ! ઈ તો એમ કહે છે કે, આ ભવિ છે કે અભવિ, કાળલબ્ધિ પાકી છે કે નથી પાકી ? ઈ તો કેવળી જાણે, આપણને ખબર પડે નહિ. અરે...રે...! પ્રભુ... પ્રભુ ! શું કરે છે તું આ ? આહા...હા...! છાપામાં આવ્યું છે કે, ભવિ કે અભવિની આપણને ખબર ન પડે. અરે...! પ્રભુ ! આ...હા...! આ તો પંચમઆરાના સંતો પોતાની વાત કરે છે કે, મેં તો મોહને ઉખેડી નાખ્યો છે. 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' તો વળી ભગવાન પાસે ગયા હતા, છતાં એ તો જ્ઞાની હતા, ત્રણ કષાયનો અભાવ હતો, વીતરાગ હતા. આ 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ' ગયા નહોતા તોપણ કહે છે કે, મેં મોહને ઉખેડી નાખ્યો છે. આહા...હા...!

'અતિ નિષ્કંપ રહેતો થકો,...' નિષ્કંપ રહેતા થકા. આ...હા...હા...! અમે જ્ઞાતા-દૃષ્ટાસ્વરૂપ શુદ્ધ (છીએ) એમ નિષ્કંપ રહેતા થકા. આહા...હા...! 'યથાસ્થિત જ...' છે. 'યથાસ્થિત જ (જેવો છે તેવો જ) પ્રાપ્ત કરું છું,' આહા...હા...! ભાષા તો જુઓ ! દિગંબર મુનિઓના પોકાર છે આ ! એને મુનિ કહેવાય. અહીં તો હજી મુનિ નામ ધરાવે અને મિથ્યાત્વ છૂટ્યા ન હોય અને દષ્ટિની વિપરીતતાની પ્રરૂપણા (કરે) ! આહા...હા...!

વિશેષ કહેશે...

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

卐 卐 卐

આસો સુદ ૧૪, ગુરુવાર તા. ૦૪-૧૦-૧૯૭૯

ગાથા - ૨૦૦, શ્લોક-૧૦, ૧૧, ૧૨

પ્રવચન નંબર-૨૦૦

‘પ્રવચનસાર’ છેલ્લો પેરેગ્રાફ (છે). છેલ્લે એમ કહ્યું ને ! ‘તે શુદ્ધ આત્માને,...’ જે શુદ્ધ ધ્રુવ આત્મા (છે) એને ‘આ હું મોહને ઉખેડી નાખીને,...’ એટલી નાસ્તિથી વાત કરી. ‘અતિ નિષ્કંપ રહેતો થકો,...’ શુદ્ધ સ્વરૂપમાં નિષ્કંપ રહેતો થકો ‘યથાસ્થિત જ (જેવો છે તેવો જ) પ્રાપ્ત કરું છું.’ જેવું એનું સ્વરૂપ છે તેવું જ પર્યાયમાં પ્રાપ્ત કરું છું. આહા...હા...!

આ ભવના અભાવની વાતું છે. આ...હા...! કેટલા ભવ ક્યાં કરે એની ખબરું નહિ. ભવનો ડર જોઈએ. આહા...હા...! અરે...! અહીંથી ક્યાં જઈશ ? ક્યાં જઈશ ? એ ભવનો ડર, હોં ! નરક અને તિર્યચના દુઃખનો ડર એમ નહિ, સ્વર્ગના ભવનો પણ ડર જોઈએ. ભવનો જ આખો ડર જોઈએ. તેથી ભવ અને ભવના ભાવ વિનાનો પ્રભુ શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ... આહા...હા...! એમાં ‘નિષ્કંપ રહેતો થકો...’ તેને ‘પ્રાપ્ત કરું છું.’

હવે કહે છે કે, ‘આ રીતે દર્શનવિશુદ્ધિ જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન...’ હવે શું કહે છે ? શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ દર્શન - સમ્યગ્દર્શન જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન. ત્રણ (વાત) નાખશે. ભૂતાર્થ ભગવાન શુદ્ધ સ્વરૂપની જે નિર્વિકલ્પ દષ્ટિ થઈ એ દર્શન જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન. આહા...હા...! હવે ત્રીજી (વાત). એ ‘સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું...’ એ ચારિત્ર. આહા...હા...! શું કહ્યું ?

ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ પરમબ્રહ્મ આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ ! એની સમ્યક્ દર્શનશક્તિ પ્રગટ થઈ, જેવડું જેવું સ્વરૂપ છે તેવી પ્રતીત અને અનુભવ થયો, એ દર્શન જેનું મૂળ છે, એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન. સમજાય છે કાંઈ ? આહા...હા...! એવા ‘એવા સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું...’ એ ત્રીજી (વાત). સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયોગને લગાવી સ્થિર (થયો).

‘તેને લીધે...’ સમ્યગ્દર્શન દર્શનવિશુદ્ધિ જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન, એમાં ‘ઉપયુક્તપણું તેને લીધે અત્યંત અવ્યાબાધ લીનતા હોવાથી...’ આહા..હા...! જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન ! જેનું દર્શન મૂળ છે એવું જે જ્ઞાન, તેમાં અંદર ઉપયુક્તપણું (એટલે) રમણતા, સ્વરૂપમાં જામી જવું, રમી જવું, ઠરી જવું. આ..હા...! એ ત્રણ લેવા છે - દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર. સમ્યક્જ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરી કે, દર્શન જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન. હવે એ સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું (થવું) એનું નામ ચારિત્ર. ચારિત્રની વ્યાખ્યા આ કરી. આહા..હા...! કોઈ પંચ મહાવ્રત ને નગ્નપણું ને વિકલ્પ એ કંઈ સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું નથી. આહા..હા...!

પંચમઆરાના સંત (આ) જાહેર કરે છે. પોતાની પ્રસિદ્ધિ - આત્મખ્યાતિ (કરે છે). આહા..હા...! સમ્યગ્દર્શન જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન, એમાં ઉપયુક્તપણું એને લીધે. સમ્યક્જ્ઞાનમાં અંદર ઉપયોગ જામી ગયો છે. આ..હા...! ‘તેને લીધે અત્યંત અવ્યાબાધ લીનતા હોવાથી...’ આ કારણે અત્યંત અવ્યાબાધ લીનતા (છે). (અવ્યાબાધ એટલે) બાધા વિનાની, વિદ્ન વિનાની લીનતા. આહા..હા...! અહીંયાં તો કહે છે, હવે અમારે ચારિત્રમાં પણ વિદ્નતા નથી. આ..હા..હા...!

ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ ! એને આશ્રયે જે સમ્યગ્દર્શન થયું અને એ સમ્યગ્દર્શન જેનું મૂળ (છે) એવું સમ્યક્જ્ઞાન, એવા સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું (થયું હોવાને) લીધે અત્યંત અવ્યાબાધ લીનતા હોવાથી. આહા..હા...! એ સ્વરૂપમાં અત્યંત અવ્યાબાધ લીનતા હોવાથી ‘સાધુ હોવા છતાં...’ છે ? આ..હા..હા...! આ તો હજાર વર્ષ પહેલાં ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’નો પોકાર છે ! પંચમઆરાના પંદરસો વર્ષ ગયા. ભગવાનના (નિર્વાણને) ૨૫૦૦ થયા ને ! આહા..હા...!

સાધુપદ કેવું હોય ! આ..હા..હા...! ગજબ વાત છે ! વસ્તુ જે પરિપૂર્ણ પ્રભુ...! આ કોઈ પક્ષ નથી, વાડો નથી. આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ છે. ભગવાન પૂર્ણાનંદ જ્ઞાનચક્રસ્વરૂપની સન્મુખ થઈને જે સમ્યગ્દર્શન થયું એ સમ્યગ્દર્શન જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન, એમાં ઉપયુક્તપણું. આહા..હા...! જુઓ ! આ ચારિત્રની વ્યાખ્યા ! આ..હા..હા...! બહુ ઝીણું ભગવાન !

સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું. જે જ્ઞાયકસ્વભાવ ભગવાન ! એનું જ્ઞાન. (એ) સમ્યક્જ્ઞાનનું મૂળ દર્શન - સમકિત પ્રગટ્યું. એ જ્ઞાનમાં અંદર ઉપયુક્ત વેપાર (થયો એટલે કે) અંદર

એકાગ્ર થયો 'તેને લીધે...' એમ કીધું ને ? 'સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું તેને લીધે...' એમ કીધું ને ! આહા...હા...! 'અત્યંત અવ્યાબાધ લીનતા હોવાથી...' ભગવાન આનંદ પ્રભુ ! આહા...હા...! અતીન્દ્રિય આનંદમાં અત્યંત લીનતા હોવાથી એ સાધુ (છે). આ...હા...હા...! આ મુનિ ! આમાં કોઈ નગ્નપણું કર્યું કે પંચ મહાવ્રતની વાત લીધી નહિ. એ તો બધી બહારની વાતું છે. આહા...હા...! 'સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગઃ' એ ત્રણની વાત આ છે. આહા...હા...! બહુ ધીમેથી (સમજવું). વસ્તુની સ્થિતિ આ છે.

પરમાનંદનો નાથ પ્રભુ ! શુદ્ધ અતીન્દ્રિય આનંદનું દળ ! સ્વસન્મુખ થઈને એની પ્રતીતિ (થઈ). એટલે જે ભાવશ્રુત છે એ સ્વની સન્મુખ થયો. ભૂતાર્થ સત્યાર્થ પ્રભુને પકડ્યો. આહા...હા...! અને તેમાં જે જ્ઞાન થયું, હવે એ જ્ઞાનમાં અંદર ઉપયુક્ત (થયો). આહા...હા...! જ્ઞાનમાં અંતરલીનતા ! ભાષા તો જુઓ ! મુનિરાજ પોતાની વાત કરતાં પણ આ દશા વર્ણવે છે. આહા...હા...! એવી લીનતા હોવાથી. અંતરમાં વિદ્યન વિનાની લીનતા હોવાથી. જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણાને કારણે જેને અવ્યાબાધ લીનતા પ્રગટ થઈ છે. આહા...હા...! એવો જે સાધુ, છેલ્લી ગાથા છે ને ? આહા...હા...!

એ 'સાધુ હોવા છતાં પણ સાક્ષાત્ સિદ્ધભૂત...' આ...હા...હા...! સાક્ષાત્ સિદ્ધભૂત ભગવાનઆત્મા ! 'એવા આ નિજ આત્માને...' આહા...હા...! 'સાક્ષાત્ સિદ્ધભૂત એવા આ નિજ આત્માને તેમ જ તથાભૂત (સિદ્ધભૂત) પરમાત્માઓને...' આહા...હા...! એ પરમ આત્મા. નિજ સ્વરૂપ અને પરમસ્વરૂપ ભગવાન પૂર્ણાનંદ પરમાત્મા. 'તેમાં જ એક પરાયણપણું જેનું લક્ષણ છે...' હવે આ નમસ્કારની વ્યાખ્યા કરે છે. આહા...હા...! આમ વિકલ્પથી નમસ્કાર (કરે) એ વાત અહીંયાં નથી. આહા...હા...! વસ્તુ પૂર્ણાનંદનો નાથ જેમાં નમી ગયો છે, લીનતા થઈને નમી ગયો છે. આ...હા...!

'તેમાં જ એક પરાયણપણું જેનું લક્ષણ છે એવો ભાવનમસ્કાર...' જોઈ ભાવનમસ્કારની વ્યાખ્યા ! 'નિજ આત્માને તેમ જ તથાભૂત (સિદ્ધભૂત) પરમાત્માઓને...' આહા...હા...! 'તેમાં જ એક પરાયણપણું જેનું લક્ષણ છે એવો ભાવનમસ્કાર સદાય સ્વયમેવ હો.' આહા...હા...! છે (પાઠ) ? (તેમાં એટલે) 'નમસ્કાર કરવા યોગ્ય પદાર્થમાં; ભાવ્યમાં. (માત્ર ભાવ્યમાં જ પરાયણ-એકાગ્ર-લીન થવું તે ભાવનમસ્કારનું લક્ષણ છે).' આહા...હા...! સ્વયમેવ (અર્થાત્) 'એની મેળે જ. (આચાર્યભગવાન શુદ્ધાત્મમાં લીન થાય છે તેથી એની મેળે જ ભાવનમસ્કાર થઈ જાય છે).' આહા...હા...!

‘નમઃ સમયસારાય’ પહેલું આવ્યું ને ? આ..હા...! સમયસાર એવો શુદ્ધ ભગવાનઆત્મા ! હું એમાં ભાવશ્રુતજ્ઞાનથી નમી જાઉં છું. આહા..હા...! એમાં હું ઠરી જાઉં છું. એનું નામ નિજ આત્માને અને પરમાત્માને ભાવનમસ્કાર કહેવામાં આવે છે. નિજ આત્મા અને પરમાત્મા ! આહા..હા...! આવી શૈલી માણસને આકરી પડે. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની વ્યાખ્યા કરી અને ભાવનમસ્કારની (વ્યાખ્યા કરી એમ) ચારની વ્યાખ્યા (કરી). આહા..હા...!

એમાં દર્શન જેનું મૂળ (કહ્યું) એમાં સમકિતની વ્યાખ્યા કરી. આહા..હા...! પૂર્ણ પ્રભુ ભગવાન પરમાત્મા જેવો સર્વજ્ઞ વીતરાગે જોયો છે, ત્રિલોકનાથે અંદર આત્મા પૂર્ણાનંદ જોયો છે, એવા આનંદની અંદર સન્મુખ થઈને નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ (થવી) એ દર્શન છે, એ સમ્યગ્દર્શન છે. અને એ સમ્યગ્દર્શન જેનું મૂળ છે એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન, એમાં ઉપયુક્તપણું, આ..હા..હા...! ટૂંકા શબ્દમાં ગજબ વાત કરી છે ! ‘તેને લીધે અત્યંત અવ્યાબાધ લીનતા હોવાથી...’ આ..હા..હા...! આનંદ સ્વરૂપમાં અત્યંત લીનતા હોવાથી ‘સાધુ હોવા છતાં...’ છે તો સાધુ, પંચમઆરાની વાત છે. આહા..હા...! કંઈ કેવળજ્ઞાન નથી. ઓ..હો..હો...! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ વાત કરે છે અને ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ને ખોલે છે. ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ના શ્લોકને ખોલે છે. આ..હા...!

એવો જે ભગવાનસ્વરૂપ પ્રભુ ! એની સન્મુખ થઈને જે સમ્યગ્દર્શન થયું, એ દર્શન જેનું મૂળ (છે), એવું જે સમ્યક્જ્ઞાન, એવા સમ્યક્જ્ઞાનમાં ઉપયુક્તપણું એવું જે ચારિત્ર. આહા..હા...! ગજબ વાત છે ! કોઈ પંચ મહાવ્રત ને સમિતિ ને ગુપ્તિ ને ઢીકણું ને ફીકણું ને... (એ વાત નથી કરી). આહા..હા...!

પ્રશ્ન :- ચારિત્રમાં ગુપ્તિ ન આવી ?

સમાધાન :- ગુપ્તિ તો હજી અશુદ્ધથી ગોપવવું એટલું. નિશ્ચયગુપ્તિ તો આવી. અંદર સ્વરૂપમાં ગુપ્ત થઈ જવું. આહા..હા...!

‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવે’ શક્તિના વર્ણનમાં કહ્યું ને ? શક્તિના વર્ણનમાં (કહ્યું) કે, હું તો સ્વરૂપગુપ્ત છું એ ટીકાનો કરનાર હું નથી. આહા..હા...! ભાઈ ! આવે છે ને ? સ્વરૂપગુપ્ત ! જ્ઞાનસ્વરૂપ, આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ ! એમાં હું ગુપ્ત છું. હું વિકલ્પમાં આવ્યો નથી ને વાણીમાં આવ્યો નથી. આહા..હા...! ઓ..હો...! આવી વાત આકરી પડે પણ માર્ગ તો આ છે, ભાઈ ! ભવના ભ્રમણના અભાવનો ભાવ આ છે. ભવના ભ્રમણના અભાવનો ભાવ આ છે. આહા..હા...! ત્રણેની એકતા - દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર.

મુનિરાજ કહે છે, એવી લીનતાને લઈને હું ‘સાધુ હોવા છતાં...’ આ..હા..હા...! ‘છતાં

પણ સાક્ષાત્ સિદ્ધભૂત એવા આ નિજ આત્માને તેમ જ તથાભૂત (સિદ્ધભૂત) પરમાત્માઓને...’ આહા...હા...! અનંત પરમાત્માઓને અંતર સમ્યક્જ્ઞાનમાં લીનતા, ઉપયુક્ત - લીનતા (કરી)... આહા...હા...! તે જ અમને અને પરમાત્માને ભાવનમસ્કાર છે. આહા...હા...! સમજાય છે કાંઈ ?

‘જયસેનાચાર્યદેવ’માં બહુ આવે ને ! તેથી પેલા (વર્તમાન સાધુ) કહે છે કે, ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ કાષ્ઠાસંઘી હતા. આ ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ પરંપરામાં હતા. કારણ કે એમની વાત આકરી લાગે અને ‘જયસેનાચાર્યદેવ’માં વ્યવહાર સાધન, નિશ્ચય સાધ્ય ઠેકાણે ઠેકાણે આવે. એ તો જ્ઞાન કરાવે છે, પ્રભુ !

પ્રશ્ન :- બે આચાર્ય વચ્ચે વિરોધ હોય ?

સમાધાન :- વિરોધ હોય ? (એક દિગંબર વિદ્વાન) કહેતા હતા ને ! ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ને એકલાને માનશો તો બીજા આચાર્યનું બલિદાન કરવું પડશે ! અરે.. પ્રભુ ! બીજા આચાર્યો પ્રત્યે (કોઈ દ્વેષ નથી). ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ની શૈલી ... કથન કોઈએ વ્યવહારથી કર્યું હોય તો એ તો જાણવાની વાત છે. (આપણા એક વિદ્વાને) બહુ ખોલ્યું છે. એની નમ્રતા (છે). જેવી જેની યોગ્યતા હોય તેની તેવી કબૂલવી એમાં શું છે ? ભલે બાળક હોય આઠ વર્ષનો, એ પણ સત્ય વાતની સિદ્ધિ કરતો હોય તો એ માન્ય છે. આહા...હા...!

‘તેમાં જ એક પરાયણપણું...’ એટલે ? સ્વરૂપની લીનતામાં જ તત્પરપણું. છે ? (તેમાં એટલે) ‘નમસ્કાર કરવા યોગ્ય; ભાવ્યમાં. (માત્ર ભાવ્યમાં જ પરાયણ-એકાગ્ર-લીન થવું તે ભાવનમસ્કારનું લક્ષણ છે).’ એક પરાયણ જેનું લક્ષણ છે એવો ભાવનમસ્કાર. ઈ તો ઠીક, પણ ‘સદાય સ્વયમેવ હો.’ એવો ભાવનમસ્કાર સદાય સ્વયમેવ હો ! વિકલ્પ નહિ. આ..હા..હા...! પરમાનંદનો નાથ પ્રભુ ! એની અંદર રમણતામાં હું નમી ગયો છું. એ સદાય ભાવનમસ્કાર હો, કહે છે. આહા...હા...! અરે..રે...! કેવી વાત, પ્રભુ ! તારા ઘરની વાત છે, નાથ ! આ..હા..હા...! સંતોએ તો ઘરને ખોલી નાખ્યા છે ! અને ખોલવાની વાત કરે છે. આહા...હા...! આ એકાંત લાગે. કંઈક વ્યવહાર સાધન છે ને વ્યવહારથી થાય (એમ કહો તો ઠીક પડે).

પેલામાં ઉપયોગનું એમ કહ્યું છે, ચોથો, પાંચમે અને છઠ્ઠે, શુદ્ધ ઉપયોગનું કારણ એવો જે શુભઉપયોગ. એવો પાઠ છે. ‘દ્રવ્યસંગ્રહ’માં ઈ છે અને ‘પ્રવચનસાર’માં ઈ છે. એ તો એ વખતે નિમિત્તનો ખ્યાલ કરાવ્યો, બાપુ ! અંતરનું સાધન પ્રગટ્યું છે તેને પેલા નિમિત્તનું

(કારણ કહ્યું). એ તો ‘દુવિહં પિ મોક્ષહેતુ’માં આવી જાય છે. અંતરના ધ્યાનમાં નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર થાય છે ત્યારે જે કંઈ રાગ બાકી રહે છે તેને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. શૈલી તો આ છે. એને સાધન કહ્યું છે. આહા..હા...! છે એટલું. આહા..હા...! અરે... પ્રભુ ! શું થાય ? છે, બીજી ચીજ છે એટલું સાબિત કરવા (કહ્યું). આ..હા...! અંતર ધ્યાનમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટયા, નિશ્ચય (મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ્યો) છતાં પૂર્ણ વીતરાગતા નથી એથી અબુદ્ધિપૂર્વક અંદર રાગ છે એને વ્યવહારમોક્ષમાર્ગનો આરોપ (આપવામાં આવ્યો). છે રાગ ચારિત્રદોષ, એને વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગનો આરોપ અપાય છે. એને સાધન કહેવાય છે. અરે...રે...! આહા..હા...!

આટલી ચાર લીટીમાં તો ગજબ કામ કર્યું છે ! આ..હા..હા...! ‘એવો ભાવનમસ્કાર સદાય સ્વયમેવ હો.’ ત્યાં વિકલ્પ ઉઠાવવો પડતો નથી એમ કહે છે. આહા..હા...! સ્વયમેવ એમ છે ને ? ‘સ્વયમેવ’ છે ને ? સ્વયમેવ – સ્વયં જ. સદાય સ્વયં જ. આહા..હા...! હો ! આ..હા..હા...! આવી વાતું છે.

‘(હવે શ્લોક દ્વારા જિનભગવંતે કહેલા શબ્દબ્રહ્મના સમ્યક્ અભ્યાસનું ફળ કહેવામાં આવે છે :)’ ૧૦મો શ્લોક.

જૈનં જ્ઞાનં જ્ઞેયતત્ત્વપ્રણેતૃ

સ્ફીતં શબ્દબ્રહ્મ સમ્યગ્વિગાહ્ય ।

સંશુદ્ધાત્મદ્રવ્યમાત્રૈકવૃત્યા

નિત્યં યુક્તૈઃ સ્થીયતેઽસ્માભિરેવમ્ ॥૧૦॥

(અર્થ :-) ‘એ રીતે જ્ઞેયતત્ત્વને સમજાવનારા...’ આ જ્ઞેયતત્ત્વ છે. આ..હા...! વસ્તુ જે જ્ઞેય છે, છ દ્રવ્યમાં આત્મા જ્ઞેય છે, તેનું અહીં સ્વરૂપ કહ્યું. ‘એ રીતે જ્ઞેયતત્ત્વને સમજાવનારા જૈન જ્ઞાનમાં...’ છે ને ? ‘વિશાળ શબ્દબ્રહ્મમાં...’ આ..હા..હા...! વિશાળ શબ્દબ્રહ્મ ! જેમ ભગવાન પરમબ્રહ્મ (છે) એમ વિશાળ શબ્દબ્રહ્મ. એને ‘સમ્યક્પણે અવગાહન કરીને...’ શાસ્ત્ર શું કહે છે તે લક્ષમાં લઈને. સમ્યક્ પ્રકારે અવગાહન કરીને. આહા..હા...! જોકે શાસ્ત્રના શબ્દો તો નિમિત્ત છે પણ અંદરનો ઉપયોગ જે સમ્યક્ પ્રકારે અવગાહન કરે છે એ પોતાની પર્યાય છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? અરે...! આ તો વીતરાગમાર્ગ ! ઠરી જવાની વાત

છે ! આ..હા..હા...!

જુઓને ! આ સાંભળ્યું. ક્ષણમાં પાંત્રીસ-પાંત્રીસ વર્ષના ચાલ્યા જાય છે. ક્ષણમાં ખબર ન હોય ત્યાં (મરી) ગયો. આહા..હા...! ભાઈ ! પાછા એ ક્યાં જશે ? અરે..રે...! સગાંવહાલા, કુટુંબીઓ ચાલ્યા ગયા. તત્ત્વની વસ્તુ વિના ક્યાં ગયા ? આહા..હા...!

અહીં કહે છે કે, તત્ત્વની વસ્તુ જૈનશાસ્ત્રમાં જે કહ્યું, ભગવાન ત્રિલોકનાથની દિવ્યધ્વનિમાં જે આવ્યું એને બરાબર અવગાહન કરીને. જેમ સમુદ્રમાં અવગાહન - પ્રવેશ કરે એમ શાસ્ત્રમાં શું કહેવું છે તેનું અવગાહન - પ્રવેશ કરે. આ..હા..હા...! ઉપરટપકે શાસ્ત્ર વાંચે એમ નહિ, એમ કહે છે. આ..હા...!

‘જૈન જ્ઞાનમાં...’ આ..હા..હા...! છે ને ? પહેલો શબ્દ છે ને ? ‘જૈન જ્ઞાન’ જુઓ ને ! શબ્દબ્રહ્મ પછી કીધું. ‘વિશાળ શબ્દબ્રહ્મમાં સમ્યક્પણે અવગાહન કરીને...’ (એટલે) જે રીતે શાસ્ત્રને કહેવું છે તે રીતે અવગાહન કરીને. આહા..હા...! પોતાના અભિપ્રાયથી એની તુલના ન કરવી. આહા..હા...! સર્વજ્ઞને શાસ્ત્રમાં શું કહેવું છે ? પ્રભુનો શું અભિપ્રાય છે ? એને સમ્યક્ પ્રકારે અવગાહન કરીને. આ..હા...! ગજબ વાત છે !

કહો, હવે ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ને કાષ્ઠાસંઘી (કહે છે). આકરી વાત છે ને બધી એટલે એને કાષ્ઠાસંઘી બનાવ્યા. કાષ્ઠાસંઘી તો મિથ્યાદષ્ટિ (હોય). ‘દર્શનપાહુડ’માં કાષ્ઠાસંઘીને મિથ્યાદષ્ટિમાં નાખ્યા છે. અરે...! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ કોણ હતા ? ભાઈ ! આ..હા..હા...! ઈ તો ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરની વાણીને દોહીને ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ કહ્યું, ‘કુંદકુંદાચાર્યદેવ’ની શબ્દની વાણીમાં ભાવ ભર્યા હતા, ઈ દોહીને, તર્ક કાઢીને એના ખુલાસા કર્યા છે ! આહા..હા...!

(બીજા એક દિગંબર વિદ્વાન એમ કહે છે કે), ઠીક, આ ૩૨૦ ગાથા એ લોકોને અનુકૂળ (પડે છે એટલે લીધી). નહિતર બીજી વાતો છે એને નથી લેતા, આ તો અનુકૂળ છે માટે ગ્રહણ કરી. એમ કહે છે. ૩૨૦ ગાથા છે ને ? ઈ ‘જયસેનાચાર્યદેવ’ની ટીકા છે. આહા..હા...!

જેમાં પરમબ્રહ્મ ભગવાનઆત્મા ! પોતાના સ્વરૂપનું દર્શન-જ્ઞાન કરીને લીન થાય છે. આહા..હા...! તે અખંડનું સમકિતીનું ધ્યાન કરે છે. સાધકજીવ અખંડનું (ધ્યાન કરે છે). ત્રિકાળ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય અવિનશ્વર શુદ્ધ પારિણામિક પરમભાવ લક્ષણ નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય તેને તે ધ્યાવે છે. સમકિતી તેનું ધ્યાન કરે છે. મુનિ પણ તેનું ધ્યાન કરે છે. આ..હા..હા...! ખંડ ખંડ જ્ઞાનનું (ધ્યાન) નહિ. પર્યાયમાં ક્ષયોપશમ જ્ઞાન છે એ તો ખંડ ખંડ જ્ઞાન છે. આ..હા..હા...! ભલે સમ્યક્ છે પણ એનું (ધ્યાન) નહિ. પ્રભુ

અંદર અખંડ બિરાજે છે, પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ! ત્રિકાળ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય વસ્તુ ! આ...હા...હા...! એના ઉપર દૃષ્ટિ પડતાં જ ઉપયોગની શુદ્ધતા થઈ જાય. અરે...! વાત તો આવી (છે) પણ ક્યાં લોકોને (નવરાશ છે) ?

ભાઈનો કાગળ છે. બધા (જવાબ) માગે છે. લોકો આ માગે છે. ચોથે (ગુણસ્થાને શુદ્ધ) ઉપયોગ ક્યાં (કલ્પો છે) ? ભાઈ ! શુદ્ધ ઉપયોગ ચોથે છે, એમ (લખેલું બતાવો). ભાઈ ! તને ન્યાયથી તો સમજાય છે ? અરે...! શબ્દ સીધો ન નીકળે. અને સીધો પણ નીકળે, અંદર ભાવશ્રુતજ્ઞાનથી જણાય. એ ભાવશ્રુતજ્ઞાન શું છે ? શુદ્ધ ઉપયોગ છે. આવી વ્રતની અને તપની ક્રિયા કરે અને સાતમું (ગુણસ્થાન) થાય એને શુદ્ધ ઉપયોગ હોય.

(બીજા એક સાધુ પણ એમ કહી ગયા છે). હતા નરમ બિચારા પણ શું કરે ? ભાઈ ! દૃષ્ટિની ખબર નહિ. આ...હા...! ઈ બિચારા નરમ માણસ હતા. વિહાર કરતા જતા હતા, આવ્યા (ત્યારે) બોલી ગયા, તીર્થંકર એકલા મોક્ષે ન જાય. એવો કોઈ દેખાવ લાગે છે. એમ બોલી ગયા, હોં ! બિચારો નરમ માણસ ને ! વસ્તુની દૃષ્ટિની ખબર નહિ. એમ બોલી ગયા. આ વસ્તુ હતી નહિ, શું કરે બિચારા ? બહાર નીકળીને આટલું બોલી ગયા, હોં ! ત્રણ-સાડા ત્રણે નીકળ્યા હશે. એટલું બોલ્યા હતા, તીર્થંકર એકલા મોક્ષે ન જાય, સાથે લઈને જાય. એવું અહીં દેખાય છે. એમ બિચારા બોલી ગયા. બહુ ભદ્રિક માણસ ! આમ ભદ્રિક માણસ (હતા), બહુ ઘમંડ ને એવું નહિ. પણ વસ્તુની દૃષ્ટિ નહિ, શું કરે ? માણસ બહુ સરળ હતા બિચારા.

મુમુક્ષુ :- પ્રસન્નતા તો બતાવી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- પ્રસન્નતા બતાવી. બતાવી હતી ને ! આ...હા...! શું થાય ? આ...હા...!

‘એ રીતે જ્ઞેયતત્ત્વને સમજાવનારા...’ એમાં છએ દ્રવ્ય આવી ગયા અને આ સમકિતનો અધિકાર છે. આ જ્ઞેયતત્ત્વ (છે), એ સમકિતનો અધિકાર (છે). આહા...હા...! પહેલો જ્ઞાનઅધિકાર (આવ્યો), આ સમકિતનો (અધિકાર છે), હવે પછી ચરણાનુયોગનો અધિકાર (આવશે). હજી આપણે પેલું લેવું છે - ૧૬૦ ગાથા !

‘સમ્યક્પણે અવગાહન કરીને...’ એ ભાષા (લીધી છે). એકલું અવગાહન કરીને એમ નહિ. જેમ ભગવાનને કહેવું છે, મુનિઓને (કહેવું છે), એ શબ્દમાં તેવા આશયને પકડીને અવગાહન કરે. આહા...હા...! અરે...! ‘(ડૂબકી મારીને,...)’ જોયું ? અંતરમાં શાસ્ત્રમાં ઊંડા ઊતરે. ઊંડો ઊંડો અભિપ્રાય શું છે એ જોવે. આહા...હા...! ઉપરટપકે એને ન વાંચે, કહે

છે. આહા...હા...! આ ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’નો કળશ છે. અરે...રે...! શાસ્ત્રને પણ ઊંડા ઊતરીને જોવું, કહે છે. ઉપરટપકે વાંચી (જવું એમ નહિ). ઈ તો કહ્યું હતું ને ?

અમારા પેલા ‘દલપતરામ કવિ’ કહેતા હતા. પરીક્ષા દેતા. પોણોસો વર્ષ પહેલાંની વાત છે. ‘વાંચે પણ નહિ કરે વિચાર, એ સમજે નહિ સઘળો સાર.’ એ લૌકિકમાં નિશાળમાં આવતું. અમારી પરીક્ષામાં ઈ ‘દલપતરામ’ આવતા. ‘ક.દ.ડા.’ કહેવાતા. ‘કવિ દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ’ ! આ...હા...! ‘વાંચે પણ નહિ કરે વિચાર’ વાંચે પણ એમાં શું કહેવું છે અને શું અભિપ્રાય છે એને પકડે નહિ અને ગડિયા વાંચે જાય. આ...હા...હા...!

ઈ અહીં આચાર્યમહારાજ પોતે કહે છે, ‘સમ્યક્પણે અવગાહન કરીને...’ એટલે કે ‘(ડૂબકી મારીને,...)’ એટલે કે ‘(ઊંડા ઊતરીને,...)’ આ...હા...હા...! એટલે કે ‘(નિર્મગ્ન થઈને),...’ નિર્મગ્ન (કહ્યું). એકલું મગ્ન નહિ, નિર્મગ્ન થઈને. આ...હા...હા...! શાસ્ત્રનું પેટ અંદર જોઈ લ્યે ! એને આમ કહેવું છે (એમ જોઈ લ્યે). આહા...હા...!

‘અમે માત્ર શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યરૂપ જે એક...’ આ...હા...હા...! છે ? ‘અમે માત્ર શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યરૂપ જે...’ આહા...હા...! ‘માત્ર શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યરૂપ જે એક વૃત્તિ (પરિણતિ) તેનાથી સદા યુક્ત રહીએ છીએ.’ આ...હા...હા...! જુઓ આ સંત ! ‘અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ’ એક હજાર વર્ષ પહેલાં (થયા). હજી તો હજાર વર્ષ (પહેલાં) આ પંચમઆરાના ! ‘(નિમગ્ન થઈને) અમે માત્ર...’ માત્ર ‘શુદ્ધ આત્મદ્રવ્ય...’ કોઈ વ્રત ને ક્રિયા ને એ વાત નહિ, એમ કહે છે. આહા...હા...! ‘માત્ર શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યરૂપ જે...’ માત્ર એટલે એક જ શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યરૂપ જ ‘એક વૃત્તિ (પરિણતિ)...’ એની એક વૃત્તિ (એટલે) શુદ્ધ આત્મદ્રવ્યની એક જ વૃત્તિ. ‘તેનાથી સદા યુક્ત રહીએ છીએ.’ આ...હા...હા...! ભારે શ્લોક ! માંગલિક.. માંગલિક !! આદ્ય માંગલિક, મધ્ય માંગલિક અને છેલ્લે આવે છે ને એ ? આ માંગલિક કર્યું ! જ્ઞેય અધિકાર પૂરો કરતાં (માંગલિક કર્યું). આહા...હા...! ‘તેનાથી સદા યુક્ત રહીએ છીએ.’ આ...હા...હા...!

‘(હવે શ્લોક દ્વારા મુક્ત આત્માના જ્ઞાનનો મહિમા કરીને જ્ઞેયતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન અધિકારની પૂર્ણાહૂતિ કરવામાં આવે છે :—)’ ૧૧મો (શ્લોક).

જ્ઞેયીકર્વન્નજ્જસાસીમવિશ્વં

જ્ઞાનીકુર્વન્ જ્ઞેયમાક્રાન્તભેદમ્ ।

આત્મીકુર્વન્ જ્ઞાનામાત્માન્યભાસિ

સ્ફૂર્જત્યાત્મા બ્રહ્મ સમ્પદ્ય સદ્યઃ ॥૧૧॥

‘આત્મા બ્રહ્મને...’ આહા...હા...! ‘(પરમાત્મપણાને, સિદ્ધત્વને)...’ આત્મા બ્રહ્મ કહો, પરમાત્મા કહો કે સિદ્ધ સ્વરૂપ કહો. આ...હા...! ‘સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો’ ‘શ્રીમદ્’માં આવે છે ને ? ‘આત્મા બ્રહ્મને (પરમાત્મપણાને, સિદ્ધત્વને) શીદ્ધ પામીને,...’ આહા...હા...! હળવે હળવે પામશું, એમ નહિ કહે છે. આહા...હા...! અરે... પ્રભુ ! પંચમઆરામાં મોંઘી ચીજ ને તમે આટલું બધું (કહો) ! ભાઈ ! આત્મા પ્રભુ અંદર મોજૂદ છે ને ! આહા...હા...! એ ક્યાં ગયો છે ? જાગતો જીવ ઊભો છે ને ! ‘બેન’ની ભાષા નથી ? જાગતો એટલે જ્ઞાયકભાવ. ઊભો એટલે ધ્રુવ છે ને ! જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવ છે ને ! એ ક્યાં જાય ? ક્યાં જાય ? પર્યાયમાં આવે ? રાગમાં આવે ? બહારના ક્ષેત્રમાં આવે ? બહારના કાળમાં આવે ? આ...હા...હા...! જ્ઞાયકભાવ ! ઝીણું પડે પણ પ્રભુ ! માર્ગ તો આ છે. આ...હા...હા...! દ્વિગંબર સંતોએ ગજબ કામ કર્યા છે ! આ...હા...હા...! ભગવાન છે ! પંચપરમેષ્ટીમાં પરમાત્મા છે. હામો લોએ ત્રિકાળવર્તી આચરિયાણં ! આ...હા...હા...!

‘શીદ્ધ પામીને,...’ આવા આત્માના સ્વભાવને શીદ્ધ પામીને. ‘અસીમ (અનંત) વિશ્વને ઝડપથી...’ વિશ્વ અનંત છે. અનંત દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય (છે) એને ‘(એક સમયમાં) શેયરૂપ કરતો,...’ આ...હા...હા...! એક સેકંડના અસંખ્યમા ભાગમાં, એક સમયમાં અનંત વિશ્વને, અનંત સિદ્ધ, અનંદ નિગોઠના જીવ, અનંત આકાશ જેનો પાર નથી... આ...હા...હા...! દ્રવ્યના ગુણનો પાર નથી એટલા ગુણો એક એક દ્રવ્યના, એવા અનંત અનંત વિશ્વ છે. ‘(અનંત) વિશ્વને ઝડપથી...’ આ...હા...હા...! ‘(એક સમયમાં) શેયરૂપ કરતો,...’ આ...હા...હા...! સર્વજ્ઞ પર્યાયનો સ્વભાવ જ (એવો છે). અનંત અનંત ત્રિકાળી દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય (ને જાણી લે છે). ભવિષ્યની પર્યાય.. આ...હા...હા...! જેનો અંત નથી, ભૂતની પર્યાયની જેની આદિ નથી, એવું અનંત વિશ્વ. આહા...હા...! એને ‘(એક સમયમાં) શેયરૂપ કરતો, ભેદોને પામેલાં શેયોને જ્ઞાનરૂપ કરતો...’ આ...હા...હા...! ‘(અર્થાત્ અનેક પ્રકારનાં શેયોને જ્ઞાનમાં જાણતો)...’ એમ. ભલે અનેક પ્રકાર છે પણ તે એકરૂપે જાણે છે. આહા...હા...! બહુ માંગલિક (સરસ કર્યું છે) ! આ...હા...હા...! આત્માના ધનના ઢગલા કર્યા છે ! આત્મારૂપી ધનના ઢગલા કર્યા છે !! લોકો કહે છે ને, ધન રળે તો ઢગલા થાય, પંડ રળે તો પેટ ભરાય. આ તો આત્મા રળે તો પરમાત્મા થાય ! આહા...હા...! આ પંચમઆરાના સાધુ ! આ તો લોકો એમ કહે ને

કે, આ પાંચમાં આરાના છે. ઈ પાંચમાં આરામાં નથી, એ તો આત્મામાં છે. આહા..હા..! આ તો પંચમઆરાના આવા સંત ! આવા પાક્યા ! આ..હા..હા...! અમૃતની આખી નાળિયેરી પાકી !! ‘શ્રીમદ્’ કહે છે ને ! લોકો તો એક નાળિયેરમાં (મોઢા) પણ અહીં તો આખી નાળિયેરી પાકી છે. આત્મા અનંત અમૃતની નાળિયેરી છે !! આ..હા..હા...! જેના પાકમાં અનંત અમૃતફળ પાક્યા ! આહા..હા...!

એવો ‘(એક સમયમાં) જ્ઞેયરૂપ કરતો....’ અને અનેક ‘ભેદોને પામેલા જ્ઞેયોને જ્ઞાનરૂપ કરતો...’ ભલે ત્યાં અનંત દ્રવ્ય છે છતાં જ્ઞાનમાં એકરૂપ જાણતો. આ..હા..હા...! ‘અને સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાનને...’ પોતાનું – સ્વનું પ્રકાશક જ્ઞાન અને પરનું પ્રકાશક જ્ઞાન. એને ‘આત્મારૂપ કરતો....’ સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાનને આત્મારૂપ કરતો, પરને પરરૂપે ન રાખતો (એટલે કે) પરનું જ્ઞાન પોતામાં કરીને આત્મારૂપ કરતો. આહા..હા...! પંચમઆરામાં આવી (વાત) ! ભગવાનને (નિર્વાણ પધાર્યાને) ૨૫૦૦ વર્ષ થયા. આહા..હા...! જાણે સાક્ષાત્ ભગવાન બિરાજતા હોય એવી વાત કરી છે !! આ..હા..હા...! ‘સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાનને આત્મારૂપ કરતો, પ્રગટ-દેદીપ્યમાન થાય છે.’ લ્યો ! પ્રગટ દેદીપ્યમાન થાય છે.

‘(હવે શ્લોક દ્વારા, દ્રવ્ય અને ચરણનો સંબંધ બતાવી, જ્ઞેયતત્ત્વ-પ્રજ્ઞાપન નામના દ્વિતીય અધિકારની અને ચરણાનુયોગસૂચક ચૂલિકા નામના તૃતીય અધિકારની સંધિ દર્શાવવામાં આવે છે :)’ જ્ઞેય અધિકાર અને ચરણાનુયોગ અધિકાર – બન્નેની સંધિ દર્શાવે છે. આહા..હા...! ૧૨મો (શ્લોક).

દ્રવ્યાનુસારિ ચરણં ચરણાનુસારિ
 દ્રવ્યં મિથો દ્વયમિદં નનુ સવ્યપેક્ષમ્ ।
 તસ્માન્મુમુક્ષુરધિરોહતુ મોક્ષમાર્ગ
 દ્રવ્યં પ્રતીત્ય યદિ વા ચરણં પ્રતીત્ય ॥૧૨॥

‘ચરણ દ્રવ્યાનુસાર હોય છે...’ ઈ શું કહે છે ? જરી ઝીણી વાત છે. જે દ્રવ્ય છે ને ! દ્રવ્ય એટલે શુદ્ધ પરિણતિ. એને અનુસાર રાગની મંદતા આદિ હોય છે. ‘ચરણ દ્રવ્યાનુસાર હોય છે...’ એટલે કે રાગની મંદતાની જે ક્રિયા (છે), એ શુદ્ધ પરિણતિ છે એને અનુસારે ત્યાં હોય છે. આખી વાત ફેર છે. સમજાણું કાંઈ ?

કહે છે કે, ભગવાનઆત્મા ! જે શુદ્ધ પરિણતિરૂપ દ્રવ્ય. દ્રવ્ય આ લેવું નહિ. શુદ્ધ પરિણતિરૂપી દ્રવ્ય, એને અનુસાર રાગની મંદતા હોય છે. આહા..હા...! ધીમેથી સમજવું. ચરણ એટલે રાગની મંદતાની વ્યવહારક્રિયા ચારિત્ર દ્રવ્યાનુસાર હોય છે. શું કહ્યું ઈ ? કે, છદ્દે ગુણસ્થાને જે રાગની મંદતા હોય છે તે એની શુદ્ધ પરિણતિની અનુસાર (હોય છે). દ્રવ્યાનુસાર નામ શુદ્ધ પરિણતિ. (ત્રિકાળ) દ્રવ્ય નહિ. ત્રણ કષાયના અભાવ (રૂપ) શુદ્ધ પરિણતિ છે, એને અનુસાર ત્યાં રાગની મંદતા - મહાવ્રતના વિકલ્પ આદિ હોય છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ? ઓ..હો..હો...!

પાંચમે ગુણસ્થાને શુદ્ધ પરિણતિ છે એના પ્રમાણમાં એને રાગની મંદતા કે તીવ્રતાની જે યોગ્યતા છે, તે એના પ્રમાણમાં હોય છે. આહા..હા...! ચરણાનુયોગ લેવું છે ને અંદર ! વ્યવહાર ચરણાનુયોગ, હોં ! નિશ્ચય નહિ. આહા..હા...! ઈ ચરણ નામ રાગની મંદતાની ક્રિયાની યોગ્યતા દ્રવ્યની શુદ્ધ પરિણતિના પ્રમાણમાં એને રાગની મંદતા હોય છે. આહા..હા...!

‘અને દ્રવ્ય ચરણાનુસાર હોય છે...’ અને રાગની મંદતાની યોગ્યતા પ્રમાણે અહીં શુદ્ધ પરિણતિ હોય છે. ધીમેથી સમજવું, ભાઈ ! આહા..હા...! કહો, પાઠ દ્રવ્યાનુસાર છે. દ્રવ્યાનુસારનો અર્થ શુદ્ધ પરિણતિ છે. જેટલી શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટી છે તેના પ્રમાણમાં રાગની મંદતા, તીવ્રતા ત્યાં હોય છે. આહા..હા...! અને જેટલા પ્રમાણમાં રાગની મંદતા, તીવ્રતા છે એટલા પ્રમાણમાં શુદ્ધની પરિણતિ હોય છે (તે) એને લઈને નહિ. આહા..હા...! શું કહ્યું ઈ ?

ચરણાનુયોગ શરૂ કરવો છે ને ! પંચ મહાવ્રત ને સમિતિ, ગુપ્તિ. ત્યારે કહે છે કે, ચરણાનુયોગ દ્રવ્યાનુયોગ અનુસારે ત્યાં રાગની મંદતા (એટલે કે) ચરણ હોય છે. ત્રિકાળી શુદ્ધ (સ્વરૂપના આશ્રયે) ત્રણ કષાયના અભાવની પરિણતિ થઈ ત્યાં અવ્રતનો કે ભોગનો તીવ્ર રાગ હોતો નથી. એને તો એના પ્રમાણમાં મંદ રાગ, કષાયની મંદતાના મહાવ્રતાદિના પરિણામ હોય છે. આહા..હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘ચરણ...’ ચરણ એટલે વ્યવહાર ચારિત્રના પરિણામ. મહાવ્રતના (ઈત્યાદિ). એ ‘દ્રવ્યાનુસાર...’ (એટલે) દ્રવ્યને આશ્રયે થયેલી શુદ્ધ પરિણતિ. એ પરિણતિના પ્રમાણમાં એને રાગની મંદતાનું ચરણ હોય છે. આહા..હા...! બીજી રીતે કહીએ તો એને શુદ્ધ પરિણતિ છે એને અનુસારે એને રાગની મંદતા હોય. એને વસ્ત્ર લેવું કે કાપડ લેવું એવો ભાવ એને હોય જ નહિ, એવું ચરણ એને હોય જ નહિ. શું કીધું ઈ ?

મુમુક્ષુ :- નવી વાત આવી.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી :- આ તો એની જ વ્યાખ્યા છે.

શુદ્ધ પરિણતિ મુનિને યોગ્ય પરિણમી છે એને વસ્ત્ર ને પાત્ર લેવાનો વિકલ્પ એની ભૂમિકામાં એવું ચરણ હોય જ નહિ. સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...! એને શુદ્ધ પરિણતિ જે પ્રગટી છે એના પ્રમાણમાં એને મહાવ્રતાદિના વિકલ્પ હોય, પણ વસ્ત્ર લેવું ને પાત્ર લેવું ને પાત્રા રંગવા ને વસ્ત્ર ધોવા ને.. એવી વિકલ્પની દશા એને હોય જ નહિ. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...!

કરોડોપતિ શેઠ હોય, એનો નોકર પાંચ રૂપિયાના પગારવાળો કે દસ રૂપિયાના પગારવાળો ન હોય. આહા..હા...! એમ જેટલા પ્રમાણમાં જેની શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટી છે, તેટલા પ્રમાણમાં તેને રાગની મંદતાનું ચરણ - ચરણાનુયોગ હોય છે. આહા..હા...! પ્રભુ... પ્રભુ ! માર્ગ પ્રભુનો આ છે.

‘એને દ્રવ્ય ચરણાનુસાર હોય છે...’ દ્રવ્ય એટલે શુદ્ધની પરિણતિ. એ રાગની મંદતાના પ્રમાણમાં અહીં શુદ્ધની પરિણતિ હોય છે. ભાષા દેખો ! એ રાગની પરિણતિથી શુદ્ધની પરિણતિ (છે) એમ ન કીધું. પણ પંચ મહાવ્રતની રાગની મંદતા છે એના પ્રમાણમાં ત્રણ કષાયના અભાવની શુદ્ધની પરિણતિ હોય છે. આહા..હા...! સમજાય છે આમાં ? આહા..હા...! પહેલી લીટીનો આ અર્થ છે.

ચરણ એટલે શુભભાવની પરિણતિ જે રાગ એ ચરણ શુદ્ધ પરિણતિને અનુસારે હોય છે. ત્રણ કષાયના અભાવની શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટી ત્યાં એને વસ્ત્ર-પાત્ર લેવાનો વિકલ્પ હોય, એવું હોય શકે નહિ. એમ કહે છે. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ?

(સંવત) ૧૯૭૩ની સાલ(ની વાત છે). અમારા ગુરુ પાત્રા રંગતા હતા. વ્યાખ્યાન પછી બબ્બે કલાક બેસે. હું તો સ્વાધ્યાય (કરતો હતો), હાથમાં પુસ્તક હતું. બબ્બે કલાક રંગે, મેં કીધું, આ શું (કરો છો) ? આવું હોય ! સ્વાધ્યાય મૂકીને (આ કરવાનું) ? પંદર-વીસ પાત્રા હોય. કારણ એ રંગીને મૂકે એટલે પછી પૂર્વના રંગેલા હોય ઈ વાપરે અને ઈ પાછા બગડે ત્યારે પેલા વાપરે. બહુ ભદ્રિક હતા, જરી એવું બોલી ગયા, પાત્રા વિનાના સાધુ ગોતી લાવજે ! પાત્રા રંગવાનું તને ઠીક નથી પડતું તો એના વિનાના (સાધુ ગોતી લાવજે). જોવા ન રહ્યા. બિચારા ગુજરી ગયા. (સંવત) ૧૯૭૪ના ચૈત્ર વદ ૮, ગુજરી ગયા. બહુ ભદ્રિક હતા. આહા..હા...! એને માટે પાણી, આહાર કર્યા હોય તો ન લ્યે. લ્યે નહિ. વસ્ત્ર

કોઈ સામું લાવીને આપે તો લ્યે નહિ. દુકાને જાય ત્યાં પણ કોઈ લીલોતરીનો કટકો પગ નીચે આવી ગયો હોય તો કપડું લ્યે નહિ, ચલોટું લે નહિ. એવી ક્રિયા (પાળતા). શું કરે ? પણ આ વસ્તુ નહોતી. આહા...હા...!

અહીં એ કહે છે... આહા...હા...! ‘ચરણ દ્રવ્યાનુસાર હોય છે અને દ્રવ્ય ચરણાનુસાર હોય છે – એ રીતે તે બન્ને પરસ્પર અપેક્ષાસહિત છે;...’ આહા...હા...! અહીંયાં ત્રણ કષાયના અભાવનું સાધુપણું પ્રગટ્યું અને તેની પરિણતિમાં વિષયનો કે વસ્ત્રનો કે પાત્રનો તીવ્ર રાગ આવે એવું હોય નહિ. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં કહ્યું છે ને ! મુનિને અશુભભાવ તો છે નહિ પણ ધર્મના લોભી દેખીને એને શુભભાવ આવે. ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’માં આવે છે. બન્નેની અપેક્ષા છે. જેવી નિશ્ચયની પરિણતિ છે એના પ્રમાણમાં વ્યવહારની પરિણતિ હોય. સમજાય છે ? આ...હા...!

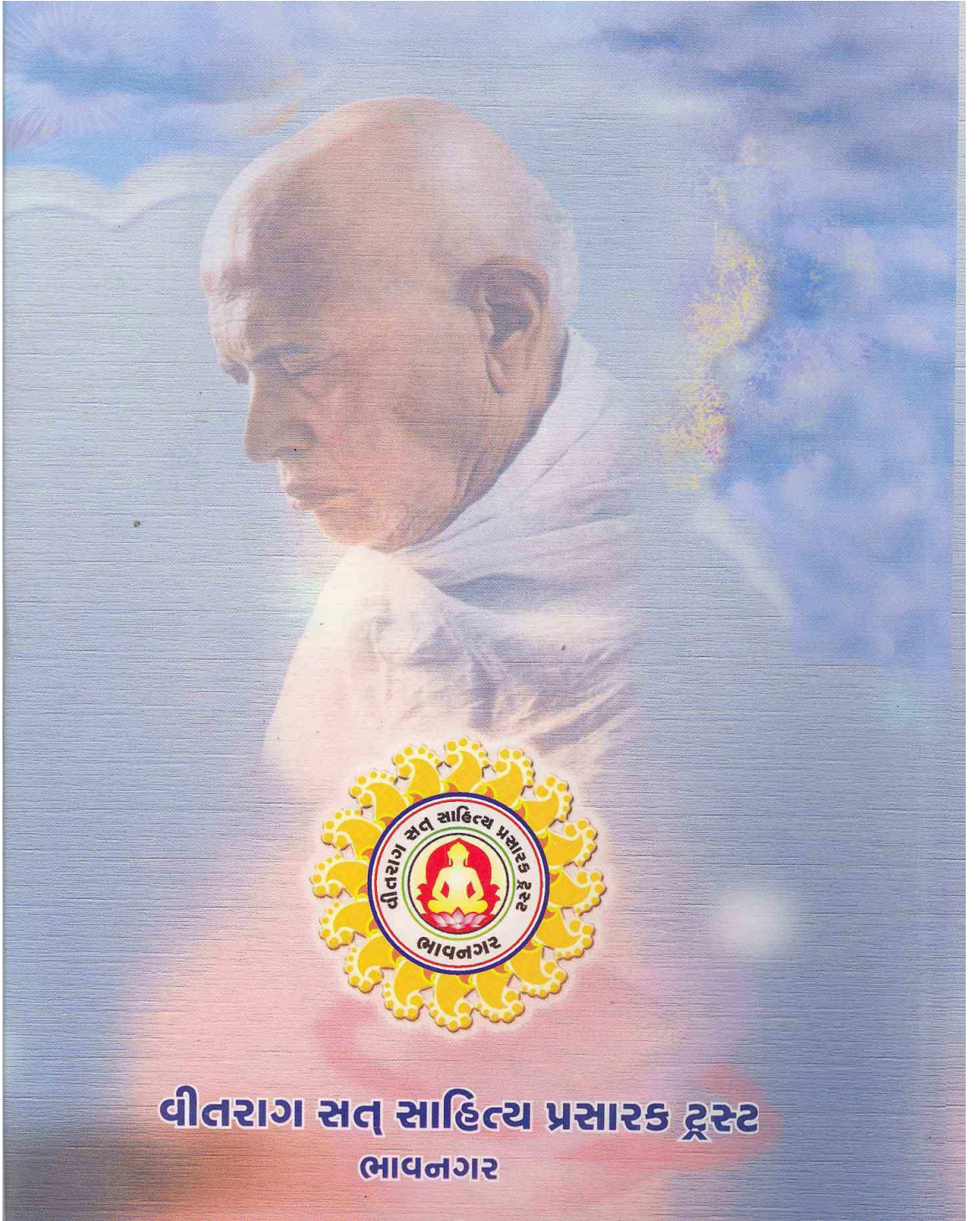
પંચમ ગુણસ્થાનમાં શુદ્ધની પરિણતિ બે કષાયના અભાવની છે તો એના પ્રમાણમાં એને શુભભાવ, અશુભભાવ આવે, હોય. એને એકદમ મહાવ્રતના જ પરિણામ આવે એવું હોય શકે નહિ. આહા...હા...!

‘તેથી કાં તો દ્રવ્યનો આશ્રય કરીને...’ એટલે કાં તો શુદ્ધ પરિણતિનો આશ્રય કરીને ‘અથવા તો ચરણનો આશ્રય કરીને...’ એટલે રાગની મંદતાનું લક્ષ કરીને. ‘મુમુક્ષુ (જ્ઞાની, મુનિ) મોક્ષમાર્ગમાં આરોહણ કરો.’ આહા...હા...! શુદ્ધ પરિણતિનું લક્ષ કરીને અને કાં રાગની મંદતાની યોગ્યતા તે કાળે કેટલી (છે) એનું લક્ષ કરીને મુમુક્ષુ મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવર્તો.

વિશેષ કહેશે...

પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !

卐 卐 卐

वीतराग सत् साहित्य प्रसारक ट्रस्ट
लायनगर